

Így született a magyar fordítástudomány:
DOKTORI KUTATÁSOK
2003–2023

Szerkesztette:

Robin Edina, Malaczkov Szilvia, Kovalik-Deák Szilvia

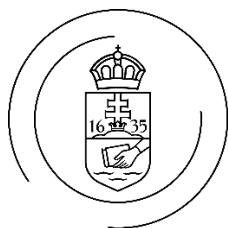
ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program

Dr. Klaudy Kinga professzor asszonynak
szeretettel és hálával:

a Fordítástudományi Doktori Program hallgatói

ÍGY SZÜLETETT A MAGYAR FORDÍTÁSTUDOMÁNY:

DOKTORI KUTATÁSOK 2003–2023

ELTE

EÖTVÖS LORÁND
TUDOMÁNYEGYETEM

Így született a magyar fordítástudomány: Doktori kutatások 2003–2023

Szakmai lektorok:

Seresi Márta
Zachar Viktor

Borítófotó:

Seresi Márta

Borítóterv:

Berki Éva

Szerkesztette © Robin Edina, Malaczkov Szilvia és Kovalik-Deák Szilvia

© A szerzők és szerkesztők munkáját a szerzői jog védi.

ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék, Budapest, 2023

Kereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadvány.

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978-963-489-568-8

Az ELTE BTK Nyelvi Közvetítés Intézete, Fordító- és Tolmácsképző Tanszék kiadványa

Szerkesztette:
Robin Edina, Malaczkov Szilvia, Kovalik-Deák Szilvia

ÍGY SZÜLETETT
A MAGYAR FORDÍTÁSTUDOMÁNY:
DOKTORI KUTATÁSOK 2003–2023

ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék
Budapest, 2023

TARTALOM

KÁROLY KRISZTINA: *Előszó*1

DISSZERTÁCIÓ-ÖSSZEFOGLALÓK

BÁNHEGYI MÁTYÁS

A politikai és az ideológia hatása érvelő típusú politikai újságcikkek fordítására7

SOMOS EDIT

A szónok és tolmácsa bilaterális és transznacionális kontextusban 13

HORVÁTH PÉTER IVÁN

A lektori kompetencia 19

VÁNDOR JUDIT

Adaptáció és újrafordítás 23

(MUJZER) VARGA KRISZTINA

Honosítás és idegenítés – reálialexémák megfeleltetése az egyperces novellák fordításában29

FÁY TAMÁS

A német foreigner talk másodlagos alakzatainak vizsgálata fordításelméleti szempontból33

KOVÁCSNÉ DUDÁS ANDREA

Szállodai honlapok pragmatikai elemzése az interperszonális kapcsolatok szempontjából 39

HUTTERER CLAUS MICHAEL

Szövegkohézió a feliratozott filmelőzetesekben 43

DUDITS ANDRÁS

A fordítói olvasás kognitív és gyakorlati mechanizmusai 49

FISCHER MÁRTA

A fordító mint terminológus, különös tekintettel az európai uniós kontextusra 53

BAKTI MÁRIA

Diszharmóniás jelenségek a szinkrontolmácsok célnyelvi beszédprodukcójában57

TAMÁS DÓRA

A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről az olasz–magyar nyelvpár esetében... 63

PAKSY ESZTER

Szerzői és olvasói szerepek a fordítás folyamatában 69

VARGA ÁGNES

A gépi fordítás minősége és javítási lehetőségei 73

PÉNZES TÍMEA

Az idő képe a magyar, a cseh és a német nyelvben81

SEIDL-PÉCH OLÍVIA

Fordított szövegek számítógépes összevetése.....87

POLCZ KÁROLY

Konvencionálisan indirekt beszédaktusok az angol–magyar filmfordításban91

SZÉP BEÁTA

A szakfordítás szerepe a magyar gazdasági jogi szakszókincs kialakulásában 95

LUKÁCS ANDRÁS

Műfajspecifikus megfeleltetési stratégiák az útikönyvek fordításában101

TÓTH ANDREA

Beszédszünetek és bezítációk vizsgálata a szinkrontolmácsok célnyelvi beszédprodukciónjában105

ZACHAR VIKTOR

*A neologizmusok fordításának vizsgálata relevanciaelméleti szempontból
(német–magyar és magyar–német nyelvpárban)*..... 111

PUSZTAI-VARGA ILDIKÓ

Kulturálisan kötött nyelvi elemek fordítási megoldásai finn versek magyar és angol fordításában117

SERMANN ESZTER

A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció fordítási vonatkozásai 121

LENGYEL ISTVÁN

A fordítási hiba fogalma funkcionális megközelítésben 125

SATO NORIKO

*A vállalati és üzleti tolmács kettős lojalitása
a magyar–japán és a japán–magyar interperszonális kommunikációban*129

KÁROLY ADRIENN

A fordítás szerepe az angol mint idegen nyelv tanulásában és oktatásában 135

ROBIN EDINA

Fordítási univerzálék a lektorált szövegekben 139

MAKKOS ANIKÓ

Összehasonlítható kompetenciák anyanyelvi és fordított szövegekben 145

SOMODI JÚLIA

Megszólítások pragmatikája japán–magyar összevetésben 151

HARSÁNYI ILDIKÓ

A fordítás mint kontextus a metaforák konceptualizációs folyamatában 155

MOHÁCSI-GOROVE ANNA

A minőség fogalma a fordítástudományban és a lektorálás mint minőségbiztosítási garancia 161

ZABÓNÉ VARGA IRÉN

*Műszaki szövegek fordításának terminológiai problémái
német–magyar nyelvpárban járműipari szövegek alapján*167

BOZSIK GYÖNGYVÉR

A lexikai kohézió és az énekelhetőség vizsgálata operaszövegek fordításában 171

KOVÁCS MARIETTA

*A frazeológiai univerzálék fordítási aspektusai és üzenetközvetítő szerepe európai uniós kontextusban.*177

SZIJJ MÁRIA

Műfordítás nem anyanyelvre. Magyarok a magyar irodalom spanyol fordításában 183

NAGY JÁNOS

A kommunikatív dinamizmus (relatív) egyensúlya a fordításban 187

SERESI MÁRTA

Videokonferencia a konferenciatolmácsolás oktatásában193

ÁBRÁNYI HENRIETTA	
<i>A fordítási környezetek hatása a fordított szöveg minőségére</i>	199
GÖTZ ANDREA	
<i>Nyelvi kontraszt és fordítási univerzálék:</i>	
<i>A vajon pragmatikai jelölő fordítási használatának korpuszalapú vizsgálata</i>	203
ROHONYI BORBÁLA	
<i>A szöveggel támogatott szinkrontolmácsolás vizsgálata angol–magyar nyelvi irányban</i>	209
PUKLUS MÁRTA	
<i>A bírósági tolmácsolás nyelvi és nyelven kívüli tényezői, a bírói elvárások és a tolmács szerepe</i>	215
BALOGH DORKA	
<i>Műfajtudatosság a jogi szakfordításban és szakfordítóképzésben</i>	219
SÁNDOR (VIOLA) ÉVA	
<i>A retorikastruktúra-elmélet egy fordítástudományi kutatás hátterében</i>	223
KOVALIK-DEÁK SZILVIA	
<i>Fordítóbhallgatók C nyelvi szókéincének asszociatív kapcsolatai a fordítói döntések hátterében</i>	227
FALUDI ANDREA	
<i>A terminológiai munka helye és szerepe a dokumentációkészítés és -fordítás komplex folyamatában</i> ...	233
ZOLCZER PÉTER	
<i>A technikai korlátok hatása a multimédia-fordításban</i>	237
NAGY NÓRA	
<i>Nézőpont és újrafordítás:</i>	
<i>az értelmezést befolyásoló nyelvi elemek A nagy Gatsby magyar fordításaiban</i>	243
MÁNY DÁNIEL	
<i>Eufemizmusok az orvosi szakfordításban</i>	247
SEREG JUDIT	
<i>A szinkronnyelv befogadói értékelése és hatása az anyanyelvi nyelvhasználatra</i>	251

LASZKÁCS ÁGNES	
<i>Frazeológiai újrafordítása a színpadon játszott drámákban</i>	255
SZEGH HENRIETT	
<i>Harmadik kód a tolmácsolásban: Vajon létezik tolmácsolási szöveg?</i>	259
MÓRICZ KRISTÓF ANDRÁS	
<i>Információ- és kommunikáció-technológiai eszközök használata a konferenciatolmácsolásban Magyarországon</i>	263
STERN ANNAMÁRIA LILLA	
<i>A terminológiai konzisztencia vizsgálata műszaki szövegekben</i>	269
DANKÓ SZILVIA	
<i>Alul- és felülreprezentált elemek a fordított szövegekben</i>	273
UGRIN ZSUZSANNA	
<i>A számítógéppel támogatott fordítás szövegszintű jellemzői a fordításpedagógia szemszögéből</i>	279
PATAKY ÉVA	
<i>A tolmácsok foglalkozási presztízse Magyarországon</i>	285
HORVÁTH ÁGNES	
<i>Betegbiztonság és kommunikáció a fordításban: A magyarról angolra fordított beleegyező nyilatkozat fordításának korpuszalapú műfaji elemzése</i> ...	289
BENEDEK ENIKŐ	
<i>Interkulturális átváltások angol nyelvű pakisztáni hivatalos iratok magyar fordításában</i>	293
JUHÁSZ-KOCH MÁRTA	
<i>A hangalámondás fordításának műfaji és nyelvi jellegzetességei angol–magyar nyelvi irányban</i>	301
AZ ELTE BTK FORDÍTÁSTUDOMÁNYI DOKTORI PROGRAMJÁBAN FOKOZATOT SZERZETT HALLGATÓK (2009–2023)	309
<i>Csiborné Horváth Andrea, Robin Edina, Harsányi Ildikó</i>	
A FORDÍTÁSTUDOMÁNYI DOKTORI PROGRAM HALLGATÓINAK FORDÍTÁSTUDOMÁNYI TÉMÁJÚ PUBLIKÁCIÓI	315

Előszó

Klaudy Kinga – az egyetemi szintű fordítóképzés megszervezését követően – 2003-ban alapította meg az első és máig egyetlen hazai fordítástudományi doktori programot az Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájában. Megteremtette ezzel a magyar fordítástudományi kutatások legmagasabb szinten történő intézményes művelésének lehetőségét, ami egy tudományterület fejlődésének és versenyképességének egyik legfontosabb, ha nem a legfontosabb kritériuma. A 20 éve működő program nem csupán Magyarországon egyedülálló, hanem nemzetközi összehasonlításban is ritka, mert a nyelvi közvetítés különféle kérdéseivel foglalkozó tudományos kutatások külföldön is jellemzően egy szélesebb fókuszú (pl. alkalmazott nyelvészeti) doktori program részeként működnek, nem önállóan. Az önálló doktori képzés előnye, hogy olyan kontextusban válhatnak a doktoranduszok a fordítás avatott kutatóivá, amely célzottan e terület szisztematikus vizsgálatával foglalkozik, és a nyelvi közvetítés különböző formáinak tudományos vizsgálatában gyakorlott kutatók és oktatók vezetésével és tapasztalatára alapozva sajátíthatják el a szigorú minőségi standardoknak megfelelő, korszerű és nemzetközi összehasonlításban is versenyképes elméleti és kutatómódszertani tudást.

A doktori program egy-egy évfolyamán 6-10 hallgató tanul, ami azt jelenti, hogy átlagosan egyszerre körülbelül 30 doktorandusz vagy doktorjelölt vesz részt aktívan a képzésben. Klaudy Kinga a program vezetőjeként és témavezetőik közvetlenül támogatják, irányítják tudományos előrehaladásukat. A hallgatók általában – de nem kizárólag – olyan idegennyelvszakos egyetemi végzettséggel és fordítási vagy tolmácsolási tapasztalattal rendelkező, több nyelven beszélő szakemberek, akik érdeklődnek a nyelvi közvetítés elméleti kérdései, valamint a fordítás és a tolmácsolás empirikus vizsgálata iránt. Nyelvtudásuk lehetővé teszi, hogy – bár a program munkanyelve a magyar – a nemzetközi (főként angol, de más idegen nyelveken elérhető) szakirodalmat is megismerjék, és azzal készségi szinten dolgozzanak tanulmányaik és kutatómunkájuk során.

Az évfolyamok összetétele különböző: vannak a nyelvi közvetítés különféle formáiban már jelentősebb gyakorlattal rendelkező „érett” fordítók, tolmácsok vagy nyelvtanárok, de többen olyanok is, akik mesterképzést követően nyertek azonnal felvételt. A kétféle résztvevői csoport igen jól egészíti ki egymást: részben eltérő készségeik és kompetenciáik révén hatékonyan tudják segíteni egymás munkáját, ami többször közös kutatási projektek megvalósításában is megnyilvánul. Az egyéni kutatómunka mellett a csoportos munkára való képesség olyan adottság, amelyre későbbi szakmai-tudományos tevékenységük során is szükségük lesz. Nagy öröm volt számomra, amikor a doktori programon tanuló tanítványaimmal közösen vittünk végig egy komplex kutatást, írtunk meg egy-egy cikket (pl. Károly, Ábrányi, Kovalik-Deák, Laszkács, Mészáros és Seresi 2012, 2013; Károly, Karádi, Olgyay-Fekete és Sulyok, 2022; Károly, Csiborné Horváth, Engel és Van

Waarden 2022), vagy készítettünk el köteteket (Károly és Fóris 2010, 2015). Gyakran gondoltam vissza arra az időre, amikor én ezeket Klaudy Kinga professzor asszonytól tanulhattam, közös konferenciaszerepléseink és tanulmányaink megírása során (Klaudy és Károly 2000, 2002a, 2002b, 2005). Jó látni, ahogy a doktori programon végző hallgatók az ELTE vagy más egyetem fordító- és tolmácsoló intézeteiben, tanszékein helyezkednek el, folytatják kutatómunkájukat, és viszik tovább az utánpótlás nevelését. Ez elengedhetetlen a tudományterület fejlődése szempontjából.

Az elmúlt két évtized folyamán eddig 59 doktori értekezés látott napvilágot a program keretein belül, nagyobb részben magyar nyelven, de angol nyelvű dolgozatok is születtek szép számmal. A fordítástudomány – a globalizációnak és a technika rendkívüli fejlődésének köszönhetően – mára az egyik legdinamikusabban változó és fejlődő tudományterületté vált. A hallgatók ezért a legkülönbözőbb, a nemzetközi kutatási térben is újszerű és korszerű, a nemzetközi fordítástudományi trendekbe illeszkedő témákkal foglalkoznak. Mivel a nyelvi közvetítés bármely fajtája komplex jelenség, a Fordítástudományi Doktori Programban végzett kutatások hasonlóan összetett módon vizsgálják: a funkcióját, eredményét (produktumát), folyamatát, résztvevőit és/vagy kontextusát. Ehhez olyan, kellően interdiszciplináris megközelítésre van szükség, amely lehetővé teszi az adott jelenség szempontjából releváns – például nyelvészeti, kognitív, szociológiai, interkulturális vagy egyéb – megközelítés vagy ezek megfelelő kombinációinak alkalmazását. Ezért a doktori program első két évében a szoros fordítástudományi ismeretek túl a hallgatók a kurzusaikon betekintést nyerhetnek – kutatási területük függvényében – többek között a szövegnyelvészet/diskurzuselemzés, a korpusznyelvészet, a kontrasztív nyelvészet, a kognitív nyelvészet, a pszicholingvisztika, a kommunikációelmélet, a terminológia, a lexikográfia és más kapcsolódó szakterületek legfrissebb eredményeibe is.

Ezért a doktori program szoros együttműködésben dolgozik nemcsak az ELTE más tanszékeinek szakembereivel, hanem a társegyetemek vezető kutatóival, oktatóival is. Jelenleg a program oktatói és témavezetői Barta Péter, Bodnár Gábor, Dróth Júlia, Eszenyi Réka, Gósy Mária, Heltai Pál, Károly Krisztina, Klaudy Kinga, Robin Edina, Seidl-Péchy Olivia, Seresi Márta, Szili Katalin, Tamás Dóra és Zachar Viktor, de a korábbiakban Adamikné Jászó Anna, Bańcerowski Janusz, Bárdosi Vilmos, Drahot-Szabó Erzsébet, Fóris Ágota, Földes Csaba, Hidasi Judit, Horváth Ildikó, Kis Balázs, Knipf Erzsébet, Kocsány Piroska, Kövecses Zoltán, Kurián Ágnes, Lengyel Zsolt, Muráth Judit, Nyomárkay István, Papp Andrea, Pál Ferenc, Prószyák Gábor, Szabari Krisztina és Váradi Tamás is segítette a képzésben folyó munkát.

A jelenlegi (2022/2023-as) tanévben a program a következő témákat indítja: az aszimmetria hipotézis, az explicitáció és az implicitáció viszonya a fordításban; kvázi-helyesség, azaz a mondatszintű fordítási eltolódások szövegszintű hatása (Klaudy Kinga); a tolmácsolás kutatása (Bakti Mária); szöveg-zene kohézió az opera- és dalfordításokban (Bodnár

Gábor); fordítási kompetenciák fejlesztése és értékelése a nyelvszakos fordítási specializációban, illetve a fordítási szakirányú továbbképzéseken (Dróth Júlia); fordított szövegek értékelése; kommunikáció és tolmácsolás (Eszenyi Réka); a tolmácsolás pszicholingvisztikája (Gósy Mária); a fordítás lexikai kérdései (Heltai Pál); a fordítási szöveg és a fordítási szövegalkotás (Károly Krisztina); a lektorálás elméleti és gyakorlati kérdéseinek kutatása; fordítási univerzálék irodalmi és szakszövegekben, illetve tolmácsolásban; magyar nyelvhelyesség és fordítás; gépi fordítás és utószerkesztés (Robin Edina); a szakfordítás elméleti és gyakorlati kérdései; korpuszalapú fordításkutatás (Seidl-Pécs Olivia); a tolmácsolás speciális fajtái; a tolmácsolás pedagógiai kérdései (Seresi Márta); pragmatikai műveletek a fordításban (Szili Katalin); fordítás és terminológia (Tamás Dóra); média és fordítás (Zachar Viktor).

A doktori disszertációk témái a fent említett területek egy-egy konkrét aspektusát vizsgálják különféle elméletek és/vagy elemző modellek segítségével a kvantitatív, kvalitatív vagy a kevert módszerű kutatási paradigma felhasználásával. A különböző témákra itt nem térek ki, mivel a kötet részletes betekintést nyújt az elkészült értekezések céljaiba, kutatási kérdéseibe és hipotéziseibe, módszereibe, legfontosabb eredményeibe, valamint ezek implikációiba a fordítás elmélete és gyakorlata számára Magyarországon és a nemzetközi kutatási térben.

Klaudy Kinga professzor asszony a program vezetőjeként kiemelt hangsúlyt fektet a képzés keretein belül folyó kutatómunka eredményeinek disszeminációjára és a doktoranduszok integrálására a tudományos közéletbe. A hallgatók a kutatási eredményeiket lektorált tudományos szakfolyóiratokban, szerkesztett kötetekben és konferencia-előadásokban teszik közzé magyarul és idegen nyelven (többnyire angolul). Ezek közül több is Klaudy Kinga nevéhez fűződik. 1999-ben megalapította és azóta is szerkeszti és rendszeresen megjelenteti az első magyar nyelvű fordítástudományi szakfolyóiratot, a *Fordítástudományt*. 2000-ben az Akadémiai Kiadó támogatásával létrehozta a referált és „dupla vakon” lektorált, angol nyelvű, nemzetközi, multidiszciplináris fordítás- és tolmácsolástudományi folyóiratot, *Across Languages and Cultures. A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies* címmel, amely már több éve Q1-es besorolású, és a legrangosabb tudományos szakfolyóiratok között tartják számon a tudományterületen (főszerkesztő: Klaudy Kinga, társszerkesztők: Heltai Pál és Károly Krisztina). A folyóirat szerkesztőbizottsága és tanácsadó testülete a nemzetközi fordításkutatás legrangosabb képviselőiből áll, 19 különböző országból. Mindkét folyóirat várja a hallgatók írásait, bár utóbbi elsősorban a recenzíók és a konferencia-beszámolók írásában számít a doktoranduszok együttműködésére. A doktori fokozat megszerzését követően azonban a programnak egyre több volt hallgatója publikál az *Acrossban* vagy más rangos nemzetközi fordítástudományi folyóiratban. A magyar nyelvű folyóiratok, amelyekben láthatunk a doktori program részvevői által írt tanulmányokat az *Alkalmazott Nyelvtudomány*, az *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*, valamint a *Magyar Nyelvőr* és a *Modern Nyelvoktatás*.

A doktoranduszok konferenciákon is rendszeresen beszámolnak kutatási eredményeikről. Kifejezetten a doktori programhoz kapcsolódott a Fordító- és Tolmácsképző Tanaszék (FIT) fordítástudományi konferenciasorozatán belül (2004-től) a Klaudy Kinga által megrendezett Fordítástudományi PhD Konferencia. A tudományos tanácskozáson a fordítással gyakorló fordítóként/tolmácsként foglalkozó szakemberek és kutatók vettek részt, amely egyedülálló lehetőséget nyújtott a doktoranduszoknak, hogy visszajelzést kapjanak munkájuk elméleti és gyakorlati vonatkozásairól. Ennek a rendezvénynek a szerepét azóta a TransELTE Konferencia vette át, valamint a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesületének (MANYE) keretében megalakult Fordítástudományi Szakosztály által rendezett konferenciák. Lehetőséget teremt a doktoranduszok kutatásainak bemutatására az MTA Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottsága és a Nyelvtudományi Kutatóközpont által közösen szervezett Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia is, amely minden évben várja a fordítástudomány területén kutató hallgatók jelentkezését magyar vagy angol nyelven. Az előadások alapján készült tanulmányok – szigorú lektorálási folyamatot követően – 2021-ig az *AlkNyelvDok – Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből* című kötetben, 2022-től pedig az *Alkalmazott Nyelvtudomány* folyóirat különszámában jelennek meg. Mindig szerveznek fordítási és tolmácsolási szekciót a MANYE és a SZOKOE (Szaknyelvoktatók és –kutatók Országos Egyesülete) konferenciákon is, ahol az előadások egy része megjelenik a konferenciák kötetében. Klaudy Kinga segíti a hallgatókat abban is, hogy munkájukról külföldi konferenciákon is beszámolhassanak, és kapcsolatot teremthessenek a kutatási terület nagy nemzetközi alakjaival is. Ezért folyamatos tájékoztatást kapnak a határainkon túli szakmai-tudományos rendezvényekről is.

Az ELTE Fordítástudományi Doktori Programjában folyó magas színvonalú, aktív tudományos munka, úgy érzem, mindannyiunk számára rendkívül inspiráló, meghatározó és örömteli – példaként szolgál más tudományos műhelyek működéséhez is itthon és külföldön is. Megszámlálhatatlan szakmai kapcsolat és barátság született mesterek és tanítványaik között az évek során, és az FIT könyvtárában megélt közös pillanataink mindmáig igazi „töltekezést” jelentenek kutatási és oktatási feladatainkhoz. Köszönöm e kötet szerkesztőinek, hogy megtisztelő felkérésükkel lehetőséget adtak nekem arra, hogy mind ebbe rövid bepillantást engedjek.

Hálás vagyok érte, hogy ebben a komoly és maradandó tudományos értéket teremtő munkában Klaudy Kinga professzor asszony meghívására magam is részt vehetek egészen a kezdetek óta. Köszönöm mindazt, amit tőle tanulhattam és további sok sikert, örömet és jó egészséget kívánok a munkájához!

Budapest, 2023. március 3.

Károly Krisztina

Hivatkozások

- Károly K., Ábrányi H., Kovalik-Deák Sz., Laszkács Á., Mészáros A. É., Seresi M. 2012. Szövegkohézió és sajtófordítás: kohéziós eltolódások a hírszövegek magyar–angol fordításában. *Fordítástudomány* 14. évf. 2. szám. 30–67.
- Károly K., Ábrányi H., Kovalik-Deák Sz., Laszkács Á., Mészáros, A. É., Seresi, M. 2013. Cohesion and news translation: An exploratory study of shifts of cohesion in the Hungarian-English translation of news stories. *Acta Linguistica Hungarica* Vol. 60. No. 4. 1–42.
- Károly K., Fóris Á. (szerk.) 2010. *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére I.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Károly K., Fóris Á. (szerk.) 2015. *A fordítás titkos ösvényein. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Károly K., Karádi G., Olgay-Fekete J., Sulyok K. 2022. A szövegkohézió újateremtése műfordításban: esettanulmány Salinger *The Catcher in the Rye* című művének két magyar fordításáról. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 5–40. DOI: <https://doi.org/10.35924/fordtud.24.2.5-40> 1
- Károly K., Csiborné Horváth A., Engel I., Van Waarden F. 2022. A makrostruktúra újateremtése műfordításban: esettanulmány Salinger *The Catcher in the Rye* című művének két magyar fordításáról. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 41–81. DOI: <https://doi.org/10.35924/fordtud.24.2.41-81> 2
- Klaudy K., Károly, K. 2000. The text-organizing function of lexical repetition in translation. In: Olohan, M. (ed.) *Intercultural faultlines. Research models in translation studies 1. Textual and linguistic aspects.* Manchester: St. Jerome. 143–159.
- Klaudy K., Károly, K. 2002a. Lexical repetition in professional and trainees' translation. In: Hung, E. (ed.) *Teaching translation and interpreting, 4, Benjamins Translation Library*, Vol. 42. Amsterdam: John Benjamins. 99–113.
- Klaudy K., Károly K. 2002b. A lexikai ismétlés szövegalkotó szerepe a fordításban. In: Andor J., Benkes Zs., Bokay A. (szerk.) *Szöveg az egész világ*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 318–328.
- Klaudy K., Károly K. 2005. Implication in translation: empirical evidence for operational asymmetry in translation. *Across Languages and Cultures* Vol. 6. No. 1. 13–28.

A politika és az ideológia hatása érvelő típusú politikai újságcikkek fordítására

Bánhegyi Mátyás

banhegyi.matyas@uni-bge.hu

A védés éve: 2009

Témavezető: Prof. Dr. Károly Krisztina DSc, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. habil. Heltai Pál CSc, professor emeritus

Dr. Magnuczné Godó Ágnes PhD

Nyelv: angol

Kulcsszavak: elfogultság, hatalom, ideológia, média, politika, tömegkommunikáció

1. A kutatás célja

A disszertációban bemutatott kutatásnak kettős célja volt: egy elméleti és egy empirikus. Az elméleti cél az volt, hogy egy olyan elméleti modellt – a Politikai Elfogultság Szűrőt – fejlesszünk ki, amely érvelő típusú újságcikkeknél alkalmas az ideológiai és politikai elfogultság kimutatására és elemzésére. Az empirikus cél pedig az volt, hogy a Politikai Elfogultság Szűrőt egy elsődleges szövegtípuson tesztelésnek vessük alá, így elsődleges adatokat generáljunk a Szűrő érvényességéről és megbízhatóságáról.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A disszertáció elméleti és empirikus kutatási kérdéseket is felvetett. Az elméleti kutatási kérdés az volt, hogy leírhatók-e érvelő típusú politikai újságcikkek forrás- és célnyelvi szövegeinek politikai és ideológiai jellemzői, azok hatásai és különbségei egy deskriptív, elméleti alapú modell segítségével. Az empirikus kutatási kérdés a modell kapcsán az érvényesség és a megbízhatóság tekintetében arra kereste a választ, hogy a modell képes-e leírni e szövegtípus politikai és ideológiai sajátosságait, és összehasonlíthatók-e vele a forrás- és célnyelvi szövegek szuperstruktúrája; makrostruktúrája; társadalmi, hatalmi, politikai és ideológiai jellemzőket tükröző sajátosságai.

3. A kutatás módszere

Bánhegyi (2008) kutatása megmutatta, hogy érvelő típusú politikai szövegekben a politikai meggyőzés három, kognitív és affektív hatást kifejtő területen jelenik meg: (1) logikai érvek, (2) a szöveg által kiváltott érzelmek és érzelmi hatások, valamint (3) szövegjellemzők által kiváltott befolyásolás. Erre tekintettel az elméleti kutatás a Politikai Elfogultság Szűrőt úgy alakította ki, hogy segítségével lehetővé váljon a forrás- és célnyelvi szövegek jellemzőinek elemzése és összehasonlítása a politikai meggyőzés természetére vonatkozóan.

A Politikai Elfogultság Szűrő négy elméleti modelltől épül fel. A Hoey-féle (2001) Probléma–Megoldás Modell mint szuperstruktúra modell és a Tirkkonen-Condit-féle (1985) Makrostruktúra Modell segítségével megállapított szöveg-összefoglaló és politikai üzenet, valamint a teljes forrás- és célnyelvi szövegek szolgálnak a Fordításközpontú Diskurzus-Társadalom Hatásmodell (FDTH modell) segítségével végzett kritikai diskurzuselemzés bemenetként. Az utóbbi modell a Fordításközpontú Politikai Tömegkommunikációs Modell (FPTK modell) számára szolgál bemenetként, amelynek segítségével az FDTH modell eredményei értelmezhetők.

A kutatásban a Politikai Elfogultság Szűrő alkalmazhatóságának ellenőrzésére és bemutatására egy fordítási megbízást terveztem: két politikailag ellentétes beállítottságú forrásnyelvi szöveget fordított le két politikailag ellentétes beállítottságú fordító két megrendelőnek, akik szintén politikailag ellentétes beállítottságúak voltak.

4. Eredmények

Érvényesség és megbízhatóság: a szuperstruktúra-elemzést lefolytató két kódoló által végzett kódolás kongruenciája a megbízhatósági érték. Esetünkben ez az érték 83% volt, amely megbízhatónak számít, hiszen a szuperstruktúra kategóriák értelmezésen alapuló kategóriák (Károly 2007). Ebből arra következtethetünk, hogy a szuperstruktúra-elemzés eredményei érvényesek és megbízhatóak.

A szövegek makrostruktúrájának elemzéskor a kódolást a Tirkkonen-Condit-féle (1985) Makrostruktúra Modell alkalmazására megfelelően betanított két kódoló végezte. A makrostruktúra-elemzés elkészültekor megbízhatósági elemzést végeztem a két kódoló által szolgáltatott adatok megbízhatóságának ellenőrzésére. A megbízhatósági elemzés révén egyezési indexeket hoztam létre, amelyek 77% és 86% között voltak. Ez azt mutatja, hogy a makrostruktúra-elemzés eredményei érvényesek és megbízhatóak.

Az FDTH Modell megbízhatósága kapcsán megjegyzendő, hogy nincs lehetőség arra, hogy a kritikai diskurzuselemzésből a szubjektív értelmezést kizárjuk. A kritikai diskurzuselemzés elemzési eszközei kvalitatívák és kvantitatívák is: a kvantitatív jellemzők a megbízhatóságot szolgálják, hiszen az egyes szövegszerű jellemzőket kvantifikálják. A

fentiekből kifolyólag a kritikai diskurzuselemzés eredményeit fenntartásokkal kell fogadni. A modellel kapott eredmények ettől függetlenül érvényesek.

A politikai tömegkommunikációs elemzés szintén értelmező jellegű elemzés. Emiatt az elemzés nem nélkülözi a szubjektív elemeket. Amennyiben az FDTH Modellben kapott eredmények egyhangúlag ugyanazon eredmények felé mutatnak az FPTK Modellben, akkor ez azt jelzi, hogy az FPTK Modellel végzett elemzés megbízhatónak számít. A megbízhatósági elemzés mint olyan ismeretlen a politikai tömegkommunikációs elemzések terén. A modellel kapott eredmények érvényesek. A fentiek, valamint a forrás- és a célnyelvi szövegek elemzésének megbízhatósága alapján elmondható, hogy a Politikai Elfogultság Szűrő érvényes elemzési eszköz.

Empirikus eredményeink: a szuperstruktúra-elemzés eredménye alapján arra következtethetünk, hogy a célnyelvi szövegek megőrzik a forrásnyelvi szöveget jellemző érvelő probléma–megoldás felépítésű szövegtípust és a célnyelvi szövegek érvelők maradnak. Így a célnyelvi szövegek – csakúgy, mint a forrásnyelvi szövegek – alkalmasak a politikai meggyőzésre. Az eredmények azt is mutatják, hogy a fordítók az ideológiai, politikai meggyőzés céljából nem változtatnak a célnyelvi szöveg szuperstruktúráján.

A makrostruktúra-elemzés eredményei azt mutatják, hogy a forrás- és célnyelvi szövegek makrostruktúrájának propozicionális tartalma szignifikáns mértékben nem tér el egymástól: azaz a fordítók nem alakítják át annyira a célnyelvi szöveget, hogy annak makrostruktúrája eltérne a forrásnyelvi szöveg makrostruktúrájától. Így az eredmények azt jelzik, hogy a fordítók az ideológiai, illetve politikai meggyőzés céljából nem változtatnak a célnyelvi szöveg makrostruktúráján.

A kritikai diskurzuselemzés eredményei alapján elmondható, hogy a célnyelvi szövegekben a fordítók elsősorban a megrendelő politikai elvárásának kívánnak megfelelni, valamint a célnyelvi szövegek a mindenkori uralkodó elit hatalmát ássák alá függetlenül a megrendelő elvárásaitól. A célnyelvi szövegekben a fordítók a forrásnyelvi szövegekben található összes értékelő meggyőződést és véleményt reprodukálják, amennyiben olyan megrendelőnek fordítanak, amely a forrásnyelvi szövegben fellelhető ideológiai tartalmakkal egyező ideológiát képvisel. Amennyiben a megrendelő nem osztja ezt az ideológiát, akkor a fordítók az ilyen meggyőzéseknek és véleményeknek csak egy részét reprodukálják.

A szöveg-összefoglalóban megjelenő érvelést nem manipulálják a fordítók, ám a szöveg-összefoglalóban megjelenő lexika a megrendelő függvényében változik: a fordítók által használt lexika a megrendelő ideológiai elvárásait tükrözi. A fordítók a forrásnyelvi szöveg ideológiát kifejező, stilisztikai jellemzőit és az abban fellelhető metaforákat reprodukálják, amennyiben olyan megrendelőnek fordítanak, amely szintén ilyen ideológiával bír. Ha ez nem így van, akkor a fordítók az ilyen stilisztikai jellemzőket, illetve metaforákat csak részben reprodukálják. A politikai üzenetben kifejezett implikaturáról

elmondhatjuk, hogy a célnyelvi szövegben megjelenő implikátúra megfogalmazása a megrendelő ideológiai elvárásait tükrözi. A fordítók saját ideológiai meggyőződésüket nem jelenítik meg a célnyelvi szövegekben, ha azok a megrendelő által birtokolt ideológiával ellentétesek.

A politikai tömegkommunikációs elemzés azt mutatja, hogy a vizsgált célnyelvi szövegek politikai tömegkommunikációs kontextusa arra ösztönzi a fordítókat, hogy olyan célnyelvi szövegeket állítsanak elő, amelyek a realitás és az elfogultság tekintetében politikailag és ideológiailag megfelelnek a megrendelő politikai és ideológiai elvárásainak. A fentiekből az tűnik ki, hogy érvelő újságcikkek fordításakor a fordítói magatartásra nyilvánvalóan és elsősorban a megrendelő elvárásai vannak hatással, valamint hogy a fordítók kritikai tudatossága – az elemzések eredményei szerint – alacsony szintű.

5. Kitekintés

A disszertáció újszerűségét a következők adják: (1) Ez idáig a fordítástudományt, a szövegnyelvészetet és a politikai tömegkommunikációs tanulmányokat nem kapcsolták össze ezen tudományterületek legfrissebb eredményeire építve. (2) A disszertációban ismertetett elméletek alkalmazása szintén újszerű: Hoey (2001) Probléma–Megoldás Modelljét az érvelő típusú szövegre a fordítástudomány terén alkalmaztam, valamint Tirkkonen-Condit (1985) Makrostruktúra Modelljét a forrás- és célnyelvi szövegek szöveg-összefoglalójának és politikai üzenetének megállapítására használtam. (3) Van Dijk (1993, 1997, 2001, 2003) kritikai diskurzuselemzési modelljét, a Diskurzus-Társadalom Hatásmodellt a fordítástudomány területén alkalmazva egy új, a fordítástudományban specifikusan alkalmazható modellt – a FDTH modellt – hoztam létre. (4) A jelen kutatás eredménye a Fordításközpontú Politikai Tömegkommunikációs Modell kidolgozása és bemutatása, amely szintén fordítástudományi szempontok szerint került kialakításra. A kutatási eredmények átvihetők más fordítástudományi kutatásokra is, valamint az eredményként bemutatott fordítói magatartás terén észlelt tendenciák későbbi kutatások révén igazolhatók.

Irodalom

- Bánhegyi M. 2008. A Translation Studies Oriented Integrative Approach to Canadian Political Discourse. *Across Languages and Cultures*. Vol. 9. No. 1. 77–107.
- Hoey, M. 2001. *Textual Interaction. An Introduction to Written Discourse Analysis*. London: Routledge.
- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Tirkkonen-Condit, S. 1985. *Argumentative Text Structure and Translation*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- van Dijk, T. A. 1993. Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse and Society*. Vol. 4. No. 1. 249–283.
- van Dijk, T. A. 1997. Discourse as interaction in society. In: van Dijk, T. A. (ed). *Discourse as Social Interaction*. Thousand Oaks, USA: Sage Publications. 1–37.
- van Dijk, T. A. 2001. Critical Discourse Analysis. In: Tannen, D., Schiffrin, D. and Hamilton, H. E. (eds.). *Handbook of Discourse Analysis*. London: Oxford Blackwell. 352–371.
- van Dijk, T. A. 2003. *Ideology and Discourse – A Multidisciplinary Introduction*. [Online]. Elérhető: <http://www.discourses.org/download/articles/> [utoljára látogatva: 2023. január 29.].

A szónok és tolmácsa
bilaterális és transznacionális (EU) kontextusban
A német üdvözlőbeszéd fajtái és a német nyelvű
tolmácsolási megbízások eseménytípusainak pragmatikai,
retorikai és kommunikatív eseményelemzése

Somos Edit Csilla

edit.csilla@gmail.com

A védés éve: 2010

Témavezető: †Dr. Szabari Krisztina PhD, ny. egyetemi docens

Opponensek: Dr. Láng Zsuzsa PhD, ny. egyetemi docens
Dr. Szabó Csilla PhD, egyetemi docens

Kulcsszavak: tolmácsolási esemény, beszéd típus, retorikai hagyomány, kompetencia

1. A kutatás célja

A kutatás arra vállalkozott, hogy a korábbiaktól eltérően magyar közvetítői környezetben vizsgálja a tolmácsok szakmai identitásának tényezőit, feltárja a konferenciatolmácsolás és a különböző tolmácsolási eseménytípusok jellegzetességeit német–magyar megbízói környezetben, valamint a német és magyar szónoki hagyományok alkalmazott retorikai vizsgálatából kiindulva definiálja és retorikai, valamint pragmatikai szempontból kategorizálja a szónoki beszéd alkalmi megnyilvánulásait, az üdvözlő beszédeket.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatás a következő kérdésekre kereste a választ:

1. Relevánsnak tekinthetők-e a konferenciatolmácsolás egyes megbízási fajtái, az eseménytípusok és tolmácsolási módok a magyar megbízói környezetben? Milyen egy tolmácsolási megbízási modell?
2. Hogyan különíthetők el a hiperszöveg részét képező releváns forrásnyelvi (FNy) szövegek (üdvözlő beszédek) altípusai az eseménytípus adta keretben?

3. Osztályozhatók-e a FNy üdvözlőbeszédek a hiperszöveg részét képező alkalmi beszédtypusként?
4. Mit eredményez, ha az eseményszerkezetben megjelenő üdvözlőbeszédek korpuszát bilaterális, multilaterális és transznacionális kulturális kontextusban elemzésnek vetjük alá a multiparaméteres tipológia szerint (Alexieva 1997/2002): ügyfélrendezvény, szponzori hangverseny, kerekasztal, szimpózium?
5. Melyek a megbízásokhoz kapcsolódó professzionális közvetítői szakmakép és identitás egyes tényezői? Hogyan határozzák meg a professzionalitás ismérveit a minőségbiztosítási szabványok?
6. Milyen jellegzetességek fedezhetők fel a retorikai hagyományra vonatkozólag a szónok beszédprodukciónak, a tolmács kompetenciaprofiljának és a retorikai területek kölcsönhatásának elemzésével?
7. Melyek a FNy beszéd közvetítési problémái, hogyan alakulnak a nehézségi tartományok és didaktikai, valamint professzionális szempontból hogyan graduálhatók a várható nehézségek erre a beszédtypusra nézve (Hönig 2003)?
8. Hogyan mérhető a szónok és tolmácsa kommunikatív hatása és sikeressége két FNy beszéd-és tolmácsprodukciónban a néma szünetek és az artikulációs tempó segítségével (Gósy 2004, 2005, Tissi 2000)?

3. A kutatás módszere

A primer kutatás első szakasza terepmunkával zajlott, melynek során öt valós tolmácsolási megbízás keretében elhangzott hét FNy üdvözlő beszéd került feldolgozásra. Az eseménytypusok és a FNy szövegek típusának kiválasztása online retrospektív kérdőív alapján történt, kikérdezéses módszerrel.

Az elhangzott üdvözlőbeszédek: 1. FNySz 1 német (D) 2. FNySz 2.a magyar (HU) 3. FNySz 2.b német (A) 4. FNySz 3 német (D) 5. FNySz 4. a német (A) 6. FNySz 4. b német (CH) 7. FNySz 5 francia – angol (F-E).

Öt beszédet német–magyar irányban, egy beszédet magyar–német irányban, valamint egy kétnyelvű beszédet (F-E) magyar relén keresztül négy nyelvre tolmácsoltak. Az 1., 2.a. és 2.b. konsekutív, a 3., 4.a és 4.b szinkrontolmácsolási megbízás volt.

A fenti FNy beszédek közül megfigyelés, ezen belül esettanulmány céljából kettőt (a a4.a osztrák és a e4.b svájci német nyelvű beszédet) rögzítettem video-audiofelvétellel (Canon ZR830 NTSC). Ugyanennek a két beszédnek a szinkrontolmácsolt magyar verzióját digitálisan rögzítettem (Olympus DS 40).

Az elemzett tolmácsolások között szerepelt még a CNySz (célnyelvi szöveg) 1. osztrák (A) spontán beszéd tolmácsolása magyarra, illetve a CNySz 2. svájci (CH) nem anyanyelvi

német beszéd magyarra tolmácsolása. A FNySz 4.a és 4.b német nyelvű beszédeket nem hangszintű automatizált eljárással ábrázoltam, illetve a sikeresség bemutatására a tolmácsolást hisztogrammal jelenítettem meg. A CNy1 és CNy2 beszédprodukciónak mint tolmácsolásprodukciót elemeztem *Praat* szoftverrel az artikulációs tempó, valamint a folyamatosság egyik jellemzője – a néma szünetek – szempontjából.

4. Eredmények

A terepmunkát, megfigyelést, retrospektív felmérést, FNy szövegelemzést, CNy produkció *Praat* szoftverrel történt elemzését magába foglaló empirikus kutatás, valamint a webalapú felmérés a következő eredményekkel szolgált.

Az online felmérés alapján megállapítható, hogy a vizsgált FNy korpusz beszéd típusa jellemzően gyakori tolmácsolási eseménytípusok hiperszövegének része és a magyar megbízási környezetben gyakori közvetítési feladat.

A felmérés rávilágított arra a tényre, hogy a magyar környezetben a konszekutív jellegű üdvözlőbeszédre vonatkozó önálló megbízásoknak ma is van relevanciájuk.

Az elemzés alapján megállapítható, hogy a beszédek tolmácsolásszempontú megértési foka nem abszolút, hanem relatív kategória.

Az vizsgálat rámutat arra, hogy a tolmácsolhatóság attól függ, hogy a tolmács mennyire tudja feltárni az eseményszerkezetet, az eseménytípus forgatókönyvét és a szövegvilágot (Kalina 1998, Vater 2001).

Az üdvözlőbeszéd elemzéséből kiderült, hogy a szónoki beszéd előrejelezhetősége és a spontán beszéd anticipációja is elemezhető, tekintet nélkül az adott beszéd létező írott, koncipiált vagy rögtönzéssel előadott, beszélt változatára, illetve a láthatóságra és a technikai-műszaki körülményekre.

Az üdvözlőbeszéd-típus nehézségi foka a Höning (2003) által meghatározott egyes nehézségi tartományokban különbözik a tolmácsolóhallgatók és a professzionális tolmácsok esetében.

A tolmácsolás sikeressége/minősége a tolmácsoláskutatásban bevezetett úgynevezett szupermemek koncepciója szerint a nyelv, kogníció, 6 kultúra, interakció együttes jelenlététől, megvalósításától és a kompetenciamodellekben meghatározott személyes tényezőktől függ (Andres 2002, Göpferich 2008, Chiaro és Nocella 2004, Höning 1995, Kalina és Best 2002, Setton 2006, Szabari 2005, Zmudzki, 1998).

5. Kitekintés

Az eredmények érvényességét lehetséges más nyelvre (nyelvkombinációra) nézve, szélesebb, nemzetközi környezetben is vizsgálni. A beszédek egyéb fajtáit is be lehet vonni az elemzésekbe. Érdemes lenne létrehozni és továbbfejleszteni egy elektronikus adatbázist a német FNy beszédekből és a magyar CNy tolmácsolásprodukciókból. A német, osztrák és

svájci diskurzusjellemzőket mind szövegtani, mind kognitív nyelvészeti szempontból fel lehetne tárni, más FNy beszéd típusok bevonásával. Mindez nem csupán szélesítené az aktuális tudást a kultúrkörről, de tágítaná a tolmácsoláselméleti horizontot is.

További vizsgálódások tárgya lehetne a tolmács intelligens képességei és kompetenciaprofiljának összefüggése kognitív pszichológiai keretben. Ezeket az eredményeket Magyarországon a kognitív tudományokban, a fonetikai, beszéd kutatási, szövegtani kutatásban újabb empirikus kísérletek összeállítására lehet alkalmazni.

Az elemzések didaktikai szempontból is alkalmasak arra, hogy beépítsék őket a konferenciatorolmácsokat képző intézmények programjába, a Magyarországon még nem létező posztgraduális képzési formákba, a professzionális tolmácsok továbbképzésébe. Ehhez célszerű lenne a pályázatok, szponzorok és a tudományos együttműködés formáinak és forrásainak felülvizsgálata.

Irodalom

- Alexieva, B. 1997/2002. A typology of interpreter-mediated events. In: Pöchhacker, F., Shlesinger, M. (eds.), *The interpreting studies reader*. London/New York: Routledge. 219–233.
- Andres, D. 2002. *Konsekutivdolmetschen und Notation*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Chiaro, D., Nocella, G. 2004. Interpreter's perception of Linguistic and Non-Linguistic Factors affecting Quality: A Survey through the World Wide Web. *Meta*. Vol. 49. No. 2. 278–293.
- Gósy M. 2004. A spontán magyar beszéd megakadásainak hallás alapú gyűjteménye. In: Gósy, M. (szerk.) *Beszéd kutatás 2004. „Nyelvbőlés”-korpusz, tanulmányok*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet, Kempelen Farkas Beszédkutató Laboratórium. 6–18.
- Gósy M. 2005. *Pszicholingvisztika*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Göpferich, S. 2008. *Translationsprozessforschung. Stand, Methoden, Perspektiven*. Tübingen: Narr.
- Hönig, H. G. 1995. *Konstruktives Übersetzen*. Tübingen: Stauffenburg.
- Hönig, H. G. 2003. Piece of Cake – or Hard to Take? Objective Grades of Difficulty of Speeches Used in Interpreting Training. In: Nord, B. and Schmitt, P. A. (eds.) *Traducta Novis*. Tübingen: Stauffenburg. 69–82.
- Kalina, S. 1998. *Strategische Prozesse beim Dolmetschen: Theoretische Grundlagen, Empirische Fallstudien, Didaktische Konsequenzen*. Tübingen: Narr.
- Kalina, S., Best, J. 2002. *Übersetzen und Dolmetschen. Eine Orientierungshilfe*. Tübingen und Basel: A. Francke.
- Setton, R. 2006. Context in simultaneous interpretation. *Journal of Pragmatics*. Vol. 38. No. 3. 349–389.

- Szabari K. 2005. A tolmácskompetencia. A tolmácsjeljesítmény értékelése. In: Környei T.(szerk) *Amit a tolmácsolásról tudni kell. Útmutató tolmácsoknak*. Budapest: MFE. 23–26.
- Tissi, B. 2000. Silent pauses and disfluencies in simultaneous interpretation: A descriptive analysis. *The Interpreters' Newsletter 10*. 103–127.
- Vater, H. 2001. *Einführung in die Textlinguistik. Thema, Struktur und Referenz von Texten*. München: Fink.
- Zmudzki, J. 1998. *Konsequetivdolmetschen: Handlungen, Operationen, Strategien*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

A lektori kompetencia

Horváth Péter Iván

poliglott76@gmail.com

A védés éve: 2009

Témavezető: Prof. Dr. Klaudy Kinga DSc, professor emeritus

Opponensek: Dr. habil. Balázs Géza CSc, egyetemi tanár
Dr. Albert Sándor CSc, egyetemi tanár

Publikáció: 2011. *A szakfordítások lektorálása. Elmélet és gyakorlat.* Budapest: Tinta Kiadó.

Kulcsszavak: lektorálás, lektori változtatás, lektorálási paraméter, lektorálási művelet

1. A kutatás célja

A lektorálást a fordításkutatók – három kivétellel (Horguelin és Brunette 1998, Mossop 2001, Parra Galiano 2005) – nem dolgozták fel monografikusan, a témával kapcsolatos, jobbára futólagos megjegyzéseik pedig inkább előíró, mint leíró szemléletben fogantak, ezért fő célom az volt, hogy empirikus adatok alapján számba vegyem a szakfordítások lektorálásának általános sajátosságait. Távlati célként arra törekedtem, hogy elősegítsem a fordító- és lektorképzést, a lektorvizsgákat, a fordítóirodai lektorálást, valamint részben egységesítsem, részben kialakítsam a lektorálás magyar terminológiáját.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Saját lektori tapasztalataim alapján öt hipotézist fogalmaztam meg.

1. A lektoráláshoz különleges tudás, az úgynevezett *lektori kompetencia* szükséges.
2. A lektorálás a szükségesnél több változtatással jár.
3. A lektorálás főleg szószintű változtatásokkal jár.
4. A lektorálás inkább a célnyelvhez, semmint a forrásnyelvhez közelíti a fordítást.
5. A lektorálásnak a fordításhoz hasonlóan vannak univerzáléi.

3. A kutatás módszere

Primer kutatást végeztem, két lektorálási korpusz kézi elemzésével. Az elsőt 81 angol és német forrásnyelvű magyar hiteles fordítás alkotta, amelyet az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda öt lektora ellenőrzött és javított. A szövegek összesített terjedelme

150 (fejenként 30–30) kisoldal (25 sor x 50 leütés). A változtatások száma 784. A második korpusz egy 2,5 oldalas fordítás öt lektori változatát tartalmazza, összesen 129 változtatással. Az egyes változtatásokat egy tartalmi és egy formai ismérv szerint írtam le. Az előbbi neve *lektorálási paraméter*, az utóbbi *lektorálási művelet*.

Az elemzéshez kiválasztott hat lektorálási paraméter:

Ekvivalencia: a fordítás megfeleltetése a forrásnyelvi szöveg jelentésének

Helyesírás: a fordítás megfeleltetése a célnyelv helyesírási szabályainak

Stílus: a fordítás megfeleltetése a célnyelv stilisztikai és nyelvhelyességi szabályainak

Szerkesztés: a fordítás megfeleltetése a megrendelő vagy a fordítóiroda által meghatározott szerkesztési szabályoknak

Szórend: a fordítás megfeleltetése a célnyelv szórendi szabályainak

Terminológia: a fordítás megfeleltetése a célnyelvi terminológiának

A korpuszokban azonosítható lektorálási műveletek:

Átrendezés: a fordítás szórendjének megváltoztatása

Beszúrás: a fordítás bővítése új elemmel

Csere: fordítási elem helyettesítése

Széljegyzet: formázási utasítás vagy magyarázat a fordítás margóján

Törlés: fordítási elem megszüntetése

4. Eredmények

A nagy korpuszban talált változtatások alapján a lektorálási paraméterek gyakorisági sorrendje a következő volt: szerkesztés < szórend < helyesírás < ekvivalencia < stílus < terminológia. Ettől a kísérlet annyiban tért el, hogy az első három helyre a terminológia < ekvivalencia < stílus került. Mindkét sorrend átlagoláson alapul: az egyes vizsgálati személyek esetében nem azonos. Ami a gyakoriság okait illeti, a szerkesztés minden bizonynyal azért megy ritkaságszámba, mert a hiteles fordítás szabványoldalal készül, amely a nevének megfelelően nem hagy mozgásteret többek között a betűk típusára és méretére, a sorközre, a margókra, a szavak elválasztására nézve. A szórendi változtatások kis számának valószínűleg a Klaudy (2004) által felsorolt három oka van: az idő, a javítási segédletek és a megfelelő mondattani szabályok ismeretének hiánya. A helyesírás paraméterében mutatkozó egyöntetű lektori produkciók mögött a hiteles fordítások sztereotip szóhasználata állhat, amelyhez alighanem elég néhány szabályt ismerni. Az ekvivalencia és a stílus gyakorisága szinte azonos, sőt alig tér el a terminológia mértékétől. Ezek szerint az öt lektor nagyjából annyira tartja fontosnak a szöveghűséget, mint a stílusos és szabatos megfogalmazást. A terminológia bizonyára azért élvez abszolút elsőséget, mert a lektor viszonylag könnyen eldönti, hogy a fordító jól vagy rosszul használta-e a terminológiai

egységet. Ahogy az egynyelvű beszédben, úgy természetesen a kétnyelvű kommunikációban sem lehetséges mindent a „jó” és a „rossz” fogalmába besorolni, de a hiteles vagy – általánosabban – a szakfordításokban olyan sok a terminológiai egység, hogy a lektor ezen a téren érheti el a legnagyobb hatékonyságot.

A lektorálási műveletek gyakorisági sorrendje: széljegyzet < átrendezés < törlés < beszúrás < csere. A széljegyzetektől talán azért van kevés, mert az öt lektor érthetőbbnek tekint minden más műveletet. Az átrendezés főleg a szórendet érinti, amely ritkán bolygatható meg további változtatások nélkül, ez pedig olyan többletmunkát von maga után, amelyet az öt lektor igyekszik elkerülni. A törlés ritkaságának viszont az lehet az oka, hogy körültekintést igényel, hiszen anélkül értelemzavart okozhat. A csere abszolút számfőlényt élvez, mert fordítónak és lektornak is megkönnyíti a dolgát: elejét veszi az egyformán kockázatos átrendezés és törlés időigényes mérlegelésének.

A korpuszvizsgálatok szinte teljes mértékben megerősítették a hipotéziseket. Az első szerint a lektoráláshoz külön lektori kompetencia szükséges. Ez annyiban igaz, hogy ez utóbbi több részből áll: amelioratív (a fordítás tökéletesítése), evaluatív (a fordítás értékelése), fordítói (a fordítás hiányainak pótlása), komparatív-kontrasztív (a fordítás és az eredeti összehasonlítása) és korrekatív (a fordítás hibáinak javítása) komponensből. Ezenkívül a lektor többféle olvasást végez: áttekintő (a forrásnyelvi szöveg előzetes és a lektorált fordítás utólagos átolvasása), ellenőrző (a fordítás minőségi ellenőrzése), fordítói (a forrásszöveg problémás részeinek értelmezése), ismeretszerző (forrás- és célnyelvi háttéranyagok tanulmányozása), kereső (a fordítás problémás részeinek azonosítása a forrásnyelvi szövegben) és korrektúraolvasást (a fordítás mennyiségi ellenőrzése). A lektoráláshoz háromféle írás is szükséges: fordítói (a fordítási hiányok pótlása), javító (a fordítás minőségi javítása) és korrektúraírás (a fordítás mennyiségi javítása). Ugyanakkor a 6 paraméter azonosítására, az 5 művelet végrehajtására, az 5 alkompetencia mozgósítására, a 6 olvasás- és a 3 írástechnika alkalmazására a fordítók önellenőrzésekor is sor kerül.

A második hipotézis szintén igaznak bizonyult. A vizsgálati személyek jó néhány változtatását a fordításnak sem a témája, sem a nyelvezete nem indokolta. Ezek semmilyen módon nem befolyásolják a fordítás rendeltetészerű felhasználását, csak az egyéni ízlés nyilvánul meg bennük.

Harmadszor, a szóalapú változtatások fölényes többségét az indokolja, hogy a hiteles fordítások főleg terminológiai egységekből állnak, ráadásul a szóhasználati szabályokat egyszerűbb észben tartani, ellenőrizni és javítani, mint a mondat- vagy szövegtaniakat.

Negyedszer, a lektorálás egyértelműen a célnyelvhez közelíti a fordítást, hiszen a hat vizsgált paraméter közül öt (helyesírás, stílus, szerkesztés, szórend, terminológia) a célnyelvre vonatkozik, míg a forrásnyelvhez csak az ekvivalencia kapcsolódik.

Végül, a 2., 3. és 4. hipotézis önmagában is a lektorálás egy-egy általános jellemzőjére utal. Mivel ezek külön-külön igaznak bizonyultak, a lektorálásnak vélhetőleg vannak univerzáléi, bár az adatközlők csekély száma miatt egyelőre helyesebb tendenciákról beszélni.

5. Kitekintés

Ez az első doktori értekezés, amely magyarul összefoglalja a lektorálással kapcsolatos kutatási eredményeket, ismerteti a magyar fordítóirodák lektorálási gyakorlatát, megalkotja a lektori kompetencia modelljét, illetve a lektorálás és a lektori olvasás és írás eddigi legteljesebb tipológiáját, valamint felépíti és elemzi az első két magyar lektorálási korpuszt.

A lektorálást fontos lenne több szempontból is tovább kutatni, például hogyan befolyásolja a szöveg típusa és terjedelme vagy a lektorok egyéni nyelvváltozata a lektorálást? Ehhez minél többféle (vallási, szépirodalmi, filozófiai, sajtónyelvi stb.) lektorált fordítás vizsgálatára és minél több lektor bevonására lesz szükség.

Irodalom

- Horguelin, P. A., Brunette, L. 1998. *Pratique de la révision*. Brossard (Québec): Linguattech.
- Klaudy K. 2004. A kommunikatív szakaszhatárok eltűnése a magyarra fordított európai uniós szövegekben. *Magyar Nyelvőr* 128/4. 389–407.
- Mossop, B. 2001. *Revising and Editing for Translators*. Manchester, Northampton: St. Jerome.
- Parra Galiano, S. 2005. *La revisión de traducciones en la Traductología: aproximación a la práctica de la revisión en el ámbito profesional mediante el estudio de casos y propuestas de investigación. Tesis doctoral*. Granada: Universidad de Granada.

Adaptáció és újrafordítás

Vándor Judit

vandor.jutka@gmail.com

A védés éve: 2010

Témavezető: Prof. Dr. Klaudy Kinga DSc, professor emeritus

Opponensek: †Dr. Papp Andrea PhD, egyetemi docens
Dr. Albert Sándor CSc, egyetemi tanár

Kulcsszavak: újrafordítás, adaptáció, idegenítés, honosítás, újrafordítási hipotézis

1. A kutatás célja

A téma – az adaptáció és újrafordítás helye a fordítástudományban – aktualitását azok az interdiszciplináris kutatások és elemzések adták, amelyek a fordításra nem elsősorban nyelvészeti korpuszként, sokkal inkább társadalmi jelenségként tekintettek.

A kutatás célja az adaptáció és újrafordítás jelenségének definiálása, a jelenségek okait elemezve a közös vonások, funkcióbeli hasonlóságok feltárása volt. A vizsgálat választ keresett arra a kérdésre, hogy mi az adaptáció és újrafordítás helye a fordítástudományban és milyen szerepet tölt be a kulturális-irodalmi normarendszerek kialakításában és változásában.

Az újrafordítás szorosan kapcsolódik a kulturális gyarmatosításhoz, és ebben közös vonást mutat az adaptációval. A magyar irodalom kialakulásánál a hagyományos értelemben vett kulturális gyarmatosítás – a nagyobb kultúra bekebelezi, honosítja a kisebb kultúrát – csak módosítva értelmezhető. Az első és újrafordítások összehasonlítása rávilágíthat az irodalmi normaváltozásokra és ideológiai hatásokra.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatás a következő kérdésekre keresi a választ:

1. Milyen kapcsolat mutatható ki az adaptáció és az újrafordítás között?
2. Lehet-e valamilyen általános következtetést levonni az újrafordítások közti különbségekből, illetve ezek a különbségek a fordításban általános stratégiai tendenciának tekinthetők-e?

3. Érvényes-e az újrafordítási hipotézissel kapcsolatos állítás, mely szerint az újrafordítás mindig közelebb áll az eredetihez? Ez utóbbi állítás komoly elméleti és gyakorlati kérdést vet fel, nevezetesen, hogy milyen alapon jelenthető ki egy fordított műről, hogy lényegét tekintve közelebb áll a forrásnyelvi szöveghez, mint egy korábbi változat.

3. A kutatás módszere

Az adaptáció és újrafordítás kutatására a jelenség, ok, funkció durkheimi hármass felosztása (Durkheim 1978) alapján került sor. A fogalmak meghatározását követően a kutatás arra kereste a választ, hogy az adaptáció miben különbözik, és miben hasonlít a(z) (újra)fordításhoz, illetve ezek milyen funkciót töltenek be a fordítás történetében. A vonatkozó szakirodalom – elsősorban újrafordításra koncentráló – áttekintéséből, egyes esetekben fordítókkal, kiadókkal készült interjúkból (lásd erről többek között Jeney 2008, Szele 2005) kiderült, hogy kik voltak az újrafordítás megrendelői, illetve hogy az újrafordított művek hol jelentek meg, és milyen olvasóközönségnek szánták őket. A kutatás előkészítésének következő lépése az ifjúsági irodalom definiálása, valamint az adaptációhoz, illetve az újrafordításhoz való kapcsolódási pontjainak feltárása volt. A felmerült kérdések megválaszolására egy primer, kvalitatív, korpuszalapú kutatás keretében, esettanulmányok elemzésével került sor.

A fordított prózairodalom mennyiségére való tekintettel, az elemzésre kiválasztott művek számát korlátozni kellett. Olyan, 2000 után újrafordított, 19. századi, angol nyelvű írótól származó regényekre esett a választás, melyeknek filmes és televíziós adaptációja elég sikeres volt ahhoz, hogy a kiadókat újrafordításra ösztönözze, és amelyek között eleve az ifjúságnak szánt mű, illetve az ifjúság számára átdolgozott – adaptált – fordítás is szerepelt.

Az elemzésre kiválasztott művek a következők voltak: Emily Brontë *Wuthering Heights* Sőtér István (1957), Borbás Mária (1993), Feldmár Terézia (2006) fordításaiban; Jane Austen *Sense and Sensibility* Borbás Mária (1976) és Sillár Emőke (2008) fordításában. Charlotte Brontë *Jane Eyre* (1969) két fordításban Ruzitska Máriától (1959) és N. Kiss Zsuzsától (2007). Az ifjúság számára *A lowoodi árva* címmel dolgozta át Szász Imre (1967, 2007). L. M. Alcott, *Little Women* című művének három fordítása, Prém Margit (1926); Sóvágó Katalin (2004) és Barta Judit (2006) munkái.

Steiner (2005) *Bábel után* című tanulmánykötetében a teljességre törekvő olvasás tanulmányozása révén emel ki lehetséges elemzési szempontokat, elsősorban a szavak jelentésének felismerése alapján, ami a kutatás egyik módszertani alapjául is szolgált.

A másik, funkcionális szempont Albert Sándor nevéhez fűződik (Albert 2003, 2009). A konkrét fordítási problémákból kiinduló elemzés az adaptációra, újrafordításra, az újrafordítási hipotézisre is vonatkoztatva igyekszik általános következtetéseket megfogalmazni. Ezen a ponton azonban nem elhanyagolható problémával kerül szembe az

elemző. Ugyanis ő is tulajdonságokkal ruházza fel a forrásnyelvi szöveget, és ha a fordító nem annak értelmében fordít, akkor hajlamos nem az értelmezésbeli eltérését okolni, hanem valamiféle fordítási hiányosságra gyanakodni.

4. Eredmények

A szakirodalom áttekintése és az elemzések a következő válaszokat kínálták a kutatási kérdésekre:

1. Az adaptáció jelenségét történelmi-kulturális kontextusban vizsgálva kijelenthető, hogy az adaptáció és (újra)fordítás között szoros kapcsolat mutatható ki. Mindkettőre igaz, hogy hasonló okok miatt jöttek létre, kulturális találkozás során születnek meg, kultúráközvetítés a feladatuk, alkalmazzák a fordítói stratégiákat, megújulást hozhatnak a meglévő irodalmi kánonba, vagy épp ellenkezőleg, szorosan követik azt, és mindkettő esetében van protoszöveg.

A közös pontokon túl, az adaptáció maga okozója lehet az újrafordítás létrejöttének. A kutatás kimutatta, hogy az adaptáció funkcióját tekintve kapcsolódik a fordításhoz és ezen keresztül az újrafordításhoz, és mind a kettő a kultúra és az irodalom „diskurzív gyakorlatának sajátos megnyilvánulási formája” (Robyns 1994: 405). A „hűséges” fordítást és a szöveg teljes átalakítását is fordítói stratégiaként kezelve, a stratégiákat létrehozó körülményekre figyelve magyarázatot kaphatunk a különféle fordításfajták (globális adaptáció – nem adaptáció) létrejöttének okaira anélkül, hogy bármelyiket is kizárnánk a fordítás tágabb köréből.

Az adaptáció, a fordítás és újrafordítás közötti viszonyokat elemezve, azokat sajátos narratívaként értékelve (Brownlie 2006) megállapítható, hogy az adaptáció és újrafordítás a fordítás eltérő narrációs változatai. A narratívák változatait tekintve a szöveget lehet rövidíteni (adaptáció), lehet filmre vagy színpadra átírni (adaptáció) és le lehet fordítani (fordítás, újrafordítás, adaptáció) egy másik nyelvre (Jakobson 1986).

2. A kiválasztott regények fordításának és újrafordításának elemzéséből kiderült, hogy a magyar irodalmi kánonban erősen uralkodik a honosító fordítói norma, amely tartalmában, formájában mindenképpen igyekszik hű maradni a hagyományos, klasszikus, mondhatni nyugatos regényfordítási technikákhoz.

A fordítás és újrafordítások között felfedezhető különbség elsősorban egyéni fordítási megoldásokra utal. Ugyanakkor valamiféle általános változás mégis detektálható volt, ami a 2000 után készült újrafordításokban mutatkozott meg. Ezek a jellegzetességek elsősorban a mondatszerkezetek egyszerűsödésében (mondatszintre emelés), hétköznapiabb kifejezések alkalmazásában mutatkoztak meg. Ez arra engedett következtetni, hogy az elfogadási normák területén zajlott éppen valamiféle változás, és a fordítók a kiadókkal együtt ennek a feltételezett változásnak kívántak megfelelni. A fordítás és újrafordítás(ok) közti különbségek – nevek, helynevek, megszólítások fordítása – azonban még nem értékelhetőek általános fordítói stratégiára utaló jelzéseként.

Létezik viszont egy általános fordítói magatartás, amit Borbás (2007) fogalmazott meg: „klasszikus is legyen, angol is legyen, Jane Austen is legyen – és magyarul szóljon a magyar olvasóhoz, a mai magyar olvasóhoz”. A lényeg a „mai magyar olvasó” kifejezésben rejlik. Ugyanis éppen ez a „maiság” az, ami változik, ami társadalmilag és kulturálisan meghatározott, ami hatással lehet magára az újrafordításra is, de ezt csak további empirikus vizsgálatokkal lehetne bizonyítani, ezért csak hipotézisként fogadható el. A regények újrafordításának módja hasonlít a drámáknál megfigyelhető újrafordítási stratégiákra.

A fordítói stratégiai hasonlóságokat a szöveg és a valóság viszonyával lehet magyarázni. A szöveghez rendelt valóságok soha nem függetlenek sem az adott kortól, sem a fordított szöveg funkciójától. A didaktikus és morális céllal született globális adaptációtól a szórakoztatáson át a kulturális különbségek megértetésének vágyáig terjedhet a skála. Ha a fordított szövegeknek az irodalmi rendszerben betöltött funkciója alapvetően azonos, akkor a megoldások is alapvetően azonosak lesznek.

Az elemzett regények fordításai és újrafordításai függetlenül a fordítások keletkezésétől többé-kevésbé azonos funkciót töltenek be az irodalmi rendszerben. Ugyanakkor megváltozott a valóság, illetve a valóságról vélt tudás, és megváltozott ebben a valóságban az olvasás funkciója, ennek megfelelően, ezt kiszolgálva a hangsúly a szórakoztatás felé tolódott, és feltételezhető, hogy a fordítói megoldások felszíni különbsége részben ebből is adódik.

A fordítás és újrafordítások között eltelt időben lezajlott társadalmi, kulturális változások hatása paratextuális szinten is kimutatható. A legszembetűnőbb a kötetek külső megjelenése, amely eleve jelzi az olvasónak, hogy milyen funkciót szántak nekik. A fordított gyerekirodalomról szóló elméleti írások is kiemelik a paratextus jelentőségét, mint a speciálisan honosító-idegenítő fordítási stratégia egyik sajátosságát, amitől a fordító ugyan láthatatlan marad, de mégis hallatja a hangját.

A hallható fordító ily módon történő felbukkanását az elemzések nem bizonyították kellően, hacsak a kötetek piacképességét biztosító kiadói fülszövegek vagy hátlapok reklámszövegeit nem tekintjük annak. Az a fajta fordítói előszó, amely megkönnyítheti a fordított szöveg értelmezését, befogadását, vagyis akár ideológiai szerepe is lehetne, az elemzett újrafordításokban, két helyen jelent meg. Prém Margit fordításában, és az Európa Diákkönyvtár sorozatban megjelent *Üvöltő szelek* (1993) esetében, Gy. Horváth új kiadáshoz készült szerkesztői előszavánál. A kiadó és az előszó jelen esetben egyértelműen a szöveg irodalmi rendszerben betöltött funkciójára utal.

3. A következő kérdés az újrafordítási hipotézisre vonatkozott. Chesterman (2000) Bermannel (1990) ellentétben, aki a romantikus idealizmus paradigmájában gondolkodva „az igazságról” beszélt, „természettudományos” módszerekkel szeretné bizonyítani az „újrafordítási hipotézist” (Chesterman 2000). Koskinen & Paloposki (2004) azt állította, hogy az első fordítások forrásnyelvi orientáltságúak (idegenítenek), a későbbi újrafordítások célnyelvi irányultságúak (honosítanak). Az elemzett szövegekből az derült ki, hogy az

első fordítások honosítanak, és a forrásnyelvhez való hűséget is honosító módszerrel igyekeznek elérni.

Az újrafordítási hipotézis univerzális volta megkérdőjelezhető, noha tagadhatatlan, hogy a szavak, kifejezések szintjén, korábbi hibák és tévedések kijavításával jobb szöveg jöhet létre, valahogy úgy, mintha egy igazán jó szerkesztő kezén ment volna át a fordítás.

Az újrafordítási hipotézis több elméleti problémát is felvet. Az egyik, a közelség kérdése, a másik a hipotézisnek az az implicit tartalma, hogy minél többször fordítunk le egy művet, annál jobb lesz a fordítás, míg a végén elérjük az ideális fordítást. Ebben az esetben tisztázni kellene: a) mi az ideális fordítás lényege, és máris visszajutottunk a kezdetekhez; b) ha elfogadjuk, hogy létezik ideális fordítás, és meg is tudjuk határozni, akkor el kell vetnünk a különféle fordítói-olvasói értelmezések érvényességét, és ki kell jelentenünk, hogy a fordítandó szöveg – és minden irodalmi szöveg – zárt rendszer. Mint ilyen, csak annyiban engedi meg az értelmezést, amennyiben az az örök igazsághoz vezető utat jelenti, amelynek végén áll a mindentől független objektíven igaz szöveg.

Elvileg, minél távolabb kerül a fordító a forrásnyelvi szöveg születésétől, annál több ismeretanyag halmozódik fel, annál több intertextuális kapcsolat épül rá a szövegre, tehát feltételezhetően jobban értheti a szöveget, mint az első fordító. A *Kisasszonyok* elemzése azt mutatta, hogy amíg az értelmező nem ismeri kellő mértékben a forrásnyelvi szöveg múltbeli jelentését is, amíg megmarad az „elsődleges desifrációnál” (Bourdieu 1978: 179), addig nem lesz képes azt a jelenkori célnyelvi kultúrába hiánytalanul átültetni, és az eredeti élmények csalóka módon jelennek meg a műben.

5. Kitekintés

Az interpretációt befolyásolja a szubjektív értelmezés, illetve az objektív elvárások. Az értelmezés szubjektív mivolta és a külső, objektív elvárások esetleges kényszere nem áll mindig összhangban, és az így született művek sem feltétlenül támasztják alá az újrafordítási hipotézist.

További újrafordítások kutatása, azonban megcáfolhatja ezt a feltételezést. Az újrafordítás kutatása és elemzése nagyobb számú korpuszon, műfajokra lebontva, és elkülönítve sokat segíthet abban, hogy megragadható legyen, milyen új fordítói normák vannak kialakulóban a huszonegyedik század magyar prózafordítás irodalmában. Ehhez a regényt fordítókkal és a kiadókkal olyan interjúk elkészítésére lenne szükség, mint amelyet például Szele Bálint készített a magyar Shakespeare-fordítókkal, vagy amelyeket a Jeney és Józán által szerkesztett *Nyelvi álarcok*ban lehet olvasni.

A majdani kutatásnak részben az újrafordított szövegek – elsősorban a regények – fordítói normákban és fordítói értelmezésekben tükröződő sajátosságainak kimutatására kellene összpontosítania, részben a megrendelői elvárások és a kiadói politika mélyebb megértésére és megismerésére kellene törekednie.

Irodalom

- Albert S. 2003. *Fordítás és filozófia*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Albert S. 2009. A fordító, mint kommentátor és manipulátor. In: Simigné Fenyő S. (szerk.) *A meggyőzéstől a manipulációig*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó. 32–37.
- Berman, A. 1990. La retraduction comme espace de la traduction. Palimpsestes. Retraduire. Vol. 4. 1-7. Idézi: Brownlie, S. 2006. Narrative Theory and Retranslation Theory. *Across Languages and Culture* Vol. VII. No. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó. 145–170.
- Borbás M. 2007. Régi idők tanúja. *Holmi* XIX. évf. 6. szám. 755–758.
- Bourdieu, P. 1978. A művészeti észlelés szociológiai elméletének elemei. In: Józsa, P. (szerk.) *Művészetszociológia*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 175–200.
- Brownlie, S. 2006. Narrative Theory and Retranslation Theory. *Across Languages and Culture* Vol. VII. No. 2. Budapest: Akadémiai Kiadó. 145–170.
- Chesterman, A. 2000. A causal model for Translation Studies. In: Olohan, M. (ed.) *Intercultural Faultlines*. Manchester: St. Jerome Publishing. 15–27.
- Durkheim, E. 1978. *A társadalmi tények magyarázatához*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Jakobson, R. 1986. Fordítás és nyelvészet. In: Bart, I., Klaudy, K. (szerk.) *A fordítás tudománya*. Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat. 15–22.
- Jeney É., Józsa I. 2008. *Nyelvi álarcok. Tizenhárman a fordításról*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Koskinen, K., Paloposki, O. (2004). Thousand and one translations: Revisiting Retranslation. In: Hansen, G., Malmkjaer, K. & Gile, D. (eds). *Claims, changes and challenges*. Amsterdam: John Benjamins. 27–38.
- Robyns, C. 1994. Translation and Discursive Identity. *Poetics Today* Vol. 15. No. 3. Duke University Press. 405–428.
- Steiner, G. 2005. *Bábel után. Nyelv és fordítás*. I. kötet. Budapest: Corvina.
- Szele B. 2005. „Minden mű a saját kora gyümölcse.” Eörsi István az újrafordítás buktatóiról és a magyar Shakespeare-ről. www.kjf.hu/szabadpart/24/25.

Honosítás és idegenítés

Reálialexémák megfeleltetése

az egyperces novellák fordításaiban

Varga Krisztina (Mujzer-Varga Krisztina)

varga.krisztina@btk.elte.hu

A védés éve: 2010

Témavezető: Dr. Drahotka-Szabó Erzsébet CSc, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. Kocsány Piroska CSc, ny. egyetemi docens
Dr. Korencsy Ottó PhD, egyetemi adjunktus

Publikáció: 2016. *Verfremdung und Adaptierung – Realienlexeme in den Übertragungen der Minutennovellen von István Örkény*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač.

Nyelv: német

Kulcsszavak: kulturálisan meghatározott kifejezések, fordítói stratégia, átváltási műveletek, honosítás, idegenítés, fordíthatóság

1. A kutatás célja

Örkény István egyperces novellái számos kulturális referenciát tartalmaznak a második világháború, valamint az ötvenes és a hatvanas évek időszakából. A fordítók számára nehézséget okozhat az olyan jelenségek közvetítése, amelyek a különböző kulturális háttérrel rendelkező olvasóközönség számára ismeretlenek vagy nem szokványosak, ilyen esetben ugyanis a fordítótól külön eljárásokat kíván meg a különböző valóságtagolásból, szemléletmódból származó szavak és szófordulatok átültetése. A fordító a saját világnézetét, kulturális háttérét is magával hozza, és a fordítás során valamilyen formában megjeleníti a célnyelvi szövegben.

Doktori értekezésem központi fogalma a fordítási stratégia, melyet Venuti (1998) felfogása szerint értelmeztem: a fordítói stratégia megjeleníthető egy skálán, amelynek két végpontja, a honosítás és az idegenítés (*domesticating*, illetve *foreignizing translation*) konkrét műveletek soraként jelenik meg, amelyek a célnyelvi szövegekben válnak láthatóvá. Értekezésem arra a kérdésre keresi a választ, vajon a novellák német, angol és francia fordításában a műveletek alapján kimutatható-e egy bizonyos, az adott fordítóra és fordításra jellemző fordítói stratégia. Kutatásom további célja az volt, hogy a fordítói műveletek

elemzésével, az eredmények értékelésével és összevetésével a konkrét kérdések megválaszolásán túl általános összefüggéseket is megállapíthatunk. Különös figyelmet szenteltem annak a kérdésnek, hogy egy újfajta és egyénileg kidolgozott vizsgálati módszer alkalmazásával mérhető-e az adaptáció. Egy olyan módszerről van szó, amely a fordítók által alkalmazott átváltási műveletek segítségével összehasonlíthatóvá tesz több irodalmi szöveget is. A kutatás abból az előzetes feltevésből indult ki, hogy a vizsgált szövegek elemzése alátámasztja az eredeti feltevésemet, miszerint a fordítók különböző fordítási stratégiákat követtek.

Mivel már létező, korábbi kutatásokat folytatok tovább (pl. Valló 2002; Forgács 2004b; Lendvai 1986, 1988), hangsúlyt kapott a reáliakutatással foglalkozó szakirodalomban található számos hasonló felfogás rendszerezése. Szeretném itt kiemelni Valló és Forgács munkásságát (Valló 1998, 2000, 2002; Forgács 2002, 2004a, 2004b), akik a kulturálisan kötött lexika esetében hangsúlyozzák a konnotáció szerepét. Dolgozatomban a kulturálisan meghatározott szavakat és kifejezéseket reálixémáknak hívom – Kujumäki (2004) értelmezése szerint –, így megkülönböztetném őket a reáliáktól, azaz az egy adott nyelvközösségre jellemző jeltárgyaktól, a tárgyi valóság részeitől. Reálixémán azt a nyelvi megnyilvánulást értem, amely egy adott nyelvi közösség számára jellemző, és a közösség tagjaiban közös háttértudásuknak köszönhetően közel azonos asszociációkat vált ki, hiszen közösen megélt konnotációval rendelkeznek. E definíció képezte a dolgozat kiindulási pontját.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A dolgozatban arra a kérdésre keresem a választ, hogy a reálixémák fordításakor használt műveletek segítségével bizonyítani lehet-e, hogy a fordító egy bizonyos stratégiát használt, amely elhelyezhető egy olyan skálán, amelynek két végpontján az idegenítés, illetve a honosítás található.

A kutatás igazolta a hipotézist, miszerint az alkalmazott átváltási műveletek alapján kimutatható az egyperces novellák angol, német és francia fordításában egy bizonyos fordítási stratégia, azaz az idegenítés vagy az adaptáció irányába mutató tendencia.

3. A kutatás módszere

A disszertációban a téma kutatására az induktív megközelítésű, leíró-elemző módszert használom, amely a forrásszövegek (Örkény István 90 egyperces novellája), illetve a belőlük készített célszövegek (211 fordítás) komparatív vizsgálatán és elemzésén alapul, és ezekből kívánt elméleti következtetéseket levonni. Ennek értelmében a munka kiindulópontjában a forrásnyelvi szövegek álltak. A kutatás alapját képező reálixémák kiválasztása után megvizsgáltam ezek előfordulásait a célszövegben, majd rendszerbe gyűjtöttem

és leírtam őket. Ennek megkönnyítésére hat nagy tartalmi csoportba osztottam őket (személynevek, toponímiák, a mindennapok reáliái, idézetek és címek, társadalmi-politikai reálialexémák, a folklór), amelyek további alcsoportokban foglalják össze a tartalmilag összetartozó szavakat és kifejezéseket. Végül sorra vettem az átültetésükre alkalmazott átváltási műveleteket, amelyeket jellemző jegyeik alapján csoportosítottam, majd a rendelkezésre álló kategóriák segítségével leírtam a korpuszban talált minták jellemzőit. A műveletek segítségével, valamint egy, a műveletekhez kapcsolódó skála alapján következtetni tudtam az alkalmazott fordítói stratégiára. Végül, az egész anyagot összesítve, kísérletet tettem bizonyos szabályszerűségek kimutatására, amelyekből további, általánosságban a műfordításra is érvényes következtetések is levonhatók. Habár a rendszer felállításakor módosított formában ugyan, de felhasználtam a releváns szakirodalmat is (Klaudy 1999, 2004; Valló 2002, Forgács 2004b), a doktori értekezésben használt osztályozási elv a korpuszban előforduló reálialexémák nyomán alakult ki.

4. Eredmények

Dolgozatom központi kérdése a kulturálisan kötött elemek, azaz a reálialexémák fordíthatóságára vonatkozik. A korpuszban 533 magyar nyelvű reálialexémának 1155 idegen nyelvű (angol, német vagy francia) ekvivalensét vizsgáltam meg. Habár az ekvivalensek közel egy harmadában nem beszélhetünk a szó szoros értelmében vett fordításról (így például az idegen szóként vagy jövevényszóként való átvétel, valamint a kihagyás esetében, hiszen ott nem kerül sor a forrásnyelv jeleinek kicserélésére a célnyelvi jelekkel), a többi megoldás a fordíthatóság mellett tanúskodik.

Értekezésemben a reálialexémák nem tartoznak a lefordíthatatlan nyelvi elemek közé. Igaz ugyan, hogy a *langue* szintjén nem mindegyik reálialexéma rendelkezik állandó megfelelővel, de a megoldások arról tanúskodnak, hogy a *parole* szintjén van ekvivalensük. Azt is megállapítottam, hogy a fordítóknak általában egyszerre több átváltási művelet is rendelkezésükre áll, amelyek közül egyéni preferenciák és más faktorok figyelembevételével választanak.

A dolgozat legfontosabb eredményének azt tartom, hogy sikerült azt a hipotézist bizonyítanom, miszerint egy adott mű fordításai között eltérések mutatkoznak a fordítási stratégia tekintetében, és az egyes fordítások között ezek az eltérések kvantitatív és kvalitatív vizsgálati módszerekkel ki is mutathatók.

5. Kitekintés

Mivel dolgozatom, és több, a kutatásomhoz kapcsolódó eredményeimet feldolgozó cikk is német nyelven íródott, munkám a magyar fordítástudomány számára csupán korlátozottan hozzáférhető. A jövőben kutatási kérdésemet, vagyis a kulturális elemek fordítha-

tóságának kérdését szeretném kiterjeszteni az érzelmek kifejezésére szolgáló lexikára, elsősorban a pozitív érzelmek megnevezésére szolgáló szavakra, amelyeknek nincsen közvetlen szótári megfelelőjük.

Irodalom

- Forgács E. 2002. A reáliák fordítási nehézségeiről szépirodalmi szövegekben. Magyar–német kontrasztív vizsgálat. *Fordítástudomány* 4. évf. 2. szám. 63–82.
- Forgács E. 2004a. Gömböc, hamuban sült pogácsa, kutyanyelven takarékpersely, vörös nyakkendő és eszemká... Avagy: reáliák és fordításuk Garaczi László lemúriáiban. In: Bernáth Á., Bombitz A. (szerk.) *Miért olvassák a németek a magyarokat?* Szeged: Grimm Könyvkiadó. 190–222.
- Forgács E. 2004b. Reáliák és fordításuk Garaczi László műveiben. *Fordítástudomány* 6. évf. 2. szám. 38–56.
- Klaudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2004. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Kujumäki, P. 2004. Übersetzung von Realienbezeichnungen in literarischen Texten. In: Kittel, H. et al. *Übersetzung – Translation – Traduction*. Berlin-New York: Walter de Gruyter. 920–925.
- Lendvai E. 1986. *A „lefordíthatatlan elem” megfeleltetési lehetőségei*. Kandidátusi értekezés. Pécs: JPTE.
- Lendvai E. 1988. *Az orosz nyelvi reáliák megfeleltetési elve és gyakorlata*. Fordításelméleti Füzetek 6. Budapest: Külkereskedelmi Főiskola háziinyomdája. 85–102.
- Valló Zs. 1998. Reáliák és fordítói stratégiák a drámafordításban. *Modern Nyelvoktatás* 4. évf. 2–3. szám. 115–124.
- Valló Zs. 2000. A fordítás pragmatikai dimenziói és a kulturális reáliák. *Fordítástudomány* 2. évf. 1. szám. 34–49.
- Valló Zs. 2002. „Honosított” angol drámák a színpadon. Budapest: Presszió Kft.
- Venuti, L. 1998. Strategies of Translation. In: Baker, M. (ed.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge. 240–244.

A német *foreigner talk* másodlagos alakzatainak vizsgálata fordítástudományi szempontból

Fáy Tamás

fay.tamas@uni-eszterhazy.hu

A védés éve: 2010

Témavezető: Prof. Dr. Földes Csaba DSc, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. habil. Tóth József, egyetemi docens
Dr. Uzonyi Pál CSc, főiskolai tanár

Nyelv: német

Kulcsszavak: elsődleges/másodlagos *foreigner talk*, fordíthatóság/fordíthatatlanság, *foreigner talk* kompetencia

1. A kutatás célja

A disszertáció a másodlagos *foreigner talk* kérdéssel foglalkozik fordítástudományi szempontból. Az (elsődleges) *foreigner talk* olyan egyszerűsödött nyelvi regiszter, amelyet az anyanyelvi beszélők más nyelvűekkel szemben használnak. A másodlagos (vagy irodalmi) *foreigner talk* tágabb értelemben jelentheti (1) az idegen ajkúak sajátos beszédmódjának (szóbeli vagy írásbeli) megjelenítését, illetve (2) ritkábban az anyanyelvűek idegen anyanyelvűekkel szemben megváltozott nyelvi viselkedésének közvetett ábrázolását.

A *foreigner talk* elsődleges és másodlagos használatával kapcsolatban Magyarországon korábban nem végeztek kutatásokat, és a téma fordítástudományi szempontból is kevés nemzetközi és hazai kutató érdeklődését keltette fel (pl. Klaudy 1997; Kolb 1998; Woodham 2006). A dolgozat ezt az űrt kívánta valamelyest pótolni.

A dolgozat elsődleges célja a *foreigner talk* fordíthatóságának vizsgálata volt. A fordíthatóság/fordíthatatlanság kérdése már kezdetektől fogva a fordítástudomány egyik központi problémája, hagyományosan a nem sztenderd nyelvváltozatokat is a fordíthatatlanság egyik eseteként tartják számon (vö. Dimitrova 2004: 121). Az irodalmi *foreigner talk* fordítása a dialektusokkal ellentétben azért nem jelent leküzdhetetlen akadályt, mert a *foreigner talk* használata általában a szereplők hiányos nyelvtudását sugallja, amit – még ha más eszközökkel is – minden nyelv képes kifejezni.

A disszertáció második célja az volt, hogy leírja és jellemezze a fordítók *foreigner talk* kompetenciáját. Ez a kompetencia – a Chomsky-féle kompetenciafogalom ellentétéként

– lehetővé teszi, hogy a beszélők „helytelen” mondatokat hozzanak létre. A fordítás esetében ez olyan kompetenciát jelent, amelynek segítségével a fordítók a célnyelvi szövegben szándékosan „hibás” szerkezeteket alkotnak. A vizsgálat arra irányult, hogy a fordítók a célnyelvi hibagyártás során mennyire tudnak elszakadni a forrásnyelvi szövegtől, azaz mennyire tudják érvényesíteni saját anyanyelvi *foreigner talk* kompetenciájukat.

További célként fogalmazódott meg, hogy az elsődleges és másodlagos *foreigner talk* közötti összefüggések feltérképezésével bizonyíthatóvá váljon, hogy az (elsődleges) *foreigner talk* vizsgálatába célszerű bevonni annak másodlagos alakzatait. A szakirodalom korábban vagy nem fordított kellő figyelmet a másodlagos *foreigner talk* vizsgálatára (vö. Roche 1989), vagy megelégedett leglényegesebb jellemzőinek felsorolásával.

Az előbbi célból következik a disszertáció negyedik célkitűzése, a *foreigner talk* elméleti hátterének kritikus áttekintése. Az elsődleges és másodlagos *foreigner talk* átfogó vizsgálatához elengedhetetlenül szükséges a szakirodalomban leginkább vitatott kérdések differenciált megközelítése. Ezek a következők: a *foreigner talk* szerepe a pidzsinizálódási folyamatban és a másodnyelv-elsajátításra gyakorolt hatása, az imitációs problematika, valamint a *foreigner talk* szociolingvisztikai funkciója.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A fenti négy célkitűzéshez kapcsolódóan a disszertációban az alábbi kérdések és hipotézisek megfogalmazására került sor:

Milyen kapcsolat áll fenn az elsődleges és a másodlagos *foreigner talk* között? A *foreigner talk* irodalmi használatáról sok szerző említést tesz ugyan, de nem térnek ki az elsődleges használattal való összefüggéseire, vagy inkább negatívan viszonyulnak a kérdéshez (vö. Roche 1989: 13; Lattey 1989: 89). Az első hipotézis kimondja, hogy az irodalmi *foreigner talk* – a dialektusokhoz, szociolektusokhoz hasonlóan (vö. Betten 1985; Kelecsényi 1992) – kevésbé árnyalt formában jeleníti meg a szereplők hiányos nyelvtudását, hiszen egyrészt a szerző elsődleges célja az érthetőségre való törekvés, másrészt bizonyos nyelvi (pl. fonológiai) jellegzetességek írásban történő megjelenítésére csak korlátozott formában van lehetőség.

Milyen értelemben beszélhetünk a forrásnyelvi *foreigner talk* célnyelvi megjelenítése esetében fordításról? A forrásnyelvi változatok fordítása nagymértékben függ a célnyelvi architektúrájától (Schreiber 1993: 210; Coseriu 1981: 40), amely két eltérő fordítást tesz lehetővé: (1) funkcionális vagy (Reiß/Vermeer 1984: 135 nyomán) kommunikatív fordítást, amely a forrásnyelvi változat hasonló célnyelvi változattal való helyettesítését jelenti, és (2) semlegesítő fordítást (Schreiber 1993: 211), amelynél a forrásnyelvi változatot sztenderd nyelvvel fordítják. A második hipotézis szerint a *foreigner talk* esetében célszerű egy harmadik fordítási típust megkülönböztetni, a (3) formális fordítást, amelynél a fordítók minél hűbben igyekeznek utánozni a forrásszövegben lévő eltéréseket. A disszer-

táció alapja az a feltételezés, hogy a *foreigner talk* esetében formai szempontból csak részleges fordításról beszélhetünk, mivel a nyelvek eltérően hajtják végre a sztenderdtől való eltérést (Henzl 1979: 159), viszont funkcionális szempontból a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg ekvivalensnek tekinthető.

A *foreigner talk* nyelvi jellemzői közül melyek mutatják a legnagyobb „fordítási érzékenységet”? A fordítási érzékenység terminus azt takarja, hogy az eltérések előfordulási gyakorisága mennyire egyezik meg a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegben. Ez az arány egymással genetikailag és tipológiailag rokon nyelvek esetében természetesen magasabb, német–magyar viszonylatban viszont feltehetően kisebb. A vizsgálat csak azon nyelvi jellemzőkre terjedhetett ki, amelyek mindkét nyelvben megtalálhatók (pl. névelőhasználat vagy a szórenddel kapcsolatos eltérések). A disszertáció harmadik hipotézise szerint a legnagyobb fordítási érzékenységet az univerzálisnak tekintett nyelvi jellemzők esetében lehet kimutatni, mint pl. a névelővel vagy a ragozással kapcsolatos eltérések (főnévi igenév használata stb.).

Hogyan épül fel a fordítók *foreigner talk* kompetenciája? Az előbbi kérdésfeltevések alapján megfogalmazható hipotézis szerint a fordítók *foreigner talk* kompetenciája két összetevőből áll: egy imitációs komponensből, amely a forrásnyelvi „hibák” tudatos vagy kevésbé tudatos átvételét jelenti, és egy kompenzációs komponensből, amely a forrásnyelvi szöveg hatását nélkülöző célnyelvi eltérések létrehozásában nyilvánul meg. A tipológiailag és genetikailag eltérő magyar és német nyelv esetében feltételezhetően túlnyomórészt a kompenzációs komponens érvényesül.

3. A kutatás módszere

A vizsgált szövegek „hibás” mondatainak rekonstruálására német és magyar anyanyelvű adatközlők bevonásával került sor, akiknek az volt a feladatuk, hogy a hibás mondatokat a szükséges módosítások végrehajtásával saját nyelvérzékük szerint helyes mondatokká alakítsák át. A disszertációban alkalmazott helyes/helytelen kategóriák alapjául tehát nem a sztenderd nyelv, hanem az adatközlők által létrehozott mintamondatok szolgáltak. Természetesen a legtöbb mintamondatot a sztenderd nyelvhasználatnak megfelelően hozták létre, néhány esetben azonban az eleve helyes mondatokat egy általuk elfogadhatóbb mondattá alakították. A végleges korpuszba minden olyan mondat bekerült, amelynek a forrásnyelvi és/vagy célnyelvi változatát az adatközlők hibásnak vélték.

A vizsgált mondatok száma nyelvenként 558, tehát összesen 1116 mondat volt, mivel az eredetileg a kérdőíveken szereplő 582 mondatból 24-et a német és magyar adatközlők is helyesnek találtak. A kérdésfeltevés online módon történt, a mondatok nyelvenként 32 feladatlagra (kérdőívre) voltak szétbontva, tehát egy-egy feladatlapon átlagosan 18,1 mondatból állt. Mivel minden feladatlapon 10 adatközlő töltött ki, a vizsgálat összesen 11160 válaszra terjedt ki.

A kérdőív célja az volt, hogy az adatközlők válaszai alapján az 1116 helytelennek vélt mondat mindegyikének létrejöttön az a „helyes” prototípus mondata, amely a német–magyar eltérések összehasonlításának alapját képezhette. Az összehasonlítás a hibaelemzés módszerével történt (vö. Corder 1973), a hibás mondat eltéréseinek meghatározására a prototípus mondat alapján került sor. Az eltérések annál pontosabban voltak megállapíthatóak, minél több egyforma választ adott a tíz adatközlő.

Az előzetesen meghatározott két kritérium alapján (párbeszédes forma, magyar fordítás) kiválasztott művek a következők voltak: (1) Bruno Apitz: *Nackt unter Wölfen* (1958) – Farkasok közt védtelen (1960, ford. Kristó-Nagy István), (2) Max von der Grün: *Stellenweise Glatteis* (1973) – Csúsós utak (1975, ford. Jólesz László), (3) Günter Wallraff: *Ganz unten* (1985) – Legalul (1986, ford. Fodor Zsuzsa).

Az elemzés alapja az ítem volt, ami általában egy mondatnak (két mondatzáró írásjel közötti egység) felelt meg. A külön mondatban álló indulatszavak, mondatértékű kifejezések nem számítottak önálló ítemnek, az előtte vagy utána álló mondatalkottak egy egységet. Az elemzés a megfogalmazott kutatási kérdéseknek megfelelően két lépésben zajlott. Először egy fordítástól független elemzésre került sor a német és a magyar mondatokkal, az elsődleges és a másodlagos *foreigner talk* közötti összefüggés igazolására. A vizsgált mondatokban fellelhető eltérések osztályozása nyelvi (morfológiai, szintaktikai és lexikai) szintek szerint történt, és három típusba sorolódott: (1) meglévő szerkezet teljes vagy részleges cseréje, (2) hiányzó elem, amit az adatközlők pótoltak, (3) redundáns elem, amit az adatközlők kihagytak a mondatból.

A második lépésben végzett elemzés során a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegek összevetésére az első lépésben kapott eredmények alapján került sor. Az egybevetés a következő szempontok alapján történt: hiányzó ragozott ige, hiányzó névmás, hiányzó névelő, hibás szórend, hibás igeragozás, hibás névszóragozás, redundáns névmás, (lexikai) helyettesítés és egyéb (ide a kis számban előforduló eltérések tartoztak). Azok a (viszonylag nehezen bizonyítható) esetek, amikor a fordítás nem azonos szintű eltéréseket eredményezett, külön kategóriát képeztek.

4. Eredmények

Az elsődleges és a másodlagos *foreigner talk* kapcsolatát illetően az első lépésben elvégzett (fordítástól független) elemzés kimutatta, hogy a két használat az eltérések sorrendjét tekintve megegyezik: a névelővel kapcsolatos eltérések foglalják el az első helyet, második helyen pedig az igével kapcsolatos eltérések állnak.

Az empirikus kutatás a variáció tekintetében is rávilágított az elsődleges és a másodlagos használat közötti szoros összefüggésre. A kutatás során meghatározott három mondat típusban olyan eltérések fordultak elő, mint amelyeket Roche (1989) az (elsődleges) *foreigner talk* kapcsán kimutatott, és szintén három típusba sorolt. Az (elsődleges) *foreigner talk* ellentétben viszont az irodalmi használat során nem váltakoznak olyan gyakran az

egy-
es mondattípusok. Egyúttal igazolódott, hogy a másodlagos *foreigner talk* használhatóságát megkérdőjelező álláspontokat nem lehet fenntartás nélkül elfogadni.

A *foreigner talk* fordíthatóságával kapcsolatban az elemzés a megfogalmazott hipotézisnek és a várakozásoknak megfelelően kimutatta, hogy a *foreigner talk* esetében formai szempontból csak részleges fordításról beszélhetünk. A forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg között csak az eltérések töredékében fordult elő egyezés, a többi esetben a fordítók javították a forrásnyelvi eltéréseket. Fordításkor bizonyos esetekben inkább az egyes forrásnyelvi eltérésekre irányul a figyelem, máskor viszont a fordítók a fordítandó szövegegység „helytelenségét” globálisan ragadják meg, és ilyenkor rábízák magukat saját *foreigner talk* kompetenciájukra. Hogy éppen mikor melyik stratégia érvényesül, nem lehet előre megjósolni. Az elemzés során kiderült, hogy bizonyos eltérések esetében megnő az átvétel lehetősége, ezzel együtt pedig gyengül a fordítók (anyanyelvi) *foreigner talk* kompetenciája.

A legnagyobb fordítási érzékenységgel a hiányzó névelő rendelkezik. Ez azt jelenti, hogy majdnem minden második, a forrásnyelvi szövegből hiányzó névelő a célnyelvi szövegből is kimaradt, mindkét nyelvben hibás szerkezetet eredményezve. A második, illetve a harmadik helyet a hibás igeragozás, illetve a hibás szórend foglalja el.

A második lépésben elvégzett elemzés kimutatta, hogy a fordítók *foreigner talk* kompetenciája nemcsak a hiányzó névelő, a hibás igeragozás és a hibás szórend „fordítása” esetén a leggyengébb, hanem az első kettő kategória esetében a célnyelvi hibák létrehozásakor is, tehát a fordítók ezen eszközök alkalmazásakor nem tudják teljesen függetleníteni magukat a forrásnyelvi szöveg hatásától, azaz ritkábban használják őket kompenzációra.

Különösen a kompenzációnak köszönhető, hogy a *foreigner talk* összességében fordítható másik nyelvre, azonban nem formai, sokkal inkább funkcionális szempontból. Azáltal ugyanis, hogy a fordítók a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegben megegyező eltérések számát feldúsítják olyan eltérésekkel, amelyeknek nincs megfelelőjük a forrásnyelvi szövegben, az eredeti szöveg és a fordítás közel azonos hiba százalékot mutat, és így nagyjából azonos funkciót tölt be.

Végül kijelenthető, hogy a fordítóknak fejlett azon képességük, hogy a forrásnyelvi szövegtől függetlenül helytelen szerkezeteket hozzanak létre a célnyelven, azaz a *foreigner talk* fordításakor legtöbbször saját (anyanyelvi) *foreigner talk* kompetenciájukra hagyatkoznak, és még a fordításra érzékeny nyelvi jellemzők esetén is képesek arra, hogy eltávolodjanak a forrásnyelvi szövegtől. A fordítók (anyanyelvi) *foreigner talk* kompetenciája tehát feltehetően csak olyan szempontból jelent többletet a nem fordítók anyanyelvi *foreigner talk* kompetenciájától, hogy részét képezi egy kisebb mértékű imitációs komponens.

5. Kitekintés

Az empirikus vizsgálat közben új kérdések is felmerültek, amelyekre további kutatások adhatnak választ. Vizsgálni kell, hogy az egyes eltérések fordítási érzékenysége univerzálisnak tekinthető-e, vagy csak a német–magyar irány esetén áll fenn. Szintén egy több

nyelvpárt felölelő vizsgálat adhat választ arra a kérdésre, hogy a forrásnyelvi mintának ténylegesen milyen szerepe van a főlegesen realizálódott magyar névmások esetében.

A magyar *foreigner talk* kapcsán végzett kutatásokra támaszkodva pedig minden kétséget kizáróan igazolni lehetne, hogy a fordítói *foreigner talk* kompetencia nagyjából megegyezik az anyanyelvi *foreigner talk* kompetenciával. Ha ugyanis a fordítók és az anyanyelvűek által elkövetett „hibák” eloszlása megegyezik, akkor ez mindenképpen megerősítené az előbbi feltételezés helyességét.

Irodalom

- Betten, A. 1985. *Sprachrealismus im deutschen Drama der siebziger Jahre*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Corder, S. P. 1973. *Introducing Applied Linguistics*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Coseriu, E. 1981. Falsche und richtige Fragestellungen in der Übersetzungstheorie. In: Wilss, W. (Hrsg.) *Übersetzungswissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. 27–47.
- Dimitrova, B. E. 2004. Orality, literacy, reproduction of discourse and the translation of dialect. In: Helin, I. (Hrsg.) *Dialektübersetzung und Dialekte in Multimedia*. Frankfurt: Peter Lang. 121–139.
- Henzl, V. M. 1979. Foreign talk in the classroom. *International Review of Applied Linguistics* Vol 17. No. 2. 159–165.
- Kelecsényi N. 1992. *Dialect Representation in Literature. Alice Walker: The Color Purple*. Kandidátusi értekezés. Budapest.
- Klaudy K. 1997. *Fordítás I. Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Kolb, W. 1998. Sprachvarietäten. In: Snell-Hornby, M. et al. (Hrsg.) *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenburg-Verlag. 278–280.
- Lattey, E. 1989. Interlinguistic Variation and Similarity in Foreigner Talk. Illustrated with Respect to English-Speaking and German-Speaking Contexts (Chapter 6). In: Eisenstein, M.R. (ed.) *The Dynamic Interlanguage. Empirical Studies in Second Language Variation*. New York: Plenum. 87–100.
- Reiß, K., Vermeer, H. J. 1984. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Max Niemeyer.
- Roche, J. 1989. *Xenolekte. Struktur und Variation im Deutsch gegenüber Ausländern*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Schreiber, M. 1993. *Übersetzung und Bearbeitung: Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs*. Tübingen: Gunter Narr.
- Woodham, K. 2006. From Congolese Fisherman to British Butler: Francophone African Voices in English Translation. In: Armstrong, N., Federici, F.M. (eds.) *Translating Voices, Translating Regions*. Rome: Aracne. 392–408.

Szállodai honlapok pragmatikai elemzése az interperszonális kapcsolatok szempontjából

Kovácsné Dudás Andrea

kovacsandi67@gmail.com

A védés éve: 2010

Témavezető: Dr. Kocsány Piroska CSc, egyetemi docens

Opponensek: †Dr. Szabari Krisztina PhD, egyetemi docens

Kegyessné Dr. Szekeres Erika PhD, egyetemi docens

Kulcsszavak: kontrasztív pragmatika, funkcionális nyelvtan, korpusznyelvészet, nyelvtani alapú statisztika

1. A kutatás célja

A kutatási cél annak felderítése volt, milyen szempontból lehet egy turisztikai szövegfajta német fordításain javítani. Megfelelő fordítói döntések megtalálásához nemcsak a nyelvi elemek pontos fordítására van szükség, hanem a nyelven kívüli tényezőket, a szituációtól és kontextustól függő nyelvhasználati szokásokat is figyelembe kell venni. A kontrasztív pragmatikai elemzés segítséget nyújthat ezekben az esetekben, mivel az elemzés során feltárt, felszín alatti érzelmi-kognitív tartalmak, mint például a beszélői beállítottság vagy a befogadóhoz való viszony, konkrét nyelvtani kategóriákhoz kötve tudatosabbá teszik a nyelvi-kulturális ismeretekre támaszkodó, de javarészt ösztönös fordítói megoldásokat.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatási kérdések megfogalmazását olyan tapasztalatok indították el, amikor elfogadható minőségű fordított szövegek bizonyos mértékben nem feleltek meg a célnyelvi normáknak, és a célnyelvben némi idegenszerűség érződött rajtuk. Az idegenszerűség számos szempontból kutatott téma a nyelvészetben, mivel a nyelvnek minden szintjén megjelenhet mint interferenciális jelenség. A fordítástudományba Klaudy vezette be a kvázi-helyesség fogalmát: „[...] a forrásnyelv közvetett interferenciájának hatására a fordítás eredményeképpen keletkezett célnyelvi szövegek enyhén eltérnek az autentikus célnyelvi szövegektől. Olyan, gyakran szabad szemmel nem látható különbségekről van szó, melyek nem mondatszinten jelentkeznek, hanem

a szöveg egészét teszi fordításízzé? (Klaudy 2002: 161). Klaudy társadalomtudományi szövegek grammatikai és aktuális tagolásában mutatott rá a fordított szövegek és a magyar szövegek közötti eltérésre (Klaudy 2007: 120). Cs. Jónás a funkcionális stilisztika szemzőgéből úgy véli, hogy az idegenszerűségek kutatásában fontos szerepet játszik az extralingvális rendszer – célnyelvi valóság, kulturális emlékezet – vagyis az a terület, amely az átváltási műveleteken túl megkerülhetetlenül jelenlévő vizsgálati szféra a fordításkutatásban (Cs. Jónás 2010: 6). E felfogáshoz kapcsolódva a disszertációban található pragmatikai elemzés is a nyelven kívüli tényezők befolyását tekinti meghatározónak. Eszerint idegenszerűségnek számítanak azok az anyanyelvi befogadó számára szokatlan nyelvhasználati jelenségek, melyek a beszédpartnerek közötti, kulturálisan meghatározott érzelmi-tudati viszonyon alapulnak.

3. Kutatási módszerek

A disszertációban leírt kutatás alapja egy 107 szövegből álló szövegtörzs (kb. 20 000 szó) volt, amelynek statisztikai adatelemzése számítógépes módszerrel készült. A magyar korpuszannotációt a Magyar Nemzeti Szövegtár egyértelműsítő eszközkészletével Oravec Csaba (2002) készítette. A német annotáció a *TreeTagger* nyelvtől független egyértelműsítő programmal készült a Stuttgarter Egyetem Korpusznyelvészeti Intézetében Cyril Belica segítségével.

A statisztikai eredmények értékeléséhez a House-féle fordítás-értékelési modell (1997) szolgált alapul, amely egyrészt Halliday rendszeres–funkcionális nyelvtanából indul ki (Halliday 1994), másrészt megjelennek benne a prágai funkcionista stilisztika koncepciói is. A fordítás értékelésénél mértékadó a forrásnyelvi kommunikációs szövegfunkció megtartása a célnyelvben, amely két komponensből áll: érzelmi-tudati és kognitív referenciális kifejezési funkciókból. A fordítás során az egyik legfontosabb szempont, hogy ezek a komponensek ekvivalensek maradjanak, ezért House (1997: 7) e tényezők feltárására állította össze az úgynevezett fordítás-értékelési modellt. E vizsgálati szempontrendszer segítségével láthatóvá válik egy bizonyos szövegjelleg és retorikai struktúra, amely hordozza a szövegfunkciót. A kontrasztív vizsgálat során kiderülnek a hasonlóságok és a különbségek a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegek jellege és a kommunikációban betöltött szerepe között. Először a forrásnyelvi szövegeket elemeztük a diskurzusmező, diskurzushangvétel és a diskurzusmód dimenziói szerint. Az elemzés eredménye alapján felvázoltuk azt a retorikai szövegstruktúrát, amely a szövegfunkciót jellemzi. Második lépésként a célnyelvi szöveget elemeztük és megállapítottuk, hogy vannak-e hasonlóságok vagy különbségek. A szövegstruktúra felvázolása világossá teszi a szöveg diskurzusban betöltendő funkcióját, és az is megállapítható, hogy szükség van-e ennek megőrzése érdekében kulturális szűrő alkalmazására (ibid: 7).

4. Eredmények

A House-féle pragmatikai nyelvészeti modell segítségével láthatóvá váltak a beszélői beállítottság eltérései a magyar és a német turisztikai diskurzusból. A fordításelemzés rámutatott arra, hogy a német fordítások túlnyomórészt megőrizték a magyar szemléletet. A bemutatott kutatás a hétköznapi szövegek világából és a fordítói gyakorlatból indult ki, és egy megbízhatónak ítélt elméleti háttér alapján kísérelt meg választ adni a fordítás során felmerült kérdésekre. A pragmatikai modell szerinti elemzés után rendszerezhető eredmények születtek, melyek alapján feltárhatókká váltak bizonyos, a szavak mögött megbújó beszélői szándékok, és a beszélőnek a befogadóhoz való érzelmi-tudati viszonyulása. Ezek a tényezők olyan nyelvhez és kultúrához kötődő, kontextus-függő nyelvhasználati szokások, melyek ismerete támpontot ad a fordítás során.

5. Kitekintés

Mivel a 2004–2008 közötti szövegállapotra jellemző szöveggyűjtemény a rendelkezésre áll, ezért elképzelhető lenne egy olyan kutatás kivitelezése, amelyben későbbi időszakból származó magyar és német nyelvű szállodai honlapok összevetésére nyílna lehetőség. A szállodai weblap mint szövegforma folyamatosan alakul, változik, és feltételezhetően a fordítási módszerek is változtak az elmúlt húsz évben. További izgalmas kutatási témát kínál az a lehetőség, hogy egy bizonyos szövegformát két időszaki állapotban hasonlítsunk össze.

Irodalom

- Cs. Jónás E. 2010. Fordításstilisztika kognitív keretben. *Fordítástudomány* 12. évf. 1. szám. Budapest: Scholastica, 5–15.
- Halliday, M. 1994. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.
- House, J. 1997. *Translation Quality Assessment: A Model Revisited*. Tübingen: Narr.
- Klaudy K. 2002. *Bevezetés a fordítás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2007. *Nyelv és fordítás. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Oravecz Cs., Dienes P. 2002. Large scale morphosyntactic annotation of the Hungarian National Corpus. In: Hollósi B., Kiss-Gulyás J. (eds.): *Studies in Linguistics*. Vol. VI. 277–298.

Szövegkohézió a feliratozott filmelőzetesekben

Claus Michael Hutterer

cmhutterer@gmail.com

A védés éve: 2010

Témavezető: Komlósiné Prof. Dr. Knipf Erzsébet DsC, professor emeritus

Opponensek: Prof. Dr. Lendvai Endre Dsc, professor emeritus
Dr. habil. Heltai Pál CSc, professor emeritus

Nyelv: angol

Kulcsszavak: audiovizuális/multimediális fordítás, feliratozott filmelőzetesek, kohéziós eszközök, audiodeszkripció/hangos leírás

1. A kutatás célja

A disszertáció témáját az *audiovizuális*, illetve *multimediális fordítás* egyre nagyobb elterjedése ihlette. Azon belül egy az adott nyelvkombinációkban (angol–magyar, német–magyar) addig viszonylag ritkán kutatott, de gazdasági szempontból fontos és komplex szövegfajta, azaz a feliratozott filmelőzetes (*subtitled movie trailer*) elemzésével foglalkozik. A makro- és szuperstruktúra leírása mellett főként azt vizsgálja, hogyan működnek a kohéziós eszközök angolból és németből fordított magyar feliratozású filmelőzetesekben, és milyen kölcsönhatásban vannak a vizuális szövegelemekkel. Swales (1990) nyomán műfajkutatásról is beszélhetünk, ami segítséget nyújthat az audiovizuális szövegek funkcionális fordításában, hiszen az e fajta kutatások tudatosíthatják a vizsgált szövegfajták íratlan, de a fordítás kapcsán az esetek döntő többségében betartandó szabályait is (vö. Göpferich 1999a: 62–63; 1999b: 184–185, 2006: 160–162). A filmelőzetes mint szövegfajta reklámfilmnek is tekinthető. Célja, hogy felkeltse a célközönség figyelmét, rávegye a reklámozott film megnézésére (felhívásközpontú szövegtípus, lásd Reiss és Vermeer 1984; Reiss 2004). Az audiovizuális szöveg a kép, a hang, a szóbeli megnyilatkozások és a feliratok összetett kölcsönhatásából jön létre.

A jó minőségű feliratozásnak tartalmi (pl. helyes nyelvhasználat), valamint formai kritériumoknak egyaránt meg kell felelnie. Utóbbihoz sorolható a befogadás és az érthetőség szempontjából kulcsfontosságú három ritmus betartása is (vizuális, hang és olvasó ritmus). A disszertáció fő célja tehát az összetett audiovizuális szövegfajtaéhoz tartozó szövegek és fordításaiknak leíró elemzése, az adott nyelvpárokban audiodeszkripció elemek-

kel bővített, szövegkohézió kutatására alkalmas nyelvészeti módszerek segítségével. Hozzájárulhat a Holmes (1972, 1988) által megnevezett leíró és alkalmazott fordítástudomány, valamint az audiovizuális, illetve (multi-)mediális szövegek (Gambier és Gottlieb 2001), a szövegfajták (Reiss és Vermeer 1984) és műfajok (Swales 1990) kutatásához.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Az értekezés számos elméleti és empirikus kutatási kérdésből indul ki (*Theoretical research question*, TRQ, *empirical research question*, ERQ). Ezeken alapulnak az elméleti és empirikus hipotézisek (*theoretical hypothesis*, TH, *empirical hypothesis*, EH), amelyek igazolása, vagy cáfolata az értekezésben elvégzett kutatás eredménye.

2.1. Elméleti kutatási kérdések (TRQs)

TRQ1: Van-e átfedés Reiss (2004) szövegfajtaról alkotott fogalma, valamint Swales (1990) *genre* fogalma között? Lehet-e ezt a két fogalmat szinonimának tekinteni?

TRQ2: Van-e különbség Swales (1990) *genre* fogalma, valamint a *filmgenre* és a hétköznapi szóhasználatban ismert *genre* fogalom között?

TRQ3: Lehet-e különbséget tenni a forrásnyelvi, illetve a célnyelvi szöveg között az audiovizuális fordítás és különösen a feliratozott filmelőzetesekkel kapcsolatban?

TRQ4: Nyílt vagy rejtett fordításnak tekinthetők-e a feliratozott filmelőzetesek a House (1997) által megfogalmazott értelemben?

TRQ5: Rendelkeznek-e a (feliratozott) filmelőzetesek tipikus makro- és szuperstrukturával?

TRQ6: Hogyan működnek a kohéziós eszközök a feliratozott filmelőzetesekben?

2.2. Az elméleti kutatási kérdések alapján felállított hipotézisek (TH)

TH1: Feltételezésünk szerint van átfedés Reiss (2004) szövegfajtaról alkotott fogalma és Swales (1990) *genre* fogalma között, tehát többé-kevésbé szinonimákról beszélhetünk.

TH2: Feltételezésünk szerint van különbség Swales (1990) *genre* fogalma, másfelől a film mint *műfaj* és a *genre* hétköznapi nyelven történő értelmezése között.

TH3: Abból indulunk ki, hogy a feliratozott filmelőzetesek esetében is megkülönböztethetjük a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveget. Az audiovizuális fordítás egyes

területein ez a különbség sokkal egyértelműbb. A reklámfordítás során például sokszor a nonverbális elemek is változnak (ld. televíziós reklámok adaptációja).

TH4: A feliratozott filmelőzeteseket „rejtett fordításoknak” tekinthetjük.

TH5: Hipotézisünk szerint a feliratozott filmelőzetesek számos más szövegfajtaéhoz hasonlóan szintén rendelkeznek egy bizonyos makro-, valamint szuperstrukturával, amelyet a fordítás során a fordítónak figyelembe kell vennie.

TH6: Feltételezésünk szerint a filmelőzetesekre nem jellemző a kohéziós elemek nagy száma. Inkább az ellenkezője igaz. Éppen a hiányos kohézió járul hozzá a mindenkori célközönség érdeklődésének felkeltéséhez.

2.3. Empirikus kutatási kérdések (ERQs)

ERQ1: Milyen gyakoriak a kohéziós eszközök a feliratozott filmelőzetesekben? Lehet-e az adott szövegfajtaival kapcsolatos konvenciókról beszélni? Van-e összefüggés az adott filmelőzetesben szereplő szavak száma, valamint a kohéziós eszközök száma között?

ERQ2: Van-e különbség a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg (feliratok) között a kohéziós eszközök számát illetően?

ERQ3: Exoforikusan kapcsolódnak-e a kohéziós eszközök a vizuális kontextushoz, vagyis utalnak-e a képekre?

2.4. Az empirikus kutatási kérdések alapján felállított hipotézisek (EH)

EH1: Hipotézisünk szerint a (feliratozott) filmelőzetes mint szövegfajta, angol, német és magyar nyelven egyaránt kevés kohéziós eszközt tartalmaz. Ez a jelenség jellemző az adott szövegfajtaira, ismétlődő, jellegzetes nyelvi mintának, konvenciónak tekinthetjük. Továbbá feltételezhető, hogy nincs közvetlen összefüggés a kohéziós eszközök száma és a mindenkori filmelőzetes hossza között.

EH2: Blum-Kulka (1986) stilisztikai preferenciáról alkotott hipotézise, melynek az a lényege, hogy a különböző nyelvek más-más kohéziós eszközöket részesítenek előnyben, a feliratozott filmelőzetesek esetében is helytálló.

EH3: A harmadik hipotézisünk szerint a filmelőzetesekben előforduló kohéziós eszközök nagy számban exoforikusan kapcsolódnak a vizuális kontextushoz.

3. A kutatás módszere

A vizsgálati korpusz összesen tizenegy filmelőzetesből állt, amelyeket több alkalommal vetítettek a magyarországi Palace mozikban 2008. október 2. és 8. között. Ebből kilenc eredetileg angol, egy eredetileg német nyelvű, magyar feliratozású. Kettőt szinkronizált és nem feliratozott változatokban mutattak be. Ezért ezeket kizárólag az adott szövegfajta makro- és szuperstruktúra elemzésében vettem figyelembe. A többi kilenc filmelőzetes grammatikai és lexikai kohézió, az adott a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg közötti kohéziós eltolódások, valamint a verbális és nonverbális elemek közötti interakció szempontjából is megvizsgáltuk. A korpusz valamennyi audiovizuális szövegét az adott szövegfajta, vagyis a műfaj makro- és szuperstruktúrájának leíró elemzésére használtam fel. Ennek alapján következtetéseket vontunk le filmelőzetesek kötelező elemeivel, valamint az elemek helyes sorrendjével kapcsolatosan.

A kontrasztív elemzést Klaudy Kinga (1997a, 1997b) a fordítás oktatásában klasszikusnak számító alpművei ihlették. A szövegekben található kohéziós eszközöket Halliday és Hasan (1976) modellje szerint azonosítottam. Szintén Halliday és Hasan (1976) modelljéből kiindulva az adott szituációra és kontextusra utaló exoforikus referenciákat is vizsgáltam. Audiodeszkríptív módszerekkel írt forgatókönyvek segítségével sikerült fényt deríteni a szövegek verbális és nonverbális elemeinek kölcsönhatására.

A kutatás során kiderült, hogy bizonyos, a szövegnyelvészetben klasszikusnak számító kohéziós elemzési módszerek (v.ö. Halliday és Hasan 1976; Hasan 1984) audiovizuális szövegek tekintetében nem elegendők a komplex jelenségek – például kép és beszéd kölcsönhatása – vizsgálatára, hanem inkább kiegészítésre szorulnak más módszerekkel.

4. Eredmények

A Reiss (2004) által meghatározott szövegfajta (*text variety*) és a Swales (1990) értelmében vett műfaj (*genre*) fogalom között olyan párhuzamok vonhatók és átfedések lelhetők fel, amelyek lehetővé teszik számunkra, hogy szinonimaként kezeljük és használjuk ezeket a fogalmakat. Ezzel szemben különbséget kell tennünk Swales (1990) *genre* fogalma, valamint a *filmgenre* hétköznapi felfogásában és a filmszakmában vett értelme között.

Annak ellenére, hogy a feliratozott filmelőzetesekben egyúttal jelen van a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg, továbbá a képi elemek a fordítás során általában nem változnak meg, ebben a szövegfajtában is megkülönböztethetők a forrás- és célszöveg kategóriái. Ennek legfőbb oka az a tény, hogy a feliratozást más közönségnek szánták, mint az eredeti szöveget. Ezen kívül az adott filmet más-más kulturális háttérrel rendelkező személyek értelmezik.

A feliratozás, különösen az interlingvális feliratozás (vö. Jakobson 1959) lényegéből fakadóan egyértelmű, hogy valamilyen fordítás eredményével nézünk szembe (ld. nyílt fordítás). Viszont nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ennek a terméknek, vagyis

szolgáltatásnak „működni kell” az adott célközönséget illetően, azaz a funkcionalitás elvét kell követnie. A funkcionalitás a rejtett fordításokat jellemzi (ld. Göpferich 1999b: 184). Ebből kifolyólag a feliratozott filmelőzeteseket rejtett fordításoknak tekinthetjük a House-féle (1997) értelmezésben.

Kutatásom azt is bizonyítja, hogy a (feliratozott) filmelőzetes, sok más szövegfajtaéhoz hasonlóan, rendelkezik makro- és szuperstruktúrával. Ennek kötelező elemeit a disszertációban felsorolom. Elméleti szinten alátámasztható az a kijelentés, hogy a (feliratozott) filmelőzetesekben tudatosan kerülnek a sok kohéziós eszköz használatát, hogy felkeltsék a mindenkori célközönség figyelmét, növeljék annak kíváncsiságát. A feliratozott filmelőzetesekből álló korpusz empirikus elemzése kimutatta, hogy általában kevés a kohéziós eszközök száma ebben a szövegfajtában. Az átlagértékek a forrás- és célszövegekben egyaránt 23% és 24% között mozognak. Érdekes, hogy nincs közvetlen összefüggés, vagyis korreláció a kohéziós eszközök száma és az adott filmelőzetes szavak számában mért hossza között. Viszonylag rövid filmelőzetesek adott esetben több kohéziós eszközzel rendelkeznek, mint a hosszabbak. A kohéziós eltolódásokat illetően, azaz a nyelvenként egymástól eltérő kohéziós eszközök előnyben részesítésével összefüggésben kiderült, hogy Blum-Kulka (1986) stilisztikai preferenciáról alkotott hipotézise (feliratozott) filmelőzetesek esetében is helytálló.

A vizsgálati korpuszban fellelhető verbális és nonverbális elemek közötti interakciókat illetően az audiodeszkrípció empirikus vizsgálat során fény derült arra is, hogy a kohéziós eszközök nagy számban exoforikusan kapcsolódnak a vizuális kontextushoz. Ezek az interakciók verbális és nonverbális elemek közötti egyértelmű szemantikai kapcsolatok révén jönnek létre. A disszertáció egyik fontos, empirikus kutatáson alapuló új eredménye, hogy a kohéziós eszközök nem kizárólagosan endoforikusak, mint ahogyan azt Halliday és Hasan (1976) állította, hanem exoforikusan is kapcsolódhatnak a vizuális kontextushoz. Ezt az audiodeszkrípció módszerrel sikerült bizonyítani, amelyet eredetileg a vakok és gyengén látók részére fejlesztettek ki, hogy hozzáférhessenek az audiovizuális információkhoz. Az empirikus kutatás eredményei alapján az audiodeszkrípció hatékony eszköznek bizonyult a képek minél objektívebb leírásához a verbális és nonverbális elemek közötti szemantikai relációk feltárására.

5. Kitekintés

Időközben a mesterséges intelligencia révén a gépi fordítás hatalmas mértékben fejlődött. A jövőben a feliratozott filmelőzeteseken kívül az audiovizuális fordítás számos más típusát illetően is érdemes a szövegfajtákkal kapcsolatos konvenciókat empirikus módszerekkel kutatni, annak érdekében, hogy megfelelhessünk a modern fordítói piac, azaz a nyelvtechnológia és a mesterséges intelligencia segítségével készített szövegek követelményeinek. Ugyanis az így létrejött szövegeknek is működniük kell. Fontos feladat a minő-

ségbiztosítás érdekében történő utószerkesztés, például az automatikusan feliratozott audiovizuális szövegek esetében. Érdekes kutatási terület lehet az is, milyen formában hat a számítógépek által generált nyelv az emberi kommunikációra, illetve hogyan oldják meg a szerzői jogi kérdéseket teljes mértékben gépek által létrehozott szövegek esetében.

Irodalom

- Blum-Kulka, S. 1986. Shifts of Cohesion and Coherence in Translation. In: J. House, S. Blum-Kulka (eds) *Interlingual and Intercultural Communication. Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 17–37.
- Gambier, Y., Gottlieb, H. (eds) 2001. *(Multi)Media Translation: Concepts, Practices and Research*. (Benjamins Translation Library 34). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Göpferich, S. 1999a. Text, Textsorte, Texttyp. In: M. Snell-Hornby et al. (ed.) *Handbuch Translation*. Tübingen Stauffenburg. 61–64.
- Göpferich, S. 1999b. Paralelltexte. In: M. Snell-Hornby et. al. (ed.) *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenburg. 184–186.
- Göpferich, S. 2006. *Textproduktion im Zeitalter der Globalisierung. Entwicklung einer Didaktik des Wissenstransfers*. Tübingen: Stauffenberg Brigitte Narr. 160–162.
- Halliday, M. A. K., Hasan, R. 1976. *Cohesion in English*. London: Longman.
- Hasan, R. 1984. Coherence and Cohesive Harmony. In: J. Flood (ed.) *Understanding Reading Comprehension*. Newark, DE: International Reading Association. 181–219.
- Holmes, J. S. (1972/1988). The Name and Nature of Translation Studies. In: Van den Broeck, R. (ed.) *Holmes, Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi. 67–80.
- House, J. 1997. *Translation Quality Assessment. A Model Revisited*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Jakobson, R. 1959. On Linguistic Aspects of Translation. In: R. A. Brower (ed.) *On Translation*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 232–239.
- Klaudy K. 1997a. *Fordítás I. Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 1997b. *Fordítás II. Bevezetés a fordítás gyakorlatába. Angol, német, orosz fordítástechnikai példatárral*. Budapest: Scholastica.
- Reiss, K., Vermeer H. J. 1984. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. [Linguistische Arbeiten 147]. Tübingen: Niemeyer.
- Reiss, K. 2004. Type, Kind and Individuality of Text: Decision Making in Translation. In: L. Venuti (ed.) *The Translation Studies Reader*. New York-London: Routledge. 168–179.
- Swales, J.M. 1990. *Genre Analysis. English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.

A fordítói olvasás kognitív és gyakorlati mechanizmusai

Dudits András

dudits@lit.u-szeged.hu

A védés éve: 2011

Témavezető: Prof. Dr. Gósy Mária DSc, professor emeritus

Opponensek: Dr. habil. Heltai Pál CSc, professor emeritus
Prof. Dr. Károly Krisztina DSc, egyetemi tanár

Publikáció: 2011. *A fordítói olvasás kognitív és gyakorlati mechanizmusai*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Kulcsszavak: olvasástípusok, kognitív mechanizmusok, fordítási műveletek, elemző olvasás, korrektúraolvasás

1. A kutatás célja

A kutatás célja a fordítás szempontjából releváns olvasástípusokból álló komplex fordítói olvasás elméleti és empirikus vizsgálata az alábbi részcélok mentén:

- A fordítói olvasást képező olvasástípusok átfogó taxonómiájának kidolgozása
- A fordítói olvasást képező olvasástípusok alkalmazásában megmutatkozó szakmai gyakorlat vizsgálata
- A forrásnyelvi szöveg elemzési célú fordítói feldolgozásának empirikus vizsgálata
- A célnyelvi szöveg betűhiba-észlelési célú fordítói feldolgozásának empirikus vizsgálata

Mіндеzen részcélokkal összefüggésben a kutatás egyúttal a fordítói olvasás fogalmának általános értelmezését is tágítani kívánja, túlmutatva mindazon interpretációkon, amelyek értelmében a fordítói olvasás fő ismérve az, hogy a forrásnyelvi szövegfeldolgozás a célnyelvi szövegalkotás szándéka által meghatározott, és ezért az átlagosnál alaposabb és pontosabb szövegértést és szövegértelmezést implikál – lásd Hatim és Mason (1990) és Gile (1995) fordítástudományi, valamint Gósy (2005) pszicholingvisztikai megközelítése. Ez a szemlélet – amely Shreve és munkatársai (1993), valamint Macizo és Bajo (2004, 2006) empirikus vizsgálataiban is tükröződik – azt sugallja, hogy a fordítói szövegfeldolgozásnak egyetlen tárgya van: a forrásnyelvi szöveg. Ezzel szemben az értekezés arra is rá kíván világítani, hogy a fordítói szövegfeldolgozás a forrásnyelvi szöveg mellett

a célnyelvi szövegre és egyéb szöveges forrásokra is kiterjed, és többféle célt szolgál a fordítás folyamatán belül: áttekintés, ismeretszerzés, élményszerzés, elemzés, keresés, ellenőrzés és betűhibaszűrés.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Az értekezésben az alábbi kutatási kérdések és hipotézisek fogalmazódnak meg:

- A fordítók (1) milyen arányban, (2) milyen célból és (3) milyen stratégiák szerint alkalmazzák a fordítói olvasás részét képező különböző olvasástípusokat?
- Milyen összefüggésben állnak az egyes olvasástípusok alkalmazásának jellemzői (1) a szakmai tapasztalat, illetve a fordítói gyakorlat években mért mennyiségével, valamint (2) a rendszeres fordítói munkavégzés jellegével?
- Hogyan korrelál a szövegalkotás céljával történő szövegfeldolgozás – a szövegelemek felidézése és felismerése alapján mért – eredménye az interlingvális mechanizmusok érvényesülésével (vagyis a fordítási cél által implikált kódváltással)?
 - 1. sz. hipotézis: Az olvasott szövegek elemeinek olvasást követő felismerése, illetve felidézése eltérést mutat a fordítás céljából történő és az átfogalmazás céljából történő olvasás esetében.
 - 2. sz. hipotézis: A fordítás céljából történő olvasás mérhetően tartósabb emléknymokat eredményez, mint az átfogalmazás céljából történő olvasás.
- Hogyan korrelál a függő szövegalkotásként értelmezett fordítás egyrészt a szövegemlékezettel, másrészt a szövegalkotói betűhiba-észleléssel?
 - 1. sz. hipotézis: Az olvasott szöveg elemei közül felismert szövegelemek száma magasabb a függő szövegalkotás (fordítás) eredményeként keletkezett szöveg szövegalkotói átolvasását követően, mint az általános szövegalkotás eredményeként keletkezett szöveg szövegalkotói átolvasását követően.
 - 2. sz. hipotézis: A szövegalkotói betűhiba-észlelési teljesítmény az interlingvális fordítás eredményeként keletkezett szöveg szövegalkotó általi átolvasása esetében gyengébb, mint az egynyelvű fogalmazás eredményeként keletkezett szöveg szövegalkotó általi átolvasása esetében.

3. A kutatás módszere

A kutatás keretében megfogalmazott kutatási kérdésekkel és hipotézisekkel összefüggésben az alábbi módszerek alkalmazására került sor:

- Kérdőíves vizsgálat 121 vizsgálati személlyel
- Átfogalmazási, fordítási, felismerési, felidézési és disztraktor feladatokból álló tesztanyaggal végzett korrelációs vizsgálat 100 vizsgálati személlyel
- Fogalmazási és fordítási feladatokból, valamint felismerési és betűhiba-észlelési tesztből álló vizsgálat 15 vizsgálati személlyel

4. Eredmények

A komplex fordítói olvasással kapcsolatos kérdőíves vizsgálat eredményei arról tanúskodnak, hogy a különböző olvasástípusok alkalmazási aránya eltérő: egyrészt az egyes olvasástípusokhoz kapcsolódó eljárások közül némelyek általánosságban (a vizsgálati minta egészét tekintve) jellemzőbbek, másrészt az eljárások egy részének alkalmazása alpopulációnként (vizsgálati alcsoportonként) statisztikailag is szignifikáns különbségeket mutat. Emellett a fordítói olvasás gyakorlatáról gyűjtött és feldolgozott adatok elemzése nyomán megállapítható, hogy az elméleti kutatás keretében definiált komplex fordítói olvasás részét képező olvasástípusokkal kapcsolatban megfogalmazott állítások a tényleges gyakorlatot tükrözik.

A szövegalkotás céljával történő – elemző – szövegfeldolgozásra vonatkozó korrelációs stratégia szerinti vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a fordítás céljából történő olvasás és az átfogalmazás céljából történő olvasás esetében az olvasott szöveg elemeinek utólagos felismerése és felidézése a szövegjellemzők függvényében eltérést mutathat. A felidézési arány a kevesebb feldolgozandó információt tartalmazó szövegek esetében szignifikánsan nem különbözik, míg a több információ értelmezését szükségessé tevő hosszabb szövegek esetében a felismerési arány szignifikánsan magasabb fordítás céljából történő olvasás esetén, mint átfogalmazási céllal végzett olvasás esetén. Az eredmények tehát csak a terjedelmesebb szövegek esetében támasztják alá a két vonatkozó hipotézist.

A betűhiba-észleléssel összefüggő felismerési tesztben mért eredmény alátámasztja a hipotézist, miszerint a függő szövegalkotás (fordítás) eredményeként keletkezett szöveg szövegalkotói átolvasását követően magasabb az olvasott szöveg elemei közül felismert szövegelemek száma, mint az általános szövegalkotás eredményeként keletkezett szöveg szövegalkotói átolvasását követően. Minthogy a fordított szövegben és a fogalmazott szövegben szereplő elemek közül felismert elemek száma között mért különbség statisztikailag szignifikáns, az eredmény arra enged következtetni, hogy a fordítási folyamat adott esetben tartósabb szövegemlékeket eredményezhet, mint az egynyelvű szövegalkotás folyamata.

A betűhiba-észlelési tesztben mért eredmény – statisztikai szempontból – nem támasztja egyértelműen alá azt a hipotézist, hogy a szövegalkotói betűhiba-észlelési teljesít-

mény az interlingvális fordítás eredményeként keletkezett szöveg szövegalkotó általi át-olvasása esetében gyengébb, mint az egynyelvű fogalmazás eredményeként keletkezett szöveg szövegalkotó általi át-olvasása esetében. A fordított szövegben és a fogalmazott szövegben szereplő hibás elemek (betűhibák) közül felismert elemek száma közötti különbség ugyanis csupán tendenciózus, és statisztikailag nem szignifikáns. A mért tendencia ugyanakkor azt mutatja, hogy a kísérleti személyek általában kevesebb betűhibát észleltek az általuk fordított szövegben, mint az általuk fogalmazott szövegben. Ezt a tendenciózus különbséget az magyarázhatja, hogy a fordítás eredményeképpen létrejövő emlényomok fokozott implicit hatása megnehezíti azoknak az önkéntelen hibakorrekciós folyamatoknak a gátlását, amelyek eredményeképpen a betűhiba ellenére a megfelelő mentális reprezentáció aktiválódik az elmében (vö. Gósy 2005).

5. Kitekintés

A komplex fordítói olvasást képező olvasástípusok taxonomizálása alapozza meg azt az átfogó taxonómiát, amely a fordításban érvényesülő *receptív* műveletek mellett a *produktív* és a *transzferálási* műveletek szisztematikus osztályozására is kiterjed (lásd Dudits 2018). A fordítási műveletek és eljárások taxonómiája hasonlóan praktikus célt kíván szolgálni, mint Klaudy (1997) átváltási műveletekkel kapcsolatos klasszikus osztályozási rendszere.

Irodalom

- Dudits A. 2018. Az átváltási műveleteken túl. A fordítási műveletek és eljárások taxonómiája. *Fordítástudomány* 20. évf. 2. szám. 27–51.
- Gile, D. 1995. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam: John Benjamins.
- Gósy M. 2005. *Pszicholingvisztika*. Budapest: Osiris.
- Hatim, B. & Mason, I. 1990. *Discourse and the Translator*. London: Longman.
- Klaudy K. 1997. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Scholastica.
- Macizo, P. & Bajo, M. T. 2004. When Translation Makes the Difference: Sentence Processing in Reading and Translation. *Psicológica* Vol. 25. 181–205.
- Macizo, P. & Bajo, M. T. 2006. Reading for Repetition and Reading for Translation: Do they involve the same process? *Cognition* Vol. 99. 1–34.
- Shreve, G. M. et al. 1993. Is There a Special Kind of “Reading” for Translation? An Empirical Investigation of Reading in the Translation Process. *Target* Vol. 5. No. 1. 501–518.

A fordító mint terminológus, különös tekintettel az európai uniós kontextusra

Fischer Márta

fischer.marta@gtk.bme.hu

A védés éve: 2011

Témavezető: Dr. habil. Muráth Ferencné PhD, egyetemi magántanár

Opponensek: Dr. habil. Heltai Pál CSc, professor emeritus

†Dr. Szabari Krisztina PhD, ny. egyetemi docens

Kulcsszavak: fordításközpontú terminológiaelmélet, EU-fordítás, EU-terminológia, funkcionális és fordítási ekvivalens

1. A kutatás célja

A terminológiaelmélet és a fordítástudomány szakirodalmában számos utalást találunk arra, hogy a fordítónak a fordítás egyes szakaszaiban terminológiai munkát kell végeznie, terminológusként kell eljárnia. Ugyanakkor – különösen a kétezres évek elején – elenyésző volt még azon kutatások száma, amelyek a fordító szempontjából vizsgáltak terminológiai kérdéseket, e szempont uniós kontextusban való vizsgálata pedig még kevesebb érdeklődésre tartott számot a kutatók körében.

Ezért a doktori értekezés elsődleges célja az volt, hogy korábbi, fordításközpontú terminológiaelméleti munkákra támaszkodva (Arntz–Picht 1982, Heltai 2010, Muráth 2002, Sager 1990) feltárja a fordító terminológus szerepét – mind a fordítás folyamatában, mind terminológus munkakörben –, és megvizsgálja e szerepet az európai uniós kontextusban is. Az uniós kontextus tágabb dimenziójában azt kívántam feltárni, hogy az EU többnyelvűsége és szabályozása milyen hatással van általában a fordítók munkájára. A szűkebb dimenzióban pedig arra kerestem a választ, hogy az uniós intézmények fordítójára milyen hatással van e feltételrendszer. Mivel a vizsgálat nem támaszkodhatott egységes elméleti alapra, ezért a dolgozat kiemelt célja volt új alapfogalmak bevezetése és egy olyan egységes elméleti keretrendszer megteremtése, amelyben a fordító terminológus szerepe uniós kontextusban is vizsgálható, és további kutatások számára is alapot jelenthet. Végül a dolgozat két empirikus kutatása azt a célt is szolgálta, hogy ellensúlyozza a fordítók láthatatlan szerepét, és a fordítók szemével láttassa a vizsgált kérdéseket.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatás céljaival összhangban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a fordítás folyamatában melyek azok a döntési pontok, ahol a fordítónak terminológusként kell eljárnia, és e döntésekre milyen tényezők vannak hatással. Továbbá azt a kutatási kérdést fogalmaztam meg, hogy az Európai Unió többnyelvűsége és szabályozása (az európai uniós kontextus) milyen hatással van e terminológus szerepre, azaz milyen további döntési pontokat és tényezőket eredményez.

Az értekezésben a következő hipotéziseket fogalmaztam meg: (1) A fordítás terminológiaelmélet felőli megközelítése a fordítási kérdések vizsgálata számára is új dimenziót adhat; (2) A terminológiaelmélet alapfogalmainak különböző értelmezései a fordító terminológus szerepére is hatással vannak; (3) Az európai uniós kontextus olyan sajátos feltételrendszert teremt, amelynek eredményeként a fordító terminológus szerepére további döntési pontok és tényezők is hatnak; (4) A fordítók terminológus szerepére az a tény is hatással van, hogy nincs nyelvi eszköztárak a jelenségek leírására, azaz nem tudják verbalizálni a problémáikat.

3. A kutatás módszere

A dolgozatban vizsgált kérdésekre tényfeltáró kutatás és két empirikus kutatás segítségével adtam választ. A tényfeltáró kutatás forrását a vonatkozó szakirodalom elemzése (szekunder források) és az Európai Unió releváns jogszabályainak áttekintése (primer források) adták. A dolgozat két empirikus kutatása (primer források) közül az első az európai uniós terminológia egységesítésére létrehozott fórum (a HUTERM) levelezését vizsgálta meg (2894 levél, 2003–2008 között), míg a második az uniós intézmények (az Európai Bizottság, Európai Unió Tanácsa és az Európai Parlament) terminológusaival készített strukturált interjúk eredményeit tartalmazta. Ez utóbbi kutatás során Falus (2000) és Babie (2000) kutatás-módszertani munkáira támaszkodtam.

A szakirodalmat és az EU-jogszabályokat is lefedő tényfeltáró kutatást az indokolta, hogy nem támaszkodhattam a fordítástudomány és a terminológiaelmélet metszéspontjában vizsgálódó, az EU-kontextusra is kiterjedő, egységes elméleti alaplőre. E tényfeltáró kutatás eredményeit – Neubert (2004) alapján – rövid, esettanulmányoknak is tekinthető példákkal támasztottam alá, amelyeket formailag is elkülönítettem a szövegben. A két empirikus kutatás – Hansenre (2003) támaszkodva – pedig azt a szempontot is figyelembe vette, hogy a vizsgált egyének mennyiben tudják verbalizálni gondolataikat. Vizsgálatom tehát kiterjedt arra is, *ahogyan* a fordítók felvetik kérdéseiket (a HUTERM fórumon), és *ahogyan* válaszolnak a kérdésekre (az interjúk során).

4. Eredmények

A dolgozatban feltártam a fordítástudomány és a terminológia elméleti és gyakorlati kapcsolódási pontjait és a terminológiaelmélet fordítástudomány számára releváns alapfogalmait (*funkcionális ekvivalens* vs. *fordítási ekvivalens*), a nemzetközi szakirodalom alapján (Sandrini 2004, Šarčević 1997, Rossenbeck 1994). Az uniós kontextusban folyó terminológiai munka leírására új alapfogalmakat is bevezettem. Kétnyelvű *horizontális összehasonlító terminológiai munkának* neveztem el a tagállami fogalmi rendszerek összehasonlítását, és *vertikális összehasonlító terminológiai munkának* tekintetem azt, amikor az uniós és a tagállami fogalmi rendszer összevetésére van szükség – annak vizsgálatára, hogy az uniós fogalomra javasolt célnyelvi megnevezés nem jelöl-e már egy másik fogalmat. A dolgozat további eredménye, hogy először ábrázolta rendszerben azokat a döntési pontokat és tényezőket, amelyekkel a fordító a terminológia fordítása során szembesül, és először tárta fel az európai uniós kontextus szűkebb dimenziójában, azaz az uniós intézményekben folyó terminológiai munkát.

Az eredmények a kutatás valamennyi hipotézisét alátámasztották. A terminológiaelmélet új dimenziót adhat a fordítási kérdések vizsgálatára, az uniós kontextus pedig további döntési pontokat eredményez a fordító terminológiai munkájában (különösen az uniós terminusok felismerésével összefüggésben). Az empirikus kutatások alátámasztották azt is, hogy a fordító számára nagy jelentősége van a terminológiai nehézségek verbalizálásának.

5. Kitekintés

A dolgozat eredményei további kutatásra érdemes, ma is releváns területekre is rávilágítottak. Így fontos lenne annak további vizsgálata, hogy a hazai terminológiai kutatásokra milyen hatással van az a tény, hogy az egyes irányzatok gyakran nyelvhez kötöttek. Az empirikus kutatások arra világítottak rá, hogy a fordítókat foglalkoztatják a terminológiaelméleti kérdések, azok segíthetik fordítási döntéseiket, így ezeknek a fordítóképzésekben is helyet kell kapniuk – az elmúlt évtized ebben jelentős, pozitív változást hozott, amelynek eredményeit egy későbbi tanulmánykötetben foglaltam össze (Fischer 2018). A gyakorlatban is hasznosítható eredményekkel szolgálna annak további vizsgálata, hogy uniós kontextusban milyen kapcsolat jellemzi az egyes nyelveket az anyaországgal, és mennyiben járulhat ehhez hozzá egy tagállami szintű terminológiastratégia (Fóris 2021). Továbbra is helytálló tehát Klaudy (2007: 36) azon megállapítása, mely szerint az EU soknyelvű intézményrendszerének működtetése olyan hatalmas méretű fordítási tevékenységet igényel, hogy a fordítástudománynak reális esélye van arra, hogy az európai integráció tudománya legyen – és ez igaz a fordítási kérdéseket középpontba állító terminológiaelméletre is.

Irodalom

- Arntz, R., Picht, H. 1982. *Einführung in die übersetzungsbezogene Terminologearbeit*. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag.
- Babbie, E. 2000. *A társadalomtudományi kutatások elmélete és gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Falus I. (szerk.) 2000. *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Budapest: Műszaki Kiadó.
- Fischer M. 2018. *Terminológia és fordítás. Válogatott terminológiaeleméleti és fordítástudományi tanulmányok*. Institutio: Pécs.
- Fóris Á. 2021. Bevezető gondolatok a terminológiastratégiáról. In: Tamás D., Szoták Sz. (szerk.) *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén*. Budapest: Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. (OFFD). 48–60.
- Hansen, G. 2003. Controlling the process: Theoretical and methodological reflections on research into translation processes. In: Alves, F. (ed.) *Triangulating Translation*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins. 25–43.
- Heltai P. 2010. Terms in English and Hungarian Specialized Texts. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és Szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Gödöllő: SZIE GTK. 8–28.
- Klaudy K. 2007. Fordítástudomány az ezredfordulón. In: Klaudy K. (szerk.) *Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest: Tinta Kiadó. 33–43.
- Muráth J. 2002. *Zweisprachige Fachlexikographie. (Pécser Beiträge zur Sprachwissenschaft)*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Neubert, A. 2004. Case studies in translation: the study of translation cases. *Across Languages and Cultures* 5 (1). 5–21.
- Rossenbeck, K. 1994. Enzyklopädische Information im zweisprachigen Fachwörterbuch. In: Schaefer, B., Bergenholtz, H. (eds) *Fachlexikographie: Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern. (Forum für Fachsprachen-Forschung. 23)*. Tübingen: Narr. 133–160.
- Sager, J. C. 1990. *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Sandrini, P. 2004. Transnationale interlinguale Rechtskommunikation: Translation als Wissenstransfer. In: Burr, I., Christensen, R., Müller, F. (eds) *Rechtssprache Europas. Reflexion der Praxis von Sprache und Mehrsprachigkeit im supranationalen Recht. (Schriften zur Rechtstheorie, Heft 224)*. Berlin: Duncker & Humblot. 139–156.
- Šarčević, S. 1997. *New Approach to Legal Translation*. The Hague: Kluwer Law International.

Diszharmóniás jelenségek a szinkrontolmácsok célnyelvi beszédprodukciónjában

Bakti Mária

bakti.maria@szte.hu

A védés éve: 2011

Témavezető: Dr. Gósy Mária DSc, professor emerita

Opponensek: Dr. habil. Markó Alexandra PhD, egyetemi docens
Dr. habil. Heltai Pál, CSc, professor emeritus

Kulcsszavak: megakadásjelenségek, diszharmóniás jelenségek, szinkrontolmácsolás, spontán beszéd, félspontán beszéd

1. A kutatás célja

A spontán beszéd során egyszerre zajlik a beszéd tervezése és kivitelezése, ezért a párhuzamosan zajló folyamatok összehangolatlaná válhatnak. Az összehangolatlanság vagy diszharmónia a felszíni szerkezetben megakadásjelenséggé realizálódik. A beszédprodukción során előforduló diszharmóniás jelenségek a beszéd kutatásban azért fontosak, mivel olyan folyamatokra világítanak rá, amelyek a hibátlan közlések elemzésekor rejtve maradnak (Shattuck-Hufnagel 1979: 295). A megakadásjelenségek sajátosságainak elemzése alapján sikerült feltérképezni a beszédtervezés folyamatát; a felszíni megakadásokból visszakövetkeztethetünk arra, hogy a beszédprodukción folyamat mely szintjén lépett fel probléma.

A szinkrontolmácsolás során a spontán egynyelvű beszédtervezéssel és beszéd kivitelezéssel összehasonlítva lényegesen több folyamat zajlik egy időben: párhuzamosan zajlik a forrásnyelvi beszédprodukción, a fordítás, a célnyelvi beszédprodukción és az önellenőrzés, ezért a szinkrontolmácsolást a beszédprodukción egy különleges típusának, vagy akár élő pszicholingvisztikai kísérletnek (Klaudy 2004) is tekinthetjük. Ebben a helyzetben elkerülhetetlen a diszharmóniás jelenségek előfordulása a célnyelvi beszédprodukciónban.

A megakadásjelenségek empirikus vizsgálata a szinkrontolmácsok célnyelvi beszédprodukciónjában azért fontos, mert a megakadásokhoz tartozó beszédtervezési szintek meghatározása fényt deríthet arra, hogy mely folyamatok okozhatnak problémát a szinkrontolmácsolás során.

A szinkrontolmácsolás szövegekben előforduló megakadásjelenségeket több szempontból is vizsgálták: a megakadások elfordulását és javítását (Pöchhacker 1995), a szinkrontolmácsolás során előforduló néma szüneteket és megakadásjelenségeket (Tissi 2000), illetve a megakadások javítását (Van Besien és Meuleman 2004, Petite 2005). Magyar nyelven a disszertáció elkészüléséig egy olyan vizsgálat született, amely a szinkrontolmácsolás célnyelvi beszédprodukciónak előforduló, hiba típusú megakadásjelenségeket vizsgálta, Gósy taxonómiája (2004) alapján (Tóth 2007).

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

1. Milyen megakadásmintázat jellemzi a szinkrontolmácsolás célnyelvi beszédprodukciónak?
2. Milyen mértékben javítják a tolmácsolók a megakadásokat a szinkrontolmácsolás célnyelvi szövegekben?
3. Mennyiben határozza meg a nyelvpár a szinkrontolmácsolás célnyelvi szövegek megakadásmintázatát?
4. Mennyiben különbözik a szinkrontolmácsolás célnyelvi szövegek és a tolmácsolók spontán és félspontán szövegeiben található megakadásmintázat?
5. Milyen kapcsolat van a célnyelvi szöveg megakadásai és a forrásnyelvi szöveg aktuális tagolása között?

3. A kutatás módszere

Gile (1997, 1998, 2000), Shlesinger (2000) és Szabari (1999) számos módszertani kihívást említ a szinkrontolmácsolás kutatásával kapcsolatban. A szinkrontolmácsolás komplex kutatási tárgy, nagyon sok változóval kell dolgozni a kutatás során. Emellett felmerül a laboratóriumban készült felvételek és az autentikus, konferencián készült felvételek közötti választás kérdése, mivel a konferenciakörnyezeten kívüli, laboratóriumi kísérletekből hiányzik az ökológiai validitás, azonban a különböző változók kontrollált vizsgálata csak laboratóriumi körülmények között lehetséges (Shlesinger 2000).

A szinkrontolmácsolással kapcsolatos vizsgálatok általában kis mintával dolgoznak. Ezzel kapcsolatban Gile több megoldást is javasol, például a tolmácsolók és profi tolmácsolók teljesítményének összehasonlítását, a vizsgálat megismétlését, illetve más, már publikált tanulmányokban szereplő korpuszok használatát. Az adatok leírásánál, számserűsítésénél Gile a leíró statisztikai elemzéseket javasolja (Gile 1998: 86).

A disszertációban szereplő kismintás empirikus vizsgálatokban profi tolmácsolók és tolmácsolók vettek részt. A rögzített célnyelvi szövegeket és a tolmácsolók magyar spontán és félspontán beszédprodukciónak lejegyeztem, és Gósy (2004) taxonómiája alapján

elemeztem az előforduló megakadásokat. Annak érdekében, hogy pontosabb képet kapjunk a szinkrontolmácsolás során zajló beszédtervezési folyamatokról, a tolmácsokkal retrospektív interjúk is készültek. Ezen felül a már publikált Pöchhacker-korpusz (1995) angol és német célnyelvi szövegeiben is elemeztem a megakadásokat. A vizsgálatokban leíró statisztikai elemzéseket végeztem.

4. Eredmények

A tolmácsolók és a profi tolmácsok célnyelvi beszédprodukcójában a leggyakrabban az újraindítások fordulnak elő. A második helyen a profi tolmácsoknál a morfológiai-szintaktikai hibák állnak, ezeket követik a téves szótalálások. A tolmácsolók esetében a téves szótalálások és a morfológia-szintaktikai hibák közel azonos gyakorisággal fordulnak elő. Az újraindítások a lexikális hozzáférés és az artikulációs tervezés összehangolatlanságából erednek, ami a szótalálás pillanatnyi bizonytalanságának következménye (Gósy 2005:103).

A megismételt vizsgálatban a hiba típusú megakadásjelenségek javítását is vizsgáltuk. A szinkrontolmácsolás magyar nyelvű szövegben leggyakrabban az újraindítás, a változtatás és a morfológiai, szintaktikai hibák fordultak elő. Az újraindítást és a változtatást definíció szerint javítjuk. A vizsgált korpuszban csekély számban fordultak elő olyan megakadások, amelyeknek nem definíciós jegye a javítás. A korrekciós folyamatok működésére vonatkozóan nem lehetett általános következtetéseket levonni, mivel nagyon kevés volt a nem javított megakadások száma, és a retrospektív interjúkban is csak kevés esetben tudták a szinkrontolmácsok előhívni a megakadáshoz kapcsolódó, a hosszú távú memóriában tárolt információkat.

Az angol és német forrásnyelvből német, illetve angol célnyelvre szinkrontolmácsolás szövegek megakadásainak vizsgálata alapján körvonalazódni látszik egy, a szinkrontolmácsolás során előforduló megakadásokra jellemző tendencia, amely kevésbé nyelvfüggő, inkább szinkrontolmácsolás-függő. Az eddig vizsgált anyagokban nyelvpártól függetlenül viszonylag magas az újraindítások száma, bár ez a megakadástípus az itt vizsgált angol nyelvű tolmácsolás szövegekre hangsúlyosabban jellemző, mint a német nyelvűekre. Kiemelt helyen szerepelnek mindkét vizsgált részkorpuszban a grammatikai, morfológiai, szintaktikai hibák, illetve az egyszerű nyelvbőlások. Ez bizonyára a beszédtervezésnek a szinkrontolmácsolás körülményei között fennálló különös nehézségének tudható be.

A tolmácsok spontán és félspontán beszédprodukcójában gyakoribb a megakadásjelenségek előfordulása. A spontán és félspontán beszédprodukcóban jóval gyakoribb az ismétlések előfordulási gyakorisága, ami a beszélő bizonytalanságát jelzi (Gyarmathy 2009). Az újraindítások mind a három beszédprodukciónál jellemezték. Leggyakrabban a tolmácsolás szövegeiben fordultak elő, ezt követte a spontán beszéd, majd a félspontán beszéd. A tolmácsolás szövegek megakadásjelenségmintázata a spontán beszéd megakadásjelenségmintázatával mutatott nagyobb hasonlóságot.

A forrásnyelvi szövegek aktuális tagolásának hatását vizsgáló kutatási eredmények azt mutatják, hogy a szinkrontolmácsolt szövegekben a forrásnyelvi szöveg aktuális tagolása meghatározza a célnyelvi szöveg akusztika-fonetikai sajátosságait és a szövegben előforduló bizonytalanságból eredő megakadásokat is. Vizsgálatom fontos eredménye az is, hogy a korábbi vizsgálatokat, amelyek a tolmácsolási egységet egy főnév + predikátumban határozták meg (Goldman-Eisler 1968), ki tudtam egészíteni azzal, hogy a célnyelvi szöveg akusztikai és fonetikai jellemzőinek elemzése alátámasztja azt, hogy a tolmácsolási egységet a forrásnyelvi szöveg aktuális tagolása is befolyásolja.

5. Kitekintés

A disszertáció elkészülte óta számos vizsgálat született a területen, többek között a blattolt és konsekutívan tolmácsolt célnyelvi szövegekben előforduló megakadásokkal kapcsolatban (Bóna és Bakti 2020). A jövőben a korpuszalapú, nagymintás vizsgálatok felé lehet elmozdulni ezen a területen.

Irodalom

- Bóna, J., Bakti, M. 2020. The Effect of Cognitive Load on Temporal and Disfluency Patterns of Speech. Evidence from Consecutive Interpreting and Sight Translation. *Target*, 32 (3): 126-150. doi: 10.1075/target.19041.bon.
- Gile, D. 1997. Interpretation Research: Realistic Expectations. In Klaudy, K., Kohn, J. (eds.) *Transfere necesse est*. Budapest: Scholastica. 43–52.
- Gile, D. 1998. Observational Studies and Experimental Studies in the Investigation of Conference Interpreting. *Target*, 10(1): 69–93.
- Gile, D. 2000. Issues in Interdisciplinary Research into Conference Interpreting. In Englund-Dimitrova, B., Hytenstam, K. (eds.) *Language Processing and Simultaneous Interpreting*. Amsterdam: John Benjamins. 89–106.
- Goldman-Eisler, F. 1968. Sequential Temporal Patterns and Cognitive Processes in Speech. *Language and Speech*. 10. évf. 3. szám. 122–132.
- Gósy M. 2004. A spontán magyar beszéd megakadásainak hallás alapú gyűjteménye. In: Gósy M. (szerk.) *Beszéd kutatás 2004. „Nyelvboltás”-korpusz, tanulmányok*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 6–18.
- Gósy M. 2005. *Pszicholingvisztika*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Gyarmathy D. 2009. A beszélő bizonytalanságának jelzései: ismétlések és újraindítások. In: Gósy M. (szerk.) *Beszéd kutatás 2009*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 196–216.
- Klaudy K. 2004. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Petite, C. 2005. Evidence of repair mechanisms in simultaneous interpreting: A corpus-based analysis. *Interpreting*. 7 évf. 1. szám. 27–49.

- Pöchhacker, F. 1995. Slips and Shifts in Simultaneous Interpreting. In: Tommola, J.(ed.) 1995. *Topics in Interpreting Research*. Turku: The University of Turku, Centre for Translation and Interpreting. 73–90.
- Shattuck-Hufnagel, S. 1979. Speech Errors as Evidence for a Serial-Ordering Mechanism in Sentence Production In: Cooper, W. and Walker, E. (eds.) *Sentence Processing: Psycholinguistic Studies Presented to Merrill Garrett*. Hillsdale NJ: Lawrence Earlbaum.
- Shlesinger, M. 2000. Interpreting as a Cognitive Process: How can we know what really happens? In Tirkkonen-Condit, S., Jääskeläinen, R. (eds.) *Tapping and Mapping the Processes of Translation and Interpreting*. Amsterdam: John Benjamins. 3–15.
- Szabari K. 1999. *Bevezetés a tolmácsolás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Tissi, B. 2000. Silent pauses and disfluencies in simultaneous interpretation: A descriptive analysis. *The Interpreters' Newsletter* 10. évf. 103–127.
- Tóth A. 2007. Megakadás-jelenségek kimutatása a szinkrontolmácsolás célnyelvi beszéd-folyamatában szinkrontolmácsolási korpusz alapján. In: Tóth A. (szerk.) *Alkalmazott nyelvészeti konferencia füzetek*. IX. Dunaújvárosi Nemzetközi Alkalmazott Nyelvészeti, Nyelvvizsgáztatási és Medicinális Lingvisztikai Konferencia. Dunaújváros: Dunaújvárosi Főiskola Kiadói Hivatala. 48–53.
- Van Besien, F. and Meuleman, C. 2004. Dealing with Speakers' Errors and Speakers' Repairs in Simultaneous Interpretation. A Corpus-based Study. *The Translator*. 10. évf. 1. szám. 59–81.

A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről az olasz–magyar nyelvpár esetében

Tamás Dóra Mária

tamas.dora.maria@gmail.com

A védés éve: 2010

Témavezető: Dr. habil. Fóris Ágota PhD, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. habil. Vig István PhD, egyetemi docens

Ablonczyné Dr. habil. Mihályka Lívía PhD., egyetemi docens

Publikáció: 2014. *A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről. Fordítástudományi értekezések I.* Budapest: ELTE BTK FTT.

Kulcsszavak: gazdasági terminológia, terminológiai adatbázis, harmonizációs kérdések

1. A kutatás célja

A gazdasági szakszövegek fordítása során a legtöbb nehézség a *terminológia vonatkozásában* mutatkozik meg. Ennek megfelelően kutatásaim középpontjába a *terminológia* kérdéseit helyeztem, e diszciplína szemléletmódját, módszereit és eszközeit vizsgáltam. A terminológia az elmélet és a gyakorlat oldaláról egyaránt kínál megoldást a fordítás minőségének biztosítására. A terminológiai és a fordítói szemléletmódot és módszereket összehasonlítottam, és példákkal illusztráltam.

Kutatásom célja annak megállapítása volt, milyen szemléletmóddal, módszerekkel és modern, megbízható eszközökkel lehet a gazdasági szakfordítók munkáját segíteni és a gazdasági szakfordítások minőségét javítani. Vizsgálataim középpontjába a terminológiát helyeztem, és annak szerepét vizsgáltam elméleti (a nyelvészet) és gyakorlati (a fordítói segédeszközök) oldalról.

Az általam megfogalmazott, egymásba kapcsolódó kutatási célok a kutatás során konkrét kutatási feladatokba ágaztak ki. A vizsgálatok céljai a következők voltak:

1. az interdiszciplináris kutatási feladat során az érintett tudományterületek alapfogalmainak terminológiai szemléletű elemzése és leírása;
2. a magyar–olasz gazdasági terminusok feldolgozottsági fokának és hitelességének vizsgálata a hazai kiadású fordítói segédeszközökben a fordítók szempontjából;

3. a modern fordítói segédeszközök, azon belül a fordítói terminológiai adatbázisok összeállítása elméleti alapjainak, szerkezeti és formai elemeinek, és megbízhatóságuk kritériumainak elemzése és leírása;
4. a gazdasági terminusok terminológiai harmonizációs elveinek és módszereinek feltérképezése;
5. egy kiválasztott gazdasági domén (tárgykör) terminológiai elemzése és az eredmények modern módszerekkel való feldolgozása.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kijelölt célok megvalósításához vezető út meghatározásában a következő munkahipotézisek vezettek:

1. a gazdasági terminusok feldolgozottsági foka és hitelessége nem felel meg a mai kor minőségi igényeinek a hazai, ma rendelkezésre álló olasz–magyar szakfordítói segédeszközökben; különösen igaz ez a gazdasági szakszövegek (például cégiratok) terminusaira a hiteles fordításban;
2. a szakfordítót egyfelől a terminológiai szemléletmód és módszerek elsajátítása segítheti munkájában; a terminológiai elvek és módszerek olyan esetben is támpontot nyújthatnak, amikor a fogalmi ekvivalencia csak részben vagy egyáltalán nem áll fenn a terminusok között; ebből a célból a terminológiai harmonizációs eljárások segítségével ajánlások dolgozhatók ki a gazdasági terminusok fordítására;
3. a szakfordítót az elektronikus terminológiai adatbázisok, adatbankok és tudásbázisok segíthetik munkájában; a terminológia elveinek és módszereinek betartása biztosítja a megbízhatóságot.

3. A kutatás módszere

A kutatás során többféle, egymást kiegészítő módszert alkalmaztam. Vizsgálataim alapvetően leíró jellegű, kvalitatív, empirikus vizsgálatok. A kutatási módszerek kiválasztásában támpontot jelentettek számomra Klaudy (1997, 2007) és Fóris (2005, 2008) írásai. Alapvető fontosságúnak tartottam az olyan általános követelmények betartását, mint a pontosság, a megismételhetőség és az objektivitás.

4. Eredmények

A kutatás eredményeinek tézisekben való összefoglalása:

1. Kritikai összehasonlító vizsgálatot végeztem a fordítástudománynak, a terminológiának, a szaknyelvkutatásnak és a lexikográfiának a kutatás szempontjából releváns szakirodalmi közleményei felhasználásával. Kimutattam a különböző szemléletű értelmezések azonos és eltérő jegyeit. Megadtam az általam használt jelentések fogalomalapú meghatározását.

2. A fordítások volumenének növekedése és a szakszerűség követelményeinek változása szükségessé teszi a fordítást támogató eszközök fejlesztését és használatát. A diszsertáció bevezető részében összefoglaltam azokat az elméleti és gyakorlati ismereteket, amelyek a fordítást támogató rendszerek fejlesztéséhez és használatához szükségesek a fordító számára.

3. Vizsgálataim tárgykörét a gazdasági szaknyelv, ezen belül elsődlegesen az olasz–magyar nyelvpár közötti fordítás kérdéseire fókuszáltam. Összegyűjtöttem, és megvizsgáltam, hogy a Magyarországon nyomtatásban kiadott egynyelvű olasz, olasz–magyar, magyar–olasz szótárak, szakszótárak és lexikonok milyen mértékben felelnek meg a fordítástámogatás követelményeinek.

4. Vizsgálataim jelentős részét a fordítói segédeszközök elemzése képezte, mert a fordítások volumene és a szakmai ismeretek rohamos növekedése miatt a szakfordítás minőségi követelményei csak megfelelő segédletekkel biztosíthatók. A hazai fordításkutatás egyik kiemelt feladata lehet a magyar fordítók rendelkezésére álló fordítói segédeszközök felmérése, azok használhatóságának értékelése, illetve a nemzetközi szint eléréséhez szükséges fejlesztés tudományos-szakmai elemzése. Kétféle szótárvizsgálatot végeztem; a kutatások egyik részének tárgyát hazai kiadású, nyomtatott és elektronikus szótárak képezték. A vizsgálatok másik részében a külföldön létrehozott terminológiai adatbázisok terminológiai elvű alapjainak, a felépítés elveinek, a működésnek, az építési munkálatok fázisainak és a használat rendszerének az elemzését végeztem el. Ezeknek a kutatásoknak a célja a már működő terminológiai adatbázisok környezetében felhalmozott tapasztalatok leírása oly módon, hogy az eredmények felhasználhatók legyenek a magyar terminológiafejlesztésben.

5. Az elektronikus terminológiai adatbázisok, adatbankok és tudásbázisok jelentik napjainkban a fordítástámogatás leghatékonyabb eszközeit. Kidolgozásuk összetett: több, aprólékos terminológiai, szakmai, lexikográfiai, informatikai ismeretből álló feladat megoldásából áll. Tudományos publikációk és személyes tapasztalatcserék alapján az *adatbázis* és a *tudásbázis* algoritmusának minél részletesebb leírását adtam. Mindkét segédeszköz számos többletinformációt tartalmaz a korábbi referenciaművekhez képest, így például a kontextuson felül részletes információt nyújtanak a terminusok közti ekvivalenciáról (ekvivalenciaszintekről), külön jelölik, ha nem terminust, hanem fordítási ekvivalenst tüntetnek fel. A szakfordító egy helyen, jelentős időmegtakarítással juthat hozzá a fordítás minőségét meghatározó, megbízható információkhoz. A terminusok rendszerbe foglalva

találhatók meg, ami alapján meghozható a döntés a kontextusnak megfelelő terminus kiválasztásáról.

A terminológiai adatbázisok, adatbankok és tudásbázisok a szakismeretek rendezésére alkalmas olyan eszközök, amelyek a tudástranszfert szolgálják. Ezekre az eszközökre bármely szakmának szüksége lehet. A magyar gazdasági szakemberek és szakfordítók számára nem áll rendelkezésre a nemzetközi elvárásoknak megfelelő adatbázis. A gazdaságnak és a tudományos kutatásnak is nagy hasznára válna, ha a hazai terminológiai munkálatok nyomán terminológiai adatbázisok születnének.

6. A gazdasági szakfordítók számára a fordítási ekvivalensek megtalálása különösen akkor jelent nehézséget, ha a másik társadalmi-gazdasági rendszerben eltérő fogalmak, intézmények (például hivatalok, okiratok, szakmák) léteznek, és az analóg fogalmak használata megtévesztő lehet. A *cégbíróság* tárgykörben végzett vizsgálataim eredményei szerint a fogalomalapú megközelítés, amely a fogalmak behatárolásával megmutatja a rendelkezésre álló lehetőségeket, ezekben az esetekben is segít az ekvivalens megadásában. Vizsgálataim egyik céljának megfelelően leírtam a szakfordítók számára azokat a terminológiai módszereket, amelyeket akkor is lehet alkalmazni, ha a terminusok között nem áll fenn teljes ekvivalencia.

A magyar nyelvű tudományos irodalomban nem szerepel súlyának és a nemzetközi irodalom gyakorlatának megfelelő mértékben a terminusszabványosítás és -harmonizáció kérdése. A nemzetközi szabvány (ISO 860:2007) és szakirodalom (Cabré 1996, Picht 2005, Fóris és Sermann 2010) alapján részletesen elemeztem és leírtam a szabványosítás és a harmonizáció fogalmait, valamint a folyamat részleteit. A terminológiai harmonizáció fogalmát egyfelől szűkebb, szabvány szerinti, másfelől jóval tágabb, terminológia-elméleti értelmezésben használják (ehhez kapcsolódó fogalmak: funkcionális azonosság, *fordítói*, illetve *fordítási harmonizáció*, ekvivalenciaesetek). Az ekvivalenciaesetek csoportosításához többféle osztályozást is megvizsgáltam: a terminológiában leginkább elterjedt hármas felosztást (teljes ekvivalencia, részleges ekvivalencia és az ekvivalencia hiánya), majd Arntz et al. (2009) négyes osztályozását (teljes ekvivalencia, átfedés, inklúzió és az ekvivalencia hiánya). Ez utóbbit alkalmaztam kiindulásként, és a gazdasági terminusokra – a vizsgálataim alapján – ettől eltérő csoportosítást dolgoztam ki: a) teljes fogalmi ekvivalencia, b) szinte teljes fogalmi ekvivalencia, c) funkcionális azonosság, d) az ekvivalencia hiánya.

7. Az esettanulmányban egy, a gyakorlat szempontjából releváns területet vizsgáltam meg: a *cégiratok hiteles fordítását*. Ennek a doménnek a terminusai az üzleti nyelvhez tartoznak, és elsősorban az adott ország fogalmi rendszeréhez kötődnek. Az országspecifikuság elsősorban az intézményeket és a hivatalos iratokat jelölő terminusokban nyilvánul meg. A tárgykör elemzéséhez elsőként megvizsgáltam a hazai kiadású szótárakat; ezek adatai gyakran ellentmondásosnak bizonyultak, és nem koherensek az olaszországi terminusokkal. A *cégbíróság* domén terminológiai elemző leírásával bemutattam a terminológusi

munka folyamatát. Autentikus szövegekből kinyert definíciók alapján a lényeges fogalmi jegyek meghatározásával az ekvivalenciaszint megállapítható volt.

A disszertációban leírt eredmények arra hívják fel a fordítók figyelmét, hogy

- ismerjék meg a terminológiai szemléletmódot, és ennek megfelelően alakítsák a fordítói stratégiájukat;
- ismerjék meg a terminológiai segédeszközöket, és váljanak azok tudatos felhasználóivá.

5. Kitekintés

Kutatásom eredményei többféle hasznosítási lehetőséget kínálnak:

- a gazdaság és a gazdasági szaknyelv terminológiai szempontú behatárolása további kutatások kiindulópontját képezheti, alkalmazható a szakfordítók képzésében és vizsgáztatásában, a fordítói gyakorlatban, a fordítói segédeszközök fejlesztésében;
- a szótárvizsgálatok hozzájárulhatnak a gazdasági szakszótárak minőségének javításához és a szótárakkal kapcsolatban támasztandó felhasználói követelmények tudatosításához;
- az elektronikus terminológiai adatbázisok algoritmusának, a szerkesztési elveknek és a megbízhatóságot biztosító kritériumoknak a leírása mintául szolgálhat a hazai terminológiai adatbázisok és tudásbázisok készítéséhez;
- a terminológiai harmonizációs elvek és módszerek leírása az ekvivalenciaesetek csoportosításával, valamint a konkrét gazdasági domén leírása támpontot nyújthatnak a szakfordítók terminológiai oktatásához, a fordítás gyakorlatához, valamint a fordítói segédeszközök készítéséhez.

Irodalom

- Arntz, R., Picht, H., Mayer, F. 2009. *Einführung in die Terminologearbeit*. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag. (6. Aufl.).
- Cabré, M. T. 1996. L'attività terminologica: armonizzazione e prospettive di interscambio. In: Intini, G. (ed.) *La terminologia tecnica e scientifica. Attualità e prospettive*. Roma: Ministero dell'Università e della Ricerca Scientifica e Tecnologica. Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato. 37–44.
- Fóris Á., Sermann E. 2010. A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció. *Magyar Terminológia* 3. évf. 1. szám. 41–54.

- Fóris Á. 2005. *Hat terminológia lecke*. Pécs: Lexikográfia Kiadó.
- Fóris Á. 2008. *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Klaudy K. 1997. *Bevezetés a fordítás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2007. Hipotézisalkotás a fordítástudományban. In: Heltai P. (szerk.) *Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia. A XVI. MANYE Kongresszus előadásai*. Gödöllő. 2006. április 10–12. (A MANYE Kongresszusok előadásai 3.) Vol. 3. Pécs–Gödöllő: MANYE – Szent István Egyetem, 173–179.
- Picht, H. 2005. Normative and descriptive terminology work – a real dichotomy? In: *Актуальные проблемы английской лингвистики и лингводидактики. Сборник научных трудов*. Московский педагогический государственный университет. Факультет иностранных языков, английское отделение. Прометей издательство: Москва. 189-198.

Forrás

ISO 860:2007 Terminology work — Harmonization of concepts and terms szabvány.

Szerzői és olvasói szerepek a fordítás folyamatában

Paksy Eszter

eszter@paksy.hu

A védés éve: 2011

Témavezető: Dr. habil. Szili Katalin CSc, egyetemi docens

Opponensek: Dr. Albert Sándor CSc, egyetemi tanár

Dr. habil. Heltai Pál CSc, professor emeritus

Kulcsszavak: szerzői hang, metaszöveg, éthosz

1. A kutatás célja

Dolgozatomban szerzői jelenlétnek nevezem azt a szövegben megvalósuló személyiséget, hangot, amit a szerző magáról tudatosan vagy nem tudatosan kialakít, és amit az olvasó a szöveg kontextusban való értelmezése során önmagában a szerzőről felépít. Ez megnyilvánulhat különböző szerepekben, hangvételnél, a szerző és olvasó közötti változatos viszonyokban. Dolgozatom célja, hogy a szerzői jelenlét nyelvi megnyilvánulásainak fordítási viselkedését feltárjam, azaz azonosítsam azokat a nyelvi jelenségeket, melyek ezt a jelenlétet hordozzák, illetve ezen azonosított jelenségek fordítási viselkedését vizsgáljam. A disszertáció e folyamatokat franciáról magyarra fordított publicisztikai szövegek alapján kutatja.

2. Kutatási kérdés

A kutatás kiindulópontja az a kérdésfelvetés volt, hogy hogyan jelenik meg a szerző a forrásszövegekben és hogyan a célszövegekben? A fordítás szövegközpontú megközelítésének kezdeténél – 1969-ben – Eugene Nida nyolc kutatandó, s addig nem kutatott szövegtani téma között felsorolja a szerző részvételét, nézőpontjának jelölését (Nida és Taber 1969). 1999-ben Klaudy szerint ez a „program még mindig időszerű, mert „ezeknek a sajátosságoknak a nyelvpáronkénti szövegszintű egybevetése következetesen végigvitt elemzés formájában azóta sem valósult meg” (Klaudy 1999: 55).

A dolgozat szemléletét a nyelvészeti pragmatika határozza meg, mely a nyelvet működés közben vizsgálja, és a nyelv és nyelvhasználó viszonya felől közelíti meg a nyelv leírását (l. Szili 2004). A szerzői és olvasói szerepek mögött tehát egyfelől szerző és olvasó egymáshoz, valamint mindkettejüknek a szöveghez való hozzáállása bújik meg. Ennek a viszonyrendszernek a leírásához három alapfogalmat használok fel:

Éthosz: Az ókori görög retorika a meggyőzés három eszközének tekinti az éthoszt, a páthoszt és a logoszt. A logosz a beszéd értelmi vetülete, a páthosz a hallgatóság érzelmeit hivatott felkelteni, az éthosz vizsgálja a szónokról kialakuló képet (Aczél 2001).

Szerzői hang: Az irodalomkritikában gyakran reflektálatlanul használt, a stílussal többé-kevésbé szinonim fogalmat Bahtyin (1986) nyelvfilozófiai műve nyomán alkalmazta a narratológia. Bahtyinnál szinte az összes elméleti alapgondolatot megtaláljuk, amire munkámat alapozom: a szöveg mint interakció gondolatát, a szerző és befogadó diskurzusbeli alakjának létét, ezek meghatározó jelentőségét az értelmezésben és a szöveg hangvételében; a kontextus mint társadalmi közeg fontosságát az értelmezésben; a szöveg alapjául szolgáló szerzői hang tételezését, valamint azt a gondolatot, hogy e hang többszólamúvá válhat.

Metaszöveg: A metaszöveg fogalma az angolszász, didaktikai célú, pragmatikai szövegelemzési iskolához kötődik. Legrészletesebben Hyland (2005) foglalkozik vele. Definíciója szerint a „metaszöveg gyűjtőfogalom, a szöveg interakciós jelentésének kialakulására használatos önreflektív kifejezéseket gyűjti egybe, melyek segítik a szerzőt (vagy a beszélőt), hogy álláspontját kifejezze és hogy kapcsolatba lépjen az olvasókkal, akik egy adott közösség tagjai”. (Hyland 2005: 37, saját fordításom).

3. A kutatás módszere

A szerzői és olvasói szerepek vizsgálata két lépésből áll. Elsőként az összes szövegből – forrás- és célszövegekből egyaránt, kigyűjtöttem a metaszöveg-eszközöket. Második lépésben szövegszerűen egybevettem az egyes cikkek metaszöveg-eszközeit és kvalitatív módon elemeztem őket. Az egybevetés öt szempontot jelölt ki, melyek meghatározzák egy-egy szöveg szerzői hangját, éthoszáét. Ez az öt szempont:

- A megjelenés kontextusának hatása szerző és olvasó viszonyára
- A forrás- és célszövegek énjelölőinek és kapcsolatjelölőinek változása
- A megszorítók és nyomatékosítók változása
- Az attitűdjelölők kihagyásának vagy betoldásának hatása a szerzői hangra
- A szövegben megjelenő hangok többszólamúsága

4. A kutatás eredményei

A szerzői és olvasói szerepek változásának leírása, a disszertáció kutatási kérdése új szempontot jelöl ki a fordítások vizsgálatában: a szövegértés és stílus új, mostanáig csak ritkán

alkalmazott megközelítése a fordított szöveg éthoszának elemzése. A kutatás során körvonalazódott egy elemzési módszer vagy keret, aminek segítségével tetten érhetjük a szerzői és olvasói szerepek változásait. Ez a módszer leíró jellege miatt alkalmas arra, hogy a szerzői szerep akart és akaratlan változásainak mibenlétét megragadjuk. Előnye, hogy egyégesen tárgyal eddig külön-külön vizsgált nyelvi jelenségeket: például deixisek (névmások) fordítása, modális elemek viselkedése a fordítás során, szabad függő beszéd fordításának kérdései.

A metaszöveg kutatások kvantitatív eredményei rámutatnak, hogy a franciából magyarra fordított publicisztikai szövegek több metaszöveg-eszközt alkalmaznak, mint a magyar nyelven fogalmazott hasonló szövegek, ugyanakkor kevesebbet, mint a forrásnyelvi szövegek. Ez azt sejteti, hogy a fordított szöveg önálló, csak rá jellemző tulajdonságokkal rendelkező szövegfajta, s mint ilyen érdemes a vizsgálódásra. Az is kiderül, hogy a franciából magyarra fordított írásokban csökkennek a metaszöveg-elemek, az interaktívak éppúgy, mint az interakciók.

A kvalitatív elemzésből kiderült, hogy a mennyiségi változások mögött a szöveg értelmezését befolyásoló minőségi változások is jellemzőek. Ezek a változások részben „hibának” tekinthetők olyan értelemben, hogy míg általában a forrásszövegekre valamilyen tudatosan felépített éthosz jellemző, addig a célszövegek gyakran következtelenek a szerzői szerepek kialakításában. A következtelenségek okaként feltártuk, hogy 1. a fordítók a nyelvi formák egyöntetű visszaadásában igyekeznek következetesek lenni, és nem a forrásszövegre jellemző szerep-struktúra visszaadásában. Ezt mutatja az on névmás fordítási viselkedésének vizsgálata. 2. A fordítók időnként az írás témájával kapcsolatos saját attitűdjüket átviszik a célszövegre. Ez derült ki az attitűdjelölők, a megszorítók és nyomatékosítók vizsgálatából. 3. A fordítók nem elemzik kellőképpen a forrásszövegben jelenlévő hangokat, szólamokat, és ez a célszöveget nehezen értelmezhetővé teheti.

A változások másik típusa inkább abból adódik, hogy a fordító az olvasó sajátos értelmezői munkájára épít, azaz egyfajta „fordítási olvasásra”. A fordított szöveg szerzője számít az olvasónak arra a háttértudására, hogy az adott mű fordítás. Az én elképzelésem az, hogy a fordított szövegek olvasásakor a szerző és az olvasó sajátos „paktumot” köt, ennek eleme az is, hogy az olvasó eredetiként kezeli a fordított szöveget, hogy a szöveg kontextuális utalásait az eredeti viszonyokra értelmezi (például egy francia szerzőségű magyarra fordított szövegben szereplő országunk szó alatt Franciaországra gondol), és ezzel biztosítja önmaga számára is az azonosság illúziójának fennmaradását.

Irodalom

- Aczél P. 2001. A meggyőző szöveg retorikája. *Magyar Nyelvőr* 125. évf. 1. sz. 47–55.
Bahtyin, M. 1986. *A beszéd és a valóság. Filozófiai és beszédelméleti írások*. Budapest: Gondolat.
Hyland, K. 2005. *Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing*. London: Continuum.

- Klaudy K. 1999. *A fordítás elmélete*. Budapest: Scholastica.
- Nida, E., Taber, C. 1969. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: Brill.
- Szili K. 2004. *Tetté vált szavak. A beszédaktusok elmélete és gyakorlata*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

A gépi fordítás minősége és javítási lehetőségei

Varga Ágnes

vmagika@gmail.com

A védés éve: 2011

Témavezető: Prof. Dr. Prószéky Gábor DSc, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. habil. Heltai Pál CSc, professor emeritus
Dr. Kis Balázs PhD

Kulcsszavak: gépi fordítás, utószerkesztés, post-editing, minőség, elfogadhatóság

1. A kutatás célja

„A gépi fordítás hasznos? Ez megéri hogy dolgozzon ezen? Ez megéri hogy használja azt?” Sokan, akik még nem találkoztak géppel fordított szöveggel, és hirtelen szembesülnek vele, vagy az emberi fordítás helyett szeretnék használni, gyakran teszik fel ezeket a kérdéseket, azaz, hogy érdemes-e a gépi fordítást használni, érdemes-e fejleszteni, és vajon mikor lesz ugyanolyan, mint az emberi fordítás. Ezeket a kérdéseket angolról fordította le a MetaMorpho webfordítója. Látjuk, hogy nem egészen tökéletesek, inkább furcsának érezzük őket, ráadásul nem biztos, hogy elsőre értelmezni tudjuk őket. Hiszen mire is vonatkozik az ’ez’? Ki használjon és mit? Egy kis erőfeszítéssel viszont kitalálhatjuk, mit jelentenek, egy kis változtatással pedig könnyebben érthetőek lesznek: „A gépi fordítás hasznos? Megéri hogy dolgozzunk ezen? Ez megéri hogy használjuk?” Még egy kis javítással pedig már „emberivé” is tehetjük őket: „A gépi fordítás hasznos? Megéri, hogy dolgozzunk rajta? Megéri, hogy használjuk?” A nyers fordítás olvasásához, megértéséhez erőfeszítés kell, nem megy azonnal. Ezt az új „nyelvet” is szinte tanulni kell, és erre nem mindenki hajlandó, tehát a hasznosságával kapcsolatban különbözőek a vélemények. És megéri vajon, hogy fejlesszük, ha egyelőre nem reménykedhetünk abban, hogy valaha is olyan lesz, mint az emberi fordítás?

Azt állítom, hogy vannak olyan szituációk, amikor a gépi fordítás hasznos, megéri fejleszteni, hogy egyre jobb és jobb minőségű, jobban érthető szövegeket kapjunk. Hogyan lehet javítani a minőséget? Mivel mérhetjük a minőség javulását? Egyáltalán mit jelent a gépi fordítás minősége?

Hasznosságuk és sokszor akár érthetőségük ellenére is nagy az ellenérzés a géppel fordított szövegekkel szemben, hiszen annyira eltérnek az általunk elvárttól és a megszokottól. De az idegen nyelven beszélő nyelvhasználata is szokatlan, nyelvileg nem helyes,

néha érthetetlen és hasonlóságokat mutat a gépi fordítással. Kohéziós eszközök szempontjából pedig bizonyítottan nagyon hasonló a gépi fordításhoz (Mártonyi és Varga 2007: 80–89). Az ilyen beszélővel szemben azonban legtöbbször hajlandóak vagyunk az erőfeszítésre, és toleránsak vagyunk, ha az üzenet megértése a legfontosabb. Vajon megfelelő célokra használják a gépi fordítást? Vajon változtatható a hozzáállás, és ettől jobban elfogadható lesz a gépi fordítás? Ha a szövegek érthetőek, akkor elfogadhatóak a nyelvileg „furcsa”, szokatlan, helytelen szövegek? Ha javítjuk a szövegek minőségét, akkor az elfogadhatóságuk is nagyobb lesz? Mi a kapcsolat az érthetőség és az elfogadhatóság között? A disszertációban ezeket a kérdéseket járom körül, ezekre keresem a választ.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Az értekezés legfőbb célja az angol–magyar, minta alapú gépi fordítás minőségének és javítási, azon belül főként utószerkesztési lehetőségeinek vizsgálata.

1. *tézis.* A minőség két fontos szempontja, az elfogadhatóság és az érthetőség, a géppel fordított szövegek esetében kapcsolatban áll ugyan, de egymással nem megegyező, és nem felcserélhető fogalmak. Azt állítom, hogy a géppel fordított szövegek elfogadhatóságának mértéke jóval kisebb, mint ahogy azt az érthetőségük indokolná.

2. *tézis.* Azt állítom, hogy az elfogadhatóság szubjektív kritérium, és számos tényezőtől függ. Ennek ellenére az elfogadhatóságot is mérhetjük objektív módon úgy, hogy ehhez kellően sok olvasói mintát használunk. Az objektív méréshez egy automatikus mérési módszert hoztam létre.

3. *tézis.* A gépi fordítás első minőségi szempontja az elfogadhatóság. Az elfogadhatóság egyrészt minden más minőségi szempont felett áll. Ha a szöveg nem elfogadható, az egyéb minőségi szempontok sem lesznek relevánsak. Az általam vizsgált géppel fordított szövegek érthetősége a vártnál magasabb, de ahhoz, hogy a szövegek érthetősége érvényesüljön, és az olvasók profitálhassanak belőle, az elfogadhatóságot is növelni kell. Másrészt az elfogadhatóság olyan szempont, amely egyéb minőségi szempontoktól függ. Az elfogadhatóságot kétféle módszerrel növelhetjük:

3.1. *tézis.* A szöveg utószerkesztésével javul a szövegek elfogadhatósága: a hibák kijavításával, azaz a szövegek minimális utószerkesztésével, amellyel az érthetőségük az elfogadhatóságnál még nagyobb mértékben javul.

3.2. *tézis.* Az elfogadhatóságot az olvasók hozzáállásának javításával is növelhetjük. Azt állítom, hogy a relevanciaelmélet a gépi fordítás folyamatát is magyarázza. A relevanciát pedig úgy is növelhetjük, hogy az olvasó hozzáállását megváltoztatjuk, méghozzá úgy, hogy hajlandó legyen nagyobb feldolgozási erőfeszítést tenni a számára szükséges információ kinyeréséhez. Ebben a folyamatban pedig a fordítástudománynak is kifejezetten nagy szerepe van.

4. *tézis.* Az utószerkesztési elvek meghatározásához szükség van a szövegek elemzésére. Az elemzéshez kétféle módszert választottam, és az utószerkesztésnek két szintjét határoztam meg.

4.1. *tézis.* A géppel fordított szövegek kétségtelenül sok hibát tartalmaznak. Ezek a hibák csoportosíthatók, és súlyosságuk meghatározható az alapján, hogy mennyire gátolják az érthetőséget. A géppel fordított szövegek hibáinak kategorizálásához nem megfelelők az emberi fordításhoz létrehozott hibakategóriák. Azt állítom, hogy a sorba rendezés után legsúlyosabbnak ítélt hibák kijavításával a szövegek érthetősége nagymértékben javul, az emberi fordítást megközelíti. Ezt a javítást hívjuk abszolút minimális utószerkesztésnek.

4.2. *tézis.* A nagyobb mértékű, minimális utószerkesztéshez szükséges, szigorúbb hibakategóriák megállapíthatók, ha az olvasók javítják ki a szövegeket, majd a javítások alapján mintákat állapítunk meg. Az olvasói javítások automatikus kiszűrése és kategorizálása alapján létrehozott javítási mintákkal minimális utószerkesztési alapelveket állapítunk meg.

3. A kutatás módszere

3.1. *Az elfogadhatóság és az érthetőség összehasonlítása*

Az érthetőség és elfogadhatóság összehasonlítására kérdőíves felmérést használtam. A kérdőíveket 72 fő töltötte ki. Az eredmények igazolására további szövegeket tartalmazó kérdőíveket használtam, egy-egy kérdőíven egy szöveggel, összesen 6 szöveggel. Minden kérdőívet 30 fő töltött ki.

3.2. *Az elfogadhatóság objektív mérése*

Az elfogadhatóság objektív mérésére kidolgoztam egy saját, automatikus módszert. A módszer hangolásához és teszteléséhez 10 db (egyenként kb. 1500 karakter hosszúságú) szöveget használtam, számtalan futtatással.

3.3. *A minimális utószerkesztési elvek meghatározása*

A gépi fordítás hibáinak felmérésére, és az abszolút minimális utószerkesztési elvek meghatározásához a fent említett kérdőíves felmérés eredményeit használtam fel. A hibák további elemzéséhez és a minimális utószerkesztési elvek, szabályok megállapításához magyar–magyar párhuzamos korpuszt használtam. A nyersfordításokat különböző utószerkesztők javították ki. A szövegek elemzéséhez készítettem egy programot, amely kiszűri a javítási műveleteket az eredeti, nyersfordítások és a minimálisan utószerkesztett változatok között. A javítási műveleteket ezek után kézzel elemeztem.

3.4. Az utószerkesztett és a nyers fordítás elfogadhatóságának összehasonlítása

A minimálisan utószerkesztett és a nyers gépi fordítás összehasonlításához a fent említett magyar–magyar párhuzamos korpusz egy részét használtam, 29 szöveget. Minden vizsgálatban csak a MetaMorpho által fordított szövegeket használtam.

4. Eredmények

1. tézis igazolása: A géppel fordított szövegek minősége – az érthetőség és elfogadhatóság

A gépi fordítás minősége rengeteg tényezőből áll össze, köztük külső és belső tényezők-ből, amelyeket a FEMTI értékelési módszertan alapján Estrella és társai mutatnak be (Estrella et al 2008: 1). A disszertációban a belső szempontok közül csak a szöveg minőségét vizsgálom, azon belül is az érthetőséget és az elfogadhatóságot. A legjobban ismert automatikus mérési módszer többek között a BLEU (Papineni et al. 2002: 311–318), a NIST (Dodgington 2002: 128–132), a METEOR (Banerjee és Lavie 2005: 67–70) és a (H)TER (Snover et al. 2006: 223–231). Ezek a módszerek az emberi fordításhoz való hasonlóságot, tehát a pontosságot, a gördülékenységet és így közvetetten az elfogadhatóságot mérik. Az érthetőség mérésére viszont célszerűbb kézi módszert használni.

Az érthetőség mérésére készült egy kérdőív, amelynek válaszai alapján létrehoztam egy érthetőségi indexet, amelynek értéke $[-1;+1]$ között van. A $[-1;0]$ közötti érték jelzi, hogy a szöveg mennyire félérthető, a $[0;1]$ közötti érték pedig azt, hogy a szöveg mennyire érthető. Az index alapján az érthetőségre 10 kategóriát alakítottam ki. Az érthetőségi index alkalmazható géppel fordított szövegek, utószerkesztett szövegek és emberi szövegek érthetőségének mérésére. A felmérésekből kiderült, hogy a géppel fordított szövegek érthetősége az index alapján 0,414, az emberi szövegek érthetősége pedig 0,974.

Az érthetőségi eredményekhez képest az olvasók 72%-ánál az elvárásaiknak nem felel meg a gépi fordítás, azaz számukra elfogadhatatlan. A két eredmény azt jelenti, hogy az érthetőség és az elfogadhatóság nem azonos kategória, és egymással nem állnak egyenes arányban.

2. tézis igazolása: Az elfogadhatóság objektív mérése

Ahhoz, hogy egy szöveget szövegnek lehessen tekinteni, feltétlenül elfogadhatónak kell lennie (Beaugrande és Dressler 1981: 4). Létrehoztam egy automatikus mérési módszert, amelynek alapja Amigó et al. (2006: 22–23) alapján az a feltevés, hogy egy gépi szöveg minél jobban hasonlít az emberek által létrehozott szöveghez, annál elfogadhatóbb.

A létrehozott értékelési módszer egy $[0;1]$ intervallumba eső számmal értékeli a szövegeket úgy, hogy az interneten található magyar szövegeket használja ehhez referenciaként. A módszerhez nem szükséges a költséges és időigényes emberi fordítói munka, és

objektíven vizsgálja az elfogadhatóságot, amely egy nagyon szubjektív értékelési szempont. A különböző kísérleti értékelések és a kérdőíves felmérés után az értékelési módszerről bebizonyítottam, hogy használható és megbízható. Megfelel a Hovy et al. (2002: 1–7) által megadott kritériumoknak is, amelyekkel egy automatikus értékelő módszernek rendelkeznie kell. A mérési indexnek van alsó és felső határa, 0 és 1. A 0 a lehető legrosszabb minőséget jelenti, amit bizonyítottam is a mesterségesen elkészített szövegekkel. Az emberi ítélet és az automatikus módszer Spearman korrelációs együtthatója 0,96 volt, ami nagyon jó korrelációt jelent, tehát a monotonitás követelménye teljesül.

A kutatás eredményeképpen a METEOR módszer töredezettségi büntetési értéke helyett sikerült egy új képlettel jobb büntetési módszert találni, amely az értékelendő mondatok lefedettségét nagyobb súllyal veszi figyelembe. A módszer tesztelésének másik eredménye egy kis műveletigényű mohó algoritmus, amellyel megtaláljuk egy intervallum optimális lefedését a megadott szakaszokkal úgy, hogy a lehető legnagyobb fedettség megvalósuljon a lehető leghosszabb szakaszokkal, tehát a kapott lefedési felbontás új büntetési értéke a legkisebb lesz.

3. tézis igazolása: Az elfogadhatóság növelése

3.1. tézis igazolása A gépi fordítás és a fordítástudomány

Ha a gépi fordítás a fordítástudomány szerves része, akkor szükség van egy olyan elméletre, amely egyaránt alkalmas a gépi és az emberi fordítás folyamatának magyarázatára. Megmutattam, hogy a relevanciaelmélet lehet ez az elmélet. Annak ellenére, hogy a kétféle fordítási folyamatban a különbség a fordító „személyében” rejlik, a relevanciaelmélet (Gutt 2000: 24–58) megmagyarázza a teljes fordítási folyamatot. A relevanciaelv is alátámasztja, hogy a gépi fordítás hasznos (Heltai 2005: 46), valamint megmagyarázza a minőségi hiányosságait is.

Megmutattam, hogy gépi fordítás helyes használatában, az olvasói elvárások realizálásában, a mítoszok és a tévedések eloszlásában a fordítástudománynak nagy szerepe van, valamint azt, hogy milyen veszélyei lehetnek a helytelen használatnak és előítéleteknek.

3.2. tézis igazolása: a minimális utószerkesztés

A minimálisan utószerkesztett szövegekből is készült egy kérdőív, amellyel az érthetőséget és az elfogadhatóságot is mértük. Az érthetőségi vizsgálat itt is azt bizonyította, hogy a szövegek érthetőbbek, mint ahogy azt az olvasók megítélik, és az elfogadhatóság alapján az elvárthoz képest az érthetőségi index nagyon magas. Az automatikus mérések alapján is bebizonyosodott, hogy bár az elfogadhatóság növekszik a javítással, de ez a növekedés egyenes arányban áll az érthetőség növekedésével.

4. tézis igazolása: Az utószerkesztési alapelvek meghatározása

4.1 tézis igazolása: Az abszolút minimális utószerkesztés

A jelenlegi célom az, hogy a minimális utószerkesztésre iránymutatást alakítsak ki, valamint megvizsgáljam a minimálisan utószerkesztett szövegek értetőségét és elfogadhatóságát. A minimális utószerkesztésen belül is meghatároztam az abszolút minimális utószerkesztést, amelyben csak a legsúlyosabb hibákat kell kijavítani.

Az előzőekben bemutatottam egy kérdőíves vizsgálatot, amelyben a szövegek érthetőségére koncentráltam. Ezután az érthetőség alapján létrehoztam részletes hibakategóriákat. Az érthetőség alapján megállapítottam egy javítási indexet, amellyel a hibákat súlyosság szerint sorba rendeztem. A javítási index értéke $[-5; +5]$ között van. A súlyossági sorrend támpontot ad az abszolút minimális utószerkesztéshez, valamint ezt összehasonlíthatjuk a későbbi felmérés eredményeként megkapott, az olvasók által végzett utószerkesztési műveletekkel. Az abszolút minimális utószerkesztés követelménye az, hogy az így létrejött hibakategóriák közül a negatív javítási indexszel rendelkezőket kell kijavítani.

Az abszolút minimálisan utószerkesztett szövegek átlagos érthetőségi indexe 0,869, amelyből azt láthatjuk, hogy ha a legsúlyosabb hibákat kijavítjuk a nyers gépi fordításban, akkor a szövegek érthetősége ugrásszerűen megnő: átlagban alig tér el az emberi fordítás eredményeitől, amelynek átlagos indexe 0,974, ami 0,105, azaz nagyjából 10% különbséget jelent a $[0; 1]$ skálán, a $[-1; 1]$ skálán ez viszont már csak 5%. Az eredeti nyersfordítás index értéke 0,414 volt, amely a félig érthető + kategóriába esett, ehhez képest a minimális utószerkesztéssel óriási javulást érünk el.

Ezekből a kísérleti eredményekből látható, hogy érdemes a minimális utószerkesztéssel foglalkozni, hiszen az emberi fordítás érthetőségétől csak 5%-ban tér el, időben mérve pedig a minimális utószerkesztés csak töredékét teszi ki az emberi fordításnak.

4.2. tézis igazolása: Alapelvek, szabályok és minták a minimális utószerkesztéshez

Az abszolút minimális utószerkesztési kategóriák kialakításához nagyon kevés szöveget használtam. További szövegek elemzése alapján bebizonyosodott, hogy az elkészült hibalista valóban jó kiindulópontot ad az utószerkesztéshez, de az is kiderült, hogy további hibák javítására is szükség van. Ehhez a korábbi hibalistát kiegészítettem, majd meghatároztam, hogy ezek közül melyek szükségesek vagy ajánlottak a minimális utószerkesztéshez, és melyek azok, amelyeket az utószerkesztő ítéletére kell bízunk. Az elemzéshez készítettem egy programot, amely a Kis (2008: 78–81) által javasolt módosított Levensztejn algoritmussal (Navarro 2001: 35) kiszűri az utószerkesztési műveleteket (törlés, beszúrás, áthelyezés, átírás) a nyers gépi fordítások és az utószerkesztett szövegek között. Az utószerkesztést különböző személyek végezték. A szövegek elemzése után további szabályokat és utószerkesztési mintákat határoztam meg.

5. Kitekintés

A disszertáció egy logikai vonalat követve ad irányvonalat a további, teljesebb körű kutatáshoz, amelynek segítségével az angol–magyar gépi fordítás minősége javítható. Ezenkívül tisztázza, milyen körülmények között és milyen célokra használható jól a gépi fordítás.

Irodalom

- Amigó, E., Giménez, J., Gonzalo, J., Márquez, L. 2006. *MT evaluation: human-like vs. human acceptable*. In: Annual Meeting of the ACL Proceedings of the COLING/ACL on Main conference poster sessions. Sydney, Australia. 17–24.
- Banerjee, S., Lavie, A. 2005. METEOR: An Automatic Metric for MT Evaluation with Improved Correlation with Human Judgments. In: *Proceedings of Workshop on Intrinsic and Extrinsic Evaluation Measures for MT and/or Summarization at the 43rd Annual Meeting of the Association of Computational Linguistics (ACL-2005)*. Ann Arbor, Michigan, USA. 65–72.
- Beaugrande, R-A. de, Dressler, W. U. 1981. *Introduction to text linguistics*. London: Longman.
- Doddington, G., 2002. Automatic Evaluation of Machine Translation Quality using N-gram Cooccurrence Statistics. In: *Proceedings of 2nd Human Language Technologies Conference (HLT-02)*. San Diego, CA.: Morgan Kaufmann Publishers Inc. 128–132.
- Estrella, P., Popescu-Belis, A., King, M. 2008. Improving quality models for MT evaluation based on evaluators' feedback. *LREC 2008: 6th Language Resources and Evaluation Conference*. Marrakech, Morocco.
- Gutt, E. A. 2000. *Translation and relevance: Cognition and context*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Heltai P. 2005. A fordító és a nyelvi norma II. *Magyar Nyelvőr*. 129. évf. 1. szám 30–58.
- Hovy, E., King, M., Popescu-Belis, A. 2002. An introduction to MT evaluation. In: *LREC-2002: Third International Conference on Language Resources and Evaluation. Workshop: Machine translation evaluation: human evaluators meet automated metrics*. Las Palmas, Canary Islands. 1–7.
- Kis B. 2008. *A fordítástechnológia és az alkalmazott nyelvtudomány*. PhD disszertáció. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Mártonyi É., Varga Á., 2007. Learners' translation – machine translation. Lexical cohesion in language learners' and machine translation. In: Lendvai E. (szerk.) 2007. *Translatologica Pannonica. A PTE BTK Fordításudományi Kutatóközpont elektronikus folyóirata*. I. évf. 1. szám. Pécs: PTE BTK. 80–89.
- Navarro, G. 2001. A guided tour to approximate string matching. *ACM Computing Surveys*. Vol. 33, No. 1. 31–88.

- Papineni, K., Roukos, S., Ward, T., Zhu, W. J. 2002. BLEU: a method for automatic evaluation of machine translation. In: *ACL-2002: 40th Annual meeting of the Association for Computational Linguistics*. 311–318.
- Snover, M., Dorr, B., Schwartz, R., Micciulla, L., Makhoul, J. 2006. A study of translation edit rate with targeted human annotation. In: *AMTA 2006: Proceedings of the 7th Conference of the Association for Machine Translation in the Americas, "Visions for the Future of Machine Translation"*. Cambridge, Massachusetts, USA. 223–231.

Az idő képe a magyar, a cseh és a német nyelvben

Pénzes Tímea

penzes.timea@gmail.com

A védés éve: 2012

Témavezető: Prof. Dr. Bańcerowski Janusz DSc, professor emeritus

Opponensek: Dr. habil. Heltai Pál CSc, professor emeritus

Prof. Dr. Cs. Jónás Erzsébet DSc, professor emeritus

Kulcsszavak: időfelfogás, időmetaforák, kognitív szemantika, potenciális metaforák

1. A kutatás célja

Doktori értekezésem tárgya az időfelfogás nyelvben való leképeződésének elemzése, illetve idő kifejezések létrehozásának és fordításának kutatása kognitív nyelvészeti és fordítástudományi szempontból.

Az idő nyelvi képét számos nyelvész kutatta (pl. Traugott 1978; Evans 2005; Szamarasz 2006), de az idő valamennyi forrástartományára kiterjedő átfogó elemzés ez idáig nem született. Kutatásom célja éppen ezért az volt, hogy hozzájáruljak az idő forrástartományainak lehető legösszefogóbb feltérképezéséhez, egyrészt a nyelven belüli (intralingvális), másrészt a nyelvek közti (interlingvális) metaforaalkotási folyamatok korpuszalapú feltárásával.

Értekezésem a tekintetben hiánypótló, hogy a kognitív nyelvészeti tanulmányok a nyelv kombinációs készségében rejlő potenciális metaforákat csupán periférikusan vizsgálták (pl. Lakoff és Johnson 1980; Kövecses 2005). Az idő kifejezések átfogó szemléltetése érdekében értekezésem konkrét példáit potenciális nyelvi megoldásokkal egészítettem ki, melyeken az időmetafora-alkotás mikéntjét és a nyelvben rejlő szóalkotási lehetőségeket szemléltetem. Az egyes fejezetek végén, illetve az egyes konkrét példák után felsorolt lehetséges időmetaforák rámutatnak arra, hogyan hozhatunk létre egyes elemek nyomtatékosításával és kiterjesztésével újabb időmetaforákat.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Disszertációmban az alábbi kérdésekre kerestem választ, illetve az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg:

2.1 Az univerzalitás lehetséges okai

1. kérdés

Milyen okokra vezethető vissza a dolgozatban előforduló időkifejezések univerzalitása, illetve kultúraspecifikussága?

1. hipotézis

Az időt az egymás szomszédságában élő három nép, a magyar, a cseh és a német tartalmilag-logikailag hasonló módon konceptualizálta. A közös élettérben élő népek időmetaforáiban nyilvánvalóan jóval több a *közös*, mint az *eltérő*. A forrástartományok hasonlósága a közép-európai ember tapasztalati tudásán és gondolkodásán alapul.

2.2. Kreatív időmetaforák?

2. kérdés

Milyen mértékben alkalmaznak az írók köznyelvi és egyéni időmetaforákat, avagy miben különbözik az írók nyelvhasználata az „átlagos” nyelvhasználótól? Van-e példa kreatív időmetaforák hétköznapi fordítására, és fordítva?

2. hipotézis

Az elemzett szépirodalmi művekben számos egyéni metafora fordul elő, mivel az ilyen szövegekben jóval gyakoribb a kreatív időkifejezések előfordulása.

2.3. Visszavezethetők az irodalmi metaforák hétköznapi metaforákra?

3. kérdés

Előfordulnak a szépirodalmi művekben olyan metaforák, amelyek gyökere ismeretlen, vagy nehezen kikövetkeztethető?

3. hipotézis

A hétköznapi és a szépirodalmi metaforák ugyanazokra a fogalmi forrásokra vezethetők vissza (Lakoff és Turner 1989).

2.4. Cselekvések vagy történések az események?

4. kérdés

Gyakrabban fejezik ki az IE nyelvek egy évszak, illetve napszak bekövetkezését szenvedő alakokkal? Dominánsabb az összetett kifejezések előfordulása a vizsgált célnyelvekben?

4. hipotézis

AZ ESEMÉNYEK CSELEKVÉSEK metafora ritkább előfordulása az IE nyelvekben, mivel cselekvő ige helyett sokszor tartalmatlan, üres igével fejezik ki egy esemény beálltát. A kezdést, illetve állapotváltozásokat kifejező monolexémás forrásnyelvi igék az IE nyelvekben felbontásra kerülnek (Klaudy 2007b: 82).

2.5. Napszakok általánosító vagy differenciáló fordítása?

5. kérdés

Jobban differenciálnak a német fordítók a hajnalmetaforák fordításakor szépirodalmi szövegek esetén? A cseh fordítók általánosító vagy differenciáló fordításhoz folyamodnak?

5. hipotézis

A magyar nyelvhasználók a nap első felében jobban differenciálnak, míg a német nyelvhasználók a *hajnal* helyett a *rMorgen* 'reggel' lexéma használatát részesítik előnyben. Ezt a jelenséget fordítástudományi szempontból napszakok általánosító fordításának nevezzük (Klaudy 2007a: 57).

3. A kutatás módszere

A kutatás módszere háromnyelvű párhuzamos korpuszon végzett kvalitatív elemzés. A szókeresés egyrészt manuális, másrészt elektronikus úton történt; a példák egyrészt nyomtatott, másrészt digitalizált szövegekből származnak. (Szépirodalmi forrásjegyzék: Darvasi László *A könnymutatványosok legendája*, Kertész Imre *Sorstalanság*, Krasznahorkai László *Sátántangó*, Márai Sándor *Egy polgár vallomásai* és Szabó Magda *Az ajtó* – magyar eredeti, német és cseh fordítások).

A kulcsszavak kikeresése egyaránt kiterjedt a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegekre, mivel bizonyos esetekben a célnyelvben szereplő metafora helyén a forrásnyelvben lexikai hiány lépett fel.

Kutatásom kezdeti fázisában érdeklődésem tárgyát az *idő* lexéma képezte, azonban idővel példatáram egyre bővült, ugyanis az idő valamennyi aspektusának felderítéséhez számos étellel kapcsolatos kifejezés tárgyalása elkerülhetetlennek bizonyult. Például a *Moving Time* megközelítésében (Evans 2005) az *elszállt felette az idő* az emberi élet metaforájaként tárgyalható, és a naptári idővel, pl. *év*, *bónap*, *nap* kapcsolatos időkifejezések is szükségképpen bekerültek a példatárba (pl. *sok nyarat megért*).

Doktori értekezésemben idővel, időegységekkel, valamint időszakokkal kapcsolatos kifejezéseket, összetett szavakat, ideiglenes és állandósult szókapcsolatokat kutattam, melyeket a célnyelvi művek adekvát kifejezéseivel vetek össze.

Disszertációm a hiányosan rendelkezésemre álló digitalizált szövegek okán nem tartalmaz kvantitatív elemzést, statisztikai kimutatást és gyakorisági megállapításokat. Bemutatott példáim arra szolgálnak, hogy bemutassák az idő konkrét és potenciális nyelvi leképeződéseit.

4. Eredmények

Értekezésemben konkrét szépirodalmi szövegekből nyert példákból kiindulva elemeztem a kreatív és a konvencionizált időmetaforák előfordulását a magyar, a cseh és a német nyelvben. A kognitív nyelvészeti és a fordítástudományi tanulmányokban tárgyalt elméleti háttéren és példákon túl egy-egy nyelvi, illetve fordítási jelenség bemutatásával újabb példákkal, elméletekkel és kategorizációkkal erősítettem, illetve gyengítettem a doktori disszertációmban hivatkozott tudományágak érvényes szemléleteit.

Példáimmal az idő, időszakok és időegységek valamennyi szegmensét (emberi idő, naptári idő, végtelen idő stb.), és a lehető legtöbb forrástartományt érintettem és összegeztem, például AZ IDŐ ÉLŐLÉNY, AZ IDŐ SZUBSZTANCIA, AZ IDŐTÖLTÉS TRANZAKCIÓ. A kutatás keretében feltárt ismeretek hozzájárultak a kognitív nyelvészet és a fordítástudomány eddigi kutatásaihoz, ötvözték és kiegészítették eredményeiket.

Továbbá a fordítástudományban használt átváltási műveleteket kiegészítettem kettő, szépirodalmi művek elemzését elősegítő művelettel, a metaforizálással és a metafora-egyszerűsítéssel.

Kutatásom többek között rámutatott arra, hogy a kognitív nyelvészet és a nyelvi relativizmus nem egymást kizáró elméletek: egyrészt bizonyítják, hogy eltérő nyelvek különbözőképpen ragadják meg a valóságot, másrészt „fizikai és kulturális valóságba beágyazódott gondolkodásunk” (Kövecses és Benczes 2010: 13) egyetemességét hangsúlyozzák.

A célnyelvi példák révén a célnyelv, illetve a célnyelvi fordító(k) hasonló és különböző gondolkodási-logikai folyamatai is nyilvánvalóvá válnak. Az összefüggések feltárása és a következtetések levonása révén ismerttettem a metaforaképzési folyamatokat, illetve új fogalmi entitások megalkotásának mikéntjét, és az irodalmi alkotás és fordítás során sokszor ösztönszerűen végbemenő folyamatokat tártam fel tudományos szempontból.

5. Kitekintés

A fordítási gyakorlat elemzésén alapuló értekezés többek között a fordítóképzésben és a nyelvoktatásban is hasznosítható, hiszen a magyar–cseh–német példatár nemcsak kutatási, hanem oktatási anyagként is betöltheti célját, mivel „az interlingvális egybevetés elősegíti az idegen nyelv tanítását és tanulását” (Földes 2000: 103). A példák elemzésének gyakorlati haszna a kognitív motivációk feltárásában (Kövecses 2005: 204), a magyarázó

megközelítésben rejlik, mivel rámutat a szelekció és a kombináció, a nyomatékosítás és az elhallgatás folyamataira. A disszertáció megismerteti a potenciális befogadóval, hogyan alkotnak a forrás- és a céltartományok közös jelentést, milyen kognitív mechanizmusok játszanak szerepet létrehozásuk és megértésük folyamatában, és felhívják a figyelmet arra, hogy a metaforaképzés egyes lépései tudatosan feltárhatók. Az értekezés továbbá felhívja a figyelmet arra, hogy a szemantikai motiváció megfejtése nem igényel a mindennapi tudásunkon túlmutató többlettudást.

A szépirodalmi példatáron végzett kutatás három nyelv időkifejezéseinek feltárásával hozzájárult az idő nyelvi képének sokrétű feltérképezéséhez.

Irodalom

- Bañcerowski, J. 2008. A pozitív érzelmek konceptualizálásának néhány kérdése. In: *A világ nyelvi képe. A világkép mint a valóság metaképe a nyelvben és a nyelvhasználatban*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 165–172.
- Boas, F. 1975. *Népek, nyelvek, kultúrák*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.
- Cs. Jónás E. 2010. Fordításstiliztika kognitív keretben. *Fordítástudomány* XII. évf. 1. szám. 5–15.
- Evans, V. 2005. *The Structure of Time. Language, meaning and temporal cognition*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Fillmore, Ch. J. 1976. Frame semantics and the nature of language. In: Harnad, S. R., Steklis, H. D., Lancaster, J. (eds.), *Origins and Evolution of Language and Speech, Annals of the New York Academy of Sciences* Vol. 280. New York: The New York Academy of Sciences. 21–32.
- Földes Cs. 2000. Egybevető frazeológia: dimenziók és perspektívák. In: Györke Z. (szerk.) *Nyelv, aspektus, irodalom*. Köszöntő könyv Krékits Zoltán 70. születésnapjára Szeged: SZTE. 91–106.
- Heltai P. 2009. Fordítás, relevancia, feldolgozás. *Modern Nyelvoktatás* XV. évf. 1–2. szám. 13–28.
- Humboldt, W. 1985. *Az emberi nyelvek szerkezetének különbözőségéről és ennek az emberi nem szellemi fejlődésére gyakorolt hatásáról*. Válogatott írások. (Fordította: Rajnai László, utószó és jegyzetek: Telegdi Zsigmond). Budapest: Európa. 69–115.
- Klaudy K. 2007a. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába. Angol/Német/Orosz fordítástechnikai példatárral*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2007b. Jelentésfelbontás és jelentésösszevonás a fordításban és a kétnyelvű szótárakban. In: *Nyelv és fordítás*. Budapest: Tinta Kiadó. 79–92.
- Kövecses Z. 2005. *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe*. Budapest: Typotex.
- Kövecses Z., Benczes R. 2010. *Kognitív nyelvészet*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Lakoff, G., Johnson, M. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Langacker, R. W. 1987. *Foundation of Cognitive Grammar*. Vol. I. California: Stanford.
- Sapir, E. 1971. *Az ember és a nyelv*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.
- Sperber, D., Wilson, D. 1986. *Relevance*. Oxford: Blackwell.
- Szamarasz V. Z. 2006. Az idő téri metaforái: a metaforák szerepe a feldolgozásban. *Világosság* 8, 9, 10. 99–109.
- Szilágyi N. S. 2000. *Világunk, a nyelv*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Tolcsvai N. G. 2010. *Kognitív szemantika*. Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem.
- Traugott, E. C. 1978. On the Expression of Spatio-temporal Relations in Language. In: Greenberg, J. H. (ed.) *Universals of Human Language*. Vol. 3. 369–400.
- Whorf, B. L. 1963. *Sprache, Denken, Wirklichkeit*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.

Fordított szövegek számítógépes összevetése
Autentikus magyar szövegek és fordítás eredményeként
létrejött célnyelvi magyar szövegek
lexikai kohéziós mintázatának összehasonlító elemzése

Seidl-Pécb Olívia

seidl-pech.olivia@gtk.bme.hu

A védés éve: 2012

Témavezető: Prof. Dr. Prószéky Gábor, DSc, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. Balaskó Mária, egyetemi docens

Dr. Károly Krisztina, DSc, egyetemi tanár

Kulcsszavak: lexikai kohézió, kohéziós mintázat, korpusznyelvészet, korpuszalapú kutatás, Magyar Lexikai Kohéziós Projekt

1. A kutatás célja

Az alkalmazott nyelvészeti értekezés a célnyelvi szövegek szövegépítő sajátosságait a szövegnyelvészet és a korpusznyelvészet eszközeivel vizsgálja. A célnyelvi szövegalkotás leírását Károllyal egyetértve helyezi a középpontba, mert a „fordítási szöveg nyelvi és nem nyelvi (kognitív, illetve a társadalmi kontextus által meghatározott) sajátosságainak leírása [...] elengedhetetlen részét képezi minden, a fordítások minőségének értékelését, a fordítók képzését és a fordítói kompetencia fejlesztését célul kitűző vállalkozásnak” (Károly 2007: 13).

Az értekezés elméleti fejezetei a forrásnyelvi szöveg hatására bekövetkező célnyelvi szövegsajátosságok jellemzőivel foglalkoznak, a korpusznyelvészeti módszerrel végzett kutatás, a Magyar Lexikai Kohéziós Projekt, számszerű adatokkal bizonyítja a fordított szövegekre jellemző kohéziós eltolódásjelenséget, az írott nyelv szövegépítő sajátosságain belül a célnyelvi szöveget az autentikus szövegproduktiótól megkülönböztető fordítási univerzálék feltárására összpontosít (vö. Baker 1993, 1996; Robin 2018). Az autentikus és célnyelvi szövegek nyelvpár specifikus szövegkohéziós mintázatának feltárása (vö. Pécb 2009, 2016) három tudományterület – a fordításkutatás, a szövegnyelvészet és a korpusznyelvészet – határterületén helyezkedik el, eredményeivel ezek elméleti és gyakorlati ismereteit gazdagítja.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Az autentikus magyar szövegek és a célnyelvi magyar szövegek lexikai kohéziós mintázatának összehasonlítása során a következő hipotéziseket fogalmaztam meg:

1. A célnyelvi magyar szövegekre jellemző kohéziós eszközhasználat nem egyezik meg az autentikus magyar szövegprodukcióna jellemző kohéziós eszközhasználattal.
2. A célnyelvi szövegek kohéziós eszközhasználatát a forrásnyelvi szöveg kohéziós eszközhasználata befolyásolja.
3. A célnyelvi szövegek kohéziós eszközhasználatának eltolódása azonos szövegtípus esetén nyelvpárfüggő.
4. A célnyelvi szövegek kohéziós eszközhasználatának eltolódása fordítási tendencia.

3. A kutatás módszere

A szöveg lexikai kohéziós mintázatának leírása a mondathatárokon túlmutató nagyobb nyelvi egységek nyelvészeti elemzésének eredménye, azaz „a mondatokból létrejövő szöveg alkotását modellálja, annak szabályait és a nyelvi rendszerben meghatározó törvényszerűségeit kutatja” (Kocsány 2002: 146). Az összehasonlító elemzést nagyobb mennyiségű nyelvi adat kontrasztív egybevetése alapján végeztem: többféle műfaji és szövegtipológiai csoportba sorolható magyar nyelven keletkezett autentikus és célnyelvi szöveg szövegépítő sajátosságait vizsgáltam. Az eredmények általánosíthatósága érdekében a szövegek kommunikációs funkciója elbeszélő, leíró és érvelő, a célnyelvi magyar szövegek különböző forrásnyelvekből készített fordításokat reprezentálnak. A kommunikációs színterek alapján a vizsgált szövegek közéleti (hivatalos), egyházi, tudományos és szépirodalmi szövegek, a hordozó közeg vagy csatorna szerint pedig tudatos felépítésű, igényes, választékos mondatfűzésű írásbeli megnyilatkozások.

A Magyar Lexikai Kohéziós Projektben a kohéziós elemek identifikációját a projekt céljainak megfelelően és érdekében a PPKE ITK akkori két PhD hallgatója, Orosz György és Laki László által összekapcsolt nyelvtechnológiai eszközök láncá segítségével (Laki 2011; Novák et al. 2011). A kiindulási Word-dokumentumokból XML-dokumentumok készültek az OpenOffice program segítségével, majd az elemző azonosította a mondathatárokat és a tokeneket, a beépített Humor program (Prószéky 1995) elvégezte a morfológiai annotációt és egyértelműsítést; és végül az elemző az egyes bekezdéseken belül feltárta a főnevek más mondatokban történő ismétléses előfordulásait, illetve a magyar WordNet Program (Prószéky és Mihaltz 2008) éleli mentén azonosította a mondathatárokon túlmutató szemantikai (szinonímia, antonímia, meronímia, hiponímia vagy domén reláción alapuló) kapcsolatokat.

4. Eredmények

Az Orosz–Laki-féle elemző (Laki 2011; Novák et al. 2011) segítségével feltártam az autentikus és a célnyelvi szövegprodukción, a nyelvpár specifikus alkorpuszokra, illetve az egyes dokumentumokra jellemző lexikai kohéziós eszközhasználatot. Az eredményeket az egyes szövegtípusok és az egyes forrásnyelvek függvényében külön-külön összesítettem és az eltolódásjelenségeket kvantitatív módon szemléltettem a négy vizsgált szövegtípus esetében forrásnyelvenkénti bontásban.

A szövegalkotó egy adott szövegtípusban, egy adott nyelven, egy adott gondolatmenet kohézívításának biztosítsa érdekében több lehetséges megoldás közül is választhat a nyelvi és kognitív kompetenciái függvényében. A kohéziós eszközválasztást befolyásolja továbbá a kommunikációs helyzet és cél, a szövegtípus, a szöveg keletkezésének körülményei, a szöveg keletkezésének nyelve stb.

A Magyar Lexikai Kohéziós Projekt a négymillió tokenes szövegminta elemzése alapján azonosította azokat a forrásnyelvi hatásoknak tulajdonítható eltolódás jelenségeket, amelyek a célnyelvi magyar szövegek kohéziós eszközhasználatában a fordítás következtében, az egyes forrásnyelvek relációjában figyelhetők meg. A kohéziós kapcsolatok gépi azonosítása és négy szövegtípuson belül különböző nyelvpárokra jellemző disztribúciójának leírása lehetővé tette az autentikus magyar szövegekre és a célnyelvi magyar szövegekre jellemző lexikai kohéziós mintázatok egybevetését, valamint a szövegtípusok és a forrásnyelvek függvényében jellemző kohéziós mintázatok leírását.

5. Kitekintés

A jelen kutatás alapvető újszerűsége a kutatott témának, a szöveg lexikai-szemantikai tulajdonságának, a lexikai kohézió vizsgálatának nyelvtechnológiai alkalmazások segítségével történő feltárása. A Magyar Lexikai Kohéziós Projekt mai napig is érvényes újdonságai a következők:

1. nyelvtechnológiai eszközök alkalmazása az autentikus és a fordított magyar szövegek lexikai kohéziós relációinak feltárásában,
2. a szövegkohézió vizsgálata a nemzetközi kohézió kutatás gyakorlatától eltérően nem a kollokációk és együttes előfordulások gépi lekérdezésére támaszkodik,
3. a nyelvtechnológiai eszközök segítségével megvalósított kutatás a mondathatáron túlmutató szemantikai kapcsolatok feltárásán nyugszik,
4. a WordNet formalizmus felhasználásával valósult meg a mondathatárokon túlnyúló lexikai kohéziós kapcsolatok automatikus gépi eszközökkel történő azonosítása.

Irodalom

- Baker, M. 1993. Corpus Linguistics and Translation Studies. Implications and Applications. In: Baker., M., Francis, G., Tognini-Bonelli, E. (eds). 1993. *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 233–250.
- Baker, M. 1996. Corpus-based Translation Studies: The Challenges that Lie Ahead. In: Harold, S. (ed.). 1996. *Terminology, LSP and Translation: Studies in Language Engineering in Honour of Juan C. Sager*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémia Kiadó.
- Kocsány P. 2002. Szöveg, szövegtípus, jelentés: a mondás mint szövegtípus. Budapest: Akadémia Kiadó.
- Laki L. J. 2011. Statisztikai gépi fordítási módszereken alapuló egynyelvű szövegelemző rendszer és szótövesítő. In: Tanács A., Vincze V. (szerk.) 2011. *VIII. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szeged: Szegedi tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport. 12–23.
- Novák A., Orosz Gy., Indig B. 2011. Javában Taggelünk. In: Tanács A., Vincze V. (szerk.) 2011. *VIII. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szeged: Szegedi tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport. 336–340.
- Péché O. 2009. Analysing lexical cohesion in translation research using corpus linguistic methods. In: Váradí T. (szerk.) 2009. *Válogatás az I. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia előadásaiból*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 103–116.
- Seidl-Péché, O. 2016. Zu theoretischen und praktischen Aspekten des Fachübersetzens: Verwendbarkeit von Textkorpora für das Fachübersetzen und für die Übersetzungswissenschaft. *Acta Universitatis Sapientiae Philologica* Vol. 8. No. 3. 127–136.
- Prószycki G. 1995. Humor: a Morphological System for Corpus Analysis. In: Rettig, H., Pajzs J., Kiss G. (eds) *Language Resources for Language Technology*. Tihany: TELRI 149–158.
- Prószycki G., Miháltz M. 2008. Magyar WordNet: az első magyar lexikális szemantikai adatbázis. *Magyar Terminológia*. Vol. 1. No. 1. 43–57.
- Robin E. 2018. Fordítási univerzálék és lektorálás. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, Szent Jeromos Alapítvány.

Konvencionálisan indirekt beszédaktusok az angol–magyar filmfordításban

Polcz Károly

polcz.karoly@uni-bge.hu

A védés éve: 2012

Témavezető: Prof. Dr. Klaudy Kinga DSc, professor emeritus

Opponensek: Dr. Szili Katalin CSc, egyetemi docens

Dr. Sárosdyné Dr. Szabó Judit PhD

Publikáció: 2020. *Speech acts, directness and politeness in dubbing. American television series in Hungary.* New York: Peter Lang.

Kulcsszavak: audiovizuális fordítás, pragmatika, beszédaktusok, illokúciós aktusok, pragmatikai elmozdulások

1. A kutatás célja

Az amerikai filmek nyelvezetére jellemző a konvencionálisan indirekt beszédaktusok gyakori előfordulása. Searle (1985: 31) értelmezésében a konvencionálisan indirekt beszédaktus nem más, mint amikor a beszélő „az egyik illokúciós aktust egy másik illokúciós aktussal, indirekt módon fejezi ki”, vagyis egy utasítást vagy kérést a felszólító mód helyett kérdésként fogalmaz meg (*Nyisd ki az ablakot! vs. Kinyitnád az ablakot?*). A konvencionálisan indirekt szerkezetek fordításakor a fordító előtt két lehetőség áll: vagy megtartja az indirekt formát, vagy pedig direkt formával, például felszólító móddal helyettesíti. Az indirekt formák megtartása idegenszerűséget okozhat a célnyelvi szövegben, míg a direkt formák megváltoztatják megnyilatkozások illokúciós erejét és ezzel hatással vannak a nyelvi udvariasságra is.

A kutatás célja a konvencionálisan indirekt beszédaktusok – az utasítás, a kérés, a tanács, az ajánlat és a meghívás – fordításának vizsgálata volt amerikai játékfilmek magyar szinkronszövegében. A korábbi szakirodalomban a beszédaktusok fordítását elsősorban szépirodalmi szövegekben vizsgálták (lásd pl. Bourne 2002; Abdel-Hafiz 2003; Kallia 2009), a filmszövegfordítások kutatásának e pragmatikai aspektusa nem kapott jelentős figyelmet annak ellenére, hogy fordításuk jelentős hatással lehet a célnyelvi beszédaktus illokúciós erejére, amely nemcsak a megnyilatkozás szintjén feje ki hatását, hanem a teljes diskurzusban, s ezzel megváltoztathatja a szereplők jellemét.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A konvencionálisan indirekt beszédaktusok fordításával kapcsolatban a következő hipotéziseket állítottam föl angol–magyar fordítási irányban egy kisebb korpuszon végzett kutatási eredményeim alapján (Polcz 2008, 2010):

1. A direktségi kategóriák közötti pragmatikai elmozdulások jellemzően a legdirektebb kategória irányába történnek (felszólító mód és egyéb direkt formák).
2. A direktségi kategóriák közötti pragmatikai elmozdulásokra jellemzően akkor kerül sor, ha a forrás- és a célnyelvi pragmalingvisztikai forma eltérő kommunikációs funkciókat fejez ki.
3. A direktségi kategória megtartására, illetve a kategórián belüli pragmatikai elmozdulásokra jellemzően akkor kerül sor, ha a forrás- és a célnyelvi pragmalingvisztikai forma alapvetően azonos kommunikációs funkciókat fejez ki.
4. A direktségi kategória megváltoztatását a legdirektebb kategória irányába a pragmalingvisztikai formán kívül a beszélő valós vagy vélt hatalma motiválja leginkább (indirekt→direkt).
5. A pragmalingvisztikai forma tükörfordításával megváltozhat a beszédaktus illokúciós ereje és kommunikációs funkciója, ez pedig idegenszerűséghez vezethet.

3. A kutatás módszere

A vizsgálatban korpuszalapú megközelítést alkalmaztam, az alapvetően kvantitatív elemzést egyedi példák kvalitatív elemzése egészíti ki. A forrásnyelvi korpusz 20 amerikai filmsorozat 711 epizódjának szövegét tartalmazta digitalizált formában, amelyből összesen 1.000 nyelvi adatot nyertem. A fordítások szövege digitális átirat formájában nem állt rendelkezésre, ezért a fordítói megoldásokat az adott részlet megtekintésével és a releváns szövegrész rögzítésével lehetett vizsgálni. A kutatást autentikus magyar tévésorozatok szövegéből összeállított korpusz egészíti ki, amely két népszerű sorozatból összesen 100 játékorát tartalmazott 493 nyelvi adattal. További 236 adat azoknak az egyéb konvencionálisan indirekt formák diskurzusbeli viselkedésének megfigyelésére adott lehetőséget, amelyeket a fordítók ekvivalenciaviszonyba hoznak a vizsgált forrásnyelvi formákkal. Az autentikus korpusz elemzésével feltárható, hogy ebben található beszédaktusok be tudják-e tölteni ugyanazokat a pragmatikai funkciókat, mint az eredeti forrásnyelvi és a fordított beszédaktusok.

A vizsgálat elvégzéshez beszédaktuselméletből ismert taxonómiákat (Searle 1985; Krékits 2006; Tsui 1994) a Blum-Kulka és munkatársai (1989) által meghatározott direktségi szinteket és House (1997) fordításértékelési modelljét használtam. Ezekből egy olyan

integrált pragmatikai modellt hoztam létre, amely alkalmasnak bizonyult a konvencionálisan indirekt direktív és kommisszív beszédaktusok fordításának tanulmányozására, különös tekintettel a nyelvi direktség változására. A modell igény szerint adaptálható más beszédaktusok fordításának vizsgálatára is.

4. Eredmények

Statisztikai vizsgálatok segítségével a következő eredményeket sikerült kimutatni. A fordítók a direktségi kategória megváltoztatása során jellemzően a direktebb, vagyis a szintaktikailag egyszerűbb, könnyebben értelmezhető felszíni formákat részesítik előnyben az összetettebb, nehezebben értelmezhető indirekt formákkal szemben. Megállapítást nyert tehát, hogy a direktségi kategóriák közötti pragmatikai elmozdulások szignifikánsan egyirányúak, vagyis a fordítás során az indirekt kategóriák nem más indirekt, hanem jellemzően a legdirektebb kategóriára, vagyis a felszólító módra változnak.

Amennyiben a forrás- és a célnyelvi pragmalingviszitikai forma eltérő kommunikációs funkciókat fejez ki, a direktségi kategória megváltoztatása szignifikánsan gyakoribb, mint a direktségi kategória megtartása. Azonos kommunikációs funkciók esetén azonban a fordítottja igaz, vagyis a direktségi kategória megtartása szignifikánsan gyakoribbnak, mint a direktségi kategória megváltoztatása.

A szociopragmatikai vizsgálatok arra világítottak rá, hogy a szociopragmatikai változók – hatalom, társadalmi távolság és tehetetel – is motiválhatják a direktebb formák használatát. A fordítók akkor hajlamosabbak áttérni a legdirektebb formákra, ha a beszélő hatalommal rendelkezik a hallgató felett, ha a beszédpartnerek közötti társadalmi távolság kicsi, valamint ha az aktusban megjelenő tehetetel alacsony. A szociopragmatikai változók hatása között szignifikáns eltérések azonban nem mutathatók ki.

A kutatásból az is kiderült, hogy a szintaktikai formák tükörfordítása az eredeti beszélői szándéktól eltérő beszédaktust hozhat létre, megnehezítve a megnyilatkozás értelmezését. A forrásnyelvi utasításból például célnyelvi tanács vagy javaslat válhat. A tükörfordítás továbbá olyan jelentéstartalmakkal töltheti meg a beszédaktus aktusminőségét, mint például a rábeszélés, a szemrehányás stb., ez pedig szintén eltérhet az eredeti beszélői szándéktól, és idegenszerűséget is okozhat a célnyelvi kontextusban.

5. Kitekintés

A számos új tévécsatorna és legújabbán a streaming-szolgáltatók megjelenésével egyre nagyobb igény mutatkozik Magyarországon is a filmszövegek fordítását végző professzionális szinkron dramaturgokra. Ezt a tevékenységet jelenleg néhány tapasztalt szakemberen kívül az audiovizuális fordítás terén képzetlen fordítók végzik. Valószínűsíthető, hogy a közeljövőben más európai országokhoz hasonlóan az audiovizuális fordítás Magyarországon is egyre több fordítóképző intézmény képzési kínálatában jelenik meg.

A beszédaktusok fordításában tapasztalható indirekt/direkt pragmatikai elmozdulások feltérképezése, a tükörfordításokból adódó idegenszerűségek kimutatása, valamint a lehetséges ütközési pontok feltárása a forrás- és a célnyelvi beszédaktusok között jelenleg kevésbé kutatott terület. További kutatása azért is fontos, mert az eredmények iránymutatásul szolgálhatnak a gyakorló szinkron dramaturgok számára. Mivel a kutatás során arra is fény derült, hogy a direkt/indirekt pragmatikai elmozdulások nem a filmfordítás médiumspecifikus kötöttségeire vezethetők vissza, az eredmények felhasználhatók az angol–magyar fordítóképzésben, nemcsak az audiovizuális fordítás, hanem általában a dialógusfordítás területén is.

Irodalom

- Abdel-Hafiz, A. S. 2003. Pragmatic and Linguistic Problems in the Translation of Naguib Mahfouz's *The Thief and the Dogs*: A Case Study. *Babel* Vol. 49. No. 3. 229–252.
- Blum-Kulka, S., House, J., Kasper, G. (eds.) 1989. *Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies*. Norwood, New Jersey: Ablex Publishing.
- Bourne, J. 2002. He Said, She Said. Controlling Illocutionary Force in the Translation of Literary Dialogue. *Target* Vol. 14. No. 2. 241–261.
- House, J. 1997. *Translation Quality Assessment. A Model Revisited*. Tübingen: Gunter Verlag.
- Kallia, A. 2009. A Problem of Pragmatic Equivalence in Intercultural Communication. Translating Requests and Suggestions. In: Bührig, K., House, J., Thije. (eds.) *Translational Action and Intercultural Communication*. Manchester, UK & Kinderhook (NY), USA: St. Jerome Publishing. 58–79.
- Krékits J. 2006. *Felszólító performatív beszédaktusok*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Polcz K. 2008. Az angol javaslattevő forma által megjelenített diskurzusaktusok a filmszövegek fordításában. *Fordítástudomány* X. évf. 2. szám. 5–21.
- Polcz K. 2010. Az angol diskurzusaktusok direktségi szintjének változása a magyarra fordított filmszövegekben. In: Zimányi, Á. (szerk.) *A tudomány nyelve – A nyelv tudománya. A XIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. Eger, 2009. április 16–18. Eger: B.V.B Nyomda és Kiadó Kft. 190–198.
- Searle, J. R. 1985. *Expression and Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tsui, A. B. M. 1994. *English Conversation*. Oxford: Oxford University Press.

A szakfordítás szerepe a magyar gazdasági, jogi szaknyelv kialakulásában

Szép Beáta

szep.beata@uni-eszterhazy.hu

A védés éve: 2012

Témavezető: †Dr. Nyomárcay István MHAS, professor emeritus

Opponensek: Dr. habil. Dobos Csilla, egyetemi docens
Dr. Somssich Réka, egyetemi tanár

Kulcsszavak: szakfordítás, terminológia, diakrón nyelvészeti kutatás, szemantikai vizsgálat, gazdasági jogi szaknyelv

1. A kutatás célja

Kutatásom célja az volt, hogy a magyar gazdasági jogi terminusok diakrón vizsgálatának segítségével egyrészt feltárjam egy szakterület – a (gazdasági) jog – magyar szókinccse keletkezésének körülményeit, s a magyar–német szakfordítás ebben játszott szerepét; másrészt bemutassam a (gazdasági) jogi szakmai szókinccs kialakulására és változására ható tényezőket (a szaknyelv és a köznyelv viszonya, az adott szakterület változásai – szakmai és társadalmi kontextusok, a kodifikáció nyelvi problematikája). Ezzel kapcsolatosan célom volt egy lehetséges elemzés-módszertani modell bemutatása, amellyel hozzájárulhatok egy elemzés-módszertani elméleti keret megalkotásához is. További célként tűztem ki, hogy az előzőek alapján bizonyítsam a diakrón nyelvészeti kutatás relevanciáját a szaknyelv kutatása terén és kutatásom eredményeivel segítsen mind a szakfordítóképzés, mind a szakfordítási tevékenység hatékonyabbá tételét. A Függelékben közreadott kutatási anyagom, valamint a vizsgálatom eredményei segítséget nyújthatnak a (gazdasági) jogi, s általában véve a szaknyelvi történeti-etimológiai szótárak és szakfordítói segédeszközök készítéséhez.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Doktori értekezésemben a következő kutatási kérdésekre kerestem a választ:

1. Speciálisnak tekinthető-e a jogi szakszókinccs a szóalkotás, a jelentésváltozás, illetve elemeinek kivészése tekintetében a köznyelvi szókinccshez képest?

2. Milyen tényezők játszanak szerepet általában a szaknyelv(ek) terminusainak kialakulásában, továbbélésében vagy kiveszésében? Speciálisnak tekinthető-e ebből a szempontból a jogi szaknyelv?
3. Vajon a jog rétegzettsége alapján kimutathatók-e nyelvhasználati és terminológiai sajátosságok a jogi szaknyelv különböző rétegeiben?
4. A szakfordítás szerepét, valamint a szakszókincs kialakulásának idegen nyelvi mintáit tekintve tehetünk-e különbségeket az általános jog és a speciális jogterületek (pl. gazdasági jog) szaknyelve között? Ha igen, mi ennek az oka?
5. Milyen párhuzamokat és eltéréseket lehet megfigyelni a gazdasági jogi szakszókincs 19., 20. és 21. századi változásában? Mi ezeknek az oka?

A kérdésekhez kapcsolódóan az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg:

1. A szóalkotás típusait tekintve nem mutatható ki lényeges különbség köznyelvi szavaink és jogi terminusaink alkotása között. Jogi terminusaink a köznyelvi szókincs elemeihez hasonló típusú jelentésváltozásokon mehetnek keresztül. E két szempontból a jogi szaknyelv inkább csupán aránybeli eltéréseket mutat a köznyelvhez képest, a jelenségek motivációi azonban jelentős mértékben különbözhetnek a köznyelvi változások motivációitól.
2. Egy szakterület szókincsének kialakulására és változására nyelvi és nyelven kívüli okok egyaránt hatást gyakorolnak. A jog területén a nyelv kiemelt szerepet játszik, s ez bizonyára kihat a jogi szakszókincs fejlődésére is. A jogi szaknyelv esetében továbbá kiemelt fontosságú, hogy lényegesen szélesebb a használói köre, mint bármely más szaknyelv esetében. Ez minden bizonnyal eltéréseket okoz szakszókincse fejlődésében. Ezen túlmenően a jogi szaknyelv jelentős rétegzettséget mutat, ami szintén megkülönbözteti más szaknyelvektől.
3. A jog rétegzettsége miatt eltérő nyelvhasználati és terminológiai jellemzőket találunk a jogi szaknyelv különböző területein. A szaknyelv kialakulását előidéző társadalmigazdasági-politikai változások, minták és hatások eltérő jellege miatt a gazdasági jogi szaknyelv e tekintetben eltéréseket mutat a jog egyéb területeinek szaknyelvéhez képest.
4. A szakfordítás és az idegen minták szerepére nézve a jogi szaknyelv különböző területei között mind kvalitatív, mind kvantitatív különbségek kimutathatók.
5. A kutatási területet kizárólag a gazdasági jogi szakszókincsre szűkítve a szaknyelvi fejlődés eltérő foka miatt eltéréseket tapasztalhatunk a különböző korszakok terminushasználatában, ezek egyaránt lehetnek kvalitatív és kvantitatív jellegűek.

3. A kutatás módszere

Kutatásom leíró jellegű, diakrón empirikus vizsgálat, amely a gazdasági jogi szakszókincs terminusainak megalkotására, továbbélésére – elsődlegesen szemantikai változására – és esetleges kivészésére irányul, s egy lehetséges elemzés-módszertani modellt mutat be. A megválasztott mintavételi intervallum a standard forrásokat tekintve mintegy 125 év: 1854-től 1976-ig (25–50–50 éves szakaszokban); a kiegészítő forrásokat is figyelembe véve 160 év: 1840-től 2012-ig. A vizsgálati anyagban nem csupán gazdasági jogi terminusok szerepelnek, ennek oka részben szemantikai, részben kutatáseméleti. Ilyen szempont például a terminusalkotás nyelvújításkor preferált formáinak (gyakorisági) bemutatása, vagy a terminusok egyéb jellemzőinek, például a produktivitásnak a szemléltetésére szolgál (vö. Bańczerowski 2004: 447). A Függelék táblázata 1050 tételt tartalmaz, mivel azonban ennek kiindulópontja az *Ujdon Magyar Szavak Tára* (UMSZT, 1854) anyaga volt, ebben átfedések is vannak, amit a szaknyelvi szinonimitás és poliszmia jelenségének érzékeltetése céljából szándékosan nem szüntettem meg (vö. Ginter 1988, Heltai 2004, Dobos 2006–2007).

4. Eredmények

Mindenekelőtt azt kell hangsúlyoznunk, hogy a jogi szakszókincs esetében nem beszélhetünk terminuskivészésről, hanem csupán a terminusok történetivé válásáról. Ez a további terminusok alkotása szempontjából is rendkívüli jelentőséggel bír, hiszen a jogi szaknyelv esetében nem lehet a korábban használt, s mára esetleg már feledésbe merült terminus egy új jelenség elnevezéseként feléleszteni és újra használatba hozni. Ezzel a szakfordítóknak is tisztában kell lenniük. Ezen túlmenően a jogi szaknyelv, pontosabban a gazdasági jogi szaknyelv a szóalkotási módok terén valóban aránybeli eltéréseket mutat a köznyelvhez képest, hiszen a gazdasági jogi szaknyelv elemei jórészt a nyelvújítás korában születtek, s bizonyos szóalkotási formák a 19. századi nyelvújítás során inkább előnyben voltak részesítve, mint a mai nyelvalkotás más, általánosan elterjedt módjai. Ennek eredményeképpen például a gazdasági jogi szakszókincs számos eleme keletkezett olyan képzőkkel, amelyek ma már kevésbé vagy egyáltalán produktívak, továbbá sok gazdasági jogi terminus jött létre például szóelvonással, amit ma már a ritkább szóalkotási módok közt tartunk számon.

A jogi szakterület szókincsének kialakulására és változására nézve elmondható, hogy arra nyelvi és nyelven kívüli okok valóban egyaránt hatást gyakorolnak, azonban ki kell emelnünk, hogy a jog esetében a nyelv olyan speciális szerepet játszik, hogy ez adott esetben a „nyelven kívüli” jelző jelentéstartalmának újragondolását teszi szükségessé, hiszen a jog magában a nyelvben realizálódik. A jog területén a nyelv e kiemelt szerepe kihat a jogi szakszókincs fejlődésére is. Fontos hangsúlyoznunk továbbá, hogy a jogi szaknyelv speciális rétegzettségű megkülönbözteti más szaknyelvektől a szakszókincse

fejlődésének tekintetében is. A jogi szaknyelv használói körének rendkívüli kiterjedtsége hatással van a szaknyelv és a köznyelv kapcsolatára is, amit a terminologizálódás, determinologizálódás folyamatos és jellegzetes jelenségeiben is tetten érhetünk.

A disszertációs kutatás a vártnál erőteljesebb mértékben bizonyította a jogi szaknyelv rétegzettségéből fakadó eltérések meglétét. A magyar gazdasági jogi keretek kialakulására ható tényezők jelentősen eltértek egyrészt más nyelvek jogi szaknyelvénél, másrészt a magyar jogi szaknyelv más területeinek kialakulására ható tényezőktől. A magyar gazdasági jogi terminusok legnagyobb része a német–magyar szakfordítás során született, ennél fogva jelentős hányaduk tükörfordítás eredménye.

A vizsgálat egyértelműen igazolta azt a feltevést, miszerint a gazdasági jogi szaknyelv esetében lényegesen több német eredetű terminust lehet kimutatni, mint amennyi latin eredetűt.

A vizsgálat a hipotézisnek megfelelően eltéréseket mutatott a gazdasági jogi szaknyelv terminushasználatára nézve a különböző időszakokban. A kvantitatív jellegű eltérések nem csupán az eltérő mennyiségű idegen terminus meglétében, de például az eltérő szóalkotási módok eredményeképp létrejött terminusok arányában is megmutatkoznak. Ugyanakkor a monoszémiára törekvés a kezdeti időszakban egyáltalán nem volt kimutatható. Az egységesítésre irányuló korábbi törekvések (pl. Pápay 1807), valamint az 1840. évi törvénytudományi következőtösen használt és javasolt magyar terminusai ismeretében meglepő volt a *Törvénytudományi Műszótár* (ITMSz, 1847) anyagának feldolgozásakor tapasztalt szaknyelvi szinonímia és poliszémia mértéke. A 20. század elejére a terminushasználati zavar érezhetően letisztulni látszott. A 21. században ez utóbbi folyamat a vizsgált terminusok tekintetében tovább követhető, s a szaknyelv köznyelvre gyakorolt hatása, a determinologizálódás is jól megfigyelhető. Sok terminus – vagy a helyettük jelenleg használt kifejezés – nyelvújítási szóalkotás eredménye. Ez is ékes bizonyítéka annak, hogy a nyelvújítási új szavaknak igen jelentős – valószínűleg nagyobb – hányada szaknyelvi eredetű. Ennél fogva „a reformkor nyelvének és a nyelvújításnak a vizsgálata nem szorítkozhat csak az irodalom nyelvének a vizsgálatára, hanem a teljesség, a hűség érdekében ki kell terjeszteni kutatásainkat az élet minden területére”, különben „a nyelvújítás szavainak igen tekintélyes hányada kimaradhat a vizsgálat köréből” (Fábián 1988: 168).

5. Kitekintés

A szakfordítás – és ezzel összefüggésben a szakfordítóképzés – sikerességéhez döntő mértékben járulhat hozzá az a szemléletváltás, hogy a (jogi) szaknyelvet nem univerzális jellemzőkkel leírható egységként, hanem vertikálisan és horizontálisan egyaránt kifinomultan tagolódó olyan speciális nyelvként fogjuk fel, amelynek jellegzetességeit csak és kizárólag e tagolódást figyelembe véve tudjuk feltárni és leírni. A jogi szaknyelv és szakszövegek elemzésekor a rétegzettségéből adódó eltérő jellemzőket semmiképpen

nem szabad figyelmen kívül hagyni. Jogi szakfordítóinknak és tolmácsainknak adott esetben ismerniük kell a terminusok korábbi jelentését, a szókincs korábbi állapotát ahhoz, hogy megfelelő fordítást tudjanak készíteni. Ebben segítené őket a diakrón terminológiai kurzus. Mivel a jogi terminusok jelentős hányada köznyelvi jelentéssel is rendelkezik, a szakfordítóképzés során rendkívül nagy figyelmet kell fordítani a szaknyelvi és a köznyelvi hasonlóságok és eltérések tudatosítására kontrasztív terminológiai és szövegnyelvészeti vizsgálatokkal. A jogi szakfordítók képzése során – az általános nyelvhelyességi kurzuson túl – súlyt kell fektetni a jogszabályokban is rögzített magyar (szak)nyelvhasználati kérdések taglalására, ezen túlmenően pedig az adott nyelvpár esetében irányadó rendelkezések nyelvpárspecifikus, kontrasztív nyelvészeti elemzésére. A szakfordítás során végzett terminusalkotás folyamata, az ezzel kapcsolatos döntések és az ennek eredményeképp létrejövő célnyelvi szöveg párhuzamba állítható a kodifikáció során meghozott döntésekkel és az ezek eredményeképpen létrejött törvényszöveggel. A törvényszövegek (szinkrón és diakrón) vizsgálata ezért véleményem szerint egyrészt segítheti a szakfordítói/terminusalkotói folyamat megértését, másrészt a vizsgálat eredményei felhasználhatók a szakfordítói munka segédanyagainak összeállításához.

Irodalom

- Bañcerowski J. 2004. A szaknyelvek és a szaknyelvi szövegek egyes sajátosságairól. *Magyar Nyelvőr*. 128. évf. 4. szám. 446–452.
- Dobos Cs. 2006–2007. A szinonimitás előfordulásának lehetősége a jogi nyelvhasználatban. In: *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Philosophica. Tomus XI. – Fasciculus 1*. Miskolc: E Typographeo Universitatis. 29–47.
- Fábián P. 1988. Szaknyelveink helyesírásának szabályozásáról. In: Kiss J., Szűts L. (szerk.) *A magyar nyelv rétegződése*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 290–297.
- Ginter K. 1988. A köznyelv és a szaknyelv eltérései a műszaki tudományok nyelvének vizsgálata alapján. In: Kiss J., Szűts L. (szerk.) *A magyar nyelv rétegződése*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 386–393.
- Heltai P. 2004. Terminus és köznyelvi szó. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelvtanítás és szakfordítás 5. Tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásaiból*. 25–45.
- Pápay S. 1807. *Észrevételek a' magyar nyelvnek a' polgári igazgatásra, és törvénykezésre való alkalmaztatásáról; az oda tartozó kifejezések' gyűjteményével*. Veszprém: Számmer.

Műfajspecifikus megfeleltetési stratégiák az útikönyvek fordításában

Lukács András

lukacs.andras@uni-bge.hu

A védés éve: 2013

Témavezető: †Dr. Papp Andrea PhD, egyetemi docens

Opponensek: Dr. Szili Katalin CSc, egyetemi docens
Prof. Dr. Lendvai Endre Dsc, professor emeritus

Kulcsszavak: útikönyv, ekvivalencia, relevancia, idegenszerűség, műfajspecifikus

1. A kutatás célja

A kutatás fő célja egy viszonylag kevésbé vizsgált terület, az útikönyvek fordítása során felmerülő fordítási problémák feltárása volt. A kutatás fő kérdése, hogy az útikönyvek fordított változatai kielégítik-e a célnyelvi olvasóknak az útikönyvekkel szemben támasztható tartalmi, illetve formai igényeit. A kutatás elméleti háttéréhez a szükségletek hierarchiájának a pszichológiában (Maslow 1970) és a turizmusban (Fazakas, Török 2002, Peryéz 2003, Lengyel 2004, Michalkó 2004) is ismert elmélete, a kultúra fogalmát (Kramsch 1998, Kroeber, Kluckhohn 1952, Goodenough 1971, Trompenaars 1993, Hofstede 1991) és részeit (Hall 1975, Hofstede 1991, Adaskou és Britten 1990, Kramsch 1991, Cankova és Gill 2002) definiáló elméletek, illetve a fordítástudomány keretein belül a funkcionális ekvivalencia elve (Klaudy 1999), az idegenszerűséggel foglalkozó teória (Klaudy 1987), a szkoposz-elmélet (Vermeer 1978), Gutt (1991) relevanciaelmélete és a műfajspecifikus megközelítés (Károly 2007) is hozzájárultak.

2. Kutatási kérdések

A már említett fő kutatási kérdésből kiindulva – a kutatási anyag tanulmányozása során – két hipotézist fogalmaztam meg a lexika szintjén, valamint három kérdést a pragmatika és egyet a tartalom szintjén:

1. Az idegen (a vizsgálatban olasz) szavak nagyobb számban fordulnak elő a fordított magyar szövegben, mint az eredeti angol, de kisebb számban, mint az eredeti magyar útikönyvekben.

2. A magyarra fordított szövegben előfordulnak az eredeti angol szöveg hatását tükröző, idegenszerű toponimák.
3. Milyen nyelvi kifejezőeszközök szolgálnak az interperszonális viszonyok jelölésére az eredeti angol és az eredeti magyar nyelvű útikönyvekben?
4. Milyen eltérések tapasztalhatók e nyelvi kifejezőeszközökben az eredeti angol és eredeti magyar nyelvű útikönyvek között?
5. Tekintettel vannak-e erre a fordítók, azaz: nyelvi transzfer történik csupán, vagy a célnyelvi műfaji hagyományokhoz közelít a fordítás az interperszonális viszonyok kifejezésének tekintetében?
6. Milyen tartalmi változtatások valósulnak meg a fordított szövegekben a forrásnyelvi szövegekhez képest?

3. A kutatás módszere

Kutatásomhoz a hazánkban kapható útikönyvek leggyakoribb fordítási irányát figyelembe véve az angol–magyar nyelvpárt választottam, az angolról magyarra fordított útikönyvek átláthatatlan bőségét pedig a kulturális vonatkozásokban rendkívül gazdag Róma városát bemutató útikalauzokra szűkítettem, végül a kutatási anyagom fő vonalát 12 útikönyvre korlátoztam: négy eredeti angol munka és magyar fordításaik összevetése a párhuzamos, négy szintén Rómáról szóló magyar nyelvű útikönyv pedig az összehasonlító vizsgálódás alapjául szolgált. Ezekon kívül pragmatikai vizsgálataimhoz az elmúlt száz év magyar nyelvű Róma-útikönyveiből válogattam, illetve a *Panoráma* sorozat egyéb fővárosokat bemutató köteteit is felhasználtam.

A manuális módszerrel történt vizsgálat során gyűjtött példák segítségével kerestem a választ a Rómáról szóló angol nyelvű útikönyvek fordítása kapcsán feltehető specifikus kutatási kérdésekre a lexika, a pragmatika és a tartalom szintjén.

4. Eredmények

1. Az olasz nyelvi lexika angol eredeti és magyarra fordított szövegekben való előfordulásának vizsgálata során kiderült, hogy a magyarra fordított útikönyvek az olasz szavak szerepeltetésének tekintetében az eredeti angol és eredeti magyar útikönyvek között helyezhetők el, amennyiben idegen elemeket mellőző hagyományos magyar útikönyvnél lényegesen több, míg az idegen elemeket gyakran használó angol eredetnél kevesebb olasz szó szerepel a magyarra fordított útikönyvekben.

2. A római toponimáknak az eredeti magyar és a magyarra fordított szövegekben feltehető változatai között csak kevés eltérést tapasztaltam, a magyarra fordított szövegekben előforduló néhány, a célnyelvi olvasónak szokatlan forma használata azonban minden esetben az angol nyelvű szöveg hatására vezethető vissza.
3. A vizsgálat során kiderült, hogy mind az angol, mind a magyar nyelvű útikönyvekben megjelenik az interperszonalitás nyelvi kifejezése az olvasó irányában ('ad lectorem') és a szerzőre vonatkozóan ('ab auctore'), implicit és explicit módon egyaránt.
4. Eltérések az explicit 'ad lectorem' típusú formáknál észlelhetők az eredeti angol és magyar nyelvű útikönyvek között: az angol 'you' és 'your' névmásokkal jelzett második személlyel szemben a magyarban többes szám első személyű, valamint harmadik személyű körülírásos formák, az imperativusi alakokkal szemben coniunctivusok szerepelnek.
5. A fordítók csak részben vannak tekintettel a magyar műfaji hagyományokra: mind az eredeti angol szövegekre jellemző alakok, mind pedig a magyar útikönyvekből ismert alakok előfordulnak.
6. A Maslow-féle szükséglet hierarchia alsóbb szintjein mutatkozó szükségletek kielégítéséhez szükséges, nyelvközösségenként eltérő gyakorlati jellegű információk különbségeire többnyire tekintettel vannak a fordítók, és gyakran analógias tartalomváltoztatást eszközölnek a fordításban.

A kis kezdőbetűs kultúraként aposztrofálható életmód, illetve szokások kontrasztív bemutatásának fordításánál a fordítók nincsenek tekintettel a forrásnyelvi olvasóközönséghez képest eltérő kultúrájú célnyelvi közönség eltérő nézőpontjára.

A nagy kezdőbetűs kultúra vagy művelődéstörténet tekintetében a fordítók, a magyar útikönyv hagyományaihoz és a célközönség igényeihez képest csak jóval ritkábban térnek ki a magyar vonatkozásokra, ezeken belül is az implicit magyar vonatkozásokat ritkábban említik, mint az explicit magyar vonatkozásokat.

5. Kitekintés

A kutatás érdeme elsősorban a fordítástudomány horizontjának bővítése, amennyiben a disszertáció egy a fordításelméletben korábban csak érintőlegesen tárgyalt műfaj fordítása során felmerülő kérdésekről ad átfogó képet. A megbízhatóbb eredmények érdekében célszerű lenne jelentősen bővíteni a kutatás anyagát, de a dolgozat eredményei hosszú távon így is hozzájárulhatnak a fordított útikönyvek színvonalának emelkedéséhez.

Irodalom

- Adaskou, K., Britten D., Fahsi, B. 1990. Design Decisions on the Cultural Content of a Secondary English Course for Morocco. *ELT Journal* Vol. 44. No. 1. 3–10.
- Cankova, M., Gill, S. 2002. *Intercultural Activities*. Oxford: Oxford University Press
- Fazakas G., Török L. 2002. A piac működése. In: Török L., Behringer Zs. (szerk.) *Turizmus és vendéglátó ismeretek*. Budapest: Szókratész Külgazdasági Akadémia. 11–54.
- Gutt, E-A. 1991. *Translation and relevance: cognition and context*. Oxford: Basil Blackwell.
- Hall, E. 1975. *Rejtett dimenziók*. Budapest: Gondolat.
- Hofstede, G. 1991. *Cultures and Organizations. Software of the Mind*. London: McGraw-Hill.
- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Akadémiai Kiadó.
- Klaudy K. 1987. *Fordítás és aktuális tagolás*. Budapest: Akadémiai Kiadó (Nyelvtudományi Értekezések 123.)
- Klaudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Kramersch, C. 1991. Culture in Language Learning: A View from the United States. In: De Bot, K., Ginsberg, R.B., Kramersch, C. (szerk.) *Foreign language research in cross-cultural perspective*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 217–240.
- Kramersch, C. 1998. *Language and Culture*. Oxford: Oxford University Press.
- Kroeber, A. L., Kluckhohn, C. 1952. *Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions*. New York: Vintage Books.
- Lengyel M. 2004. *A turizmus általános elmélete*. Budapest: Heller Farkas Főiskola.
- Maslow, A. 1970. *Motivation and personality*. New York: Harper and Row.
- Michalkó G. 2004. *A turizmuselmélet alapjai*. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola.
- Pernyéz I. 2003. *Turizmus*. Miskolc: Perfekt-Books.
- Trompenaars, F. 1993. *Riding the Waves of Culture*. London: Nicholas Brearley.
- Vermeer, H. J. 1978. Ein Rahmen für eine allgemeine Translationstheorie. *Lebende Sprachen* Vol. 23. No. 3. 99–102.

A beszédszünetek és hezitációk vizsgálata a szinkrontolmácsok célnyelvi beszédprodukcójában

Tóth Andrea

toth.andrea@uniduna.hu

A védés éve: 2013

Témavezető: Dr. Lengyel Zsolt CSc, professor emeritus

Opponensek: Dr. habil. Horváth Ildikó PhD, egyetemi docens
Dr. Somos Edit PhD

Kulcsszavak: szinkrontolmácsolás, beszédpercepció, beszédprodukcó, beszédszünet, hezitáció.

1. A kutatás célja

A tolmácsolás a beszédpercepció és a beszédprodukcó egy speciális esete, és mint ilyen, számos ponton eltér az egynyelvű spontán beszédtevékenységtől.

A beszédszünetek mind a beszédprodukcó, mind pedig a beszédmegértés szempontjából lényegesek. A beszédprodukcóban biztosítják az artikulációhoz szükséges levegőmennyiséget, elősegítik a közlés értelmi szegmentálását, szolgálják a nyelvbottlások, hibák feloldását, valamint biztosítják a mentális lexikonból történő keresési idő kitöltését (Butterworth 1980; Gósy 1998, 2004; Piccalague et al. 2005). A szünettartás a beszédmegértés során is nélkülözhetetlen: fontos szerepet tölt be az elhangzottak pontosabb és biztosabb feldolgozásában, az entrópia csökkentésében (Gósy 1998, 2004). A néma szünetek mellett a kitöltött szünetek funkciója is sokrétű. „Megjelenhet akkor, amikor a beszélő még abban sem biztos, hogy milyen gondolatot akar közölni, de már hezitál azért, hogy beszédszándékát jelezze” (Levelt 1989 idézi Horváth 2009: 57).

A kutatás fő célja a szinkrontolmácsok beszédprodukcójában előforduló beszédszünetek és hezitációs jelenségek kvantitatív és kvalitatív elemzése volt szinkrontolmácsolt szövegek alapján.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

1. A néma szünetek gyakoriságának, időtartamának és elhelyezkedésének vizsgálata

A szinkrontolmácsolás során a forrásnyelvi szegmentálás és a fokozott mentális terhelés hatással van a célnyelvi szegmentálásra és szünettartásra. Tolmácsolás közben jóval gyakoribbak a beszédszünetek mint az egynyelvű spontán beszédben; időtartamukat tekintve nagyobb a hosszabb szünetek aránya, illetve elhelyezkedésük sem minden esetben szolgálja a szemantikai és szintaktikai tagolást.

2. A kitöltött szünetek vizsgálata

A beszédprodukción zajban vizsgáló kutatások (Junqua 1996, Castellanos et al. 1996, Winkworth és Davis 1997, Wassink et al. 2007, Gósy 2008) alapján feltételezhető, hogy a szinkrontolmácsolás célnyelvi beszédprodukcójában jóval gyakoribbak lesznek a kitöltött szünetek, mint egynyelvű spontán beszédben. A rendelkezésre álló mentális energia szűkös volta miatt a tolmácsok célnyelvi beszédprodukcóját a tervezés és kivitelezés összehangolatlansága, bizonytalansága jellemzi majd.

3. A néma és a jellel kitöltött szünetek összefüggései

A hezitálás környezetében tapasztalható néma szünetek általában a tervezés és kivitelezés során fellépő diszharmóniát jelzik, a néma és kitöltött szünetek összefüggései a pillanatnyi tervezési nehézség komplexitására utalnak. Ennek négy különböző esete állhat fenn: (1) sem a hezitációs jelenség előtt, sem utána nincs néma szünet; (2) a kitöltött szünet előtt néma szünet is megjelenik; (3) a néma szünet a hezitálás után fordul elő; (4) a hezitálás előtt és után is néma szünet található. A leggyakrabban előforduló kombináció feltehetőleg a hezitáció és az azt követő néma szünet lesz. Ebben az esetben a hezitálás nem biztosít elegendő időt a tervezési vagy korrekciós folyamatok elvégzéséhez, ezért a beszélőnek további (néma) szünetre van szüksége a folyamatműködésekhez.

4. A kitöltött szünetek és a nyújtások közvetlen környezetében jelentkező néma szünetek pozíciója és időtartama

A vizsgálat arra a kérdésre kereste a választ, hogy a néma szünetek időtartama függ-e a pozíciójuktól, vagyis attól, hogy megelőzik vagy követik-e a hezitációs jelenséget. Valószínűsíthető, hogy a spontán narratívákhoz képest a szinkrontolmácsolt szövegekben a feladat komplexitása miatt mind a kitöltött szünetet, mind pedig a nyújtást megelőző szünetek időtartama jóval hosszabb, mint az azokat követő.

5. Forrásnyelvi szünetkihasználás a szinkrontolmácsolásban

A szünetkihasználás kimutatásának egyik lehetséges módja, ha összefüggést keresünk a forrásnyelvi szünettartam növekedése és a célnyelvi beszédtempó gyorsulása között. Feltételezhető, hogy a gyakorlatszerzés hatására a szünetkihasználás nő, hiszen a gyakorló tolmácsok – bizonyos folyamatok automatikussá válása miatt – nagyobb figyelmet tudnak fordítani a célnyelvi szöveg létrehozására.

6. A retrospektív módszer alkalmazása a tolmácsok célnyelvi beszédprodukciónak elemzéséhez

Az adott tolmácsolási feladatot követően előhívhatóak azok a gondolatok, amelyek a feladat elvégzése során játszódtak le a tolmács elméjében. A retrospektív interjúk készítésénél lényeges szempont, hogy rögzítésük közvetlenül az adott feladat után történjen meg, hiszen ekkor még számos információ előhívható a rövid távú memóriából (Ericsson és Simon 1984). A legtöbb megjegyzés valószínűleg az átváltási szakasz folyamataira, a legkevesebb pedig a beszédpercepció és a -produkciónak egyidejűségéből adódó nehézségekre vonatkozik majd, hiszen a konferenciatolmácsok a tolmácsképzés és a gyakorlatszerzés során folyamatosan fejlesztik a hatékony figyelemmegosztás képességét. Ez lehetővé teszi, hogy figyelmüket leginkább a célnyelvi produktum minőségére összpontosítsák.

3. A kutatás módszere

Az empirikus kutatás alapját tolmácsoló hallgatók és gyakorló tolmácsok szinkrontolmácsoló szövegei, valamint gyakorló tolmácsok spontán narratívái adták. Az elemzés elméleti keretét Levelt (1989) beszédprodukciónak modellje, valamint Gósy (2004) megakadás taxonómiája szolgáltatta. Az empirikus vizsgálat kiegészítéseként retrospektív tolmácsolási jegyzőkönyvek is készültek. A tolmácsoló hallgatók felvételei 2008 májusában kerültek rögzítésre a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Nemzetközi Fordító- és Tolmácsképző Központjában, a gyakorló tolmácsoktól származó felvételek (a tolmácsoló szövegek, a spontán beszédanyagok és a retrospektív interjúk) pedig 2009 júniusában az Eötvös Loránd Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén készültek.

A kísérletben az FSIA (*Food Safety Institute of the Americas*) konferenciáján (2004. március 11-én) elhangzott, *Five years on – food safety in Europe* című politikai beszéd szolgált forrásnyelvi szöveggént. A kísérletben hat tolmácsoló hallgató és hét konferenciatolmács vett részt. Minden kísérleti személy egyéni tesztelésnek volt alávetve. A beszédszünetek és a hezitációs jelenségek vizsgálatához 63 percnyi szinkrontolmácsoló korpusz, illetve 24 percnyi spontán beszédanyag elemzésére került sor.

A kiegészítő vizsgálatként szolgáló retrospektív interjúk közel 60 percnyi hanganyagot tettek ki. A tolmácsberendezéssel rögzített beszédanyagok először (az MP3 Direct Cut v2.10 szoftverrel) digitalizálásra, majd lejegyzésre kerültek. A szünettartamok mérése Praat szoftver (www.praat.org) segítségével történt. Ezt a kitöltött szünetek bejelölése és kimérése, valamint a nyújtások felcímkézése követte. A néma szünetek mérésekor minden 100 ms-nál hosszabb, nem a beszédhangok képzésének részeként megjelenő jelkimaradás elemzésre került. Az automatikusan nyert adatok ellenőrzése manuálisan is megtörtént, különösen a glottalizált kitöltött szünetek esetében. A szövegek átíratából a szünetadatok kinyerésére reguláris kifejezések és C shell script-ek alkalmazásával került sor. Az adatok elemzése az SPSS 17.0 verziójú statisztikai programmal zajlott. A csoportok

közötti különbségek szignifikanciájára, illetve a hezitációkat és a nyújtásokat kísérő néma szünetek időtartamát befolyásoló tényezőkre vonatkozóan egytényezős varianciaanalízis elvégzésére került sor. Az összefüggések kimutatása lineáris regresszióval és Pearson-féle korrelációanalízis alkalmazásával történt. Az elemzések elvégzésére minden esetben 95%-os szignifikancia szinten került sor.

4. Eredmények

A különböző beszédanyagok szünetezését vizsgáló kutatás eredményei alátámasztották, hogy a gyakorló tolmácsokat kevésbé zavarja a beszédzaj, vagyis a hallgatás és beszélés egyidejűsége. Ezzel szemben a tolmácsolók szövegeiben a gyakoribb és hosszabb szünettartás arra utalt, hogy mind az átalakítási, mind az előhívási folyamatok több időt vettek igénybe, és nagyobb kontrollt igényeltek. A néma és a kitöltött szünetek, illetve ezek kombinációinak vizsgálatából kiderült, hogy a gyakorló tolmácsok szerkezethatártól függetlenül megközelítőleg kétszer annyi néma szünetet tartottak, mint a tolmácsolók. Ezt valószínűleg fejlett anticipációs készségük indokolta. A profi tolmácsok célnyelvi szövegeinek és spontán narratíváinak eredményei azt mutatták, hogy a tolmácsok kétszer annyi néma szünetet tartottak a tolmácsolási feladat során, mint a képleírás folyamán. Ennek oka nemcsak a fokozott mentális terhelésben keresendő, hanem a forrásnyelvi szegmentálásban is, amely nyilvánvalóan hatással van a célnyelvi szegmentálásra is. A jellemző szünettartamokat tekintve az egyes tolmácsolóknál az eloszlások nem tértek el jelentősen egymástól (250-750 ms között), míg a gyakorló tolmácsoknál a szünetek többsége a 200-500 ms közötti tartományban realizálódott.

A tolmácsolók és a profik célnyelvi szövegeiben több mint kétszer olyan gyakran fordultak elő kitöltött szünetek, mint a spontán narratívákban. Ahogy zajos környezetben, a szinkrontolmácsolt szövegekben is a kitöltött szünetek gyakorisága jelentősen megnövekedett. A kitöltött szünetek átlagos időtartamában különbség mutatkozott a gyakorló tolmácsok és a tolmácsolók között. Ez arra utal, hogy a tolmácsolóknak több időre volt szükségük a beszédtervezési folyamatokhoz, és az esetleges korrekciók elvégzéséhez, mint a gyakorló tolmácsoknak. A kitöltött szünetek funkcióival foglalkozó vizsgálat eredményei azt mutatták, hogy az elvégzett feladat típusától függetlenül a kitöltött szünetek elsősorban valamilyen beszédtervezési bizonytalanságot jeleznek, másodszorban pedig beszédszándékot közvetítenek.

A legtöbb szóközi néma vagy kitöltött szünet toldalékmorféma előtt fordult elő mind a profi tolmácsok, mind pedig a tolmácsolók célnyelvi szövegeiben, ami a morfológiai, szintaktikai tervezés problémáját jelezte. A spontán narratívákban fele annyi szóközi szünet regisztrációja történt meg, mint a szinkrontolmácsolt szövegekben. A spontán beszédanyagban a szóközi szünetek több esetben az „az” névelőt érintették, ami a szinkrontolmácsolt szövegekben nem volt jellemző.

A szinkrontolmácsolt szövegekben nagy számban fordultak elő nyújtások, ami több okra is visszavezethető: (1) a forrásnyelvi szöveg megértési szakaszában a tolmácsoknak nem jutott elég mentális energiájuk (a figyelemmegosztás révén sem) a produkciós mechanizmusokra, (2) a beszédtervezés során lépett fel zavar, (3) az átváltási szakaszban a megfelelő nyelvi eszköz lehívásához szükséges idő kitöltése miatt jelentkeztek a nyújtások. A profi tolmácsok a hangzónyújtást vélhetően egyfajta alternatív stratégiaként alkalmazták a beszédtervezési mechanizmus védelme érdekében, ahogy ezt a zajban beszélők is teszik, amikor a spontán beszédprodukciónban például az újraindítások és az ismétlések aránya jelentősen megnövekszik (Gósy 2007). A tolmácsshallgatóknál azonban vélhetően inkább percepció és/vagy produkció diszharmóniáról lehet szó.

A tolmácsshallgatók és a profik célnyelvi szövegeiben a hezitálás és a néma szünet bizonyos kombinációi fordultak elő. A tolmácsshallgatóknál a hezitálást megelőző szünet aránya megközelítőleg a fele volt a gyakorló tolmácsok esetében regisztrált aránynak. A hezitálást követő néma szünet ugyanakkor fordított eredményt mutatott: a tolmácsshallgatók több mint kétszer annyi néma szünetet tartottak, mint a gyakorló tolmácsok. A hezitálást követően adatolható néma szünet és a néma szünet + hezitálás + néma szünet kombináció a spontán beszédanyagban magasabb arányban fordult elő, mint a szinkrontolmácsolt szövegekben. Ugyanakkor a csak hezitálás és a hezitálást megelőző néma szünet a tolmácsok célnyelvi szövegeiben jelentkezett nagyobb arányban. A kitöltött szünetet megelőző néma szünet majdnem kétszer olyan gyakori volt a szinkrontolmácsolt szövegekben, mint a spontán beszédanyagban.

A vizsgálat eredményei alapjaiban megkérdőjelezték a forrásnyelvi szünetkihasználás lehetőségét a szinkrontolmácsolás során, hiszen a forrásnyelvi szünettartamokban való eltérések olyan minimálisak voltak, hogy legfeljebb néhány szótaggal több közlésrészlet kiejtését tették lehetővé; ez alatt a rövid idő alatt pedig jelentős mentális energia nem szabadítható fel.

5. Kitekintés

Magyarországon korábban csak egy kutatás (Bakti és Bóna 2010) foglalkozott hasonló témával, amely a szinkrontolmácsok célnyelvi beszédprodukcójában fellépő diszharmóniás jelenségeket vizsgálta.

A beszédszünetek és a hezitációs jelenségek elemzése lényeges információkkal szolgálhat a szinkrontolmácsolás során lezajló tervezési, önellenőrzési és korrekciós folyamatok megértéséhez.

Irodalom

Bakti M., Bóna J. 2010. Szinkrontolmácsolás és forrásnyelvi műfajok: Az aktuális tagolás akusztikai-fonetikai sajátosságai különböző műfajú szinkrontolmácsolt szövegekben.

- In: Károly K. és Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 19–33.
- Butterworth, B. 1980. Evidence from pauses in speech. In: Butterworth, B. (ed.) *Language production 1*. London: Academic Press. 155–176.
- Castellanos, A., Benedí, J.-M., Casacuberta, F. 1996. An analysis of general acoustic-phonetic features for Spanish speech produced with the Lombard effect. *Speech Communication* Vol. 20. 23–35.
- Ericsson, K. A., Simon, H. A. 1984. *Protocol analysis*. Cambridge, Mass.: MIT.
- Gósy M. 1998. A beszédtervezés és a beszédkivitelezés paradoxona. *Magyar Nyelvőr* CXXII. évf. I. szám. 3–15.
- Gósy M. 2004. *Fonetika, a beszéd tudománya*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Gósy M. 2007. Disfluencies and self-monitoring. *Govor* Vol. 24. No. 2. 91–110.
- Gósy M. 2008. A zaj hatása a beszédre. In: Gósy M (szerk.) *Beszédkutatás 2008*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 5–21.
- Horváth V. 2009. Funkció és kivitelezés a megakadályozásokban. Doktori disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola.
- Junqua, J.-C. 1996. The influence of acoustics on speech production: A noise-induced stress phenomenon known as the Lombard reflex. *Speech Communication* Vol. 20. 13–22.
- Levelt, W. J. M. 1989. *Speaking: from intention to articulation*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Piccalague, M., Nespoulous, J.-L., Harmegnies, B. 2005. Disfluencies as a window on cognitive processing. An analysis of silent pauses in simultaneous interpreting. In: *Proceedings of DiSS'05, Disfluency in spontaneous speech workshop*. Aix-en-Provence, France. 151–155.
- Wassink, A. B., Wright, R. A., Franklin, A. D. 2007. Intraspeaker variability in vowel production: An investigation of motherese, hyperspeech, and Lombard speech in Jamaican. *Journal of Phonetics* Vol. 35. 363–379
- Winkworth, A. L., Davis, P. J. 1997. Speech breathing and the Lombard effect. *Journal of Speech, Language and Hearing Research* Vol. 40. 159–169.

A neologizmusok fordításának vizsgálata relevanciaelméleti szempontból (német–magyar és magyar–német irányban)

Zachar Viktor

zachar.viktor@btk.elte.hu

A védés éve: 2013

Témavezető: †Dr. Szabari Krisztina PhD, ny. egyetemi docens

Opponensek: Dr. Muráth Ferencné PhD, egyetemi magántanár
Dr. Fischer Márta PhD, egyetemi docens

Kulcsszavak: neologizmus, fordítás, relevanciaelmélet, sajtófordítás, fordítási stratégia

1. A kutatás célja

Disszertációmban két szempontból vizsgáltam a neologizmusok fordításának kérdését. Miképpen fordítják a nyelvi közvetítők a német és a magyar nyelvben napjainkban létrejött új kifejezéseket? Vagyis: mi történhet akkor, amikor a fordítók új kifejezésekkel találkoznak? Felismerik-e egyáltalán? Milyen fordítási stratégiát vagy stratégiákat követnek a transláció során?

Másrészt egy, a kommunikációelméletből ismert (Wilson és Sperber 1990, Sperber és Wilson 1995), de a fordítástudomány területén is többek által kutatott és alkalmazott (Gutt 2000, Vermes 2004, 2005, Heltai 2005, 2009a, 2009b) modell – a relevanciaelmélet – elméleti hátterének segítségével arra is kitértem, mennyiben adaptálható ez az elmélet a neologizmusok fordítására, és mennyiben igazolhatók az elmélet fő állításai a kutatási terület esetében. Ennek során a vizsgálat középpontjában mindenekelőtt a nyelvi közvetítő állt. Rajta keresztül a célközönséggel, illetve annak lehetséges feldolgozási erőfeszítésével kapcsolatban is tudtam megállapításokat tenni, ám az értekezésben ez utóbbit részletesen nem vizsgáltam.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Összesen öt kutatási kérdést vizsgáltam a disszertációban. Ezek a következők voltak:

- K1) Milyen lehetséges fordítási stratégiák állnak a nyelvi közvetítő rendelkezésére a neologizmusok átültetése során?
- K2) Kimutatható-e az elvégzett kutatás alapján valamiféle tendencia arra vonatkozóan, melyik stratégiát választják gyakrabban, illetve ritkábban a fordítók a neologizmusok fordítása során?
- K3) Mennyiben adaptálható a relevanciaelmélet a neologizmusok fordításának kérdésére, alkalmas-e a terület kutatására?
- K4) Mennyiben igazolhatók a relevanciaelmélet megállapításai erre a speciális területre vonatkozóan?
- K5) Különbözik-e, és ha igen, miben a nyelvi közvetítők stratégiája és az általuk a fordításra fordított energia mennyisége annak függvényében, anyanyelvükre vagy idegen nyelvre ültetik-e át az adott neologizmust?

A kutatási kérdések mellett öt hipotézist fogalmaztam meg, mégpedig a következőket:

- H1) A kísérleti személyek kerülni fogják a célnyelvi neologizmus használatát a jobb érthetőség érdekében, ezért gyakori lesz az ekvivalens, de nem neologizmusnak minősülő célnyelvi kifejezés használata.
- H2) A H1-es hipotézissel összefüggésben szintén magas lesz a szó szerinti, vagyis minimális fordítás (Heltai 1999: 24) aránya, amely arra utal, hogy a fordító kis erőfeszítést mutatott a neologizmusok átültetése során.
- H3) A célnyelvi neologizmus használata csupán elvétve fog előfordulni a megoldások között, mivel a fordítók a nyelvi konzervativizmusra törekszenek (Niska 1998), és ódzkodnak a merőben új megfogalmazásoktól.
- H4) A fordítási megoldások körében a kutatásba bevont kultúraspecifikus kifejezések ellenére elenyésző lesz a magyarázó fordítások aránya, vagyis amikor a fordító megemlíti és meg is magyarázza a forrásnyelvi kifejezést. Döntési helyzetben inkább választja a körülírással egybekötött magyarázatot a forrásnyelvi kifejezés megemlítése nélkül.
- H5) A nyelvi közvetítők nem tartják be a fordítás során a relevancia elvét abból a szempontból, hogy kis erőfeszítést tanúsítanak a neologizmusok átültetésével kapcsolatban (H2-es hipotézis), illetve mintának tekintik a forrásnyelvi szöveget, és nem vonatkoztatnak el tőle (Gutt 2000: 105).

3. A kutatás módszere

A doktori kutatásomban szereplő új német és magyar kifejezések négy meglévő neologizmusszótárból származtak. Ezek szóanyagát előre meghatározott szempontok szerint tovább szűkítettem. A kritériumok alapján meghatározott kifejezéseket autentikus forrásnyelvi környezetben vizsgáltam, vagyis minden esetben egy több mondatból álló, mintegy egy-két bekezdésnyi sajtószöveg-részlet lefordítása volt a kutatásba bevont 56 fordító feladata. Így a megfelelő kontextus adott némi támpontot a neologizmus jelentésére vonatkozóan, és szituációba helyezte azt. A kutatásba bevont 56 kísérleti személy mindegyike az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszék két éves MA-képzésében részt vevő hallgatója volt. A vizsgálat alapját ötven neologizmus képezte, de az ezeket tartalmazó forrásnyelvi szöveg összességében mintegy 11 oldalt, vagyis 27 638 leütést (német: 15 808 leütés, magyar: 11 830 leütés) tett ki.

Míg a fenti kutatási kérdések egy részét lehetett az imént vázolt fordítás módszerével vizsgálni, addig elsősorban a relevanciaelméleti vonatkozásokkal foglalkozó kérdések esetében ezt nem tartottam elegendőnek. Ezért kiegészítésként kérdőíves vizsgálat mellett döntöttem. Ez például azt volt hivatott megállapítani, mely szövegrész(ek) lefordítása okozta a legnagyobb nehézséget, ez mire volt visszavezethető, érezte-e úgy a kísérleti személy, hogy nem tud elegendő időt vagy energiát szánni a fordításra, előfordult-e emiatt, hogy nem nézett utána bizonyos kifejezéseknek, összefüggéseknek stb. Ehhez egy nyolc, nyílt végű kérdésből álló kérdéssort állítottam össze, amelyet valamennyi, a kutatásban részt vevő fordítóhallgatóval kitölttettem a konkrét fordítási munka lezárását követően, majd ki is értékeltem.

4. Eredmények

A német neologizmusok magyarra fordítása során valamennyi, korábban azonosított stratégia megjelent. Ezek közül a magyarázó fordítás és a honosítás elhanyagolható volt, annak ellenére, hogy kultúraspecifikus kifejezések is szerepeltek a lefordítandó anyagban. A magyarázó fordítás csupán egyetlen esetben jelent meg, honosítás pedig csak két esetben fordult elő az alkalmazott stratégiák között. A kihagyás stratégiáját összesen 27 alkalommal választották a hallgatók, bár ez esetben nem lehetett teljes bizonyossággal megállapítani, valójában szándékos vagy véletlen kihagyásról volt-e szó.

A fennmaradó négy eljárás megoszlása a következő volt: leggyakrabban az ekvivalens, de nem neologizmusnak tekinthető kifejezés használata jelent meg a fordításokban (430 eset), ezt követte a körülírás (353), a célnyelvi neologizmus használata (268) és végül az általánosítás (255). A célnyelvi neologizmusok és az ekvivalens kifejezések között a szó szerinti fordítás összesen 266 esetben fordult elő, így – amennyiben ezt egyfajta külön

eljárásnak tekintjük a kísérleti személyek részéről – az ekvivalens kifejezés használata, a körülírás és a célnyelvi neologizmus után ez a stratégia volt a negyedik leggyakoribb, alig elmaradva ez utóbbi csoporttól.

A magyar neologizmusok németre fordítása során szintén valamennyi azonosított stratégia megjelent. A honosítás eljárása egyetlen esettel ezúttal is elhanyagolható volt. A német–magyar nyelvi irányhoz hasonlóan itt is szerepeltek kultúraspecifikus kifejezések, amelyek esetében gyakrabban jelent meg a magyarázó fordítás (41 eset). A kihagyás stratégiáját 67 esetben alkalmazták a fordítók.

A fennmaradó négy eljárás megoszlása ugyanazt a képet mutatja, mint német–magyar irányban, még akkor is, ha az arányok némiképpen eltérőek. A leggyakrabban ezúttal is az ekvivalens, de nem neologizmusnak tekinthető kifejezés használata jelent meg a fordításokban (418 eset), ezt követte a körülírás (391), a célnyelvi neologizmus használata (256) és végül az általánosítás (207). A célnyelvi neologizmusok és az ekvivalens kifejezések között a szó szerinti fordítás összesen 280 esetben fordul elő, így – amennyiben ezt megint csak egyfajta külön eljárásnak tekintjük – az ekvivalens kifejezés használata és a körülírás után ez a stratégia volt a harmadik leggyakoribb. Vagyis idegen nyelvre fordítás során az elvégzett kutatás alapján némileg megnőtt a szó szerinti fordítások száma.

5. Kitekintés

A doktori kutatásom keretében végrehajtott kísérlet és maga a disszertáció egyfajta áttekintést nyújt a nyelvi változásokról. Eredményei kiválóan alkalmazhatók a fordítóképzésben is, hiszen a nyelvi közvetítőknek folyamatosan lépést kell tartaniuk ezekkel a változásokkal, ismerniük kell a legújabb kifejezéseket és azok lehetséges fordításait ahhoz, hogy később megfelelő fordításokat tudjanak készíteni.

Ez idáig tudomásom szerint ezen kívül mindössze egyetlen olyan kísérlet született, amely megpróbálta adaptálni a relevanciaelméletet az új kifejezések átültetésére (Vermes 2006). Ez a rövid tanulmány azonban egyrészt angol–magyar összevetésben készült, másrészt a műfordítás területéhez sorolható, nem pedig a sajtófordítás műfajához.

Jövőbeli kutatás tárgyát képezheti például annak vizsgálata, mutatkozik-e különbség akkor, ha fordítóhallgatók helyett professzionális fordítók készítik el az adott, neologizmusokat tartalmazó szövegrészek fordítását. Ki lehetne terjeszteni a kutatást természetesen más idegen nyelvekre is, és növelni lehetne a kutatás alapját képező szóanyag terjedelmét, valamint a kísérletben részt vevő személyek körét is annak érdekében, hogy adott esetben szignifikáns eredményeket kapjunk. A szövegen kívüli tényezők mélyinterjúk segítségével is vizsgálhatók lennének. Végül lehetséges lenne annak vizsgálata is, van-e eltérés a sajtónyelvi és az egyéb szövegtípusokban előforduló neologizmusok fordítása, illetve az ezek fordításával kapcsolatos erőfeszítés között.

Irodalom

- Gutt, E. A. 2000. *Translation and Relevance. Cognition and Context*. Manchester & Boston: St. Jerome Publishing.
- Heltai P. 1999. Minimális fordítás. *Fordítástudomány* I. évf. 2. szám. 22–32.
- Heltai P. 2005. A fordító és a nyelvi normák II. *Magyar nyelvőr* 129. évf. 1. szám. 30–58.
- Heltai P. 2009a. Fordítás, relevancia, feldolgozás. *Modern Nyelvoktatás* XV. évf. 1–2. szám. 13–28.
- Heltai P. 2009b. Fordítás, relevancia, feldolgozás. In: Nádor O. (ed.) *A magyar mint európai és világnyelv. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. 5/1. kötet. Balassi Intézet, Budapest, 2008. április 3–5. Budapest: MANYE–Balassi Intézet. 27–53.
- Niska, H. 1998. *Explorations in translational creativity: Strategies for interpreting neologisms. Workshop paper*. <http://www.reocities.com/~tolk/lic/KREENG2.HTM>; letöltve: 2010. 03. 08.
- Sperber, D., Wilson, D. 1995. *Relevance. Communication & Cognition*. Oxford: Blackwell.
- Vermes A. 2004. A relevancia-elmélet alkalmazása a kultúra-specifikus kifejezések fordításának vizsgálatában. *Fordítástudomány* VI. évf. 2. szám. 5–17.
- Vermes A. 2005. *Proper Names in Translation: A Relevance-theoretic Analysis*. Debrecen: Debreceni Egyetem Kossuth Kiadója.
- Vermes A. 2006. On the Translation of Neologisms. *Eger Journal of English Studies* Vol. 6. 21–34.
- Wilson, D., Sperber, D. 1990. Outline of Relevance Theory. *Hermes* No. 5. 35–56.

Kulturálisan kötött nyelvi elemek fordítási megoldásai finn versek magyar és angol fordításaiban

Pusztai-Varga Ildikó

ildiko.pusztai.varga@gmail.com

A védés éve: 2013

Témavezető: Prof. Dr. Drahotka-Szabó Erzsébet CSc, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. habil. Szili Katalin CSc, egyetemi docens
Dr. habil. Heltai Pál CSc, professor emeritus

Publikáció: 2022. *Mézecsók, döggédula, szauna – A finn költészet fordításának kulturális dimenziói*. Budapest: HTSART – Ú M K

Kulcsszavak: fordítási megoldási tipológia, kulturálisan kötött nyelvi elem, versfordítás, szövegkorpusz, finn költészet

1. A kutatás célja

A kulturálisan kötött kifejezéseket legtöbbször szépirodalmi prózai műfajokban, filmfeliratokban, illetve szakszövegekben vizsgálják a kutatók. Doktori kutatásom a kulturálisan kötött kifejezések fordítási lehetőségeit vizsgálja versszövegekben. Arra vállalkozik, hogy egy meghatározott paraméterek szerint összeállított versszövegkorpuszon elemezze a kulturálisan kötött nyelvi elemek előfordulását és fordítási megoldásait induktív, leíró, feltáró-értelmező, kvalitatív módszerrel.

A kutatás kortárs finn versek magyar és angol célnyelvi változatait elemzi. A kulturálisan kötött nyelvi elemek fordítási megoldásait veti össze finn–magyar és finn–angol fordítási irányban. A kutatás célja a kulturálisan kötött nyelvi elemek fordítási megoldásainak leírásával feltárni a versfordítás kulturális vonatkozásait. Igazolni, hogy művészi szövegek esetében is kimutathatók bizonyos fordítási törvényszerűségek a látszólag egyéni fordítói döntések mögött. A szövegnyelvészet és a kultúrakutatás paradigmáinak ötvözésével célom feltárni a műfordító és a fordításkutató kulturálisan kötött helyzetét, és ennek hatását a fordítási és a kutatási folyamatra, illeszkedve a kulturális antropológiai kutatások humanisztikus, a kutatói szerepre is reflektáló módszertanába. A kutatás célja még az empirikus vizsgálat következtetéseire építve pontosan körülhatárolni a kulturálisan kötött nyelvi elemek fogalmát.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A vizsgálat abból az előzetes kutatói megfigyelésből indul ki, miszerint a versfordítás kulturaközvetítő tevékenység, amelyben az egyéni kreativitáson túl kulturális kötöttségek is befolyásolják a fordítási megoldásokat, illetve a konkrét vizsgálandó korpuszra vonatkozóan előzetes megfigyeléseim alapján a finn versek magyar fordításai kreatívabb, és a célnyelvi olvasóközönséghez jobban közelítő fordítási megoldásokat hívnak elő, mint ugyanezen forrásversek angol fordításai.

A kutatás arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen fordítási megoldásokat alkalmaznak a magyar, illetve az angol célnyelvekre fordító műfordítók a kulturálisan kötött kifejezések fordításakor versszövegek esetén. Vizsgálja, hogy mennyire térnek el egymástól a magyar és az angol célnyelvi szövegek fordítási megoldásai, illetve kimutathatunk-e hasonlóságot a választott fordítási megoldások között a magyar, illetve az angol célnyelvi korpuszon belül. A kvalitatív elemzés során választ keresek arra a kérdésre is, hogy milyen mértékben befolyásolja a fordítási megoldásokat a forrásnyelvi és a célnyelvi kultúra kapcsolata, egymáshoz való viszonya, tagjainak egymásról alkotott véleménye.

3. A kutatás módszere

A kutatást egy pontosan körülhatárolt, finn forrásversekből és azok magyar és angol célnyelvi fordításaiból álló szövegkorpuszon végeztem. A szövegkorpuszba kizárólag publikált finn forrásverseket, valamint ezek publikált magyar és angol nyelvű fordításait választottam. A kiválasztás másik alapvető kritériuma volt, hogy 1950 után publikált versek legyenek, azaz a finn költői stílust a mai napig meghatározó modernizációs irány képviselői (Parkko 2012). Bár vizsgálatom figyelembe veszi következtetési levonásakor a szubjektív szempontokat, és végig reflektál a kutató-műfordító kettős szerepére, saját versfordításaim nem válogattam be a vizsgálati korpuszba. Szintén nem kerültek be a vizsgált korpuszba olyan magyar vagy angol versfordítások, amelyek nyersfordítás alapján készültek. Kizárólag olyan műfordítók munkái szerepelnek a korpuszban, akik beszélnek a finn nyelvet, így közvetlenül a finn forrásverből indultak ki munkájuk során. Ez a szigorú kiválasztási folyamat támasztja meg objektivitásával az elemző folyamat kvalitatív, szubjektivitásra is reflektáló megközelítését. A folyamat végeredményeként létrejött egy háromnyelvű, digitalizált fordítási korpusz, amely 160 finn forrásverset és ezek 160 magyar és 160 angol célnyelvi fordítását tartalmazza. A digitalizált forrásversszövegek és versfordításszövegek pontos publikálási adatait is megadja a korpusz.

Az elemzés során a finn forrásnyelvi szövegben megjelölt kulturálisan kötött nyelvi elemeket, majd ezen nyelvi elemek magyar és angol nyelvi ekvivalenseit kikerestem a célnyelvi szövegekben. Ezek után a nyelvelempárok fordítási megoldások szerint osztályoztam. Így az elemzés végén rendelkezésemre állt egy finn–magyar és egy finn–angol

fordítási megoldási tipológia. Ezek egybevetésével hasonlóságokat és eltéréseket állapítottam meg a két fordítási irányra vonatkozóan.

4. Eredmények

A vizsgált korpuszban összesen 728 kulturálisan kötött kifejezést azonosítottam a finn forrásszövegekben. A fordítási megoldásokat a témában végzett kutatások eredményeire támaszkodva (Aixelá 1992/93, Drahot-Szabó 2013, Forgács 2004, Heltai 2007, 2008a, 2008b, Klaudy 2007, Leppihalme 2001, Mujzer-Varga 2010, Pedersen 2005, Valló 2002) 10 típusba soroltam: (1) átvétel, (2) részleges átvétel, (3) megfeleltetés, (4) betoldás, (5) generalizálás, (6) konkretizálás, (7) kihagyás, (8) adaptáció, (9) kulturális kifejtés, (10) szó szerinti fordítás. Közülük a kulturális kifejtést mint saját kategóriát definiáltam. A kutatás eredményeként megfogalmazott meghatározásom szerint kulturálisan kötött nyelvi elemek alatt azon nyelvi elemeket értem, amelyek szöveg- és fordítási kontextustól függetlenül felidéznek az adott kultúra, csoportkultúra tagjai számára a hozzájuk kapcsolódó konnotatív, érzelmi-asszociációs többlettartalmakat.

Az az előzetes kutatói megfigyelésem, miszerint a versfordítás kultúráközvetítő tevékenység, amelyben az egyéni kreativitáson túl kulturális kötöttségek is befolyásolják a fordítási megoldásokat, a vizsgálat eredményeképpen igazolást nyert. Művészi, szűkebben versszövegek esetében is kimutathatók bizonyos fordítási törvényszerűségek. Versfordítások esetén is működik a fordítói norma, azaz a fordítók – a műfordítók is – igazodnak a többi fordító által hasonló fordítási kontextusban korábban már alkalmazott jellemző stratégiákhoz (Klaudy 2007: 34–35).

A két fordítási irányban alkalmazott fordítási megoldások különbségeivel kapcsolatban igazolódott, hogy az angol fordítások nagyobb mértékben „tartják tiszteletben” a finn forrásverset, és annak stílusát, költői eszközeit, híven képezve le azokat. Míg a magyar fordítók bátrabban rugaszkodnak el a forrásnyelvi szövegtől, hogy a célnyelvi olvasóközönséghez igazítsák fordításaikat. Ennek hátterében a két fordítási kontextus különbsége, illetve műfaji szempontok állnak.

5. Kitekintés

A kutatás értéke, hogy a versfordítói gyakorlat és a fordítástudomány mint elméleti keret összekapcsolásával fogalmazza meg az elméleti tudás és a gyakorlati alkalmazhatóság számára egyaránt releváns következtetéseit. Újdonságaként említhető, hogy az elemzés következetesen kerül az esztétikai értékelő, valamint az előíró megnyilvánulásokat, ezzel a fordítástudomány leíró irányvonalába illeszkedve a fordítók által alkalmazott megoldásokat írja le és rendszerezi. Eredményei felhasználhatóak műfordítókursusokon, valamint a műfordítás-kritikában. A kutatás eredményeként létrehozott és digitalizált háromnyelvű versszöveggörpusz további kutatások kiindulópontjául szolgálhat.

További kutatások feltárhatják az itt elemzett kulturálisan kötött nyelvi elemeknek az egyes szubkultúrákban aktualizált értelmezéseit, valamint a finn forrásszövegek olvasói percepciójának vizsgálatával pontosabb képet kaphatunk a releváns többlettartalmakról. További, az angol célnyelvi olvasóközönséget nem egységesként, hanem eltérő jellegük-nél fogva csoportokra bontó vizsgálat is pontosabb eredményekhez vezethet. Ezenkívül a fordítói szándékot is feltérképező és azt a konkrét megoldások számarányára vetítő kvalitatív vizsgálat az itt közölt eredményeknél részletesebb következtetésekhez vezethet, ezáltal gazdagítva ismereteinket a versfordítók kulturális közvetítő szerepéről.

Irodalom

- Aixelá, J. F. 1992/93. Specific cultural items and their translation. In: Jansen, P. (ed.) *Translation and the manipulation of discourse. Selected Papers of the CERA Research Seminars in Translation Studies*. Leuven: CERA. 109–123.
- Drahota-Szabó E. 2013. *Realien – Intertextualität – Übersetzung*. Landau: Verl. Empirische Pädagogik.
- Forgács E. 2004. Reáliák és fordításuk Garaczi László műveiben. *Fordítástudomány* 6. évf. 2. szám. 38–55.
- Heltai P. 2007. Ekvivalencia és kulturálisan kötött kifejezések a fordításban. In: Heltai P. (szerk.) *Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia. A XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. Pécs/Gödöllő: MANYE/Szent István Egyetem. 3/2. kötet. 643–653.
- Heltai P. 2008a. Lexikai átváltási műveletek irodalmi és szakfordításban. *Fordítástudomány* 10. évf. 1. szám. 5–17.
- Heltai P. 2008b. Kulturálisan kötött kifejezések visszafordítása az Under the Frog című regényben. *Fordítástudomány* 10. évfolyam. 2. szám. 61–76.
- Klaudy K. 2007. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába. Angol/Német/Orosz fordítástechnikai példatárul*. Budapest: Scholastica.
- Leppihalme, R. 2001. Translation strategies for realia. In: Kukkonen, P., Hartama-Heinonen, R. (eds) *Mission, Vision, Strategies and Values. A Celebration of Translator Training and Translation Studies in Kouvola*. Helsinki: Helsinki University Press. 139–148.
- Mujzer-Varga, K. 2010: *Honosítás és idegenítés Örkény István egyperces novelláinak fordításaiban*. Doktori értekezés. ELTE BTK.
- Parkko, T. 2012. *Runouden ilmiöitä*. Helsinki: Avain.
- Pedersen, J. 2005. How is Culture Rendered in Subtitles? In: *Challenges of Multidimensional Translation: Conference Proceedings 2005*, 1–18. http://www.euroconferences.info/proceedings/2005_Proceedings/2005_Pedersen_Jan.pdf
- Valló Zs. 2002. „Honosított” angol drámák a magyar színpadon. Budapest: Pressió Kft.

A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció fordítási vonatkozásai

Sermann Eszter

eszter.sermann.lingo@gmail.com

A védés éve: 2014

Témavezető: Dr. habil. Fóris Ágota PhD, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. habil. Bölcskei Andrea PhD, egyetemi docens
Dr. Dróth Júlia PhD, ny. egyetemi docens

Publikáció: 2021. *Terminológiai szabványosítás és nyelvi közvetítés*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.

Kulcsszavak: nyelvi közvetítés, terminológiai szabványosítás, terminológiai harmonizáció, terminológiai adatbázisok

1. A kutatás célja

A disszertációban dokumentált kutatás célja a terminológiai szabványosítás és harmonizáció, valamint a nyelvi közvetítés néhány fontos kapcsolódási pontjának feltárása dokumentumelemzéssel, adatbázisok elemzésével, valamint az esettanulmány kutatási módszerének segítségével. A nyelvi közvetítés folyamatában a terminológiai szabványosításnak fontos aspektusait azonosíthatjuk. A fordítás és tolmácsolás mindennapi gyakorlata számos olyan terminológiai egyeztetési nehézséget vet fel – egyrészt az érintett nyelvpárok igen nagyszámú kombinációja, másrészt a szövegek természetének nagy változatossága miatt –, amelyet folyamatos terminológiai szabványosítási és harmonizációs munkálatokkal, ha csak részben is, orvosolni lehet. A fordítás és a terminológia kapcsolódási pontjait több szerző is részletesen tárgyalja (pl. Fóris 2018, 2019, 2020, Fischer 2015a, 2015b, Klaudy 2015, 2017, Tamás 2014). Dróth (2011) szerint a fordítóképzésben, a fordítások értékelésekor kiemelt szerepet kap a terminológia felkutatása, megfelelő kezelése. A gyakorlatban a fordítóknak mindennapi munkájuk során terminológiai munkát is kell végezniük, így kívánatos, hogy terminológiai ismeretekkel is rendelkezzenek, s ezt a szükségserűséget felismerve a képzési hálótervekbe hazánkban napjainkra már be is épült a terminológiai alapismeretek oktatása.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatási célok megvalósításához az alábbi kiinduló előfeltevéseket fogalmaztam meg:

KE1. A terminológiai munkafolyamatokra vonatkozó ISO-szabványokban jelentős számban lehetnek olyan nyelvészeti szempontból releváns részek, melyek alkalmazandók lennének a terminológusok, tolmácsok és fordítók képzésében, valamint terminológiai adatbázisok készítésében. A szabványok vizsgálata és elemzése fontos adalékokkal szolgálhat e két területen.

KE2. A szabványosított terminológia szakemberek és terminológusok együttműködésével születik, melyet terminológiai adatbázisokban helyeznek el, e tevékenység folyamatának, jellemzőinek bemutatására olyan szervek munkáját érdemes vizsgálni, melyek rövid idő alatt, rendkívüli hatékonysággal végzik e tevékenységet. Ilyen például a Microsoft Windows operációs rendszer lokalizációja, ahol érvényesülni látszik a terminológiai szabványosítás kritériumrendszere.

KE3. Spanyolországban az 1980-as évektől kezdve fontos lépések történtek a kisebbségvédelem és a nyelvtervezés területén. A katalán példa referenciaként szolgál az európai nyelvpolitikában, ugyanígy feltételezhető, hogy a terminológiai szabványosítás és harmonizáció területén is jó gyakorlatok, követendő példák találhatók. A spanyolországi terminológiai szervezetek honlapjainak tanulmányozásával képet kapunk a spanyol, a katalán, a baszk és a galego nyelvek területén szervezett formában működő terminológiai szabványosítási és harmonizációs törekvésekről.

KE4. Spanyolországban a széles körű terminológiai szabványosítási és harmonizációs munkálatok nyomán az interneten ingyenesen hozzáférhető terminológiai adatbázisok készültek. A spanyolországi terminológiai adatbázisok jellemzőinek elemzésén keresztül bemutatathatók a terminológiai adatbázisok és az online szótárak közötti különbségek.

3. A kutatás módszere

A disszertáció keretében elvégzett kutatáshoz a dokumentumelemzés és az esettanulmány módszerét alkalmaztam. A dokumentumelemzés a társadalomtudományok közös módszere, amelyet kutatásomhoz közvetlenül a pedagógiai kutatások módszertanából kölcsönöztem Nádasi (2004) alapján. Az esettanulmány készítése szintén a társadalomtudományok közös módszere, amely lehetőséget ad az adatok rendszerező vizsgálatára, adatgyűjtésre, az adatok elemzésére és az eredmények rögzítésére (Flyvbjerg 2006). Az esettanulmányok során feldolgozott adatokat részben internetes kereséssel, részben kvalitatív kutatási interjú útján szereztem. A félig strukturált interjú, vagy más néven koncentrált beszélgetés során nyílt kérdéseket alkalmaztam (lásd Cserné 1994, Fóris 2008, Kvale 2005), az interjú tervezéséhez, lebonyolításához és az adatok értékeléséhez pedig a Kvale által a kvalitatív kutatási interjúhoz megfogalmazott lépéssoron haladtam végig (Kvale 2005).

4. Eredmények

Kutatásomban első lépésként áttekintettem a terminológiai szabványosítással kapcsolatos szakirodalmat, megvizsgáltam a terminológiai szabványosítás szakirodalmi definícióit, fajtáit, szintjeit, folyamatának lépéseit, eszközeit, és kitértem a terminológiai szabványosítás szakirodalomban található kritikájára, majd megfogalmaztam a terminológiai szabványosításnak az értekezés szempontjából releváns meghatározását. Megvizsgáltam a terminológiai szabványosítás és a fordítás összefüggéseit, legfőbb kapcsolódási pontként a fordítói segédeszközök, azon belül a terminológiai adatbázisok szerkesztésének tanulmányozását, valamint a lokalizáció folyamatát emeltem ki. Második lépésként terminológiai ISO-szabványokon dokumentumelemzést végeztem, melynek célja egyfelől az értekezés szakirodalmi adatainak kiegészítése, másfelől a vizsgált szabványok felhasználási lehetőségeinek átgondolása volt két kiemelten fontos területen: az oktatásban (terminológusképzésben, fordító- és tolmácsképzésben) és a terminológiai adatbázisok készítésében. Az értekezésben két esettanulmányt is dokumentáltam. Az első esettanulmány eredményei alapján megállapítottam, hogy a terminológiai szabványosítás a Windows operációs rendszer esetében elengedhetetlenül fontos, mivel az egységes, következetes, aktuális nyelvhasználatot tükröző terminológia az operációs rendszert mint terméket könnyen kezelhetővé, közérthetővé, eladhatóvá teszi. A második esettanulmány a nemzeti terminológiai szabványosításhoz kapcsolódott, és két részből állt. Első részben bemutattam a terminológiafejlesztéshez kapcsolódó néhány spanyolországi webhely tartalmát, a második részben pedig hat spanyolországi (négy katalán, egy baszk és egy spanyol nyelvű) terminológiai adatbázis szerkezeti, tartalmi, formai jellemzőinek összehasonlító elemzését végeztem el Tamás (2014) alapján.

5. Kitekintés

Kutatásom eredményei különböző hasznosítási lehetőségeket kínálnak: (1) a terminológiai szabványosítás és harmonizáció folyamatának leírása kiindulópontját képezheti e témakörben további elméleti kutatásoknak, megalapozhatja a gyakorlati munkát ezeken a területeken; (2) a terminológiai szabványosítás, a terminológiai harmonizáció és a fordítói segédeszközök területén végzett kutatások elindíthatják további összefüggések feltárását; (3) az általam elemzett terminológiai ISO-szabványok felhasználhatók a terminológusképzésben, a fordítóképzésben, valamint terminológiai adatbázisok készítésében; (4) a terminológiai politikára vonatkozó UNESCO-ajánlásból és az ISO nemzetközi minőségbiztosítási szabványból kiindulva megtörténhetne a magyar terminológiai politika feladatainak megalapozása és megfogalmazása.

Irodalom

- Cserné Á. G. 1994. *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe: kutatómódszertan*. Pécs: JPTE Távoktatási Központ.
- Dróth J. 2011. A fordítások értékelése a szakfordítóképzésben és a fordítói munka világában. *Fordítástudomány* 13. évf. 2. szám. 5–36.
- Fischer M. 2015a. A fordító mint terminológus – a fordítás folyamatában. In: Bocz Zs. (szerk.) *Porta Lingua – A XXI. századi szakmai, szaknyelvi kommunikáció kihívásai: tanári és tanulói kompetenciák*. Budapest: SZOKOE. 93–107.
- Fischer M. 2015b. Terminológia a fordítástudományban – Fordítás a terminológiaelméletben. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein: Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 175–197.
- Flyvbjerg, B. 2006. Five Misunderstandings About Case-Study Research. In: *Qualitative Inquiry*. Vol. 12. No. 2. 219–245.
- Fóris Á. 2008. *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Fóris Á. 2018. Fordítás és terminológia: a terminológia szerepe a fordítási folyamatban. In: Robin E., Zachar V. (szerk.) *Fordítás ma és holnap*. Budapest: L'Harmattan. 7–90.
- Fóris Á. 2019. Új tendenciák és módszerek a fordítási folyamatban: a terminológia és a dokumentáció szerepe. In: Szoatak Sz. (szerk.) *Diszciplinák találkozása: Nyelvi közvetítés a XXI. században*. Budapest: OFFI. 211–218.
- Fóris Á. 2020. *Fordítás és terminológia. Elmélet és gyakorlat*. Budapest: L'Harmattan.
- Klaudy K. 2015. A fordítástudomány interdiszciplináris kapcsolatairól: Terminológia. In: Benő A., Fazakas E., Zsemlyei B. (szerk.) *Többynyelvűség és kommunikáció Kelet-Közép-Európában. A XXIV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Kolozsvár. 2014. április 24–26*. Kolozsvár: EME. 175–181.
- Klaudy K. 2017. Egyirányú interdiszciplinaritás: a fordítástudomány kapcsolata a terminológiával és a pragmatikával. *Fordítástudomány* 12. évf. 2. szám. 5–21.
- Kvale, S. 2005. *Az interjú. Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. Budapest: József Műhely.
- Nádasi M. 2004. A dokumentumelemzés. In: Falus I. (szerk.) *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó. 137–329.
- Tamás D. M. 2014. *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről*. Budapest: ELTE Bölcsészettudományi Kar.
<https://mek.oszk.hu/19100/19168/19168.pdf>

A fordítási hiba fogalma funkcionális megközelítésben

Lengyel István

istvan.lengyel@belazy.cat

A védés éve: 2013

Témavezető: Prof. Dr. Prószéky Gábor DSc, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. Dróth Júlia PhD, ny. egyetemi docens
Dr. habil. Fóris Ágota PhD, egyetemi tanár

Kulcsszavak: fordítási hiba, hibatipológiák, fordításellenőrző szoftverek, lektorálás, automatikus hibafelismerés, szabványok

1. A kutatás célja

A kutatás a fordítási hibák vizsgálatán keresztül egy automatikus, nyelvfüggetlen statisztikai módszer megalkotását tűzte ki fő céljául, valamilyen hibatípus észrevételére. A vizsgálat a definíciók és taxonómiák sokfélesége közepette (Chesterman 1993, Hansen 2010) hibatipológiák, vállalati hibakeresési gyakorlatok felmérése, továbbá automatikus hibakeresési szoftverek áttekintése után a kihagyásokat és beszúrásokat, azaz az információk aszimmetriát jelölte meg vizsgálata végső tárgyául, és arra a kérdésre kereste a választ, hogy mennyire lehet ezeket bináris és/vagy nem bináris hibaként (Pym 1992) értékelni. A kutatás újszerűsége a hibakategóriák részletes bemutatásában és értékelésében, továbbá abban áll, hogy új szempontokat fogalmaz meg a hibakategóriák átgondolásához és értékeléséhez. Ezeken túlmenően több – a kutatás időszakában még újak vagy tervezés alatt állónak számító – fordításértékelési szabványt elemez, és tudományos szempontból vizsgálja a vállalati minőségértékelési gyakorlatot.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A dolgozat a következő öt tézis bizonyítására vállalkozott:

1. A hibatipológia akkor megfelelő, ha a munkafolyamatbeli szerepeket és az előállítási technológiát nem keveri össze a fordítási hibák észrevételével, azaz vagy okokat, vagy hibákat keres.
2. A vállalati hibatipológiák ihletet merítenek a szabványokból, de ritkán alkalmazzák tiszta formájukban a szabványokat.

3. Az automatikus hibafelismeréssel korábban csakis egyszerű, szabályalapú hibakeresést valósítottak meg. Bizonyos hibatípusokat lehet, más hibatípusokat nem lehet számítógépes eszközökkel vizsgálni.
4. Attól függően, hogy mit tekintünk fordítási hibának, jelentős különbségek lehetnek a hibák számítógépes eszközökkel történő észrevételénél.
5. Az utolsó tézis valójában egy próbálkozás az információs aszimmetria – beszúrás/kihagyás – számítógéppel történő nyelvfüggetlen kiértékelésére és annak vizsgálatára, hogy mindez mennyire megbízható az emberi lektoráláshoz képest.

3. A kutatás módszere

A kutatás többféle, egymást kiegészítő módszerre támaszkodott a különböző kutatási kérdések megválaszolása érdekében. Az adatgyűjtés primer, kvalitatív, adatbázisalapú, illetve interjúra épülő módszerrel történt. Az automatikus fordításellenőrző szoftverek funkcióinak felderítése egyrészt szakirodalmi alapokon – Makoushina (2007) elemzése nyomán –, másrészt a programok próbaverzióinak tesztelésével történt. A kutatás következő szakaszában végzett primer, korpuszalapú, kvantitatív kísérletek egyike az emberi lektori döntések számszerűsítését helyezte a középpontba, a másikban pedig egy hibafajta automatikus megállapítására kidolgozott kétféle módszer összevetésére került sor az elrontott korpuszal.

Az első kísérlet egy valós lektorálási feladat szimulációja volt, korpuszonként 3-3 lektor (összesen 12 lektor) bevonásával, feltételezetten jó fordítások egy részének elrontásával. Azért három fővel, mert a gépi fordítások emberi fordítással történő összehasonlítását szolgáló metrika, a BLEU is három referenciam fordításból indul ki (Papineni et al 2002). A másik kísérlet, az automatikus hibakeresés megvalósítása két fő lépésből, a fejlesztésből és az eredmények kiértékeléséből állt. Az algoritmus kialakítása egy meglévő eszköz, az úgynevezett múzsa alapján történt. A múzsa forrás- és célnyelvi kifejezéspárokat rendel össze, azaz nyelvfüggetlenül kivonatol kifejezéspárokat egy-egy korpuszból. A fejlesztés tényleges része a kihagyás/beszúrás múzsaalapú kiértékelése volt, amelynek során a szegmens lefedése a múzsa találati alapján történt meg. Az értékelés automatizált mérésekkel történt, az ellenőrzés által megjelölt szegmensek és a korpuszba szándékosan bevezetett hibákat tartalmazó szegmensek listájának összevetésével.

4. Eredmények

Az 1. tézis bizonyítására a SAE J2450, a LISA QA modell, az MQM és a DQF, továbbá az ISO 14080 WD hibakategóriáinak bemutatásával, az egyes hibák értékelésével, valamint az ATA és az ELTE vizsgafordítás-értékelési hibakategóriáinak, az ITS Tag Set 2.0

hibakategóriáinak, továbbá az SDL TMS és a memoQ beépített hibakategóriáinak bemutatásával történt. A vizsgálat kiderítette, hogy egyes hibakategóriák, például a nyelvtani hiba, a terminológiai megfelelési hiba jelenségeket mutatnak, míg mások, például a félrefordítás a forrásszöveg hibája miatt, vagy a nem megfelelő 100%-os találat, okokat keresnek. Az elemzés bemutatta, miért okoznak ezek többértelműséget a modellben. A tézis állításának bizonyításán túl javaslatok fogalmazódtak meg a gyakorlatias, egyértelmű hibatipológiák összeállításához.

A 2. tézis bizonyítása során kiderült, hogy az egyes nagyvállalatok, főleg az informatikai nagyvállalatok, hogyan értékelik a fordításokat hibatipológiákkal, milyen hibákat különböztetnek meg és milyen információkat gyűjtenek be a lektoroktól. Az elemzés rámutat, hogy a vállalati hibatipológiák ihletet merítenek a szabványokból, de ritkán alkalmazzák tisztán a szabványokat. Az értekezés elsőként mutatja be és veti össze – akár a magyar, akár a nemzetközi szakirodalmat tekintve – ilyen sok vállalat hibatipológiáját.

A 3. tézis igazolása érdekében bemutatásra kerültek az automatikus hibafelismerés különböző formái, használati körei, és kiderült, hogy csakis egyszerű, szabályalapú hibakeresést valósítottak meg eddig ezen a területen. A dolgozat bemutatja az automatikus hibafelismerés szakirodalmát, amely igen szűk, továbbá összegzi a számítógépes eszközökkel vizsgálható és nem vizsgálható fordítási hibákat.

A 4. tézis bizonyításának céljával végzett kísérlet azt vizsgálta, hogy tapasztalt lektorok milyen pontossággal állapítják meg a beszúrás/kihagyás tényét angol–német és angol–magyar fordításokban, azaz milyen pontosság várható el a hibák számítógépes eszközökkel történő észrevételénél. Az eredmények igazolták, hogy attól függően, mit tekintünk fordítási hibának, jelentős különbségek lehetnek az eredményekben.

Az 5. tézissel kapcsolatban megállapítható, hogy a dolgozatban bemutatott két módszer, a múzsaalapú módszer és a szegmenshosszarányon alapuló módszer, nem közelítette meg az emberi elemzés hasznosságát. A szegmenshosszeltérés jobban tudta jóslani a hibák előfordulását, és jobban teljesített beszúrásra, mint kihagyásra, míg a múzsaalapú módszer a kihagyást találta meg nagyobb pontossággal.

5. Kitekintés

A dolgozat kijelölt néhány kutatási irányt: érdekes lenne például megtudni, hogy egy „optimális” minőségű szöveghez hány lektor kell. Hagyományos fordítóirodai munkafolyamat az úgynevezett TEP (*translation–editing–proofreading*), amelynek hasznosságát már sok fordítási szakember megkérdőjelezte, de kutatás még sosem vizsgálta. Vajon két lektor megtalál minden jelentős hibát? Illetve milyen hibafajtákat talál meg jó eséllyel egy lektor, két lektor, három lektor és így tovább, technológiahasználattal vagy anélkül? Az értekezés megadja a módszertani keretet ennek az objektív vizsgálatához és méréséhez.

A dolgozat eredetileg még egy kérdést kívánt vizsgálni, ez pedig a fordítási hibák megítélése a hibatipológiák alapján. Ugyanazt a hibát mennyien azonosítják egyformán, egy hiba hány hibatípusba tartozhat bele lektoroktól és hibatipológiáktól függően?

Érdeemes lenne tovább vizsgálni a beszúrási/kihagyási hibafajtákat is elemző módszerrel: elképzelhető, hogy például a zárójelbe tett kifejezések kihagyását másképpen ítélik meg a lektorok, mint egy többszavas tulajdonnévből történő kihagyást. Ezt a meglévő szövegek elemzésével lehet vizsgálni.

A kísérletben érdekes eredmény, hogy kialakult egy angol–magyar és egy angol–német lektori „profil”: jelentős eltérés mutatkozott a megjelölt szegmensek száma és – ezután már kevésbé meglepően – a szegmensek pontossága között. Érdeemes lenne ezt a vizsgálatot tovább vinni, és a megállapításokat elegendő adattal alátámasztani (vagy éppen megcáfolni).

Noha az automatikus módszer nagyobb eséllyel jelöli meg az információs aszimmetria jellegű hibákat, mint a véletlen mintavétel, és így időt takaríthat meg, nem elegendően megbízható ahhoz, hogy a fordítástámogató szoftverekbe bevezethető legyen. Elképzelhető azonban, hogy a finomhangolásával jelentős javulás érhető el.

Irodalom

- Chesterman, A. 1993. From 'is' to 'ought': Laws, norms and strategies in translation studies. *Target*. Vol 5. No. 1. 1–20.
- Hansen, G. 2010. Translation 'errors'. In: Gambier, Y., van Doorslaer, L. (eds). *Handbook of Translation Studies*. Amsterdam: John Benjamins. 385–388.
- Makoushina, J. 2007. Translation Quality Assurance Tools: Current State and Future Approaches. In: *Proceedings of the 29th International Conference on Translating and the Computer*. London: ASLIB.
- Papineni, K., Roukos, S., Ward, T., Zhu, W.-J. 2002. BLEU: A Method for Automatic Evaluation of Machine Translation. In: *Proceedings of the 40th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*. Philadelphia: ACL. 311–318.
- Pym, A. 1992. Translation Error Analysis and the Interface with Language Teaching. In: Dollerup, C., Loddegaard, A. (eds.). *Teaching Translation and Interpreting*. Amsterdam: John Benjamins. 279–290.

A vállalati és üzleti tolmács kettős lojalitása a magyar–japán és a japán–magyar interperszonális kommunikációban

Sato Noriko

sato.noriko@uni-bge.hu

A védés éve: 2014

Témavezető: Dr. habil. Hidasi Judit CSc, professor emeritus

Opponensek: Dr. Vihar Judit PhD, egyetemi docens
Dr. Székács Anna PhD, ny. főiskolai tanár

Kulcsszavak: tolmács, magyar–japán, lojalitás, interkulturális kommunikáció, pragmatikai ismeretek

1. A kutatás célja

Magyarországon az 1990-es évektől kezdődően növekedett meg jelentősen a japán érdekltségű vállalatok száma és ezzel együtt az igény szakképzett tolmácsok közreműködésére. A vállalati tolmácsok munkája során számos nyelvi, kulturális, kommunikációs és tolmácsolásbeli nehézség merült fel, melyek szükségessé tették a tolmács szerepére és a tolmácsolási etikára fókuszáló kutatást magyar–japán nyelvpárban a vállalati és üzleti tolmácsolás terén.

A kutatás arra a kérdésre kereste a választ, hogy milyen nehézségekkel küzdenek a vállalati és üzleti tolmácsok a magyar–japán nyelvpárban, mi a tolmács szerepe és milyen tolmácsolási normát és etikát alkalmaznak a tolmácsok. A fő célkitűzés a tolmácsok kommunikációs és egyéb nehézségeire adandó válasz megtalálása, a vállalati és üzleti tolmácsok kulturálisan beágyazott helyzetére és szerepére való rávilágítás, valamint a téma további kutatására való ösztönzés volt.

A kutatás tárgya a magyar–japán tolmácsok tolmácsolási normákkal és etikával kapcsolatos elvárásai, valamint ezek megfeleltetése volt saját feladatukkal és szerepükkel. A szűk kutatási területet a vállalati és üzleti dialógustolmácsolás képezte magyar–japán nyelvpárban.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A vállalati és üzleti tolmácsok kettős lojalitását vizsgáló kutatás alapfeltevése, hogy a tolmács elképzei a rá osztott szerepet, és ennek megfelelő tolmácsolási etikát alkalmaz a két személy, illetve a két felhasználó fél közötti kommunikációban. Elképzelései szerint mindkét személyhez, illetve felhasználó félhez lojális lehet. A magyar–japán és a japán–magyar interperszonális kommunikációban azonban a tolmács általában az egyik kultúrához tartozó személy, és ez a tény befolyásolhatja a tolmácsolási etikáról és a vállalt szerepről alkotott véleményét. A tolmács és a felhasználó a saját kultúrából hozott értékrend szerint gondolkodik és cselekszik. Sajátos, kulturálisan kötött elképzelései vannak a tolmácsok szerepéről, a tolmácsolási etikáról, azaz a tolmácsokra vonatkozóan saját elvárásai vannak.

A tolmács igyekszik megfelelni a felhasználók igényeinek, de a saját kultúrájából hozott érték és norma korlátozza abban, hogy mind a két felhasználó fél igényeit egyenlő mértékben kielégítse. Vagy dilemma alakul ki, vagy csak az egyik fél igényeit tudja kielégíteni. A tolmács által megélt nehézségek forrása valószínűleg a kulturális eltérésekből, a tolmácsolási normafelfogás különbözőségéből és a tolmács lojalitásának megítéléséből fakad.

Hipotézisként fogalmazható meg tehát, hogy a közvetlen interperszonális kommunikációban dolgozó, vállalaton belüli tolmács a tolmácsolási aktus során az egyik félhez lesz lojális. Ez lehet a dialógus-tolmácsok tolmácsolási nehézségeinek egyik okozója.

3. A kutatás módszere

A kutatás elméleti alapját Nord (1997) lojalitás fogalma képezi, amely a tolmács felelősségére is alkalmazható. Eszerint a fordító, illetve a tolmács felelősséggel tartozik mindkét ügyfél iránt abban, hogy a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg céljában megegyező legyen. A tolmács kutatásban vizsgált szerepe szorosan összefügg a tolmácsolás és a tolmács definíciójával. A tolmácsolás, pontosabban a vállalati és üzleti dialógustolmácsolás a személyek közötti szándékos, kétirányú verbális interakcióban közvetített interperszonális és interkulturális kommunikációt jelenti, színhelyei pedig a szervezeti megbeszélések és az üzleti tárgyalások (Nord 1997). A dialógustolmács pedig az a személy, aki egy adott vállalatnál állandóan vagy alkalmilag végzi a dialógustolmácsolást.

A tanulmány elméleti keretének további pilléreit a japán kultúra és kommunikáció sajátosságai, a fordítási technikákkal, illetve a stratégiákkal kapcsolatos elméletek, valamint a pragmatikai és az interkulturális pragmatikai elméletek jelentik. A japán kultúra és kommunikáció sajátosságait illetően mindenekelőtt E. T. Hall (1989) magas és alacsony kontextusú kultúra elméletét és Hofstede (1995) nemzeti kultúra modelljét kell megemlíteni.

A vizsgálat Chesterman (1993) fordítási norma modelljének alkalmazásával történik. A közvetlen interperszonális viszonyban tolmácsoló dialógustolmács számára az interakcióban mindkét ügyfél egyszerre és egyidejűleg célközönség és forrásnyelvi beszélő is, ezért Chesterman (1993) modellje két irányban, a beszélő és a hallgató irányában is alkalmazható. A vizsgálandó lojalitás a professzionális normákhoz tartozik, ezen belül a felelősségi normákhoz, így ezeket a beszélő és a hallgató elvárásai szabályozzák.

Az elemzéshez több kutató elméletei járulnak hozzá. A Baker és munkatársai-féle (1993) fordítási univerzálék közül az explicitég növelése, Venutitól (1995) a tolmács láthatatlansága, House-tól (1997) a nyílt és a rejtett fordítás, Klaudytól (1997) az átváltási műveletek elmélete.

Az üzleti tolmácsok kettős lojalitásának vizsgálata három módszerrel történt: a magyar tolmácsok körében végzett primer, kvalitatív kérdőíves felméréssel, a velük készített mély interjúkkal, valamint a tolmácsokkal végeztetett fordítások és lektorálás elemzése alapján. Az adatgyűjtésre 2011 és 2013 között került sor. A strukturált kérdésekből álló kérdőíves felmérésben 29 vállalati tolmács és 4 japán munkáltató működött közre. A félig strukturált mélyinterjúk 7 magyar anyanyelvű japán tolmáccsal készültek. A forrásnyelvi és a célnyelvi szövegekből álló párhuzamos korpuszt (Baker 1995:230) 7 tolmáctól származó 6 beszédaktus és egy párbeszéd fordítása, valamint egy e-mail szöveg fordításának lektorált verziója alkotta.

Mindhárom adatgyűjtés kis mintán zajlott, ezért az eredmények nem tekinthetők reprezentatívnak, csak tendenciákra utalnak. Emellett a párhuzamos korpuszelemzés érvényessége is valamelyest megkérdőjelezhető, mivel az üzleti titoktartás miatt nem valódi tolmácsolási szituációban készült anyagok, hanem kreált forrásnyelvi szövegek kerültek felhasználásra, amikor a tolmácsok a fordítási, illetve lektorálási felkérést kapták. Emiatt az elemzés megbízhatósága és az adatok érvényessége némileg megkérdőjelezhető. Ennek az eljárásnak ugyanakkor vitathatatlan előnye az, hogy a tolmácsok által lefordított vagy lektorált anyagok rámutathatnak az általuk ideálisnak tartott tudatos és nem tudatos tolmácsolási stratégiákra, utalhatnak szokásaikra, nyelvi viselkedésükre.

A mélyinterjúkban az interjúalanyok a saját tapasztalataikat és szubjektív véleményüket mondták el. Bár nem lehet általánosítani a véleményeket, és azt sem lehet tudni, hogy valódi tolmácsolási körülmények között ténylegesen hogyan viselkednének, mégis előny az, hogy a viselkedésük okait, indítékait, esetleg konkrét nehézségeket ismerhetünk meg, amelyekhez a korpuszelemzés során nem lehet hozzáférni.

4. Eredmények

A kutatás a következő tényeket tárta fel:

1. A tolmács és a tolmácsolás terminusa kultúránként eltér.

2. Az udvariasság és a funkcionális ekvivalencia az egész diskurzus fordításán keresztül jön létre, és ennek megléte vagy meg nem léte befolyásolhatja a két ügyfél közötti interperszonális viszonyt.
3. A tolmácsok nehézségeit a célnyelvi pragmatikai ismeretek hiánya, de különösen a szociopragmatikai transzfer, továbbá részben a kettős lojalitás kérdése okozza.
4. A magyar anyanyelvű vállalati és üzleti dialógustolmácsok gyakran végeznek interkulturális kommunikációs tájékoztatói tevékenységeket, sőt olykor tanácsadói tevékenységet is. Ezen tevékenységek célja a két kultúra közötti különbség áthidalása.
5. A magyar anyanyelvű, vállalati és üzleti dialógustolmácsok hármas szerepet töltenek be: láthatatlan nyelvi közvetítői szerep; a kulturális különbség áthidalása érdekében az interakcióban aktívan részt vevő látható kommunikációs moderátori szerep; valamint az interperszonális viszony fenntartása érdekében cselekvő interperszonális koordinátori szerep. Az utóbbi szerepvállalásnál a kettős lojalitás kérdése fontos tényezőként funkcionál.

A vizsgálat a magyar anyanyelvű tolmácsok számára tolmácsolási nehézséget okozó négy tényezőre világított rá a magyar–japán nyelvpárosításban. Az első ilyen tényező a japán kultúra és kommunikáció sajátosságai, a második pedig a tolmács interkulturális pragmatikai ismereteinek hiányossága. Ha a fordító a célnyelvi szöveg hatására nem gondolva, az olvasó iránti empátia hiányában fordít, akkor a célnyelvi szöveghez az eredetitől eltérő pragmatikai jelentést ad hozzá, és ez akaratlanul félrevezetéshez vagy a két ügyfél közti interperszonális viszonyok romlásához vezethet.

A harmadik tényező a tolmács multifunkcionális szerepköreivel, és ezzel összefüggésben a tolmács és a megbízó között a dialógustolmács definíciójára vonatkozóan fennálló eltérés. A magyar–japán tolmácsolásban a japán felhasználók gyakran azt hiszik, hogy a tolmács csak nyelvi közvetítő, ugyanakkor a gyakorlatban elvárják tőle, hogy a japán kultúra és a saját vállalati hagyományok közötti közvetítői szerepet is betöltse, miközben ez nem tudatosodik sem a felhasználókban, sem a tolmácsokban. Ráadásul a tágabb értelemben vett dialógustolmácsi feladatoknak, vagyis szerepkörnek a kiterjedését és határait nehezen lehetne meghatározni.

A negyedik tényező a tolmács lojalitásával kapcsolatos tényező. A lojalitás mindkét ügyfél iránti fordítói felelősséget jelent a fordítási interakcióban (Nord 1997). Mivel a vállalati és üzleti dialógustolmács általában mindkét ügyfél irányában tolmácsol, ezért a tolmácsnak elvileg mindig kettős lojalitást kell vállalnia. Azonban a gyakorlatban ezt nem mindig sikerül megvalósítani.

A hipotézis csak részben igazolódott. Több szabadúszó tolmács válaszolt úgy, hogy saját identitásuk és az ügyfelek közötti hatalmi viszonytól függetlenül a tolmácsnak a megbízó oldalán kell fordítania. A vállalati tolmácsok közül többen úgy gondolják, hogy ők

mind a japán, mind a magyar ügyféllel bizalmi viszonyban vannak, és mindkét ügyfélhez lojálisak tudnak lenni. A tolmácsok tolmácsolás közben a szociopragmatikai kiigazítással, kulturális információadással végzik a két ügyfél közötti kommunikáció koordinálását. A tolmácsoláson kívül az ügyfelek közötti interperszonális kapcsolatok fenntartása érdekében közbejárnak. Egy tolmács nyilatkozott úgy, hogy saját magyarsága (identitása) és az egyik ügyfélhez húzó érzelmei miatt lelkileg nehéz lojalitást vállalnia a megbízóval. A hipotézis egyedül az ő esetében igazolódott.

5. Kitekintés

Napjainkban egyre több magyar tanul japánul, és a magyar–japán tolmácsszakma iránti érdeklődés is növekszik. Azonban kevesen foglalkoznak magyar–japán nyelvpárosításban a tolmácsolási nehézségek kutatásával. A magyar–japán tolmácsok, a nyelvtanárok és a diákok körében nem ismertek a magyar–japán nyelvpár tolmácsolási nehézségeire és okaira vonatkozó kutatások eredményei. A vállalati és üzleti dialógustolmács szerepének és kettős lojalitásának, valamint a tolmácsolási etikának a tisztázása magyar–japán nyelvpárosításban részben hozzájárulhat a tolmácsolási nehézségek enyhítéséhez és jelentős anyagot nyújthat a tolmácsképzéshez.

A kutatás eredményei arra engednek következtetni, hogy a tolmácsok nehézségeinek enyhítése érdekében érdemes lenne a célnyelvi pragmatikai ismeretek, de különösen a szociopragmatikai ismeretek oktatását beilleszteni a nyelvoktatásba.

Irodalom

- Baker, M., Francis, G., Tognini-Bonelli, E. (eds). 1993. *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*. Amsterdam: Benjamins.
- Baker, M. 1995. Corpora in Translation Studies: An Overview and Some Suggestions for Future Research. *Target* Vol. 7. No. 2. 223–243.
- Chesterman, A. 1993. From 'Is' to 'Ought': Laws, Norms and Strategies in Translation Studies, *Target* Vol. 5. No. 1. 1–20.
- Hall, E. T. 1989. *Beyond Culture*. New York: Anchor Books, Doubleday.
- Hofstede, G. 1995. *Tabunkasekai* (Fordítás: 1991. *Cultures and Organizations: Software of the Minds*. London: McGraw-Hill). Tokyo: Yuhikaku.
- House, J. 1997. *Translation Quality Assessment. A Model Revisited*. Tübingen: Gunter Verlag.
- Klaudy K. 1997. *Fordítás II. Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Nord, Ch. 1997. *Translating as a Purposeful Activity*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Venuti, L. 1995. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London/New York: Routledge.

A fordítás szerepe az angol mint idegen nyelv tanulásában és oktatásában: az európai uniós szövegek fordításának vizsgálata

Károly Adrienn

adriennkaroly@gmail.com

A védés éve: 2015

Témavezető: Prof. Dr. Károly Krisztina DSc, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. habil. Heltai Pál CSc, professor emeritus
Dr. Dróth Júlia PhD, ny. egyetemi docens

Kulcsszavak: fordítási specializáció az anglisztika alapképzésben, európai uniós szakszövegek, a fordítás szerepe a nyelvoktatásban, fordítási kompetencia

1. A kutatás célja

A kutatásom fő célja az volt, hogy a felsőoktatási nyelvoktatás kontextusában feltárja az európai uniós tartalmú szövegeken végzett fordítás pedagógiai jelentőségét és lehetőségeit. A dolgozat két fő kérdésre kereste a választ: (1) Mi a fordítás és az uniós tartalmú szövegek az angol mint idegen nyelv felsőfokú oktatásában és tanulásában betöltött szerepe? (2) Hogyan lehet a fordítást hatékonyan integrálni a magyarországi anglisztika alapképzésbe? A két fő célkitűzés az empirikus vizsgálatokban további konkrét kutatási kérdésekre bontva jelent meg.

A kutatás első, elméleti szakaszában a téma szempontjából leginkább releváns gondolatok, érvek, koncepciók és modellek átfogó, kritikai elemzését és egységes keretbe foglalását kíséreltem meg. A fő cél az volt, hogy a nem hivatásos fordítás jelenségét a tágabb társadalmi-kulturális kontextusában értelmezsem. Az elemzés részletesen feltárta a nyelvoktatáspolitikai irányzatok és döntések mögött meghúzódó ideológiai áramlatokat, amelyek nagyban befolyásolják a fordításról kialakult általános nézeteket és a fordítás nyelvoktatásban történő felhasználásának a megítélését. A fordítástudomány szemszögéből a figyelmem elsősorban a nem hivatásos fordítás tudományos státuszára és ennek pedagógiai következményeire irányult. A kutatásban sor került a leginkább releváns pedagógiai kérdések részletes áttekintésére is.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatási kérdések elsősorban a tanulók és a tanárok szemszögéből vizsgálták a jelenséget, de a vizsgálat mindegyike figyelembe vette a kurzustervezés és tananyagfejlesztés szempontjait is. Mivel a kutatás a kvalitatív paradigmát követte, a súlypont nem előzetesen megfogalmazott hipotézisek tesztelésén volt. A kutatási probléma felvetésének szakaszában azonban kiindulási pontként megfogalmazódtak a szakirodalomból és a saját tapasztalatomból felmerülő elméleti előfeltevések, melyek módszertanilag irányt szabtak az empirikus kutatásoknak.

3. A kutatás módszere

Az empirikus kutatásban az anglisztika alapszakos képzés keretein belül vizsgáltam a fordítás jelentőségét egy konkrét magyarországi felsőoktatási intézmény esetében. Az instrumentális esettanulmány módszerét szélesebb értelemben, sajátos kutatási stratégiaként használtam (Verschuren 2003), és egy konkrét eset részletes bemutatásán és elemzésén keresztül próbáltam szélesebb perspektívából is megérteni a vizsgált jelenséget. A kutatás öt különálló, de egymással összefüggő vizsgálatból állt, amelyek az egri Eszterházy Károly Főiskola anglisztika alapszakjába integrált európai uniós angol szaknyelvi specializációs moduljának szakfordítási kurzusaira irányultak. Az adatgyűjtés és elemzés során a beágyazott vegyes módszerek megközelítést alkalmaztam (Creswell 2013). Az adatgyűjtés módszerei közé tartozott a kérdőíves felmérés, a félig strukturált interjú, a szövegelemzés, illetve egy online pályakövető felmérés.

4. Eredmények

Az eredmények szerint a fordításnak kulcsszerepe lehet a nyelvi alapképzésben, mivel a fordítás nem csupán a nyelvi kompetencia fejlesztésének hatékony eszköze, hanem önmagában is hasznos készség. Változatos és jól megtervezett, uniós tartalmú szövegeket is felhasználó fordítási feladatok segítségével nem csupán a kommunikatív kompetenciát lehet fejleszteni, hanem a fordítási rutint, a szaknyelvi kompetenciát, valamint több olyan általános, átváltható készséget, amelyek jól hasznosíthatók mind a munkaerőpiacon mind a további tanulmányok során. Ilyen például a kritikai gondolkodás, az önreflexió, a problémamegoldás, a kreativitás, az önállóság, az együttműködés, az eszközhasználat és információ-kezelés, az igényesség, az önértékelés vagy a kulturális érzékenység (Peverati 2013). A pályakövető felmérés eredményei szerint az alapszakos diploma megszerzése után a hallgatók közel fele került ki közvetlenül a munkaerőpiacra, akik tipikusan olyan munkakörökben helyezkedtek el, ahol szükség van magas szintű (szak)nyelvi kompetenciára és gyakran különböző típusú fordításra, illetve közvetítésre is.

Bár a nyelvi alapképzésben megjelenő fordítási kurzusok kívül esnek a hivatásos fordítóképzés kontextusán, itt is érdemes követni a hivatásos fordítóképzésben alkalmazott

alapelveket és módszereket, és a fordítást elsősorban kommunikációs tevékenységnek, illetve problémamegoldó, kreatív folyamatnak tekinteni. Különösen fontos, hogy a nyelvtanulás során szóba kerüljenek a fordítói szakmával, a minőséggel, valamint a nyelvi és kulturális normákkal és konvenciókkal kapcsolatos kérdések is. Ezen a szinten a legtöbb figyelmet azonban érdemes a szűk értelemben vett nyelvi kompetencia fejlesztésének szentelni. Ennek egyik eszköze az analitikus hibajavítás, először elsősorban a nyelvi jellegű hibákra majd később a valódi fordítási hibákra összpontosítva, amelyek inkább a frazeológia és a szöveg szintjén jelentkeznek. Fontos hangsúlyozni, hogy az anyanyelvre történő fordítás segítségével kiválóan fejleszhető az anyanyelvi kompetencia is. Végül az autentikus, európai uniós témájú szövegek használata több szempontból is hasznos (Klady 2004). Ezek egyrészt kitűnően illusztrálják az európai kommunikáció dinamikus jellegét, másrészt témájukból adódóan hasznos ismereteket közvetítenek. Az uniós szövegek fordításán keresztül a tanulók szakmai ismeretei az idegen- és az anyanyelven egyaránt bővülnek, és egyúttal a szaknyelvi kommunikáció gyakorlására is alkalom nyílik. Ezen túl a fordítás segíthet kapcsolatot teremteni az idegennyelv-szakok tantervének meglehetősen elszigetelt elemei között (nyelvészeti és irodalmi–kulturális stúdiumok).

5. Kitekintés

Chesterman (1993) gondolatára alapozva úgy tűnik, érdemes átgondolni a fordításoktatás fordítástudományon belül elfoglalt helyét és státuszát. A fordítástudománynak a fordítás típusától és minőségétől, valamint a fordító kompetenciájától függetlenül érdemes leírnia a fordítói viselkedést. Ha a fordítást Tymoczko (2007) javaslata alapján gyűjtőfogalomként fogjuk fel, akkor a fordítás eltérő értelmezései, valamint a változatos fordítási tevékenységek egységes fogalmi keretbe és rendszerbe illeszthetők. Ez azért is nagyon fontos, mert a különböző fordítási tevékenységi formák folyamatosan hatnak egymásra, hiszen ugyanannak a rendszernek a részei. A nem hivatásos fordítás tanulmányozása nem csupán a fordítástudomány leíró és elméleti ágának releváns, hanem a fordításpedagógiának is, mivel segíthet megérteni a fordítási kompetencia fogalmát és elsajátításának folyamatát (PACTE 2011). A fordítás változatos tevékenységi formái közötti összefüggések feltárása ugyanakkor rávilágít a köztük lévő fontos különbségekre is. Sajnos a való életben sokszor elmosódnak a határok a hivatásos és a nem hivatásos fordítás között (a szükséges végzettség és/vagy tapasztalat szempontjából), és nem válnak el élesen a formális és informális fordítási szituációk sem. Ez számos negatív következménnyel járhat a fordítói szakma presztízsére és általában a fordítások minőségére nézve, ami pedig a fordítástudomány és a nyelvtudomány szorosabb együttműködésére hívja fel a figyelmet. A fordítás nyelvoktatásban történő felhasználása képes lehet megváltoztatni a fordítási tapasztalattal nem rendelkezők fordításról kialakított, sokszor leegyszerűsített nézeteit. Pedagógiai szempontból lényeges, hogy a fordítást oktató tanárok rendelkezzenek fordítási tapasztalattal és ideális esetben fordítási képesítéssel is.

Kramersch szerint (2011) ma a nyelvoktatás elsődleges célja haladó szinten a kommunikatív kompetencia fejlesztésén túl egy kifinomultabb, úgynevezett *szimbolikus kompetencia* kialakítása, melynek segítségével a nyelvtanulók képesek lehetnek tudatosabban szemlélni, hogyan tükrözik a különböző szövegek és megnyilatkozások mások gondolatait és szándékait, és ezáltal az önmegismerésre és a személyiségfejlődésre is lehetőségük nyílik. A szövegközpontú-funkcionális elveken alapuló és tanulóközpontú oktatási módszereket alkalmazó fordításoktatás releváns lehet más olyan képzési területek számára is, ahol felmerül az írásbeli vagy szóbeli fordítás, illetve tágabb értelemben a nyelvi közvetítés és az uniós szaknyelv használata.

Irodalom

- Chesterman, A. 1993. From 'is' to 'ought': laws, norms and strategies in Translation Studies. *Target* Vol. 5. No. 1. 1–20.
- Creswell, J. W. 2013. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (4th Edition). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Klaudy K. 2004. Az EU-szakszövegek fordításának oktatása. In: Dobos Cs. (szerk.) *Miskolci nyelvi mozaik*. Budapest: Eötvös József Kiadó. 11–24.
- Kramersch, C. 2011. The symbolic dimensions of the intercultural. *Language Teaching* Vol. 44. No. 3. 354–367.
- PACTE. 2011. Results of the validation of the PACTE translation competence model: Translation project and dynamic translation index. In: O'Brien, S. (ed.) *Cognitive Explorations of Translation*. London: Continuum. 30–56.
- Peverati, C. 2013. Translation in modern language degree courses: a focus on transferable generic skills. *InTRAlinea* Vol. 15. <http://www.intralinea.org/archive/article/1932> (30 May 2014)
- Tymoczko, M. 2007. *Enlarging Translation, Empowering Translators*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Verschuren, P. 2003. Case study as a research strategy: some ambiguities and opportunities. *International Journal of Social Research Methodology* Vol. 6. No. 2. 121–139.

Fordítási univerzálék a lektorált szövegekben

Robin Edina

robin.edina@btk.elte.hu

A védés éve: 2015

Témavezető: Prof. Dr. Klaudy Kinga DSc, professor emeritus

Opponensek: Dr. habil. Heltai Pál CSc, professor emeritus
Prof. Dr. Károly Krisztina DSc, egyetemi tanár

Publikáció: 2018. *Fordítási univerzálék és lektorálás. Fordítástudományi értekezések III.*
Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.

Kulcsszavak: explicitáció, implicitáció, lektorálás, optimalizáció, műveletek, univerzálék

1. A kutatás célja

A fordítástudomány egyik központi kutatási témája azoknak a nyelvi sajátosságoknak a tudományos feltárása, amelyek általánosságban megfigyelhetők a forrásnyelvi szövegről a célnyelvre való áttérés során, illetve inkább a fordítás útján keletkezett szövegeket és nem az eredetileg célnyelven született, autentikus műveket jellemzik, függetlenül a fordításban részt vevő nyelvpár rendszerbeli sajátosságaitól és a fordítás irányától. Ezen univerzális jellegzetességek közé sorolható az egyszerűsítés, az ismétlések kerülése, az explicitáció, az interferencia, a lexikai egységek sajátos megoszlása, a konvencionális nyelvhasználat, a normalizáció, a célnyelvre jellemző egyedi elemek hiánya, valamint a kiegyenlítődség.

A fordítási univerzálékat (Baker 1993, Laviosa 2009) kutató vizsgálatok viszont többnyire nem veszik figyelembe azt a tényt, hogy az elemzés alapjául szolgáló korpuszok gyakran lektorált fordításokból állnak, amelyek már nemcsak a fordító stratégiájának és műveleteinek nyomait viselik magukon, hanem a fordítást gondozó lektoréit is. Felmerül a kérdés, vajon mennyiben módosítják a szövegeket gondozó lektorok a fordító műveleteit és így a fordított szövegekre jellemző univerzális jellegzetességeket. Az univerzálékkal kapcsolatos tanulmányok említik (pl. Tirkkonen-Condit 2004, Chesterman 2010), hogy ezek a jellemzők inkább a „közepes” fordítások velejáráói. Logikusnak tűnik, hogy a lektorok, akik javító, tökéletesítő céllal végzik a munkájukat (Mossop 2001), ezeket a fordítási „anomáliákat” is módosítják.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A doktori értekezés alapjául szolgáló kutatásban arra a kérdésre kerestem a választ, mi történik a fordítási univerzálékkal a lektorálás eredményeként, azaz változtatnak-e a lektorok a fordításokra tipikusan jellemző sajátosságokon. A válasz megtalálásához további kutatási kérdések felállítására volt szükség, amelyeket az alábbi pontokban sorolhatunk fel:

1. Azonosíthatók-e statisztikailag is mérhető különbségek a fordítói kéziratok és a lektorált szövegek között, amelyek a fordítási univerzálék módosulására utalhatnak?
2. Hajtanak-e végre a lektorok a kötelező javításokon kívül további módosításokat, és ha igen, milyen műveletek ezek?
3. Vajon végeznek-e a lektorok önállóan is explicitációs és implicitációs műveleteket a lektorálásban?
4. Változtatnak-e a fordítók által végzett explicitációs és implicitációs műveleteken?
5. Mi a lektorok explicitációs és implicitációs műveleteinek megoszlása a célnyelvi szövegben, milyen kategóriákba sorolható műveletek fordulnak elő leggyakrabban a lektorálás során?
6. Vajon módosítják a lektorok a fordított szövegek explicitási szintjét?

Mivel a fordítási univerzálék jelenléte a célnyelvi normától való eltérésként értelmezhető, hiszen ezek a jellemzők különböztetik meg a fordítási szöveget az autentikus szövegalkotástól (Baker 1993, Laviosa 1998), sőt több alkalommal éppen a fordítások hiányosságaival, az eredeti szövegekhez képest „gyengébb” minőségével hozták kapcsolatba a kutatók (Blum-Kulka 1986, Tirkonnen-Condit 2004, Chesterman 2010), hipotézisként fogalmazódott meg, hogy a lektorok az ekvivalencia és a nyelvhelyesség ellenőrzésén kívül olyan szövegszerkesztő módosításokat is végeznek (Mossop 2001), amelyek csökkentik a fordítási univerzálék dominanciáját: a lektor az optimális hatás érdekében módosít a fordító explicitációs és implicitációs művelein, mivel a túlzott alkalmazásuk, vagy éppenséggel hiányuk eredményezheti az univerzálék (pl. redundancia, lexikai elszegényedés, interferencia) megjelenését a fordításban.

3. A kutatás módszere

Doktori értekezésem egy két részből álló – kvantitatív és kvalitatív elemzéseken alapuló – kutatás eredményeit foglalta össze. A kutatás tíz, a szórakoztató irodalom műfajába

tartozó, angolról magyarra fordított regény vizsgálatára épült. Mivel a fordítási univerzálék szövegszintű nyelvi jelenségeket is magukban foglalnak, olyan lektorálási korpuszra volt szükségem, amelyben ezek jelentkezhetnek. Kommunikációs céljuknál fogva a szórakoztató irodalmi műveket gördülékeny megformáltság, a köznyelvben használatos szófordulatok jellemzik. Ebben a műfajban a fordító és a lektor feladata, hogy könnyen feldolgozhatóvá, az autentikus írásművekkel egyenértékűvé tegye a fordítást. A szövegeket digitális formátumban bocsátották rendelkezésemre a könyvek kiadói, ezért a kutatás első részében gépi statisztikai elemzéseket végeztem (szótípus/szövegszó; egyedi elemek, lexikai sűrűség) a korpuszban szereplő (eredeti, fordítói, lektorált) kéziratok teljes egészének egybevetésére a korábbi korpuszalapú vizsgálatokra építve (Laviosa 1998; Xiao et al. 2010).

Toury (2004) és Pym (2008) rámutat, hogy az univerzáléknak kikiáltott jelenségek többsége valahogyan kapcsolódik az explicitációhoz, ezért összpontosult a kontrasztív szövegelemzés a fordítók és a lektorok által végrehajtott explicitációs és implicitációs műveletek vizsgálatára. A kvalitatív jellegű elemzés először a szövegek egy-egy részletét vetette össze az átváltási műveletek vizsgálatához (Klaudy 1997). Az átváltásokat azután Klaudy (1999) és Englund Dimitrova (2005) műveleti tipológiáját szintetizálva és a terminológiát egységesítve kötelező szabálykövető, valamint fakultatív normakövető és stratégiakövető explicitációs és implicitációs kategóriákba soroltam. A harmadik lépésben a fordítói kéziratokat egybevettem a lektorált változattal, és megvizsgáltam, hogyan módosítottak a lektorok a fordítók által végzett átváltási műveleteken, hajtottak-e végre – és ha igen, milyen mértékben – explicitációt és implicitációt a fordító műveleteitől függetlenül. Végetetül egybevettem a kvantitatív korpuszvizsgálat és a kvalitatív szövegelemzés eredményeit, fényt derítve a fordító és a lektor műveleteinek, valamint a fordított és a lektorált szövegek nyelvi mintázatainak összefüggéseire.

4. Eredmények

Az empirikus kutatás eredményei igazolták az előzetes hipotéziseimet. A fordítói kéziratokat gondozó lektorok gyakran módosítanak a fordítók által végzett explicitációs műveleteken: törlik a felesleges lexikai és grammatikai betoldásokat, csökkentik a fordított szöveg szintaktikai redundanciáját. A módosításokon túl a lektor saját stratégiakövető explicitációs és implicitációs műveleteket is végez a célnyelvi szövegek explicitágának optimalizálására. Ezek a műveletek az automatikus gépi elemzésekben statisztikailag is megmutatkoznak: a szövegek lexikája gazdagodik, a redundancia csökken a lektorálás során. A vizsgált szövegek alapján úgy tűnik, hogy a lektorálás befolyásolja a fordítási univerzálék dominanciáját a fordított szövegekben, a negatív megítélésű jelenségeket a lektorok visszaszorítják, optimalizációra törekedve. Ezen eredmények alapján érdemes

felhívni a figyelmet a fordítási univerzálékra, az explicitációs és implicitációs műveletek következményeire a fordító- és a lektorképzésben is, hiszen a nemkívánatos jelenségek egy része – ha ezeknek tudatában vagyunk – kiküszöbölhető, illetve kiküszöbölendő.

Az értekezés egyik célkitűzése továbbá egy új elméleti modell létrehozása volt, amely a korábbi kutatások és tanulságok szintetizálásával – Toury (1995) és Halverson (2003) munkájából kiindulva – igyekezett magyarázatul szolgálni az univerzálisnak tekintett fordítási szövegsajátosságok kialakulására (Robin 2015). A doktori értekezés alapjául szolgáló korpuszalapú kutatás és szövegelemzés eredményei igazolták a modellt, vagyis a fordítási törvényszerűségeket, az explicitációs és implicitációs műveleteket és a fordítási univerzálék összefüggését a fordító kockázatkerülő stratégiájával. Ugyancsak elméleti eredménynek tekinthető a doktori értekezés opponensi véleményei alapján tisztázott, terminológiai szempontból is konzisztens tipológia az explicitációval és implicitációval járó műveletek, valamint a lektori beavatkozások kategorizálására (Robin 2018).

5. Kitekintés

A fordítási szolgáltatások egyre növekvő professzionalizálódásával előtérbe került a fordítás minőségbiztosítása, amelynek a lektorálás kulcsfontosságú eszközévé vált a nemzetközi szabványok alapján (MSZ EN 15038:2006, ISO 17100:2015). A szakma igényeit követve a fordítástudományi kutatók egy része a lektorálás vizsgálata felé fordult (Robert 2018), és ebbe a tudományos trendbe illeszkedik doktori értekezésem is. Habár lektorálástudományról beszélni túlságosan ambiciózusnak tűnhet, a lektorálásról szóló szakirodalom tanúsítja, hogy ez a tudományos irányzat képes meghatározni és leírni kutatása tárgyát, saját terminusait és kutatási módszereit, empirikus eredményeivel törekszik az általánosíthatóságra, a lektorálás sajátosságainak előrejelzésére, és törekszik a területen tevékenykedő szakemberek közötti konszenzusra (Klaudy 2020; egy tudomány érettségéről). Ha önálló tudományként egyelőre nem is, a lektorálástudomány aldiszciplínaként megállhatja a helyét.

Irodalom

- Baker, M. 1993. Corpus Linguistics and Translation Studies: Implications and Applications. In: Baker, M., Francis, G., Tognini-Bonelli, E. (eds) *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins. 233–250.
- Blum-Kulka, S. 1986. Shifts of Cohesion and Coherence in Translation. In: House, J., Blum-Kulka, S. (eds) *Interlingual and Intercultural Communication. Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition*. Tübingen: Narr. 17–35.
- Chesterman, A. 2010. Why Study Translation Universals? In: The Digital Depository of the University of Helsinki. <http://hdl.handle.net/I0138/24319>

- Dimitrova, E. B. 2005. *Expertise and Explicitation in the Translation process*. Amsterdam: Benjamins.
- Halverson, S. 2003. The cognitive basis of translation universals. *Target* Vol. 15. No. 2. 197–241.
- Klaudy K. 1997. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 1999. Az explicitációs hipotézisről. *Fordítástudomány* 2. évf. 1. szám. 5–22.
- Klaudy K. 2020. Közös nyelvet beszélünk? Ami a 123 fordítástudományi terminusból kimaradt. In: Fóris Á., Bölcskei A. (főszerk.) *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben*. XXVII. MANYE Kongresszus. KGRE Budapest, 2019. április 15–16. I. rész: Fóris Á., Pintér T., Szoták Sz., Tamás D. M. (szerk.) *Terminológia, lexikográfia, fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Laviosa, S. 1998. The English Comparable Corpus: A Resource and a Methodology. In: Bowker, L., Cronin, M., Kenny, D., Pearson, J. (eds.) *Unity in Diversity: Current Trends in Translation Studies*. Manchester: St. Jerome. 101–112.
- Laviosa, S. 2009. Universals. In: Baker, M. (ed.) 2009. *Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge. 306–311.
- Mossop, B. 2001. *Revising and Editing for Translators*. Amsterdam: Benjamins.
- Pym, A. 2008. On Toury's laws of how translators translate. In: Pym, A., Shlesinger, M., Simeoni, D. *Beyond Descriptive Translation Studies. Investigations in homage to Gideon Toury*. Amsterdam: Benjamins. 311–328.
- Robert, I. S. 2018. La recherche en révision : portrait bibliométrique, questions de recherche et méthodologies. *Paralleles* Vol. 30. No. 2. 129–152.
- Robin E. 2015. A fordítási univerzálék újraértelmezése. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II*. Budapest: Eötvös Kiadó. 75–90.
- Robin E. 2018. A lektorálás műveleti tipológiája – a javítás és jobbítás kategóriái. *Modern Nyelvoktatás* 2018. 2–3. szám. 88–99.
- Tirkkonen-Condit, S. 2004. Unique items – over- or under-represented in translated language? In: Mauranen, A., Kujamaki, P. (eds) *Translation Universals: Do they exist?* Amsterdam: Benjamins. 177–186.
- Toury, G. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: Benjamins.
- Toury, G. 2004. Probabilistic explanations in translation studies. In: Mauranen, A., Kujamaki, P. (eds) *Translation Universals: Do they exist?* Amsterdam: Benjamins. 15–32.
- Xiao, R., He, L., Yue, M. 2010. In pursuit of the ‘third code’: Using the ZJU Corpus of Translational Chinese in Translation Studies. In: Xiao, R. (ed.) *Using Corpora in Contrastive and Translation Studies*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing. 182–214.

**Összehasonlítható kompetenciák
anyanyelvi és fordított szövegekben**

**Az anyanyelvi fogalmazási kompetencia és a fordítási
kompetencia összefüggései egyetemi hallgatók
magyar nyelvű, összehasonlítható szövegei alapján**

Makkos Anikó

makkos.aniko@sze.hu

A védelem éve: 2015

Témavezető: Dr. Dróth Júlia PhD, ny. egyetemi docens

Opponensek: Dr. habil. Heltai Pál CSc, professor emeritus
Dr. habil. Szűcs Tibor PhD, egyetemi docens

Kulcsszavak: szövegalkotási kompetencia, anyanyelvi szöveg, fordítás, fordítóképzés

1. A kutatás célja

A kutatás elsődleges célja annak feltárása volt, hogy milyen jellegzetességei vannak kiemelkedő anyanyelvi képességekkel rendelkező egyetemisták anyanyelvi szövegeinek. A dolgozat arra is reflektált, hogy a korábbi kutatások nem tettek kísérletet arra, hogy egyazon személyek anyanyelvi és fordított szövegeit azonos kritériumok mentén értékeljék, és ennek alapján vonjanak le következtetéseket a két szövegalkotási képesség összefüggéseire vonatkozóan. A vizsgálat ezért egy adott, összehasonlítható korpusz alapján mutatta be a résztvevők szövegalkotási sajátosságait, és tett javaslatokat a szövegalkotási képességek lehetséges és szükséges fejlesztési irányaira, rámutatva az eredmények gyakorlati alkalmazhatóságára általában a felsőoktatásban, speciálisan pedig a fordítóképzésben. A fordítások értékelési módszerei közötti jelentős eltérések miatt a szakma is kereste az egységesebb eljárásokat (vö. Dróth 2001, Conde 2012).

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatás szándékainak megfelelően az alábbi elméleti kérdéseket fogalmaztam meg:

- K1) Felkészít-e a közoktatás kitűzött céljait és gyakorlatát tekintve a felsőoktatás által igényelt szövegalkotásra?
- K2) Hogyan valósul meg az anyanyelvi kompetencia és a fordítási kompetencia fejlesztése?
- K3) Mely pontokon kapcsolódik össze a két kompetencia?
- K4) Mi a különbség az anyanyelvi fogalmazások és a fordítások minőségének értékelése között?

A doktori kutatás empirikus része elsősorban a következő kérdésekre keresett válaszokat:

- K5) Milyen anyanyelvi szövegalkotási kompetenciával rendelkeznek a felsőoktatásba bekerülő hallgatók?
- K6) Milyen összefüggések vannak az anyanyelvi szövegalkotás és a fordítási szövegalkotás között anyanyelvre fordítás esetén?
- K7) Kimutatható-e az anyanyelvi fogalmazás minőségének hatása a fordított szöveg minőségére?
- K8) Vannak-e összefüggések az anyanyelvi szövegalkotási hiányosságok és a fordítási hibák között, és ha igen, melyek azok?

A terjedelmi korlátok miatt nem sorolom fel a hipotéziseket, viszont az eredmények bemutatása során a hipotézisekre reflektálok.

3. A kutatás módszere

Az empirikus, kvantitatív kutatás anyagát képező szövegek két korpuszt alkottak: az elsődleges szövegalkotás eredményeképpen létrehozott magyar szövegek tartoztak az egyikbe (32.494 szó), és az angolról magyarra fordított szövegek a másikba (32.990 szó); összesen 110 fordító szakos hallgató 220 szövege. A szövegeken végzett részletes hibaelemzés során a hibatípusok rögzítésére egy *NVivo* nevű tartalomelemző programot használtam. A program által generált eredmények alapján vontam le következtetéseket a fogalmazások és a fordítások hibatípusait illetően, illetve végeztem összehasonlításokat a két korpusz között.

Az értékelési eljárás alapját a magyar irodalom érettségi vizsgának a szövegalkotásra vonatkozó útmutatója mellett a szövegalkotási teljesítmény mérésének lehetőségeit bemutató, magyar nyelvű szakirodalom képezte (vö. Kádárné 1990, Molnár 2002). Ugyanakkor bemutattam a fordítások értékelésének alapvető színtereit (vö. Klaudy 2005) és

eljárásait is, kiemelten a képzésben alkalmazott analitikus módszereket (Asztalos-Zsembery 2008, Conde 2012, Károly 2012). A helyesírási kérdések eldöntéséhez a Laczkó–Mártonfi-féle Helyesírást használtam irányadónak.

4. Eredmények

A nagymintás empirikus kutatásban feltárt anyanyelvi szövegalkotási hiányosságok bebizonyították, hogy a 12 éves anyanyelvi oktatás csak részben hozza meg a tőle elvárt eredményeket. Az elsődleges magyar nyelvű szövegekben a diákok szókincese nem volt elég gazdag és változatos, gyakoriak voltak a helytelenül megválasztott szavak és szókapcsolatok. A konnexitás megteremtése is súlyos problémának bizonyult: az utalószók és kötőszók gyakran elmaradtak, és az egyeztetés hibái szintén tipikusak voltak. A helyesírás kapcsán is megállapítottam, hogy az semmiképpen sincs készségi szinten, ahogy azt az érettségi vizsga időpontjára már feltételezik.

A vizsgálat eredményei alapján bizonyítottam találtam, hogy a fordító- és tolmácsképzés nem kerülheti ki azt a feladatot, hogy a tanulmányokba célzott anyanyelvfejlesztést is beépítsen. Mivel az erre a szakra járó hallgatók anyanyelvi képességei a speciális felvételi követelmények miatt kétségkívül meghaladják a középiskolát végzettek átlagos anyanyelvi szintjét, ezért ebből egyenesen következik az is, hogy a felsőoktatásban sem hagyható abba az anyanyelvi fejlesztés és azon belül is a szövegalkotási képesség további csiszolása. A szakmai tudás megszerzésének és demonstrálásának ugyanis egyértelmű feltétele, hogy az anyanyelvhasználati képesség is lépést tartson az újonnan megszerzett ismeretekkel.

A két szövegalkotási kompetencia között feltárt összekapcsolódásokra építve azonos szempontsor alkalmazásával írtam le mindkét szövegalkotás jellegzetességeit, és ennek eredményeképpen nem nyilvánvaló összefüggéseket is fel tudtam tárni az egyes hallgatók képességeinek mintázatát illetően. A szakirodalom áttanulmányozása igazolta, hogy az anyanyelvi szövegalkotás és a fordítás oktatásának szakemberei és kutatói gyakorlatilag nem használják egymás eredményeit. Ennek ellenére, kiváltképp oktatási szituációban, amikor egy szöveg sok átültetését vizsgáljuk, a szövegalkotás minősége nagyon jól értékelhető a forrásnyelvi szöveg nélkül is. Így azokat a hiányosságokat tudjuk feltárni, amelyek az anyanyelvhasználathoz köthetőek.

A két szöveg hibatípusainak összevetése megmutatta, hogy a szókinces, a konnexitás és a helyesírás az a három terület, amelyek a legtöbb hibát adták ki mind az anyanyelvi, mind a fordított szövegekben. Az összehasonlítás egyúttal arra is rávilágított, hogy a fordított szövegekben a szókinceshez és a konnexitáshoz köthető hibák arányosan gyakoribbak voltak, mint az eredeti anyanyelvi szövegekben, míg a helyesírási hibák közel azonos mennyiségben fordultak elő. Bebizonyosodott, hogy a fordítási szituáció jelentősen felerősíti a bizonytalan szó- és frazémaismeretet, illetve növeli a szóisméltlési hajlandóságot: a meglévő hiányosságokat szinte megduplázták a nyelvi közvetítés okozta nehézségek. A

második leggyakoribb hibatípus a konnexitás volt a fordításokban, ahol a megfigyelt laza vagy hibás szövegszerkesztés erős hasonlóságot mutatott az élőbeszéd szerkezeti jellemzőivel. Végül a helyesírási hibák összegzése alapján megállapítható volt, hogy kimagaslottak a központoszási hibák, illetve jelentős számban fordultak elő az összetett szavak és szó szerkezetek írásmódja terén ejtett vétségek is.

A két szövegtörzs hibái között további szoros összefüggések voltak kimutathatók a mondat szerkesztés és a nyelvhelyesség területén. A nyelvhelyesség esetében a hibák kis száma nem tette lehetővé statisztikailag értelmezhető összefüggések kimutatását: bár az érettségi szövegalkotás értékelésében eléggé hangsúlyos a terület, kritikusságát egyáltalán nem igazolták vissza a vizsgált szövegek. Ugyanakkor a két törzs szoros összefüggését ennek a hibatípusnak a mentén is sikerült igazolni. A mondat szerkesztés területén sikerült kimutatni a legkevesebb hibát mindkét törzsben, törzsonként közel azonos mennyiségűt, de a csekély elemszám miatt az összefüggés nem volt szignifikáns.

A kutatás fontos eredménye az a megállapítás, hogy a nyelvhelyesség, a mondat szerkesztés és a helyesírás olyan készség szintű részei a szövegalkotásnak, amelyek állandónak mondhatók a szövegalkotási típustól függetlenül, azaz eredeti anyanyelvi és anyanyelvre fordított szövegek alkotása esetén is. A mondat szerkesztés kivételével szignifikáns korrelációkat sikerült kimutatni a szókinccs, a helyesírás és a konnexitást területén. Összegezve kijelenthető, hogy a biztos anyanyelvi fogalmazási kompetenciával rendelkező egyének jobb anyanyelvi fordításokat hoztak létre.

A fordított szövegek hibatípusainak megállapításával sikerült bizonyítani, hogy az anyanyelvre fordított szövegekben található fordítási hibák jelentős százaléka nem a forrásnyelv elégtelen ismeretének, hanem a bizonytalan anyanyelvhatalmatnak a következménye: a fordított szövegekben alig voltak olyan rossz megoldások, amelyek az idegen nyelvű szöveg értésének elégtelenségeiből fakadtak volna. A feltárt hibák túlnyomó többsége a megfogalmazásra volt visszavezethető, ez pedig a célnyelvhez köthető probléma.

5. Kitekintés

A kutatás egyik legérdekesebb eredménye, hogy a megállapított hibák nagy száma az élőbeszédet jellemző szövegalkotási sajátosságoknak az írott szövegre történő átviteléhez volt köthető. Ezért fontos lehet olyan átmeneti szövegfajták vizsgálata, mint például a chatszövegek, mivel ezek észrevétlenül is hatással vannak más írott szövegekre. A szövegalkotást erősen befolyásoló tényezőnek mutatkozott a számítógépen történő írás is, így ezt is érdemes lenne célzottan vizsgálni. Az eredmények az oktatás több szintjén is hasznosulhatnának, mivel az írásktatásnak fel kell készítenie a diákokat az új technológiák jelentette kihívásokra.

Külön figyelmet lehetne továbbá fordítani egy hosszabb távú vizsgálatsorozat keretében arra, hogy egy-egy problematikus szövegalkotási terület célzott fejlesztése – mint

például a szókincs, a grammatikai kapcsolóelemek vagy a helyesírás egyes kérdései – milyen eredményeket hozhat a fordítóképzésben. Ugyanígy a felsőoktatásban is érdemes lenne olyan kísérleti pedagógiai programokat kidolgozni, amelyek az anyanyelvi íráskészséget fejlesztik tovább.

Irodalom

- Asztalos-Zsembery E. 2008. A szakfordítóképzés tanfordításainak hibaelemzésen alapuló értékelése gyakorlati megközelítésben. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a SZIE alkalmazott nyelvészeti kutatásaiból*. Gödöllő: SZIE GTK. Atlantisz Kiadó. 65–91.
- Conde, T. 2012. Quality and Quantity in Translation Evaluation. *Across Languages and Cultures* Vol. 13. No. 1. 67–80.
- Dróth J. 2001. *A formatív értékelés a fordítás oktatásában*. Doktori disszertáció, Pécs: JPTE Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program. Kézirat.
- Kádárné Fülöp J. 1990. *Hogyan írnak a tízenévesek? Az IEA-fogalmazásvizsgálat Magyarországon*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Károly A. 2012. Translation competence and translation performance: Lexical, syntactic and textual patterns in student translation of a specialized EU genre. *English for Specific Purposes* Vol. 31. No. 1. 36–46.
- Klaudy K. 2005. A fordítási hibák értékelése az életben, a képzésben és a vizsgán. *Fordítástudomány* 7. évf. 1. szám. 76–84.
- Laczkó K., Mártonfi A. 2006. *Helyesírás*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Molnár E. K. 2002. Az írásbeli szövegalkotás. In: Csapó B. (szerk.) *Az iskolai műveltség*. Budapest: Osiris. 193–216.

Internetes hivatkozások

- Írásbeli érettségi javítási-értékelési útmutató
http://193.225.13.61/erettsegi2012/k_magyar_12maj_ut.pdf (Letöltve: 2012. 06. 07.)
- NVIVO
http://www.qsrinternational.com/products_nvivo.aspx?utm_source=NVivo+10+for+Mac (Letöltve: 2014. 05. 15.)

Megszólítások pragmatikája japán–magyar összevetésben

A japán apellatív megszólítások fordításának vizsgálata magyar filmszövegekben

Somodi Júlia

somodi.julia@kre.hu

A védés éve: 2015

Témavezető: Prof. Dr. Hidasi Judit CSc, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. habil. Szili Katalin CSc, egyetemi docens
Dr. Székács Anna PhD, ny. főiskolai tanár

Kulcsszavak: audiovizuális fordítás, megszólítások, fordítási norma, honosítás, idegenítés, rajongói fordítások

1. A kutatás célja

A kutatás a japán filmek megnyilatkozásaiban előforduló apellatív megszólítások magyar hivatalos szinkronfordításaiban és rajongói filmfeliratokban való fordításának elemzéséről szól. A témaválasztást két tényező befolyásolta: (1) a japán–magyar nyelvpár eltérő megszólítási szokásai a pragmatikai megközelítésű fordítástudományi kutatás számára termékeny talajnak bizonyulnak, és a téma kiaknázatlan területnek számít, (2) Magyarországon nem létezett a japán filmek magyar fordítására (így a megszólításokat érintő fordítási elvekre sem) vonatkozó fordítási norma, nem voltak ismertek továbbá a fordítással szembeni nézői elvárások.

A kutatást azzal a céllal végeztem, hogy japán filmekből, valamint magyar filmfordításokból vett forrás- és célnyelvi példák alapján a leíró fordítástudomány paradigmájában nagyszámú példa kvantitatív és kvalitatív vizsgálatával feltárjam a megszólítások fordítására jellemző eljárásokat a japán–magyar nyelvpárban. A fordítói viselkedés megfigyelésén túl pedig törvényszerűségeket keresek az egyes fordítói eljárásokat irányító döntésekben. A dolgozat így betölt egy kutatási űrt és úttörő munka is egyben, hiszen magyar–japán nyelvpáron eddig nem született hasonló jellegű elemzés.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Doktori dolgozatomban a következő kérdésekre kerestem a választ: (1) Tapasztalható-e eltérés a személyközi viszonyokban (Spencer-Oatey 2004, 2008) az eredeti és a célnyelvi

szöveg között? (2) Sikerül-e megvalósítani a fordítónak a funkcionális vagy másodlagos funkcionális ekvivalenciát (House 1997, 1981, 2001)? (3) Módosul-e a célnyelvi szövegben a személyközi viszonybeli változás következtében az apellatív megszólítások beszédaktusokban betöltött illokúciós erőt (Austin 1997; Szili 2004) moduláló szerepe a forrásnyelvi szöveghez képest? (4) A honosítás vagy az idegenítés (Venuti 1995) jellemző a megszólítások fordítására?

Az elemzéskor a következő hipotézisekből indultam ki: (1) A személyközi viszonyok tekintetében a nyílt és rejtett fordítás (House 1997, 2001) sajátosságai és a normabeli különbségekből fakadóan eltérés mutatható majd ki a forrásnyelvi szöveg és célnyelvi szöveg között. (2) Az idegenítést előtérbe helyező rajongói fordításokban a személyközi kapcsolatokban beállt változás miatt a funkcionális ekvivalencia nem minden esetben valósul meg maradéktalanul. A fordítás során az interperszonális kapcsolatokban beállt változás ugyancsak gátat szab a funkcionális ekvivalencia megvalósításának. (3) A kapcsolatkezelési stratégiában bekövetkezett előjelváltás a forrásnyelvi beszédaktus illokúciós erejét fokozza vagy gyengíti. (4) A szinkronfordítások és a rajongói fordítások célközönsége összetételében eltér egymástól. A rejtett fordítói stratégiát követő szinkronfordításra a honosítás lesz jellemző, a rajongói táborra megcélzó rajongói fordításokban nagyobb arányban fordul elő az idegenítés.

3. A kutatás módszere

Az apellatív megszólítások fordításának elemzésére egy párhuzamos japán–magyar korpuszt hoztam létre, amely 883 játépercenyi, hét különböző műfajú japán filmet, 402 apellatív megszólítást tartalmaz. A kutatás jelentősége, hogy a hivatalos szinkronfordítások mellett az amatőr fordítók által készített rajongói fordításokat is vizsgálja. Létrehoztam egy 722 perc játékidős hét filmből és 488 nyelvi példából álló egynyelvű magyar korpuszt, amely segítségével lehetőség nyílik a fordításban alkalmazott és az eredeti magyar szövegben történő megszólítási szokások összevetésére.

A japán eredeti, valamint a két célnyelvi szöveggönyvből manuálisan gyűjtöttem ki az apellatív megszólításokat tartalmazó megnyilatkozásokat, majd táblázatban egymás mellé rendeltem a forrásnyelvi és célnyelvi példákat. Ezen felül létrehoztam egy komplex táblázatot, amelyben az ekvivalencia-viszonyokat vizsgáltam. A vizsgálat eredményeit egybevettem az eredeti magyar korpuszban alkalmazott apellatív megszólításokkal.

A fordításértékelést az apellatív megszólítások fordításának elemzésére adaptált House-féle (1997; 2001) funkcionális pragmatikai modelljének segítségével végeztem el. A dolgozatban az apellatív megszólítások fordításában fellelhető törvényszerűségeket, fordítói stratégiákat is vizsgáltam.

Brown és Levinson (1987), Spencer-Oatey (2008) valamint Takiura (2008) rendszerét ötvözve kidolgoztam egy olyan elméletet, amely alapján a japán apellatív megszólítások

által kifejezett kapcsolatkezelési stratégiák kategorizálhatók. House (1997, 2001) funkcionális-pragmatikai modellje, valamint Polcz (2012) beszédaktusok fordításelemzésére adaptált modellje alapján kidolgoztam egy olyan módszert, amellyel az apellatív megszólítások fordításában az ekvivalencia-viszonyok vizsgálhatók.

4. Eredmények

A vizsgálatból az derült ki, hogy a japán filmek magyar szinkronverzióiban a funkcionális ekvivalencia megvalósul. Az idegenítő eljárást kedvelő rajongói feliratok 26 (6.77%-a a rajongói fordításokban szereplő apellatív megszólításoknak) olyan példát tartalmaznak, ahol a funkcionális ekvivalencia nem valósul meg. Egy apellatív megszólítás fordítását akkor tekintem nem ekvivalensnek, amikor a célnyelvi megnyilatkozás pragmatikai funkciója oly mértékben változik, hogy az befolyásolja a szöveg koherenciáját, vagy olyan mértékű idegenszerűséget hordoz, amely kognitív terhet ró a nézőre.

A korpusz elemzése során olyan példák is feltűntek, amelyekben az apellatív megszólítás eredeti pragmatikai jellemzői megváltoznak, nem olyan mértékben viszont, hogy az ekvivalencia-viszonyok sérülne, ám az interperszonális kapcsolatok minőségére kihatással vannak. Ilyenkor pragmatikai elmozdulásról beszélünk. A pragmatikai elmozdulások olyan lexikai változtatások, amelyek kisebb-nagyobb mértékben modulálják a megnyilatkozások illokúciós erejét, az illokúciós és perlokúciós aktust és hatással vannak az interperszonális kapcsolatkezelésre (azaz interperszonális elmozduláshoz vezetnek). Az elemzés során megállapítottam, hogy az előjelüket megváltoztató apellatív megszólítások 25%-a az interperszonális kapcsolatokban beállt változáson túl a beszédaktusok illokúciós erejét is modulálják.

Az apellatív megszólítások fordítása esetén a pragmatikai elmozdulásokon kívül jelentős a pragmatikai veszteség, illetve a pragmatikai többlet jelensége is. E két utóbbi jelenség az apellatív megszólítások kihagyásával és betoldásával áll szoros összefüggésben. Az eredmények alapján megállapítottam, hogy az előzetes kutatások eredményeivel ellentétben, a japán filmek magyar szinkronfordításaira nem a megszólítások kihagyása, hanem éppen ellenkezőleg, a betoldása jellemző, amely folytán a célnyelvi szövegben az interperszonális viszonyok új töltettel gazdagodnak. A jelenség leírására a pragmatikai többlet kifejezést vezettem be.

A vizsgálat eredménye azt mutatta, hogy a szinkronfordításokban az apellatív megszólítások aránya 14.67%-kal több, mint a forrásnyelvi szövegben. A rajongói fordítások ellentétes tendenciát mutatnak, a hét filmből négyben csökken az apellatív megszólítások száma a fordításban, és 4.47%-kal kevesebb apellatív megszólítást találtunk a célnyelvi szövegben az eredetihez képest. Az utóbbi esetben pragmatikai veszteségről beszélünk.

Megállapítottam továbbá, hogy a honosítás-idegenítés kérdését illetően jelen kutatás eredményei egybeesnek a korábbi megfigyelésekkel, miszerint a szinkronfordítások

a honosító eljárást, a rajongói feliratok pedig az idegenítő fordítási stratégiákat részesítik előnyben.

5. Kitekintés

A kutatás hiányosságaként említhető, hogy a feliratos filmek elemzésére nem tér ki. Jelen dolgozatban szinkronizált és rajongói fordítással nézhető japán filmekben előforduló appellatív megszólítások fordítási kérdésével foglalkoztam. A jövőben szükséges a feliratos filmek témakörében is hasonló vizsgálatot végezni. Szintén egy következő kutatásban tervezem egy hasonló elemzés elvégzését ellentétes nyelvpárban is.

Nem létezik még fordítói norma, amelyet a japán filmek hazai filmfordítói követhetnének, ezért a kutatásban tett megfigyelések, a kutatás eredményei reményeink szerint hasznosíthatók lesznek a fordítóképzésben, illetve hasznára válnak majd a japán filmek fordítóinak. A disszertációban tett észrevételek, a kutatás eredményei, az elméleti háttér remélhetőleg hasznosítható majd a hivatásos és amatőr filmfordítók által egyaránt.

Irodalom

- Austin, J. L., 1997. Tetten ért szavak. In: Pléh Cs., Síklaki I., Terestyéni T. (szerk.) *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Budapest: Osiris Kiadó. 29–42.
- Brown, P., Levinson, S. 1987. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- House, J. 1997. *Translation Quality Assessment: A Model Revisited*. Tübingen: Günter Narr Verlag.
- House, J. 1981. *A Model for Translation Quality Assessment*. Tübingen: Günter Narr Verlag.
- House, J. 2001. Translation Quality Assessment: Linguistic Description versus Social Evaluation. *Meta*. Vol. 46. No. 2. 243–257.
- Polcz K. 2012. *Konvencionálisan indirekt beszédaktusok az angol-magyar filmfordításban*. Doktori értekezés. Budapest: ELTE BTK.
- Spencer-Oatey, H. (ed.). 2004. *Culturally Speaking. Managing rapport Through Talk Across Cultures*. New York: Continuum Int. Publishing Group.
- Spencer-Oatey, H. (ed.) 2008. *Culturally Speaking. Culture, Communication and Politeness Theory*. New York: Continuum Int. Publishing Group.
- Szili K. 2004. *Tetté vált szavak*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Takiura, M. 2008. *Politeness Nyûmon*. Tòkyò: Kenkyûsha.
- Venuti, L. 1995. *The Translator's Invisibility*. London/New York: Routledge.

A fordítás mint kontextus a metaforák konceptualizációs folyamatában

Harsányi Ildikó

iharsanyi@gmail.com

A védés éve: 2014

Témavezető: Prof. Dr. Kövecses Zoltán DSc, professor emeritus

Opponensek: Prof. Dr. Bańczerowski Janusz DSc, professor emeritus
Dr. Albert Sándor CSc, egyetemi tanár

Kulcsszavak: metafora, kognitív metaforaelmélet, metaforafordítás, konceptualizáció, explicitáció

1. A kutatás célja

A disszertáció tárgya a metaforafordítás kognitív szempontú elemzése. A fordítás során felmerülő gyakori probléma a metaforák célnyelvi átadása: a metaforák nemcsak irodalmi művekben kapnak központi szerepet, hanem másfajta szövegtípusok esetében is domináns szövegszervező elemként funkcionálhatnak. A fordítói munkafolyamat kognitív tevékenység, amelynek során a világ értelmezése, konceptualizációja zajlik, ezért a metafora fordításaival kapcsolatban megválaszolendő kérdésként merül fel, mennyiben befolyásolja a fordítás kognitív folyamata a célnyelvi szöveg létrejöttét, azaz tekinthető-e a fordítás egyfajta szituációs kontextusnak a metaforák működése szempontjából.

A disszertáció a fordítástudomány és a kognitív metaforaelmélet közös pontjait kereste, és olyan elméleti alap megteremtésére vállalkozott, amely megfelelő keretként szolgálhat az elvégzett empirikus kutatás eredményeinek értelmezéséhez. A kutatás relevanciáját elsősorban a kognitív szempont érvényesítésének a fordítástudományban megfigyelhető hiánya adta, és ezen belül is francia–magyar viszonylatban. A kutatás globális célja az volt, hogy általános következtetéseket vonjon le a metaforafordítás folyamatáról a konkrét szövegekből. Ehhez az alábbi kutatási lépések mint részcélok rendelődtek:

1. A metaforafordítás folyamatának kognitív szempontú megértése.
2. A kognitív metaforaelmélet helyének és hasznának megjelölése a fordításkutatásban, a két terület szakirodalmának feldolgozása a metaforafordítás szemszögéből.
3. A metaforafordítás mint kulturális transzfer vizsgálata.

4. A politika fogalmi keretének vizsgálata fordítási szempontból: univerzális és kultúrafüggő aspektusok feltérképezése.
5. A fordítás tényének mint kontextusnak a vizsgálata a metaforák alternatív konceptualizációjának viszonylatában.
6. A metaforafordítás főbb fordítói stratégiáinak, átváltási műveleteinek vizsgálata; az explicitációs hipotézis érvényességének megfigyelése a metaforafordításban.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A fenti célok a következő kutatási hipotéziseket és a hozzájuk kapcsolódó kérdéseket implikálták:

1. A fogalmi metaforák egy része univerzális, mivel általános fizikai tapasztalatokra épülnek, más részük viszont kulturálisan meghatározott, így kidolgozottságukat, elterjedtségüket tekintve eltérőek lehetnek, valamint a rájuk épülő metaforikus kifejezések is ennek megfelelően variálódhatnak. Hogyan befolyásolják a forrásnyelvi fogalmi metaforák célszövegbeli működtetését a forrásnyelvi és a célnyelvi kulturális kontextus közötti különbségek? A forrásnyelvi metaforikus kifejezések mindegyike figuratív módon kerül át a célnyelvbe, vagy helyettesítheti szó szerinti jelentés is?

2. A fordítás csakúgy, mint egyéb kognitív tevékenységek, a megértés, értelmezés, kategorizáció, interpretáció folyamatára épül. A két szöveg közötti összekötő kapocs a fordító személye, akinek kognitív tevékenysége nyomán jön létre az egyik értelmezéséből a másik (Klaudy 2006: 41). Eközben a két nyelv esetlegesen eltérő fogalmi struktúráit egyszerűen kell működtetnie egy olyan szövegben, melyet nem ő hozott létre eredetileg. A fordítás során létrejövő eltérések így adódhatnak a fordítói tevékenység tényéből is (explicitáció stb.). Tekinthesse-e a fordítási folyamat olyan sajátos szituációs kontextusnak, amely befolyásolja a metaforák konceptualizációját?

3. A politika fogalmi rendszere ugyanúgy metaforikusan konstituált, mint kultúránk egyéb szegmensei. Bizonyos fogalmi metaforák univerzálisnak mondhatók, mások viszont pragmatikai és kulturális szempontok alapján specifikusan konceptualizálják a politikai történéseket, ezért bizonyos jellemző forrástartományok dominánsabbak lehetnek egy adott szerző vagy politikai csoport nézeteit tükröző szövegben. A fogalmi metaforák egyazon kulturális közegen belül is lehetnek az alternatív konceptualizáció eszközei, de egy adott szöveg más nyelvre, más kulturális kontextusba való átvitelekor is megfigyelhetők konceptualizációs különbségek. A politikai szövegek szerzőinek és fordítóinak metaforahasználata – akár akaratlanul is, de a legtöbb esetben szándékosan – jelentősen befolyásolja az olvasók véleményét és az adott politikai szituáció interpretációját. Van-e sajátos, tudatos vagy automatikus stratégiája a politikai publicisztika metaforái fordításának?

4. A kognitív nyelvészeti kutatások általában nem fordításokon, hanem párhuzamos korpuszokon vizsgálták a metaforikus kifejezések variációit különböző nyelvi közegekben. A fordításkutatásban pedig a metafora vizsgálata csak az utóbbi időben vált releváns kérdéssé. Hogyan illeszthetők be a kognitív metaforaelmélet módszerei a fordításkutatásba? Milyen eredményeket hozhat a két elméleti szempont együttes működtetése?

3. A kutatás módszere

A kutatás során két nyelv metaforáinak kognitív szempontú összevetésére került sor fordításelméleti szempontok érvényesítésével.

Az elemzés irányadó pontjai a következők voltak (Klaudy 2006: 23):

1. konkrét szövegek kerültek egybevetésre, melyek közül a magyar nyelvű a francia nyelvű alapján íródott fordítás volt, tehát függőségi viszonyban álltak egymással;
2. a vizsgálat nem a kifejezések rendszerbeli viselkedésére, hanem a metaforára, mint fordítási probléma realizációjára irányult;
3. a kutatás konkrét, szövegbeli megvalósulásokra, szöveghez és kontextushoz kötött ekvivalencia-viszonyokra igyekezett rávilágítani;
4. a főbb fordítói tendenciák kvalitatív jellegű elemzésére került sor (a megfigyelések regisztrációja, elemzése és a tendenciák megértése, ebből hipotézisek alkotása vagy a kezdeti, elméleti hipotézisek megerősítése, vagy cáfolata).

A kvalitatív, deskriptív elemzés arra irányult, hogy bizonyos tendenciákat tárjon fel és értelmezzen, a megfigyelés tehát felfedezésorientált és holisztikus megközelítésű volt, nem nélkülözött bizonyos szubjektív nézőpontot és önreflexiót sem, ami főleg a metaforák észlelésében, a példák kiválasztásában, szelekciójában és elemzésében tükröződött.

A korpuszt a *Le Monde* című francia napilap havonta megjelenő mellékletének cikkei alkották, ugyanis a 2009 októbere óta digitálisan is elérhető *Le Monde Diplomatique* cikkei magyar fordítással együtt voltak elérhetőek. Az a 12 cikk és fordításaik, melyeknek metaforakészlete (124 szöveghely és ezekben összesen 161 metaforikus kifejezés) a kutatás tárgyát képezte, tematikus szűkítéssel innen kerültek kiválasztásra. A cikkek jórészt francia belpolitikai kérdésekkel, az Európai Unió problémáival és az európai gazdasági élet folyamataival foglalkoztak. Egy-egy írás szólt az orosz–ukrán kapcsolatokról, az egyiptomi változásokról és Kínáról.

A metaforák azonosítására a *Metaphor Identification Procedure* elnevezésű azonosítási eljárással került sor (Pragglejaz group 2007). Az eljárás lépései a következők voltak:

1. A teljes szöveg figyelmes elolvasása, általános elképzelés kialakítása a lehetséges jelentésről.

2. A szöveg lexikai egységeinek meghatározása:

- a) minden lexikai egység kontextuális jelentésének meghatározása
- b) annak vizsgálata, hogy az adott egységnek más szövegkörnyezetben létezhet-e ennél alapvetőbb jelentése (konkrétabb, fizikaibb, testesültebb, esetleg pontosabb vagy történetileg régebbi – még akkor is, ha nem ez a leggyakoribb jelentése)
- c) amennyiben igen, akkor a két jelentés viszonyának vizsgálata: hogyan következik az alapjelentésből a vizsgált kontextuális jelentés, meg lehet-e annak segítségével érteni.

3. Amennyiben igen, a vizsgált lexikai egység metaforikusnak minősíthető.

A kognitív szempontú elemzésre Kövecses (2007) taxonómiája alapján került sor. A szövegek közti átváltási műveletek egybevetése pedig a Klaudy (2007) által meghatározott kategóriák szerint, valamint a normakövetés elvének (Toury 2012), illetve az explicitáció elvének (Blum-Kulka 1986) figyelembevételével történt.

4. Eredmények

A kutatás eredményei a következő válaszokkal szolgáltak a megfogalmazott kérdésekre:

1. A kulturális kontextusnak egyértelmű hatása van a metaforák fordításának menetére. A francia és a magyar példák vizsgálata azt mutatta ki ebben a korpuszban, hogy legtöbb esetben az adott fogalmi metafora mindkét kulturális környezetben ismert és konvencionálizált, hiszen bár a két nyelv távol áll egymástól, a két ország kultúrája az államszervezet felépítését és működését tekintve lényegében ugyanahhoz az európai kulturális hagyományhoz tartozik. Azokban az esetekben, ahol eltérés mutatkozott, ennek oka legtöbbször az eltérő földrajzi-fizikai környezetből adódott. Ilyen esetekben történt meg a kilépés az adott fogalmi metaforából, legalábbis vissza egy általánosabb szintre.

2. Sok esetben bebizonyosodott, hogy a fordítási tevékenység ténye egyértelműen befolyásolja az adott metaforikus kifejezés változásait a célnyelvben. Megfigyelhető volt az a tendencia, hogy bár kulturálisan megegyezik a két nyelv fogalmi kerete, a fordító némely esetben mégis felcserélte az egyes elemeket egy fogalmi tartományon belül, és egy másikkal helyettesítette az eredetit. Ez leggyakrabban a célnyelvi műfaji vagy stilisztikai normákkal volt magyarázható. Egyértelműen kimutatható volt az explicitációs törekvés is, sok olyan kifejezés konkretizálódott a fordítás során, amely a forrásnyelvben még általánosabb fogalmi szinten állt.

3. A már említett fordítói normák betartására való törekvés mellett bizonyos fogalmi metaforáknál megfigyelhető volt a generalizáló törekvés is, ami arra utal, hogy a fordító nagyobb távolságot tart a cikk témájával, mint a forrásnyelvi szöveg szerzője. Ez vélhetően nem tudatos stratégiát, hanem egy általános fordítói attitűd érvényesülését jelentheti.

4. A két taxonómia egyidejű használata mutatott olyan korrelációkat, melyek relevánsnak mutatkoztak az elemzésben, ezért a kognitív metaforaelmélet elméleti alapvetései és gyakorlati módszerei sikeresen hasznosíthatók a metaforák fordításának kutatásában.

5. Kitekintés

A kutatás során számos kérdés merült fel, melyek tárgyalása szétfeszítette volna a diszsertáció kereteit, ugyanakkor érdekes további útvonalakat jelenthetnek a metaforafordítás kutatásában.

Érdekes perspektívát kínál az a kutatási irány, hogy egyes szövegek teljes metaforahálózatának feltérképezése által legyen feltárható az adott szöveg kognitív struktúrája. Szintén lehetséges lenne nagyobb korpusz kvantitatív jellegű feldolgozása, hogy általánosabb fordítási tendenciákat is fel lehessen mérni, és a szubjektív válogatás okozta esetleges mérésbeli torzulásokat ki lehessen zárni. A politikai metaforák befolyásoló-manipulációs hatásának vizsgálata a fordítás tükrében ugyancsak olyan irányvonal, amely hasznos lehet a metaforák működésének megértéséhez, különösen ha eredeti célnyelvű szövegekkel lehetne a kapott eredményeket összevetni.

Az eredmények hasznosak lehetnek a fordítóképzés során is, hiszen a minden szövegben jelen lévő fogalmi metaforák tudatosítása és fordítási lehetőségeinek számbavétele megkönnyítheti a fordítói munkát, ráadásul a fordítói kognitív tevékenységre irányítva a figyelmet a folyamat egészét is más aspektusba helyezheti. A metaforák fordítási problémái így nemcsak stilisztikai szinten lehetnek tárgyalhatók, hanem megvilágíthatóvá válik a szöveg konceptualizációjának egésze, tudatosabbá válhatnak az adekvát célnyelvi fordítás érdekében végzendő műveletek.

Irodalom

- Blum-Kulka, S. 1986. Shifts of Cohesion and Coherence in Translation. In: House, J., Blum-Kulka, S. (eds.) *Interlingual and Intercultural Communication. Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 17–37.
- Klaudy K. 2006. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2007. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Kövecses, Z. 2007. *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge: University Press.
- Pragglejaz Group. 2007. MIP: A Method for Identifying Metaphorically Used Words in Discourse. *Metaphor and Symbol* Vol. 22. No. 1. 1–39.
- Toury, G. 2012. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins.

A minőség fogalma a fordítástudományban és a lektorálás mint minőségbiztosítási garancia

Mohácsi-Gorove Anna

anna@gorove.hu

A védés éve: 2014

Témavezető: Dr. Bárdosi Vilmos CSc, professor emeritus

Opponensek: Dr. Dróth Júlia PhD, ny. egyetemi docens

Dr. Kis Ádám PhD, c. egyetemi docens

Kulcsszavak: minőség, fordítás, lektorálás, hiba, analitikus és holisztikus értékelés, lektorálási memória

1. A kutatás célja

A minőség definiálására való törekvés a kezdetektől kíséri a fordítás tevékenységét és kutatását egyaránt. Az elméleti definíciók mellett mindig jelen volt a minőség objektív mérésére való törekvés is (Carroll 1966; Nida és Taber 1969; House 1981), azonban egy kreatív, több lehetséges megoldást eredményező folyamat értékelésekor a teljes objektivitás nem reális elvárás. A dolgozat elméleti célja az volt, hogy kísérletileg igazolja a Kis (2008) nyomán megfogalmazott definíciót, amely szerint egy fordítás minősége akkor megfelelő, ha legalább egy – de ez esetben akár több – megfelelő kompetenciával rendelkező lektor ezt kimondja. A minőségdefiníció tesztelésén túlmutató gyakorlati cél a lektorálás automatizálhatóságának vizsgálata volt az elvégzett javítások segítségével. A kutatás a lektori javítások elemzésén keresztül igyekezett feltérképezni a műveletek megjósolhatóságát, illetve ismétlődését, hogy megállapítsa, mennyire automatizálható a lektorálási folyamat, és vizsgálta az analitikus és a holisztikus értékelés összefüggéseit is.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Az empirikus kutatás három, több alkérdésből álló kérdéskör köré épült. Az első kérdéskör a lektori javításokkal foglalkozik, a második a fordításértékelést, a harmadik pedig a lektori munka minőségét vizsgálja. A lektori javításokkal kapcsolatos kérdéskör arra keresi a választ, hogy kimutatható-e valamilyen tendencia, megjósolhatók-e a lektori javítások, azaz van-e jövője egy lektorálási memória létrehozásának.

A hipotézis szerint a beszúrás és a törlés gyakoribb lektori művelet, mint az áthelyezés. Gouadec (1989: 41) kutatásai nyomán feltételezhető, hogy lesznek olyan hibák, amelyeket (szinte) minden lektor javít, de eltérő módon. A hibák nagy része előreláthatólag nyelvi (nyelvtani, helyesírási, központoszási) hiba és elütés lesz, mert ezeket a legkönnyebb észrevenni és javítani. Ami pedig a súlyosságot illeti, valószínűsíthető, hogy általában a fordítási és a terminológiai hibák súlyosabbnak minősülnek, hiszen ezek járnak a legsúlyosabb következménnyel.

Majdhogynem lektorálási univerzálénak tekinthető, hogy a lektorok a szükségesnél több beavatkozást végeznek (Horváth 2011). A lektorbetegség (Kis 2011) jelenségét alapul véve feltételezhető tehát, hogy mindenkinél lesznek preferenciális javítások, valószínűleg eltérő arányban. Ami pedig a hibakategóriánkénti előfordulást illeti, a stílus és a formázás terén várható a legnagyobb arányban a preferenciális javítások.

A második kérdéskör középpontjában a lektorok holisztikus és analitikus értékelése közti összefüggés áll. A hipotézis szerint a magasabb súlyossági pontszámot adó lektorok szöveges értékelése negatívabb lesz, mint azoké, akik kevésbé ítélték súlyosnak az egyes hibákat.

A kutatás második lépésében két szuperlektor ellenőrizte a javításokat, majd holisztikus értékelést adott a lektorok munkájáról. A harmadik kérdéscsoport a szuperlektorok bírálatára összpontosít, és azt vizsgálja, hogy maradtak-e, illetve keletkeztek-e hibák a lektorált szövegben, és eredményes volt-e a lektorálás, azaz javult-e a szöveg minősége. A feltételezés szerint a kutatásban vizsgált, közepes minőségű fordítás lektorált változata sem lesz hibátlan, csak elfogadható, és a gyakorló lektorok munkája várhatóan eredményes lesz, azaz a lektorált szöveg minősége felülmúlja a fordított szöveget.

3. A kutatás módszere

A nagy mintán végzett primer kutatást egy kétlépéses pilot mikrokutatás (lásd Mohácsi-Gorove 2013) előzte meg, amely egy lektorálási és egy kérdőíves részből állt. A mikrokutatás tanulságai alapján került sor az értékelés során használt eszköz módosítására. A vizsgált fordítások kivétel nélkül valós, fordítóirodai megbízások voltak. A mikrokutatás során négy, eltérő minőségű és terjedelmű szöveg (összesen 1842 szó), a fő kutatásban pedig egy közepes minőségű, 2191 szavas marketingszöveg vizsgálatára került sor.

Ilyen nagyszámú (nyolc, illetve tizenhárom) gyakorló lektor részvételével zajló vizsgálatra Magyarországon elsőként ebben a kutatásban került sor, ami különösen nagy eredmény, ha figyelembe vesszük a szövegek terjedelmét. A résztvevők szakmai háttere a szabadúszóktól kezdve a fordítóirodai lektorokon át egészen az intézményi (EU és OFFI) lektorokig terjedt. A lektorálás során használt értékelési eszköz validitása és életszerűsége kiemelt figyelmet kapott, ezért a vizsgálat során alkalmazott rendszer a fordítóirodai gyakorlatban elterjedt modellek alapján került megalkotásra.

A kutatás első fázisában a lektorok a kapott fordítási utasítás értelmében publikálható minőségűre javították a célnyelvi szöveget, súlyozták és kategorizálták a hibákat, majd munkájuk befejeztével holisztikus szöveges értékelést adtak a fordításról. A kísérlet második lépésében szuperlektorok ellenőrizték és értékelték a lektorok munkáját: először szegmensenként, majd holisztikusan. A lektorok munkájából létrejött javításkorpusz elemzése statisztikai módszerekkel és Varga Ágnes (2011) algoritmusával történt.

4. Eredmények

Az eredmények alapján a beszúrák száma messze meghaladta a másik két műveletét, de az áthelyezések és a törlések száma közel azonos volt. A javításkorpusz alapján az első hipotézis csak részben volt igazolható, hiszen egyértelműen a beszúrák a leggyakrabban végzett művelet, de az áthelyezések száma kicsivel megelőzte a törléseket. Ami pedig a leggyakrabban módosított tokeneket illeti, az első négy helyen a vessző, a pont és a határozott névelők (*a, az*) álltak, ami leginkább azzal magyarázható, hogy ezek a leggyakoribb tokenek, másrészt pedig azzal, hogy ezeket a legegyszerűbb javítani. Ráadásul, ha a lektor főnevet szúr be, töröl ki vagy helyez át, szinte biztos, hogy névelővel együtt fogja elvégezni a módosítást.

A javításkorpusz részletesebb elemzése után a javítási tendenciákra vonatkozó hipotézis igazolást nyert, mert vannak hibák, amelyeket a lektorok nagy része korigál, de a javítás módja általában eltérő. A minta alapján azonban az is megállapítható volt, hogy a legkézenfekvőbb és legfeltűnőbb megformálási hibákról (Heltai 2005) – mint például az elütésekről vagy a tipográfiai és helyesírási hibákról – sem állíthatjuk, hogy mindig, minden lektor javítani fogja őket. Kevésbé gyorsan javíthatók és általában súlyosabb következménnyel járnak a Heltai (2005) által információs hibának nevezett terminológiai és fordítási hibák; ezek olykor komolyabb átgondolást, utánajárást igényelnek. Az ilyen jellegű tartalmi hibák javítása kevésbé általános. A fordításban angolul szereplő terminusok kezelése kapcsán megállapítást nyert, hogy létezhet egy íratlan szabály, amely szerint nem maradhat fordítás nélküli terminus a szövegben.

A javított anomáliák nagy része valóban nyelvi hiba volt. A teljes mintán tehát igazolható volt a hipotézis, de az eltérés nem volt jelentős: a nyelvi, a fordítási és a stilisztikai hibák aránya közel azonos volt, majd ezt követték a terminológiai és a formázási hibák. Ami pedig a súlyossági szinteket illeti, az egyes szintek átlaga alapján az előzetes feltevés szintén igazolást nyert, mert a fordítási és a terminológiai hibák átlagos súlyossági pontszáma megelőzte a nyelvi, a stilisztikai és a formázási hibáét. A fentiek alapján megállapítható volt, hogy a hibák számát tekintve a nyelvi hibák vezettek, de a súlyossági pontszám a fordítási és a terminológiai hibák esetében volt a legmagasabb, hiszen általában ezek járnak igazán komoly következménnyel.

A javításkorpusz vizsgálata alapján megállapítható volt, hogy a lektorok nagy része végez preferenciális javításokat; ezek általában a módosítások 20%-át teszik ki – mind

személyenként, mind a teljes mintát tekintve –, és legnagyobb arányban a stílust és a fordítást érintették. Az eredmények tehát igazolták a lektorbetegség meglétét. Ami a preferenciális javítások gyakoriságát illeti, az egyes hibakategóriák elemzése nyomán kiderült, hogy a hipotézisnek megfelelően a stílus és a formázás területén a legvalószínűbb, hogy preferenciális javítást végeznek a lektorok. Az egész mintát tekintve azonban a stílus mellett nem a formázás, hanem a fordítás volt a legnagyobb arányban preferenciálisnak jelölt hibatípus.

Az analitikus és a holisztikus értékelés összefüggéseit vizsgáló kérdéssel kapcsolatban kiderült, hogy nincs egyértelmű összefüggés a kétféle értékelés között. Az adatok alapján nem rendelhető egyértelmű súlyossági ponthatár az egyes értékelésekhez.

A szuperlektorok értékelésére támaszkodva egyértelmű megállapítást nyert, hogy a lektorált változatban is maradtak hibák, sőt az sem volt ritka, hogy a lektor maga ejtette őket a szövegben. Utóbbi hibák egy része (például az elütések), performanciahiba volt, de előfordultak kompetenciahibák is (Heltai 2005), például a hibás terminushasználat vagy a félrefordítás. Előfordultak olyan megoldások is, ahol a szuperlektorok értékelése alapján egész egyszerűen jobb volt a fordítói változat, mint a „javított” lektori.

Végül a szuperlektorok analitikus és holisztikus értékeléseinek vizsgálata nyomán igazolható volt a hipotézis, mely szerint a lektorálás általában javít a szövegen, de egyes lektorok esetében minőségromlás volt megfigyelhető, vélhetően a lektori kompetencia, illetve az idő és a motiváció hiányával összefüggésben.

5. Kitekintés

Kis (2008: 40) empirikusan vizsgálható ekvivalencia meghatározásának mintájára a kutatás az alábbi minőségdefiníció alapján: egy fordítás akkor jó, ha legalább egy, megfelelő kompetenciával rendelkező lektor jónak ítéli.

A megfelelő kompetencia nemcsak nyelvi és szakmai hozzáértést jelent, hanem ideális lektori attitűdöt is, azaz olyan értékelőre van szükség, aki nem szenved a lektorbetegségben, és reálisan, higgadtan tudja minősíteni a szöveget. A súlyossági pontszámmal kapcsolatban egyértelművé vált, hogy a holisztikus és az analitikus értékelés közötti szakadék áthidalására a súlyossági szintek pontos, projektenkénti meghatározására van szükség.

A lektori javítások tendenciáit tekintve a kutatás alapján az alábbi következtetéseket vonhatjuk le:

- A létező számítógépes minőség-ellenőrző modulok által javított hibák (pl. dupla szóköz, elütés, helyesírás, számok egyezése, terminológia) mellett vannak más, emberi beavatkozást igénylő anomáliák (pl. egyeztetés, figyelmetlenségből eredő ismétlések, bonyolultabb központosítási hibák) is, amelyeket automatikusan lehetne javítani.

- A kutatásban vizsgált közepes minőségű szöveg nem javítható tökéletesre, a végeredményben is maradhatnak, illetve keletkeznek hibák.
- A lektorálás önmagában nem garantálja a szöveg minőségének javulását, és akkor igazán hatékony, ha a megfelelő szakembert bízunk meg és méltó honoráriumot fizetünk.
- A minőség vizsgálható empirikusan, de fontos, hogy az értékelést megfelelő nyelvi, szakmai és lektori kompetenciával rendelkező szakember végezze.

A harmadik kérdéskör elemzése rámutatott, hogy a Kockaert és Segers (2012) által kidolgozott RevisionQ lektorálási memóriát érdemes lenne kiegészíteni egy – a fordító-memóriákhoz hasonló – büntetőpontos (*penalty point*) opcióval, amely lehetővé tenné, hogy egyes lektorok esetében alacsonyabb százalékponttal jelenjenek meg a találatok a memóriából. A RevisionQ koncepciójának továbbgondolásával szűkülne a lektor által ellenőrzendő szempontok köre, ami növelhetné a munka hatékonyságát.

Irodalom

- Carroll, J. B. 1966. An Experiment in Evaluating the Quality of Translations. *Mechanical Translation and Computational Linguistics* Vol. 9. No. 3–4. 55–66.
- Gouadec, D. 1989. Comprendre, évaluer, prévenir. Pratique, enseignement et recherche face à l'erreur et à la faute en traduction. *TTR : traduction, terminologie, rédaction* Vol. 2. No. 2. 35–54.
- Heltai P. 2005. A fordító és a nyelvi normák II. *Magyar Nyelvőr* 129. évf. 1. szám 30–58.
- Horváth P. I. 2011. *A szakfordítások lektorálása*. Elmélet és gyakorlat. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- House, J. 1981. *A Model for Translation Quality Assessment*. Tübingen: Gunter Narr.
- ISO 9001:2008 Quality management systems – Requirements.
- Kis Á. 2011. Könyvszövegek fordításának ellenőrzése, avagy szövegviszonyok a szakkönyvfordításban. In: Boda, I. K. és Mónos, K. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet ma: innováció, technológia, tradíció*. A XX. MANYE Kongresszus előadásai. Budapest–Debrecen: Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete és Debreceni Egyetem. Vol. 7. 242–247.
- Kis B. 2008. *A fordítástechnológia és az alkalmazott nyelvtudomány*. PhD értekezés. Kézirat. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Kockaert, H., Segers, W. 2012. L'assurance qualité des traductions: items sélectionnés et évaluation assistée par ordinateur. *Meta* Vol. 57. No. 1. 159–176.
- Mohácsi-Gorove A. 2013. Minősegbiztosítási szabványok és gyakorlat a géppel támogatott emberi fordításban. In: Tóth Sz. (szerk.) *Társadalmi változások – nyelvi változások*.

- A XXII. MANYE Kongresszus előadásai. Budapest–Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó
Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. Vol. 9. 233–239.
- Nida, E. A., Taber, Ch. R. 1969. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: Brill.
- Varga Á. 2011. *A gépi fordítás minősége és javítási lehetőségei*. PhD értekezés. Kézirat Budapest: ELTE.

Műszaki szövegek fordításának terminológiai problémái német–magyar nyelvpárban járműipari szövegek alapján

Zabóné Varga Irén

zabone.iren@uni-obuda.hu

A védés éve: 2015

Témavezető: Dr. habil. Fóris Ágota PhD, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. Székely Gábor CSc, professor emeritus
Dr. Muráth Ferencné PhD, egyetemi magántanár

Kulcsszavak: műszaki fordítás, terminológia, szaknyelvoktatás, ekvivalencia, szövegtípusok

1. A kutatás célja

A kutatás célja elsődlegesen egy olyan segédanyag összeállításának megtervezése volt, amely a műszaki fordítások minden szintjén, a profi fordítók, a szakfordítóképzés és a szaknyelvoktatás esetén is használható. A kutatás megkezdésére az egyetemi szaknyelvoktatás során szerzett tapasztalataim inspiráltak. A szaknyelvi kurzusokon a fordítási feladatok elvégzéséhez nem álltak rendelkezésre olyan segédletek (pl. szótárak), amelyeknek a használatával a hallgatók megtalálhatták volna a műszaki újdonosságokat bemutató szakszövegekben található terminusok magyar megfelelőit. Az ilyen típusú műszaki szövegek fordítók által készített és nyomtatásban megjelent fordításaiban is gyakran problémát jelent a szakmailag nem megfelelő célnyelvi terminusok előfordulása.

A másik célom az volt, hogy bemutassam a műszaki szakfordítással kapcsolatos kutatási területeknek (pl. terminológia, ekvivalencia, szövegtípusok stb.) a német szakirodalomban leírt eredményeit (pl. Schmitt 2006, Göpferich 1998, Hoffmann 1988), és rámutassak azokra a szempontokra, amelyek a fordítástudomány általános és a műszaki fordításokra vonatkozó speciális vizsgálati módszereit megkülönböztetik egymástól. Ehhez természetesen szükség volt arra, hogy röviden ismertessem az adott kutatási területen elért általános eredményeket is. A kutatásokat kizárólag német–magyar nyelvpárban végeztem, a felhasznált szakirodalom is német és magyar nyelvű.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A műszaki szakszövegek fordításánál minden esetben a forrásnyelvi terminusok megfelelő értelmezése és egy már meglévő célnyelvi ekvivalens megtalálása vagy egy terminusjelölt képzése jelenti a legnagyobb problémát. Mivel a dolgozatban vizsgált és az oktatás közben feldolgozott, lefordított forrásnyelvi szövegek többsége a járműipar területéről származik, itt még az is nehezíti a helyzetet, hogy a gyors és jelentős műszaki fejlesztések miatt a terület terminusállománya folyamatosan bővül, illetve az egyes gyártók tudatosan elhatárolódnak egymástól a terminusalkotást és terminushasználatot illetően. Ezzel a gyors fejlődéssel és az elkülönüléssel a fordításhoz használt segédeszközök természetesen nem tudnak lépést tartani. Ezért olyan eszközöket és módszereket kell kidolgozni, amelyek a műszaki fordítás bármely területén segítséget jelenthetnek a fordításban.

A felsorolt problémák megoldásához a szakirodalom tanulmányozásával egyrészt arra kerestem választ, hogy beszélhetünk-e fordításról a forrásnyelvi terminusok célnyelvi ekvivalenciájának létrehozásakor. Ugyancsak a német nyelvű szakirodalomra támaszkodva próbáltam meghatározni, milyen felépítésű és szerkezetű segédeszközöket kellene készíteni a műszaki szakszövegek fordításának megkönnyítésére. Mivel a magyar műszaki szaknyelv történetileg a német műszaki szaknyelvből fejlődött ki, arra is kíváncsi voltam, vajon segíthet-e egy adott műszaki szakterületen már meglévő terminusok elemzése (pl. belső logikai kapcsolatok, morfológia stb.) abban, hogy meg lehessen fogalmazni az erre a szakterületre érvényes terminusképzési normákat.

3. A kutatás módszere

Kutatásaim alapvetően kvalitatív és empirikus jellegűek, amelyekhez primer és szekunder forrásokat használtam fel. A dolgozat első felében a szekunder források elemző összevetése található, amelyben a műszaki fordítás szempontjából releváns kutatási területek egymásra épülő eredményeit mutattam be. Az egyes fejezetrészek végén a kutatási területek magyar szakirodalomban megjelent eredményei is olvashatók.

A primer források különböző műszaki szakszövegfajtákhoz tartozó szövegek voltak. Ezeket többféleképpen dolgoztam fel. Az első elemzésnél 6-6 különböző szövegtípusba tartozó, eredeti szövegalkotással készült és fordított szövegből kigyűjtöttem a turbófeltöltővel kapcsolatos német és magyar terminusokat egy-egy külön táblázatba és ezeket részletesen elemeztem. A következő elemzés különböző autógyárak belső oktatási segédanyagainak és ezek fordításainak terminushasználatát hasonlítja össze. Mivel két segédanyaghoz még nem készült fordítás, itt az előzőekben szerzett tapasztalatok alapján kísérletet tettem a célnyelvi ekvivalensek megalkotására. Végeztem ezen kívül még terminushasználati hibaelemzést is egy javítási kézikönyv német forrásnyelvi szövegének és magyar célnyelvi szövegének összevetése során. Utolsó elemzésként egy céges oktatási segédanyag német forrásnyelvi szövegének, magyarul megjelent fordításának és kilenc

hallgató által készített vizsgafordításának terminushasználatát hasonlítottam össze. Ezt követően pedig korábbi kutatásaim alapján összefoglaltam néhány, a műszaki fordításokra jellemző terminustípust, ezek értelmezési és magyar terminussá alakítási lehetőségeit (Zabóné Varga 2012). A kutatás módszereinek kiválasztásakor Fóris műveit vettem figyelembe (Fóris 2005, 2008).

4. Eredmények

A forrásnyelvi terminusok egyszerű lefordításával kapcsolatos kutatási kérdésre a szakirodalom és az empirikus kutatások is nemleges választ adtak. Terminusok esetében ugyanis csak a fogalmi megközelítés megfelelő, amellyel a német nyelvben nagyon gyakran előforduló többszörös szóösszetételek tagjai közötti fogalmi logikai kapcsolatot fel lehet tárni. A szokásos fordítási eljárások csak a forrásnyelvi és célnyelvi terminusok tárgyi viszonyának megállapítására alkalmasak és az új célnyelvi terminus megalkotásánál szolgálhatnak segítségül (pl. Horn-Helf 1999, Gerzymisch-Arbogast 1996).

A kutatások során sikerült egy olyan felépítésű szótárt találnom, amely a műszaki fordítások eredményességéhez a szakirodalomban leírtak szerint szükséges kiegészítő információk többségét is tartalmazza, és így német–angol nyelvpárban hatékonyan segíti a műszaki szakszövegek fordítását. P. A. Schmitt *Fachwörterbuch Kompakt Technik Englisch* című fordítói szótára 2009-ben jelent meg, és online formában is elérhető. Nagyon hasznos lenne ennek a folyamatosan bővülő lemmaállományú, a mindenkori műszaki fejlettségi szintnek megfelelő szótárnak a kiegészítése egy magyar nyelvű résszel.

A terminusképzési normák megfogalmazhatóságára vonatkozó kérdésre a dolgozatban lévő konkrét terminuselemzések alapján igennel lehet válaszolni. A párhuzamos szövegek, illetve a forrásnyelvi és célnyelvi szövegek terminusainak összehasonlító elemzéséből le lehet vonni bizonyos szabályszerűségeket. A német nyelvű szakirodalomban is olvashatunk az egyes szakterületekre vonatkozó terminusképzési hagyományok nyelvpáronkénti összefoglalásának szükségességéről (Horn-Helf 1999).

A dolgozat mindenki számára hozzáférhetővé teszi a műszaki fordítással, a műszaki szaknyelvvél és terminológiával foglalkozó német nyelvű szakirodalom legfontosabb eredményeit Wüstertől (1979) napjainkig és rámutat arra, hogyan tehető hatékonyabbá a műszaki fordítás, annak elsajátítása és a műszaki szaknyelv oktatása.

5. Kitekintés

Mivel a műszaki szabványok jelentős részének nincs magyar fordítása, sok műszaki szakterületen hiányoznak a szabványosított terminusok. Ezért lenne nagyon fontos és hasznos minél több szakterületen a releváns nyelvpárokban olyan fordítói szótárak és terminológiai adatbázisok létrehozása, amelyekhez a hallgatók például a szaknyelvvoktatásban

is hozzáférhetnek. Nyelvpáronként érdemes lenne nyelvészeti kutatásokat végezni, a szótárak és adatbázisok létrehozásához azonban mindenképpen be kellene vonni mérnököket is. Mindezzel a fordítások minőségének javításán kívül jelentősen hozzá lehetne járulni ahhoz is, hogy a fiatal mérnökök törekedjenek arra, hogy munka közben a megfelelő magyar terminusokat használják és ezáltal a magyar műszaki szaknyelvet életben tartsák.

Irodalom

- Fóris Á. 2005. *Hat terminológia lecke*. Pécs: Lexikográfia Kiadó.
- Fóris Á. 2008. *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Gerzymisch-Arbogast, H. 1996. *Termini im Kontext. Verfahren zur Erschließung und Übersetzung der textspezifischen Bedeutung von fachlichen Ausdrücken*. Tübingen: Narr.
- Göpferich, S. 1998. *Interkulturelles Technical Writing. Fachliches adressatengerecht vermitteln*. Tübingen: Narr.
- Horn-Helf, B. 1999. *Technisches Übersetzen in Theorie und Praxis*. Tübingen und Basel: Francke.
- Hoffmann, L. 1988. *Vom Fachwort zum Fachtext*. Tübingen: Narr.
- Schmitt, P. A. 2006. *Translation und Technik*. Tübingen: Stauffenburg.
- Wüster, E. 1979. *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie*. Wien: Technische Universität Wien.
- Zabóné Varga I. 2012. Műszaki szakszövegek fordítási problémái (német–magyar nyelvpár). *Fordítástudomány* 5. évf. 1. szám. 21–33.

A lexikai kohézió és az énekelhetőség vizsgálata operaszövegek fordításában

Bozsik Gyöngyvér

gyongyver.bozsik@gmail.com

A védés éve: 2015

Témavezető: Prof. Dr. Klaudy Kinga DSc, professor emeritus

Opponensek: Prof. Dr. Károly Krisztina DSc, egyetemi tanár
Dr. Ordasi Zsuzsa PhD, egyetemi docens

Kulcsszavak: operafordítás, énekelhetőség, szövegkohézió, ismétléselemzés, makropropozíciók

1. A kutatás célja

A dolgozat elsődleges célkitűzése az volt, hogy átfogó képet adjon e kevésbé ismert fordítási terület speciális jellemzőiről, illetve azokról a kihívásokról, amelyekkel egy operafordító szembesül, legyen szó akár énekelhető, akár feliratozási célból készült fordításról. Bár nemzetközi viszonylatban korábban is születtek már az operafordításhoz kapcsolódó művek Kaindl (1995), Gorlée (1997, 2005), Dewolf (2001), valamint Orero és Matamala (2007) tollából, az énekelhetőség kérdésével egyedül Apter (1985) foglalkozott komolyabban. Ugyanakkor ő sem érintett minden olyan problémát, ami az énekes szempontjából felmerülhet. Az énekelhetőség kérdése azonban különösen fontos volt számomra, mivel én magam is lelkes, de nem hivatásos operanékes vagyok.

A disszertáció szűkebb értelemben arra a kérdésre kereste a választ, hogy milyen megfontolások befolyásolják az operafordítókat, mire helyezik a hangsúlyt: a szöveghűsége vagy az énekelhetősége?

Az egyes szövegváltozatok elemzése segítségével arra kívántam rávilágítani, miért is jelent olyan problémát az operafordítás tudatos ismeretének és művelésének hiánya, ami túlmutat az esztétikán, a műélvezet meg-, illetve nemlétén. A fordítás minősége, milyensége ugyanis nagyon komolyan befolyásolhatja egy-egy zenemű érthető előadásának, ezzel együtt befogadásának lehetőségét is.

2. Hipotézisek

A dolgozat főbb hipotézisei a következők:

1. Az énekelhető operafordítások fordítói elsősorban a szövegűségeket tartják szem előtt a célnyelvi szövegváltozat elkészítésekor, azaz a szöveget előbbre helyezik a zenénél.
2. Az énekelhető operafordítások fordítói a zenei szempontok közül csupán a szótag-számot veszik általánosságban figyelembe.
3. Az énekelhető operafordítások fordítói nincsenek tisztában a magán- és mássalhangzók megválasztásának, illetve a szavak természetes ritmusának fontosságával.
4. Az idő előrehaladtával, a fordítások újbóli átdolgozásai hatására fejlődési tendencia figyelhető meg mind a szövegkohézió, mind pedig az énekelhetőség szintjén.

3. A korpusz lexikai elemzésének módszere

A korpuszt alkotó szövegek átstrukturálását követően rendelkezésemre állt tizenegy szövegváltozat Mozart-da Ponte *Figaró házassága* című operájának egy kiválasztott részéből, mégpedig egységes táblázatos formában, ahol sorszámmal ellátott elemzési egységek alkották az egyes sorokat. Ekkor kerülhetett sor a nyelvészeti elemzés gerincét adó Hoey-féle (1991) ismétléselemzés elvégzésére, melynek során az ismétlődő lexikai egységeket kerestem, majd meghatároztam a mondatok közti ismétléskapcsolatokat és -kötelékeket, ezek alapján pedig a makropropozíciókat.

Ez utóbbiak vonatkozásában megvizsgáltam, milyen mértékben tolmácsolják az elemzett jelenet mondanivalóját, illetve milyen különbségek fordulnak elő az egyes fordítások, szövegváltozatok makropropozíciói között. Az ismétléskötelékek képi ábrázoláshoz úgynevezett „ismétlésmátrixokat” (Hoey 1991) alkalmaztam Klaudy és Károly (2000) adaptált módszere szerint.

4. A lexikai vizsgálat eredményeinek összegzése

A nyelvészeti elemzés alapján elmondható, hogy makroszinten az énekelhető változatok általában véve azonos üzenetet, információtartalmat közvetítettek, bár meglepő módon az eredeti olasz változat makropropozíciói kevesebb propozicionális tartalmat hordoztak, mint a magyar fordítások általában.

A szövegátdolgozások vonatkozásában két irány figyelhető meg: az első komoly változást nem eredményezett, inkább csak egy-egy szó felcserélését jelentette egy hasonló funkciójú, de az adott rendezésbe jobban beleillő szóval vagy szinonimával, míg a második már nagyobb módosításokat hozott, de érdekes módon még ezek a változtatások sem hoztak makroszinten jelentős különbséget.

A feliratokat tekintve összegzésül elmondható, hogy maga a központi téma, az esküvő makroszintű utalásként nem jelent meg egyik változatban sem.

5. A korpusz zenei elemzésének módszere

A korpusz énektechnikailag hangsúlyos részeinek zenei elemzését több lépésben hajtottam végre, ugyanis az énekelhetőséget befolyásoló minden tényezőt meg kívántam vizsgálni.

Elsőként a szöveg zenében megvalósuló ritmusát vettem össze a szöveg normál beszédritmus szerinti lüktetésével, és bejelöltem azokat a részeket, ahol jelentős disszonancia volt tapasztalható. Következő lépésként a h fonéma azon előfordulásait kerestem meg, ahol az frázisindító hangként szerepelt, mivel ez énektechnikailag hátrányos megoldás. Ezután az egymást követő szavak szóvégi és szóeleji hangzóit vettem össze, mivel ha azok megegyeznek, a szükséges új indítás felesleges zenei „lökést” ad a második szó elejének, ráadásul énektechnikailag is kényelmetlen módon. Végezetül a magánhangzókkal kapcsolatban azt vizsgáltam, hogy az énekesek hangfaji sajátosságait, valamint a zenei kívánalmakat figyelembe veszik-e a fordítók/átdolgozók.

6. Az énekelhetőségi vizsgálat eredményeinek bemutatása

A vizsgálat alapján a fordítók még az olyan alapvető területekre sem fordítottak általában figyelmet, mint a megfelelő ritmizálás, vagy éppen a h hangzó használatának redukálása. Bár a tudatos magánhangzó-használat mind az énekesek, mind pedig a hallgatóság szempontjából előnyös lenne, elsősorban az egyes szerepeknek megfelelő magas hangfekvésekben, ez a szövegek egyikénél sem volt tapasztalható, azaz feltételezhető, hogy a magánhangzók és a percepció, valamint a magánhangzók és az énekelhetőség kapcsolatával a szövegek alkotói nem voltak tisztában.

7. Eredmények

A feliratok kapcsán a lexikai elemzés eredményei azt mutatták, hogy a diskurzív érték megtartása eredményesebb a zenei szempontok figyelembevételével, hiszen akkor az ismétlések részleges megtartásával a lexikai kohézió is jobban érvényesülhet.

A zenei elemzés alapján elmondható, hogy az énekelhető operafordítások fordítói a zenei szempontok közül csupán a szótagszámot veszik általánosságban figyelembe, a vizsgált szempontok többségét nagy valószínűséggel nem ismerték, vagy azokra már nem volt lehetőségük figyelmet szentelni. A szótagszám megtartása természetesen alapkövetelmény; ezt szinte valamennyi változat szigorúan betartotta, azaz a fordítók azzal, hogy a zene érinthetetlen, tisztában voltak, és nem kívánták azt átdolgozni vagy átdolgoztatni a fordítás során felmerült nehézségeik miatt. A szótagszámon túl a ritmikai jellemzők azok, amelyeket a fordítók lehetőségeikhez mérten megpróbáltak visszaadni.

A magyar operafordítók a harmadik hipotézisben szereplő szempontok közül a ritmus fontosságával egyre növekvő mértékben tisztában vannak, ezzel szemben nem ismerik a

magán-, illetve mássalhangzók énektechnikai jelentőségét, továbbá az is ismeretlen számokra, hogy a magánhangzók megválasztása jelentősen növelheti vagy ronthatja a percepció szintet, főként, ha magas fekvésről van szó.

Az énekelhető fordítások többsége makroszinten hasonlóképpen tükrözi a mű vizsgált részének fő mondanivalóját, az abban foglalt információkat, és érdekes módon, hangsúlyosabban, mint az olasz eredeti.

Nem figyelhető meg egyértelmű fejlődési tendencia az idő előrehaladtával szövegkohéziós szinten, ellenben énektechnikai szempontból a negyedik hipotézis helytállóan bizonyult, hiszen ha minden aspektust nem is vesznek figyelembe a fordítók, a ritmika fontossága mostanra valóban tudatosításra került.

8. Kitekintés

A magyar operafordításból, legyen szó akár énekelhető, akár feliratozási célokat szolgáló szövegről, egyelőre még hiányzik a tudatos ismérvek alapján meghatározott megközelítés. Mindenképpen kívánatos lenne szakmai alapokon nyugvó módszertant kidolgozni az operafordítás gyakorlatához, ugyanis annak hiányában a színpadra kerülő művek sem az énekesek, sem pedig a közönség igényeinek nem tesznek eleget.

A dolgozatban ismertetett eredmények egyetlen opera, a *Figaro házassága* és annak is csupán egyetlen jelenetének elemzésén alapulnak. Ennek megfelelően mindenképpen szükség lenne további vizsgálatok elvégzésére más művekkel, akár nagyobb korpuszsal és egyéb nyelvkombinációkban.

Örömteli, hogy az utóbbi években az audiovizuális fordítás ezen szegmense egyre nagyobb figyelmet kap, így például 2020-ban a John Benjamins kiadónál is megjelent egy tanulmánykötet ebben a témában (Serban és Chan 2020), valamint több doktori disszertáció is készülöben van. Ha a fordítástudomány eddig némiképp elhanyagolt szegmense nagyobb figyelmet kap, talán hozzájárulhat az operafordítás minőségi javulásához, következésképpen az előadott darabok magasabb élvezeti értékéhez.

Irodalom

- Apter, R. 1985. A Peculiar Burden: Some Technical Problems of Translating Opera for Performance in English. *Meta* Vol. 30. No. 4. 309–319.
- Dewolf, L. 2001. Surtitling Operas. With Examples of Translations from German into French and Dutch. In: Gambier, Y., Gottlieb, H. (eds.) *(Multi)media Translation*. Amsterdam: John Benjamins. 178–188.
- Gorlée D.L. 1997. Intercode translation: Words and music in opera. *Target* Vol. 9. No. 2. 235–270.
- Gorlée, D.L. (ed.) 2005. *Song and Significance: Virtues and Voices of Vocal Translation*. New York: Rodopi.

- Hoey, M. 1991. *Patterns of Lexis in Text*. Oxford: Oxford University Press.
- Kaindl, K. 1995. *Die Oper als Textgestalt: Perspektiven einer interdisziplinären Übersetzungswissenschaft*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Klaudy K., Károly K. 2000. The Text-organizing Function of Lexical Repetition in Translation. In: Maeve O. (ed.) 2000. *Intercultural Faultlines. Research Models in Translation Studies I. Textual and Cognitive Aspects*. Manchester: St. Jerome, 143-160.
- Orero P., Matamala A. 2007. Accessible Opera: Overcoming Linguistic and Sensorial Barriers. *Perspectives*. Vol.15. No. 4. 262–267.
- Şerban A., Chan K. K. Y. (ed.) 2020. *Opera in Translation. Unity and diversity*. Amsterdam: John Benjamins.

A frazeológiai univerzálék fordítási aspektusai és üzenetközvetítő szerepe európai uniós kontextusban

Kovács Marietta

mariettakovacs.tr@gmail.com

A védés éve: 2016

Témavezető: Dr. Bárdosi Vilmos CSc, professor emeritus

Opponensek: Dr. Albert Sándor CSc, egyetemi tanár
Dr. Náray-Szabó Márton PhD, egyetemi adjunktus

Kulcsszavak: frazéma-interpretáció, megfeleltetési univerzálék, explicitáció, generalizáció, fogalmi metafora

1. A kutatás célja

Értekezésem tárgya az európai közös kultúra frazémái. Fő célkitűzésem a frazeológiai univerzálék megfeleltetéseinek (Klaudy 2007) feltárása volt európai uniós szövegekben francia–angol–magyar kontextusban. Kutatásom további célja volt, hogy a fordítástudomány és a frazeológia eredményeinek integrálása révén ne csupán az elméleti keretek bővüljenek új aspektusokkal, hanem a fordítók és tolmácsok munkájában a gyakorlatban is alkalmazhatók legyenek az eredmények.

Dolgozatom kisebb kutatási célja a frazémák üzenetközvetítő szerepének vizsgálata volt. Gyakorló fordítóként és tolmácsként azt tapasztalom, hogy az üzenetet gyakran a frazeologizmusok rejtik magukban. Ez kiválóan megfigyelhető az európai uniós felszólalásokban. Céлом annak feltérképezése volt, hogy az uniós polgárok frazéma-interpretációjában és az azokban rejlő fogalmak nyelvben való leképeződésében milyen hasonlóságok és/vagy eltérések mutatkoznak.

Dolgozatom további célkitűzése volt feltárni, hogy adott kommunikációs helyzetben milyen fordítói megoldás születik. Ehhez a korpuszul szolgáló frazémagyűjteményben szereplő 300 db francia–angol–magyar frazeológiai egység között fellelhető átváltási műveleteket vizsgáltam meg.

Értekezésem azt a kutatási úrt tölti be, hogy európai uniós kontextusban három nyelven vizsgálja a frazémák világképen alapuló fogalmi tartalmát. Rámutat a frazémák megfeleltetéseinek bizonyos tendenciáira, szabályszerűségeire, valamint kontextusba helyezett nyelvi közvetítési folyamatokra (vö. Gréciano 2000).

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatás céljainak megfelelően az alábbi kérdéseket és előzetes hipotéziseket fogalmaztam meg:

1. *Interkulturális kommunikáció szempontú 1. kérdéscsoport*

Az Európai Unió polgárai a különböző nyelveken egységesen vagy eltérően interpretálják a frazémákat?

1. *hipotézis*

Az uniós euro-adminisztrációs parlamenti szövegekben felellhető frazémák nem csupán stilisztikai egységek, hanem üzenetet közvetítenek.

2. *hipotézis*

A franciák és a magyarok frazéma-értelmezésében kimutathatók bizonyos eltérések, amelyek kulturális-, hiedelemrendszerbeli különbségekre vezethetők vissza.

2. *Fordítástudományi szempontú 2. kérdéscsoport*

A frazeológiai megfeleltetéseknek léteznek-e univerzáléi? Amennyiben a fordítónak a célnyelven rendelkezésére áll ekvivalens frazeologizmus, automatikusan, minden esetben azt használja-e fel, vagy olykor más nyelvi eszközökkel is megpróbál élni? Célnyelvi frazeologizmus hiányában a célnyelvi megfelelő explicitáció vagy implicitáció útján jön-e létre?

1. *hipotézis*

A frazeológiai egységek megfeleltetésére kimutathatók megfeleltetési univerzálék.

2. *hipotézis*

Célnyelvi frazeologizmus hiányában a célnyelvi szöveg explicitáció útján jön létre.

3. *hipotézis*

Célnyelvi frazeologizmus hiányában, a célnyelvi szövegben lexikai egyszerűsítés (szegényedés), generalizáció (általánosítás) tapasztalható.

3. *Kognitív szemantikai szempontú 3. kérdéscsoport*

A francia frazémák és azok magyar megfelelőinek kognitív tartományai megegyeznek-e? A francia és a magyar frazémákban aktivizálódó nyelvi elem/kép ugyanaz-e? A francia és a magyar változatban létezik-e egyező fogalmi metafora?

1. hipotézis

Mivel a legtöbb európai nyelvben fellelhető közös európai múlt, kultúra frazémái nagyban hasonlítanak egymáshoz, fogalmi tartalmuk azonos, ezért a francia és a magyar frazémák kognitív tartományai megegyeznek.

2. hipotézis

A francia és a magyar frazémákban aktivizálódó nyelvi kép/elem eltérő lehet.

3. hipotézis

A francia és a magyar szövegváltozatban eltérő nyelvi kép/elem esetén is felfedezhető az egyező fogalmi metafora.

3. A kutatás módszere

A kutatáshoz első lépésként összesen 300 egységet tartalmazó párhuzamos korpuszt állítottam össze. Feltüntettem a frazémák típusát, magukat a francia, angol és magyar nyelvű frazeológiai egységeket. Megkerestem azok Bárdosi a *Francia–magyar tematikus szólásszótár* (Bárdosi 2010) vagy a *Magyar szólások, közmondások értelmező szótára fogalomköri szótármutatóval* (Bárdosi 2012) című könyvében található magyar megfelelőit, és az Európai Parlament honlapjáról letöltött angol egység linkjét.

Ezt követően kérdőíves felméréseket készítettem két célkitűzéssel. Az első az volt, hogy európai uniós szakfordítókkal készített interjú keretében feltárjam az uniós fordítások forrásnyelvi szövegének létrejöttét és azok fordítási körülményeit, hogy valós képet kapjak e politikai szövegek természetéről. A második, hogy francia és magyar anyanyelvű uniós polgárokkal végzett két kérdőíves felmérés keretében megvizsgáljam a kiválasztott 20 magyar frazémát (1. vizsgálat), majd további 30 francia és ugyanazon 30 magyar frazémát (2. vizsgálat). A két felméréssel adatokat gyűjtöttem a frazémák ismeretéről és értelmezéséről.

Majd kvalitatív elemzés során fordítástudományi és kognitív szemantikai szempontból végeztem el negyven frazéma összehasonlító elemzését angol–francia–magyar vonatkozásban.

4. Eredmények

Interkulturális kommunikáció szempontú 1. kérdéscsoport

Az első téziszre irányuló vizsgálat kimutatta, hogy amennyiben a frazéma egy nép, népcsoport közös kincse, úgy ugyanazon felfogást, gondolatmenetet, kultúrképet, világgépet egyetemlegesen, sokoldalúan közvetíti, ezáltal univerzálisként értelmezhető, és ez az univerzális jellege adja üzenetközvetítő szerepét (vö. Földes 2007).

A második tézis igazolására kérdőíves felmérés keretében francia és magyar uniós polgárok frazéma-értelmezését elemeztem. A felmérés eredményei kimutattak interpretációs különbségeket. A két nép gondolkodásmódjára vonatkozóan a felmérés a francia válaszadók pozitívabb szemléletét tükrözi a magyar válaszadókéval szemben.

Fordítástudományi szempontú 2. kérdéscsoport

Kutatásom során az első tézis igazolására vizsgált anyagmennyiség (40 francia–angol–magyar egység) hasonló eredményeket hozott. A frazéma-behelyettesítéssel járó műveletek angol–francia irányban nagyobb számban jelentek meg. Ennek egyik lehetséges oka a két nyelv rendszerbeli hasonlósága. Angol–magyar nyelvi irányban több egyszerűsítéssel járó megfeleltetés található, ami a nyelvek rendszerbeli különbségeiből vagy a szerteágazó uniós fordítási folyamatból adódhat. A példákból ez a két megfeleltetési univerzálé mutatható ki a tendencia szintjén (vö. Toury 1995).

Az általam vizsgált frazeológiai egységek megfeleltetésének eredményei a második tézisre vonatkozóan azt a tendenciát mutatták, hogy indoeurópai–magyar nyelvi irányban, célnyelvi frazeologizmus hiányában döntően explicitációval (vö. Klaudy 1999a) járó egyszerűsítés jellemzi a szólások megfeleltetését.

Az eredmények igazolták a harmadik hipotézist, a lexikai szegényedéssel járó egyszerűsítésen belül legnagyobb számban generalizáció volt jelen (vö. Klaudy 1999b).

Kognitív szemantikai szempontú 3. kérdéscsoport

Az első tézis kapcsán a kutatás azt az eredményt hozta, hogy a kognitív tartományok megegyeznek francia és magyar nyelven, a frazémák egymás megfeleltetései, ezáltal a valószínűségnek ugyanarra a szegmensére vonatkoznak.

A második és a harmadik tézisre irányuló elemzés igazolta, hogy az egyszerűsítéssel járó megfeleltetések esetében a francia és a magyar frazémákban aktivizálódó nyelvi kép/elem (Bańczerowski 2006) két példa kivételével eltérő volt. A fogalmi metafora (Kövecses 2005) tizenkét esetben ezzel szemben egyezőnek bizonyult, noha a szemantikai lényeg az eltérő nyelvi képek/elemek miatt gyakran nem teljesen azonos. Azaz kognitív szemantikai szempontból a frazeológiai konceptualizációt más-más kép segíti. Tökéletes fogalmi egyezést csak a konvencionalizált, európai közegben széles körűen használt frazémák esetében találtam (pl. (hu) *Kolumbusz tojása*, (fr) *L'œuf de Colomb*, (en) *an egg of Columbus*).

5. Kitekintés

A hivatalosan egyenrangúnak tekintett uniós szövegeken, párhuzamos korpuszon végzett kontrasztív vizsgálatok számos új ismeretanyagra világítottak rá: többek között fordítási tendenciákra, uniós népek közötti gondolkodásmódbeli, világnézeti különbségekre.

Érdekes lenne a továbbiakban megvizsgálni egyes frazémákat magyar–indoeurópai irányban lexikai és grammatikai vonatkozásban egyaránt, majd összehasonlítani a kapott tendenciákat a kutatásom eredményeivel.

Kognitív szemantikai megközelítésből hasznos eredményekkel szolgálhatna a szó szerinti kép és az idiomatikus kép viszonyának elemzése a frazémákban.

Lexikológiai, lexikográfiai vonatkozásban a frazémagyűjteményből kiindulva össze lehetne állítani egy szótári ekvivalenciákat tartalmazó uniós frazeológiai szótárt három nyelven, amelynek korpuszát egyéb uniós források, adatbázisok anyagával lehetne bővíteni. A frazémákat kontextusba ágyazva továbbá egy fordítási ekvivalenciákat tartalmazó „kontextusszótár” is születhetne.

Irodalom

- Bańczerowski J. 2006. A világ nyelvi, tudományos és kultúrképe mint a második valóság komponensei. *Magyar Nyelvőr* 130. évf. 187–198.
- Bárdosi V. 2010. *Francia–magyar tematikus szólásszótár. Szólamagyarázatok és gyakorlatok megoldókulccsal*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Bárdosi V. 2012. *Magyar szólások, közmondások értelmező szótára fogalomkörüi szómutatóval*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Földes Cs. 2007. Interkulturális nyelvészet: problémavázlat. *Magyar Nyelv* 103. sz. 16–38.
- Gréciano, G. 2000. Phraséologie, ses co(n)textes et ses contrastes. *Paremia* No. 9. 91–102.
- Klaudy K. 1999a. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 1999b. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2007. *Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Kövecses Z. 2005. *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe*. Budapest: Typotex kiadó.
- Toury, G. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins.

Műfordítás nem anyanyelvre

Magyarok a magyar irodalom spanyol fordításában

Szijj Mária

Szijj.Maria@uni-bge.hu

A védés éve: 2015
Témavezető: Dr. habil. Pál Ferenc PhD, professor emeritus
Opponensek: Dr. Faludy Kinga PhD, ny. főiskolai tanár
Dr. Horváth Péter Iván PhD

Kulcsszavak: inverz fordítás, átváltási műveletek, explicitáció, honosítás, újrafordítás

1. A kutatás célja

A dolgozat az idegen nyelvre fordításról – inverz fordításról – szól, ezen belül két olyan magyar anyanyelvű fordító egy-egy művét veti össze, akik magyar szépirodalmat ültettek át spanyolra és kulcsszerepet játszottak a magyar irodalom spanyolországi sikerében a múlt század negyvenes éveiben, illetve az ezredfordulón.

A nagy nyelvek, elsősorban az angol, általában elutasítják az idegen nyelvre fordítást, de a kis nyelvek, mivel nem létezhetnek az inverz fordítás nélkül, másként gondolkodnak erről a gyakorlatról. Az inverz fordítás, különösen a műfordítás esetében, keveset kutatott terület, amelyet érdemes a nyelvtudomány eszközeivel vizsgálni.

A disszertáció célja a magyar anyanyelvű fordítók munkájának és szerepének a vizsgálata a magyar irodalom spanyol fordításában, különös tekintettel Brachfeld F. Olivér (1908–1967) és Xantus Judit (1952–2003) tevékenységére. A dolgozat fókuszában Márai Sándor *A gyertyák csonkig égnek* regényének lexikája áll. Az első fordítás 1946-ban, a második 1999-ben készült.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

- Milyen átváltási műveleteket (Klaudy 1999a, 1999b, 1999c) alkalmaz a két fordító a lexikai elemek fordítása során? Miben hasonlítanak és különböznek a két fordító stratégiái?

- Jellemzők-e a magyar–spanyol irányra is a magyar–indoeurópai irányban érvényesülő tendenciák, melyeket Klaudy (2007) fogalmaz meg magyar–angol, magyar–német, magyar–francia és magyar–oroszlányban?
- Mi jellemzi a két fordító munkáját a honosítás és idegenítés területén?
- Beigazolódik-e esetünkben az újrafordítási hipotézis (Berman 1990, Koskinen és Paloposki 2003, Brownlie 2006), vagyis hogy az új fordítás közelebb áll az eredetihez?

3. A kutatás módszere

A leíró szemléletű, feltáró jellegű esettanulmány célja bemutatni egy magyar mű két különböző korban két magyar anyanyelvű fordító által készített fordítását. A vizsgálat középpontjában a két fordításban fellelhető lexikai különbségek állnak. Az összehasonlító elemzés Klaudy (1999a, 1999b, 1999c) átváltási műveletek taxonómiájára épül, egybeveti a lexikai átváltási műveletek alkalmazását, továbbá megvizsgálja a honosítást és az idegenítést, valamint az újrafordítás kérdését.

4. Eredmények

Az átváltási műveletek tekintetében a két fordító eltérő stratégiát követ. Brachfeldet a jelentések szűkítése jellemzi, Xantus szövegét az általánosítás. Brachfeld konkretizál főnevek esetében, kulturális reáliáknál és az általános jelentésű igéknél. Xantus inkább általánosít. Brachfeld a Monarchiára jellemző reáliák konkretizálásával nosztalgikus ízt ad a szövegének. Xantus gyakran általánosító fordítása könnyed, gördülékeny szöveget eredményez. A körülírás mindkettőjük esetében megfigyelhető. Xantus ezt azon reáliák fordításánál alkalmazza, amelyekkel nem kívánja fárasztani az olvasót. Brachfeld ezzel szemben küldetésének érzi, hogy a magyar szöveg minél gazdagabb jelentéstartalmát tolmácsolja a spanyol olvasónak.

A jelentések kihagyását Xantusnál figyelhetjük meg, főleg az olvasó által ismeretlen, vagy a fordító által feleslegesnek ítélt kulturális reáliák esetében; egyik célja, hogy könnyedebbé tegye Márai megfogalmazásait.

A teljes átalakítás átváltási műveletnél mindketten több frazeologizmust használnak, mint maga a szerző. Brachfeld és Xantus is él a kompenzációval, céljuk esztétikus szöveg létrehozása.

Mindkét fordítóra jellemző, hogy magyar anyanyelvüként jól dekódolják a szöveget. Szem előtt tartják az olvasó igényeit, de más típusú olvasót tartanak szem előtt: Brachfeld a múlt század közepének művelt európai emberét; Xantus viszont az ezredforduló olvasóját, aki az irodalomban a szórakozást, a kikapcsolódást keresi.

Brachfeld nem próbál az olvasóban olyan benyomást kelteni, mintha eredeti szöveget olvasna, fordítói előszavában bemutatja az író, gyakori utalásokat találunk nála a forrásnyelvre. Xantus szövege szinte eredetinek hat.

Két ponton is beigazolódnak a Klaudy (1999a, 1999b, 1999c) által felvázolt magyar–indoeurópai irányban érvényesülő tendenciák: a testrészek konkretizálása esetén és elsősorban a kezdést jelentő igéknél.

A honosítás és idegenítés tekintetében szembeötlő, hogy a más korban született fordítások más kiadói normákhoz igazodnak. Xantus a személynevek magyar alakját használja, Brachfeld csak a férfinéveket írja magyarul, a női neveket spanyol formájukban használja. Brachfeld hűen fordítja a reáliákat, a szövegében találunk magyar és német, valamint francia szavakat, használ osztrák intézmény- és helységneveket. Több direkt fordítást alkalmaz, igyekszik tükrözni a magyar nyelv jellemzőit. Hivatkozik a magyar szövegre: nem hagy kétséget afelől, hogy az olvasó fordítást tart a kezében (Popovič 1980). Tehát Brachfeld számos eszközzel idegenít, egzotikumot visz a szövegbe.

Esetünkben nem igazolódik be az újrafordítási hipotézis. Az első szöveg (1946) kevésbé honosító, mint a második (1999). Brachfeld ritkán adaptál, a két kultúra közötti távolságot nem honosítással próbálja áthidalni, hanem magyarázatokkal, lábjegyzetekkel. A honosítás jóval inkább a második fordítást jellemzi. Xantus közelebb hozza a szöveget a célnyelvi olvasóhoz. A távolság érzékeltetése helyett, a két kultúra közötti közös vonások hangsúlyozása jellemzi fordítását.

Az újrafordítási hipotézisnek egy másik gondolata a fordítás elöregedése. A kiadó az újrafordítás mellett döntött, mivel tény, hogy a fél évszázados szövegen meglátszik az idő múlása, már használaton kívüli névmásos igealakot is tartalmaz, és a lexikájában is megfigyelhetők elavult szavak, kifejezések.

5. Kitekintés

A kutatást a nyelvtani átváltási műveletekkel érdemes folytatni. Az újrafordítás kérdése is nyújt további kutatási lehetőséget, mivel sorra jelennek meg magyar irodalmi művek spanyol átdolgozásai és újrafordításai. Az újrafordításon belül a magyarul tudó és nem tudó szerkesztők szerepe is kutatásra érdemes lehet. Érdekes kutatás lehetne még a Franco-rezsim által gyakorolt cenzúra nyomainak vizsgálata. Követve Pokorn (2005) módszerét, szintén érdemes lenne spanyol, magyar és vegyes anyanyelvű fordítók által készített fordításokat összevetni.

Irodalom

Berman, A. 1990. La retraduction comme espace de la traduction. *Palimpsestes*. Retraduire. 4. 1–7.

- Brownlie, S. 2006. Narrative Theory and Retranslation Theory. *Across Languages and Cultures*. Vol. 7. No. 2. 145–170.
- Klaudy K. 1999a. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 1999b. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 1999c. Az explicitációs hipotézisről. *Fordítástudomány* I. évf. 2. szám. 6–21.
- Klaudy, K. 2007. *Languages in Translation. Lectures on the Theory, Teaching and Practice of Translation*. Budapest: Scholastica.
- Koskinen, K., Paloposki, O. 2003. Retranslations in the Age of Digital Reproduction. *Cadernos de Tradução*. Vol. I. No. 1. 19–38.
- Pokorn K., N. 2005. *Challenging the Traditional Axioms, Translation into a non-mother tongue*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.
- Popovič, A. 1980. *A műfordítás elmélete*. Bratislava: Madách.

A kommunikatív dinamizmus (relatív) egyensúlya a fordításban

Nagy János

nagy.janos@pte.hu

A védés éve: 2016

Témavezető: Prof. Dr. Klaudy Kinga DSc, professor emeritus

Opponensek: Dr. habil. Heltai Pál CSc, professor emeritus
Prof. Dr. Károly Krisztina DSc, egyetemi tanár

Kulcsszavak: funkcionális mondatperspektíva, kommunikatív dinamizmus, linearitás, kontextus, szemantikai struktúra (bemutató, minősítő és kombinált skálák)

1. A kutatás célja

Jan Firbas (1992) elmélete az információs szerkezetet nem különálló jelenségként fogja fel, hanem a *kontextus*, a *linearitás* (lényegében a szintaxis), valamint a *dinamikus szemantika* összjátékaként értelmezi (Adam 2009), és így dolgozza ki a mondatok kommunikatív dinamizmusát (KD). Céлом az volt, hogy ezt a módszert folyamatosan, véletlenszerűen kiválasztott szövegrészekben, egymás után következő mondatokon tudjam alkalmazni, a mondatszintű elemzésből pedig a szövegszintű értelmezésre is áttérhessek.

Továbbá céлом volt, hogy a mondatszintű, kidolgozott KD-értékeket, -struktúrákat és -mintákat egymással egybevetve tipizálni tudjam a változásokat. A mondatperspektíva kidolgozásakor nem maradtam mondatszinten. Megállapításokat tettem szerző és fordító ábrázolásmódjának hasonlóságáról és/vagy eltéréseiről.

Kutatásom átfogó célja az volt, hogy előkészítsem az expresszív szövegek (Reiß 1976) és azok fordításainak funkcionális mondatperspektíva- (FMP-) alapú vizsgálatát, leírható és összehasonlíthatóvá tételét és azok rendszerezését.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Vizsgálódásom során abból a feltételezésből indultam ki, hogy a fordítók a fordítás során megtartják az információs struktúrát: Firbas (1992), Baker (1992), valamint Reiß (1976).

A kutatás során a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg mondatperspektívái, valamint a fordító tevékenysége kapcsán a következő kérdésekre kerestem a választ, s a kérdésekkel kapcsolatban a következő hipotéziseket fogalmaztam meg:

1. Az FMP megtartására vonatkozó kérdés: Igazolható-e az a feltételezés, hogy a fordító megtartja a funkcionális mondatperspektívát a fordításban? Az ezzel kapcsolatos hipotézis: Az expresszív szöveget célnyelvre átültető fordító megtartja a forrásnyelvi szöveg funkcionális mondatperspektíváját.
2. Az FMP változásának következményeire vonatkozó kérdés: Ha a fordító nem tartja meg az információs szerkezetet, akkor ennek mi az oka, és mi a következménye a jelentésre, illetve a szórendre nézve? Az erre vonatkozó hipotézis: A fordítót kényszerítheti forrásnyelvi szintaktikai szerkezet, amely a célnyelvben nem létezik, arra, hogy megváltoztassa az információs szerkezetet.
3. Az FMP megtartásának eszközeire vonatkozó kérdés: Ha a fordító megtartja a perspektívát, akkor milyen eszközökkel biztosítja ezt? Az erre vonatkozó hipotézis: Ha a fordító nyelvrendszeri különbségek ellenére meg akarja tartani az információs szerkezetet, akkor adott esetben pl. tematikus vagy rematikus elemek betoldásával igyekszik visszaállítani a kommunikatív dinamizmus harmóniáját, relatív egyensúlyra törekszik.
4. A forrásnyelvi szemantikai és a célnyelvi szintaktikai szerkezet összefüggéseire vonatkozó kérdés: Van-e olyan állandó nyelvtani szerkezet a magyarban, amellyel az angol forrásnyelvi, dinamikus szemantika által meghatározott perspektívák típusai (minősítő, bemutató és kombinált skálák) megfeleltethetőek? Az erre vonatkozó hipotézis: Ha a forrásnyelvi angol szövegben a dinamikát elsősorban a szemantika határozza (pl. a bemutató skála), ahol az alany rematikus, a fordító ezt a magyarban szintaktikailag fogja jelezni, például azonosító fókusszal.
5. A legrematikusabb elem elhelyezésére vonatkozó kérdés: Hol helyezik el a fordítók a mondaton belül a rematikus elemeket? Az erre vonatkozó hipotézis: A minősítő skála rematikus eleme vagy elemei elsősorban a rematikus tér I.-ben (az ige bal oldalán), másodsorban a rematikus tér II.-ben (az ige jobb oldalán) rögzülnek.

3. A kutatás módszere

Kutatásomban analitikus összehasonlító módszert alkalmaztam, amelynek során a következő lépéseket tettem meg:

1. A forrás- és célnyelvi szövegeket mondatokra és mondatrészletekre bontottam.
2. A mondatrészleteket komplex analízisnek vettem alá.
3. Az elemzéseket Rogers (2006) taxonómiája alapján összehasonlítottam a komplex analízis területei szerint. A változásokat tipizáltam, és annak függvényében neveztem el a jelenségeket, hogy melyik szerkezet változott meg bennük külön vagy együtt.

4. A mondat egységek komplex elemzése alapján kidolgoztam az egyes dinamikus szemantikai láncokat.
5. Végezetül összehasonlítottam a dinamikus szemantikai láncokat.

4. Eredmények

A kutatási kérdésekre adott válaszok:

1. Az általam vizsgált expresszív angol–magyar fordításokban a fordítók 80%-ban megtartották a perspektívát úgy, hogy a legrematikusabb elemeket megtartották, 20%-ban pedig változtattak a perspektíván, de a változások esetében is főleg eltolódásról beszélhetünk, vagyis a legrematikusabb elemből kevésbé dinamikus réma lett, vagy részben rematikus, részben tematikus elemmé változott.

2. Amikor a fordító nem változtat sem az információs sem a grammatikai szerkezeten, akkor a perspektíva megtartása lényegében automatikus. A szórend megváltoztatása önmagában nem jelenti a perspektíva megváltoztatását. Ha a legrematikusabb elem „előtérben” tartásához grammatikai átváltási műveletre van szükség, akkor beszélhetünk olyan eszközökről, amelyek segítségével a fordító megtartotta a perspektívát.

3. A perspektíva szövegszintű elmozdulásának oka a mondatperspektíva eltolódásaiban keresendő. Az eltolódás következményei az ábrázolás módjában és annak technikájában nyilvánulnak meg.

4. A negyedik kérdés abból az előzetes megfigyelésből nőtt ki, hogy a szemantikailag kódolt rematikus alany a magyarban szintaktikailag realizálódik. A kérdésre adott válasz az, hogy a minősítő skálával kapcsolatban további vizsgálatokra volna szükség ahhoz, hogy meg lehessen állapítani olyan szabályszerűségeket, amelyek döntőek az egyes elemek elhelyezkedését illetően. Ebben a kis korpuszban az eredmények még nagyon szerteágazóak. A bemutatató skála azonban szintaktikailag realizálódik a magyarban, vagyis a rematikus alanyt a magyar fordítások két konkrét szintaktikai szerkezettel adták vissza.

5. A legrematikusabb elemek 5 : 4 arányban a *rematikus tér I.*-ben, illetve a *rematikus tér II.*-ben, vagyis az ige előtt és az ige után kapnak helyet. Ha a rematikus elemekre kérdezzük összességében, akkor azok elsősorban az ige körül helyezkednek el. A *remabomlás* eredménye gyakran az, hogy a rematikus elemek az ige mint összekötő elem elé és után kerülnek. Ezt mindig befolyásolja a fókusz. Igekötős igék esetében az igekötő mint igemódosító általában lezárja a *rematikus I. teret*, s a rematikus elemek az ige után kerülnek. Van, hogy ezt *fókusz-előrejelző* segítségével éri el a fordító. A fókusz-előrejelző egyik része semlegesíti a *rematikus tér I.*-et, másik része ezzel egyidejűleg előremutat a

rematikus tér II.-be. Más a helyzet, ha az igemódosító névszó, ilyenkor az igemódosító a *rematikus tér I.*-ben általában rematizálódik.

5. Kitekintés

Ismereteim szerint a magyar fordítástudományon belül az információs szerkezet vizsgálata céljából dolgozatom használja első alkalommal Jan Firbas FMP-analízis módszerét annak teljes részletességével. Firbas módszerének pedig még ma is sok követője van, nemcsak Csehországban, de a világ számos részén (Hladky 2003). Reményeim szerint ezzel a disszertációval megtettem az első lépéseket ahhoz, hogy a nemzetközi kutatásokba is be lehessen kapcsolódni.

A magyar fordítástudomány számára is értékes lehet ez a kutatás, hiszen Klaudy (1987, 2004) óta e témában kevés tanulmány látott napvilágot. Az elemzés eredményeinek ismeretében mégis elmondható, hogy e területről, az információs és a grammatikai szerkezet viszonyáról még nem mondtunk el mindent, és mind a fordítástechnikai eljárások, mind a szövegszerkesztési szabályszerűségek szintjén új, rendszerezhető ismeretekre tehetünk szert.

Új felismerés az is, hogy a célnyelvi szöveg adott mondatának perspektívája nem csupán azt mutatja meg, hogy a fordító megtartotta vagy megváltoztatta-e a perspektívát, hanem arról is tudósít, miképp percipiálta azt. Nem egyértelmű esetről (*case of potentiality*) ugyanazon szöveg két fordítója két különböző irányba egyértelműsített, vagyis konkretizálta a perspektívát, rámutatva a fordítói döntés mögött meghúzódó percepcióra, a mondategység fordítói értelmezésére.

Kutatásom ezen kívül a fordításoktatásban, az egyébként intuitíve végzett műveletek tudatosításában játszhat gyakorlati szerepet. Fordítást oktató tanárként azt figyeltem meg, hogy a hallgatói fordítások nagy hányada vezethető vissza a forrásnyelvi szöveg mondatperspektíváinak helytelen értelmezésére, vagy ami még gyakoribb, a megfelelő, azonos információs szerkezetet biztosító magyar mondatépítés okoz sokaknak nehézséget. Látva e problémák forrását, konkrét példák segítségével, vagy épp az aktuális fordítási feladat mondategységeinek feltárásával többször sikerült már a hallgatókban tudatosítanom a fordítási nehézség okát és a megfelelő perspektívák kialakításának lehetséges módjait.

A dinamikus szemantikai láncok analíziséből az ábrázolás technikájára vontam le következtetéseket, de további kutatások újabb területeket nyithatnak meg a szövegszintű vizsgálatok előtt, amelyet a fordítástudományon keresztül az irodalomtudomány, az esztétika és a szövegnyelvészet is fel tud használni.

Kutatásaimat gyakorlati haszon reményében három területen szeretném folytatni a jövőben. A hallgatói fordítások vizsgálatával, a gyakorló fordítók/műfordítók munkáinak elemzésével és más típusú szövegek információs szerkezetben fellelhető különbségeinek tudományos feltárásával.

Irodalom

- Adam, M. 2009. *A Handbook of Functional Sentence Perspective*. Brno: Masarykova Univerzita Pedagogická Fakulta.
- Baker, M. 1992. *In Other Words*. London/New York: Routledge.
- É. Kiss K. et al. 2003. *Új magyar nyelvtan*. Budapest: Osiris.
- Firbas, J. 1992. *Functional Sentence Perspective in Written and Spoken Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Firbas, J. 1995. On the thematic and the rhematic layers of a text. In: Wårwik, B., Tauskanen, S.-K., Hiltunen, R. (eds) *Organization in Discourse: Proceedings from the Turku Conference, Anglicana Turkuensia*. Turku: University of Turku. 59–72.
- Firbas, J. 1999. Translating the introductory paragraph of Boris Pasternak's *Doctor Zhivago*. A case study in functional sentence perspective. In: Andermann, G., Rogers, M. (eds) *Word, Text, Translation: Liber Amicorum for Peter Newmark*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd. 119–129.
- Hladký, J. (ed.) 2003. *Language and Function*. Studies in Functional Structural Linguistics 49. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Klaudy K. 1987. *Fordítás és aktuális tagolás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Klaudy K. 2004. A kommunikatív szakaszhatárok eltűnése a magyarra fordított európai uniós szövegekben. *Magyar Nyelvőr* 128. évf. 4. szám. 389–407.
- Reiß, K. 1976. *Texttyp und Übersetzungsmethode*. Kronberg: Scriptor Verlag.
- Rogers, M. 2006. Structuring information in English: A specialist translation perspective on sentence beginnings. *The Translator* Vol. 12. No. 1. 29–65.

**Videókonferencia a konferenciatolmácsolás oktatásában:
a közvetítő médium hatása
a tolmáccsal bővített kommunikációs helyzetre,
valamint a pedagógiai folyamatra**

Seresi Márta

seresi.marta@btk.elte.hu

A védés éve: 2017

Témavezető: Dr. habil. Horváth Ildikó PhD, egyetemi docens

Opponensek: Dr. Bakti Mária PhD, főiskolai docens
Dr. Szabó Csilla PhD, egyetemi docens

Publikáció: 2016. *Távtolmácsolás és távoktatás a tolmácsképzésben. Fordítástudományi értekezések II.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó

Kulcsszavak: konferenciatolmácsolás, tolmácsképzés, virtuális órák (VC), videókonferencia-tolmácsolás, távtolmácsolás

1. A kutatás célja

Az új technológiák megjelenése új távlatokat nyitott az emberi kommunikációban, és így a tolmácsolásban, valamint a tolmácsolás oktatásában is. A technológiai fejlődésnek köszönhetően elterjedt a távtolmácsolás, és egyre szélesebb körben váltak elérhetővé előbb a különböző videókonferencia-berendezések, később a személyi számítógépeken, sőt mobiltelefonokon is használható videóchat és videókonferencia-applikációk.

A konferenciatolmács-képzés igyekezett reagálni a technológia rohamos fejlődésére. A European Masters in Conference Interpreting (EMCI) hálózat tagintézményei az Európai Unió intézményeinek tolmácsszolgálatával (DG SCIC, DC LINC) együttműködésben videókonferencia-berendezés használatára épülő virtuális órák szervezésébe kezdtek, amihez az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke 2012-ben csatlakozott. Kutatásom célja az volt, hogy a virtuális órák bevezetésének pillanatától kezdve felmérjem, milyen szerepet tölthet be ez az órátípus a modern konferenciatolmács-képzésben. Milyen előnyökkel, lehetőségekkel jár, illetve milyen esetleges buktatói lehetnek?

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Kutatásomhoz három kutatási kérdést tettem fel. A három kérdéshez három kutatási hipotézis tartozott.

Első kutatási kérdésem arra vonatkozott, hogy hasznos-e egyáltalán virtuális tanórákat tartani a tolmácsképző intézményekben. Mi az a hozzáadott érték, amely a virtuális órákban megvan, míg a hagyományos képzés keretei között nem, vagy csak nehezen biztosítható? Hipotézisemben egyrészt feltételeztem, hogy ez az órátípus felkészíti a hallgatókat a valós tolmácsolásokon is egyre gyakoribb távtolmácsolási helyzetekre. Másrészt úgy véltem, hogy új lehetőségekkel bővíti a képzés tartalmát: új előadókcal, értékelőkkel kerülhetnek általa kapcsolatba.

Második kutatási kérdésem arra vonatkozott, hogy a virtuális órák átvehetik-e teljesen a hagyományos kontaktórák helyét. Hipotézisemben feltételeztem, hogy a virtuális órák nem helyettesíthetik maradéktalanul a hagyományos kontaktórákat, sokkal inkább kiegészítik azokat. A hallgatóknak ugyanis számos olyan készséget kell elsajátítaniuk (interperszonális készségek, együttműködés, autonóm tanulás), amelyekhez feltétlenül szükség van a személyes kapcsolatra is (Merlini 1996; Horváth 2007). Azt is feltételeztem, hogy a virtuális környezet megnehezíti, hogy a hallgatók a természetes beszélőváltást, esetleg a párbeszédet gördülékeny lefolyásának elősegítését elsajátítsák (Braun 2007).

Harmadik kutatási kérdésem a virtuális órák bevezetésének praktikus oldalára vonatkozott. Figyelembe véve a virtuális órák előnyeit és hátrányait, hogyan érdemes beépíteni őket a tantervbe? Hipotézisemben feltételeztem, hogy a virtuális órák speciális nehézségeket rejtenek magukban. A kétezres évek elején ugyanis a tolmácsok gyakran ellenérzésekkel tekintettek a távtolmácsolási helyzetekre, elsősorban a korlátozott vizuális információk, az ügyfelektől való fizikai elszeparáltság, a megszokottnál gyorsabban jelentkező fáradtság és a magasabb stressz-szint miatt (Moser-Mercer 2005; Mouzourakis 2006; Braun 2007). Ezért úgy véltem, érdemes lehet csak akkor sort keríteni a virtuális órákra, amikor a hallgatók konszekutív tolmácsolási készségei már valamelyest megszilárdultak, és így nagyobb magabiztossággal tudnak szembenézni a távtolmácsolás esetleges nehézségeivel.

3. A kutatás módszere

Kutatásom megfigyelő kutatás volt (Fóris 2008), azon belül is hipotézistesztelő megfigyelés (Gile 1998), amely két részből állt. Az első rész egy kvantitatív kutatás volt, amelynek során két tanéven keresztül (2012 szeptemberétől 2014 májusáig) minden egyes virtuális óra után kérdőívet vettem fel az órán résztvevő EMCI hallgatókkal. A nyolc alkalom során összesen 49 kérdőívet gyűjtöttem össze, amelyek nemcsak arról adtak így képet, hogy általában milyen előnyökkel és nehézségekkel jár a virtuális óra a hallgatók szempontjából, de arról is, hogyan változnak a résztvevők benyomásai a félév előrehaladtával.

Bár a kérdőív sok adat begyűjtését teszi lehetővé, nem alkalmas egy-egy kérdés mélyebb, részletesebb vizsgálatára (Duflou 2016). Ezért a kutatás második részében kvalitatív módszert alkalmaztam. Félig strukturált interjúk keretén belül kérdeztem a virtuális órák szervezésében oktatóként érintett vagy a tolmácsolási igazgatóságok részéről részt vevő személyeket a virtuális órákon szerzett tapasztalataikról. Az öt interjú során előre megfogalmazott kérdéseket tettem fel, de a válaszadók ezektől eltérhettek, ha úgy érezték relevánsnak.

4. Eredmények

A virtuális órák előnyeit máshogyan látták a hallgatók, és máshogy a szervezők. A hallgatók szempontjából a legfontosabb hozzáadott érték meglepő módon a virtuális órák magas stressz-szintje volt, ami jó lehetőséget jelentett a tolmácsolással általában járó stressz kezelésének gyakorlására. Ők egyáltalán nem említették előnyként, hogy lehetőséget kapnak megismerkedni a modern technológiával, vagy hogy a virtuális óra a valós munkaerőpiaci helyzetre készíti fel őket. Ezzel szemben a szervezők ez utóbbi két előny mellett az anyanyelvi beszélők részvételét, illetve a virtuális órákon részt vevő szakemberek szaktudását emelték ki.

A virtuális órák hátrányaiként főleg a kontrollálhatatlan külső tényezők jelentek meg: az ismeretlen beszélők, a pedagógiai folyamatba nem mindig szerencsésen illeszkedő visszajelzések, illetve a technológiahasználattal járó kockázatok. Ez utóbbival kapcsolatban kiemelendő, hogy a szakirodalomnak ellentmondva a hallgatók sokkal kritikusabbak voltak a hangminőséggel, mint a vizuális információval kapcsolatban. A technológiahasználatból a kötött menetrend is adódik, ami paradox módon kevésbé spontán órát tesz lehetővé, és a máskor nagyon is interaktív tolmácsolásórát közelíti a frontális oktatás túlhaldott módszereihez. Ráadásul a virtuális órákon részt vevő brüsszeli tolmácsok csak egy-egy pillanatfelvételt látnak a hallgatók teljesítményéről. Emiatt ebben az időszakban a virtuális órák sokkal inkább hasonlítottak vizsgához, mint tanórai gyakorláshoz – ezen később a szervezők tudatosan is igyekeztek változtatni.

Azzal kapcsolatban, hogy hogyan érdemes a virtuális órákat a tanmenetben elhelyezni, a megkérdezett oktatók inkább a későbbi bevezetés mellett érveltek. A hallgatói kérdőívekből ugyanakkor az derült ki, hogy a tanév elején is hasznosak a virtuális órák. Érdemes kiemelni, hogy a kérdőívekből érdekes különbség rajzolódott ki a kezdő és a haladó hallgatók között. Egyértelmű, hogy a haladó hallgatók tudatosabban, árnyaltabban értékelik az elhangzott beszédeket, a kapott visszajelzést és a technika minőségét. Ennek megfelelően több javaslattal is álltak elő a virtuális órák átalakítására. Ugyanakkor a kezdők számára is hasznosak voltak ezek az alkalmak: ők több személyes tanulástog vontak le egy-egy virtuális óra alapján. Így végül elmondhatjuk, hogy máshogy, de egyforma mértékben hasznos a virtuális óra a tanév elején, mint a képzés végéhez közeledve.

5. Kitekintés

A kutatás elvégzése óta a videókonferencia-berendezések használatát háttérbe szorították az olcsó videókonferencia-szoftverek, illetve a kifejezetten a tolmácsolt online események megvalósításához kifejlesztett RSI (*remote simultaneous interpreting*) platformok. Ez utóbbiaknak az igazán nagy lökést a pandémia miatti lezárások adták meg. A Covid-19-időszak visszamenőlegesen igazolta a kutatásom megállapítását, miszerint a kétezres évek szakirodalmával szemben nem a vizuális információk hiánya, hanem a hangminőség a távtolmácsolás Achilles-sarka.

Az RSI-platformok teljesen új kihívás elé állították a távmódban dolgozó tolmácsokat, akiknek a tolmácsolás történetében először kellett az otthonukból dolgozniuk; váltótársuktól és az esetleges tolmácssteam többi részétől fizikailag távol (Seresi és Lángos 2022). Az ebből adódó plusz nehézségek új megvilágításba helyezték a tolmácsolást segítő digitális eszközök fontosságát. Míg a járvány előtt a tolmácsok inkább csak érdeklődéssel tekintettek ezekre az eszközökre (Móricz 2018), a járvány kitörésével ezen a téren is beindult a fejlesztés (Pisani és Fantinuoli 2021). Úgy tűnik, a közeljövőben a mesterséges intelligencia, az automatikus beszédfelismerés és az egyéb CAI-eszközök (*computer-assisted interpreting*) a tolmácsok munkájának szerves részét fogják alkotni (Lángos és Seresi 2021), ami mindenképpen további kutatásokat tesz indokolttá.

Irodalom

- Braun, S. 2007. Interpretation in small-group bilingual videoconferences. Challenges and adaptation processes. *Interpreting* Vol. 9. No.1. 21–46.
- Duflou, V. 2016. *Be(com)ing a Conference Interpreter. An ethnography of EU interpreters as a professional community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Fóris, Á. 2008. *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Gile, D. 1998. Observational Studies and Experimental Studies in the Investigation of Conference Interpreting. *Target* Vol. 10. No. 1. 69–93.
- Horváth, I. 2007. Autonomous Learning: what makes it work in postgraduate interpreter training? *Across Languages and Cultures* Vol. 8. No. 1. 103–122.
- Lángos, P., Seresi, M. 2021. Integrálni, nem kiváltani. Lángos Petra és Seresi Márta interjúja Claudio Fantinuolival, a KUDO távtolmácsolási platform innovációs vezetőjével. *Modern Nyelvoktatás* 27. évf. 3–4. szám. 113–117.
- Merlini, R. 1996. Interpret – Consecutive interpretation module. *The Interpreters' Newsletter* No.7. 31–41.
- Móricz, K. A. 2018. The Usage of ICT tools as CAI Tools in Interpreting. In: Horváth, I. (szerk.) *Latest trends in Hungarian translation studies: court interpreting, conference interpreting, terminology, audiovisual translation and revision*. Budapest: OFFI. 33–51.

- Moser-Mercer, B. 2005. Remote interpreting: Issues of Multi-Sensory Integration in a Multilingual Task. *Meta* Vol. 50. No. 2. 727–738.
- Mouzourakis, P. 2006. Remote interpreting – A technical perspective on recent experiments. *Interpreting* Vol. 8. No. 1. 45–66.
- Pisani, E., Fantinuoli, C. 2021. Measuring the Impact of Automatic Speech Recognition on Number Rendition in Simultaneous Interpreting. In: Wang, C., Zheng, B. (eds) *Empirical Studies of Translation and Interpreting, The Post-Structuralist Approach*. New York: Routledge. 181–197.
- Seresi, M. Láncoš, P. L. 2022. Teamwork in the Virtual Booth - Conference Interpreters' Experiences with RSI Platforms. In: Cheung, A. K. F.; Liu, K. (eds) *Translation and Interpreting in the Age of COVID-19*. Singapore: Springer Nature. 181–196.

A fordítási környezetek hatása a fordított szöveg minőségére

Ábrányi Henrietta

henrietta.abranyi@gmail.com

A védés éve: 2017
Témavezető: Dr. Kis Balázs PhD
Opponensek: Dr. Kis Ádám PhD, c. egyetemi docens
Prof. Dr. Prószéky Gábor DSc, egyetemi tanár

Kulcsszavak: fordítási környezet, számítógépes fordítástámogatás, minőségértékelés, minőségbiztosítás, hibatipológia

1. A kutatás célja

A globalizáció és a technológiai fejlődés jelentősen megváltoztatta a fordítókkal szemben támasztott követelményeket: egyre nagyobb mennyiségű szöveget kell egyre rövidebb határidő alatt lefordítani, miközben a minőséget is szem előtt kell tartani. Emiatt elkerülhetetlenné vált a számítógépes fordítástámogató lehetőségek bekapcsolása is a fordítás folyamatába, hogy az egyre növekvő igényekkel fel lehessen venni a versenyt.

A számítógépes fordítástámogatás alkalmazásának terjedésével a fordítástudomány kutatói is egyre nagyobb érdeklődést kezdtek mutatni a téma iránt. Többen foglalkoztak már a fordítási eszközök fordítás folyamatára gyakorolt hatásával (hatékonyság növekedése, pl. Clark 1994), a költségekkel, illetve a megrendelők, a fordítóirodák és mások fordítási környezetekhez való viszonyulásával (vö. Imperial College London Translation Memory Survey 2006; Lagoudaki 2006). A fordított szövegek minőségére gyakorolt hatás is közkeletű téma, amelyben jelentősen megoszlik a kutatók véleménye. Legnagyobb előnyként a stilisztikai és a terminológiai konzisztenciát említik, ám számos hátrányra is felhívják a figyelmet, például a szegmentálás okozta kontextusproblémákra (pl. Biau-Gil és Pym 2006, Bowker 2005) vagy a minél nagyobb fokú újrahasznosíthatóság érdekében történő egyszerűsítésre (pl. Craciunescu et al. 2004). Mindezek azonban gyakran csak saját tapasztalatból származó megállapítások vagy kérdőíves felmérések eredményei. Értekezésem írásának idején empirikus kutatás még alig született a témában, amellyel alátámasztható vagy cáfolható lett volna bármelyik megállapítás.

Objektív minőségértékelési módszert alkalmazó empirikus kutatásommal egyrésztől ennek a hiánynak a pótlásához kívántam hozzájárulni. Másik fő célom pedig az volt, hogy

a magyar szakirodalomban először nyújtsak részletes áttekintést a számítógépes fordítástámogatásról annak történetével, meghatározási lehetőségeivel, valamint a fordítási környezetek komponenseivel és azok működésével együtt.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Az értekezésben bemutatott empirikus kutatás abból a feltételezésből indult ki, hogy kimutatható minőségbeli különbség a fordítási környezettel és anélkül készült fordítások között a kiválasztott nyelvi minőségbiztosítási modell hibakategóriái alapján (1. hipotézis), valamint kimutathatók jellemző hibatípusok (2. hipotézis), illetve jellegzetes tendenciák (3. hipotézis). Azt feltételezve, hogy a fordítók hajlamosak túlzottan megbízni a fordítómemória-találatokban (4. hipotézis), azt is vizsgáltam, milyen hatással van a minőségre a fordítómemória megléte/hiánya és annak minősége. Végezetül a kutatás a fordításhoz megszabott időkorlát minőségre gyakorolt hatására is kitért azzal a feltételezéssel, hogy fordítási környezettel gyorsabb a fordítási folyamat (5. hipotézis).

3. A kutatás módszere

Kutatásom közvetlen elméleti háttéréül elsősorban Bowker (2005) és Jiménez-Crespo (2009) próbakutatása szolgált. A kutatás független változóját a fordítási környezet megléte/hiánya adta, amelyet tovább bontottam a fordítómemória típusa (lektorált, lektorálatlan és üres) alapján, így összesen négy variáció alakult ki, amelybe a résztvevőket véletlenszerűen osztottam be. A kutatás függő változóit a kiválasztott nyelvi minőségbiztosítási (LQA-) modell hibakategóriái és hibasúlyosságai adták. A lektoráláshoz a memoQ fordítási környezet saját modelljét választottam, amely alkategóriákkal együtt összesen 11 hibatípust, valamint kis és nagy hibát különböztet meg.

A kutatásban 16 fordító és két lektor vett részt. A fordítandó szöveg egy általános témájú, angol nyelvű használati útmutató részlete volt, azaz szakszöveg. A fordítók segédletet is kaptak „korábbi fordítás” formájában, két csoport a fordítómemóriába töltve, kettő pedig Word-fájlban. Az elkészült fordításokat Excel-fájlban, szegmentált változatban kapták meg a lektorok, akik megjelölték a hibákat piros színnel, majd kategorizálták és súlyossági pontszámmal látták el őket.

A lektorálás során felfedett és azonosított hibák alapján a kategória és a súlyosság figyelembevételével hibapontszámot számítottam, és úgynevezett fordításminőség-indexet (*translation quality index*, TQI) (Schiaffino és Zearo 2005) rendeltem hozzá. A minta kis mérete és az alacsony hibaszám miatt a statisztikai elemzés nem hozott használható eredményeket, ezért átlagolást alkalmaztam az értékek összevetéséhez. Az elemzést az egyes hipotézisek mentén két- és négyvariációs összevetésben is elvégeztem, az eredményeket hibakategóriákra bontva is megvizsgáltam. Az időtényező vizsgálatához

a fordítások befejezettségét a teljes és a kimaradt forrásnyelvi szövegrész szószáma alapján számítottam ki a fordítók rövid kérdőíves visszajelzéseit figyelembe véve.

4. Eredmények

Az empirikus kutatás eredményei alapján mind két-, mind négyvariációs összevetésben minőségi különbség mutatható ki a fordítási környezettel és a Worddel készült fordítások között (1. hipotézis). Jellemző hibakategóriák azonban nem mutatkoztak, a hibák többnyire vegyesen fordultak elő a különböző módszerekkel készült fordításokban (2. hipotézis). Egyetlen kivételként a konzisztencia kategóriájánál volt tapasztalható nagyobb eltérés: a lektorálatlan fordítómemóriával készült fordításokban a pontos találatoknál volt a legtöbb konzisztenciahiba, a részleges találatokat azonban a fordítók alaposan átnézték. Előbbivel ellentétben jellemző tendencia volt kimutatható hat hibakategória esetében (3. hipotézis), és következtetésként levonható, hogy minél kevesebbet nyújt a fordítási környezet és azon belül a fordítómemória, annál több hiba fordul elő az egyes kategóriákban. Továbbá a fordítók a pontos találatokban hajlamosak túlzottan megbízni, de a részleges találatokat általában alaposan átnézik (4. hipotézis). Végül a fordítómemória nyújtotta segítség nem feltétlenül jelenti azt, hogy a fordító nem tudja befejezni a fordítást szűk időkeret mellett, és fordítása minősége sem feltétlenül lesz rosszabb a sietség miatt (5. hipotézis).

5. Kitekintés

Az értekezésben bemutatott kutatás legnagyobb korlátja, hogy kis minta alapján készült, így nem lehet belőle messzemenő következtetéseket levonni. Több résztvevővel és/vagy nagyobb mennyiségű szöveggel már lehetőség nyílna statisztikai elemzésre is, valamint a szélsőséges értékek miatt kizárandó fordítások eredményekre gyakorolt hatása is kisebb lenne. Célszerűnek mutatkozik továbbá a résztvevőkre vonatkozó kiválasztási kritériumok további bővítése és munkájuk esetleges honorálása a motiváció érdekében.

A kutatás további kiterjesztési lehetőségeként vizsgálható más eszköz és/vagy modell, illetve különböző eszközökkel és modellekkel végzett elemzések összevetése is érdekes eredményeket hozhat. További lehetőség az egyes funkciók hatásának vizsgálata is, például a konzisztenciára, bár fontos megjegyezni, hogy az „együttműködő” funkciókat nem lehet teljesen elválasztani egymástól. Végül a kutatáshoz alkalmazott rövid időkorlát helyett esetleg hasznosabb lehet végső határidő formájában bevezetni az időtényezőt, elkerülve az esetleges torzító hatást.

A sort még hosszan lehetne folytatni, ráadásul a fordítási eszközök folyamatos fejlődésével újabb és újabb segítő funkciók válnak elérhetővé, így a nyitott kérdések köre egyre csak bővül további kutatási lehetőségeknek utat nyitva.

Irodalom

- Biau-Gil, J. R., Pym, A. 2006. Technology and translation (a pedagogical overview). In: Pym, A., Perestrenko, A., Starink, B. (eds) *Translation and its Teaching*. Tarragona: Intercultural Studies Group, Universitat Rovira i Virgili, 5–19.
- Bowker, L. 2005. Productivity vs Quality? A pilot study on the impact of translation memory systems [online]. *Localisation Focus – The International Journal of Localisation* Vol. 4. No. 1. 13–20. Letölthető: <https://studylib.net/doc/11724355/productivity-vs-quality%3F-a-pilot-study-on-the-impact-of-r> (utoljára letöltve: 2023. február 11.)
- Clark, R. 1994. Computer-assisted Translation: The State of the Art. In: Dollerup, C., Lindegaard, A. (eds.) *Teaching Translation and Interpreting 2: Insights, Aims and Visions. Papers from the Second Language International Conference, Elsinore, 4–6 June 1993*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 301–308.
- Craciunescu, O., Gerding-Salas, C., Stringer-O’Keeffe, S. 2004. Machine Translation and Computer-Assisted Translation: a New Way of Translating? *Translation Journal* [online]. Letölthető: <http://translationjournal.net/journal/29computers.htm> (utoljára letöltve: 2023. február 11.)
- Imperial College London Translation Memory Survey 2006* [online]. Letölthető: <https://www.scribd.com/document/86127964/Imperial-Survey> (utoljára letöltve: 2023. február 11.)
- Jiménez-Crespo, M. A. 2009. The effect of Translation Memory tools in translated Web texts: Evidence from a comparative product-based study. *Linguistica Antverpiensia – New Series – Themes in Translation Studies* No. 8. 213–232.
- Lagoudaki, E. 2006. *Translation Memories Survey 2006: Users’ perceptions around TM use. Translating and the Computer* [online]. Letölthető: https://www.researchgate.net/publication/228742235_Translation_memories_survey_2006_Users%27_perceptions_around_tm_use (utoljára letöltve: 2023. február 11.)
- Schiaffino, R., Zearo, F. 2005. *Translation Quality Measurement in Practice*. Letölthető: https://www.academia.edu/3778390/TRANSLATION_QUALITY_MEASUREMENT_IN_PRACTICE (utoljára letöltve: 2023. február 11.)

Nyelvi kontraszt és fordítási univerzálék: A *vajon* pragmatikai jelölő fordítási használatának korpuszalapú vizsgálata

Götz Andrea

gotzandrea@gmail.com

A védés éve: 2018

Témavezető: Prof. Dr. Károly Krisztina DSc, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. habil. Schirm Anita PhD, egyetemi docens
Dr. Seidl-Pécs Olivía PhD, egyetemi docens

Nyelv: angol

Kulcsszavak: pragmatikai jelölők, egyedi nyelvi elemek, explicitáció, fordítási mintázat, szerkesztés

1. A kutatás célja

A pragmatikai jelölők interdiszciplináris kutatása az elmúlt években egyre inkább elterjedt, amit a fordított szövegek korpuszalapú kutatási lehetőségeinek felismerése is segített. A fordításokban található pragmatikai jelölőket alapvetően két megközelítésből vizsgálják: (1) kontrasztív nyelvészeti (Aijmer és Simon-Vandenberg 2004, 2011), valamint (2) fordítástudományi megközelítésből (Baker 1993; Blum-Kulka 1986). Egyik irányzat sem képes azonban teljes körű leírást nyújtani a pragmatikai jelölők fordítási használatáról. Ez arra mutat, hogy a mindkét megközelítés módszereit ötvöző elemzés hasznos lehet ezen elemek fordítástudományi kutatásában.

Kutatásom célja a *vajon* fordítási mintázatának feltárása volt az egyedi nyelvi elemek és az explicitáció univerzáléjának (Tirkkonen-Condit 2004; Blum-Kulka 1986), a *bogy*-kerülési normának és a szerkesztés hatásának fényében (Klaudy 2011; Robin 2018). A disszertáció alapjául szolgáló kutatás céljai a következők:

1. Az egyedi elemek hipotéziséhez megvizsgálni, hogy (a) a forrásnyelvi input (közvetett, közvetlen), (b) a *vajon*-os tagmondatokat érintő tagmondati átváltások, (c) a *vajon* gyakorisága, végül (d) a *vajon* tagmondati eloszlása megfelel-e a hipotézis által elvárt mintázatnak.

2. Az explicitációs hipotézis elemzéséhez összevetni (a) a *vajon* és az *-e* partikula gyakoriságát, (b) az eldöntendő kérdéseket érintő tagmondati átváltásokat, (c) az eldöntendő kérdések explicit jelölésének mértékét, valamint (d) a *vajon*-os tagmondatokban mért lexikai változatosságot, illetve mindezek kapcsolatát a *vajon* mintázatával.
3. A *vajon* szerepéhez a *hogy*-kerülési norma végrehajtásában elemezni (a) az alárendelt tagmondatokra ható tagmondati átváltásokat, (b) az alárendelt tagmondatok explicit jelölését forrástagmondatokban és (c) céltagmondatokban, valamint (d) a *hogy* gyakoriságát alárendelt kérdőmondatokban, amelyek *vajon*-t vagy *vajon*-t és *-e*-t is tartalmaznak.
4. A szerkesztés által a *vajon* mintázatára gyakorolt hatás tanulmányozásához az elemzés felméri (a) a *vajon* gyakoriságát szerkesztett és nem szerkesztett szövegekben, (b) a *vajon*-t törülő szerkesztői beavatkozásokat, (c) a *hogy*-kerülési norma szerkesztői használatát, (d) a forrásnyelvi input hatását a *vajon*-t érintő szerkesztői beavatkozásokra.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatás négy főhipotézist tesztelt, amelyek négy alhipotézisre bonthatók. Ennek oka, hogy a vizsgálat az egyes nyelvi tényezőket fordítástudományi és kontrasztív nyelvészeti szempontból is többféle oldalról elemzi. A hipotézisek motivációját a *vajon* fordítási mintázatát befolyásoló tényezők adják (Götz 2017). A dolgozatban felállított hipotézisek a következők:

1. A *vajon* egyedi elem.
 - 1.1 A direktebb nyelvi motivációt adó forrástagmondatok gyakrabban eredményezik a *vajon* használatát.
 - 1.2 Az alárendelt forrástagmondatokat inkább áttemeli a fordítás.
 - 1.3 A *vajon* ritkább a fordított, mint nem fordított szövegekben.
 - 1.4 A *vajon* tagmondati eloszlása eltér fordított és nem fordított szövegek között.
2. A *vajon* mintázatát az explicitáció befolyásolja.
 - 2.1 A *vajon* magasabb gyakorisága összefügg az *-e* korpuszszinten mért magasabb gyakoriságával.
 - 2.2 A *vajon* gyakoribb azokban a mintákban, amelyek több *-e* tokent szűrnak be forrásnyelvi motiváció nélkül.
 - 2.3 Az eldöntendő kérdéseket *-e*-vel gyakrabban jelölő mintákban magasabb a *vajon* gyakorisága.
 - 2.4 A nagyobb lexikai változatosságú mintákban a *vajon* gyakoribb.

3. A *vajon* a *hogy*-kerülési normát segíti elő.
 - 3.1 A több alárendelt tagmondatot átemelő és más tagmondatot alárendeltté alakító mintában magasabb a *vajon* gyakorisága.
 - 3.2 A forrástagmondatok magasabb jelöltsége a *vajon* magasabb gyakoriságával függ össze.
 - 3.3 Az alárendelt magyar tagmondatok jelöltsége alacsonyabb a *vajon* nagyobb gyakorisága mellett.
 - 3.4 A *vajon*-t és az *-e*-t is tartalmazó alárendelt tagmondatokban kevésbé gyakori a *hogy*, mint a csak *-e*-vel jelöltekben.
4. A *vajon* mintázatát módosítja a szerkesztés.
 - 4.1 A szerkesztés növeli a *vajon* gyakoriságát.
 - 4.2 A szerkesztés inkább *vajon*-os tagmondatokat, mint *vajon* tokeneket töröl.
 - 4.3 A szerkesztés betartja a *hogy*-kerülés normáját.
 - 4.4 A szerkesztés több *vajon* tokent ad hozzá olyan tagmondatokhoz, amelyek párhuzamos tagmondata indirekt nyelvi motivációt szolgáltatók.

3. A kutatás módszere

A kontrasztív nyelvészeti és fordítástudományi kutatások eredményei ellenére egyik megközelítés sem írja le teljes körűen a pragmatikai jelölők fordítási használatát. Ebből az okból kifolyólag a disszertáció összetett módszertannal elemezte a *vajon* fordítási mintázatát, a fordítás szempontjából releváns tényezőket kontrasztív szempontból is vizsgálva. Mivel a *vajon* nem rendelkezik direkt angol nyelvi megfelelővel (Götz 2017), alkalmas az egyedi nyelvi elemek hipotézisének tesztelésére angol–magyar fordítási irányban (lásd Tirkkonen-Condit 2004). A *vajon* pragmatikai tartalmát is egyértelműsít, ami megfelelővé teszi az explicitációs hipotézis tesztelésére (Blum-Kulka 1986; Klaudy 1999). Továbbá a *vajon* a *hogy*-kerülés normájának alkalmazásában is részt vehet. A fordított szövegek szerkesztési folyamata pedig hathat mindezen tényezőkre, a *vajon* fordítási használatát módosítva. A disszertáció ezért a következő tényezőket vizsgálta meg a *vajon* fordítási mintázatának elemzéséhez: az egyedi nyelvi elemek és az explicitáció fordítási univerzáléját, a *hogy*-kerülési előíró normát és a szerkesztés hatását. A fordítási univerzálék kutatását ért kritika folytán a jelen kutatás a *vajon* és egyéb nyelvi elemek és mintázatok kapcsolatát vizsgálta meg (pl. az *-e* kérdőpartikula, a *hogy* alárendelő kötőszó és a lexikai változatosság mintázatait), ahelyett hogy egyedül a *vajon* gyakoriságából vagy eloszlásából vont volna le következtetéseket.

A korpuszkutatás három korpuszt használt, két fordítási korpuszt angolról magyarra fordított célszövegekkel és egy összehasonlítható magyar korpuszt. Mindhárom korpusz regényirodalmat tartalmaz, de a fordítási korpuszok eltérő regisztert jelenítenek meg: népszerű irodalmi korpusz (NIK) (697 827 szó), klasszikus irodalmi korpusz (KIK) (696

889 szó), valamint az összehasonlítható korpusz (677 954 szó) mindkét regiszterre reflektál. Két, azonos műfajú, de eltérő regiszterű szövegekből álló fordítási korpusz használata lehetővé teszi a *vajon* mintázatának eltérő szövegekben való feltárását, a hasonlóságok és különbségek azonosítását. A vizsgált korpuszokból származó *vajon*-os tagmondatokra mintákként (népszerű irodalmi minta, klasszikus irodalmi minta, nem fordított minta) hivatkoznak az elemzések.

4. Eredmények

Az eredmények alapján a korpuszvizsgálat csupán részben erősítette meg, hogy a *vajon* fordítási mintázata támogatja a célnyelvspecifikus egyedi nyelvi elemek hipotézisét, a gyakorisági adatok következetlensége miatt. A *vajon* mintázata továbbá nem felel meg az explicitációs hipotézisnek. A *hogy*-kerülési norma és a *vajon* használatának kapcsolatát azonban támogatják a *vajon* mintázatai a disszertációs kutatásban vizsgált korpuszokban. Az adatok alapján a szerkesztés is hatást gyakorol a *vajon* mintázatára, mivel növeli annak gyakoriságát a szövegekben.

5. Kitekintés

A disszertációs kutatás ugyan nem szolgáltatott bizonyítékot a fordítási univerzálék mellett vagy ellen, mégis hozzájárul a fordítási univerzálék kutatásához. A fordítási univerzálék témája több évtizedes kutatás után is sokat vitatott, ez azonban nem az eredmények hiányának, hanem inkább annak tudható be, hogy ezeket az eredményeket még nem helyezték el teljesen a fordítási univerzálék keretén belül (De Sutter et al. 2012: 326; Robin 2015). A vizsgálatban használt két fordítási korpusz eltérő eredményeket produkált a fordítási univerzálék tekintetében, ezek az ellentmondások ugyanakkor lehetséges módszertant is kínálnak a téma további kutatásához: a fordítási univerzálék regiszterközi összehasonlítását. Eltérő regiszterű fordított szövegek nyelvi mintázatainak összehasonlítása segíthet a módszertani alapú elméleti kérdések megválaszolásában, ennek megfelelően a regiszteralapú elemzések lehetőségeit a kutatás egyre inkább felismeri (Delaere és De Sutter 2013).

Emellett a kutatás gyakorlati eredményekkel is szolgál. A vizsgálat mérete ugyan nem teszi lehetővé a magyar fordítási nyelv normáinak – vagyis a hivatásos fordítók normatív nyelvi viselkedésének – leírását, néhány rendszerességre mégis rámutatott. A fordított magyar szövegek például mindkét korpuszban növelték a mért kifejezések lexikai változatosságát, összhangban Klauy és Károly (2005) hasonló eredményeivel. A lexikai változatosság növekedését az angol–magyar fordítási irányban, legalábbis a vizsgált kognitív jelentésű és beszédigék esetében, további kutatást követően fordítási normák közé lehet sorolni, ami a fordításoktatás szempontjából is hasznos lehet.

Ezenkívül, mivel a pragmatikai jelölők kutatása többnyire a lexikai szintre korlátozódik, a pragmatikai jelölőket tartalmazó tagmondatok funkcionális keretben történő értelmezése is hasznos lehet a fordítás gyakorlatának és oktatásának szempontjából, hiszen a funkcionális tagmondat-kategória a nyelvek között összevethető egységet nyújt az adott elemek funkcionális és grammatikai leírásához. A funkcionális tagmondati egység használata a pragmatikai jelölők kutatása számára is előnyös lehet, elősegítve a pragmatikai jelölők és az azokat tartalmazó funkcionális tagmondatok szerepének egybevetését, pontosítását. Általánosságban elmondható, hogy mind a pragmatikai jelölők kutatásának, mind a fordítástudomány szempontjából érdemes a pragmatikai jelölők és az azokat tartalmazó tagmondatok funkcióját együttesen és nem külön problémákként kezelni.

Irodalom

- Aijmer, K., Simon-Vandenberg, A.-M. 2004. A model and a methodology for the study of pragmatic markers: The semantic field of expectation. *Journal of Pragmatics* Vol. 36. No. 10. 1781–1805.
- Aijmer, K., Simon-Vandenberg, A. M. 2011. Pragmatic markers. In: Zienkowski, J., Östman, J.- O., Verschueren, J. (eds) *Discursive pragmatics*. Amsterdam: John Benjamins. 223–247.
- Baker, M. 1993. Corpus linguistics and translation studies: Implications and applications. In: Baker, M., Francis, G., Tognini-Bonelli, E., Sinclair, J. (eds) *Text and technology: In honour of John Sinclair*. Philadelphia: John Benjamins. 233–250.
- Blum-Kulka, S. 1986/2000. Shifts of cohesion and coherence in translation. In: Venuti, L. (ed.) *The translation studies reader*. London, New York: Routledge. 298–313.
- Delaere, I., De Sutter, G. 2013. Applying a multidimensional, register-sensitive approach to visualize normalization in translated and non-translated Dutch. *Belgian Journal of Linguistics* Vol. 27. 43–60.
- De Sutter, G., Delaere, I., Plevoets, K. 2012. Lexical lectometry in corpus-based translation studies: Combining profile-based correspondence analysis and logistic regression modeling. In: Oakes, M. P., Ji, M. (eds) *Quantitative methods in corpus-based translation studies: A practical guide to descriptive translation research*. Amsterdam: John Benjamins. 325–346.
- Götz A. 2017. Translating doubt: The case of the Hungarian discourse marker *vajon*. In: Wachowski, W., Kövecses, Z., Borodo, M. (eds) *Micro-scale perspectives on cognition, translation and cross-cultural communication*. London: Peter Lang. 125–146.
- Klaudy K. 1999. Az explicitációs hipotézisről. *Fordítástudomány* 2. évf. 1. szám. 5–22.
- Klaudy K. (szerk.) 2011. *Fordítástechnikai minimum*. Budapest: ELTE FTT.

- Klaudy K., Károly K. 2005. Implication in translation: Empirical evidence for operational asymmetry in translation. *Across Languages and Cultures* Vol. 6. No. 1. 13–28.
- Robin E. 2015. A fordítási univerzálék újraértelmezése. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 75–90.
- Robin E. 2018. *Fordítási univerzálék és lektorálás.* Budapest: Eötvös József Kiadó.
- Tirkkonen-Condit, S. 2004. Unique items – over- or under-represented in translated language? In: Mauranen, A., Kujamäki, P. (eds) *Translation Universals: Do they exist?* Amsterdam: Benjamins. 177–186.

A szöveggel támogatott szinkrontolmácsolás vizsgálata angol–magyar nyelvi irányban

Rohonyi Borbála

borbala.rohonyi@edu.udla.cl

A védés éve: 2019

Témavezető: Dr. habil. Horváth Ildikó PhD, egyetemi docens

Opponensek: Dr. Bakti Mária, PhD, főiskolai docens

Dr. Seresi Márta PhD, egyetemi adjunktus

Kulcsszavak: szöveggel támogatott szinkrontolmácsolás, vizuális/auditív csatornán érkező információ, tolmácsolási stratégiák

1. A kutatás célja

A disszertáció alapjául szolgáló kutatás célja a szöveggel támogatott szinkrontolmácsolásra (SI+T) vonatkozó ismeretanyagunk bővítése volt a tolmácsolási stratégiák vizsgálata révén, angol–magyar nyelvpárban. A szöveggel támogatott szinkrontolmácsolás a szinkrontolmácsolás (SI) egyik legösszetettebb formája. A szinkrontolmácsolásban mindenkor zajló kognitív folyamatok vizsgálatán kívül ebben a speciális esetben további feltárandó területet jelent a kutatók számára a vizuális információ feldolgozása, valamint annak az auditív csatornán érkező információkkal való összehangolása, ám az empirikus kutatások terén továbbra is nagy az űr.

A kutatás elméleti háttéréül két elmélet szolgált. A párizsi iskola deverbilizációs, más-képpen interpretatív hipotézisének lényege az, hogy a tolmács deverbilizált gondolatot közvetít a forrásnyelvi formától elszakadva (Seleskovitch és Lederer 2002, Lederer 1982). Gile erőfeszítés-modelljével a nehézségeket magyarázza (Gile 1997, 2009).

A szöveggel támogatott szinkrontolmácsolást már számos tolmácsoláskutató meghatározta, név szerint Gile (1997, 2009), Seleskovitch és Lederer (2002), Lambert (2004), Chernov (2004), Pöchhacker (2004), Setton és Motta (2007), Cammoun et al. (2009), valamint Rohonyi (2015).

A szöveggel támogatott szinkrontolmácsolás tanítása jelenleg – néhány kivételtől eltekintve – számos tolmácsolás oktatásával is foglalkozó egyetemen meglehetősen ad-hoc jellegű (Cammoun et al. 2009, Ivanov et al. 2014). Jelen kutatás is hozzá kívánt járulni eredményeivel ahhoz, hogy az SI+T a tolmácsképzők tantervébe szervesen beilleszkedjen

és külön tantárgy keretében is oktassák, sőt, adott esetben továbbképzés formájában tanítsák képzett, gyakorló tolmácsoknak.

Ehhez első lépésként ki kell deríteni, hogy a szöveg mindig segítség-e, másrészt kellő mennyiségű bizonyító adatot kell szerezni arról, hogy milyen körülmények között és milyen stratégiák alkalmazásával érdemes használni a szöveget. A kutatás részcléljai ennek megfelelően a szöveggel támogatott szinkrontolmácsolás gyakorlatának feltárása volt a magyar tolmácpiacon egy adaptált kérdőíves felmérés formájában, továbbá a tolmácsok ezzel kapcsolatos attitűdjeinek, illetve a képzés és a tapasztalat szerepének a vizsgálata. További részclél volt a kutatás leszűkítése két feltételre, és annak kísérleti kimutatása, hogy szélsőséges feltételek mellett, az előadó szokatlan akcentusa, illetve számokat tartalmazó előadás esetében a beszéd írott szövege feltétlenül javít-e a tolmácsok célnyelvi produkcióján mindössze ötperces felkészüléssel.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatási céloknak megfelelően az alábbi kutatási kérdéseket és előzetes hipotéziseket fogalmaztam meg:

1. A beszéd írott szövegének használata inkább segíti-e, vagy inkább hátráltatja a tolmácsokat SI+T módban? Hipotézis: SI+T módban a beszéd írott formájában érkező vizuális információ a megfelelő stratégiák alkalmazásával kiegészíti az auditív csatornán érkező információt, ezáltal segíti a szinkrontolmácsot az üzenet pontosabb és megfelelőbb formájú átadásában.
2. Milyen stratégiákat részesítenek előnyben a konferenciatolmácsok SI+T módban, különböző helyzetekben? Hipotézis: Az előadó szokatlan akcentusa esetén SI+T módban a tolmácsok jellemzően a szöveg összefüggő részeit követik a szemükkel a szöveg írott változatában. Amennyiben a szöveg sok adatot tartalmaz, a tolmácsok a számokra pillantanak le, amelyeket előzőleg bekarikáznak vagy más módon megjelölnék.
3. Az előadó szokatlan akcentusa esetén szignifikánsan jobb-e a tolmácsok célnyelvi beszédprodukciója a beszéd írott szövegének birtokában, mint anélkül? Hipotézis: SI+T módban az előadó szokatlan akcentusa esetén a szöveg „mankónak” bizonyul: szignifikánsan kisebb az információvesztés SI+T módban, mint SI-ben.
4. Segít-e az írott szöveg a számok tolmácsolásában? Hipotézis: SI+T módban a tolmácsok szignifikánsan kevesebbet hibáznak a számok tolmácsolásakor, mint SI-ben.

3. A kutatás módszere

A kutatás első részében Cammounnak és munkatársainak (2009) a kérdőívét adaptáltam a magyar tolmácsi piacra. 33 gyakorló tolmács töltötte ki a kérdőívet, amely az SI+T gyakorlatáról és az SI+T-hez Magyarországon alkalmazott stratégiákról szólt. Gile (1998) osztályozásának megfelelően a kutatásnak ez a szakasza fókuszált, analitikus interaktív felmérés volt. A kutatás második szakaszában két kísérletet végeztem a kérdőíves felmérés eredményei alapján, két nehezítő körülményre és a felmérésben vizsgált egyik forgatókönyvre szűkítve a vizsgálódást. Gile (1998) osztályozásának megfelelően a két vizsgálat a statisztikai hipotézisvizsgáló kísérletek körébe tartozik. A két kísérletet pilot vizsgálat előzte meg, amely mind a két kísérleti tervet tesztelte.

Az első kísérlet az előadó szokatlan akcentusára fókuszált, és annak a tolmácsolás minőségére gyakorolt hatását mérte. Az első részt SI-ben, a második részt SI+T-ben tolmácsolták a résztvevők, a második részben öt perccel a tolmácsolás előtt kapták meg a szöveget. A kísérletek előtt, között és után a válaszadók kérdőívet töltöttek ki, az egyes beszédek után rövid interjúban értékelték a tolmácsolási feladatot. A *Heal the heart* című beszéd Franz Freudenthal német származású bolíviai orvos előadásában hangzott el a Ted Talks keretében. A beszéd egy speciális találmányról szól, amely kisgyermekek veleszületett szívrendellenességét gyógyítja katéteres beavatkozás segítségével. Az előadás tempója percenként átlag 109 szó volt. A minőség elemzése hibaelemzéssel történt, egy Moser-Mercer és munkatársai által felállított hibatipológiával (1998).

A második kísérlet a számok tolmácsolására koncentrált, a célnyelvi produkció pontosságát mérte SI-ben és SI+T-ben. A *Data, Policies, and Action* című vitaindító beszédet eredetileg Rebeca Grynspan mondta el. A beszéd tempója átlag 107 szó/perc volt. Az adatelemzés részben manuálisan, Excel táblázat segítségével, részben statisztikai módszerekkel történt (összehasonlító középérték teszt, páros t-próba, varianciaanalízis, korrelációanalízis).

4. Eredmények

Általánosságban elmondható, hogy a kutatás szerint a tolmácsok túlnyomó többsége tolmácsolás közben használja a beszéd írott változatának a szövegét, bár minél kevesebb idő áll rendelkezésükre a szöveg előkészítéséhez, annál valószínűbb, hogy inkább lemondanak az írott verzió használatából adódó előnyökről. A beszéd írott szövegét az adatok pontos visszaadása szempontjából tekintik a legnagyobb segítségnek a tolmácsok.

A felmérés eredményei igazolták az első kutatási hipotézist: SI+T-nél a beszéd írott változata formájában érkező vizuális információ a megfelelő stratégiák alkalmazásával kiegészíti az auditív csatornán érkező információt, ezáltal segíti a tolmácsokat az üzenet pontosabb és megfelelőbb formájú átadásában, és összességében javítja a célnyelvi produkciót. Az első kísérlet eredményei maradéktalanul igazolták a harmadik hipotézist:

SI+T módban előadó szokatlan akcentusa esetén a szöveg „mankónak” bizonyul: szignifikánsan kisebb az információvesztés SI+T módban, mint SI-ben. A második kísérlet eredményei megerősítették az első hipotézist és a kérdőíves felmérésnek az adatok pontosságára vonatkozó eredményeit, és teljes mértékben alátámasztják a negyedik hipotézist. A tolmácsok szignifikánsan kevesebbet hibáznak a számok tolmácsolásakor SI+T módban, mint SI-ben.

Az adatok alapján a kutatásnak a blattolási komponenst magában foglaló, tolmácsolási stratégiákra vonatkozó második hipotézise nem, illetve csak részben igazolódott. A hipotézis első részét alátámasztották az első kísérlet blattolásról kapott adatai: SI+T módban a tolmácsok jellemzően valóban a szöveg összefüggő részeit követik a szemükkel a szöveg írott változatában, amennyiben az előadó szokatlan akcentussal beszél. A hipotézis második fele azonban nem teljesült, mert sok adatot tartalmazó szövegnél a tolmácsok nemcsak gyakran lepillantottak a számokra, hanem hosszú szakaszokat is blattoltak, azaz követtek a szemükkel.

5. Kitekintés

Kísérleti úton sikerült bizonyítani, hogy szokatlan akcentussal beszélő előadó, illetve számokat tartalmazó beszéd esetében a beszéd írott szövege javított a tolmácsok célnyelvi produkcióján. Így a korábbiaknál is több alapunk van azt állítani, hogy az írott szöveg használatát e feltételek mellett érdemes megtanulni. Több alapunk van továbbá amellett érvelni, hogy a szervezőknek és az előadóknak a konferenciák előtt a tolmácsok rendelkezésére kell bocsátaniuk beszédük írott szövegét, amennyiben felolvasásra készülnek.

A kérdőíves felmérés és a kísérletek fontos pedagógiai vonzatú tanulsága, hogy a tolmácsok nem egyöntetűen tulajdonítanak elsőbbséget a hangzó szövegnek. Ha előttük van a szöveg, hajlamosak blattolni és a hangzó szöveg követése másodlagossá válik. Ezért a tolmácsképzésben nagy hangsúlyt kell fektetni arra, hogy az elhangzó szöveg az irányadó.

Az a kérdés, hogy mely stratégiák válnak be leginkább szélsőséges körülmények között, további vizsgálatra és bizonyításra szorul. Eredményeivel jelen kutatás remélhetőleg hozzájárult ahhoz, hogy idővel a szöveggel támogatott szinkrontolmácsolás a tolmácsképzők tantervébe és a hivatásos tolmácsoknak SI+T módban kínált továbbképzésbe szervesen beilleszkedjen.

Irodalom

Cammoun, R., Davies, C., Ivanov, K., Naimushin, B. 2009. *Simultaneous Interpretation with Text. Is the Text 'Friend' or 'Foe'? Laying Foundations for a Teaching Module*. Observational research paper (unpublished). Faculty of Translation and Interpreting, Geneva University. Letöltve: 2013. október 11-én (már nem elérhető).

- Chernov, G.V. 2004. *Inference and Anticipation in Simultaneous Interpreting: A Probability-prediction model*. Philadelphia: John Benjamins.
- Gile, D. 1997. Conference interpreting as a cognitive management problem. In: Pöchhacker, F., Shlesinger, M. (eds) 2002. *The Interpreting Studies Reader*. London and New York: Routledge. 162–176.
- Gile, D. 1998. Observational Studies and Experimental Studies in the Investigation of Conference Interpreting. *Target* Vol. 10. No.1 69–93.
- Gile, D. 2009. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Rev.ed. Amsterdam: John Benjamins.
- Ivanov, K., Davies, K., Naimushin, B. 2014. Teaching Simultaneous Interpreting with text. In: Goncharov, S., Antonova, A. (eds) *Fighting the Fog in Multilingualism. A Festschrift in Honour of Irina S. Alekseeva*. St. Petersburg: Herzen University Press. 48–61.
- Pöchhacker, F. 2004. *Introducing Interpreting Studies*. London: Routledge.
- Lambert, S. 2004. Shared Attention during Sight Translation, Sight Interpretation and Simultaneous Interpretation. *Meta* Vol. 49. No. 2. 294–306.
- Lederer, M. 1982. Le processus de la traduction simultanée. *Multilingua* Vol. 1. No. 3. 149–158.
- Moser-Mercer, B., Künzli, A., Korac, M. 1998. Prolonged turns in interpreting: Effects on quality, physiological and psychological stress (Pilot study). *Interpreting*. Vol. 3. No. 1. 47–64.
- Rohonyi B. 2015. Birkózás a szöveggel szinkrontolmácsolás közben 1. rész. *Fordítástudomány* XVII. évf. 2. szám. 23–38.
- Seleskovitch, D., Lederer, M. 2002. *Pédagogie raisonnée de l'interprétation*. 2ème édition corrigée et augmentée. Paris : Didier Érudition.
- Setton, R., Motta, M. 2007. Syntacrobatics: Quality and reformulation in Simultaneous-with-text. *Interpreting* Vol. 9. No. 2. 199–230.

A bírósági tolmácsolás nyelvi és nyelven kívüli tényezői, a bírói elvárások és a tolmács szerepe

Puklus Márta

puklusmarta@gmail.com

A védés éve: 2019

Témavezető: Dr. habil. Horváth Ildikó PhD, egyetemi docens

Opponensek: Dr. Bakti Mária PhD, főiskolai docens
Dr. Tamás Dóra PhD

Kulcsszavak: bírósági tolmácsolás, tárgyalótermi kontextus, bírói elvárások, tolmács szerepe, távmeghallgatás

1. A kutatás célja

A dolgozat alapjául szolgáló kutatás célja a bírósági tárgyalás kommunikatív szituációjának elemzése, ezen belül a bírák elvárásainak feltárása és a tolmács szerepének vizsgálata. A kutatás relevanciáját egyrészt az adja, hogy a jogi szakemberek és a nyelvi szakemberek elvárásai között sok esetben nagy az eltérés (Morris 2010). Másrészt a kutatás a magyarországi tárgyalótermekben zajló tolmácsolást empirikus módon, gyakorlati szempontból mutatja be.

A disszertáció arra világít rá, hogy a tolmácsnak a formális tárgyalótermi kontextusban is mindenképpen értelmeznie kell az elhangzottakat és a beszélők szándékát, hiszen csak ebben az esetben tudja közvetíteni az üzenetet (Seresi és Láncoš 2017). A tolmácsolás során az a feladata, hogy objektív és semleges maradjon, az ügy érdemi részébe ne szóljon bele, de nyelvi döntéseket a kommunikáció elősegítése érdekében feltétlenül hoznia kell (Horváth 2013).

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Egyrészt arra kerestem a választ, hogy mit vár el a bíró a bírósági tolmáctól, s ezek az elvárások hogyan hatnak a tolmácsolásra. Hipotézisem szerint a bírósági tolmácsolás során az alapvetően szükséges nyelvi felkészültségen túl számos egyéb elvárás is megfogalmazódik a tolmácsolással kapcsolatban – például a szó szerinti fordítás elvárása –, és a

bírósági tolmáccsal szemben támasztott elvárások nagymértékben kihatnak a tárgyaláson elhangzó nyelvi megnyilvánulások közvetítésére.

Második kutatási kérdésként azt vizsgáltam, hogy mi a szerepe a bírósági tolmácsnak a tárgyaláson, s ezt a szerepet milyen tényezők befolyásolják. Hipotézisem szerint a bírósági tolmács szerepét befolyásoló tényezők adódhatnak a tárgyalótermi szereplők elvárásából, de fontos szempont lehet az is, ahogyan a tolmács a saját szerepét megítéli (Angelelli 2004a, Angermeyer 2015, Hale 2010).

3. A kutatás módszere

A tárgyalótermi kontextust vizsgáló kutatás három fő részből áll, és alapvetően feltáró jellegű: elsősorban a bírósági tolmácsolás alapkérdéseinek, problémáinak feltérképezésére törekedtem. Az első kutatási részben kvantitatív kutatás-módszertani eszközt, kérdőívet alkalmaztam (Kadrić 2009). A második és harmadik kutatási részben a kvalitatív és a vegyes kutatási módszerek domináltak (Bodzer és Gutiérrez 2017, Gile 1998). A második részben tolmácsolt tárgyalásokról készült jegyzőkönyveket tanulmányoztam két budapesti és egy vidéki bíróságon, amelyek közül a dolgozatban két esetet szemléltetek részletesen. A kutatás harmadik részében került sor a hangfelvételekre, amelyek készítésekor a háttérbe húzódó etnográfiai megfigyelés eszközét választottam. A dolgozatban esettanulmány formájában mutatom be az angol–magyar tolmáccsal folytatott tárgyalást, és az esettanulmányok egyik fajtájaként akciókutatás keretében – amikor a kutató maga a tolmács – elemeztem a német–magyar nyelvpárban folytatott tárgyalást (Angelelli 2004b).

4. Eredmények

Az első kutatási kérdés úgy hangzott, hogy mit vár el a bírósági tolmáctól. A kérdőívek elemzése alapján a bírák nagy jelentőséget tulajdonítottak a világos, pontos és érthető tolmácsolásnak és a jogi szaknyelv ismeretének. Néhányan kiemelték a tárgyalás menetének gördülékenységét, a megfelelő tempót, valamint az elhangzottak lényegre törő visszaadását, és mindössze egy bírósági tolmács említette a szó szerinti fordítás fontosságát (Farkasné Puklus 2018). A tárgyalásokról készített hangfelvételeken mindkét elemzett esetben elhangzik, hogy a tolmács szó szerint fordítson. Elképzelhető azonban, hogy a bírák a szószintű megfeleltetést a pontos tolmácsolás szinonimájaként használják. A vizsgált jegyzőkönyvekben számos hivatkozást találunk a tolmács kötelezettségeire vonatkozóan, a jogokról annál kevesebb szó esik. A hangfelvételek átiratai alapján elvárásként fogalmazódik meg, hogy a tolmács halkan tolmácsoljon, szinte gépként, „suttogó üzemmódban”. Ez az elvárás nyilvánvalóan befolyásolja a tolmácsolást (Puklus 2018).

A második kutatási kérdés kapcsán (mi a bírósági tolmács szerepe) a bírák kérdőíves válaszaiból arra következtettem, hogy nem teljesen tisztázott, mivel jár, ha a tárgyalótermi

kontextusban tolmács is megjelenik. Mind a tolmács kiválasztásával, mind a tolmács tárgyalótermi elhelyezkedésével és a tolmácsolási módokkal kapcsolatban bizonytalanság mutatkozott. A jegyzőkönyvek vizsgálata alapján igazolódni látszik az a hipotézis, amely szerint nemcsak a tárgyalás menetét, de akár a tárgyalás kimenetelét is befolyásolja egyrészt a tolmács felkészültsége és nyelvtudása, valamint az, hogy tisztában van-e a tárgyaláson betöltött szerepével. Az elemzett hangfelvételekből az szűrhető le, hogy a tolmácstól egyfajta fordítói szerepet vártak el, azt, hogy szinte észrevétlenül segítse a kommunikációt. Másrészt viszont olykor kifejezetten hangsúlyozták a tolmács feladatát, amikor a bírák nem az idegen nyelvű felet szólították meg közvetlenül a tárgyalás során, hanem a tolmácsot.

Az elvárások közötti ellentmondások látványosak: a tolmács vegyen részt aktívan az interakcióban, de mindezt tegye szinte észrevétlen módon. A tolmács szerepe a tárgyaláson akár többször is változhat, és fontos feladata, hogy megtalálja az adott tolmácsolási kontextusnak megfelelő, a tárgyalótermi kommunikációt leginkább elősegítő szerepét. Ezeket az eredményeket figyelembe véve érzékenyítő képzéseket, tréningeket és kerekasztal-beszélgetéseket lehetne tartani joghallgatók, jogászok és esetleg bírák számára is annak érdekében, hogy együttműködő partnerekként tekintsenek a tolmácsokra, és jobban megismerjék a tolmácsolási tevékenységet (Puklus 2020).

A dolgozat további eredménye, hogy a szakirodalom egyfajta összegzéseként készült egy összefoglaló táblázat nyolc ország bírósági tolmácsolási gyakorlatáról hét szempontot figyelembe véve. Ezek olyan aspektusok, amelyek a tárgyalótermi tolmácsolás kommunikációs kontextusában fontos szerepet töltenek be: van-e eskü, biztosítanak-e felkészülést a tolmács számára, szakértői státusszal rendelkezik-e, van-e kijelölt helye a tárgyalóteremben, milyen tolmácsolási módot alkalmaznak, létezik-e jegyzék az adott országban a bírósági tolmácsok számára, és van-e tolmácsberendezés a tárgyalóteremben (Farkasné Puklus 2017).

5. Kitekintés

A vizsgálatok befejezése óta jelentősen megváltozott a bíróságokon alkalmazott tolmácsolási gyakorlat. Ez a bíróságokon 2018-ban kezdődött és 2019 végére teljes körűen megvalósult digitalizációs folyamatnak köszönhető, melynek eredményeként bevezették az országos szintű távmeghallgatást és a tárgyalótermi kép- és hangrögzítést. A koronavírus-járvány ezt a folyamatot jelentősen felgyorsította. Távmeghallgatás útján személyes megjelenés nélkül bonyolíthatók le a bírósági kihallgatások és meghallgatások úgy, hogy két vagy több helyszín között biztosítják a folyamatos, ellenőrzött és valós idejű kép- és hangkapcsolatot. Megváltoztak a munkakörülmények és a munkavégzés módja is. A személyes jelenlét szerepe csökkent, és a távmeghallgatások nagy valószínűséggel a járvány lecsengése ellenére továbbra is előtérben maradnak (Puklus 2021).

Irodalom

- Angelelli, C. 2004a. *Revisiting the Interpreter's Role: A Study of Conference, Court, and Medical Interpreters in Canada, Mexico and United States*. Amsterdam: John Benjamins.
- Angelelli, C. 2004b. *Medical Interpreting and Cross-cultural Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Angermeyer, Ph. S. 2015. *Speak English or What? Codeswitching and Interpreter Use in New York City Courts*. New York: Oxford University Press.
- Bodzer, A., Gutiérrez, R. L. 2017. Making the impossible possible, or how to research in specific settings in public service interpreting. In: Hansen-Schirra, S.; Czulo, O.; Hofmann, S. (eds). *Empirical modelling of translation and interpreting*. Berlin: Language Science Press. 331–351.
- Gile, D. 1998. Observational Studies and Experimental Studies in the Investigation of Conference Interpreting. *Target* Vol. 10. No.1 69–93.
- Farkasné Puklus M. 2017. Dolmetschen im Ungarischen Gerichtssaal – Einblick in das Protokoll von zwei Fällen. In: *Sprache und Recht. Übersetzer und Dolmetscher als Mittler zwischen Sprachen und Rechtssystemen*. Berlin: BDÜ Fachverlag, 170–180.
- Farkasné Puklus M. 2018. Court Interpreting Research in Hungary: Judges' Expectations. In: Horváth I. (ed). *Latest Trends in Hungarian Translation Studies*. Budapest: Eötvös Kiadó. 99–121.
- Hale, S. 2010. The need to raise the bar: Court interpreters as specialized experts. In: Malcolm Coulthard – Alison Johnson (eds): *The Routledge Handbook of Forensic Linguistics*. London: Routledge.
- Horváth I. 2013. *Bírósági tolmácsolás*. Budapest: Eötvös Kiadó.
- Kadrić, M. 2009. *Dolmetschen bei Gericht. Erwartungen, Anforderungen, Kompetenzen*. Wien: WUV.
- Morris, R. 2010. Images of the court interpreter. *Translation and Interpreting Studies*, Vol. 5. No. 1. 20–40.
- Puklus M. 2018. Tolmácsolás a tárgyalóteremben. „Elvesztettem a fonalat, hol tartunk?” In: Szabó M., Vinnai E. (szerk.) *A törvény szavai*. Miskolc: Bíbor Kiadó. 223–240.
- Puklus M. 2020. Az érem másik oldala. Hogyan tudnak együttműködni a jogi szakemberek a bírósági tolmáccsal? In: Szabó Cs., Bakti M. (szerk.) *Iránytű a tolmácsolás oktatásához – A kompetenciafejlesztés új fókuszai*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 197–210.
- Puklus M. 2021. Mi változott a bírósági tolmácsolásban a koronavírus járvány hatására? *Magyar Jogi Nyelv* V. évfolyam, 2. szám 34–39. [<https://joginyelv.hu/mi-valtozott-a-birosagi-tolmacsolasban-a-koronavirus-jarvany-hatasara/>]
- Seresi M., Láncoz P. L. 2017. Tolmácsolás az Európai Unió Bíróságán – A gyakorló tolmácsok szemével. *Magyar Jogi Nyelv* I. évf. 2. szám 1–7.

Műfajtudatosság a jogi szakfordításban és szakfordítóképzésben

Balogh Dorka

balogh.dorka@jak.ppke.hu

A védés éve: 2020

Témavezető: Dr. Dróth Júlia PhD, ny. egyetemi docens

Opponensek: Dr. Vinnai Edina PhD, egyetemi docens

Dr. Fischer Márta PhD, egyetemi docens

Publikáció: előkészületben, kiadó: Pázmány Press

Kulcsszavak: jogi nyelv, jogi szakfordítás, jogi szakfordítóképzés, jogi szövegtipológiák, műfaji ismeretek

1. A kutatás célja

Kutatásom kiindulópontja az a felismerés volt, hogy a jogi műfajok ismeretének és azon belül elsősorban a jogi regiszternek az elsajátítása kulcskérdés a jogi szakfordítók képzésében. Mivel a terminológiai kutatások a közelmúltban egyre hangsúlyosabb szerepet kaptak a (jogi) szakfordítás oktatásának módszertanában, mára eljutottunk oda, hogy a szakfordítójelölteket számos jogi terminológiai adatbázis és terminológiakutatási módszer segíti munkájuk során, miközben a jogi regiszter elsajátításának módszertana egyáltalán nem tekinthető kidolgozottnak. A műfajalapú megközelítés meggyőződése szerint hatékonyan járulhat hozzá a jogi szakfordítások minőségének javulásához, ami többek között az egyes jogi műfajokra jellemző szaknyelvi regiszter és terminológia megfelelő használatában is megnyilvánul.

E meggyőződés bizonyításához számos kitérőn át vezet az út, elkerülhetetlen többek között a jogi nyelv fordításszemponitú sajátosságainak részletes bemutatása, a szövegek összehasonlításához alapul szolgáló jogi szövegtipológiák feltérképezése, és a műfaji átváltásokkal kapcsolatos jogi fordítói stratégiák rendszerbe foglalása, ami az értekezés egyik fontos eredménye. A szűkebb témán, tehát a jogi műfaji átváltások elemzésén és az azokkal kapcsolatos konkrét módszertani javaslatokon túl átfogó képet szerettem volna nyújtani a jogi szakfordítás témájában zajló diskurzus legújabb fejleményeiről és a jogi fordításról napjainkban alkotott nézetekről is.

Szándékaim szerint a kutatás eredményei azáltal, hogy rávilágítanak a jogi szaknyelv sajátosságaiból eredő – elsősorban a műfaji ismeretekkel kapcsolatos – buktatókra és

fordítási nehézségekre, hasznos adalékként szolgálhatnak a jogi, közigazgatási és az európai uniós szakfordítók képzésének módszertanához.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatás célkitűzései alapján a kutatási kérdéseim 4 fő témakör köré csoportosítva fogalmazódtak meg: (1) a jogi szakfordítással és annak oktatásával kapcsolatos kérdések; (2) a műfajkompetenciával kapcsolatos kérdések; (3) a szövegek fordítási nehézségével kapcsolatos kérdések; valamint (4) a szaktudással és a műfaji ismeretekkel kapcsolatos módszertani kérdések.

A kutatás kiindulópontja és alapvető hipotézise, hogy a műfaji ismeretek elsajátítása és fejlesztése a jogi szakfordítóképzésben kulcsfontosságú a fordítás sikere és a fordított szövegek minősége szempontjából. Feltételeztem, hogy a funkciójuk szerint elkülönített jogi szövegtípusok fordítási nehézségének szintje egymástól eltérő, és hogy az előíró típusú, többnyire kötött struktúrájú jogi szövegeket nehezebb fordítani, mint a lazább szerkezetű és kevesebb formulaszerű nyelvi elemet tartalmazó működési vagy leíró-magyarázó szövegeket. Harmadik hipotézisem szerint a jogi fordítási feladat nehézségét jelentősen befolyásolja, hogy a szakfordító rendelkezik-e jogi szaktudással (és ezen belül műfaji ismeretekkel). Feltételeztem továbbá, hogy az egyes jogi szövegtípusok eltérő mértékben követelnek meg jogi ismereteket a jogi szakfordítóktól (4. hipotézis). Végül, egy a jogász és bölcsész szakfordítójelöltek jogi fordításainak összevetésén alapuló empirikus vizsgálat segítségével szerettem volna igazolni azt a feltevésemet, hogy a jogi végzettséggel nem rendelkező jogi szakfordítójelöltek többsége számára az egyes jogi műfajok szókészletének és szakmai regiszterének elsajátítása és használata nemcsak idegen nyelven, de az anyanyelvükön is kihívást jelent.

3. A kutatás módszere

A kutatás során vegyes módszereket alkalmaztam, amelyek között a kvalitatív módszerek dominálnak. Mivel azonban kutatási eredményeim elérésében a saját fordítói és oktatói tapasztalataim is közrejátszanak, az értekezésben az akciókutatás módszerei is jelentős szerephez jutnak.

Kvalitatív módszerekkel ismertettem a fordításszempontú, szaknyelvi és jogi szövegtipológiákat, majd azok történeti áttekintése után bemutattam a jogi szakfordítók képzésében felhasználható szövegek kiválasztásának szempontjait, amelyek közül elsősorban a szövegek nehézségének meghatározására tértem ki a Nord (1991) által kidolgozott rendszert alapul véve. A kvalitatív kutatás részét képezi egy konkrét műfaj feltáró jellegű elemzése, valamint az a fordítási nehézséget meghatározó szövegelemzés, amely segít elhelyezni egy konkrét jogi szöveget a szakfordítóképzés számára készített tanmenetben, míg az értekezésben bemutatott kérdőíves kutatás részben kvalitatív,

részben kvantitatív módszerekre támaszkodik. Ötödik hipotézisemet egy intézményközi empirikus kutatás eredményeivel támasztottam alá, amely jogász és nem jogász szakfordító hallgatók jogi szakfordításainak összehasonlító elemzésén alapul (Balogh és Lesznyák 2018; Lesznyák és Balogh 2019).

4. Eredmények

Az öt hipotézis közül a vizsgálat során hármat sikerült egyértelműen alátámasztani, így igazolást nyert, hogy (1) a műfaji ismeretek elsajátítása és fejlesztése a jogi szakfordítók képzésében kulcsfontosságú a fordítás minősége szempontjából; (2) a jogi szakfordítási feladat nehézségét jelentős mértékben befolyásolja, hogy a szakfordító rendelkezik-e jogi szaktudással; és (3) a jogi szakfordítást tanuló bölcsészhallgatókkal mindkét nyelven hatékonyabban kell elsajátíttatni a paradigmaticus jogi műfajok regiszterét. A jogi fordításról általánosságban megállapítható, hogy minden formájához és mozzanatához szükség van jogi szakismeretekre, amelyek magukban foglalják a jogértelmezés képességét és a jogi szövegtípusok, műfajok makrostruktúrájának, szövegezési hagyományainak ismeretere is kiterjedő jogi tudást. A hipotézisek bizonyítása során vált nyilvánvalóvá az a fontos felismerés, hogy a jogi fordításban a fordítási feladat nehézségének felmérésekor a nehézség szövegszintű összetevőinél meghatározóbbak a pragmatikai tényezők, ez pedig megkérdőjelezi a jogi szövegek közérthetővé tételének sikerességét is.

A dolgozat újszerű szempontrendszer szerint tekinti át a jogi műfajokról szóló szakirodalmat és mutatja be a magyar–angol nyelvpárban leggyakrabban előforduló szövegtípusbeli és műfaji átváltási helyzeteket. A jogi szövegek rangsorolására tett konkrét javaslatok, a bemutatott szöveg- és műfajelemzés, a kiválasztott szövegműfajokra épülő feladatsorok és a jogi szakfordításhoz szükséges legfontosabb kompetenciák fejlesztését célzó módszertani ajánlások gyakorlati segítséget, valamint felhasználható forrásanyagot jelenthetnek a szakfordítók képzésével foglalkozó szakembereknek.

5. Kitekintés

A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a jogi szaktudás jelentős mértékben befolyásolhatja a fordítás minőségét, valamint hogy a jogász végzettségű fordítók előnyben vannak a nem jogász szakfordítókkal szemben a fogalmi és rendszerszintű gondolkodás, a tartalmi összefüggések megértése, az értelmezés és a szövegben rejlő csapdák felismerése tekintetében, miközben otthonosabban mozognak a jogi szövegek regiszterében, nyelvi kifejezőeszközeiben is, az anyanyelvükön legalábbis mindenképpen. Ez a megállapítás felveti az ágazati szakfordítóképzés kérdését, amely megoldást jelentene a jogi, a nyelvi, a fordításelméleti és fordítástechnikai ismeretek párhuzamos oktatására.

A dolgozat írása során számos további, a jogi szakfordítással és szakfordítás-oktatással kapcsolatos, kutatást igénylő terület is feltárult, amelyek közül a legígéretesebbnek a

korpusznyelvészeti módszerekkel folytatott műfajelemző vizsgálatok tűnnek, mivel ezek a vizsgálatok lehetővé teszik a jogi műfajok eltérő szövegtani tulajdonságainak feltérképezését. Érdekes kutatási téma lehet a ma Magyarországon (vagy akár Európaszerte) tevékenykedő jogi fordítók összetételének vizsgálata abból a szempontból, hogy rendelkeznek-e jogi szakismeretekkel. Amennyiben nem, milyen nehézségekbe ütköznek vagy ütköztek pályájuk kezdetén, és milyen módszerekkel hidalták át azokat?

A dolgozat eredményeinek megerősítéséhez (vagy cáfolásához) további empirikus kutatásokra, jóval több adatra volna szükség. A hasonló kutatásokból nyert adatok, a jogi szakfordítások minőségét befolyásoló tényezők mélyrehatóbb elemzése, valamint a jogi szakfordításban ejtett hibák következményeinek feltárása további támpontokkal segítheti a jogi szakfordítóképzések tanmenetének tervezését.

Irodalom

- Balogh D. 2019. The role of Genres and Text Selection in Legal Translator Training. *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric* Vol. 58. No. 71. 17–34.
- Balogh D., Lesznyák M. 2018. Fordító és tolmács mesterképzésben, valamint jogi szakfordítóképzésben részt vevő hallgatók fordításainak összehasonlító elemzése. In: Dombi J., Farkas J., Gúti E. (szerk.) *Aszimmetrikus kommunikáció – aszimmetrikus viszonyok*. Bicske: Szak Kiadó. 524–548.
- Bhatia, V. K. 1997. Translating Legal Genres. In: Trosborg, A. (ed.) *Text Typology and Translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 203–214.
- Biel, L. 2015. Phraseological profiles of legislative genres: complex prepositions as a special case of legal phrasemes in EU law and national law. *Fachsprache* 3–4. 139–160.
- Biel, L. 2017. Genre analysis and translation. In: Malmkjær, K. (ed.) *The Routledge Handbook of Translation Studies and Linguistics*. London and New York: Routledge. 151–164.
- Károly K. 2007. *Szövegten és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Klaudy K. 1997. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Scholastica.
- Lesznyák M., Balogh D. 2019. Comparative Analysis of Translations Prepared by Students with and without Legal Qualifications. *Comparative Legilinguistics* Vol. 37. 85–115.
- Nord, C. 1991. *Text Analysis in Translation*. Amsterdam/Atlanta: Rodopi.
- Prieto Ramos, F. 2014. Legal translation studies as interdiscipline: Scope and evolution. *Meta* Vol. 59. No. 2. 260–277.
- Šarčević, S. 1997. *New Approach to Legal Translation*. Hague: Kluwer Law International.
- Scott, J. 2017. Legal Translation – a Multidimensional Endeavour. *Comparative Legilinguistics* Vol. 32. 37–66.

A retorikastruktúra-elmélet egy fordítástudományi kutatás háttérében

Sándor Éva (Viola Éva)

viola.s.eva@gmail.com

A védés éve: 2020

Témavezető: Prof. Dr. Károly Krisztina DSc, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. Robin Edina PhD, egyetemi adjunktus
Dr. Bánhegyi Máttyás PhD, egyetemi docens

Kulcsszavak: fordítás, koherenciarelációk, retorikastruktúra-eltolódás, szövegtipológia, manipuláció

1. A kutatás célja

Doktori értekezésem egy angol–magyar fordítási korpuszon végzett retorikastruktúra-elemzés. Azokat a retorikastruktúra-eltolódásokat vizsgálja, amelyek hatással lehetnek a fordítási szöveg értelmezési folyamatára. A korpuszt alkotó szövegek tematikailag vallási tartalmú, hittérítő elmélkedések, célközönségük a tizenévesek és a fiatal felnőttek korosztálya. Munkám a missziós szövegek szövegtipológiai meghatározásával kezdődött. A szövegeket alkotó koherenciarelációk feltárásával meghatároztam azokat a hasonlóságokat és különbségeket, amelyek az angol nyelvű szövegeket és ezek magyarra fordított megfelelőit alkotják. Fontosnak tartottam megérteni a két különböző nyelvben fellelhető retorikastruktúra-eltolódásokat és az ebből fakadó értelmezési, jelentésbeli eltéréseket.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Doktori értekezésemben szövegnyelvészeti és fordítástudományi szempontú kérdésekre kerestem választ. Meghatároztam az ifjúság számára írt hittérítő elmélkedések szövegtipológiai rendszerben elfoglalt helyét, leírtam azokat a koherenciarelációkat, amelyek a hittérítő szövegek retorikai struktúráját alkotják a forrásnyelvben és a célnyelvben. Megvizsgáltam, melyek azok a koherenciareláció-kategóriák, amelyek a leginkább hajlamosak a változásra a fordítás során, milyen minőségű változások keletkeznek a szöveg retorikai struktúrájában a fordító munkája nyomán az egyes koherenciareláció-kategóriákban. Kíváncsi voltam arra is, mely nyelvi elemek változtatásának a következtében kerülhetnek a

célnyelvi szövegbe olyan relációk, amelyek a forrásnyelvi szövegben nincsenek jelen, valamint észlelhető-e manipuláció a betoldások nyomán. Mindent egybevetve, érzékelhető-e a koherenciarelációk eltolódásai a megértésvizsgálatokban?

Mivel a dolgozatom kvalitatív, feltáró jellegű vizsgálat, a hipotézisek a kutatás rész céljaiként fogalmazhatók meg. A kutatás megkezdésekor úgy véltem, a vizsgált szövegek ugyan felhívó szövegek, de magukban hordozzák az érvelő és tanító szövegek jegyeit is, és jellemzően nem a reklámszövegek közé tartoznak tipológiai szempontból (Reiss 1976; Nord 1997). Ennélfogva a koherenciarelációk közül is azok érvényesülnek, amelyek az érvelés és a tanítás jegyeit erősítik a szövegekben (pl. ÉRTELMEZÉS, MOTIVÁCIÓ, HÁTTER, ELŐKÉSZÍTÉS, OK, INDOKLÁS, BIZONYÍTÉK, ÉRTÉKELÉS). Feltételeztem, hogy az angol és a magyar szövegekben használatos koherenciarelációk nem mutatnak jelentős különbségeket mennyiségi és/vagy minőségi szempontból. A disszertációs kutatást megelőző, kis korpusz alapján végrehajtott felmérésben (pl. Viola 2019b) a pragmatikai és a szövegszervező relációkban történtek érzékelhető változások a fordítás során, ezért feltételeztem, hogy ez a jelenség e nagyobb korpuszban is megismétlődhet.

3. A kutatás módszere

A szövegszintű retorikai eltérések vizsgálatát a legcélszerűbb Mann és Thompson (pl. 1986) retorikastruktúra-elmélete alapján, az úgynevezett retorikastruktúra-elemzés segítségével elvégezni. Ez a vizsgálati módszer lehetőséget nyújt az egységeire bontott szöveg és fordítása retorikai felépítésének igazoltan megbízható (pl. Károly 2013, da Cunha és Iruksieta 2010, Stede et al. 2017) és tudományosan megalapozott tanulmányozásához, szerkezeti, műfaji, valamint kognitív szempontból is.

A kutatás utolsó részeként kérdőíves szubjektív olvasói-befogadói felmérést végeztem. Az első körben összegyűjtöttem azokat a szövegeket, ahol betoldás, kihagyás vagy kötőszó- megváltoztatás miatt koherenciareláció-eltolódás jött létre. A kutatás második szakaszában a kérdőív konkrét felépítését és kérdéseinek megfogalmazását végeztem el a szakirodalom ajánlásai és saját korábbi kutatási eredményeim alapján. A kérdőíves felmérést a kiválasztott haladó angol csoportomban végeztem el, a diákok egyéni tempóban haladva olvashatták el és válaszolhatták meg a kérdéseket.

4. Eredmények

Szövegtipológiai elemzés szerint a vizsgált hittérítő szövegek esetében az elsődleges funkció a meggyőzés. Tanítva, szórakoztatva az olvasó érzelmi világára is hatni próbálnak, nyelvi eszközeik a narráció, az ellentmondás, a logikus felépítés (ezeket az olvasói-befogadói értékelések is bizonyítják). Kommunikatív funkciójuk szerint didaktikus, tanító jellegűek, az információ közlésének jellege szerint érdeklődést felkeltő szövegek. A hittérítő szövegek jellemzőinek összesítése azért fontos a fordítástudományi kutatások számára,

hogy pontosítható legyen az optimális fordítói stratégia. A Reiss-féle szövegtipológia szerint „a felhívásközpontú szövegek esetében *adaptáló* fordítás javasolt, a cél az, hogy a szöveg a célnyelvben is megőrizze felhívó funkcióját” (Vincze 2004: 34). Az elemzett korpusz esetében viszont az is feltűnik, hogy nem a felhívás az egyedüli funkció, a tanító és érvelő szövegrészek esetében pedig nem lenne célravezető az „adaptáló” fordítás.

A retorikastruktúra-elemzés elvégzésével megállapítható, hogy a leggyakrabban használt, domináns relációk a forrásnyelvben és a célnyelvben egyaránt a KIDOLGOZÁS, az ELŐKÉSZÍTÉS, az ANTTÉZIS, az ÖSSZEKAPCSOLÁS, a MOTIVÁCIÓ, az ÉRTELMEZÉS és a HÁTTÉR. Az angol és a magyar szövegekben egyformán 27 különböző megnevezésű koherenciareláció fordult elő. Számuk ugyanakkor a fordítás következtében kissé megnövekedett, ez annak köszönhető, hogy a két nyelv szerkezeti különbségei, eltérő mondatszerkesztési stratégiái miatt a magyarban több elemi szövegegységre kellett bontani a szöveget, valamint számos esetben a fordító olyan fordítási műveleteket hajtott végre, amelyek okán mennyiségi (és minőségi) változások keletkeztek (lásd pl. da Cunha és Iruskieta 2010; Viola 2017).

A korpuszban tapasztalt eltolódások rendszerezése a koherenciarelációk kategóriáinak vizsgálatával történt. A legtöbb jelentős módosulás a fordítói betoldásoknak és kihagyásoknak köszönhető, valamint azoknak az eltolódásoknak, amikor a célnyelvi szövegben a koherenciareláció a saját kategóriájától eltérő kategóriájú relációvá alakul. A fordítói betoldások tehát, akár a fordítói értelmezési stratégiának, akár kulturális okoknak köszönhetően kerültek is a szövegbe, az érintett szövegrészek explicitységét, érthetőségének erejét fokozták, ezáltal a tanító és meggyőző funkciójának is eleget tud tenni. A korpusz példáiiban ugyanakkor az is tapasztalható, hogy az ÉRTÉKELÉS és az ÚJBÓLI ÁLLÍTÁS betoldásával a fordító/lektor szubjektív véleménye is érvényesülhet. A fordított szövegekben ezeken a helyeken, ahol a betoldott pragmatikai, illetve szövegszervező reláció található, különösképpen figyelmet kell szentelni a szövegűségnek, mivel az ilyen intenciójú szövegegységek módosíthatják az érvelés meggyőző hatását, illetve bizonyos határokon túlmenően manipulációnak is helyt adhatnak. A vizsgált korpusz esetében nem feltétlenül arra gondolunk, hogy hittételeket módosítanak fordítás közben, csupán finom eltérésekkel, egyes szövegrészek előtérbe helyezésével szándékosan is ráirányíthatják az olvasó figyelmét a célnyelvi szöveg olyan elemeire, amelyek a forrásnyelvi szövegben nem kaptak hangsúlyt. Ugyan az elemzett korpuszban nem fordult elő jelentős tartalmi szintű eltérés, a meggyőzés felerősítésének reményében előfordult, hogy a fordító erőteljesen hangsúlyozott információt új tagmondatok betoldásával.

A szubjektív olvasói-befogadói felmérésben, mivel kis számú adatközlő végezte el, általános érvényű törvényszerűségekről nem tudok beszámolni. A vizsgálati személyek számának kibővítését tervezem és újabb szövegek elemzését is szeretném olvasói-befogadói elemzésnek alávetni. A fordításoktatásban jól ismert tényeket viszont eredményeim is erőteljesen alátámasztják, hiszen a szubjektív olvasói felmérés valóban azt a feltevést

erősíti meg, hogy a retorikastruktúra által kimutatott eltéréseket eltolódásként érzékelik a hittérítő szövegek olvasói, és ezért a kérdőívben vizsgált szöveg fordítása nem volt egyenértékű az adott szöveghelyen a funkcionális és pragmatikai ekvivalencia megteremtésében. Hogy ez az egyenértékűség a szöveg hatékonyságának hasznára vagy kárára volt-e, továbbra is kérdés maradt.

Irodalom

- da Cunha, I., Iruskieta, M. 2010. Comparing rhetorical structures in different languages: The influence of translation strategies. *Discourse Studies* Vol. 12. No. 5. 563–598.
- Károly K. 2013. Translating rhetoric: Relational propositional shifts in Hungarian-English translations of news stories. *The Translator* Vol. 19. No.2. 242–273.
- Károly K. 2014b. *Szövegkoherencia a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Mann, W. C., Thompson, S.A. 1986. Relational propositions in discourse. *Discourse Processes* Vol. 9. No. 1. 37–55.
- Nord, Ch. 1997. A Functional Typology of Translations. In: Trosborg, A. (szerk.) *Text Typology and Translation*. Amsterdam és Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 43–65.
- Reiss, K. 1976. *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der Operative Text*. Kronberg: Scriptor.
- Stede, M., Taboada, M., Das, D. 2017. *Annotation Guidelines for Rhetorical Structure*. www.sfu.ca/mtaboada/docs/research/RST_Annotation_Guidelines.pdf. Letöltve: 2018. február 14.
- Viola É. 2017. A betoldás hatása a fordított szövegek retorikai struktúrájára. *Fordítástudomány* 19. évf. 1. szám 85–100.
- Viola É. 2019b. The Modification of the Rhetorical Structure in Translation. The Case of English Missionary Texts and Their Hungarian Translation. *Nová Filologická Revue* Vol. 11. No. 1. 40–53.
- Vincze K. 2004. Szöveg típusok és fordítás. *Fordítástudomány* 6. évf. 1. szám. 28–35.

Fordítóhallgatók C nyelvi szókincsének asszociatív kapcsolatai a fordítói döntések hátterében

Kovalik-Deák Szilvia

kovalik.deak.szilvia@btk.elte.hu

A védés éve: 2020

Témavezető: Dr. Eszenyi Réka PhD, egyetemi adjunktus

Opponensek: Dr. Dróth Júlia PhD, ny. egyetemi docens
Dr. Gulyás Adrienn PhD, egyetemi docens

Kulcsszavak: fordítási kompetencia, fordítói monitor, mentális lexikon, fordítóképzés

1. A kutatás célja

Kutatásomat az a szándék vezérelte, hogy a fordítóhallgatók fordítóimonitor-használatát, fordítási stratégiáit és a háromnyelvű mentális lexikonban tárolt szókészletük asszociatív kapcsolatait elemezve, a fordítási kompetencia körébe sorolható megállapításokkal új szempontokat fogalmazzak meg a fordítóképzés számára, az átalakuló technológiai környezetben helyét kereső fordítót pedig empirikus adatokkal lássam el a fordítási folyamatban betölthető szerepének megfogalmazásához. Véleményem szerint a mentális lexikon hatékony működtetéséről akkor sem mondhat le a fordító, amikor a fordítástámogató eszközök alkalmazása alapjaiban alakítja át a fordítási folyamatot (Pym 2012). Egyetértek Pymmel abban, hogy a technológiai környezet fejlődése feleslegessé teheti az információkeresés kompetenciáját, a tematikus kompetenciát és az interkulturális kompetenciát. Ám vele ellentétben úgy gondolom, hogy nyelvi kompetenciáira, három- vagy többnyelvű mentális lexikonja és fordítói monitorja tudatos működtetésére, asszociatív gondolkodására és kreativitására az új fordítónak is szüksége lesz ahhoz, hogy a kiindulási szöveget (*start text*) a gép által fordított szöveggel (*translated text*) (Pym 2012) összevesse, és valóban a megrendelői elvárásokat teljesítő változatot fogadja el.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Doktori értekezésem egy kétlépcsős – kvalitatív és kvantitatív elemzéseken alapuló – kutatás eredményeit foglalta össze. A vizsgálataim végső soron arra a kérdésre keresték a választ, hogy lehetséges-e összefüggést találni a fordítóhallgatók fordítási performanciája

és fordítói monitorjuk használata, valamint a háromnyelvű mentális lexikonban tárolt szókincs asszociatív kapcsolatai és e kapcsolatok erőssége között. A kutatás egyes lépéseihez illeszkedő hipotéziseim összességében azt feltételezték, hogy a fordítási performancia szintje visszatükröződik a mentális lexikonok kapcsolatainak erősségében és a tárolt szókincs mélységében.

3. A kutatás módszere

A 2000-es évek fordítási folyamatra irányuló empirikus kutatásai, Translog szoftverrel (billentyűmozgást rögzítő szoftver) vagy TAP-protokollal (*Think-aloud protocol*) végzett kísérletei nyomán a kutatók (Mossop 2003, Tirkkonen-Conditt 2005, Englund Dimitrova 2005, 2007, Heltai 2011) arra a következtetésre jutottak, hogy a fordítás sikeressége mindenekelőtt azon múlik, hogy a fordítók hogyan tudják működtetni a mentális lexikonjukat és a fordítói monitorjukat.

A fentiekből kiindulva, kétlépcsős primer kutatásom korpuszalapú kvalitatív szakaszában egy pszichológiai témájú, francia forrásnyelvű újságcikk meghatározott szempontok szerint kiválasztott tíz lexikai elemének magyar célnyelvi megfeleltetéseiből kiindulva, a fordítás sikerességét vagy sikertelenségét a fordítói monitor használata és a hallgatók által követett stratégiák szempontjából vizsgáltam. A megfeleltetéseket elfogadhatónak (lehetséges megfeleltetés) vagy hibásnak értékeltem, utóbbi kategórián belül pedig súlyos vagy kritikus hibaként osztályoztam. A sikeres, nem szó szerinti üzenátvitelt eredményező megfeleltetések esetében automatikusan azt feltételeztem, hogy a fordítóhallgatók többségének fordítói monitorja működésbe lépett, mert a mentális lexikon által elsőként felkínált szó szerinti változattól eltérő, a szókapcsolat, a mondat vagy a szöveg kontextusát figyelembe vevő megoldások születtek. A hibás átvitelek elemzésével a fordítói monitor működésére utaló jeleket kerestem, és az elvetett szó szerinti megfeleltetéstől a végső döntésig vezető fordítói stratégia lépéseit követtem nyomon.

A kutatás második lépcsőjét jelentő kvantitatív, kérdőíves asszociációkutatás és szókincsmélység-vizsgálat során a fent említett tíz lexikai elemet hívószóként alkalmazva a fordítóhallgatók háromnyelvű mentális lexikonjának kapcsolatait, a tárolt szókincs mélységét kutattam. A pszicholingvisztikai kutatások során leginkább az az elképzelés vált elfogadottá, amely a mentális lexikont olyan hálózathoz, hálózathoz hasonlítja, ahol a szavak jelentésbeli asszociációik segítségével kapcsolódnak egymáshoz (Aitchison 1987, 2003; Gósy 2005). A hívószavakra érkezett asszociatív válaszokat a tradicionális paradigmatis, szintagmatikus, fonológiai (Entwisle 1966, idézi Wolter 2001) és Read (1993) kiegészítését figyelembe véve analitikus kategóriákba sorolva vizsgáltam.

A fordítások sikeressége és a kiváltott asszociatív válaszok közötti esetleges összefüggések megállapítása azonban további elemzést tett szükségessé. A kutatás következő szakaszában a különböző fordítási kihívásokat megtestesítő lexikai elemeket az általuk kiváltott asszociatív válaszok alapján vizsgáltam, majd az asszociációkutatásban részt vevő

fordítók fordítási teljesítményét a kiváltott asszociatív válaszaikkal vetettem össze. Végül a két lépcsőben regisztrált adatok alapján a sikeres és sikertelen fordítói teljesítményel jellemzett hallgatók asszociatív válaszaiból kirajzolódó fordítói profilokat elemeztem.

4. Eredmények

Empirikus kutatásom eredményei csak részben igazolták a hipotéziseimet. A mentális lexikon által felkínált első, szó szerinti megfelelő tekintetében az eredmények azt mutatták, hogy a fordítóhallgatók többsége került a szó szerinti megfeleltetést, és a fordítói monitor jelzésére tovább keresett a leggyakoribb célnyelvi megfelelőnél. Az elfogadható fordítás kritériumát teljesítő megfeleltetésig azonban legtöbbször nem jutottak el, és olyan megfeleltetések mellett döntöttek, amelyek megghiúsították vagy megzavarták az üzenátvitelt. A hallgatók szószinten keresték a választ a fordítási kihívásra, és e tekintetben egyértelműen a Tirkkonen-Condit (2005) által kezdőnek nevezett fordítói csoporttal mutattak hasonlóságot.

A nyelvtudás különböző szintjeivel jellemezhető mentális lexikonok aktivációját és kapcsolatait vizsgálva azt találtam, hogy a feltételezésem téves volt, mert a francia hívószavak nemcsak az anyanyelvi (L1) és második idegen nyelvi (L3), hanem az első idegen nyelvi (L2) mentális lexikont is aktiválták. A mentális lexikon központjához közel található nagyobb számú paradigmatis kapcsolatok Wolter (2001), valamint Wilks és Meara (2002) kutatásainak mintájára az általam végzett kutatás során is igazolódott. Eredményeim arra utalnak, hogy a fordítóhallgatók különböznek a szintagmatikus kapcsolatok dominanciájával jellemzett nyelvtanulók csoportjától (Wolter 2001), első és második idegen nyelvi mentális lexikonjuk azonban fejlett szintaxis jeleit mutatja (Zareva 2007). Azon túl, hogy mindez a nyelvtudás magasabb szintjét jelzi, a fordításnak a mentális lexikonra gyakorolt hatásával is magyarázható.

Ami a fordítás nehézségei és a kiváltott asszociatív válaszok között felfedezhető összefüggéseket, valamint a fordítási teljesítmények és a mentális lexikonok szerveződése között felfedezhető összefüggéseket illeti, azt állapítottam meg, hogy a fordítási kihívásra sikeresebben reagáló fordítóhallgatók második idegen nyelvi mentális lexikonja erősebb kapcsolatokkal és nagyobb aktivitással jellemezhető, mint a kevésbé sikeresen reagálóké, akiknél viszont az anyanyelvi mentális lexikon fokozottabb aktivációját figyeltem meg. A kutatásnak ez a szakasza kiemelte az egyéni stratégiák figyelembevételének szükségességét. A kutatás rávilágított arra is, hogy a megkérdezettek – fordítási performanciájuktól függetlenül – stabil nyelvészeti háttértudással rendelkeztek.

A kutatás az anyanyelvi (L1) és a második idegen nyelvi (L3) mentális lexikonok kapcsolatára vonatkozólag feltárta, hogy a franciáról magyarra történő fordítás során sikeres fordítók az L1 ↔ L3 mentális lexikonok oda-vissza ható, erős kapcsolatával jellemezhetőek.

5. Kitekintés

A fordítási kompetencia kéttényezős modellje (Pym 1991, 2003) és a fordítás sikerességét a fordítói monitor hatékony működtetése felől megközelítő elmélet egyaránt olyan problémamegoldó folyamatként tekint a fordításra, amely részben tudatosan, részben tudattalanul zajlik. Tudatosan, mert a forrásnyelvi szövegtől a célnyelvi megfeleltetésig a fordítói döntések sorozatán át megvalósuló stratégiák mentén vezet az út, és tudattalanul, mert a fordító fejében időközben zajló mentális folyamatok részben automatizáltan mennek végbe. Ha a fordításhoz szükséges készségeket és a fordítás folyamatát ebben a lényegére szűkített, a fordítópiac gyorsan változó elvárásaitól mentesített keretrendszerben értelmezzük, az a fordítóképzés szempontjából új módszertani kihívásokat is jelent.

Napjainkban, amikor a fordítási piac minden korábbinál gyorsabb átalakulásokon megy keresztül, amikor a fordítás folyamata egyre újabb technológiai elemekkel bővül, amikor mindebből következően a fordítóképzésben a technológiai készségek fejlesztése egyre nagyobb teret nyer, szükséges hangsúlyozni, hogy a digitális tudás fejlesztése mellett nem tompulhat a nyelvi kompetencia, a forrásnyelvi és célnyelvi szövegértés és szövegalkotás jelentősége. A fordítóhallgatók és a fordítási piacon tevékenykedő fordítók szempontjából egyaránt fontos, hogy tudatos és döntésképes résztvevői maradjanak a fordítási folyamatnak

A fordítóképzésnek pedig meg kell találnia az egészséges egyensúlyt a nyelvi és a technológiai készségek fejlesztése között, hiszen aki nem érti a forrásnyelvi szöveget vagy nem képes magas szinten, az adott fordítási helyzetnek megfelelően szöveget alkotni az anyanyelvén, az a gépi fordítás kimeneti oldalán megjelenő fordított szöveget sem tudja utószervezni. A fordító egyik legfontosabb készsége továbbra is a nyelvi kompetenciája, mely erős kapcsolatokkal jellemezhető három- vagy többnyelvű mentális lexikonja és fordítói monitorja tudatos működtetésével, valamint az ezt kiegészítő naprakész technológiai ismeretekkel továbbra is a fordítási folyamat sikerének záloga.

Irodalom

- Aitchison, J. 1987. *Words in the mind: An introduction to the mental lexicon*. Oxford: Basil Blackwell.
- Aitchison, J. 2003. *Words in the mind. An introduction to the mental lexikon*. Malden: Basil Blackwell.
- Englund Dimitrova, B. 2005. *Expertise and Explicitation in the Translation Process*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Englund Dimitrova, B. 2007. *That's Close! On translators, interpreters, researchers, texts – and their interrelations*. Elhangzott: a Why Translation Studies Matters c. V. EST kongresszuson 2007. szeptember 3-án, Ljubljánában.
- Entwisle, D. R. 1966. *Word associations of young children*. Baltimore: Johns Hopkins Press.

- Heltai P. 2011. Az explicitáció mint kommunikációs univerzálé. In: Navracsics J., Lengyel Zs. (szerk.) *Lexikai folyamatok egy- és kétnyelvű közegben: pszicholingvisztikai tanulmányok II.* Budapest: Tinta Könyvkiadó. 124–133.
- Gósy M. 2005. *Pszicholingvisztika.* Budapest: Osiris Kiadó.
- Mossop, B. 2003. *An Alternative to “Deverbalization”. Strange Words: Translating as Peculiar Language Production.*
 Letölthető: <http://www.geocities.com/brmossop/Deverbalization.htm>
 Utolsó letöltés: 2019.10.11.
- Pym, A. 1991. A definition of translational competence, applied to the teaching of translation. In: Jovanovic, M. (ed.) *Translation: A creative profession: 12th World Congress of FIT. Proceedings.* Belgrade: Prevodilac. 541–546.
- Pym, A. 2003. Redefining Translation Competence in an Electronic Age. *Meta* Vol.48. No.4. 481–497.
- Pym, A. 2012. *On translator ethics: Principles for mediation between cultures.* Amsterdam: Benjamins.
- Read, J. 1993. The development of a new measure of L2 vocabulary knowledge. *Language Testing* Vol.10. 355–371.
- Tirkkonen-Condit, S. 2005. The Monitor Model Revisited: Evidence from Process Research. *Meta* Vol.50. No. 2. 405–414.
- Wilks, C., Meara, P. 2002. Untangling word webs: Graph theory and the notion of density in second language word association networks. *Second Language Research* Vol.18. 303–324.
- Wolter, B. 2001. Comparing the L1 and L2 mental lexicon: A depth of individual word knowledge model. *Studies in Second Language Acquisition* 41–69.
- Zareva, A. 2007. Structure of the second language mental lexicon: how does it compare to native speakers’ lexical organization? *Second Language Research* Vol. 23. 123–153.

A terminológiai munka helye és szerepe a dokumentációkészítés és -fordítás komplex folyamatában

Faludi Andrea

faludi.andrea@kre.hu

A védés éve: 2020

Témavezető: Dr. habil. Fóris Ágota PhD, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. habil. Bölcskei Andrea PhD, egyetemi docens
Dr. Sermann Eszter PhD, egyetemi adjunktus

Publikáció: 2023. *A terminológiai munka a komplex dokumentációs és fordítási projekt folyamatban.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

Kulcsszavak: fordítási folyamat, (műszaki) dokumentáció, szakszövegírás, terminológia, terminológia munka

1. A kutatás célja

A kutatás elsődleges célja a *dokumentáció* fogalmának, továbbá a fordítással és a terminológiával való kapcsolatának vizsgálata volt. Szintén célként szerepelt a *fordítási folyamat* projektszemléletű, tudományos vizsgálata, különös tekintettel a *dokumentáció* és a *terminológia*, a *dokumentummenedzsmen*t, a *terminológiai munka* és a *terminológiai adatbázisok* építésére/használatára a fordítás modern folyamatában.

A kutatásban olyan kérdésekre kerestem a választ, hogy mi minden tartozhat a dokumentációs tevékenységek körébe; miért tekinthető speciálisnak a dokumentációfordítás; hogyan kapcsolódik egymáshoz a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg készítésének folyamata a dokumentáció esetében; milyen a „könnyen fordítható” dokumentáció; hogyan csökkentheti a megfelelő dokumentációkészítési gyakorlat a fordítási költségeket; milyen szerepet tölt be, és hol jelenik meg a terminológiai munka a komplex dokumentációkészítési és -fordítási folyamatban. Továbbá kutatási kérdésként merült fel, hogy létezik-e elfogadott gyakorlat a terminológiakezelést illetően a komplex dokumentációkészítési és fordítási folyamatban.

2. Kutatási hipotézisek

Doktori értekezésem első számú hipotézise, hogy a dokumentáció készítése és fordítása összetett, több lépésből álló folyamat, ezek a lépések nem függetleníthetők egymástól, egymással folyamatos kölcsönhatásban állnak.

A nagy mennyiségű, fordítássláigálatók által végzett szakfordítás jelenségét a minimális fordítás (Heltai 2014) keretein belül értelmezve lehetőségünk van a szakfordítások fordítási megfelelésségének vizsgálatát akár teljesen az információtartalom közvetítésének kérdésére redukálni. Az információ a fogalmakban érhető tetten, a szakmai fogalmakat pedig a terminusok testesítik meg. „Ahhoz, hogy a fordított szövegek koherensek legyenek, és a megfelelő kohéziót is megteremtse a fordító, a forrásnyelven és a célnyelven egyaránt törekedni kell a terminusok következetes használatára” (Fóris 2019: 211). Feltételezhető, hogy a terminológia szerepe nem csupán a szakfordításban, de a komplex dokumentációkészítési és fordítási munkafolyamatban is kiemelkedő jelentőségű. Továbbá feltételezhető az is, hogy a helyes terminológiakezelés a minőségirányítás fontos eleme, emellett egyszerűsíti, egyértelműsíti a fordítási projektek lépéseit, és jelentős költségcsökkentő szereppel is bír.

Előzetes tapasztalataim alapján feltételeztem továbbá, hogy bár a terminológiakezelésre vonatkozó legjobb gyakorlatokat szabványok is rögzítik (ISO 12616:2002, IEC/IEEE 82079-1:2019, ISO/IEC 26514:2008), jelenleg a fordítóirodák és a dokumentációírók terminológiakezelési gyakorlata nagymértékben különbözik egymástól.

3. A kutatás módszere

A teljes dokumentációs folyamatot egy projektszemléletű vizsgálat keretében egészében vizsgáltam. Ennek első lépése/alfolyamata a forrásnyelvi dokumentáció készítése, amelyet nyelvi, technológiai, módszertani szempontból elemeztem. Továbbá egy esettanulmány formájában bemutattam a fordítási folyamatot, a minőségirányítás kritikus pontjait, a megfelelő minőségű (elsősorban terminológiai szempontból konzisztens) dokumentáció előnyeit. A terminológiai munka, illetve a terminológiamenedzsment szerepét is a teljes dokumentációs és fordítási folyamatban együttvéve vizsgáltam.

Egy átfogó interjú vizsgálat során négy, magyarországi piacra is dolgozó fordítássláigálatóval, illetve három műszaki szakszövegíróval készítettem interjúkat. Az interjúk strukturált interjúk voltak, azaz előre megírt kérdésekre építettek. Az interjúk lebonyolításának algoritmizálásához Kvale (2005: 95) hétlépcsős modelljére támaszkodtam.

4. Eredmények

A dokumentáció és terminológia kérdéskörének áttekintése során fontosnak láttam a frissebb tudományos eredmények, többek között Cabré (1999), Faludi (2017), Fóris és Faludi (2019), Fóris (2019) eredményeinek ismertetését. Cabré (1999) megállapításán némileg módosítva elmondható, hogy a terminológia a dokumentáció három fontos területén játszik alapvető szerepet: (1) a szakszövegek írásában (*technical writing* avagy *műszaki írás* [wikipedia.org], *szakírás*, *szakszövegírás* [Fóris és Faludi 2019]), (2) a szakszövegek fordítása és

tolmácsolása során, és (3) az információk rögzítése, tárolása és kinyerése (*dokumentummenedzsment* [Fóris és Faludi 2017]) területén.

A komplex dokumentációkészítési folyamatban a terminológiai munka elsődleges helye a fordítástól eltérően nemcsak az előkészítési és lektorálási fázishoz köthető, de az integrált tartalomkezelő és fordításmenedzsment szoftverek megjelenésével már szükség-szerűen előbbre tolódik. A szakszövegírás esetében egyébként is nagy jelentőséggel bír a megfelelő és konzisztens terminushasználat, de az összefüggő forrásszöveg megszűnésével még nagyobb hangsúlyt kap az információk megfelelő háttéradatbázisok segítségével való megosztása. A költségek szempontjából a terminológiai inkonzisztencia csökkenti a nyelvtechnológiai alkalmazások használatának hatékonyságát, nő a fordítás költsége és a fordításra fordított idő mennyisége. Kidolgozott terminológiai adatbázissal megvalósítható a fordítások géppel támogatott ellenőrzése, megelőzhető a fordításban részt vevő felek közötti terminológiai viták, mi több, a fordítási folyamat is határozottan gyorsabb, és egyben költségtakarékosabb (lásd még Demeczky 2009).

Az interjúk vizsgálatok megmutatták, hogy a terminológiamenedzsmentet érintő eljárások, illetve a terminológiai adatbázisok használata – a szakirodalom egyértelműen támogató és sürgető álláspontja ellenére – a mai napig nem bevett sem a fordításszolgáltatás, sem a dokumentációkészítés során. Bár a válaszadók mindannyian úgy tartják, hogy a terminológiai munka fontos, egyetértés nem feltétlenül látszott kirajzolódni abban, hogy mikor, milyen körülmények között és milyen feltételekkel van szükség terminológiai munkára.

5. Kitekintés

A terminológiai munka helye és szerepe a dokumentációkészítés és -fordítás komplex folyamatában olyan komplex vizsgálat, amelynek eredményei hasznosak mind a fordítóirodák, mind a gyakorló fordítók és a fordítási folyamat más résztvevői számára. Szintén hasznos lehet mind a fordítás, mind a terminológia oktatása során, olyan képzések keretében, ahol a cél olyan szakemberek képzése, akik képesek ellátni az írás és a nyelvi közvetítés feladatát (pl. nyelvi mérnök, dokumentációs szakember, szakszövegíró).

A jövőben egyrészt érdemes lenne a dokumentációkészítés és a fordítás során terminológiai munka céljából használt szoftvereket részletesebben elemezni. Továbbá célszerű lenne egy, a dokumentáció írása és fordítása során használt szoftverekben egyaránt működőképes terminográfiai adatstruktúra kidolgozása, amely lehetővé tenné a terminológiai adatbázisok könnyedebb beépítését, felhasználását az egyes részfolyamatokban. A dokumentációkészítés folyamata is számtalan vizsgálati lehetőséget kínál, ezek közül csak egy a szakszövegírás nyelvészeti aspektusainak mélyebb vizsgálata.

Irodalom

- Cabré, M. T. 1999. *Terminology: Theory, Methods and Applications*. Amsterdam: John Benjamins.
- Demeczky J. 2009. A terminológia-menedzsment gazdasági haszna a minőségirányítás pénzügyi mutatói alapján. *Magyar Terminológia* 2. évf. 2. szám. 155–173
- Faludi A. 2017. A dokumentáció mint információtudomány és a terminológia kapcsolata. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 17. évf. 2. szám.
- Fóris Á., Faludi A. 2017. A dokumentáció és a dokumentum-menedzsment kapcsolatai, összefüggései a terminológiával és a fordítói gyakorlattal. *Fordítástudomány* 19. évf. 2. szám. 25–39.
- Fóris Á. 2019. Új tendenciák és módszerek a fordítási folyamatban: a terminológia és a dokumentáció szerepe. In: Szoták Sz. (szerk.) *Diszciplínák találkozása – Nyelvi közvetítés a 21. században*. Budapest: Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda. 211–219.
- Fóris Á., Faludi, A. 2019. A műszaki dokumentáció, a szakírás és a terminológia kapcsolatainak áttekintése. In: Heltai J. I., Oszkó B. (szerk.) *Nyelvi repertoárok a Kárpát-medencében és azon kívül. A 20. Élőnyelvi Konferencia (2018. augusztus 30. – 2018. szeptember 1.) előadásai, 2018*. Megjelenés alatt.
- Heltai P. 2014. *Mitől fordítás a fordítás?* Budapest: Eötvös József Könyvkiadó.
- Kvale, S. 2005. *Az interjú – Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. Budapest: József Műhely Kiadó.

Szabványok

- IEC/IEEE 82079-1:2019 *Preparation of information for use (instructions for use) of products – Part 1: Principles and general requirements*.
- ISO 12616:2002 *Translation-oriented terminography*.
- ISO/IEC 26514:2008 *Systems and software engineering – Requirements for designers and developers of user documentation*.

A technikai korlátok hatása a multimédia-fordításban

Zolczer Péter

peter.zolczer@hotmail.com

A védés éve: 2020

Témavezető: Prof. Dr. Prószéky Gábor DSc, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. habil. Hidasi Judit CSc, professor emeritus
Dr. Polcz Károly PhD, egyetemi docens

Nyelv: angol

Kulcsszavak: multimédia-fordítás, feliratozás, filmcímfordítás, képregényfordítás, technikai korlátok

1. A kutatás célja

Elméleti szinten a kutatás célja a multimédia-fordítás, konkrétan a filmcímfordítás, az audiovizuális fordítás és a képregényfordítás sajátosságainak vizsgálata volt azok technikai korlátainak szempontjából, illetve annak a multimédia-fordítási típusnak az azonosítása, amelyre a legnagyobb hatást fejtik ki a technikai korlátok.

Gyakorlati szinten a célok az alábbiak voltak: (1) választ találni arra, hogy egyes filmcímek fordításai miért közvetítenek az eredetihez képest teljesen más jelentést; (2) megfigyelni, hogy milyen hatást fejtenek ki az audiovizuális fordítás technikai korlátai egy megnyilatkozás humoros töltetének fordítására; (3) megvizsgálni, hogy van-e a technikai korlátok azonosítására szolgáló kapcsolat a feliratok fordításánál használt átváltási műveletek és a technikai korlátok hatása között; és (4) annak vizsgálata, hogy a képregényfordítás technikai korlátai hogyan hatnak a humoros megnyilatkozások fordítására.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatás általános kérdése: Van-e azonosítható kapcsolat a multimédia-fordítás technikai korlátai és a fordítás végterméke között? Ahhoz, hogy erre a kérdésre konkrét választ lehessen adni, a kutatás általános kutatási kérdését a következő kérdésekre bontottam le:

1. Van-e korreláció a negatívan véleményezett filmcímfordítások és az azoknál alkalmazott fordítási művelet típusa között?
2. Vannak-e olyan technikai korlátai a filmcímfordításnak, amelyek közvetlen hatást fejtenek ki a filmcímek fordításaira?

3. Kimutatható-e az audiovizuális fordítás technikai korlátainak humoros megnyilatkozások fordítására gyakorolt hatása?
4. Van-e felismerhető különbség a szinkronizálás és a feliratozás technikai korlátainak humoros és kreatív megnyilatkozások fordítására gyakorolt hatása között?
5. Kimutatható-e a feliratozás technikai korlátainak hatása az átváltási műveletek vizsgálatával?
6. Kimutatható-e a képregényfordítás technikai korlátainak a humoros és kreatív megnyilatkozások fordítására gyakorolt hatása?

A kutatásnak két hipotézise volt:

1. hipotézis: A multimédia-fordítás technikai korlátai csökkenthetők, de akár teljesen meg is akadályozhatják a megnyilatkozások humoros vagy kreatív töltetének sikeres közvetítését a fordításban.
2. hipotézis: A multimédia-fordítási típusok közül a szinkronizálás technikai korlátai a legerősebbek.

3. A kutatás módszere

A disszertáció négy empirikus kutatásának mindegyike kvantitatív, kvalitatív, illetve ezen módszerek kombinációjának valamelyikével történt:

1. A filmcím-kutatás – mivel itt található a legnagyobb méretű korpusz – alkalmas volt a kvantitatív elemzésre. Első lépésben az összes magyar, majd az összes szlovák filmcímet elemeztem abból a szempontból, hogy milyen fordítási műveletet hajtottak végre a fordításuknál. Ezután összehasonlítottam a műveletek szerinti eredményeket a célnyelvek alapján, végül értelmeztem az adatokat.
2. A szituációs komédiákból begyűjtött humoros jelenetek elemzése kvalitatív módon történt. (A kutatás viszont lehetővé teszi a kvantitatív elemzést is a minta megfelelő nagyságúra növelése esetében.) Első lépésben minden jelenet angol és magyar szinkronjában és feliratában meghatároztam, hogy mi a humoros töltet, majd összehasonlítottam őket. Az eredményt értelmeztem, és magyarázatokat próbáltam adni azokra az esetekre, amelyeknél a forráshoz képest lényeges különbség volt a fordítások humoros töltetében.
3. Mivel a feliratelemzést az átváltási műveletek felől közelítettem, itt alkalom nyílt kvalitatív és kvantitatív elemzésre is. Az átváltási műveleteket kvantitatívan összegeztem, a számok alapján viszont az egyes eseteket a feliratokban kvalitatívan is elemeztem. Végül az eredményeket a két elemzés alapján értelmeztem.

4. A képregényfordításokkal kapcsolatos kutatás kvalitatív, összehasonlító elemzéssel történt. Miután összegyűjtöttem a humoros jeleneteket, megvizsgáltam, mely esetekben történt eltérés a humoros töltetben, és hogy ezeknél tetten érhetőek-e a képregényfordítások technikai korlátai.

Az elemzési adatok megbízhatóságának érdekében a nagyobb mennyiségű adaton történő elemzéseknél (a filmcímeknél és a feliratokban lévő átváltási műveleteknél) kettős kódolást alkalmaztam.

4. Eredmények

Az eredmények azt mutatják, hogy a multimédia-fordítás számos sajátossága megfigyelhető a fordítások elemzésén keresztül. Ennek ellenére, ha nincs adatunk a fordítás folyamatáról, bizonyos kérdéseket nem tudunk megválaszolni. Ilyen adatok nélkül nem tudhatjuk meg, hogy olyan esetekben, amikor a technikai korlátok ezt lehetővé tették volna, a fordító miért nem használt olyan alternatív megoldást, amelyet a kontextus nyilvánvalóan kínál, és amellyel az adott megnyilatkozás humoros töltete nem veszett volna el.

Az eredmények azt is jelzik, hogy a multimédia-fordítás megvizsgált típusai közül csak a harmadik típus, az audiovizuális fordítás egyik altípusának, a szinkronizálásnak vannak olyan erős technikai korlátai, amelyeknél egyértelműen azonosíthatók azok hatásai a fordításokon (a célnyelvi hangsávon, pontosabban annak szöveges átíratán). Ezen hatások kimutatása az összehasonlító kvalitatív elemzésen keresztül lehetséges, mely során egy adott megnyilatkozás humoros töltetének minden jelentésrétegét feltárjuk a forrásnyelvi szövegben, majd miután ugyanezt megtettük a célnyelvi szövegben is, az eredményeket összehasonlítjuk. Ha különbséget találunk, a vizuális csatorna bevonásával, logikai következtetést alkalmazva megkíséreljük a veszteség magyarázatát.

A filmcímfordítással kapcsolatos kutatás azt mutatja, hogy a potenciális oka annak, hogy sok magyar és szlovák filmcímfordítás teljesen más jelentést közvetít mint azok forrásai, az, hogy a filmforgalmazó szándékosan olyan filmcímekeket részesít előnyben, amelyek „ütősek”, felkeltik az érdeklődést. Az eredmények szerint a filmforgalmazók ilyenkor saját maguk ellen dolgozhatnak, mivel az ilyen módon fordított filmcímekek kapták a legtöbb negatív kritikát az interneten.

Az audiovizuális forrásokból vett humoros jelenetek elemzésének eredménye azt mutatja: a szinkronizálás technikai korlátai egyértelműen befolyásolják azt, hogy egy adott jelenet megnyilatkozásának humoros töltete mennyire közvetíthető a célnyelven. Ugyanez az elemzés azt is mutatja, hogy a szinkronizáláshoz képest, a feliratozás technikai korlátai sokkal kevésbé korlátozóak, több használható alternatívát engednek meg a fordítónak, illetve nehezebben is azonosíthatók.

Az átváltási műveletek segítségével történő feliratelemezés azt sugallja, hogy a fakultatív grammatikai és lexikai átváltási műveletek száma nem hozható egyértelműen kapcsolatba a feliratozás technikai korlátainak fordításra gyakorolt hatásával (lásd az 5.7-es alfejezetet). Az ebben a fejezetben végrehajtott elemzés rámutatott arra, hogy amennyiben olyan film magyar feliratát elemezzük, amelyet korábban már magyarra fordított regényből adaptáltak, mindenképpen érdemes a feliratot a regény magyar fordításával is összehasonlítani. Bizonyos megoldásokat ugyanis a fordító a regény fordításából vehet át, így ezeket a megoldásokat nem szükséges és nem is lehet technikai korlátokkal magyarázni.

A képregényfordítással kapcsolatos elemzés eredménye azt mutatja, hogy a képregényfordítás technikai korlátai, bár hasonlítanak a feliratozás technikai korlátaihoz, azoknál jóval rugalmasabban kezelhetők. Éppen ezért hatásuk nem kimutatható a fordításon, legalábbis ami a jelentésrétegek sikeres közvetítését illeti a célszövegben. Meglepő eredménye volt a kvalitatív összehasonlító elemzésnek, hogy a vizsgált képregény alapján a kultúraspecifikus kifejezések nagyobb korlátozást jelentettek a fordító számára, mint a képregényfordítás technikai korlátai.

Az összesített eredmények azt mutatják, hogy az 1. hipotézis igaz. Ugyanakkor fontos, hogy a vizsgált multimédia-fordítások típusa szerint különbözik annak a mértéke, mennyire csökkentik vagy akadályozzák meg technikai korlátok a megnyilatkozások humoros töltetének közvetítését a célnyelven.

Az eredmények alapján a 2. hipotézis is igaz. Bár a feliratok esetében is gyakori volt a humoros töltet csökkenése vagy teljes megszűnése, nagyrészt ezekben az esetekben ez nem a technikai korlátok miatt történt, mivel léteznek megfelelő, a technikai korlátoknak eleget tévő alternatívák. A szinkronban viszont egyértelműen a technikai korlátok (legtöbbször a szájmozgás szinkronizálása) okozták a humoros töltet csökkenését vagy megszűnését.

5. Kitekintés

A multimédia-fordítás mint fordítási típus vizsgálata számos érdekes kutatási irányt nyit(hat) meg, kezdve a terminus léte és definíciója körüli homály feloszlásával, a különböző médiumok és a szöveg, valamint maga a fordítás közötti kapcsolatok vizsgálatán keresztül egészen a franchise-ok esetében (is) megfigyelhető, a filmcímfordítás, az audiovizuális fordítás és a képregényfordítás közötti közvetlen összefüggések elemzéséig.

Irodalom

Antonini, R. 2005. The perception of subtitled humour in Italy: An empirical study. *Humor: International Journal of Humor Research. Special Issue Humor and Translation* Vol. 18. No. 2. 209–225.

- Attardo, S. 2002. Translation and Humour. An Approach Based on the General Theory of Verbal Humour (GTVH). In: Vandaele, J. (guest ed.) *Translating Humour. Special Issue of The Translator* Vol. 8. No. 2. 173–194.
- Boria, M., et. al. (eds) 2020. *Translation and Multimodality. Beyond Words*. London / New York: Routledge. Taylor and Francis Group.
- Buijzen, M., Valkenburg, P. M. 2004. Developing a Typology of Humor in Audiovisual Media. *Media Psychology* Vol. 6. No. 2. 147–167.
- Delabastita, D. 1989. Translation and mass-communication: Film and TV-translation as evidence of cultural dynamics. *Babel* Vol. 35. No. 4. 193–218.
- Díaz Cintas, J. 2003. Audiovisual Translation in the Third Millenium. In: Anderman, G., Rogers, M. (eds) *Translation Today: Trends and Perspectives*. Buffalo: Multilingual Matters. 192–204.
- Di Giovanni, E., Gambier, Y. (eds) 2018. *Reception Studies and Audiovisual Translation*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Gambier, Y., Gottlieb, H. (eds) 2001. *(Multi)Media Translation: Concepts, Practices, and Research*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Klaudy K. 1999. Az explicitációs hipotézisről. *Fordítástudomány* 2. évf. 1. szám. 5–22.
- Lakatos-Báldy Zs. 2015. Az audiovizuális fordítás sajátosságai és a filmfordítás mint interkulturális kommunikáció. *Apertúra* 2015. Winter issue. Elérhető: <http://uj.apertura.hu/2015/tel/lakatos-baldy-az-audiovizualis-forditas-sajatossagai-es-a-filmforditas-mint-interkulturalis-kommunikacio/>.
- O’Connell, E. 1996. Media Translation and Translation Studies. In: Hickey, T., Williams, J. (eds) *Language, Education, and Society in a Changing World*. Dublin: Multilingual Matters. 151–156.
- Polcz K. 2020. *Speech Acts, Directness and Politeness in Dubbing. American Television Series in Hungary*. Bern: The Peter Lang Publishing Group.
- Snell-Hornby, M. 1988. *Translation Studies. An Integral Approach*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Yus, F. 2012. Relevance, humor and translation. In: Wałaszewska, E., Piskorska A. (eds) *Relevance theory: more than understanding*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing. 117–145.
- Vermes A. P. 2005. Shanghai magyarul London? Angol nyelvű filmek címének magyar fordítása. In: Klaudy K., Dobos Cs. (szerk.) *A világ nyelvei és a nyelvek világa*. MANYE Vol. 2. No. 1. 452–457.
- Zabalbeascoa, P. 1996. Translating Jokes for Dubbed Television Situation Comedies. *The Translator* Vol. 2. No. 2. 235–259.
- Zanettin, F. 2010. Humor in translated cartoons and comics. In: Delia, Ch. (ed.) *Humor and the Media*. New York: Continuum. 34–52.

Nézőpont és újrafordítás:
Az értelmezést befolyásoló nyelvi elemek
***A nagy Gatsby* magyar fordításaiban**

Nagy Nóra

nagynora95@gmail.com

A védés éve: 2020

Témavezető: Prof. Dr. Klaudy Kinga DSc, professor emeritus

Opponensek: Dr. Albert Sándor CSc, egyetemi tanár
Dr. Pusztai-Varga Ildikó PhD, egyetemi docens

Kulcsszavak: nézőpont, újrafordítás, fordítási hipotézisek, fordítási univerzálék

1. A kutatás célja

Dolgozatom tárgya *A nagy Gatsby* magyar fordításainak: Máthé Elek (1968, és az Alinea Kiadó felújított változata 2011), Bart István (2012) részletes összevetése volt a szoros olvasás módszerével. A legújabb fordítást (Wertheimer Gábor 2019) csak a dolgozat egyes fejezeteinél (pl. *Archaizálás*) vizsgáltam.

A fordítások összehasonlításával elsősorban azt kívántam megmutatni, hogy mennyi első pillantásra rejtett réteg, értelmezési lehetőség húzódhat egy fordítás felszínes olvasata alatt. Ez két vagy több fordítás párhuzamos vizsgálatánál még inkább igaz. Céлом továbbá az volt, hogy az elemzéseket grammatikai kategóriák és fordítási univerzálék szerint csoportosítva bemutassam előbb az eltérő fordítói döntések előidézte nézőpontváltozást, majd az újrafordítási hipotézisek (Bensimon 1990, Chesterman 2000) és az ismétléskerülési fordítási univerzálé (Baker 1993) helytállóságát vagy cáfolatát e két fordításra vetítve. Végül azt vizsgáltam, hogy a fordító alkata, személyes habitusa mennyiben hagyja rajta a nyomát a fordításra: más benyomást kap-e az olvasó a szereplőkről, a narrátorról, a regény egyes jellemző jegyeiről, ha Máthé, vagy ha Bart fordítását olvassa.

Magyarország tudomásom szerint korábban nem készült olyan doktori értekezés, amelynek szerzője a műfordításokban fellelhető nézőpontváltozásokat vizsgálta volna – ennyiben ez úttörő vállalkozás volt.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Alább a leghangsúlyosabb kutatási kérdéseket és hipotéziseket mutatom be:

1. A nézőpontra vonatkozóan: A nézőpont változása milyen grammatikai kategóriákat érint; kihat-e a változás a mondatok mikroszintjén túl, és ki lehet-e mutatni a különböző fordítási műveletek (stratégiák) hatását a nézőpont változására.
2. Az újrafordításra vonatkozóan: 2.a. A célnyelvi szöveg mely elemei alkalmasak a honosítás-idegenítés kérdésének vizsgálatára, és milyen módszerrel? Bensimon (1990) újrafordítási hipotézise (mely szerint az első fordítás honosító, az azt követő fordítások pedig idegenítőek) a reáliák fordításának egybevető elemzésével igazolható-e. 2.b. A célnyelvi szöveg mely elemei alkalmasak annak kimutatására, hogy az első vagy az újrafordítás áll-e közelebb az eredetihez; ehhez Chesterman (2000) újrafordítási hipotézisét vizsgáltam (mely szerint a későbbi fordítások közelebb állnak az eredetihez, mint a korábbiak) a két fordításban fellelhető archaizáló és explicitáló nyelvi elemek egybevető elemzésével. 2.c. Kimutatható-e a vizsgált fordításokban az ismétléskerülés, mely a Baker (1993)-féle fordítási univerzálé, az egyszerűsítés egyik megjelenési formája.
3. A fordító személyes jelenlétére és a fordító hangjára vonatkozóan: a fordítók eltérő megoldásaiban tetten érhető-e a fordító jelenléte és a fordító hangja. A narrátorról és a szereplőkről ha árnyalataiban is, de más képet kap-e az olvasó attól függően, hogy melyik fordítást olvassa.

3. A kutatás módszere

Mivel a dolgozatom több szálát és részterületet fog egybe, a kvalitatív-kvantitatív kutatási módszerek is az aktuális kutatási kérdéshez igazodtak. Az archaizálás mérésére reprezentatív kutatást megalapozó, a szövegben előforduló összes elemet tartalmazó táblázatot készítettem, valamint szándékom szerint a reáliákat is teljes számban feldolgoztam. Az ismétlések kigyűjtésénél nem törekedtem teljességre; az elemzésnél különbséget tettem a cselekmény szempontjából jelentős és kevésbé jelentős helyeken szereplő ismétlések megtartása vagy elhagyása között a két fordításban. A fordító hangjának bemutatását magam választotta szempontok alapján végzett összehasonlító elemzésre alapoztam, például: a szereplők, legalaposabban a női főszereplő nyelvi jellemzése, fantáziaelemeket tartalmazó mondatok, humor fordítása. Ennél a résznél bizonyos mondatok más nyelvű (francia, német, olasz, spanyol, finn) fordításait is összevettem a magyar mondatokkal.

4. Eredmények

A nézőpont változásának kimutatásánál a Fowler (1982) által alkalmasnak tartott grammatikai kategóriákat vettem alapul: a deixist, a modalitást, a szenvedő szerkezetet, majd ezeket kiegészítettem egyéb kategóriákkal (látszólagos egyenes beszéd, szófajváltás, szórend, igekötő, névelő, prepozíció). A kategóriák mindegyikében elemzett példák bizonyítják az eltérő fordítói döntések hatását a (beleértett) szerzői nézőpont és a szereplők, elsősorban az egyes szám első személyű narrátor nézőpontjának változására. Az attitűddeixishez tartozó magázás/önözés fordítói stratégia terén a regény egyik kulcsjelenetét érintő eltérő fordítói döntések vizsgálata jelentősnek mondható eredményt hozott: a szereplők kapcsolatrendszere más megvilágításba került, a jelenet-szintű, azaz mezoszintű nyelvi jellemzés a regény egészére érvényes, makroszintű hatást ér el.

A regényben fellelhető 25 reália elemzésének eredménye: a Máthé Elek nevén megjelent Alinea kiadvány csak 12 elemet honosít, míg Bart 16-ot. Bensimon (1990) hipotézisét e két magyar fordítás tehát cáfolja: az újrafordítás nem idegenítőbb, hanem honosítóbb az első fordításnál.

Az archaizálás 28 nyelvi eleme közül Máthé megoldása 4 esetben hat archaikusnak, Barté 25 esetben (amelyből 2 ismétlődés). A mérleg itt egyértelmű: Bart fordítása tudatos lexikai archaizálást feltételez és tükröz. Chesterman (2000) hipotézisére a lexikai archaizálást tekintve a választ ekképpen árnyalnám: Bart fordítása közelebb kerül, ha nem is a forrásnyelvi szöveghez, de a forrásnyelvi szöveg keletkezési idejéhez. Sőt, túl is tesz rajta: a 25 archaizáló nyelvi elem (szemben a forrásnyelvi szöveg 4 régiesnek ható lexikai elemével) a fordítást legalább mikro- vagy mezoszinten archaikusabbnak tünteti fel, mint az eredeti. Bart tudatos jelzéseket ad az olvasónak arra, hogy nem kortárs szerzőt olvas.

Az explicitáció mint fordítási univerzálé kevésbé szolgál „mértékegységként” az eredetihez közelítés vagy attól távolodás mérésére. Klaudy (2007: 157–164) nyomán az explicitáció négy fajtája (kötelező és fakultatív, pragmatikai és fordításspecifikus) közül a fakultatív és a fordításspecifikus kategóriában végzett elemzéseket további alkategóriákba csoportosítottam – az eredmények azonban számokban nem kifejezhetőek.

A mikroszintű és mezoszintű lexikai elemek ismétléséhez elemzett hét mondatnál Máthé ma elérhető fordítása a vizsgált ismétlések mindegyikét tartalmazza, így az ismétléskerülési hipotézist az ő fordítása nem igazolja. Bart – aki két kivétellel nem egyszerűen elhagyja az ismétlést, hanem egyéb nyelvi vagy mondat szerkesztési eszközökkel eléri vagy túlteljesíti az ismétléssel kiváltott hatást –, ha részlegesen is, de alátámasztja az ismétléskerülési hipotézis állítását. A makroszinten elszórtan megjelenő négy lexikai elem ismétlődésének vizsgálatánál az ismétléskerülési hipotézis igazolást nyert: mindkét fordító 3:1 arányban kerülte az ismétlést.

A fordító személyes jelenlétét és hangját elemző részekből nyert kisebb-nagyobb, akár számszerű, sőt helyenként a mikroszintet is meghaladó bizonyítékok jelzik a két fordító eltérő alkatát, nyelvhez való viszonyulását: Bart szépírói múltját és vénáját, Máthé

református lelkészi, tanári habitusát – ami árnyalhatja az érzékeny olvasó véleményét a regény részleteiről.

5. Kitekintés

Mivel jelenleg is könnyen elérhető *A nagy Gatsby* három magyar fordítása, fordításkutatók számára érdekes lehetne a fél évszázados időkülönbség által tetten érhető fordítói stratégiákat a Máthé-, a Bart- és a Wertheimer-fordítás viszonyában vizsgálni. Azonban a sokasodó újrafordítások valamelyikének hasonló jellegű, több szálon futó összevetése a korábbi fordítással is izgalmas munka, mely meglepő eredményeket hozhat.

Irodalom

- Baker, M. 1993. Corpus Linguistics and Translation Studies. Implications and Applications. In: Baker, M., Francis, G., Tognini-Bonelli, E. (eds) *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*. Amsterdam: Benjamins. 233–250.
- Bensimon, P. 1990. Présentation. *Palimpsestes*, 4. IX–XIII.
- Chesterman, A. 2000. A Casual Model for Translation Studies. In: Olohon, M. (ed.) *Intercultural Faultlines*. Manchester: St. Jerome.
- Fowler, R. 1982. How to See through Language: Perspective in Fiction. In: *Poetics* 11.
- Klaudy K. 2007. *Nyelv és fordítás*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Források

- Fitzgerald, F. S. 1994. *The Great Gatsby*. London: Penguin Books.
- Fitzgerald, F. S. 1971. *A nagy Gatsby*. Budapest: Szépirodalmi Kiadó. Máthé Elek fordítása.
- Fitzgerald, F. S. [2012] 2013. *A nagy Gatsby*. Budapest: Alinea Kiadó. Máthé Elek fordítása.
- Fitzgerald, F. S. [2011] 2014. *A nagy Gatsby*. Budapest: Európa Kiadó. Bart István fordítása.
- Fitzgerald, F. S. 2019. *A nagy Gatsby*. Budapest: Európa Kiadó. Wertheimer Gábor fordítása.

Eufemizmusok az orvosi szakfordításban

Mány Dániel

many.daniel@semmelweis-univ.hu

A védés éve: 2021

Témavezető: Dr. Seidl-Pécs Olívia PhD, egyetemi docens

Opponensek: Dr. Kóbor Márta PhD, egyetemi adjunktus
Dr. habil. Kuna Ágnes PhD, egyetemi adjunktus

Kulcsszavak: orvosi szakfordítás, eufemizmusok, fordítási stratégiák, betegtájékoztató szövegek

1. A kutatás célja

A kutatás célja az eufemizmusok és a kényes, tabutizált jelentések jellemző fordítási stratégiáinak azonosítása, valamint a stratégiák mögött rejlő okok feltárása volt angol, francia és magyar nyelvű autentikus és fordított betegtájékoztató szövegek alapján. A gyógyszerészeti, terápiás és orvosi kísérőiratok nyelvészeti elemzése a nyelvtudomány számára egyelőre feltáratlan terület (Illésné Kovács és Simigné Fenyő 2009), annak ellenére, hogy az egészségügyi felvilágosító irodalom a legolvasottabb szövegtípusok egyike (Tótfalusi 2008), és az orvosi szakfordítás a fordítói piac egyik legjelentősebb ágazata (Montalt Resurrección és González Davies 2007). A világválság és Magyarország orvosi turizmusa kapcsán egyre nagyobb szükség van az egészségtudományi szakfordítók munkájára: a kutatás eredményei implementálhatók a szakfordítóképzésbe is.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatás központi kérdése az volt, hogy a fordítók milyen stratégiákat alkalmaznak betegtájékoztató szövegekben lévő eufemisztikus nyelvi egységek fordításakor. További célként tűztem ki a fordítói döntések mögött rejlő okok és motivációk feltárását. A konkrét kutatási kérdések a következők voltak:

1. Milyen eufemisztikus kategóriák jelentkeznek betegtájékoztató szövegekben?
2. Milyen stratégiák jellemzők az eufemisztikus egységek fordítására?
3. Milyen fordítói döntések és motivációk azonosíthatók az enyhítő kifejezések fordításakor?

3. A kutatás módszere

A kutatáshoz betegtájékoztató szövegekből álló angol, magyar és francia nyelvű párhuzamos és összehasonlítható korpuszt építettem a korpuszalapú fordításkutatás elveit követve (Baker 1996; Seidl-Pécs 2018). A szöveggörpusz elérhető a Pannónia Körpusz (Robin et al. 2016) orvosi alkorpuszában (Mány 2019). Az eufemizmusok egy része gépileg azonosítható (szólista, konkordancia, n-gram, szinonimák, vizualizáció), többnyire azonban szükség van a manuális vizsgálatokra (anaforikus láncolatok). Előzetes kutatást végeztem 24 orvosi fordító szakemberrel, hogy azonosítsam a betegtájékoztató szövegtípusban előforduló eufemisztikus kategóriákat és a rájuk jellemző fordítási stratégiákat. Az eredmények alapján az eufemizmusok leggyakrabban idegen szavak által jelennek meg az adott szövegtípusban, ezért a párhuzamos korpuszelemzés során az idegen szavakra jellemző fordítási stratégiákat vizsgáltam tovább. Az összehasonlítható korpusz elemzésén belül szinonimavizsgálatot végeztem az ortofemisztikus és az eufemisztikus nyelvi egységek azonosításának céljából. Az írott szöveggörpusz elemzése alapján kapott eredményeket fordítókkal és betegekkel végzett kérdőíves kutatással támasztottam alá.

4. Eredmények

Az eufemizmus mérésére kidolgozott taxonómiák (Warren 1992; Linfoot-Ham 2005) értelmében a következő eufemisztikus alkategóriák azonosíthatók a vizsgált szövegtípusban: idegen szavak, betűszók, rövidítések, eponimák, metonimiák, metaforák és perifrázisok. A kutatás alapján feltételezhető, hogy a fordítók igyekeznek a lehetőségeikhez mérten ortofemizálni, azaz a forrásnyelv esetleges eufemizmusait konkretizálni. Ez azzal magyarázható, hogy – bár az eufemizmus, a kényes témakörök árnyalása elengedhetetlen az egészségügyi kommunikációban –, a fordítók szükségét érzik, hogy az üzenet egyértelmű, konkrét, explicit legyen. Idegen szavak fordításakor előnyben részesítik a köznyelven (is) érthető szavak betoldását, a zárójeles, magyarázó lexikai betoldásokat. A kutatás alapján az autentikus szöveggörpusz a vizsgált fordított szöveghez képest lényegesen több eufemisztikus nyelvi egységet tartalmaz. Ennek oka abban keresendő, hogy a fordítók igyekeznek egyértelműsíteni, ortofemizálni; hat rájuk a forrásnyelvi inger a hasonló alakú ekvivalens miatt, a szaknyelvi jelleg miatt kevesebb fordítói szabadságot éreznek; erre készíti őket a CAT-eszközök használata; időt próbálnak nyerni a munkájuk során; csökkenteni igyekeznek a laikus olvasó feldolgozási erőfeszítését. Mindezek következtében a fordított szövegek eufemisztikus sűrűsége csökkent mind a forrásnyelvi angol, mind a nem fordítás eredményeképpen keletkezett, azonos nyelvű szövegek tekintetében. Utóbbi tendencia abban is tetten érhető, hogy az autentikus szöveg törekszik személytelenné, neutrálissá tenni a tabutizált jelentéseket (pl. az *anya* és a *gyermek* konceptualizálódása az abortuszról szóló szövegekben). A HIV-körpusz alapján a fordított szöveg gyakran megszemélyesíti az érintetteket, tegeződő formát és birtokos személyjeleket alkalmazva bevonja

őket az adott szituációba, míg az autentikus szöveg árnyalt utalások formájában jeleníti meg a betegeket.

A kérdőíves kutatás alapján az orvosok számos potenciálisan eufemisztikus egységet használnak, törekednek továbbá a terminusok, szavak élet tompító köznyelvi szinonimák (pl. *állapot*) használatára, kerülnek a betegek megszemélyesítését, jelzős, metonimikus szerkezeteket használnak (*HIV-pozitív személy* kerülése, *pozitív lelet* preferenciája), törekednek egyéb enyhítő kifejezések használatára. A betegek igényt tartanak rá, és pozitívan hat rájuk, ha enyhítő szavakat és kifejezéseket használnak az egészségügyi szakdolgozók, és ha a csoporthoz való tartozás érzését és a betegséggel való jó életminőségű együttélés lehetőségét hangsúlyozzák. A fordítókkal végzett kérdőív tekintetében megállapítható, hogy a fordítók a szakkifejezéseket és az idegen szavakat kerülni igyekeznek, és inkább a köznyelven is ismert, jól érthető szavak használatára törekednek. Utóbbira az OGYÉI (2007, 2019) irányelvei is vonatkoznak. A fordítók törekednek továbbá a szinonimák kerülésére, egy terminus alkalmazására az adott fogalom esetén, törekednek az egyszerűbb mondat szerkesztésre, ahogy arra a korpuszelemzés során is fény derült. Munkájuk során igyekeznek felmérni, hogy milyen általános kép, megítélés él a társadalomban az adott betegség esetén. Az adatközlők szerint a pszichológiai értelemben nehezen feldolgozható, kényes témák közvetítése összetett és nehéz feladat, és érdemes ugyanazokat a nyelvi árnyalatokat megtartani a célnyelven, amelyeket a forrásnyelv is használ. Ezeket azonban ahhoz a feltételhez kötik, hogy az információközlés tényszerű, érthető, mindazonáltal empatikus maradjon. Mivel az írott szövegelemzés eredményei némileg mást mutatnak, feltételezhető, hogy a leírt ortofemizálási stratégia inkább ösztönös, mint tudatos jellegű, illetve hogy a fordítók általánosságban igyekeznek egyértelművé, érthetővé tenni a szövegeiket (lásd Klaudy 1999 az explicitációról), ezért az eufemizmusok fordításakor egyébként már bevált fordítói stratégiát alkalmaznak, ami a fordított szöveg ortofemizálásával járhat. Az ortofemizálás, az eufemisztikus sűrűség csökkenése jellemzően nem a fordító feltett szándéka, hanem az értelmezési, és ehhez kapcsolódóan a konkretizálási és az explicitációs törekvések következménye.

5. Kitekintés

A kutatás folytatásában más tabutizált egészségügyi témákra (pl.: egyéb nemi úton terjedő betegségek, nőgyógyászati problémák, urológiai és andrológiai betegségek, onkológia, szenvedélybetegségek, halál stb.) tervezek kitérni. Az egészségügyi tolmácsolásra való igény és az egészségügyi tolmácsolás kutatása egyre fontosabb, a jövőben a tolmácsolt, beszélt szövegek eufemizmuskutatását tervezem. Mivel az eufemizmusok az idő folyamán elveszítik, elveszíthetik eufemisztikus jellegüket, a szinkrón kutatás eredményeit pár évente érdemes megerősíteni, az eredményeket a korábbi kutatások eredményével össze kell hasonlítani.

Irodalom

- Baker, M. 1996. Corpus-based translation studies: The challenges that lie ahead. In: Somers, H. (ed.) *Terminology, LSP and Translation. Studies in language engineering in honour of Juan C. Sager*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins. 175–186.
- Illésné Kovács M., Simigné Fenyő S. 2009. Gyógyszerészeti kísérőiratok kommunikációs szempontú elemzése Hymes szociokulturális modellje alapján. In: Geccsó T., Sárdi Cs. (szerk.) *A kommunikáció nyelvészeti aspektusai*. Budapest: Tinta Tankönyvkiadó. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola. 141–148.
- Klaudy K. 1999. Az explicitációs hipotézisről. *Fordítástudomány* 2. évf. 1. szám. 5–22.
- Linfoot-Ham, K. 2005. The Linguistics of Euphemism: A Diachronic Study of Euphemism Formation. *Journal of Language and Linguistics* Vol. 4 No. 2. 227–263.
- Mány D. 2019. Eufemizmus, orvosi nyelv és fordítás. *Fordítástudomány* 21. évf. 1. sz. 76–88.
- Montalt Resurrecció, V., González Davies, M. 2007. *Medical Translation Step by Step. Translation Practices Explained*. Manchester: St. Jerome.
- OGYÉI. 2019. *Ajánlások az Országos Gyógyszerészeti és Élelmezés-egészségügyi Intézethez (OGYÉI) benyújtott kísérőiratok fordításához (alkalmazási előírás, betegájékoztató és címkeszöveg)*. Budapest: OGYÉI, Kísérőirat Értékelő és Lektoráló Osztály.
- Robin E., Dankó Sz., Götz A., Nagy A. L., Pataky É., Szegh H., Török G., Zolczer P. 2016. Fordítástudomány és korpuszkutatás: bemutatkozik a Pannónia Korpusz. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 5–26.
- Seidl-Pécs O. 2018. Melyek a (szak)fordító és a fordításkutató munkáját segítő legfontosabb nyelvi korpuszok? In: Robin E. – Zachar V. (szerk.) *Fordítástudomány ma és holnap*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 175–191.
- Tótfalusi I. 2008. *Idegenszó-tár. Idegen szavak értelmező és etimológiai szótára*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Warren, B. 1992. What euphemisms tell us about the interpretation of words. *Studia Linguistica* Vol. 46. No. 2. 128–172.

A szinkronnyelv befogadói értékelése és hatása az anyanyelvi nyelvhasználatra

Sereg Judit

sereg.judit@btk.elte.hu

A védés éve: 2021
Témavezető: Dr. habil. Horváth Ildikó PhD, egyetemi docens
Opponensek: Dr. habil. Heltai Pál CSc, professor emeritus
Dr. Robin Edina PhD, egyetemi adjunktus

Kulcsszavak: audiovizuális fordítás, nyelvi normák, szinkronizálás, szinkronnyelv, idegennyelvi interferencia

1. A kutatás célja

Az audiovizuális fordítás az utóbbi években egyre népszerűbb kutatási témává vált, de a befogadást vizsgáló empirikus kutatások száma még ma is alacsony. A kevés rendelkezésre álló magyar szakirodalom miatt a disszertáció egyik célkitűzése tisztázni az audiovizuális fordítás kutatási területének terminológiáját, mely még a nemzetközi fordítástudomány területén sem tekinthető teljesen egységesnek. A terminológia tekintetében kiemelt fontossággal kezeli a szinkronizálás módját és az ehhez kapcsolódó, tudományos diskurzusban alapvető fogalmak tisztázását, alapul véve Chaume (2004) szinkronításokról szóló munkáját.

A disszertációban bemutatott két feltáró kutatás célja megtenni az első lépést angol–magyar viszonylatban a befogadásközpontú leíró kutatások területén más nyelvpárokon végzett hasonló kutatások módszertanára és a már meglévő elméletekre támaszkodva, és empirikus adatokkal alátámasztani azt a régóta élő és a közbeszédben is gyakran felmerülő feltételezést, hogy a filmszinkronokban használt nyelvezet hatással van az anyanyelvi nyelvhasználatra.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kérdés, amelyre a disszertáció választ keres, hogy mi történik akkor, ha egy szokatlan nyelvi forma egy bizonyos szövegtípusban, például a filmszinkronokban, olyan rendszerességgel fordul elő, hogy elveszíti szokatlanságát. Felmérhető-e, hogy a szokatlanság érzete hogyan csökken egy adott lexikai elem esetében a nézők körében?

Egy kvalitatív kutatással megkíséreltem hipotézist felállítani arra vonatkozóan, hogy mennyiben tér el a laikus nézők és a fordító szakemberek befogadói attitűdje filmszinkronok fogyasztása esetén, emellett céлом volt bemutatni azt is, hogy a szinkronizált filmek nézői sok esetben nem ismerik fel a kutató által előzetesen szokatlannak vagy adott esetben hibásnak ítélt megoldásokat. Annak, hogy a befogadók körében nő az interferáló elemek elfogadhatósága, egyrészt az lehet az oka, hogy nagy mennyiségű szinkronizált tartalmat fogyasztanak, és már megszokták ezeknek a műsoroknak az autentikus nyelvhasználattól eltérő megoldásait, másrészt az, hogy mivel elsődleges céljuk az ilyen műsorok fogyasztásakor a kikapcsolódás, így szándékosan nem keresik a szöveg nézési élményéből kizökkentő elemeket, vagyis felfüggesztik a hitetlenkedést (Romero Fresco 2009).

A fentiek alapján három fő kutatási kérdést és ezekhez kapcsolódóan három hipotézist fogalmaztam meg:

1. kérdés: Milyen szerepet töltenek be a fordított audiovizuális tartalmak, elsősorban a szinkronizált tartalmak a magyarországi filmpoliszisztémában?
2. kérdés: Azonosíthatók-e olyan normasértő lexikai elemek (szűkebben interferáló anglicizmusok) a befogadók nyelvhasználatában, amelyeknek eredete a szinkronnyelvben keresendő?
3. kérdés: Mennyire érzékelik a befogadók a filmszinkronokban a normasértő lexikai elemeket (interferáló anglicizmusokat) szokatlannak? Eltér-e ebből a szempontból a laikus nézők és a fordító szakemberek befogadása?

1. hipotézis: A szinkronos audiovizuális tartalmak a célnyelvi filmpoliszisztémában centrális helyet foglalnak el, ahogy arra Díaz Cintas (2004) is rámutatott.
2. hipotézis: Ennek következtében a filmszinkronok fontos hordozói a célnyelvi nyelvhasználati normákban bekövetkező változásoknak: a korábban normasértőnek tartott elemek (interferáló anglicizmusok) a filmszinkronok nyelvezetén keresztül épülnek be a célnyelvi nyelvhasználatba.
3. hipotézis: A filmszinkronok befogadói érzékelik a szinkronnak a célnyelvi normáktól való eltéréseit, de az egyes interferáló elemek elfogadottságának mértéke egy skálán mozog. A laikusok és a fordítók ezeket eltérően értékelik.

3. A kutatás módszere

Az első kutatás során egy 11 kérdést tartalmazó kérdőívet töltött ki hat budapesti általános iskola és 12 osztályos gimnázium összesen 318 tanulója. Az első kérdés a kitöltő korára, a 2., 3. és 4. kérdés a kitöltő audiovizuális tartalomfogyasztási szokásaira, az 5–11-

ik kérdések a szinkronnyelvben gyakran előforduló lexikai elemekre és idiómákra vonatkoztak. Az életkorra vonatkozó 1. kérdés és a 10. és 11. kérdés nyílt végű, a 2–7. kérdés egyszerű választásos, a 8. és 9. kérdés pedig többszörös választásos volt.

A második kutatáshoz egy 11 perces videó készült, amely 19, amerikai és brit tévésorozatokból választott jelenet magyar filmszinkronos változatát tartalmazta, bennük előre azonosított anglicizmusokkal és félrefordításokkal. A videóhoz készült szövegleiratból minden válaszadó saját példányt kapott, ezen tollal aláhúzással vagy karikázással kellett jelölniük az általuk szokatlannak ítélt nyelvi elemeket, melyeket Gottlieb (2005) anglicizmus-kategóriái alapján csoportosítottam. A jelölésekkel ellátott szövegleiratot a válaszadókkal (laikusok és fordítók) folytatott fókuszcsoportos beszélgetések egészítették ki.

4. Eredmények

Az első kutatás kérdőívére adott válaszok elemzéséből kiderült, hogy a vizsgált korcsoport képviselői az országos átlagnál (a korosztályban 2 óra 49 perc) kevesebbet fogyasztanak audiovizuális tartalmakat, de a válaszadóknak még így is 64 százaléka legalább napi egy órát valamilyen audiovizuális tartalom fogyasztásával tölt. Az audiovizuális módok közül az elsődlegesen preferált a filmszinkron, ezt követi népszerűségben a magyar felirat. A műfajokkal kapcsolatos preferenciák esetében az derült ki, hogy a legnépszerűbbek a vizsgált csoport körében az elsődlegesen filmszinkronnal fordított audiovizuális műfajok, a mozifilmek és a filmsorozatok.

A kérdőívben vizsgált nyelvi elemeknél találtam példát a szótári jelentés eltolódására (pl. patetikus), a hibás alak elfogadottságának emelkedésére (pl. uránium), illetve új jelentés megjelenésére (*geek* – gyík). A két tükörfordított idióma („pillangók vannak a hasamban” és „megmenteni a napot”) esetében az adatok arra utalnak, hogy mindkét idiómát elfogadják és érti a válaszadók nagyobb része, és egyes válaszok megfogalmazása arra enged következtetni, hogy nemcsak értik, hanem aktívan használják is őket anyanyelvi nyelvhasználatban.

A második kutatás eredményeképpen az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg, amelyeket a jövőben szélesebb körű, kvantitatív kutatások igazolhatnak:

1. A szemantikai kölcsönzések esetében a forrásnyelvből átvett jelentés előbb válik elfogadottá, mint a forrásnyelvi használatra jellemző regiszter.
2. A filmszinkronok nézői érzékenyebbek a szokásos nyelvhasználatnak nem megfelelő fordítói megoldásokra, különösen a tükörfordított idiómákra, jobban érzékelik szokatlanságukat, mint azon félrefordításokét, amelyek egyébként megfelelnek a célnyelvi nyelvhasználati normáknak.
3. A laikus nézők a filmszinkronok szövegét a célnyelvi nyelvhasználati normákhoz viszonyítva értékeli, míg a hivatásos fordítók folyamatosan tudatában vannak az

idegen forrásnyelv jelenlétének, és ha szokatlanságot találnak, azt a forrásnyelvre vonatkozó ismereteikhez viszonyítva értékelik először.

4. A nézők az informális, beszélt nyelvi regiszterben érzékenyek az ennek a regiszternek nem megfelelő nyelvhasználatra, különösen a túlzottan irodalminak, költőinek ítélt fordítói megoldásokra.

5. A nézők az informális, beszélt nyelvi regiszterben hajlamosabbak elfogadni a szokatlan szórendet, amelyet írott szövegekben gyakrabban értékelnek szokatlanak.

5. Kitekintés

A jövőbeni kutatások egyik irányát a korpuszalapú kutatások jelenthetik. A disszertációban bemutatott kutatások egyik korlátja, hogy a benne vizsgált nyelvi elemek csak intuitív módon köthetők össze az audiovizuális fordításokkal és a filmszinkronokkal. Annak igazolására, hogy a vizsgált nyelvi elemek valóban nagy gyakorisággal fordulnak elő mind az eredeti angol nyelvű filmszövegekben, mind a filmszinkronokban, párhuzamos korpuszon végzett kutatásokra lenne szükség. Korpuszalapú kutatások járulhatnak hozzá az autentikus beszélt nyelv, a filmszöveg és a filmszinkron eltéréseinek kimutatásához is.

Egy másik fontos kutatási irányt a tényleges befogadókön végzett vizsgálatok jelenthetnek, amelyek még napjainkban is az audiovizuális fordítás kevésbé kutatott területéhez tartoznak (Gambier 2003). A disszertációs kutatásban végzett kvalitatív használhatósági teszt kiterjesztése a nézők nagyobb körére igazolhatná a kutatásban azonosított tendenciák meglétét. A disszertáció eredményei felhasználhatók az audiovizuális fordítók oktatásában, de arra is alkalmasak, hogy segítsenek tudatosítani a hivatásos audiovizuális fordítóknak felelősségüket publikus nyelvhasználóként.

Irodalom

- Chaume, F. 2004. Synchronization in dubbing: A translational approach. In: Orero, P. (ed.) *Topics in Audiovisual Translation*. Amsterdam: John Benjamins. 35–52.
- Díaz Cintas, J. 2004. In search of a theoretical framework for the study of audiovisual translation. In: Orero, P. (ed.) *Topics in Audiovisual Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 21–35.
- Gambier, Y. 2003. Introduction. Screen Transadaptation: Perception and Reception. *The Translator* Vol. 9. No. 2. 171–189.
- Gottlieb, H. 2005. Anglicisms and Translation. In: Roger, M., Anderman, G. (eds) *In and Out of English: For Better, For Worse?* Clevedon: Multilingual Matters. 161–184.
- Romero Fresco, P. 2009. *A corpus-based study on the naturalness of the Spanish dubbing language: the analysis of discourse markers in the dubbed translation of Friends*. PhD Thesis. Edinburgh: Heriot-Watt University.

Frazémák újrafordítása a színpadon játszott drámákban

Laszkács Ágnes

laszkacs.agnes@protonmail.com

A védés éve: 2021

Témavezető: Dr. habil. Heltai Pál CSc, professor emeritus

Opponensek: Dr. Robin Edina PhD, egyetemi adjunktus

Dr. Pusztai-Varga Ildikó PhD, egyetemi docens

Kulcsszavak: újrafordítás, drámafordítás, frazéma, relevanciaelmélet, fordítói kreativitás

1. A kutatás célja

Sperber és Wilson (1986) relevanciaelmélete alapján a kommunikációban részt vevő felek gazdaságos kommunikációra törekszenek, így az újrafordítás a relevancia maximalizálásához járul hozzá. A frazeológia egyes elemei gyorsan avulnak, és az olvasásra szánt drámai művek frazémái sem szolgálják mindig jól az előszóban előadott darab érthetőségét, ezért a drámák újrafordításakor a frazeológia jelentősen érintett terület.

Berman (1990) feltételezése szerint az egymás után megjelenő fordítások egyre közelebb állnak az eredetihez. Williams és Chesterman (2002) ezt az elképzelést újrafordítási hipotézisnek nevezték, és rávilágítottak, hogy a hipotézis igazolásához a közelség mérését kell megvalósítani. Kutatásommal a drámákban, a drámafordításokban és az újrafordításokban megjelenő frazémák elemzésén keresztül igyekeztem hozzájárulni az újrafordítási hipotézis vizsgálatához. Dolgozatom másik célkitűzéseként az újrafordításokat készítő műfordítókkal zajlott interjúkon keresztül igyekeztem betekintést nyerni az újrafordítások megszületésének okaiba, körülményeibe, az alkotói szándékokba. Az értekezés harmadik célkitűzése a nézőkkel kitöltetett kérdőívek és a műfordítói interjúk alapján az volt, hogy az előadások kapcsán körvonalazható legyen, hogyan viszonyulnak a befogadók az újrafordított drámákban megjelenő frazeologizmusokhoz. Valló (2002) hangsúlyozza, hogy a drámaszövegnek ott és akkor kell hatnia, ezért a szöveg kiváltképp érzékeny a kulturális kontextus változásaira.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Dolgozatomban azt vizsgáltam, milyen irányban változik a frazémák száma az újrafordításokban a korábban készült drámafordításhoz és a forrásnyelvi szöveghez képest, illetve

összefüggésben áll-e az újrafordításban található frazémák száma és jellege a dráma típusával és a két fordítás között eltelt idővel. Választ kerestem arra, hogy az újrafordított drámákban a frazémák fordítása igazolja-e az újrafordítási hipotézist, valamint felmértem a nézők viszonyulását az újrafordított drámák nyelvezetéhez. Hipotézisként állítottam fel, hogy a drámai szövegek fordításaiban több a frazeologizmus, mint a forrásnyelvi szövegben; az újrafordításokban viszont kevesebb frazéma található, mint a korábbi fordításban, valamint hogy a frazeologizmusok mennyiségi és minőségi változásai összefüggésben állnak a dráma típusával. Feltételeztem, hogy a nézők pozitívan viszonyulnak az újrafordított drámák modernebb nyelvezetéhez, a drámák újrafordításának frazeológiai szempontú vizsgálata pedig információkat ad az újrafordítási hipotézis érvényességi körével kapcsolatban.

3. A kutatás módszere

A kiválasztott drámák és fordításaik összevetése leíró-elemző módszerrel történt. Az angol nyelvű és a magyar nyelvű frazémákat, azon belül pedig a szólásokat, szóláshasonlatokat, polilexikális szitkozódásokat, szállóigéket és közmondásokat táblázatba gyűjtve hasonlítottam össze az angol nyelvű drámák és magyar fordításaik esetén (Bárdosi 2004). A megfeleltetéseket kvantitatív és kvalitatív elemzéssel vizsgáltam (Fóris 2008). Megállapítottam a szövegekben lévő frazeologizmusok számát, majd Baker (1992), illetve Klaudy és Kovács (2016) taxonómiája alapján kialakított kategorizálásom szerint fordításonként kimutattam a frazémák átváltási műveleteinek gyakoriságát. Amiatt a különös sajátosság miatt, amelyet Bart (1981) a műfordítás paradoxonának nevez, vagyis hogy a befogadó számára az eredeti mű nem létezik, a kutatás a forrásnyelvi és a célnyelvi frazémák összevetése mellett a két magyar fordítás különbségeire is összpontosított.

A kontrasztív szövegelemzés mellett a kutatás másik módszere a fordítói interjúk összeállítás volt. Az újrafordítások műfordítóival készített interjúk alapján igyekeztem képet kapni a frazémák újrafordításával kapcsolatos alkotói döntésekről. A harmadik módszer kérdőíves vizsgálat volt a nézők körében. A kérdőívek válaszainak értékelésével kívántam visszajelzést kapni arról, milyen benyomást kapnak a nézők az újrafordított darab nyelvezetéről, forrásnyelvi, illetve célnyelvi kultúrához való kötődéséről.

4. Eredmények

A kontrasztív elemzések kvantitatív eredményei részben igazolták a hipotézisemet. Az abszurd dráma kivételével mindegyik fordításban és újrafordításban nőtt a frazémák száma a forrásnyelvi szöveghez képest, a korábbi fordítások azonban nem minden esetben tartalmaztak több frazémát, mint az újrafordítások. Igazolódott, hogy a frazeologizmusok mennyiségi és minőségi változásai összefüggésben állnak a dráma típusával. Jelentős különbségek mutatkoztak a klasszikus dráma, a realista drámák és az abszurd dráma

újrarendeltása között. A klasszikus dráma újrarendeltásában az archaikussá vált nyelvezet és a szállóigék jelentettek kihívást. A realista és az abszurd dráma újrarendeltásaiban a frazémazám és a frazeologizmusok stílusa a drámatípus jellegzetességeit és a karakterek jellemábrázolását szolgáltta (Valló 2002; Horvathova és Tabackova 2018).

A vizsgálat alátámasztotta Klaudy és Kovács (2016) hipotézisét, amely szerint a fordítók a globális kompenzáció eszközeként alkalmaznak a célnyelvi szövegben frazeologizmusokat olyankor is, amikor a forrásnyelvi műben nincs frazéma, tehát a frazémák számának növekedése a fordítókra általában jellemző kreatív hajlamnak is köszönhető (Kusssmaul 2000). Kutatásom ezt a feltételezett motivációt is alátámasztotta: a kompenzáció és az adaptálás átváltási műveletét alkalmazták leggyakrabban a műfordítók.

A drámák újrarendeltásának frazeológiai szempontú vizsgálata alátámasztotta, hogy az újrarendeltási hipotézis nem vonatkoztatható egyformán minden típusú fordításra, és a drámafördítésben külön kell vizsgálni. Beigazolódott, hogy a nézők pozitívan viszonyulnak az újrarendeltott drámák modernebb nyelvezetéhez, ezen belül a frazeológia változásaihoz, és szükségesnek tartják az újrarendeltást. A műfordítói interjúk megerősítették, hogy a drámák újrarendeltása kötődik a fordítás céljához, azaz hogy a fordítás színpadi szöveggként funkcionál, és a jól mondhatóság kritériumainak is meg kell felelnie (Johnston 1996; Totzeva 1999; Espasa Borrás 2000).

5. Kitekintés

A kutatás korlátai közé tartozott, hogy kizárólag a frazeológia oldaláról vizsgálta a drámák újrarendeltását. A jövőben érdemes lenne nagyobb korpuszon tanulmányozni a klasszikus és a modern drámák fordításának és újrarendeltásának eltéréseit, továbbá kiterjeszteni a vizsgálat körét más nyelvi elemekre, különösen a kulturálisan kötött kifejezésekre (Heltai 2013; Vermes 2004). További elemzések tárgya lehetne a fordítási univerzálék megjelenése a fordított és az újrarendeltott drámákban.

Irodalom

- Baker, M. 1992. *In Other Words. A Coursebook on Translation*. London/New York: Routledge.
- Bart I. 1981. A mérce. In: Bart I., Rákos S. (szerk.) *A műfordítás ma – Tanulmányok*. Budapest: Gondolat. 237–269.
- Bárdosi V. (szerk.) 2004. *Magyar szólástár. Szólások, helyzetmondatok, közmondások értelmező és fogalomkörü szótára*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Berman, A. 1990. La retraduction comme espace de la traduction. *Palimpsestes. Retraduire*. Vol. 4. 1–7.

- Espasa Borrás, E. 2000. Performability in Translation: Speakability? Playability? Or Just Saleability? In Upton, C. A. (ed.) *Moving Target: Theatre Translation and Cultural Relocation*. Manchester: St. Jerome. 49–63.
- Fóris Á. 2008. *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Heltai P. 2013. Kultúraspecifikus kifejezések és reáliák. *Fordítástudomány* 15. évf. 1. szám 32–53.
- Horvathova, B., Tabackova, Z. 2018. Approaching the translation of idioms through the compensation strategy. *XLinguae* 11. 1. 107–126.
- Johnston, D. 1996. Theatre pragmatics. In Johnston, D. (ed.) *Stages of a translation*. Bath: Absolute Classics. 57–66.
- Klaudy K., Kovács M. 2016. Frazeologizmusok a szótárban és a fordításban – a fordítói kreativitásról. In: Bárdosi V. (szerk.) *Frazeológia. Az emberi világkép tükröződje*. Budapest: Modern Filológiai Társaság Tinta Könyvkiadó. 119–128.
- Kussmaul, P. 2000. *Kreatives Übersetzen*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Sperber, D., Wilson, D. 1986/1995. *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.
- Totzeva, S. 1999. Realising Theatrical Potential: the Dramatic Text in Performance and Translation. In Boase-Beier, J., Holman, M. (eds) *The Practices of Literary Translation. Creativity and Constraint*. Manchester: St. Jerome Publishing. 81–90.
- Valló Zs. 2002. „Honosított” angol drámák a magyar színpadon. *Kulturális referenciák fordítása Harold Pinter színpadi műveiben*. Budapest: Atlantic Star.
- Vermes A. 2004. A relevancia-elmélet alkalmazása a kultúraspecifikus kifejezések fordításának vizsgálatában. *Fordítástudomány* 6. évf. 2. szám. 5–18.
- Williams, J., Chesterman, A. 2002. *The Map. A Beginner's Guide to Doing Research in Translation Studies*. Manchester: St. Jerome.

Harmadik kód a tolmácsolásban: vajon létezik tolmácsolási szöveg?

Szegh Henriett

laparisienne.gov@gmail.com

A védés éve: 2022

Témavezető: Dr. habil. Horváth Ildikó, egyetemi docens

Opponensek: Dr. Seresi Márta PhD, egyetemi adjunktus

Dr. Seidl-Pécs Olívia PhD, egyetemi docens

Kulcsszavak: tolmácsolási univerzálék, korpuszalapú tolmácsolástudomány, szinkron-tolmácsolás, párhuzamos korpusz, intermodális korpusz, összehasonlítható korpusz

1. A kutatás célja

A kutatás elsődleges célja annak feltárása volt, hogy léteznek-e a fordítási univerzálékhoz hasonlóan tolmácsolási univerzálék, ennek megfelelően, van-e a fordítási szöveg (Károly 2007) mintájára tolmácsolási szöveg, és ha igen, milyen, a tolmácsolásban résztvevő nyelvpártól, nyelvi iránytól, a tolmácsolandó szöveg típusától független univerzális tulajdonságok jellemzik.

Másodlagos célom az volt, hogy egy jól dokumentált, megismételhető, reprezentatív kutatással bővítsem a szakirodalmat. Ezáltal lehetőséget adjak a tolmácsolási szövegre irányuló további vizsgálatokra, általánosságban hívjam fel a figyelmet a tolmácskutatások fontosságára, ösztönözzem a jövő generációját az ezen a területen végzett tudományos munkavégzésre, valamint javítsam a tolmácsok részvételi kedvét akár autentikus, akár kísérleti körülmények között végzett kutatásokban.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatási kérdéseim elsősorban feltáró jellegűek voltak. A kutatás kezdetén abból indultam ki, hogy ha a fordítás nyomán keletkezett szövegek sajátos szövegtípust képviselnek - ezt hívja Károly (2007) fordítási szövegnek, Frawley (1984) pedig harmadik kódnak, - feltételezhetjük, hogy a tolmácsolás szövegnek is sajátos szövegtulajdonságai vannak, mivel szintén nyelvi közvetítés nyomán keletkezik.

Az első kutatási kérdés erre kereste a választ. Az eddigi szakirodalmat (Hitomi et al. 2004, Kajzer-Wietrzny 2012) olvasva az implicitációval járó műveletek – elsősorban a kihagyások és az általánosítások – nagy számát vártam a tolmácsolási szövegekben. Mivel

azonban mediált szövegről beszélünk, ahol a célközönség megértésének segítése a mediátor elsődleges célja, arra számítottam, hogy lesznek explicitációval járó, elsősorban magyarázó szándékkal „beszúrt” kifejezések, mondatok is (Gumul 2006).

A második kérdés azt vizsgálta, hogy a tolmácsolás sajátos kontextusának köszönhetően a tolmácsolási szövegek tulajdonságai eltérnek-e, és ha igen, miben, a fordítási szöveg univerzális jellemzőitől. Továbbra is abból az alaptézisből kiindulva, hogy mind a fordítás, mind a tolmácsolás egy forrásnyelv és egy célnyelv között zajló fordítási folyamat eredménye, feltételeztem, hogy lesznek olyan univerzális tulajdonságok, amelyek mindkettőre jellemzők. Az a tény azonban, hogy az egyik írott, a másik szóbeli folyamat eredménye, szükségszerűen eltéréseket okoz a két szövegtípus között. A szóbeliséggel járó korlátok, mint az időkorlát vagy a rövid távú memória limitált tárolási kapacitása, nagyban befolyásolhatja a mindkét szövegre jellemző közös tulajdonságok arányát – például a kihagyások, szegmentálás, egyszerűsítés jóval gyakoribb előfordulását a tolmácsolás, mint a fordított szövegekben.

A harmadik kérdés azt célozta, hogy a tolmácsolási szöveg a fordítási szövegekhez vagy a beszélt nyelvi szövegekhez áll-e közelebb. Ha a fent említett univerzálék gyakoribb előfordulása tolmácsolás esetén az előzetes hipotézisemnek megfelelően beigazolódnak, az arra enged következtetni, hogy a tolmácsolási szöveg közelebb áll a beszélt nyelvhez, mint a fordítási szöveghez.

A negyedik kutatási kérdés segítségével azt igyekeztem kideríteni, hogy hogyan alakulnak a tolmácsolási szövegek jellemzői magyar–angol és magyar–francia nyelvpár esetén. Feltételezésem szerint, amennyiben léteznek tolmácsolási univerzálék, univerzális mivoltukból eredően magyar–angol és magyar–francia viszonylatban is érvényesnek kell lennie az eddig feltárt általánosításoknak.

3. A kutatás módszere

A kutatás alapjául szolgáló szövegeket a Pannónia Korpusz (Robin et al. 2016) tolmácsolási alkorpuszából válogattam. Az érvényesség és a megbízhatóság jegyében a szövegeket, vagy szövegekből álló alkorpuszokat kétféle elemzésnek vettem alá: egy nyers számadatokkal szolgáló kvantitatív (statisztikai/gépi) típusú statisztikai elemzésnek, amelyekből törvényszerűségekre következtethetünk, és egy, a számok mögé néző, az okokat kutató kvalitatív (manuális) típusú kontrasztív elemzésnek.

A kvantitatív (statisztikai/gépi) kutatás során a szavak/mondatok számát, az átlagos mondathosszúságot és a szótípus/szövegszó arányt vizsgáltam. A kontrasztív (manuális) szövegelemzés során mondatonként vettem számba a tolmácsok által végrehajtott műveleteket, melyeket Klaudy (1997) tipológiája alapján lexikai és grammatikai műveletekre osztottam. Ezt követően a beazonosított grammatikai és lexikai átváltási műveleteket, szintén Klaudy (1997) tipológiája alapján, explicitációs és implicitációs csoportba soroltam aszerint, hogy milyen eltolódásokat hoztak létre a szövegben. Az explicitációval és

implicitációval járó átváltási műveleteket további három alkategóriába rendeztem, Robin (2015) tipológiája alapján. Megkülönböztettem tehát kötelező szabálykövető, fakultatív normakövető és fakultatív stratégiakövető explicitációs/implicitációs műveleteket.

A korpuszokban található szövegváltozatok párhuzamos, intermodális és összehasonlítható elemzéseket is lehetővé tettek.

4. Eredmények

A kétnyelvű párhuzamos elemzés kvantitatív (statisztikai/gépi) adataiból szintetikus és analitikus nyelvpár esetén nem tudunk általános érvényű következtetéseket levonni a tolmácsolási nyelvre vonatkozóan, mert az eredményeket nagymértékben befolyásolják a nyelvek tipológiai különbségei. Egyedül talán a mondatok számának alakulása alapján állapíthatjuk meg következtetésként, hogy a tolmácsok általában összefoglalnak, egyszerűsítanak. A kvalitatív (manuális) elemzés eredményei azonban igazolták előzetes hipotézisemet, mely szerint a tolmácsolt szöveg *redukált* szöveg, és elsősorban az implicitás, az egyszerűsítés (kihagyás, általánosítás) jellemzi.

A modalitások összehasonlítása során végzett statisztikai elemzés eredményei egyértelműen mutatják, hogy – mind a szavak, mind a mondatok száma, az átlagos mondat-hosszúság, valamint a szótípusok és szövegszók aránya alapján – a tolmácsolt szövegek a fordítottakhoz képest is egyszerűbbek, kevésbé változatosak. A fenti adatok, kiegészülve a névmások számának összehasonlításából származó eredményekkel, a modalitás elsődleges hatását, a tolmácsolt szövegek beszélt nyelvi jellegét hangsúlyozzák. A kontrasztív egybevetés hasonló eredményeket hozott. A tolmácsok jóval gyakrabban élnek az implicitáció kategóriájába tartozó átváltásokkal (kihagyás, általánosítás), mint fordító társaik, következésképpen a tolmácsolt szövegek implicitabbak. A redundancia tűnik a hangzó szöveg egyetlen olyan tulajdonságának, melyen a tolmácsolási szöveg nem osztozik, annak ellenére sem, hogy a példák között láttunk a redundanciát növelő (általában nem ideális) megoldásokat is.

Az összehasonlítható korpuszon csak statisztikai elemzésre nyílt lehetőségem. Az igen száraz, de egyértelmű adatokból kiderült, hogy a tolmácsolt szövegek több mondatot tartalmaznak, mint az autentikus hangzó szövegek, minden bizonnyal a forrásnyelvi hangzó szövegek értelmezése, ennek következtében szegmentálása miatt. Az átlagos mondat-hosszúság a tolmácsolt szövegek egyszerűbb, míg a szótípus és szövegszók aránya lexikailag kevésbé változatos „természetére” utal.

5. Kitekintés

Az értekezés eredményei további megerősítést igényelnek, ezzel újabb lehetőségeket jelentenek a téma iránt érdeklődő kutatók számára. Ahogy azt a dolgozat bevezetőjében említettem, a kutatás teljességét akadályozó egyik tényező, hogy a szövegeket szolgáltató

Pannónia Korpusz nem annotált. Ezért nem volt lehetőségem bizonyos, például lexikogrammatikai elemzésekre, vagy csupán a névmások számának vizsgálatára, így Shlesinger (2008) és Shlesinger és Ordan (2012) teljes körű kutatásának megismétlésére sem.

A saját korpusz méretét nagyban befolyásolta az a tény, hogy a Pannónia forráskorpuszban lényegesen kevesebb franciára, mint angolra vagy magyarra tolmácsolás szöveg található. Az eredmények általánosíthatósága érdekében azonban érdemes lenne egy nagyobb korpuszon megismételni a kutatást.

A korpusz ugyan lehetőséget adott volna rá, de nem vizsgáltam a tolmácsolási szöveg jellemzőit olvasott és spontán beszédek, illetve francia–angol nyelvpár viszonylatában sem, pedig ez esetben kizárhattam volna a nyelvtipológiából eredő alapvető eltérések befolyásoló hatását, és csak és kizárólag a tolmácsolás folyamatának eredményeképp keletkezett szövegtulajdonságokat vethettem volna össze.

Irodalom

- Frawley, W. 1984. *Translation: literary, linguistic and philosophical perspectives*. Delaware: University of Delaware Press.
- Gumul, E. 2006. Explication in Simultaneous Interpreting. *Across Languages and Cultures* Vol. 7. No. 2. 171–188.
- Hitomi, T., Shigeki, M. Yasuyoshi, I. 2004. *CLAIR Simultaneous Interpretation Corpus*. https://www.academia.edu/23595022/CLAIR_Simultaneous_Interpretation_Corpus
- Kajzer-Wietrzny, M. 2012. *Intpreting Universals and Interpreting Style* (doctoral dissertation) https://www.academia.edu/2440862/Interpreting_Universals_and_Interpreting_Style_doctoral_dissertation_
- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Klaudy K. 1997. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Scholastica.
- Robin E. 2015. *Fordítási univerzálék a lektorált szövegekben*. Doktori értekezés. Budapest: ELTE BTK.
- Robin E., Dankó Sz., Götz A., Nagy A. L., Pataky É., Szegh H., Török G., Zolczer P. 2016. Fordítástudomány és korpuszkutatás: bemutatkozik a Pannónia Korpusz. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 5–26.
- Shlesinger, M. 2008. Towards a definition of Interpretese: An Intermodal, corpus-based study. In: Hansen, G., Chesterman, A., Gerzymisch-Arbogast, H. (eds) *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research: A tribute to Daniel Gile*. Amsterdam: Benjamins Translation Library. 237–253.
- Shlesinger, M., Ordan, N. 2012. More spoken or more translated?: Exploring a known unknown of simultaneous interpreting. *Target* Vol 24. No. 1.

Információ- és kommunikációtechnológiai eszközök használata a konferenciatolmácsolásban Magyarországon

Móricz Kristóf András

moricz.kristof.andras@btk.elte.hu

A védés éve: 2022

Témavezető: Dr. habil. Horváth Ildikó, PhD, egyetemi docens

Opponensek: Dr. Bakti Mária PhD, főiskolai docens
Dr. Seresi Márta PhD, egyetemi adjunktus

Kulcsszavak: IKT, tolmácsolástámogatás, elektronikus segédeszközök, erőfeszítés

1. A kutatás célja

A XX. század második felében világszerte jelentős technológiai fejlődés volt megfigyelhető; megjelentek a személyi számítógépek, majd az internet és az okoseszközök, így a legtöbb foglalkozás mindennapjai nagymértékben átalakultak. A nyelvi közvetítés területén először a fordítás mindennapjait változtatta meg a technológia: egyrészt a szövegszerkesztő programok és az internet, másrészt pedig a fordítástámogató rendszerek segítségével. A tolmácsolásban ezek a folyamatok késleltetve mentek végbe; a technikai fejlődés sokáig csupán a közvetítőtechnika, kabintechnika korszerűsödésében volt tetten érhető. Nagy változást az internet megjelenése hozott (Seresi 2016). Az elmúlt évtizedben egyre intenzívebben zajlottak azonban próbálkozások arra vonatkozóan, hogy a fordítástámogató eszközökhöz hasonlóan tolmácsolástámogató rendszereket fejlesszenek ki.

A disszertációm célja az volt, hogy a Magyarországon dolgozó konferenciatolmácsok eszközhasználatát részletesen feltérképezze, elhelyezze a tolmácsolás elméleti és gyakorlati kontextusában. A szakirodalom tekintetében az előzmények sok esetben a nemzetközi viszonylatban voltak keresendők. Volt közöttük az egész világot átfogni kívánó, disszertáció formájában megjelent mű (Berber Irabien 2010), kifejezetten a tolmácsolástámogatás elméleti modelljeit vizsgáló publikáció (Rütten 2004, Will 2015, 2020), valamint egyes konkrét alkalmazásokat részleteiben vizsgáló írás is (Gacek 2015). Természetesen vizsgálat tárgyát képezték a tolmácsolástámogatási technológia fejlesztési lehetőségei is (Corpas Pastor 2018, Fantinuoli 2019). A disszertációmmal kapcsolatos kutatások során

(Móricz 2016) megkülönböztetem a gépi tolmácsolást, az információközvetítés eszközeit, illetve a tolmácsolás segédeszközeit. A dolgozat témáját az utóbbiak adták.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatás terjedelmében jelentősebb része egy feltáró kutatás volt. A dolgozat második részében azonban megfogalmaztam egy kutatási kérdést, amelyet az első részben megkapott információk alapján válaszoltam meg. A kutatási kérdés így szólt: kiegészíthető-e Gile erőfeszítés-modellje (Gile 1995) az elektronikus segédeszközök tolmácsolási munka közbeni használatával úgy, hogy az erőfeszítés fogalmát annak a pszichológiai szakirodalomban fellelhető összetevői alapján határozzuk meg.

3. A kutatás módszere

A disszertáció két részből áll. Az első rész egy feltáró kutatás, amely két további alrészre osztható fel. Az első alrész egy kérdőíves felmérésből és eredményeinek ismertetéséről szól. A kérdőíves felmérés jelenti a kvantitatív kutatási részt, amelynek eredményei alapján összeállítottam a második kutatási alrészét. Ez egy kvalitatív, fókuszcsoportos kutatás keretében valósult meg. Célja az volt, hogy a kérdőíves vizsgálatból származó nem kellően pontos eredményekről részletesebb információkhoz juthassak, valamint további, kifejtést igénylő információkat térképezhesek fel. A fókuszcsoportos vizsgálat ugyan fő elemeiben kvalitatív volt, azonban mégis keletkezett ennél a kutatási résznél is több számszerű és számszerűsíthető adat, amelyeken szintén végeztem statisztikai számításokat, továbbá két Lickert-skálás vizsgálat is része volt a folyamatnak. Ezekkel egyrészt a tolmácsok általános, az IKT-eszközök használatához való attitűdjét vizsgáltam, másrészt azt mértem fel, hogy a tolmácsolástámogató eszközök egyes jelenlegi és jövőbeli funkcióihoz miként viszonyulnak. Módszertanilag a Babbie által bemutatott módszerek alapján dolgoztam (Babbie 2003).

A disszertáció tartalmazott egy második főegységet is, mely az elsónél lényegesen rövidebb terjedelmű volt, ugyanis nagyban támaszkodott mind a szakirodalmi áttekintésre, mind pedig a két feltáró rész eredményeire. Ebben a részben Gile erőfeszítés-modelljével (Gile 1995) kapcsolatban fogalmaztam meg a kutatási kérdést, illetve egy hipotézist, és ezt teszteltem a feltáró részben megkapott és a pszichológiai szakirodalom alapján azonosított tényezők segítségével.

4. Eredmények

A disszertáció feltáró jellegéből adódóan számos kérdésre derített fényt a tolmácsok eszközhasználatával kapcsolatban. Az első megállapítás az volt, hogy a Magyarországon dolgozó tolmácsok között mintegy fele-fele arányban vannak azok, akik a pályafutásuk során később kezdtek el elektronikus segédeszközöket igénybe venni a munkájukhoz, és azok,

akik a pályájuk kezdetétől fogva használják ezeket. A válaszadók által leggyakrabban említett hardveres eszköz a hordozható számítógép volt. A szoftverek tekintetében megállapítottam, hogy az általános elektronikus eszközök (böngésző, szövegszerkesztők) használata a tolmács munkájával kapcsolatban is elterjedt, azonban szerepet kapnak a nyelvi közvetítést segítő segédalkalmazások is.

A kérdőíves felmérés feltárta az eszközhasználat lehetséges céljait: a válaszok alapján a tolmácsok nem külső kényszer, hanem belső motiváció alapján használnak IKT-eszközöket a munkájukhoz. A kérdőíves kutatás megvizsgálta a tolmácsolási eszközök használatának fázisait is: a válaszadók mindegyike használ IKT-eszközöket a felkészülés során, túlnyomó többségük a helyszíni készüléskor is, sőt: jelentős részük az esemény közben is dolgozik elektronikus eszközön.

A kérdőíves felmérésben alapvetően a pozitív hozzáállásról tanúskodó válaszok domináltak: sokan említették például, hogy az eszközhasználat javítja tolmácsolás pontosságát. A hátrányok közül a disszertációban is kiemelt szerepet kapó többlet erőfeszítés érte el a legmagasabb értéket. A kérdőívre adott válaszokból az is kiderült, hogy a pozitív hozzáállás ellenére kevesen használják ezeket az eszközöket a tolmácsolási munka közben. A tolmácsolási eseményen történő eszközhasználat két legfontosabb előnyeként a tolmácsok a kezelhetőséget és a gyorsaságot emelték ki, míg a legfontosabb hátrányokként a zavaró hatást és az esetleges üzemzavarokat említették. Az eredmények alapján elmondhatjuk, hogy az új technológia nem csupán meglévő eszközöket helyettesít, hanem új lehetőségek is elérhetővé váltak általa.

A kutatás kitért az eszközökhöz való általános hozzáállás kérdésére is. A pozitív és negatív jelentéstartalmú elemek megjelölésének összehasonlítása alapján kiderült, hogy a megkérdezett tolmácsok általánosságban jó véleménnyel vannak az eszközökről. A tolmácsolástámogatással kapcsolatban a válaszadók túlnyomó többségének nincsen tapasztalata: konkrét eszközök ismerete nélkül azonban a könnyű kezelhetőség és a gyorsan elérhető mutatók mutatkoztak általános elvárásnak.

A vizsgálat kitért az egyes tényezők közötti összefüggésekre, korreláció és lineáris regresszió kiszámításának módszerével. A kérdőív egyes elemei között meglehetősen kevés helyen volt megtalálható ilyen összefüggés: az eredmények azt mutatták, hogy minden megtalált általános összefüggésnek a fő paramétere az elektronikus eszközökhöz való viszonyulás volt. Ez a kérdőíves eredmények alapján összefüggött az igénybe vett eszközök számával, a szinkrontolmácsolás arányával és a szakmai tapasztalattal is.

A fókuszcsoportos kutatás alapján megállapítható volt, hogy annak ellenére, hogy a legtöbben több platformon dolgoznak, a tolmácsok nem használják ezeket professzionális fájlmegosztásra vagy szinkronizálásra. Ugyanakkor az általánosan ismert online rendszerek használata körükben is elterjedt. A beszédtevékenység közbeni eszközhasználattal kapcsolatban a kérdőíves felmérés után pontosításra volt szükség. Kiderült, hogy a munka

közbeni fázisban csupán a résztvevők mintegy 60%-a alkalmazott elektronikus segédeszközöket a beszédtevékenységével egyidejűleg, a többiek csupán akkor élnek ezzel a lehetőséggel a helyszínen, amikor a váltótársuk beszél. A kérdéskör meglehetősen megosztja a tolmácsokat: míg egy részük kifejezetten előnyösnek tartja és szívesen használja beszéd közben az eszközöket, másik részük mereven elzárkózik ettől.

A fókuszcsoportos beszélgetés kitért a segítség típusokkal kapcsolatos preferenciákra is. Itt kevésbé határozottak az eredmények, ugyanis sokan az adott tolmácsolási helyzettől függően döntenek el, milyen segítséget vegyenek igénybe. Azonban még így is egyértelműen az emberi segítség volt a legnépszerűbb. Az utómunka tekintetében kiderült, hogy a tolmácsok az esemény után nem csupán szűkebb értelemben vett terminológia tevékenységet végeznek, hanem sokszor digitális fájlrendezést is.

A fókuszcsoportos beszélgetések résztvevőinek többsége már hallott a tolmácsolástámogató rendszerekről. A résztvevők megfogalmazták ennél a pontnál azokat az elméleti lehetőségeket, amelyekben szívesen vennék egy tolmácsolástámogató rendszer segítségét. Ezek közül az első fontosabb pont a szövegfelismerés volt. Az igények tekintetében nemcsak a terminusok, hanem a tolmácsolás során nehézséget okozó egyéb nyelvi elemek megjelenítése is kívánatos lehet: ilyenek pl. a számok és a nevek.

Az összesített eredmények alapján elvégeztem kutatási kérdés vizsgálatát. Ez azt mutatta, hogy az IKT eszközök tolmácsolás közbeni használata valóban jelenthet többlet erőfeszítést Gile modellje szerint.

5. Kitekintés

A disszertáció elkészítése óta eltelt időben újabb olyan eszközök váltak elérhetővé, amelyek a tolmácsok munkáját segíthetik. Egy fontos példa erre az online gépi fordítási alkalmazások megjelenése, amelyek segíthetnek a hirtelen megkapott felolvasandó szövegek nyersfordításában, megváltoztatva adott esetben a tolmács korábban bevett munkamódszereit. Ez a jelenség jelenleg már meglehetősen elterjedt, kutatható állapotban van.

A következő évek a mesterséges intelligencia térnyeréséről szólhatnak. A tolmácsolásra való felkészülés kapcsán nagyobb mennyiségű anyag hatékony feldolgozásában segíthet a tolmácsnak, itt azonban valószínűleg az évtized közepére alakulhatnak ki olyan használati preferenciák, amelyeket rendszerszinten érdemes vizsgálni.

Ezen a két témán kívül érdemes nyomon követni a változásokat a disszertációban vizsgált kérdésekben is, amelyek közül az egyik legfontosabb a tolmácsolástámogató rendszerek további sorsa: vajon képesek lesznek-e ezek érdemben tért hódítani, vagy a tolmácsok az eddigieknek megfelelően inkább az általános IKT-eszközöket veszik majd igénybe a munkájukhoz.

Irodalom

- Babbie, E. 2003. *A társadalomkutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó
- Berber Irabien, D. 2010. *Information and communication technologies in conference interpreting*. Doktori disszertáció. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, Departamentode Estudios Ingleses y Alemanes.
- Corpas Pastor, G. 2018. Tools for Interpreters: the Challenges that Lie Ahead. *Current Trends in Translation Teaching and Learning E*, 5.157–182.
- Fantinuoli, C. 2019. The Technological Turn in Interpreting: The Challenges That Lie Ahead. Proceedings of the conference Übersetzen und Dolmetschen 4.0. In: Baur, W., Mayer, F. (eds) *Neue Wege im digitalen Zeitalter*. Berlin: BDÜ Fachverlag. 334–354.
- Gile, D. 1995. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Gacek, M. 2015. *Softwarelösungen für DolmetscherInnen*. Mesterszakos Diplomamunka. Universität Wien.
- Móricz K. 2016. Információ- és kommunikáció-technológiai eszközök használata a tolmácsolásban. *Fordítástudomány* 18. évf. 1. szám. 50–63.
- Rütten, A. 2004. Why and in what sense do conference interpreters need special software? *Linguistica Antverpiensia*. No. 3. 167–177.
- Seresi, M. 2016. *Távtolmácsolás és távoktatás a tolmácsképzésben*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Will, M. 2015. Zur Eignung simultanfähiger Terminologiesysteme für das Konferenzdolmetschen. *Trans-kom* Vol.1. 179–201.
- Will, M. 2020. Computer Aided Interpreting (CAI) for Conference Interpreters. Concepts, Content and Prospects ESSACHESS. *Journal for Communication Studies* Vol. 13. No. 1. (25) 37–71.

A terminológiai konzisztencia vizsgálata műszaki szövegekben

Stern Annamária Lilla

annamarialillastern@gmail.com

A védés éve: 2022

Témavezető: Dr. Zachar Viktor PhD, egyetemi adjunktus

Opponensek: Dr. Ábrányi Henrietta PhD

Zabóné Dr. Varga Irén PhD, egyetemi adjunktus

Kulcsszavak: szakszövegek, műszaki szövegek, terminológia, ismétléskerülési hipotézis, terminológiai hiperkorrigálás

1. A kutatás célja

A szakszövegek egyik nagy részterületét a műszaki szövegek alkotják. A műszaki szövegeknek fontos elemei a terminusok és a műszaki szövegek környezetében formális szerű elemei, vagyis azok, amelyeket a nyelv használója egységként tárol a mentális lexikonjában és onnan egységként is hív elő (Weinert 1995). Az utóbbi évtizedekben a folyamatos technikai fejlődés miatt egyre több műszaki szöveg készül, így a fordítandó műszaki szövegek mennyisége is folyamatosan nő. Az egységesítés érdekében szabványosítással próbáltak fellépni, amelynek azonban komoly ellenfelévé vált az idő – ahogy ugyanis arra Zabóné Varga 2017-es és 2018-as cikkében kitér, a szótárak és terminológiai adatbázisok már nem tudják időben lekövetni a műszaki világ haladását.

Wüster (1979) terminológiatana egyrészt lefektette a terminológia elméleti alapjait, másrészt önálló fogalomkészletet is alkotott, hogy más tudományágaktól elhatárolhatóvá tegye. Mégis, a terminusokkal kapcsolatban a szakemberekben is felmerülnek különböző dilemmák és bizonytalanságok, és nehezen határozzák meg, mi számít terminusnak – ahogy arra a Fischer (2018) által megfogalmazott terminológiai tévhitek is rávilágítanak.

A disszertáció azt vizsgálja, hogy vajon a műszaki szövegekben is megvalósul-e az autentikus és a fordított szövegek alkotásánál is felmerülő ismétléskerülési hipotézis (Baker 1993), vagy a terminushasználat jóval szigorúbb jellege erőteljesen befolyásolja-e a szövegalkotót és a szakfordítót. Az ismétléskerülési hipotézis továbbgondolásaként megvizsgáltam az általam felállított terminológiai hiperkorrigálási elmélet gyakorlati megvalósulását a fordításban, és kitértem azon tényezőkre, amelyek a hiperkorrigálás alkalmazásához vezetnek.

Vizsgáltam továbbá a terminushasználat során megfigyelhető jellemzőket, és azt kerestem, kimutatható-e valamilyen mintázat az autentikus és a fordított szövegek terminushasználatában. A kutatási eredményeken keresztül bemutattam az autentikus és a fordított műszaki szövegek terminushasználatának közös pontjait és jelentős eltéréseit.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Az értekezés két kvantitatív és egy kvalitatív részkutatás elemzéseinek eredményeit foglalja össze. A vizsgálatokban amellett, hogy milyen szerepet játszanak a terminusok a műszaki szövegek szóhasználatában, és magasabb-e a gyakoriságuk más szakterületekhez képest, arra is kerestem a választ, vajon kimutatható-e, hogy a fordítók terminológiai konzisztenciára, és ezzel egyidejűleg ismétléskerülésre törekszenek a munkájuk során. A kutatás kereste továbbá az autentikus és a fordított szövegek terminushasználatában esetlegesen fellelhető mintázatot, és a választ arra, hogy a disszertációba bevezetett új terminus, a terminológiai hiperkorrigálás negatív vagy pozitív hatást gyakorol a fordított célnyelvi szövegre.

3. A kutatás módszerei

A disszertációm három részkutatásból épül fel, két kvantitatív kutatásból és egy kvalitatív kutatásból. A két kvantitatív kutatáshoz a Pannónia Korpusz (Robin et al. 2016) műszaki szekciójának párhuzamos angol–magyar fordított és magyar autentikus szövegeit használtam fel, és számítógépes szoftver segítségével gyakorisági listák *list beach*-ét (Laviosa 1998) elemeztem kézzel. Az első részkutatásban a leggyakoribb szavak listájából kézi elemzéssel válogatott terminusnak számító elemeket válogattam ki a szöveg információs terhének felmérése céljából, az eredményeket pedig összevettem Robin 2016-os, irodalmi szövegeken végzett vizsgálatának eredményeivel. A második részkutatásban pedig – amely az első részkutatás folytatásának tekinthető – a két-, három- és négytagú terminusokat és terminusértékű kifejezéseket vizsgáltam, bevonva ebbe a kategóriába a műszaki szövegek specifikus formulaszerű nyelvi elemnek tekinthető egységeit is. A harmadik részkutatás egy, a kutatás céljára összeállított repülőműszaki szöveg, amelynek fordítását egy mérnök fordítóval és három nyelvész fordítóval készítettem el, majd velük és további két mérnökkel folytatott mélyinterjúk segítségével feltártam, milyen tényezők befolyásolják a fordítás során hozott terminológiai döntéseket. A kvalitatív kutatást kiegészítettem rövidebb interjúkkal is, amelyekben hat fordítóipari projektmenedzser és hat további szakfordítót kérdeztem a műszaki szövegek fordításáról, a terminológiai eljárásokról és az azokat befolyásoló külső tényezőkről. Mindezek segítségével még erőteljesebben körvonalazódnak azon mintázatok, amelyek alapján a fordítóipar kezeli a műszaki szövegek terminusait és terminusértékű kifejezéseit a fordítási megbízások során.

4. Eredmények

Disszertációmban a műszaki szövegek terminológiai konzisztenciájával foglalkoztam angol–magyar nyelvpárban. Habár a terminológiai kutatások egyik népszerű témája a műszaki szakszövegek terminusainak vizsgálata és elemzése, a műszaki terminusok szövegen belüli gyakoriságával kevés kutatás foglalkozik. Hasonló jelenség figyelhető meg a terminusokat érintő szinonímiát érintően is. Már több kutató (Fóris 2005, Fischer 2018) is felvetette, hogy bizonyos terminusoknak vannak szinonimái, ám az ezek használatával kapcsolatos vizsgálatok elmaradtak, és a terminológia kutatói a terminusokra a szöveg konstans, ismétlődő elemeiként tekintenek.

A dolgozat első szakaszában részletesen feltártam azon szakirodalmi műveket, amelyek a disszertáció témájához kapcsolódnak, majd megállapításokat tettem a dolgozat témájához kapcsolódóan, és néhány szakirodalmi gondolatmenetet kibővítettem saját gondolatokkal. Továbbá az elméleti háttér feltárása mellett megfogalmaztam egy saját elméleti jelenséget is, a terminológiai hiperkorrigálást, amellyel egy olyan problémára hívom fel a figyelmet a terminológiakutatások terén, amelyre eddig kevés figyelmet fordítottak.

5. Kitekintés

Az értekezés kutatásainak számtalan kiterjesztési lehetősége van. Ezek egyike, hogy az egyes részkutatásokat más szövegtípuson is el lehetne végezni. Az első és legfontosabb lépés a további műszaki alkategóriákra történő kiterjesztés, hiszen a műszaki területek egyértelműen elhatárolhatók egymástól, és adott esetben más eredményeket mutathatnak fel. A műszaki szövegektől eltávolodva feltétlenül megemlíteném javaslatként a természettudományi szövegek csoportját, mivel jelentős hasonlóságokat mutatnak a műszaki szakszövegekkel, gyakran említik őket rokon szövegtípusként is. Úgy vélem továbbá, hogy a jogi és az orvosi szakszövegeken különösen érdekes eredményeket kaphatnánk. Ezeknek a szakterületeknek a terminusai talán még a műszaki terminusoknál is kötöttebbek, és még kevésbé teszik lehetővé a szinonímiát, azonban elképzelhetőnek tartom, hogy a terminológiai hiperkorrigálás ezekben is megjelenik, jóllehet sokkal visszafogottabban. Alapvetően azonban kijelenthető, hogy bármely szakszövegtípuson érdemes volna elvégezni egy hasonló kutatást, majd összevetni az eredményeket, hogy kiderüljön, mely szakszövegeknél valósul meg a fordítók részéről a legerőteljesebben a terminológiai hiperkorrigálás. Maga a terminus nem véletlenül kapott egyébként jelzőt. A hiperkorrigálás ugyanis nemcsak a terminológia szintjén jelenhet meg, hanem más formában is, például grammatikai hiperkorrigálásként is, ami újabb kutatásokra adhat lehetőséget.

A fordított nyelv részeként a műszaki szövegek jellemzőiről egyre több ismeretet szerzünk, azonban számos nyitott kérdés is felmerül velük kapcsolatban. A terminusok a

világ fejlődésével járnak kéz a kézben. Fejlődésük, változásuk, az új terminusok megjelenése, a régiek eltűnése megállíthatatlan, a nyelvtudománynak pedig figyelemmel kell kísérnie, és el kell fogadnia ezeket a változásokat. Nemcsak a terminusok maguk változnak azonban, hanem a fordítóipar is. A fordítás körülményei, módszerei, a fordítási környezetek, a fordítókra egyre erősebben ható stressz és az egyre rövidülő határidők sem hagyhatók figyelmen kívül, mert mindezek nyomot hagynak a fordítás eredményeként létrejött célnyelvi szövegeken.

Irodalom

- Baker, M. 1993. Corpus linguistics and translation studies: implications and applications. In: Baker, M., Francis, G., Tognini-Bonelli, E. (eds) 1993. *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 233–250.
- Fischer M. 2018. *Terminológia és fordítás*. Pécs: Institutio Könyvkiadó.
- Fóris Á. 2005. *Hat terminológia lecke*. Pécs: Lexikográfia Kiadó.
- Laviosa, S. 1998. The English Comparable Corpus: A Resource and a Methodology. In: Bowker, L., Cronin, M., Kenny, D., Pearson, J. (eds) *Unity in Diversity: Current Trends in Translation Studies*. Manchester: St. Jerome. 101–112.
- Robin E. 2016. Lektorált fordítások és eredeti magyar szövegek gépi összehasonlítása. *Fordítástudomány* 18. évf. 1. szám. 19–30.
- Robin E., Dankó Sz., Götz A., Nagy A. L., Pataky É., Szegh H., Török G., Zolczer P. 2016. Fordítástudomány és korpuszkutatás: bemutatkozik a Pannónia Korpusz. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 5–26.
- Weinert, R. 1995. The role of formulaic language in second language acquisition: A review. *Applied Linguistics* Vol. 16. No. 2. 180–205.
- Wüster, E. 1979. *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexikographie*. Wien: Technische Universität Wien.
- Zabóné Varga I. 2017. A magyar nyelvű műszaki terminológia a 19. század közepétől 1920-ig. *Műszaki Tudományos Közlemények* 7. 403–406.
- Zabóné Varga I. 2018. A magyar nyelvű műszaki terminológia 1920-tól napjainkig. *Műszaki Tudományos Közlemények* 8. 95–100.

Alul- és felülreprezentált elemek a fordított szövegekben.

Korpusznyelvészeti elemzés

Dankó Szilvia

szilvia.danko@yahoo.com

A védés éve: 2022

Témavezető: Dr. Seidl-Pécs Olívia PhD, egyetemi docens

Opponensek: Dr. Balaskó Mária PhD, egyetemi docens

Dr. Kóbor Márta PhD, egyetemi adjunktus

Kulcsszavak: alulreprezentált elem, felülreprezentált elem, egyedi nyelvi elem (*unique item*), ekvivalens, Pannónia Korpusz

1. A kutatás célja

Kutatásom célja az volt, hogy a kutatási korpusz szövegeiben feltárjam a szignifikánsan alulreprezentált és felülreprezentált elemeket angol–magyar fordítási irányban. A vizsgált elemek gyakoriságuk alapján válhatnak alul- vagy felülreprezentált nyelvi elemekké. Baker (1996) szerint a fordításokban szereplő célnyelvi lexikai egységek túlzott előfordulása felülreprezentációval járhat (normalizáció). A fordítási univerzálék közé tartozó normalizáció ellentétéként tekintett az alulreprezentált elemekre Tirkkonen-Condit (2002), akinek nevéhez a célnyelvspecifikus egyedi elemek hipotézise fűződik.

Az eddigi kutatási űr abban állt, hogy mindeddig a kutatók az alul- és felülreprezentált nyelvi elemek nyomára egyéni megfigyeléssel tapasztalati úton bukkantak, előre meghatározták a kutatatandó nyelvi elemeket és tulajdonságaikat (Chesterman 2007; Robin 2013). A kutatásom újszerűségét az jelentette, hogy nem választottam ki előre nyelvi elemeket, vagy lingvisztikai jellemzőt, hogy ezek jelenlétére bizonyítékokat keressek, hanem azok egy módszertani folyamat eredményeként kerültek felszínre. A két alkorpusz külön elemzésétől azt vártam, hogy fényt derít az alul- és felülreprezentált elemek előfordulásának szövegtípus szerinti különbségeire is. Továbbá a célnyelvspecifikus elemek eloszlásának vizsgálata hozzájárulhat az alul- és felülreprezentált, valamint az egyedi nyelvi elemek tudatos használatán keresztül a fordítók szakmai hozzáértésének fejlődéséhez és a fordítás magas minőségének biztosításához. Ezen elemek későbbi ismerete lehetővé teszi, hogy a nyelvpár szerinti fordítási stratégiák tovább bővüljenek angol–magyar irányban. Az alul- és felülreprezentált elemek egyensúlyának vizsgálata alapvető jelentőségű lehet a fordítói

kompetencia javításában, a nyelvhelyességi kérdések tisztázása pedig segítheti a lektori gyakorlatot és tudatosságot.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Doktori értekezésem alapját egy korpuszalapú kutatás képezte, amelynek során megkerestem a címben szereplő alulreprézantált és felülreprézantált elemeket a kutatási korpuszban, majd ezen elemeket a következő kutatási kérdések alapján jellemeztem:

1. Azonos arányban vannak-e az alulreprézantált és a felülreprézantált elemek a fordításokban?

Laviosa (1998) a gyakori szavak előfordulását kutatta, ezek magasabb arányát a fordítási szöveg sajátosságának tekintette. A felülreprézantált elemekre vonatkozóan eddig nem merült fel a kérdés, hogy összefüggnek-e a gyakori szavakkal. Ha igen, akkor hogyan. Vagyis:

2. Azonosak-e a leggyakoribb elemek a felülreprézantált elemekkel?

A szakirodalomban található kutatásokban az egyedi elemek többsége grammatikai elem (igenevek, igei szerkezetek, szenvedő szerkezet, kötőszók) volt. A következő két kutatási kérdés erre irányult:

3. Az alulreprézantált elemek között több-e a grammatikai elem, mint a lexikai?
4. Az egyedi nyelvi elemek között több-e a grammatikai elem, mint a lexikai?

A külön-külön vizsgált irodalmi és nem irodalmi alkorpusz elemzéseire vonatkozóan is hasonló kérdéseket fogalmaztam meg.

5. Kimutatható-e különbség az irodalmi és a nem irodalmi alkorpusz felülreprézantált elemei között?
6. Melyik alkorpuszban van több egyedi elem az alulreprézantált elemek között? Kimutatható-e újabb egyedi elem, amely nem szerepelt az egyesített korpuszban? Ha igen, melyik alkorpuszban?

Végül egy külső referenciakorpusz, az MNSZ1 irodalmi alkorpusza szolgált a gyakorisági adatok diakrón összehasonlítására:

7. Az irodalmi alkorpuszban található egyedi nyelvi elemek autentikus szövegekben és fordításokban mért gyakorisága különbözik-e az MNSZ1 referenciakorpusz irodalmi alkorpuszában mért gyakoriságtól?

A kérdések alapján a következő átfogó hipotéziseket fogalmaztam meg:

- Az alulreprezentált és a felülreprezentált elemek disztribúciója (aránya) statisztikailag azonos a vizsgált fordításokban.
- Az alulreprezentált elemek többnyire grammatikai elemek a vizsgált fordításokban.
- Az egyedi nyelvi elemek túlnyomóan alulreprezentáltak, és többségükben grammatikai elemek a vizsgált fordításokban.
- Az alul- és felülreprezentált elemek különböznek a vizsgált irodalmi és nem irodalmi alkorpuszban, vagyis a szövegtípus jelentős befolyással van ezen elemekre.

3. A kutatás módszere

A kvantitatív korpuszalapú elemzést alulról indított a posteriori keresési módszerrel végeztem, ahogyan ezt Chesterman (2007) javasolta. A lépések a következők:

1. Állapítsuk meg kontrasztív korpuszelemzések alapján, melyek azok az elemek, amelyeknek gyakorisága jelentősen eltér fordított és nem fordított szövegekben.
2. Válasszuk szét ezeket az elemeket aszerint, hogy a fordításokban vagy autentikus (nem fordítás útján keletkezett) szövegekben fordulnak elő gyakrabban.
3. Tegyük sorrendbe ezeket a nyelvi elemeket gyakoriságuk szerint. Összpontosítsunk azokra az elemekre, amelyeknek előfordulási gyakorisága a legnagyobb különbséget mutatja a két korpuszban (önkéntesen megállapított gyakorisági küszöb alapján). Az első csoportba azok az elemek tartoznak, amelyek a vizsgált fordításokban felülreprezentáltak, míg a második csoportban azok az elemek kapnak helyet, amelyek alulreprezentáltak.
4. Végezetül vizsgáljuk meg a fenti eredmények lehetséges magyarázatait. Az alulreprezentált csoportban megtaláljuk azokat a kifejezéseket is, amelyeket Tirkkonen-Conditt (2002) célnyelvspecifikus egyedi nyelvi elemeknek nevezett. Előfordulhatnak azonban közöttük olyan elemek is, amelyek ebben az értelemben nem számítanak „egyedinek” (Chesterman 2007: 12).

Ez a módszertani megközelítés nem az egyedi nyelvi elemek fogalmából indult ki, hanem a vizsgálat eredményeként került meghatározásra a posteriori. Az „egyediség” ilyen értelemben mint lehetséges magyarázat kínálkozott bizonyos nyelvi elemek alulreprezentáltságára. A kutatási korpuszba a Pannónia Korpusz párhuzamos és összehasonlítható szövegállományából (Robin et al. 2016; Robin és Seidl-Péché 2020) választottam

2000 után íródott autentikus magyar és angolról magyarra fordított irodalmi és nem irodalmi szövegeket.

A kutatáshoz a következő számítástechnikai programokra volt szükség: Sketch Engine, MySQL Workbench adatbáziskezelő szoftver (lokális MySQL szerveren), Excel program és log-likelihood és chí-négyzet statisztika. A kutatás utolsó, kiegészítő lépéseként összevettem az irodalmi korpusz lehetséges egyedi nyelvi elemeinek gyakorisági adatait a külső referenciakorpusz, a Magyar Nemzeti Szövegtár (MNSZ1) irodalmi (2000 előtt keletkezett) szövegeiben mért gyakorisági adatokkal diakrón kitekintés céljából.

4. Eredmények

Kutatásomban sikerült több lépéses statisztikai módszerrel azonosítani a szignifikánsan alulreprezentált és felülreprezentált elemeket, melyek a teljes korpusz 8%-át tették ki, és eloszlásuk szimmetrikus volt. Az alulreprezentált elemek túlnyomó többsége (70–80%-a) grammatikai elem volt mindkét szövegtípus esetén. A felülreprezentált elemek között némiképp több volt a lexikai elem, és Frankenberg-García kutatásához (2008) hasonlóan a legnagyobb csoportot a főnevek alkották. Összességében az eredmény alátámasztotta Laviosa (2001) megállapítását, mely szerint a fordított szövegben alacsonyabb a lexikai szavak aránya a grammatikai szavak arányánál, mégpedig az alulreprezentált szavaknál tapasztalt jelentős grammatikai túlsúly miatt. Más nyelveken történt kutatásokhoz hasonlóan az alul- és felülreprezentált elemek között szerepeltek szinonimapárok, melyek közül a formális (esetleg hivatalos) alakok felülreprezentáltak voltak, az informálisak, hétköznapiak pedig alulreprezentáltak. A fordításoktatásban érdemes lenne felhívni a figyelmet arra, hogy sokszor szükségtelen a formális alakokat előnyben részesíteni.

Az egyedi nyelvi elemek kutatásában előrelépést jelent, hogy az értekezésben egy listára kerültek a korábbi kutatások és az újonnan azonosított további lehetséges nyelvi elemek. Az angol–magyar irányban eddig azonosított egyedi elemek közül az *-e kérdőpartikula*, a *vajon* határozószó (Götz 2019) a kutatás eredménye alapján a felülreprezentált listára kerültek. Tirkkonen-Condit (2004) maga is tapasztalta, hogy az egyedi elemek viselkedése kétirányú, azaz lehetnek felül- vagy alulreprezentáltak.

Az alulreprezentált, egyúttal lehetséges egyedi nyelvi elemek grammatikai diskurzusjelölők voltak (*ám, hiába, hiszen, illetve, persze, pedig, ugyanis/vagyis, viszont és tehát*). Fordításukkor az jelenti a nehézséget, hogy a kontextus–jelentés–funkció hármas viszonylatában kell megkeresni, hogy melyik bemeneti forrásnyelvi elem mikor ekvivalens, és mikor mülük a fordító döntésén, hogy melyiket választja az adott szöveggörnyezetben. Sok esetben a hasonló szerepű diskurzusjelölők egymással kicserélhetők, azaz multifunkcionálisak. A fordítóképzés részét képezi a hallgatók fordítói stratégiának a fejlesztése. Az egyedi elemek ismerete fontos nyelvpár szerinti stratégia, hiányuk a fordított szövegekben bizonyíthatóan befolyásolja a fordítás minőségét.

5. Kitekintés

A fordítóipar az ezredforduló óta teljesen megváltozott, és más az olvasóközönség. Egy-egy szó gyakoriságának a változását akkor tudjuk nyomon követni, ha a kortárs nyelvhasználat alapján összeállított friss korpuszokat vetjük össze a jóval korábbi, akár több évtizeddel korábbi nyelvi adatokkal. Így megtalálhatók azok az elemek, amelyek a tudatos nyelvtervezés eredményeként vagy a nyelvhasználati szokások spontán változása miatt idővel az alulreprezentált kategóriából átkerülnek a felülreprezentált kategóriába, vagy esetleg fordítva. A kutatás fontos felismerése volt, hogy diakrón kitekintéssel bizonyítható, miszerint némely nyelvi elem előfordulási gyakorisága változott a 20. századi és a 2000 utáni autentikus szövegekben. A különböző szövegtípusok, az irodalmi és a nem irodalmi alkorpusz szókinése eltérő volt. További kvantitatív kollokációs vizsgálatok és kvalitatív kontrasztív feltártó elemzések fényt deríthetnének a különbség okaira.

Irodalom

- Baker, M. 1996. Corpus-based translation studies: The challenges that lie ahead. In: Somers, H. (ed.) *Terminology, LSP and Translation. Studies in language engineering in honour of Juan C. Sager*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins. 175–186.
- Chesterman, A. 2007. What is a Unique Item? In: Gambier, Y., Shlesinger, M., Stolze, R. (eds) *Doubts and Directions in Translation Studies*. Amsterdam: Benjamins. 3–14.
- Dankó Sz. 2016. Alulreprezentált célnyelvi elemek a fordításban, avagy a “szokott” esete. *Fordítástudomány* 18. évf. 1. szám. Budapest: ELTE 75–84.
- Götz A. 2019. *Linguistic contrast and translation universals: A corpus-based investigation of the translational use of the Hungarian pragmatic marker vajon ('I wonder')*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: ELTE.
- Frankenberg-García, A. 2008. “Suggesting rather special facts”: a corpus-based study of distinctive lexical distributions in translated texts. *Corpora* 3. (2) 195–211.
- Laviosa-Braithwaite, S. 2001. Universals of Translation. In: Baker, M. (ed.) *Routledge Encyclopedia of Translation*. London: Routledge. 288–291.
- Robin E. 2013. Egyedi nyelvi elemek a fordításban. Sonia Tirkkonen-Condit hipotézisének hatása a fordítástudományra. *Fordítástudomány* 15. évf. 1. szám. 92–102.
- Robin E., Dankó Sz., Götz A., Nagy A. L., Pataky É., Szegh H., Török G., Zolczer P. 2016. Fordítástudomány és korpuszkutatás: bemutatkozik a Pannónia Korpusz. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 5–26.
- Robin E., Seidl-Péché O. 2020. Korpuszalapú fordításkutatás Magyarországon. In: Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Fókuszban a fordított és a tolmácsolt szöveg: korpuszalapú fordításkutatás Magyarországon*. Segédkönyvek a nyelvi közvetítésről I. Budapest: ELTE BTK Fordítástudományi Doktori Program, MANYE Fordítástudományi Szakosztály. 6–21. <https://doi.org/10.36252/Nyelvikozvsegedkonyv1.1>

- Tirkkonen-Condit, S. 2002. Translationese – a Myth or an Empirical Fact? A Study into the Linguistic Identifiability of Translated Language. *Target* Vol. 14. No. 2. 207–220.
- Tirkkonen-Condit, S. 2004. Unique items – over- or under-represented in translated language? In: Mauranen, A., Kujamäki, P. (eds) *Translation Universals: Do they exist?* Amsterdam: Benjamins. 177–186.

A számítógéppel támogatott fordítás szövegszintű jellemzői a fordításpedagógia szemszögéből

Ugrin Zsuzsanna

ugrinzsuzsa@gmail.com

A védés éve: 2022

Témavezető: Dr. Dróth Júlia PhD, ny. egyetemi docens

Opponensek: Dr. Eszenyi Réka PhD, egyetemi adjunktus
Dr. Kovács Tímea PhD, egyetemi adjunktus

Kulcsszavak: számítógéppel támogatott fordítás (CAT), szövegkohézió, fordítási univerzálék, interferencia, fordítóképzés

1. A kutatás célja

Miközben a fordítási környezetek szó- és mondat szinten előnyösen hatnak a fordított szöveg minőségére (Ábrányi 2016), addig nem tudható, hogy a mondat, illetve a szegmens szintje felett, azaz a szövegkohézió és a szövegkohérenca szintjén mennyire őrzik meg a fordítások az eredeti szövegek jellemzőit, amelyek eltérhetnek a célnyelvi normától. Kérdéses, hogy a fordítók, akik a forrásnyelvi szöveget szegmentált formában dolgozzák fel, és a lektorok, akik ugyanilyen elrendezésben ellenőrzik a fordítás minőségét, képesek-e munka közben szem előtt tartani a szegmenseken túlmutató szövegminőségi szempontokat. E szempontok érvényesítésére többnyire a fordítóképzésben sincs lehetőség, mivel a tanmenetekben a fordítások minőségére összpontosító fordítástechnika órák többnyire függetlenül zajlanak a CAT-eszközök használatát oktató fordítástechnológia-kurzusoktól (Ugrin 2017, 2018).

A disszertáció elsődleges célja az volt, hogy konkrét adatokkal alátámasztva mutasson rá a fordításkritikában, illetve a fordításpedagógiában gyakran csak megérzések alapján emlegetett „CAT-nyelv” (*CAT-ese*, sőt, „CAT-íz”) mibenlétére a fordítóhallgatók által angolról magyarra fordított tudományos esszékben. Középpontjában a CAT-eszköz használatával készített fordítások szövegnyelvi jellemzői álltak, ugyanakkor a dolgozat szakirodalmi háttérét, kutatási korpuszát és következtetéseit tekintve a fordításpedagógia területéhez is kapcsolódott.

A vizsgált jelenségek és a vizsgálati módszerek meghatározásában kulcsfontosságú volt Dróth (2014) tanulmánya a fordítóhallgatók angol–magyar szakfordításaiban tapasztalható szövegszintű problémákról; Robin (2015) doktori disszertációja a lektorált szövegekben fellelhető fordítási univerzálékról; Scarpa (2006) olasz fordítóhallgatók diploma-fordításainak korpuszalapú elemzését és bírálatát összegző kutatása; Kunilovskaya és Lapshinova-Koltunski (2019) tanulmánya, amelyben a fordításnyelv és a minőség kapcsolataról számolnak be többféle vizsgálati csoport – köztük fordítóhallgatók – angol–orosz fordításainak korpuszelemzése alapján; Castilho és munkatársai (2019) az utószerkesztett gépi fordítások szövegszintű vonásait feltáró kutatása; valamint Fantinuoli (2016) német–olasz fordítások kisebb alkorpuszain végzett vizsgálata és Martín-Mor (2019) beszámolója a barcelonai TRACE projekt nagyszabású felméréséről – utóbbi két kutatás kifejezetten a CAT-es környezet fordításra gyakorolt hatására irányult.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Kutatásom elsősorban annak kiderítésére vállalkozott, hogy van-e eltérés a kvantitatív elemzéssel kimutatható fordítási univerzálék tekintetében a CAT-eszközzel és a szövegszerkesztőben angolról magyarra fordított tanulmányok szövegszintű jellemzői között. Ezen belül egyrészt egyes fordítási univerzálékhoz (nevezetesen az explicitációhoz, az egyszerűsítéshez és a kiegyenlítődéshöz), másrészt a forrásnyelvi interferenciához kapcsolódó szövegvonások mintázatait igyekeztem feltárni. Arra is kíváncsi voltam, hogy a CAT-eszközzel készült fordítások lektorálása mennyiben módosítja az említett szövegjellemzőket. Végetetül azt a kérdést is felvettem, hogy a CAT-ben és a szövegszerkesztőben készült diploma-fordítások között megállapíthatók-e minőségi különbségek bírálati-iknak a szövegszintre vonatkozó megjegyzései alapján.

Előzetes kutatásaim és a szakirodalom tükrében azt feltételeztem, hogy azok a fordítóhallgatók, akik a szöveget mondatnyi vagy rövidebb egységekként izoláló, vertikálisan elrendező, valamint a felhasználói felületen egyéb funkciók közé ékelő CAT-es környezetben dolgoznak, kevésbé képesek átlátni a forrás- és a célszöveg mondat feletti egységet, ennek következtében pedig nehezebben szakadnak el a(z angol) forrásnyelvi szövegtől, jobban megőrzik annak mondatszerkezeteit (ami a teljes szövegre kihat), és kevesebb hajlandóságot mutatnak a (magyar) célnyelvi norma szerinti grammatikai kohéziós eszközök alkalmazására. Azt vártam tehát, hogy mindez gyengíti a célnyelvi igazodásnak betudható fordítási univerzálék, nevezetesen az explicitáció, az egyszerűsítés és a kiegyenlítődéshöz tendenciáit. Ezzel párhuzamosan – a szöveg folytonosságát megőrző szövegszerkesztőben készült fordításokhoz képest – jobban érvényesülnek a forrásnyelvre jellemző, a célnyelvtől többé-kevésbé idegen vonások, azaz erősebb a forrásnyelvi interferencia, ami a grammatikai kohéziós eszközökben, vagyis a referenciában, a mondatok közötti összekapcsolásban, a mondatok szórendjében (és az ezt alakító szerkezetekben), valamint a központosásban érhető tetten. Azt feltételeztem továbbá, hogy a szövegek publikálási

célú lektorálása a CAT-es korpuszt közelíti a célnyelvi normához. Végül arra számítottam, hogy ezek az eltolódások kihatnak a CAT-es környezetben fordított szövegek minőségére is, aminek a vizsgált diploma fordítások bírálói véleményükben hangot is adnak.

3. A kutatás módszere

A fentiekben felvázolt kérdésekre a CAT-eszköz segítségével, illetve anélkül készített hallgatói fordítások szövegszintű jellemzőinek (illetve ezek lektori és bírálói értékelésének) vizsgálatával és ezek összevetésével kerestem a választ. A forrásnyelvi alkorpusz összesen húsz angol nyelvű fordítástudományi tanulmányból állt: a fordítási alkorpuszokat ezeknek a CAT-eszközzel, illetve anélkül készített magyar fordításai adták (10-10 szövegpéldány), amelyeket az ELTE FTT végzős fordítóhallgatói a diplomadolgozat részeként, négy egymást követő tanévben (2018–2021) adtak le. A lektorálási alkorpuszba a CAT-tel készült fordítások publikálási célú hallgatói felülvizsgálata került, amely – további lektorálást követően – az FTT által online publikált tematikus tanulmánykötetekben jelent meg (a projektről lásd Robin 2018, 2020). Az összehasonlítható célnyelvi korpuszt tíz, a *Fordítástudomány* folyóiratban nagyjából ugyanebben az időszakban (2011–2020) megjelent tanulmány alkotta.

A fenti állományok technikai előkészítését, majd kvantitatív elemzését különféle számítógépes eszközökkel, köztük kiemelten az AntConc 3.5.0 szoftverrel és a SketchEngine online korpuszelemzővel végeztem. Az egyes alkorpuszokban összesen tizenhét szövegjellemző viselkedését igyekeztem felderíteni, közülük tízet a fordítási univerzálékhoz, hetet pedig a forrásnyelvi interferenciához kapcsolódóan.

4. Eredmények

A disszertációban bemutatott, szerteágazó kutatás a vizsgált tizenhétből mindössze négy olyan szövegtulajdonságot azonosított, amelyek tekintetében a szegmentált számítógépes fordítási környezet hatására a célszöveg távolabb kerülhet a célnyelvi normától, mint az ilyen eszköz használata nélkül készült fordítások. Úgy tűnik, ezek azok az elemek, amelyek célnyelvorientált használatát a CAT-es környezet kevésbé ösztönzi, és ez nem is tudatosul kellőképpen a fordítóknál (ellentétben például a szenvedő szerkezetek cselekvőre váltásával vagy a mondatkezdő kapcsolóelemek beljebb hozásával). Ez a négy vonás – a célnyelvi norma felől közelítve – a következő: a) az *-ing* végződésű angol igenevet tartalmazó forrásnyelvi szerkezetek felemelése és ezzel párhuzamosan a *-va* *-ve* végződésű magyar igenevek ritkább használata; b) a regiszterspecifikus célnyelvi kötőelemek gyakoribb beszúrása; c) a szintaktikai célú, „üres” igenevek és névutók mértéktartóbb alkalmazása; valamint d) a vesszővel szemben az egyéb mondattagoló írásjelek (kettőspont, pontosvessző, gondolatjel, zárójel) előnyben részesítése. A CAT-eszközzel fordított szövegek lektorálása hat elem esetében közelítette e fordításokat a szövegszerkesztőben készült

anyaghoz, illetve azon túl a célnyelvi összehasonlítható korpuszhoz. A mérések során azonban a fenti eltérések egyike sem bizonyult szignifikánsnak. A hallgatói fordítások bírálati rávilágítottak egy-egy, a korpuszelemzés eredményeivel összecsengő jelenségre: például a CAT-tel készült fordítások esetében a forrásnyelvi igazodású mondatserkesztésre, illetve a CAT nélkülieknél az előbbit elkerülni igyekvő vonatkozó mellékmondatok halmozására, azonban ebben sem lehetett egyértelmű tendenciát kimutatni.

A kutatás tehát az értekezés elején felállított hipotézisek egyikét sem tudta egyértelműen igazolni. Mindez arra világít rá, hogy a felelős attitűddel, kellő gondossággal végzett fordítói munka minőségére a fordítási környezet nem gyakorol lényeges hatást, mivel a – jellemzően a CAT-eszköz használatának tulajdonított – szövegszintű problémák az átgondolatlanul kivitelezett, szövegszerkesztővel készített fordításokban is jelentkeznek.

5. Kitekintés

Noha a fenti kutatás nem hozott átütő eredményeket, a céljaira felhasznált didaktikai fordítási korpusz – számos korlátja, többek között kis mérete ellenére – egyedülállóan homogén, ezért a későbbi tanévek diploma fordításaival jól bővíthető, és (a Pannonia Korpusz keretében, lásd Robin et al. 2016) további kutatásokra is felhasználható. Ezenfelül a dolgozatnak az eredmények fordításpedagógiai hasznosíthatóságát tárgyaló fejezete tartalmaz egy sor, a problematikusabb vonásokra irányuló gyakorlófeladatot is, egyszerűsített kitér azokra a tantervi és technikai körülményekre, amelyek között mindennek tudatosítása a legoptimálisabban megvalósulhat.

Irodalom

- Ábrányi H. 2016. A fordítási környezetek hatása a fordított szöveg minőségére. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Castilho, S., Resende, N., Mitkov, R. 2019. What influences the features of post-edited? A preliminary study. In: Temnikova, I., Ořasan, C., Corpas Pastor, G., Mitkov, R. (eds) Proceedings of the 2nd workshop on human-informed translation and interpreting technology (HiT-IT 2019), Varna, Bulgaria, September 5–6. 19–27.
- Dróth J. 2014. A kohézió lexikai és nyelvtani eszközei a fordítástechnika órákon. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*, Miskolc. 9. évf. 2. szám. 104–117.
- Fantinuoli, C. 2016. The influence of translation technologies on language production. In: Alonso Almeida, F., Ortega Barrera, I., Quintana Toledo, E., Sánchez Cuervo, M. (eds) *Input a Word, Analyse the World: Selected Approaches to Corpus Linguistics*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 299–315.
- Kunilovskaya, M., Lapshinova-Koltunski, E. 2019. Translationese features as indicators of quality in English – Russian human translation. In: Temnikova, I., Ořasan, C., Cor-

- pas Pastor, G., Mitkov, R. (eds) Proceedings of the 2nd workshop on human-informed translation and interpreting technology (HiT-IT 2019), Varna, Bulgaria, September 5 – 6. 47–56.
- Martín-Mor, A. 2019. Do translation memories affect translations? Final results of the TRACE project. *Perspectives: Studies on Translatology*. Vol. 27. No. 3. 455–476.
- Robin E. 2015. Fordítási univerzálék a lektorált szövegekben. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Robin E. 2018. Beszámoló egy hallgatói projektről: Fordítástudomány – fordításban. *Fordítástudomány* 20. évf. 2. szám. 132–138.
- Robin E., Dankó Sz., Götz A., Nagy A. L., Pataky É., Szegh H., Zolczer P. 2016. Fordítástudomány és korpuszkutatás: bemutatkozik a Pannonia Korpusz. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 5–26.
- Scarpa, F. 2006. Corpus-based quality-assessment of specialist translation: a study using parallel and comparable corpora in English and Italian. In: Gotti, M., Šarčević, S. (eds) *Insights into specialized translation*. Bern / Berlin / Bruxelles / Frankfurt am Main / New York / Oxford / Wien: Peter Lang. 156–172.
- Ugrin Zs. 2017. Az instrumentális fordításoktatói kompetencia technológiai vonatkozásai. Elhangzott: XVII. Országos Neveléstudományi Konferencia, Nyíregyháza, 2017. november 10.
- Ugrin Zs. 2018. „CAT-recbe zárva”? – Átváltási műveletek, kohézió és CAT. *Modern nyelvoktatás* 24. évf. 2–3. szám. 67–78.

A tolmácsok foglalkozási presztízse Magyarországon

Pataky Éva

pataky.eva@gmail.com

A védés éve: 2023

Témavezető: Dr. habil. Horváth Ildikó PhD, egyetemi docens

Opponensek: Dr. Eszenyi Réka PhD, egyetemi adjunktus

Dr. Szabó Csilla PhD, egyetemi docens

Kulcsszavak: tolmácsok, foglalkozási presztízis, hatalom, befolyás, szakmai szervezetek

1. A kutatás célja

A kutatásom fő célja az volt, hogy felmérje a tolmácsok foglalkozási presztízst, hiszen erre Magyarországon korábban nem volt példa, csupán külföldi kutatások álltak eddig a témában rendelkezésünkre (Dam és Zethsen 2013, Gentile 2014). Céлом volt az is, hogy feltárjam, melyek azok a tényezők, amelyek a tolmácsok foglalkozási presztízisének alakításában szerepet játszanak. Végül valószínűsítésszámítás segítségével megbecsültem, hogy ha a tolmácsok is szerepeltek volna a Központi Statisztikai Hivatal foglalkozásipresztízsmérésében, akkor a 173 mért foglalkozás között milyen helyezést értek volna el.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A kutatás kvalitatív részének kutatási kérdései a következők:

1. Ha legközelebb a tolmácsok (illetve a nyelvi közvetítői foglalkozások) is szerepelnének a KSH foglalkozásipresztízsmérésében a mért foglalkozásnevek listájában, akkor milyen néven lenne érdemes szerepeltetni őket?
2. Hogyan hasonlítják magukat egyéb foglalkozásokhoz? Vannak olyan foglalkozások, amelyeknek szerintük a tolmácsokéhoz hasonló a foglalkozási presztízse, hasonló szinten helyezkednek el a foglalkozások presztízshierarchiájában? Ha igen, melyek ezek a foglalkozások?
3. Hogyan látják a tolmácsok a foglalkozási presztízst? Mit gondolnak, milyen tényezők befolyásolhatják, milyen elemekből áll össze a tolmácsok foglalkozási presztízse? Ezek mennyiben felelnek meg a KSH 2016-os adatfelvételében mért szempontoknak (kereset, mennyit kell tanulni érte, mekkora hatalommal jár, mennyire hasznos a társadalom számára, mennyire divatos)?

A kutatás kvantitatív részének kutatási kérdése:

4. Ha a tolmács foglalkozás is bekerülne egy országos foglalkozásipresztízs-mérésbe, mekkora presztízspontszámot kapna, és milyen helyezést érne el?

3. A kutatás módszere

A kutatás egy kvalitatív és egy kvantitatív részből tevődött össze. A kvalitatív részben fókuszcsoportos beszélgetéseket szerveztem Magyarországon dolgozó gyakorló tolmácsokkal, akiket a foglalkozás megítélésének különböző aspektusairól kérdeztem. A kvantitatív kutatás keretén belül kérdőívet küldtem ki, szintén tolmácsoknak.

A fókuszcsoportos beszélgetések kérdéseit és lebonyolítását Ritchie és Lewis kvalitatív kutatómódszertani műve (Ritchie és Lewis 2003) és a KSH 2016-os foglalkozásipresztízs-mérésében a presztízs mellett mért egyéb, úgynevezett „magyarázódimenziók” alapján állítottam össze. A kérdőíves módszertan a KSH 2016-os országos foglalkozásipresztízs-mérésének kérdőívét vette alapul (Csányi és Giczi 2018).

4. Eredmények

A fókuszcsoportos beszélgetésekből kiderült, hogy az országos mérésbe való esetleges bekerülés esetén külön „tolmács” és „fordító” néven lenne érdemes szerepeltetni a nyelvi közvetítői foglalkozásokat. A foglalkozási presztízs alkotóelemeit tekintve a hatalom/befolyás magyarázódimenzió igencsak érzékeny témakörnek számított a megkérdezett tolmácsok körében. Először mindegyikük azt mondta, hogy a tolmácsok presztízsét hatalmuk/befolyásuk hiánya emeli. Később azonban világossá vált: nekik is van hatalmuk/befolyásuk, és ha ezt saját szakterületük, a kommunikáció területén felelősen, az üzenet célbajuttatása érdekében gyakorolják, az legitim, sőt, szükséges is. A tolmácsok azt is megfogalmazták, hogy a szakmai szervezetek nagyobb szerepet is vállalhatnának, mert képesek lennének a foglalkozás presztízsének emelésére. Ugyanakkor ezt nem szigorú szabályok lefektetésével, hanem a láthatóság növelésével, kifelé küldött jelzésekkel (Pym et al. 2012) tudnák megtenni.

A kérdőíves kutatásból kiderült, hogy a megkérdezett tolmácsok véleménye erős és szignifikáns korrelációt mutatott azokkal a válaszokkal, amelyeket a KSH 2016-ban kapott az egész magyar társadalomra kiterjedő felmérésében. Ezért a tolmácsok véleményéből a lineáris regresszió eszközével megbecsülhető a 2016-os mérésekben nem szereplő foglalkozások presztízsje. A becslés a tolmácsok esetében azt mutatja, hogy a tolmács foglalkozásnév a 173 foglalkozásból az 56. (tűzoltó) és az 57. (bróker) helyezett között helyezkedne el. Ugyanez a becslés a fordítók esetében a 62. (gyógyszertári asszisztens) és a 63. (rendőr) helyezés közötti pontszámot jelzett.

5. Kitekintés

Összességében elmondható, hogy a tolmácsok rendelkeznek hatalommal/befolyással, azonban esetükben a professzionalizálódás folyamata még nem tart ott, hogy ezt nyíltan ki is mondják (Seresi 2019). Pym szerint a professzionalizációs folyamat (teljes mértékben kialakult foglalkozássá válás) egyik utolsó lépése ez a típusú a kontroll, szakma feletti autonómia megjelenése – és ennek elismerése (Pym et al. 2012). A tolmácsok foglalkozási presztízsét leginkább a szakmai szervezetek tudnák emelni, de nem azáltal, hogy kamarává válnak, és szigorú szabályokat fektetnek le, hanem a szakma kifelé történő láthatóvá tételével, akár minőségbiztosítási szerep vállalásával, jelzések küldésével a KSH felé.

Ennek korlátot szab, hogy a tolmácsok többsége szabadúszó, egyéni vállalkozó. Nem tartozik semmilyen munkaadó védelme alá, éppen ezért a szakmai szervezetek védelmére, segítségére nagy szüksége lenne. Ugyanakkor pont ez jelenti a korlátot is, hiszen a szakmai szervezeteket is ugyanezek a szabadúszók, illetve egyéni vállalkozók működtetik, saját vállalkozásuk mellett – így viszonylag kevés idejük/forrásuk van arra, hogy az érdekvédelemmel, a szakma presztízsének emelésével foglalkozni tudjanak.

A jövőben a kutatóknak érdemes lenne felvenni a kapcsolatot a KSH-val, hogy egy jövőbeli presztízsmérésbe a nyelvi közvetítői foglalkozások is bekerülhessenek. Ezáltal a láthatóság további növelésével egy lépéssel közelebb kerülünk a teljes professzionalizálódáshoz, és kapnánk egy kutatást, ahol a tolmácsok presztízsét nemcsak a tolmácsok véleményére alapozott becslésen leresztül, hanem egy közvetlenül a lakosságot elérő kutatással is mérhetnénk.

Irodalom

- Csányi, G. és Giczi, J. 2018. A foglalkozások presztízse. In: Janák, K. (ed.) *Mikrocenzus* 2016. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal. Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_13.pdf (utolsó elérés: 2022.04.16.)
- Dam, H. V., Zethsen, K. K. 2013. Conference interpreters – the stars of the translation profession? A study of the occupational status of Danish EU interpreters as compared to Danish EU translators. *Interpreting*. Vol. 15. No. 2. 229–259.
- Gentile, P. 2014. The status of conference interpreters: a global survey into the profession. *Rivista Internazionale di Tecnica della Traduzione: International journal of translation*. Trieste: University of Trieste, Vol. 15. 63–82.
- Pym, A., Grin, F., Sfreddo, C. és Chan, A. L. J. 2012. The Status of the Translation Profession in the European Union. (DGT/2011/TST). Final Report. *Studies on Translation and Multilingualism*. European Commission. Vol. 7. http://ec.europa.eu/dgs/translation/publications/studies/translation_profession_en.pdf (utolsó elérés: 2015.01.13.)

- Ritchie, L., Lewis, J. 2003. *Qualitative Research Practice. A Guide for Social Science Students and Researchers*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Seresi, M. 2019. A tolmácsolás szakmai standardjainak kialakulása és érvényesülése a gyakorlatban. In: Szoták Sz. (szerk.) *Diszciplínák találkozása – nyelvi közvetítés a XXI. században*. OFFI: Budapest. 135–145.

Betegbiztonság és kommunikáció a fordításban: A magyarról angolra fordított beleegyező nyilatkozat fordításának korpuszalapú műfaji elemzése

Horváth Ágnes

horvath.agnes1@semmelweis-univ.hu

A védés éve: 2023

Témavezető: Prof. Dr. Károly Krisztina DSc, egyetemi tanár

Opponensek: Dr. habil. Keresztes Csilla PhD, egyetemi docens
Dr. habil. Kuna Ágnes PhD, egyetemi adjunktus

Kulcsszavak: betegbiztonság, orvos-beteg kommunikáció, nyelvi akadályok, orvosi szakfordítás, beleegyező nyilatkozatok, műfajtranszfer stratégiák

1. A kutatás célja

A globalizáció és a kivándorlás miatt az egészségügy világszerte számos új kihívással néz szembe, amelyek közül az egyik a kulturális és nyelvi akadályok áthidalása. Több kutatás (HHS OMH 2013, Regenstien et al. 2013) is beszámolt a multikulturális, többnyelvű egészségügyi környezetben jelentkező kommunikációs nehézségekről, amelyek gyakran félreértéshez, félrefordításhoz és információvesztéshez vezetnek. Mindezek negatív hatással vannak a betegellátásra, megszorodik a nemkívánatos események száma, a helyi nyelvet nem beszélő betegek korlátozott mértékben férnek hozzá az egészségügyi szolgáltatásokhoz, és csorbul az egészségügybe vetett hitük. A kutatók (Hablamos Juntos 2009; Squires 2018) ezért hangsúlyozzák az egyértelmű, világos kommunikáció szükségességét, amely csak akkor biztosítható, ha az egészségügyi intézmények rendelkeznek többek között professzionális nyelvi szolgáltatásokkal.

Disszertációm elméleti kutatásának egyik célkitűzése a betegbiztonság és a kommunikáció kapcsolatának mélyebb megértése és azon szakirodalom bővítése volt, amely az írásbeli kommunikációt vizsgálja egészségügyi szakember és beteg között. Célja volt továbbá, hogy egy kilenc, túlnyomórészt fejlett nyugati országot vizsgáló tanulmány alapján bemutasson olyan intézkedéseket, amelyekkel nagymértékben áthidalhatók a nyelvi akadályok egy többnyelvű egészségügyi környezetben, és amelyekben kulcsszerepet játszanak a hivatásos tolmácsok és szakfordítók. Az empirikus kutatás a magyarországi kontextusra

összpontosítva azt kívánta feltárni, melyek a magyar egészségügyi ellátás vitális dokumentumai, amelyek létfontosságúak a kezelés sikeressége, valamint a beteg egészsége és a betegjogok szempontjából. Célja volt még, hogy műfajelemzést készítsen az invazív beavatkozások előtt kötelezően aláírandó beleegyező nyilatkozatokról, és fordítási stratégiákat fogalmazzon meg magyar–angol nyelvpárban.

2. Kutatási kérdések

A disszertációban bemutatott kutatás átfogó kvalitatív megközelítésű, elméleti és empirikus módszereket egyaránt alkalmaz. A kutatást két központi kérdés vezérli, amelyek a későbbiekben célzottabb kutatási kérdésekre vannak lebontva. A két központi kérdés a következő:

1. Hogyan kommunikálnak a magyar egészségügyi szakemberek a külföldi betegekkel, különös tekintettel az írott kommunikációra?
2. Milyen stratégiákat alkalmaznak a beleegyező nyilatkozatok magyarról angolra történő fordításakor?

Az öt empirikus tanulmányban többek között olyan vizsgált és megválaszolt célzott kutatási kérdések is szerepelnek, mint például, hogy milyen beleegyező nyilatkozatokat fordítanak le a klinikák, és milyen nyelvre, valamint hogy melyek a magyar egészségügy vitális dokumentumai betegjogi és megbízottsági szempontból.

3. A kutatás módszere

Disszertációm egy kevert módszerű vizsgálatot mutat be, amelyben kvalitatív és kvantitatív megközelítéseket kombináltam (Morse 2003, Dörnyei 2007). A vizsgálatokat Magyarország egyik tekintélyes orvosi egyetemén végeztem, ahol lehetőségem nyílt arra, hogy a kutatás szempontjából releváns személyekkel interjúkat készítssek, valamint hogy két korpuszt építsek fel a diskurzus- és szövegelemzéshez: egy egynyelvű korpuszt, amely autentikus magyar beleegyező nyilatkozatokat tartalmaz, és egy párhuzamos korpuszt, amely a magyar beleegyező nyilatkozatok és azok angol fordításait tartalmazza.

Az egynyelvű korpuszon műfajalapú diskurzuselemzést végeztem, az adatszerzéshez pedig Horváth (2021) műfajalapú fordításelemzési modelljét használtam. A párhuzamos korpuszon összehasonlító szövegelemzést végeztem, a műfajtranszfer stratégiák azonosításához Károly (2008) taxonómiáját alkalmaztam. Kutatásom során két online kérdőívet is használtam, amelyek kitöltése anonim és önkéntes volt. A kérdőív terjesztése egyesületeken és közösségi fórumokon keresztül valósult meg. Az adatgyűjtés hólabda módszerrel történt. A kapott adatokon leíró statisztikai elemzést végeztem (Spriestersbach et al. 2019).

4. Eredmények

Az empirikus kutatások rávilágítottak arra, hogy a magyar egészségügyben számos náció megjelenik, tagjaik angoltudása pedig széles skálán mozog. A magyarul nem beszélő beteg esetén a tolmács szerepét az esetek nagytöbbségében *ad hoc* nyelvi közvetítők töltik be, akik nagyrészt egészségügyi szakemberek vagy a beteg hozzátartozói. Mindez aggodalomra adhat okot, ami a kommunikáció hatékonyságát illeti. Az empirikus kutatások arra is rámutattak, hogy hivatalos fordítások csak elvétve fordulnak elő az egészségügyi intézményekben, pedig igény lenne rájuk. A kérdőíves felmérésből kiderült, hogy a fordítások legtöbbször angol nyelven készülnek el, amelyeket jellemzően az intézményben dolgozó, angolul jól beszélő egészségügyi szakemberek készítenek. A megkérdezett szakemberek véleménye szerint a tájékoztató beleegyező nyilatkozatok, a zárójelentések (epikrízis), a betegtájékoztatók, a leletek és az ambuláns lapok vitális dokumentumoknak tekinthetők, ezért fontos lenne, hogy idegen nyelven is elérhetőek legyenek.

Bár a beleegyező nyilatkozatok nemcsak orvosi, de jogi információkat is tartalmaznak, a magyar dokumentumok szóhasználata a várttal ellentétben meglehetősen betegbarát volt. A szövegek megértését leginkább a hosszú, többszörösen összetett, sok felsorolást tartalmazó mondatok nehezítik meg. A párhuzamos korpuszon végzett összehasonlító szövegelemzés arra mutatott rá, hogy a fordítók meglehetősen szöveghű fordításokat készítettek, azaz a forrásnyelvi szöveg normáit követték. Azonban ahol az információstruktúra engedte, felbontották a többszörösen összetett mondatokat .

5. Kitekintés

A disszertáció erénye, hogy átfogó képet adott a betegbiztonság és a kommunikáció viszonyáról egy többnyelvű egészségügyi környezetben, és számos olyan nemzetközi intézkedést mutatott be, amelyek magyarországi adaptálásával csökkenthető és megelőzhetőek lehetnének a nyelvi akadályokból származó egyenlőtlenségek és nemkívánatos események. Magyarországon elsőként kutatta, melyek a magyar egészségügyi rendszer vitális dokumentumai, amelyeknek a fordítására kiemelkedően nagy szükség van.

A disszertációban alkalmazott műfajalapú fordításelemzési modell (Horváth 2021) alkalmas lehet további egészségügyi dokumentumok műfajorientált fordításelemzésére a magyar–angol nyelv párban, de adaptálható egyéb nyelvpárokra is. Annak érdekében, hogy a magyar beleegyező nyilatkozatok angol fordításai még betegbarátabbak legyenek, könnyebben lehessen olvasni őket és tájékozódni belőlük, érdemes lenne olvashatósági tesztnek alávetni őket.

Irodalom

Dörnyei, Z. 2007. *Research methods in applied linguistics*. Oxford University Press.

- Hablamos Juntos. 2009. More Than Words Toolkit: Translating Health Care Documents. https://www.probono.net/nlaan/news/article.240246-More_Than_Words_Toolkit_Translating_Health_Care_Documents
- HHS OMH. 2013. National standards for culturally and linguistically appropriate services in health and health care: A blueprint for advancing and sustaining CLAS policy and practice. <https://thinkculturalhealth.hhs.gov/clas>
- Horváth, Á. 2021. Developing genre awareness in medical translation training – Introducing a genre typology and translation guide. *Working Papers in Language Pedagogy (WoPaLP)* Vol. 16. 1–17.
- Károly, K. 2008. Genre transfer strategies and genre transfer competence in translation. *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* Vol. 18. No. 1. 1–17.
- Morse, J. M. 2003. Principles of mixed methods and multi-method research design. In: C. Teddlie, A. Tashakkori (eds.) *Handbook of mixed methods in social and behavioral research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publication. 189–208.
- Regenstein, M., Andres, E., Wynia, M. K. for the Commission to End Health Care Disparities 2013. *Promoting Appropriate Use of Physicians' Non-English Language Skills in Clinical Care*. American Medical Association. <https://www.ama-assn.org/resources/doc/public-health/cehcd-lep-white-paper.pdf>
- Spiestersbach, A., Röhrig, B., du Prel, J. B., Gerhold-Ay, A., Blettner, M. 2009. Descriptive statistics: the specification of statistical measures and their presentation in tables and graphs. Part 7 of a series on evaluation of scientific publications. *Deutsches Ärzteblatt international* No. 36. 578–583. <https://doi.org/10.3238/arztebl.2009.0578>
- Squires, A. 2018. Strategies for overcoming language barriers in healthcare. *Nurs Manage* No. 49. 20–7. <https://doi.org/10.1097/01.NUMA.0000531166.24481.15>

Interkulturális átváltások

angol nyelvű pakisztáni hivatalos iratok

magyar fordításában

Benedek Enikő

benedek.eniko@btk.elte.hu

A védés éve: 2023

Témavezető: Dr. Eszenyi Réka PhD, egyetemi adjunktus

Opponensek: Prof. Dr. Hidasi Judit CSc, professor emeritus
Dr. habil. Heltai Pál CSc, professor emeritus

Kulcsszavak: Pakisztán, hivatalos dokumentum, interkulturális átváltás, kultúraspecifikus elemek

1. A kutatás célja

A dolgozat a Pakisztáni Iszlám Köztársaság közigazgatási hatóságai által kiállított vagy magánszemélyek által írt, pakisztáni hatóságok által hitelesített hivatalos személyi dokumentumokat és azok hiteles magyar fordításait vizsgálja. A kutatás célja annak feltérképezése volt, hogy e két, egymástól nagyon különböző kultúrájú ország dokumentumainak fordításakor milyen nehézségekkel kerülnek szembe a fordítók, és milyen stratégiákat alkalmaznak ezek feloldására. A célnyelvi szöveg sikeres fordításnak tekinthető, ha a fordításon dolgozó személyek megfelelően tudják értelmezni a forrásdokumentum kulcsfogalmait, és megtalálják a célnyelvi megfelelőt, vagy ha nem létezik, akkor megalkotják. Ez a folyamat önmagában is fordítói szakértelmet, körültekintést és kreativitást igényel, és további nehezítést jelenthet, ha mindezen tényezőket még árnyalja is az egymástól nagyon különböző kultúrák közti közvetítés dimenziója. A situációs helyzet, amelyben a beszéd elhangzik vagy az írásmű megszületik, legalább annyira fontos, mint maga a szöveg jelentése, vagyis a szöveg azzal együtt értelmezendő. Ezt az élénk mögöttes jelentéstartalmat, konnotatív jelentéstöbbletet a fordítónak fel kell ismernie, és ennek fényében tudatosan kell megválasztania a fordítási stratégiát. A disszertáció gyakorlati célja a pakisztáni és a magyar kultúra közötti különbségek ismeretében, háttérük feltárásával ajánlások készítése volt a hivatalos személyi dokumentumok fordításához.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

Disszertációm a következő két kutatási kérdésre kereste a választ:

1. Milyen tartalmi és nyelvi eltérések vannak a pakisztáni és magyar személyi dokumentumok között, és ezek hogyan tükrözik a két kultúra különbségeit?
2. Milyen interkulturális átváltási stratégiákkal hidalgák/hidalhatják át a fordítók a dokumentumokban megnyilvánuló kulturális különbségeket?

Feltételezhető, hogy a magyar nyelvű hivatalos személyi dokumentumok egységessége, az Európai Unió más tagországaiban is létező elfogadottságuk (például a személyi igazolvány úti okmányként való elfogadása a többi schengeni ország által), valamint a hiteles fordításokkal szemben támasztott követelmények tekintetében különbözik a Pakisztánban kiállított dokumentumoktól. A pakisztáni személyi dokumentáció kevésbé egységes, az ország államvallásának, az iszlámnak az élet minden területét szabályozó jellegéből fakadóan olyan vallási elemek szerepelnek bennük, amelyek a magyar hivatalos iratokban nem szerepelnek, és magyar hivatali ügyintézők számára kevésbé ismertek. Ebből következően az is feltételezhető, hogy Pakisztán és Magyarország földrajzi, gazdasági, történelmi, közigazgatási, vallási, és kulturális különbségeiből fakadóan a két térség személyi dokumentációjában kimutatható különbségek léteznek.

A disszertációban a vizsgált dokumentumokkal kapcsolatos munkatapasztalatom alapján a következő hipotéziseket fogalmaztam meg:

1. A Pakisztánban kiadott angol nyelvű hivatalos személyi dokumentumokban szereplő kifejezések nem minden esetben fordíthatók le magyarra az elsődleges szótári megfelelőjükkal. Ebből következően a fordítók interkulturális átváltásokat alkalmaznak a magyar nyelvre történő fordítás során.
2. A forrásnyelvi dokumentumok tartalmi és nyelvi jellegzetességei a hofstedei kulturális dimenziók (Hofstede 1994) közül az individualista/kollektivisták és az elengedettség/visszafogottság dimenzióiban lesznek a legmarkánsabbak, és ezek elsősorban a vallási különbségek kulturális hatására alakulnak ki.

Előzetes tapasztalatom és a vizsgálati anyag áttekintése alapján feltételeztem, hogy a vizsgálati dokumentumokban szereplő egyszerű, nem kultúraspecifikus kifejezéseket két csoportra oszthatjuk Pym (2015) magas és alacsony kockázatú nyelvi elemekről alkotott dichotómiájának mintájára. Ahogyan Heltai (2013: 37) megjegyzi, a nyelvben vannak univerzális vonások, azonban vannak az egyes nyelvekben olyan nyelvi elemek, amelyek csak egy adott nyelvre jellemzők (nyelvspecifikusak), és olyan nyelvi elemek, amelyek visszavezethetők egy adott kultúra sajátosságaira, tehát kultúraspecifikusak. Bár az egyes nyelvekre

jellemző kifejezések és kifejezés módok valóban nem mindig vezethetők vissza egyértelműen az adott nyelv kultúrájára, ugyanakkor arra sem mindig vezethetők vissza, hogy a különböző nyelvek a lexika és a grammatika szintjén másként tagolják a valóságot.

A kutatás során azt feltételeztem, hogy mivel a vizsgálati dokumentumokban nem csak univerzális nyelvi elemek és nyelvspecifikus elemek találhatók meg, a kultúraspecifikus-ságból következően kikerülhetetlenül interkulturális átváltásokkal dolgoznak a fordítók, hiszen másképp nem adható értelem a magyar nyelvben nem létező kifejezéseknek.

A második hipotézis felállításának kiindulási alapja az volt, hogy a hatalmi dimenziókban a hatalmi távolság és az individualizmus-kollektívizmus-index tekintetében is korrelációt figyelhetünk meg az ország földrajzi helyzete és gazdasági fejlettsége között (Falkné Bánó 2008: 40). Ez alapján logikus volna azt gondolni, hogy mind a hatalmi távolság, mind az individualizmus értéke terén markáns különbség mutatkozik Pakisztán és Magyarország között, azonban azt feltételeztem, hogy történelmi okokból a kettő közül csak az individualista/kollektívista beállítottságban markáns a különbség, pontosan Magyarország individualista jellegének és Pakisztán kollektívizmusának javára.

3. A kutatás módszere

A disszertáció kvalitatív, empirikus módszerekkel végzett kutatást mutat be. A kutatási korpusz mintegy 6 500 szövegszóból áll. A forrásszöveg exploratív elemzése során 145 nyelv- vagy kultúraspecifikus kifejezést különítettem el, a névelőket, egyéb főneveket (például a hivatalos dokumentumok kötelező és magyarral közös elemeit, mint például a név, születési idő, hely, keltezés stb.) és tulajdonneveket (amelyeket nem fordítunk) nem soroltam a vizsgálandó kifejezések közé. A nyomtatott dokumentumok vizsgálatát manuálisan végeztem el.

A vizsgálat az egyes terminusok fordítására irányult. A terminológián alapuló, azaz a fogalomközpontú megközelítés az egyes fogalmak definíciójából indul ki. Először a fogalmakat kell elemezni, majd hozzá lehet rendelni a terminusokat (Tamás 2015: 51). A fordítás során előfordulhat, hogy az ekvivalens terminusra már van valamilyen feltételezésünk, ezért rögtön a feltételezett ekvivalens terminus definíciójára keresünk rá. Ha ily módon teljesen ekvivalens terminustalálathoz jutunk, akkor behelyettesítést végzünk. Ha két terminus között részleges ekvivalencia áll fenn, de nem számottevően különböznek, akkor analóg fogalmat jelölő terminust alkalmazhatunk. Azonban ha a különbség jelentős, vagy annyira jelentős, hogy nem is egybevethető a két terminus, akkor az ekvivalencia hiánya áll fenn. Ebben az esetben kell a fordítónak a szóképzés nehézségeit leküzdenie (Tamás 2015: 52).

Terminusjelölésként akkor válik terminus, ha használatát a szakmai közösség elfogadja, rögzíti, elismeri és terjeszti (Cabré Castellví 2003: 30; Fóris 2005: 51). A kutatásban szereplő forrásnyelvi dokumentumokban főként jogi és vallási terminusokat találhatunk.

Egy-egy terminusnak tekinthető kifejezésre bizonyos esetekben egyéni megoldásokat is adtak a fordítók.

A pakisztáni–magyar interkulturális átváltásokat a dolgozatban eredeti, Pakisztánban kiállított hivatalos személyi okmányok kifejezéseiben és azok magyar fordításain vizsgáltam. A dokumentumok megjegyzéseinél az is szerepel, hogy az okmányt urdu vagy angol nyelvről fordították-e magyarra.

A dokumentumok begyűjtését követően az iratokat típus szerinti kategóriákba rendeztem, az így kapott párhuzamos korpusz huszonegy elemből áll. A vizsgálat tárgyát képezte továbbá négy olyan okirat, amelyek csak a forrásnyelvi formában álltak rendelkezésre, illetve két okirat esetében, egy „No marriage certificate” és egy „Affidavit” valószínűleg gépi fordítással készült magyar célnyelvi szöveget is magában foglal, azok azonban vizsgálatra nem alkalmasak, mert félrefordításokat, mondattanilag és nyelviileg értelmetlen mondatokat tartalmaznak. Ezeket az okiratokat mindössze annak bizonyítására használta fel a kutatás, hogy bizonyos esetekben ellenőrizetlen tartalmú, bizonytalan eredetű és minőségű fordítások is eljuthatnak a célország hivatalához, amelyek nagyban megnehezítik az ügyintézkést, és akár kétségeket is felvethetnek az ügyeit intézni kívánó személy szándékaival kapcsolatban.

A terminusok kigyűjtése után az Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI) célnyelvi terminusait hozzárendeltem a megfelelő forrásnyelvi terminusokhoz, majd igyekeztem átfogó értékelést adni az egyes fordításokról. Az OFFI hiteles fordításai mellett ugyanezen dokumentumok fordítását az ELTE FTT fordító- és tolmácsszakos hallgatóival, illetve szakképesítésüket megszerzett, gyakorló fordítókkal is elvégeztettem, majd a fordítási verziókat összevetve vontam le a disszertáció következtetéseit. A dokumentumok hiteles fordításából kiindulva a kísérletben pedig gyakorló fordítók és fordítóképzésben részt vevő hallgatók munkáit vizsgáltam. A kutatómódszertani szakirodalom a kvalitatív kutatások egyik hitelesítő módszereként tartja számon a triangulációt. A tengeri navigációból eredő kifejezés azt jelenti, hogy a pozíció pontos meghatározását három különböző irányból végzik. A kutatómódszertanban a kifejezés arra utal, hogy a kutató több szempontból is igyekszik alátámasztani a megállapításait (Szokolszky 2020).

A korpusz elemzése során a reálialexmák fordításának leírására létrehoztam a kulturális átváltás munkadefinícióját. Kulturális átváltást minden olyan kifejezés esetében alkalmazhatunk, amelynek a célnyelvben nincs ekvivalense, vagy különbözik a kulturális kontextusban elfoglalt helye, más a referenciális jelentése vagy a konnotációja (Benedek 2019). A kulturális átváltás lehet önmagában álló kategória, illetve lexikai-kulturális és grammatikai-kulturális átváltás is megjelenhet. A forrás- és a célnyelvi változatok egybevetésekor világossá vált, hogy a fordító kizárólag nyelvismeretre támaszkodva hiányos, egyes esetekben hibás megoldásokat találhat, ezért az ilyen távoli kultúrkörben keletkezett dokumentumok fordításakor tárgykör helyett kultúrkör alapú szemléletre van szükség. Ez azt jelenti, hogy a fordítás során természetesen figyelembe kell venni nemcsak a

kifejezés és szöveg tárgyát és műfaját, hanem azt a kultúrát is, amelyben a szöveg született. A kulturális átváltáshoz szükséges a forrásnyelvi és a célnyelvi kultúra alapos ismerete, a kontextus figyelembe vétele és a konnotációk ismerete is.

4. Eredmények

A pakisztáni kiállítású dokumentumokat nem egyetlen, országos hatállyal rendelkező hivatal állítja ki, mint hazánkban, hiszen az ország közigazgatási egységei tartományokat foglalnak magukban, amelyek tartományi hatáskörébe tartozik a különböző anyakönyvi kivonatok és igazolások kiállítása. A vizsgálat kimondottan külföldi felhasználásra kiállított anyagokra korlátozódott, ezért ezek a dokumentumok két nyelven tartalmazznak minden információt, angolul és urduul. Az angolszász jogrendszer és a *szaría* keveredésének következtében a dokumentumokban számos esetben előfordulnak az iszlám vallásból eredő terminusok. A rokon viszonyt jelző elemeknél gyakran szerepel az apa neve, továbbá a nagypapa neve, míg a nagymama nevét sehol sem tüntetik fel, ez pedig Shah és Amjad (2011) kutatási eredményei alátámasztásának tekinthető.

A szakirodalmi áttekintésben említett kulturális megközelítés megvizsgálta a pakisztáni társadalom feminin/maszkulin jellegét, és azt találta, hogy Pakisztán a 100-as skálán 74-es pontszámot ért el, ami azt jelenti, hogy az ország társadalmában általánosságban a férfias értéket és a férfiakat bizonyos szempontból valószínűleg prioritizálják. Ezt a vallás dominanciája, a magas hatalmi távolság és a tradicionális életmód is igazolhatja.

A pakisztáni kiállítású, angol nyelvű hivatalos személyi dokumentumok fordításakor a fordítónak javasolható elsőként megállapítani, mely elemek magas kockázatúak, melyek pedig alacsony kockázatúak (Pym 2015). Ez alapján a fordító nagyobb biztossággal állapíthatja meg, mely elemek igényelnek munkája során mélyebb kutatómunkát. Főként ezen elemek megfeleltetésére a lektorált terminológiai adatbázis használata segíthet a fordítónak. Fontos, hogy amennyiben terminológiai adatbázis alapján dolgozik a nyelvi szakember, az adatbázist a téma szakértője, akár több szakértője is folyamatosan lektorálja. Több szakértőre akkor van szükség, ha a lektor nem rendelkezik például Pakisztán-specifikus ismeretekkel (tematikus kompetenciával, interkulturális kompetenciával), vagy nem rendelkezik a jogrendszer különbségeinek ismeretével.

Az elemzés elvégzése előtt feltételeztem, hogy a Pakisztánban kiadott angol nyelvű hivatalos személyi dokumentumok nem minden esetben fordíthatók le magyar nyelvre az elsődleges szótári megfelelőjünkkel. Ez a hipotézis igazolódik, ha áttekintjük a kísérletben részt vevő fordítók megoldásait, különös tekintettel a kevés tapasztalattal rendelkező hallgatók fordítási megoldásaira, például a „*real parent*” „tényleges szülő”-ként való fordítására, illetve a „*primary school*” értelmezésére, amely kifejezést a tanulmányok helyszínének gondolt több fordító, a valódi, közigazgatási szempontú említés helyett. Ez tulajdonképpen azt bizonyítja, hogy az elsődleges szótári jelentés felbukkanhat, azonban nem eredményez

elfogadható fordítást. Ebből következően a pakisztáni dokumentumokban szereplő kultúraspecifikus kifejezések fordítási kontextusában kulturális átváltásokat kell alkalmazni magyar nyelvre történő fordítás során. Az interkulturális átváltások használata a reálialexémák megfeleltetéséből következik.

A második hipotézis hofstedei kulturális világtérképen alapuló tendenciákra vonatkozott. Kijelenthető, hogy a hatalmi távolság és az individualizmus-kollektívizmus-index tekintetében is korrelációt figyelhetünk meg az ország földrajzi helyzete és gazdasági fejlettsége között (Falkné Bánó 2008: 40). A hipotézist a dokumentumokban található kultúraspecifikus jellegzetességek igazolják. Jól példázza a kollektivisták szemléletét Pakisztánban a több dokumentumon szereplő felmenő rokonok ág, amely még a nagyszülő nevét is tartalmazza. A házassági okiraton szerepel a menyasszony rokonsága, képviselője, valamint a hozomány is, amelyet nem kimondottan a friss házásoknak szánunk, hanem a két család adományozza egymásnak.

Összességében a disszertáció a következő új eredményeket tartalmazza:

1. Elsőként térképeztem fel a Magyarország és Pakisztán hivatalos dokumentumaiban létező különbségeket.
2. Elsőként különítettem el a Pakisztánban kiállított, angol nyelvű hivatalos személyi dokumentumokban szereplő kultúraspecifikus kifejezéseket és magyar fordításaikat.
3. Bemutattam, milyen nyelvi és nyelven kívüli tényezők járulhattak hozzá a dokumentumokban szereplő kifejezések megszületéséhez és használatához.
4. Elvégeztem a forrásnyelvi dokumentumokban szereplő kultúraspecifikus kifejezések elemzését, összehasonlítottam magyar fordításaikkal.
5. Elemzésem helytállóságának az alátámasztására a személyi trianguláció módszerét alkalmaztam.
6. Megalkottam az interkulturális átváltás fogalmát és alkategóriáit.
7. Kimutattam, milyen gyakorisággal alkalmazzák a fordítók az előző pontban említett interkulturális átváltást, ennek feltételezett okait ismertettem.

5. Kitekintés

Az elméleti hasznosíthatóság szempontjából elképzelhető, hogy további kutatások alapján szolgálhat ez a munka, amelyek Pakisztánon kívül más dél-ázsiai országok vonatkozásában vizsgálják a kultúraspecifikus kifejezések magyarra történő fordítását. A nemzetközi migráció felerősödése következtében számos más, távoli országból érkező személy

dokumentációjának kezelésében is hasznos lehet a fordítói szempontú áttekintés. Továbbá a magyar célnyelv mellett más európai uniós országban is hasznos volna a fordítói stratégiára tett ajánlás, amelyet a szakemberek szükség esetén segítségül hívhatnak.

Irodalom

- Benedek E. 2019. Kulturális átváltások pakisztáni hivatalos személyi dokumentumok magyar fordításában. *Fordítástudomány* 21 évf. 1. szám. 43–61.
- Cabré Castellví, M. T. 2003. Theories of terminology: Their description, prescription and explanation. *Terminology* Vol. 9. No. 2. 163–199.
- Falkné Dr. Bánó K. 2008. *Kultúraközi kommunikáció: Az interkulturális menedzsment aspektusai*. Budapest: Perfekt.
- Fóris Á. 2005. *Hat terminológia lecke*. Budapest: Lexikográfia Kiadó.
- Heltai P. 2013. Kultúraspecifikus kifejezések és reáliák. *Fordítástudomány* 15. évf. 1. szám. 32–53.
- Hofstede, G. 1994. *Cultures and Organisations, Software of the Mind*. London: HarperCollins.
- Pym, A. 2015. *Translating as risk management*. Tarragona: Intercultural Studies Group.
- Shah, S. A. M., Amjad, S. 2011. Cultural Diversity in Pakistan: National vs Provincial. *Mediterranean Journal of Social Sciences* Vol. 2. No. 2. 331–344.
- Szokolszky Á. 2020. *A pszichológiai kutatás módszertana*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Tamás D. M. 2014. A közigazgatási és jogi szakszövegek fordításának terminológiai vonatkozásai. *Glossa Iuridica* 1. évf. 1. szám 74–84.
- Tamás D. M. 2015. A fordító mint terminológus. In: Horváth I. *A modern fordító és tolmács*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 47–65.

A hangalámondás fordításának műfaji és nyelvi jellegzetességei angol–magyar nyelvi irányban

Juhász-Koch Márta

juhaszkochmarta@gmail.com

A védés éve: 2023

Témavezető: Prof. Dr. Klaudy Kinga DSc, professor emeritus

Opponensek: Dr. Robin Edina PhD, egyetemi adjunktus

Dr. habil. Heltai Pál CSc, professor emeritus

Kulcsszavak: hangalámondás, audiovizuális fordítás, fordítási univerzálék, normalizáció

1. A kutatás célja

Kutatásom elsődleges célja az volt, hogy fordítástudományi szempontból feltárjam és bemutassam a hangalámondást, e kevésbé ismert audiovizuális fordítási (AVF) módot. A jelenleg rendelkezésre álló hangalámondás-szakirodalom egy része egyrészt igyekszik definiálni és elhelyezni ezt az AVF módot az audiovizuális fordítás diszciplínájában, nagy része azonban inkább egyfajta tananyagként határozható meg. A hangalámondással történő fordítás oktatását gyakorlati és szakmai szempontok alapján közelítik meg (Franco, Matamala és Orero 2010), nem pedig fordításelméleti szempontból. Elmondhatjuk tehát, hogy eddigi szakirodalmának nagy része inkább preskriptív szempontból tárgyalja a hangalámondást. Dolgozatom egyik célkitűzése tehát a fordítási mód jelenleg szegényes deskriptív szakirodalmát egy szisztematikus szakirodalmi áttekintéssel bővíteni, valamint szövegelemzésen keresztül bemutatni a hangalámondásnak szakmailag már elfogadott és elterjedt, fordítástudományi szempontból azonban még nem leírt aspektusait.

2. Kutatási kérdések és hipotézisek

A szakirodalmi áttekintés alapján az alábbi kutatási kérdéseket és hipotéziseket fogalmaztam meg:

1. kérdés: Mennyire érvényesül a fordítási univerzálének (Baker 1993) tartott célnyelvi normalizálás a két különböző AVF fordítási módban (hangalámondás és szinkron)?
2. kérdés: Kimutathatunk-e a két AVF módra visszavezethető tendenciákat a szövegek lerövidülésével kapcsolatban?

3. kérdés: Milyen fordítási stratégiát alkalmaznak a két AVF mód fordítói a proposicionális tartalommal nem rendelkező diskurzusjelölők fordításánál?
4. kérdés: Milyen fordítási stratégiát alkalmaznak a két AVF mód fordítói a tulajdonneves, nem mondatértékű megszólítások esetén?
5. kérdés: Milyen fordítási stratégiát alkalmaznak a két AVF mód fordítói a befejezetlen mondatok fordításakor?
6. kérdés: Milyen fordítási stratégiát alkalmaznak a két AVF mód fordítói olyan megszólítások esetében, ahol a beszélő valaki másnak a szavait szó szerint idézi?

A kutatási kérdésekhez kapcsolódó hipotézisek:

1. hipotézis: Az audio-mediális formaközpontú szinkronszöveg dialógusa a valódi beszélt nyelvnek előre megfogalmazott „szándékos imitációja” (Sereg 2020: 62), az audio-mediális tartalomközpontú hangalámondásos szövegek dialógusai pedig a valódi, spontán létrejövő beszélt nyelv dokumentációi, amelyeknek célja elsősorban az információközlés, nem pedig a szereplők nyelvi viselkedésének visszaadása, ez a különbség pedig kihat a normalizációs stratégiák mértékére.
2. hipotézis: A két AVF mód hosszbeli megkötéseinek különbsége miatt, valamint amiatt, hogy a redundánsabb spontán beszéd nagyobb fokú átalakításon megy át célnyelvre való fordítás során, a hangalámondásos szövegek nagyobb arányban rövidülnek le, mint a szinkronszövegek.
3. hipotézis: A redundáns diskurzusjelölőket a tartalomközpontú hangalámondás-fordításban nagyobb arányban hagyják ki a fordítók, mint a formaközpontú szinkronfordításokban.
4. hipotézis: Míg a szinkronszöveg utánozza a forrásnyelvi megszólalásokat, a hangalámondásos szöveg célja a megszólalások tartalmának visszaadása, ezért az angol tulajdonneves megszólítások esetén más stratégiát alkalmaznak: a szinkronszövegben a szájmozgás és az izokronia miatt megtartja a fordító a megszólításokat, a hangalámondásban viszont a szöveg rövidítésének céljából, valamint azért, mert a forrásnyelvi megszólalások eleje és vége (a megszólítások tipikus helye) hallatszik, a hangalámondást fordítók nagyobb arányban alkalmazzák a kihagyás műveletét.
5. hipotézis: A tartalomközpontú hangalámondásos szövegben a forrásnyelvi befejezetlen mondatokat performanciahiba jellegük miatt a fordítók inkább átalakítják teljes mondattá, a mimetikus és formaközpontú szinkronfordításban pedig a forrásnyelvi befejezetlen mondatok a célnyelvi verzióban is befejezetlenek maradnak.

6. hipotézis: Míg a hangalámondásban az információközlés prioritása és az alacsony feldolgozási erőfeszítés érdekében függőbeszéd válik az idézetekből, a szinkronfordításban a szinkronszöveg mimetikus jellege miatt, ami a forrásnyelvi szövegben szó szerinti, idézőjeles idézet, az valószínűleg a célnyelvben is az marad.

3. A kutatás módszere

Kutatásom során kétféle szempontból vizsgáltam meg a korpuszom szövegeit: egyrészt az alkorpuszok és az egyes forrás- és célnyelvi szövegek szószámait számoltam ki és vettem össze, másrészt pedig szövegelemzést végeztem. A korpusz szövegeinek szószámait egyrészt abból a szempontból vizsgáltam, hogy az egyes műsorok azonos nyelvű verziója között mekkora a különbség, mert ez sokat elárulhat a vizsgált műfaj változatoságáról és szerkezetéről. A forrás- és célnyelvi verziók közti szószámkülönbségeket pedig az alkorpuszokban, illetve a korpusz egészében vettem össze, mert így a két AVF mód összehasonlításával megállapítható, hogy a szinkronfordítással vagy pedig a hangalámondásos fordítással változik-e nagyobb a szöveg mennyisége. A szószámok és összefüggéseik kiszámolása után manuális szövegelemzést végeztem a két AVF mód alkorpuszán. Az elemzés megkezdésekor, bár nem használtam egy konkrét listát a vizsgálandó elemekhez, a fordítási útmutatókban feltüntetett diskurzusjelölőket (*I mean, you know, well* stb.) célzottan kerestem, és a szöveg vizsgálata során további releváns elemekkel bővítettem a listát. A kiindulási pont az volt, hogy a nem fikciós forrásnyelvi szövegekben olyan pragmatikai elemeket keresek, amelyeket, ha kihagyunk a mondatból, szemantikailag ugyanazt fogja jelenteni a mondat, csupán társalgásszervező, attitűdjelölő, esetleg árnyaló szerepük van, amely elvész a célnyelvben. A kiválasztott elemeket manuális elemzéssel azonosítottam a forrásnyelvi szövegekben, majd megnéztem, hogy a fordítók a mód kötöttségei miatt milyen arányban alkalmazták a kihagyás átváltási műveletet (Klaudy 1999). Az eredményeket vizsgált elemenként, majd alkorpuszonként (hangalámondás és szinkron) összesítettem, és kiértékeltem őket.

4. Eredmények

Magyar vonatkozásban elsőként mutattam be a hangalámondást gyakorlati és fordításelméleti szempontból, valamint új definíciót hoztam létre, amely az eddigi definícióktól eltérően már nemcsak technikai, hanem fordítástudományi szempontból is meghatározza a hangalámondást.

Reiss (1971) szövegtipológiáját módosítva adaptáltam azt a szinkronszövegekre és a hangalámondásos szövegekre. Mivel Magyarországon a hangalámondás AVF módot a nem fikciós televíziós műsorok egy részének fordítására alkalmazzák, ezért tipologizáltam

ezt a televíziós műfajt, valamint egy új skálás tipológiát dolgoztam ki a dokumentumfilmek alműfajaira (ismeretterjesztő/tudományos dokumentumfilm, dokureality, reality) vonatkozóan.

Elsőként vetettem egybe hangalámondásos és szinkronfordításokat angol–magyar nyelvpár viszonylatában.

Elsőként építettem fel olyan angol–magyar irányú, automatikusan elemezhető párhuzamos korpuszt, amelyben a két AVF mód szövegekönyveit és fordításait filmpercek alapján harmonizáltam, vagyis nem karakterben, illetve szószámban egyeznek a két alkorpusz szövegei, hanem filmpercekben, ami számos egyéb érdekes kutatási iránynak biztosíthat korpuszépítési módot akár interdiszciplináris viszonylatban is (pl. beszédkutatás, pszicholingvisztika, szociolingvisztika, filmtudomány).

A vizsgált adatok elemzése alapján megállapítottam, hogy a hangalámondás fordítása során lényegesen rövidebb szövegek születnek célnyelven, mint a szinkronfordítás során. Összességében a hangalámondás fordítói nagyobb arányban alkalmazzák a lexikai kihagyás műveletét a diskurzusjelölők fordításával kapcsolatban, mint a szinkronfordítók.

Megállapítottam, hogy a nem mondatértékű megszólítások fordításánál a lexikai kihagyás műveletének alkalmazását nem az befolyásolja, hogy a hangalámondás AVF módban kihallatszik az eredeti név, hanem a szöveg hossz, hiszen hasonló arányban alkalmazták a kihagyást a szinkronfordítók is.

A befejezetlen mondatokkal kapcsolatban a vizsgált korpusz adatai alapján megállapítottam, hogy a hangalámondásban a fordítók hajlamosabbak befejezni a befejezetlen mondatokat, mint a szinkronfordításban a két mód vonatkozó elvárásaival összhangban.

5. Kitekintés

További kutatási lehetőségek egész tárházát rejti ez a még mindig kevésbé vizsgált audiovizuális fordítási mód. Kikínázható kutatási űr az egyes megszólalástípusokkal kapcsolatos fordítási stratégiák vizsgálata, melynek eredményei remekül alkalmazhatóvá válhatnak az audiovizuálisfordító-képzéseken. Szintén nagyon érdekes kutatási terület lehet a hangalámondás-fordítás összekapcsolása a szociolingvisztikával, hogy megfigyelhessük, a különböző kultúrájú és társadalmi státuszú emberek nyelvi viselkedését hogyan befolyásolja a megszólalástípus, amelyben megnyilatkoznak. A performanciahibák mélyrehatóbb vizsgálatával pszicholingvisztikai kutatásokat lehet végezni például olyan szempontból, hogy a performanciahibákat hogyan befolyásolja az, ha a megszólaló a stábról megfeledezve párbeszédet folytat, vagy pedig beszélő fejes megszólalásokkal a nézőközönséghez szól. A hangalámondás mint audiovizuális fordítási mód fordítástudományi szempontból számtalan kutatási területet kínál, és a szerző biztosra veszi, hogy érdemes is e fordítási módot kutatni, hiszen nemcsak a célnyelvi befogadók, hanem a szakma képviselői, a fordításoktatók és maga a fordítástudomány is gazdagabbá válik az egyre gyarapodó hangalámondás-szakirodalommal.

Irodalom

- Baker, M. 1993. Corpus Linguistics and Translation Studies: Implications and Applications. In: Baker, M., Francis, G., Tognini-Bonelli, E. (eds) *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins. 233–250.
- Franco, E., Matamala, A., Orero, P. 2010. *Voice-over Translation: An Overview*. Bern: Peter Lang.
- Klaudy K. 1999. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Reiss, K. 1971. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*. München: Max Heuber Verlag.
- Sereg J. 2020. *A szinkronnyelv befogadói értékelése és hatása az anyanyelvi nyelvhasználatra*. Doktori disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

**AZ ELTE BTK NYELVTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
FORDÍTÁSTUDOMÁNYI DOKTORI PROGRAMJÁBAN
FOKOZATOT SZERZETT HALLGATÓK (2009–2023)**

	Név	Kezds éve	Az értekezés címe	A nyilvános védés ideje	Témavezető
1.	Bánhegyi Mátyás	2005	A politika és az ideológia hatása érvelő típusú politi- kai újságcikkek fordítására	2009. 10. 20.	Károly Krisztina
2.	Somos Edit	2003	A szónok és tolmácsa bila- terális és transznacionális kontextusban	2010. 02. 03.	Szabari Krisztina
3.	Horváth Péter Iván	2003	A lektori kompetencia	2010. 03. 12.	Klaudy Kinga
4.	Vándor Judit	2004	Adaptáció és újrafordítás	2010. 03. 12.	Klaudy Kinga
5.	(Mujzer) Varga Krisztina	2003	Honosítás és idegenítés – reálialexémák megfeleltetése az egyperces novellák fordí- tásában	2010. 05. 14.	Drahota-Szabó Erzsébet
6.	Fáy Tamás	2004	A német foreigner talk má- sodlagos alakzatainak vizs- sgálata fordításelméleti szem- pontból	2010. 11. 29.	Földes Csaba
7.	Kovácsné Dudás Andrea	2003	Szállodai honlapok pragma- tikai elemzése az interper- szonális kapcsolatok szem- pontjából	2010. 12. 01.	Kocsány Piroska

8.	Claus Michael Hutterer	2004	Szövegkohézió feliratozott filmelőzetesekben	2010. 12. 05.	Komlósiné Knipf Erzsébet
9.	Dudits András	2004	A fordítói olvasás kognitív és gyakorlati mechanizmusai	2011. 03. 11.	Gósy Mária
10.	Fischer Márta	2005	A fordító mint terminológus, különös tekintettel az európai uniós kontextusra	2011. 03. 25.	Muráth Judit
11.	Bakti Mária	2005	Diszharmóniás jelenségek a szinkrontolmácsok célnyelvi beszédprodukcójában	2011. 04. 28.	Gósy Mária
12.	Tamás Dóra	2003	A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről	2011. 06. 10.	Fóris Ágota
13..	Paksy Eszter	2004	Szerzői és olvasói szerepek a fordítás folyamatában	2011. 06. 17.	Szili Katalin
14.	Varga Ágnes	2005	A gépi fordítás minősége és javítási lehetőségei	2012. 03. 09.	Prószéky Gábor
15.	Pénzes Tímea	2006	Az idő képe a magyar, a cseh és a német nyelvben	2012. 04. 20.	Bañcerowski Janusz
16.	Seidl-Péché Olivia	2004	Fordított szövegek számítógépes összevetése	2012. 04. 26.	Prószéky Gábor
17.	Polcz Károly	2007	Konvencionálisan indirekt beszédaktusok az angol–magyar filmfordításban	2012. 10. 26.	Klaudy Kinga

18.	Szép Beáta	2006	A szakfordítás szerepe a magyar gazdasági jogi szakszókinés kialakulásában	2012. 10. 29.	Nyomárkay István
19.	Lukács András	2005	Műfajspecifikus megfeleltetési stratégiák az útikönyvek fordításában	2013. 02. 04.	Papp Andrea
20.	Tóth Andrea	PE	A beszédszünetek és hezitációk vizsgálata a szinkrontolmácsok célnyelvi beszédprodukciónjában	2013. 06. 28.	Lengyel Zsolt
21.	Zachar Viktor	2009	A neologizmusok fordításának vizsgálata relevanciaelméleti szempontból (német–magyar és magyar–német irányban)	2013. 10. 11.	Szabari Krisztina
22.	Pusztai-Varga Ildikó	2007	Kulturálisan kötött nyelvi elemek fordítási megoldásai finn versek magyar és angol fordításában	2013. 11. 15.	Drahota-Szabó Erzsébet
23.	Sermann Eszter	2004	A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció fordítási vonatkozásai	2014. 03. 14.	Fóris Ágota
24.	Lengyel István	2004	A fordítási hiba fogalma funkcionális megközelítésben	2014. 06. 06.	Prószéky Gábor
25.	Sato Noriko	2007	A vállalati és üzleti tolmács kettős lojalitása a magyar-japán és a japán–magyar interperszonális kommunikációban	2014. 11. 28.	Hidasi Judit

26.	Károly Adrienn	2008	A fordítás szerepe az angol mint idegen nyelv tanulásában és oktatásában: az európai uniós szövegek fordításának vizsgálata	2015. 02. 27.	Károly Krisztina
27.	Robin Edina	2009	Fordítási univerzálék a lektorált szövegekben	2015. 04. 29.	Klaudy Kinga
28.	Makkos Anikó	2009	Összehasonlítható kompetenciák anyanyelvi és fordított szövegekben	2015. 05. 20.	Dróth Júlia
29.	Somodi Júlia	2006	Megszólítások pragmatikája japán–magyar összevetésben	2015. 06. 12.	Hidasi Judit
30.	Harsányi Ildikó	2006	A fordítás mint kontextus a metaforák konceptualizációs folyamatában	2015. 06. 15.	Kövecses Zoltán
31.	Mohácsi-Gorove Anna	2007	A minőség fogalma a fordítástudományban és a lektorálás mint minőségbiztosítási garancia	2015. 06. 29.	Kis Balázs
32.	Zabóné Varga Irén	2009	Műszaki szövegek fordításának terminológiai problémái német–magyar nyelvpárban járműipari szövegek alapján	2015. 11. 10.	Fóris Ágota
33.	Bozsik Gyöngyvér	2009	A lexikai kohézió és az énekelhetőség vizsgálata operaszövegek fordításában	2015. 12. 04.	Klaudy Kinga

34.	Kovács Marietta	2005	A frazeológiai univerzálék fordítási aspektusai és üzenetközvetítő szerepe európai uniós kontextusban	2016. 01. 05.	Bárdosi Vilmos
35.	Szijj Mária	2007	Műfordítás nem anyanyelvre. Magyarok a magyar irodalom spanyol fordításában	2016. 05. 31.	Pál Ferenc
36.	Nagy János	2007	A kommunikatív dinamizmus (relatív) egyensúlya a fordításban	2016. 06. 02.	Klaudy Kinga
37.	Seresi Márta	2011	Videokonferencia a konferenciatolmácsolás oktatásában: a közvetítő médium hatása a tolmáccsal bővített kommunikációs helyzetre, valamint a pedagógiai folyamatra	2017. 02. 09.	Horváth Ildikó
38.	Ábrányi Henrietta	2011	A fordítási környezetek hatása a fordítás minőségére	2017. 06. 23.	Kis Balázs
39.	Götz Andrea	2014	Nyelvi kontraszt és fordítási univerzálék: <i>A vajon</i> pragmatikai jelölő fordítási használatának korpuszalapú vizsgálata	2019. 05. 23.	Károly Krisztina
40.	Rohonyi Borbála	2012	A szöveggel támogatott szinkrontolmácsolás vizsgálata angol–magyar nyelvi irányban	2019. 06. 28.	Horváth Ildikó

41.	Puklus Márta	2013	A bírósági tolmácsolás nyelvi és nyelven kívüli tényezői, a bírói elvárások és a tolmács szerepe	2019. 06. 28.	Horváth Ildikó
42.	Balogh Dorka	2014	Műfajtudatosság a jogi szakfordításban és szakfordítóképzésben	2020. 06. 24.	Dróth Júlia
43.	(Viola) Sándor Éva	2016	A retorikastruktúra-elmélet a fordítástudományi kutatások háttérében	2020. 09. 18.	Károly Krisztina
44.	Kovalik-Deák Szilvia	2011	Fordítóhallgatók C nyelvi szókincsének asszociatív kapcsolatai a fordítói döntések háttérében	2020. 09. 28.	Eszenyi Réka
45.	Faludi Andrea	2013	A terminológiai munka helye és szerepe a dokumentációkészítés és -fordítás komplex folyamatában	2020. 10. 09.	Fóris Ágota
46.	Zolczer Péter	2013	A technikai korlátok hatása a multimédia-fordításban	2020. 11. 13.	Prószéky Gábor
47.	Nagy Nóra	2012	Nézőpont és újrafordítás: az értelmezést befolyásoló nyelvi elemek <i>A nagy Gatsby</i> magyar fordításaiban	2020. 11. 30.	Klaudy Kinga
48.	Mány Dániel	2016	Eufemizmusok az orvosi szakfordításban	2021. 02. 04.	Seidl-Pécs Olivia
49.	Sereg Judit	2013	A szinkronnyelv befogadói értékelése és hatása az anyanyelvi nyelvhasználatra	2021. 02. 05.	Horváth Ildikó

50.	Laszkács Ágnes	2011	Frazémák újrafordítása a színpadon játszott drámákban	2021. 04. 28.	Heltai Pál
51.	Szegh Henriett	2014	Harmadik kód a tolmácsolásban: Vajon létezik tolmácsolási szöveg?	2022. 01. 11.	Horváth Ildikó
52.	Móricz Kristóf András	2013	Információ- és kommunikáció-technológiai eszközök használata a konferenciatorlmácsolásban Magyarországon	2022. 01. 19	Horváth Ildikó
53.	Stern Annamária Lilla	2014	A terminológiai konzisztencia vizsgálata műszaki szövegekben	2022. 02. 09	Zachar Viktor
54.	Dankó Szilvia	2014	Alul- és felülreprezentált elemek a fordított szövegekben. Korpuszalapú vizsgálat	2022. 03. 25	Seidl-Pécs Olivia
55.	Ugrin Zsuzsanna	2016	A számítógéppel támogatott fordítás szövegszintű jellemzői a fordításpedagógia szemszögéből	2022. 10. 21.	Dróth Júlia
56.	Pataky Éva	2014	A tolmácsok foglalkozási presztízse Magyarországon	2023. 01. 04	Horváth Ildikó
57.	Horváth Ágnes	2016	Betegbiztonság és kommunikáció a fordításban: A magyarról angolra fordított bejegyző nyilatkozat fordításának korpuszalapú műfaji elemzése	2023. 01. 05	Károly Krisztina

58.	Benedek Enikő	2016	Interkulturális átváltások angol nyelvű pakisztáni hi- vatalos iratok magyar nyelvű fordításában	2023. 01. 20	Eszenyi Réka
59.	Juhász- Koch Márta	2016	A hangalámondás fordításá- nak műfaji és nyelvi jelleg- zetességei angol–magyar nyelvi irányban	2023. 03. 10	Klaudy Kinga

A fordítástudományi doktori program hallgatóinak fordítástudományi témájú publikációi

Csiborné Horváth Andrea, Robin Edina, Harsányi Ildikó

ÁBRÁNYI HENRIETTA

- Károly K. et al. 2012. Szövegkohézió és sajtófordítás. *Fordítástudomány* 14. évf. 2. szám. 30–67.
- Ábrányi H. 2013. A fordítástámogató eszközök oktatásának módszertana. *Fordítástudomány* 15. évf. 2. szám. 72–82.
- Ábrányi H. 2013. Hilary Footitt, Michael Kelly (eds): Languages at War: Policies and Practices of Language Contacts in Conflict. *Fordítástudomány* 15. évf. 1. szám. 112–119.
- Ábrányi H. 2013. Új technológiák a fordításoktatásban. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról. 2013.* Gödöllő: Szent István Egyetem, Nyelvi Központ. 46–59.
- Károly K. et al. 2013. Cohesion and news translation. *Acta Linguistica Hungarica* Vol. 60. No. 4. 365–407.
- Ábrányi H. 2014. Beyond Translation Memory. *Circuit*. No. 122.
- Ábrányi H. 2014. AnyMeeting. *Modern nyelvvoktatás* 20. évf. 1–2. szám. 133–136.
- Ábrányi H. 2015. Fordítási környezetek. In: Horváth I. (szerk.) *A modern fordító és tolmács.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 47–160.
- Ábrányi H. 2016. Translation Environment Tools. In: Horváth I. (ed.) *The Modern Translator and Interpreter.* Budapest: Eötvös University Press. 167–182.
- Ábrányi H. 2017. *A fordítási környezetek hatása a fordított szöveg minőségére.* Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

ASZTALOS-ZSEMBERY ESZTER

- Zsembery E. 2005. I. Lektorai Konferencia. Szakmai továbbképzés a fordítási vizsgadolgozatok értékelésében részt vevő lektorok számára. Monoszló, 2005. június 17–19. *Fordítástudomány* 7. évf. 2. szám. 102–104.
- Zsembery E., Sermann E. 2006. II. Monoszlói Lektorai Konferencia. A fordítások értékelése és javítása az oktatásban és a vizsgáztatásban. *Fordítástudomány* 8. évf. 2. szám. 104–108.
- Zsembery E. 2007. Malcolm Williams: Translation Quality Assessment: An Argumentation-Centered Approach. *Fordítástudomány* 9. évf. 1. szám. 131–136.
- Zsembery E. 2007. Fordítások értékelése a szakfordítóképzésben. In: Silye M. (szerk.) *Porta Lingua 2007.* Debrecen: DE Agrártudományi Centrum–SZOKOE. 369–380.

- Zsembery E., Bakti M. 2007. A számítógéppel támogatott fordításértékelés lexikai kohéziós vizsgálat tükrében. In: F. Silye M. (szerk.) *Porta Lingua 2007*. Debrecen: DE Agrártudományi Centrum–SZOKOE. 257–267.
- Asztalos-Zsembery E. 2008. A szakfordítóképzés tanfordításainak hibaelemzésen alapuló értékelése gyakorlati megközelítésben. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás: tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 66–92.
- Bakti M., Lesznyák M., Asztalos-Zsembery E. 2008. Egyéni és páros fordítói stratégiák a lexikai kohézió tükrében. In: Sárdi Cs. (szerk.) *MANYE XVII.: Kommunikáció az információs technológia korszakában*. Pécs: MANYE. 357–364.
- Asztalos-Zsembery E., Major É., Stötzer A. 2019. *Bevezetés a fordítás elméletébe és gyakorlatába*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem.

BAKTI MÁRIA

- Bakti M. 2005. E-learning a fordítás és a tolmácsolás oktatásában a brnói Masaryk Egyetem Angol Tanszékén. *Fordítástudomány* 7. évf. 2. szám. 121–123.
- Bakti M. 2006. Godijns, R., Hinderdale, M. (eds.) Directionality in Interpreting. The 'Retour' or the Native? *Across Languages and Cultures* Vol. 7. No. 2. 275–279.
- Bakti M. 2006. Tolmácsoláskutató szeminárium Tarragonában. 2006. június 5–7. *Fordítástudomány* 8. évf. 1. szám. 124–126.
- Bakti M., Kusztor M. 2007. Megakadályozások németre és angolra szinkrontolmácsolott szövegekben. In: Gósy M. (szerk.) *Beszédekutatás*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 121–133.
- Bakti M. 2007. Interferenciális nyelvbontások a szinkrontolmácsolásban. In: Heltai (szerk.) *Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia. A XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE Vol. 3*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 625–629.
- Bakti M. 2007. Retrospektív interjú a szinkrontolmácsolás kutatásában. In: Váradi T. (szerk.) *I. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia előadásai*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 12–23.
- Bakti M., Zsembery E. 2007. A számítógéppel támogatott fordításértékelés lexikai kohéziós vizsgálat tükrében. In: Silye M. (szerk.) *Porta Lingua 2007*. Debrecen: DE Agrártudományi Centrum–SZOKOE. 257–264.
- Bakti M. 2008. Megakadályozások a szinkrontolmácsolásban. *Fordítástudomány* 10. évf. 2. szám. 22–38.
- Bakti M. 2008. Ghelly V. Chernov: Inference and Anticipation in Simultaneous Interpreting. A probability–prediction model. *Across Languages and Cultures* Vol. 9. No. 1. 149–156.
- Bakti M., Lesznyák M., Zsembery E. 2008. Egyéni és páros fordítói stratégiák lexikai kohéziós vizsgálat tükrében. In: Sárdi Cs. (szerk.) *Kommunikáció az információs technológia korszakában. A XVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 4*. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola. 357–366.

- Bakti M. 2009. Speech disfluencies in simultaneous interpretation. In: De Crom, D. (ed.) *Translation and the (Trans)formation of Identities. Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies. 2008.* <https://www.arts.kuleuven.be/cetra/papers>
- Bakti M. 2009. Speech disfluencies and retrospection in simultaneous interpreting. In: Váradi T. (szerk.) *Válogatás az I. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia előadás-saiból.* Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 12–21.
- Bóna J., Bakti M. 2009. A beszédtempó és a megakadásjelenségek összefüggései szinkrontolmácsolás során. In: Lengyel Zs., Navracsics J. (szerk.) *Tanulmányok a mentális lexikonról. Nyelvészeti, beszédprodukción, beszédpercepció.* Budapest: Tinta Könyvkiadó. 280–289.
- Bakti M., Bóna J. 2010. Szinkrontolmácsolás és forrásnyelvi műfajok: Az aktuális tagolás akusztikai és fonetikai sajátosságai különböző műfajú szinkrontolmácsolott szövegekben. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 19–35.
- Bakti M. 2010. *Diszharmonias jelenségek a szinkrontolmácsolás célnyelvi beszédprodukcójában.* Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Bakti M., Lesznyák M. 2012. Fordítók megakadásjelenségeinek vizsgálata páros fordítási helyzetben. In: Horváthné Molnár K., Sciacovelli, A. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerepe: alkalmazott nyelvészeti kutatások az EU magyar elnökség évében. A XXI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 8.* Budapest–Szombathely–Sopron: MANYE–NYME. 143–149.
- Bakti M. 2013. Théorie du sens revisited. In: Lewandowska-Tomaszsyk, B., Thelen, M. (eds.) *Translation and Meaning Part 10. Proceedings of the Lodz Session of the 5th International Maastricht-Lodz Duo Colloquium on 'Translation and Meaning', held in Lodz, Poland, 16-19 September 2010.* Maastricht: Zuyd University of Applied Sciences, Maastricht School of Translation and Interpreting. 363–370.
- Bakti M. 2013. Megakadásjelenségek blattolt szövegekben. In: Tóth Sz. (szerk.) *Társadalmi változások – nyelvi változások: Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében. MANYE, Vol. 9.* Budapest–Szeged: MANYE–Szegedi Egyetemi Kiadó. 171–176.
- Bakti M. 2013. Explicitáció és szinkrontolmácsolás. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 65–75.
- Bakti M., Bóna J. 2014. The effect of source language disfluencies on the target language output of simultaneous interpreters. In: Bátyi Sz., Navracsics J., Vigh-Szabó M. (szerk.) *Nyelvszajátítási-, nyelvtanulási- és beszédkutatások = Papers in language acquisition, language learning and speech research.* Budapest–Veszprém: Gondolat Kiadó–Pannon Egyetem MFTK. 121–129.
- Bakti M., Bóna J. 2014. Source language-related erroneous stress placement in the target language output of simultaneous interpreters. *Interpreting* Vol. 16. No. 1. 34–48.
- Bóna J., Bakti M. 2014. A beszédtervezés és -kivitelezés temporális sajátosságai szinkrontolmácsolás beszédprodukcójában. *Fordítástudomány* 41. évf. 1. szám. 16–28.
- Lesznyák M., Bakti M. 2014. Fordítók és tolmácsok interkulturális kompetenciája. Az interkulturális kompetencia szerepe a fordító- és tolmácsképzésben. In: Benő A., Fazekas E., Zsemlyei B. (szerk.) *Többnyelvűség és kommunikáció Kelet-Közép-Európában.* Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület. 182–187.

- Bakti M. 2015. The Minor Model in Interpreting and Translation. Evidence from Simultaneously Interpreted and Translated Hungarian Target Language Texts. In: Navracsics J., Bátyi Sz. (szerk.) *Első- és második nyelv: Interdiszciplináris megközelítések. First and second language: Interdisciplinary approaches*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 76–87.
- Bakti M. 2015. Slips. In: Pöchhacker, F. (ed.) *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London: Routledge. 386–387.
- Bakti M., Lesznyák M. 2015. Intercultural Competence of Professional and Trainee Translators and Interpreters. In: Bingham, Z. (ed.) *Current Trends in Translation and Intercultural Studies*. Durham: University of Durham. 23–24.
- Lesznyák M., Bakti M. 2015. Fordítók és tolmácsok interkulturális kompetenciája. In: Benő A., Fazakas E., Zsemlyei B. (szerk.) *Többynyelvűség és kommunikáció Kelet-Közép-Európában*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület. 182–187.
- Szabó K., Bakti M. 2015. Fordítás a nyelvoktatásban, nyelvoktatás a fordításban. In: Gaál Zs., Klippel R., Tóth E. (szerk.) *Nyelvészet, művészet, hatalom. Írások Tóth Szergej tiszteletére*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szegedi Egyetemi Kiadó, MANYE. 126–133.
- Bakti M., Bóna J. 2016. Self-monitoring processes in simultaneous interpreting. *FORUM. Revue internationale d'interprétation et de traduction / International Journal of Interpretation and Translation* Vol. 14. No. 2. 194–210.
- Bakti M. 2016. Explicitációs műveletek megjelenése angolról magyarra blattolt szövegekben. In: Tóth Sz., Rozgonyiné Molnár E. (szerk.) *Prózától a líráig: Írások Nagy L. János tiszteletére*. Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 263–271.
- Bakti M. 2016. Brit és egyesült államokbeli reáliák magyarul. In: Vermes A. (szerk.) *A fordítás arcai: Ünnepi kötet A fordítás arcai című konferenciasorozat 10. évfordulója alkalmából*. Eger: Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó. 108–120.
- Bakti M. 2017. Explicitation in sight-translating into Hungarian texts. In: Andrzej, L., Holewik, K. (eds.) *Interdisciplinary encounters: Dimensions of interpreting studies*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Slaskiego. 136–148.
- Bakti M., Kusztor M. 2017. Speech errors in simultaneously interpreted German target language texts. A descriptive analysis. *Alkalmazott nyelvtudomány* 17. évf. 2. szám. <http://alkalmazottnyelvtudomany.hu/wordpress/wp-content/uploads/bakti.pdf>
- Bakti M. 2017. Speech errors in sight translation. In: Zupan, S., Nuc, A. (eds.) *Interpreting Studies at the Crossroads of Disciplines*. Berlin: Frank & Timme. 111–127.
- Lesznyák M., Bakti M. 2017. A nyelvi közvetítői kompetencia elemei hivatásos fordítók és tolmácsok, valamint fordítóképzésben részt vevő hallgatók szemével. In: Kerülő J., Jenei T.,
- Lesznyák M., Bakti M. 2017. Intercultural Competence of Translators and Interpreters from the Point of View of Translation Agencies. In: N. Zybatow, L., Stauder, A., Ustaszewski, M. *Translation Studies and Translation Practice: Proceedings of the 2nd International TRANSLATA Conference, 2014. Part 1*. Frankfurt am Main: Peter Lang Internationaler Verlag der Wissenschaften. 365–369.
- Bakti M. 2018. Aszimmetrikus grammatikai kohéziós viszonyok a tolmácsolásban. Eltolódások a nyelvtani kohéziós eszközök használatában angolról magyarra blattolt és konzekutívan tolmácsolt célnyelvi szövegekben. In: Dombi J., Farkas J., Gúti E.

- (szerk.) *Aszimmetrikus kommunikáció – aszimmetrikus viszonyok*. Bicske: SZAK Kiadó. 487–507.
- Bakti M. 2018. Philipp Sebastian Angermeyer. Speak English or What? Codeswitching and Interpreter Use in New York City Courts. *Target* Vol. 30. No. 1. 176–181.
- Bakti M. 2018. Explicitáció angolról magyarra fordított és szinkrontolmácsoló szövegekben. In: Robin E., Zachar V. (szerk.) *Fordítástudomány ma és holnap*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 8–18.
- Bakti M. 2019. Error type disfluencies in consecutively interpreted and spontaneous monolingual Hungarian speech. In: L. Rose, R., Eklund, R. (eds.) *Proceedings of DiSS 2019*. Budapest: ELTE BTK. 71–74.
- Lesznyák M., Bakti M. 2019. First-Year Translation/Interpreting Students' Views on Sub-Competences Needed for Language Mediation. In: Sohár A., Limpár I., Galambos D. (szerk.) *Getting translated*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 21–37.
- Bakti M. 2019. Dróth Júlia (szerk.): Gépiesség és kreativitás a fordítási piacon és a fordítástoktatásban. *Modern nyelvoktatás* 25. évf. 1. szám. 91–93.
- Bakti M. 2019. Fang Tang. *Across Languages and Cultures* Vol. 20 No. 1. 135–140.
- Lesznyák M., Bakti M. 2019. First-Year Translation/Interpreting Students' Views on Sub-Competences Needed for Language Mediation. In: Sohár A., Limpár I., Galambos D. (szerk.) *Getting translated*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 21–37.
- Bakti M. 2020. *Explicitáció és tolmácsolás*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.
- Bakti M. 2020. Shifts of grammatical cohesion in translation and simultaneous interpreting. In: N. Zybatow, L., Petrova, A. *Was Ist und Was Soll Translationswissenschaft? / Redefining and Refocusing Translation and Interpreting Studies*. Berlin: Peter Lang GmbH. 151–156.
- Bakti M. 2020. Visszafogott extrovertáltság és intuíció. Tolmácsolás-kompetencia-modellek. In: Szabó Cs., Bakti M. (szerk.) 2020. *Iránytű a tolmácsolás oktatásához. A kompetenciafejlesztés új fókuszai*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 17–36.
- Bóna J., Bakti M. 2020. The effect of cognitive load on temporal and disfluency patterns of speech. *Target* Vol. 32. No. 3. 482–506.
- Lesznyák M., Bakti M. 2020. Attitűdvizsgálatok a fordítói kompetenciáról: hallgatók, oktatók és gyakorló tolmácsok nézőpontjai. In: Fóris Á. (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 180–185.
- Szabó Cs., Bakti M. (szerk.) 2020. *Iránytű a tolmácsolás oktatásához. A kompetenciafejlesztés új fókuszai*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.
- Bakti M. 2021. Teaching Consecutive Interpreting Remotely Online. *Bridge: Trends and Traditions in Translation and Interpreting Studies* Vol 2. No. 2. 50–62.
- Bakti M. 2021. Katarzyna Stachowiak-Szymczak: Eye Movements and Gestures in Simultaneous and Consecutive Interpreting. *Across Languages and Cultures* Vol. 22. No. 1. 124–128.
- Bakti M. 2021. Fluency and Delivery in the Evaluation of Interpreter Performance: Evidence from Evaluations from Trainers and the Target Audience. In: Djovčoš, M., Kusá, M., Perez, E. (eds.) *Translation, Interpreting and Culture*. Berlin: Peter Lang. 117–137.

- Bakti M. 2021. Besznyák Rita, Fischer Márta, Szabó Csilla (eds) Fit-For-Market Translator and Interpreter Training in a Digital Age. *Fordítástudomány* 23. évf. 1. szám. 152–154.
- Bakti M., Szabó Cs. 2022. Tolmácsoláskutatás a tolmácsolásoktatás szolgálatában. *Fordítástudomány* 24. évf. 1. szám. 5–16.

BALOGH DORKA

- Balogh D. 2015. Language and Culture in EU Law: Multidisciplinary Perspectives. *Across Languages and Cultures* Vol. 16. No. 2. 315–319.
- Balogh D. 2015. A műfajkutatás szerepe a jogi szakfordítás oktatásában. *Fordítástudomány* 17. évf. 2. szám. 38–55.
- Balogh D. 2017. A jogi szaknyelvoktatás és a jogi szakfordítóképzés kapcsolódási pontjai. *Modern nyelvoktatás* 23. évfolyam 4. szám. 3–21.
- Balogh D. 2017. Tamás Dóra Mária: Bevezetés a jogi terminológiába c. kötetéről. *Magyar jogi nyelv* 1. évf. 2. szám. 37–39.
- Balogh D., Lesznyák M. 2017. Intézményközi együttműködés keretei között végzett projekt munka a szakfordítóképzésben. In: Kóbor M., Csikai Zs. (szerk.) *Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez*. Pécs: Kontraszt Plusz Kft. 199–221.
- Lesznyák M., Balog D. 2017. Projekt módszer a fordítás tanításában. In: Lesznyák M., Balog D. (szerk.) *Új kutatások a neveléstudományokban 2016. A tanulás és nevelés interdiszciplináris megközelítése*. Szeged: MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, SZTE BTK Neveléstudományi Intézet. 75–100.
- Balogh D. 2018. Műfajok és szövegválasztás a jogi szakfordítóképzésben. In: Dróth J. (szerk.) *Gépiesség és kreativitás a fordítási piacon és az oktatás különböző szintjein*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó. 47–60.
- Balogh D., Lesznyák M. 2018. Fordító- és tolmács mesterképzésben, valamint jogi szakfordító-képzésben résztvevő hallgatók fordításainak összehasonlító elemzése. In: Dombi J., Farkas J., Gúti E. (szerk.) *Aszimmetrikus kommunikáció – aszimmetrikus viszonyok*. Bicske: SZAK Kiadó. 524–547.
- Balogh D., Lesznyák M. 2018. Project work in the legal translation classroom. In: Horváth I. (szerk.) *Latest trends in Hungarian translation studies: court interpreting, conference interpreting, terminology, audiovisual translation and revision*. Budapest: OFFI. 173–190.
- Lesznyák M., Balogh D. 2018. Jogi szakfordítások pedagógiai és kutatási célú értékelése: egy értékelési rendszer kidolgozásának dilemmái és tapasztalatai. In: Hilóczki Á., Fischer M., Szabó Cs. (szerk.) *Fókuszban a fordítás értékelése: Tanulmányok a BME INYK Tolmács- és Fordítóképző Központ 2017. szeptember 29-30-án megrendezett Őszi Konferenciájának előadásaiból*. Budapest: BME GTK Idegennyelvi Központ. 125–146.
- Balogh D. 2019. Szövegtípusok és műfajok a jogi fordításban. *Magyar jogi nyelv* 3. évf. 2. szám. 10–19.
- Balogh D. 2019. The Role of Genres in Legal Translator Training. *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric* Vol. 58. No. 2. 17–34.
- Lesznyák M., Balogh D. 2019. Comparative analysis of translations prepared by students with and without legal qualifications. *Comparative Legilinguistics (International Journal for Legal Communication)* Vol. 37. 85–115.

- Balogh D. 2020. *Műfajtudatosság a jogi szakfordításban és szakfordítóképzésben*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Asztalos Z. et al. 2021. Számítógéppel támogatott jogi szakfordítás a gyakorlatban. *Modern nyelvoktatás* 27. évf. 3–4. szám. 140–145.

BÁNHEGYI MÁTYÁS

- Bánhegyi M. 2006. A kanadai politikai diskurzus vizsgálata fordítástudományi szempontból. *Fordítástudomány* 8. évf. 2. szám. 21–38.
- Bánhegyi M. 2006. Mona Baker: Translation and Conflict. *Across Languages and Cultures* Vol. 7. No. 2. 269–286.
- Bánhegyi M. 2007. Myriam Salama-Carr (eds.). Translating and Interpreting Conflict. *Across Languages and Cultures* Vol. 8. No. 2. 274–280.
- Bánhegyi M. 2007. Schaffner, Ch., Holmes, H. K. (eds.) Discourse and Ideologies. *Fordítástudomány* 9. évf. 1. szám. 125–130.
- Bánhegyi M. 2008. A Translation Studies Oriented Integrative Approach to Canadian Political Discourse. *Across Languages and Cultures* Vol. 9. No. 1. 77–107.
- Bánhegyi M. 2009. The Translator's Ideology and the Reproduction of Superstructure. *Working Papers in Language Pedagogy* Vol. 3. 28–56.
- Bánhegyi M. 2009. *A politika és az ideológia hatása érvelő típusú politikai újságcikkek fordítására*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Bánhegyi M. 2009. Translation Studies, Power and Ideology: Text Linguistic Trends in the Analysis of Political Discourse. *Modern Filológia Szemle*. <https://www.filologia.hu/tanulmanyok/translation-studies-power-and-ideology-text-linguistic-trends-in-the-analysis-of-political-discourse/minden-oldal.html>
- Bánhegyi M. 2010. Politikai szövegek és Fordítástudomány. 1. rész: a kritikai diskurzus-elemzés gyökerei és legfontosabb iskolái. *Fordítástudomány* 12. évf. 1. szám. 16–30.
- Bánhegyi M. 2010. Lynne Bowker: Computer Aided Translation Technology. *Modern Filológia Szemle*. <http://www.filologia.hu/recenziok/lynne-bowker-computer-aided-translation-technology-a-practical-introduction.html>
- Bánhegyi M. 2010. Federico Zanettin: Comics in Translation. *Across Languages and Cultures* Vol. 11. No. 2. 273–281.
- Bánhegyi M. 2011. Politikai szövegek és Fordítástudomány. 2. rész: Szövegnyelvészeti trendek a politikai diskurzuselemzés Fordítástudományi megközelítése terén. *Fordítástudomány* 12. évf. 2. szám. 24–41.
- Bánhegyi M. 2011. Politikai szövegek és Fordítástudomány. 3. rész: Van Dijk kritikai diskurzuselemzési modellje és a fordításközpontú diskurzus–társadalom hatásmodell. *Fordítástudomány* 13. évf. 1. szám. 22–39.
- Bánhegyi M. 2012. A politikai manipuláció Fordítástudományi kutatása európai kontextusban: a fordításközpontú politikai tömegkommunikációs modell. In: Sepsí E., Balla, Csanády M. (eds.) *Studia Caroliensia 2011-es évkönyve*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 177–192.
- Bánhegyi M. 2012. Screening Political Bias and Reality in Media Translations. *Translation Journal* Vol. 16. No. 3. <http://translationjournal.net/journal/61bias.htm>

- Bánhegyi M. 2012. A fordításközpontú diskurzus–társadalom hatásmodell gyakorlati alkalmazása. 1. rész. *Fordítástudomány* 13. évf. 2. szám 37–55.
- Bánhegyi M. 2012. A fordításközpontú diskurzus–társadalom hatásmodell gyakorlati alkalmazása. 2. rész. *Fordítástudomány* 14. évf. 1. szám 69–81.
- Bánhegyi M. 2012. Translation Shifts and Translator Strategies in the Hungarian Translation of Alice Munro’s “Boys and Girls”. *Central European Journal of Canadian Studies* Vol. 8. 89–102.
- Bánhegyi M. 2012. Néhány gondolat a fordítói és lektori munkáról a magyar vonatkozó névmások használatának jelenkori változása és a nyelvhelyesség tükrében. In: Pintér T., Pődör D., P. Márkus K. (szerk.) Szavak pásztora. Írások Magyar Tamás tiszteletére. Szeged: Grimm Kiadó. 287–293.
- Bánhegyi M. 2013. Exposing Political Manipulation and Bias in Mediatised Translations. The Translation-centred Political Mass Communication Model. *Intralinea* Vol. 15. 1–9.
- Bánhegyi M. 2013. Politikai manipuláció és/vagy fordítástudomány. A fordításközpontú politikai tömegkommunikációs modell elméleti alapjai. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 77–93.
- Bánhegyi M. 2015. Fordítási eltolódások és fordítói stratégiák egy kanadai irodalmi mű magyar fordításában. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 113–131.
- Bánhegyi M. 2015. A Medieval Forerunner of Modern Translation Theorists. In: Simonkay Zs., Nagy A. (szerk.) *Heroes and Saints: Studies in Honour of Katalin Halácsy*. Budapest: Mondat Kft. 203–212.
- Bánhegyi M. 2017. Identifying political and ideological bias in translated newspaper articles. The Political Bias Screener. *FORUM. Revue internationale d’interprétation et de traduction / International Journal of Interpretation and Translation* Vol. 15. No. 1. 1–26.
- Bánhegyi M., Klaudy K. 2018. Pillanatfelvétel a Fordítástudományi Doktori Program hallgatóinak könyvtárhasználati szokásairól. *Fordítástudomány* 19. évf. 2. szám. 117–132.
- Bánhegyi M., Nagy J. 2019. The Role of Community Interpreting in the Formation of the Korean Canadian Community. In: Gabrys, M., Marczuk-Karbownik, M., Paluszkievicz-Misiaczek, M. (eds.) *Canadian Political, Social and Historical (re)visions in the 20th and 21st Centuries (International Relations in Asia, Africa and the Americas: Politics, Economy, Society - Transdisciplinary Perspectives)*. Berlin: Peter Lang. 227–246.
- Bánhegyi M. 2020. Federico M. Federici, Christophe Declercq (eds.): Intercultural Crisis Communication: Translation, Interpreting and Languages in Local Crises. *Fordítástudomány* 22. évf. 2. szám. 128–136.
- Bánhegyi M. 2021. Intercultural crisis communication: Translation, interpreting and languages in local crises. *Across Languages and Cultures* Vol. 22. No. 2. 260–267.

BENEDEK ENIKŐ

- Benedek E., Dankó Sz. 2017. Fordítástudomány 2017. XIX. Fordítástudományi Konferencia. XIV. Fordítástudományi PhD-konferencia. *Fordítástudomány* 19. évf. 1. szám. 119–122.

- Benedek E. 2018. Sarah Maitland: What is cultural translation? *Fordítástudomány* 20. évf. 1. szám. 95–98.
- Benedek E. 2019. Translating Europe Forum 2018 Translation in the Age of Data (Brüsszel, az Európai Bizottság Fordítási Főigazgatósága, 2018. november 8–9.). *Fordítástudomány* 21. évf. 1. szám. 109–112.
- Benedek E. 2019. A hivatalos dokumentum útja a hatóságtól a fordítóig – előtanulmány angol nyelvű pakisztáni hivatalos iratok magyar fordításáról. *Fordítástudomány* 21. évf. 2. szám. 17–31.
- Benedek E. 2019. Kulturális átváltások pakisztáni hivatalos személyi dokumentumok magyar fordításában. *Fordítástudomány* 21. évf. 1. szám. 43–61.
- Benedek E. 2020. Mariachiara Russo, Claudio Bendazzoli, Bart Defrancq: Making Way in Corpus-based Interpreting Studies. In: Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Fókuszban a fordított és a tolmácsolt szöveg*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar–MANYE. 351–357.
- Benedek E. 2020. Fordítók és fordítóhallgatók terminusválasztásai egy angol nyelvű pakisztáni hivatalos dokumentum magyar fordításában – esettanulmány. In: Ludányi Zs., Grácsi T. E. (szerk.) *Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből 2020*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet 21–31.
- Benedek E. et al. 2020. Záróvizsgák távolléti üzemmódban. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsolók képzésében: Oktatásmódszertani tapasztalatok a Covid-19 idején*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsoló Tanszék. 136–154.
- Benedek E. et al. 2021. Final examinations in distance mode. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Distance education in translator and interpreter training: Methodological lessons during the Covid-19 pandemic*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsoló Tanszék. 131–148.
- Benedek E. 2022. LITHME 2. Language in the Human-Machine Era. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 181–183.
- Benedek E. 2022. *Interkulturális átváltások angol nyelvű pakisztáni hivatalos iratok magyar fordításában*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

BESZNYÁK RITA

- Besznyák R. 2017. BME TFK Őszi Konferencia (Budapest, Budapesti Műszaki Egyetem, Idegen Nyelvi Központ, 2017. szeptember 29-30.). *Fordítástudomány* 19. évf. 2. szám. 108–112.
- Besznyák R. 2019. A stressz hatása a szóbeli nyelvi közvetítés minőségére tolmácsolóvizsgákon. *Fordítástudomány* 21. évf. 2. szám. 80–100.
- Besznyák R. 2020. Analysing lexical pitfalls in interpreter training projects. In: Besznyák R., Fischer M., Szabó Cs. (eds.) *Fit-for-Market Translator and Interpreter Training in the Digital Age*. Wilmington: Vernon Press. 195–212.
- Besznyák R. 2020. Tolmácsolási gyakorlószövegek graduálása lexikai csapdák elemzésével. In: Szabó Cs., Bakti M. (szerk.) 2020. *Iránytű a tolmácsolás oktatásához. A kompetenciafejlesztés új fókuszai*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 109–122.

- Besznyák R. 2020. Increasing source text difficulty in interpreter training projects by analysing lexical pitfalls. In: Besznyák R., Szabó Cs., Fischer M. (eds.) *Fit-for-Market Translator and Interpreter Training in the Digital Age*. Wilmington: Vernon Press. 195–212.
- Besznyák R., Szabó Cs., Fischer M. (eds.) 2020. *Fit-for-Market Translator and Interpreter Training in the Digital Age*. Wilmington: Vernon Press.
- Szabó Cs., Besznyák R. 2021. Perspectives of Trainers and Trainees on Online Interpreting Courses at BME's Centre for Interpreter and Translator Training. *Bridge: Trends and Traditions in Translation and Interpreting Studies* Vol 2. No. 2. 29–49.
- Szabó Cs., Besznyák R. 2021. A BME Tolmács- és Fordítóképző Központjának online tolmácsképzése. Oktatói és hallgatói tapasztalatok. *Modern nyelvoktatás* Vol. 27. No. 3–4. 82–98.
- Bocz Zs., Besznyák R. 2022. Vezérfonal a tolmácsvizsgák optimalizálásához. In: Kurtán Zs. (szerk.) *Porta Lingua 1*. Debrecen: DE. 83–94.

BOZSIK GYÖNGYVÉR

- Bozsik Gy. 2011. Kayoko Takeda: Interpreting the Tokyo War Crimes Tribunal: A Sociopolitical Analysis (Perspectives on Translation). *Across Languages and Cultures* Vol. 12. No. 2. 275–277.
- Bozsik Gy., Horváth I. 2011. Fordítástudomány 2011. XIII. Fordítástudományi Konferencia és FITT-öregdiák-találkozó. VIII. Fordítástudományi PhD-Konferencia. Budapest, 2011. április 7–8. *Fordítástudomány* 13. évf. 1. szám. 109–114.
- Bozsik Gy. 2011. A makropropozicionális tartalom alakulása az operafordításban. In: Boda I. K., Mónos K. (szerk.) *MANYE XX. Az alkalmazott nyelvészet ma: innováció, technológia, tradíció*. Budapest–Debrecen: MANYE–Debreceni Egyetem. 225–233.
- Bozsik Gy., Seidl-Pécs O. 2011. TRANSLATA. Ausztria, Innsbruck, 2011. május 12–24. *Fordítástudomány* 13. évf. 1. szám. 115–119.
- Bozsik Gy. 2013. Az operafordításban rejlő kihívások, különös tekintettel az énekelhetőség kritériumaira. In: Bárdosi V. (szerk.) *Tanulmányok. Nyelvtudományi Doktori Iskola*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem. 13–20.
- Bozsik Gy. 2014. Az explicitáció jelensége operai feliratok fordításában. *Fordítástudomány* 16. évf. 1. szám. 51–60.
- Bozsik Gy. 2015. Az opera fordíthatóságának kérdése. A kékszakállú herceg vára három angol nyelvű változatának összehasonlító elemzésén keresztül. *Fordítástudomány* 17. évf. 1. szám. 35–46.
- Bozsik Gy., Pataky É. 2016. Translation and Interpreting: Convergence, Contact, Interaction. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 128–131.
- Bozsik Gy. 2016. Translation Studies: Moving Boundaries. VIII. EST Congress (Aarhus, University of Aarhus, Department of Business Communication, 2016. szeptember 15–17.). *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 121–123.
- Bozsik Gy. 2016. *A lexikai kobéző és az énekelhetőség vizsgálata operaszövegek fordításában*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Bozsik Gy. 2018. Operafordítás - lehetetlen küldetés? In: Robin E., Zachar V. (szerk.) *Fordítástudomány ma és holnap*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 19–41.

Bozsik Gy. 2019. Singability in Opera Translation: Seven Translations into Hungarian of Mozart-da Ponte's The Marriage of Figaro. In: Sohár A. (szerk.) *Getting translated*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, Pázmány Péter Katolikus Egyetem. 79–88.

CSIBORNÉ HORVÁTH ANDREA

Csiborné Horváth A. 2022. Milena Houžvičková, Jana Hoffmannová: Čeština pro překladatele. Základy teorie, interpretace textů, praktická cvičení. *Fordítástudomány* 24. évf. 1. szám. 142–145.

Károly K., Csiborné Horváth A., Engel I., Van Waarden F. 2022. A makrostruktúra új-rateremtése műfordításban: esettanulmány Salinger The Catcher in the Rye című művének két magyar fordításáról. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 41–81.

CSEH LILLA ZSÓFIA

Cseh L. Zs., Galac Á. 2021. CLIC 2021. The Third Cultural Linguistics International Conference (Széchenyi István Egyetem, online konferencia, 2021. június 16–18.) *Fordítástudomány* 23. évf. 2. szám. 123–124.

Cseh L. Zs. 2021. Össznyelvész Konferencia 2020 (ELTE BTK Nyelvelméleti Kutatóközpont, online konferencia, 2020. december 22.). *Fordítástudomány* 23. évf. 1. szám. 105–106.

Cseh L. Zs. 2022. A mangafordítás szemiotikai kérdései és Mona Baker új ekvivalencia-elmélete. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 131–149.

DANKÓ SZILVIA

Robin E. et al. 2016. Fordítástudomány és korpuszkutatás. Bemutatkozik a Pannónia Korpusz. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 5–26.

Benedek E., Dankó Sz. 2017. Fordítástudomány 2017. XIX. Fordítástudományi Konferencia. XIV. Fordítástudományi PhD-konferencia. *Fordítástudomány* 19. évf. 1. szám. 119–122.

Dankó Sz., Nagy A. L., Szegh H. 2017. Tetten ért kreativitás. Fordítás, újrafordítás és újraszerkesztés. *Filológia.hu* 8. évf. 2. szám. 4–25.

Dankó Sz. 2017. Alulreprezentált célnyelvi elemek a fordításban, avagy a “szokott” esete. *Fordítástudomány* 19. évf. 1. szám. 75–84.

Dankó Sz., Csizér K. 2022. Statisztikai próbák a Fordítástudományi kutatásokban. In: Klaudy K., Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatásmódszertanába I*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék, MANYE, Fordítástudományi Szakosztály. 59–76.

Dankó Sz. 2022. *Alul- és felülreprezentált elemek a fordított szövegekben*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

ĐELATOVIĆ SONJA

- Klaudy K., Đelatović S. 2022. Intertextuális referenciák fordítása angolról magyarra és horvátra. In: Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek, nyelvváltozatok, következmények II.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Đelatović S. 2022. Lábjegyzetek alkalmazása mint fordítási norma a kultúraspecifikus kifejezések fordításában. In: Nagy S. I. (szerk.) *A nyelv mint lelkünk tükré.* Budapest: MTA Modern Filológiai Társaság. 78–89.
- Đelatović S. 2022. Kommunikáció és nyelv IV. Nyelvi közvetítés a Kárpát-medencében a pandémia idején: Eszéki Josip Juraj Strossmayer Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, online konferencia, 2021. december 3–4. *Fordítástudomány* 24. évf. 1. szám. 122–126.

DUDITS ANDRÁS

- Dudits A. 2005. Korlátozott betűhiba-észlelési képesség és a fordítói korrektúraolvasás szerepe a fordításban. *Fordítástudomány* 7. évf. 2. szám. 67–79.
- Dudits A. 2005. Fordítástudomány 2005. Fordítástudományi Konferencia és FTT-öregdiák-találkozó. *Nyelvinfo* 13. évf. 2–3. szám. 30–32.
- Dudits A. 2006. A fordítói olvasást meghatározó részképességek és értékelésük a fordítóképzésben. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás 2005–2006.* Gödöllő: Szent István Egyetem, GTK. 118–136.
- Dudits A. 2007. A fordítói olvasás elméleti és gyakorlati kérdései. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 7. évf. 1–2. szám. 151–165.
- Dudits A., Németh D. 2007. Mély feldolgozás és kettős nyelvi kódolás a fordítói olvasásban: a fordítói elemző olvasás elméleti háttere és kísérleti vizsgálata. *Fordítástudomány* 9. évf. 2. szám. 5–22.
- Dudits A. 2011. *A fordítói olvasás kognitív és gyakorlati mechanizmusai.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Dudits A. 2017. Kogníció és metakogníció a fordításban és a fordítóképzésben. In: Kóbor M., Csikai Zs. (szerk.) *Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez.* Pécs: Kontraszt Plusz Kft. 52–72.
- Dudits A. 2018. A deklaratív tudás és a szakmai kommunikációs készség jelentősége a fordításban. In: Dombi J., Farkas J., Gúti E. (szerk.) *Aszimmetrikus kommunikáció – aszimmetrikus viszonyok.* Bicske: SZAK Kiadó. 508–523.
- Dudits A. 2018. Az átváltási műveleteken túl. A fordítási műveletek és eljárások taxonómiája. *Fordítástudomány* 20. évf. 2. szám. 27–51.
- Dudits A. 2018. A kommunikációs folyamatok relevanciája a fordítási szolgáltatás minőségének értékelése szempontjából. In: Hilóczki Á., Fischer M., Szabó Cs. (szerk.) *Fókuszban a fordítás értékelése.* Budapest: BME, Idegen Nyelvi Központ. 105–124.
- Dudits A. 2019. A fordítói reflexió mint a fordítói kompetencia kulcseleme. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 14. évf. 2. szám. 89–101.
- Dudits A. 2019. A fordításban szerepet játszó nyelvi folyamatok osztályozásának didaktikai jelentősége. *Modern Nyelvoktatás* 25. évf. 1. szám. 15–28.

- Dudits A. 2019. A fordításspecifikus metanyelvi ismeretek szerepe a professzionális fordításban. In: Szoták Sz. (szerk.) *Diszciplínák találkozása: nyelvi közvetítés a XXI. században*. Budapest: OFFI Zrt. 57–71.
- Dudits A. 2020. A fordítási folyamat művelet- és eljárásalapú konceptualizálása. In: Fóris Á. (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 120–125.

ENDREINÉ SZEMŐK ILDIKÓ

- Endreiné Szemők I. 2020. www.szotar.net, az Akadémiai Kiadó online szótároldala. *Fordítástudomány* 22. évf. 1. szám. 131–136.

ENGEL IZOLDA

- Károly K., Csiborné Horváth A., Engel I., Van Waarden F. 2022. A makrostruktúra új-rateremtése műfordításban: esettanulmány Salinger *The Catcher in the Rye* című művének két magyar fordításáról. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 41–81.
- Engel I. 2022. OFFI Akadémia. XXIV. Fordítástudományi Konferencia. (Online konferencia, 2022. március 25.) *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 167–171.
- Engel I. 2022. Jogi szövegek lektorálása és közérthetőség. In: Robin E. (szerk.) *Egy lektorképzés margójára*. Budapest: ELTE BTK FTT. 109–117.

FALUDI ANDREA

- Faludi A. 2013. ProFord Őszi Konferencia. *Fordítástudomány* 15. évf. 2. szám. 109–114.
- Faludi A. 2013. Slovensko–mađarský odborný terminologický slovník. (Szlovák–magyar terminológiai szótár). *Magyar Terminológia* 6. évf. 1. szám. 121–125.
- Faludi A., B. Papp E. 2014. Terminológiai csütörtök. *Nyelv és Tudomány – nyest.hu*. <https://www.nyest.hu/hirek/terminologiai-csutortok>
- Faludi A. 2015. Könyvtári adatbázisok a fordítás szolgálatában. In: Fata I., Veresné Valentinyi K. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról. 2015*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 102–110.
- Faludi A. 2015. Lexikai kohéziós vizsgálat CAT-tel fordított szövegeken. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 27–44.
- Faludi A. 2016. A terminológiai munka jelentősége az IKEA-ban a belső kommunikáció és a fordítási folyamat szempontjából. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 70–87.
- Faludi A., Fóris Á., B. Papp E., 2017. A dokumentáció a terminológiában: elvek és oktatási vonatkozások. In: Sente G., Szvath-Vecsera D., Dombi J. (szerk.) *A MANYE XXVI. Kongresszusa. Absztraktkötet*. Budapest–Pécs: MANYE–Pécsi Tudományegyetem. 24–24.
- Faludi A. 2017. A dokumentáció mint információtudomány és a terminológia kapcsolata. *Alkalmazott nyelvtudomány* 17. évf. 2. szám.
- Fóris Á., Faludi A. 2017. A dokumentáció és a dokumentum-menedzsment kapcsolatai, összefüggései a terminológiával és a fordítói gyakorlattal. *Fordítástudomány* 19. évf. 2. szám. 25–39.

- Faludi A., Fóris Á., B. Papp E. 2018. A dokumentáció a terminológiában: elvek és oktatási vonatkozások. In: Dombi J., Farkas J., Gúti E. (szerk.) *Aszimmetrikus kommunikáció – aszimmetrikus viszonyok*. Bicske: SZAK Kiadó. 739–753.
- Fóris Á., Faludi A. 2019. A terminológia mint a fordítóknak nyújtott információ- és tudásmenedzsment – történeti szempontok. In: Z. Karvalics L. (szerk.) *A fordítás kultúrhistóriája információ-történeti nézőpontból*. Szeged: Primaware. 16–17.
- Fóris Á., Faludi A. 2019. A dokumentáció és a dokumentum-menedzsment kapcsolatai, összefüggései a terminológiával és a fordítói gyakorlattal. In: Fóris Á., Bölcskei A. (szerk.) *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás*. Budapest: L’Harmattan Kiadó. 17–36.
- Fóris Á., Faludi A. 2019. A szakírás és a dokumentáció mint nyelven belüli szakfordítás. In: Fóris Á., Bölcskei A. (szerk.) *Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás*. Budapest: L’Harmattan Kiadó. 37–58.
- Faludi A. 2020. *A terminológiai munka helye és szerepe a dokumentációképzés és -fordítás komplex folyamatában*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Fóris Á., Faludi A. 2020. A műszaki dokumentáció, a szakírás és a terminológia kapcsolatainak áttekintése. In: Heltai J.I. (szerk.) *Nyelvi repertoárok a Kárpát-medencében és azon kívül*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 358–369.
- Fóris Á., Faludi A. 2020. A terminológia mint a fordítóknak nyújtott információ- és tudásmenedzsment – történeti szempontok. *Aetas történettudományi folyóirat* 35. évf. 2. szám. 37–48.
- Fóris Á., Faludi A. 2020. A terminológia mint minőségbiztosítási tényező az interkulturális transzfer folyamatában. In: Fóris Á. (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 56–62.
- Faludi A. 2021. Terminology Work in the Process of Technical Writing and Translation. Results from an Interview Survey. In: Fóris Á., Bölcskei A. (eds.) *Linguistic Research in the Fields of Content Development and Documentation*. Budapest: KRE–L’Harmattan Kiadó. 203–226.
- Faludi A. 2021. Terminológiai munka a szak(szöveg)írásban és a fordításszolgáltatásban: egy interjú kutatás eredményei. In: Fóris Á., Bölcskei A. (szerk.) *Tartalomfejlesztés és dokumentáció. Nyelvészeti kutatások*. Budapest: KRE–L’Harmattan Kiadó. 209–232.
- Fóris Á., Faludi A. 2021. Technical Writing and Documentation as Intralingual Technical Translation. In: *Linguistic Research in the Fields of Content Development and Documentation*. Budapest: L’Harmattan Kiadó. 157–176.
- Fóris Á., Faludi, A. 2021. The Role of Documentation and Document Management in Translation and Terminology. In: *Linguistic Research in the Fields of Content Development and Documentation*. Budapest: L’Harmattan Kiadó. 139–156.
- Fóris Á., Faludi A. 2022. A lexikográfia mint tantárgy a felsőoktatásban – a magyartanár és a magyar mint idegen nyelv tanári képzésben és a terminológia mesterszakon. In: Eöry V., Tóth Á. (szerk.) *A szótár az oktatásban*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 9–26.

FARKAS ILDIKÓ

- Farkas I. 2007. A fordítói szabadság korlátai az Európai Unió intézményeiben. *Fordítástudomány* 9. évf. 2. szám. 98–105.

- Farkas I. 2007. Terminológiai munka az Európai Unió Tanácsának magyar nyelvi fordítóosztályán. In: Kovács K., Nagy Á. (szerk.) *Tavaszi jáde csigái. Pálffy Miklós 65. születésnapjára*. Szeged: Grimm Kiadó. 47–59.
- Farkas I. 2009. Con-Tradós? Avagy az uniós fordítók körében végzett felmérés tanulságai. *Fordítástudomány* 11. évf. 1. szám. 36–84.
- Farkas I. 2009. Impact des mémoires de traduction sur la qualité de la traduction. In: Gécszeg Zs., Kovács K., Nagy Á., Penke O., Szász G. (szerk.) *Acta Romanica Varia. Tomus XXVI*. Szeged: JATE Press. 29–41.
- Farkas I. 2011. Egy uniós irányelv témastruktúrája. *Fordítástudomány* 13. évf. 1. szám. 40–58.
- Farkas I. 2012. Entre écrit et oral: la traduction des comptes rendus in extenso (CRE) du Parlement européen. *Revue Internationale d'Etudes en Langues Modernes Appliquées* No 5. 50–59.
- Farkas I. 2021. Robotisation du traducteur par TAO interposée. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae: acta romanica* Vol. 32 No. 1. 267–278.

PUKLUS MÁRTA

- Farkasné Puklus M. 2014. A német–magyar munkahelyi kommunikáció interkulturális összefüggéseinek vizsgálata pragmatikai szempontból. In: *Nyelv, társadalom, kultúra: interkulturális és multikulturális perspektívák I-II*. Budapest: MANYE–Tinta Könyvkiadó. 736–741.
- Farkasné Puklus M., Klauzy K. 2014. Interjú Klauzy Kinga professzor asszonnyal. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 9. évf. 2. szám. 13–19.
- Farkasné Puklus M. 2014. Hogyan adhatunk hatékony visszajelzést a fordítóképzésben? *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 9. évf. 2. szám. 146–164.
- Farkasné Puklus M. 2015. Mit üzen a 2010/64/EU Irányelv? In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 45–73.
- Farkasné Puklus M. 2016. Bírósági tolmácsolás – alapelvek és elvárások. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 40–52.
- Farkasné Puklus M. 2017. EULITA Konferencia Bécsben. *Magyar jogi nyelv* 1. évf. 1. szám. 37–40.
- Farkasné Puklus M. 2017. Tamás Dóra Mária: Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén. *Fordítástudomány* 19. évf. 2. szám. 113–116.
- Farkasné Puklus M. 2018. Nyelv és jog – miskolci kutatások. In: Robin E., Zachar V. (szerk.) *Fordítástudomány ma és holnap*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 57–70.
- Farkasné Puklus M. 2018. Court Interpreting Research in Hungary – Judges' Expectations. In: Horváth, I. (ed.) *Latest trends in Hungarian translation studies*. Budapest: OFFI. 99–121.
- Farkasné Puklus M. 2018. Nyelv és jog konferencia Hannoverben. 6. Fachkonferenz Sprache und Recht Hannover, 2017. október 14-15. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 13. évf. 1. szám.
- Farkasné Puklus M. 2018. Tolmácsolás a tárgyalóteremben. „Elvesztettem a fonalat, hol tartunk?”. In: Szabó M., Vinnai E. (szerk.) *A törvény szavai: Az OTKA-112172 kutatási*

- zárókonferencia anyaga Miskolc, ME – MAB, 2018. május 25. Miskolc: Bibo Kiadó. 223–240.
- Farkasné Puklus M. 2019. *A bírósági tolmácsolás nyelvi és nyelven kívüli tényezői, a bírói elvárások és a tolmács szerepe*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Farkasné Puklus M. 2019. Sprachliche und außersprachliche Faktoren des Gerichtsdolmetschens erste Ergebnisse eines ungarischen Forschungsprojektes. In: Kegyes E., Kriston R., Schönerberger, M. (eds.) *Sprachen, Literaturen und Kulturen im Kontakt*. Hamburg: Verlag Dr. Kovac.
- Farkasné Puklus M. 2019. Két tolmácsolt bírósági eset tanulságai. In: Horváth I. (szerk.) *TransELTE 2018*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 81–90.
- Farkasné Puklus M. 2019. A tárgyalóteremben zajló tolmácsolás két aspektusa egy empirikus kutatás tükrében. In: Szoták Sz. (szerk.) *Diszciplínák találkozása: nyelvi közvetítés a XXI. században*. Budapest: OFFI. 111–119.
- Farkasné Puklus M. 2020. Az érem másik oldala. Hogyan tudnak együttműködni a jogi szakemberek a bírósági tolmáccsal? In: Szabó Cs., Bakti M. (szerk.) 2020. *Iránytű a tolmácsolás oktatásához. A kompetenciafejlesztés új fókuszai*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 197–210.
- Farkasné Puklus M. 2023. Dušan Tellinger: Der kulturelle Hintergrund des Translats – Kultur als Substanz der Kommunikation. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 8. évf. 1. szám. 113–116.
- Farkasné Puklus M. 2023. Beszámoló két tavaszi konferenciáról. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 8. évf. 2. szám. 113–116.

FÁY (CSEHÓ) TAMÁS

- Csehó T. 2005. Michael Schreiber: Übersetzung und Bearbeitung. Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs. *Fordítástudomány* 7. évf. 1. szám. 127–130.
- Csehó T. 2006. A fordításszemponitú szövegelemzés. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás: Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális kutatási témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar. 76–87.
- Csehó T. 2007. Übersetzungsrelevante Analyse und kritische Übersetzung eines deutschen Zeitungsartikels. *Germanistische Studien* Vol. 6. 63–80.
- Csehó T. 2008. Untersuchung des sekundären Foreigner Talk in der ungarischen Übersetzung des Werkes ‚Ganz unten‘ von Günter Wallraff. *Germanistik als Kulturvermittler: Vergleichende Studien (Humaniora: Germanistica 3)*. Tartu: Universität Tartu. 53–66.
- Csehó T. 2009. Nigel Armstrong, Federico M. Federici (eds): Translating Voices, Translating Regions. *Fordítástudomány* 11. évf. 1. szám. 130–134.
- Fáy T. 2010. *A német foreigner talk másodlagos alakzatainak vizsgálata fordításelméleti szempontból*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Fáy T. 2010. A német xenolektus fordításának sajátosságairól. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 187–201.
- Fáy T. 2011. Paul Kußmaul: Verstehen und Übersetzen. Ein Lehr- und Arbeitsbuch. *Fordítástudomány* 13. évf. 1. szám. 128–132.
- Fáy T. 2012. *Sekundäre Formen des Foreigner Talk im Deutschen aus übersetzungswissenschaftlicher Sicht. Beiträge zur interkulturellen Germanistik. Band 4*. Tübingen: Günther Narr Verlag.

- Fáy T. 2013. “Fordítani annyi, mint az illatot aromává változtatni.” *Fordítástudomány* 15. évf. 1. szám. 63–74.
- Fáy T. 2017. Übersetzungssensible Kategorien des sekundären Foreigner Talk. In: Sollfrank C., Wellner J. *Mittlerin aus Europas Mitte*. Drezda: Thelem. 330–338.
- Fáy T. 2018. A fordítási folyamat empirikus vizsgálatának módszerei. In: Vermes A. (szerk.) *A fordítás arcai 2017*. Eger: EKE Líceum Kiadó. 8–15.
- Fáy T. 2020. Fordító- és tolmácsolás Németországban. *Fordítástudomány* 22. évf. 2. szám. 63–92.
- Fáy T. 2020. Möglichkeiten und Formen der Übersetzer- und Dolmetscherausbildung in Deutschland. Illényi D. (ed.) *Az Eszterházy Károly Főiskola tudományos közleményei. Tanulmányok a német nyelv és irodalom köréből, Germanistische studien* Band 12. Eger: Eszterházy Károly Főiskola–Líceum Kiadó. 213–243.
- Fáy T. 2022. Heike Elisabeth Jüngst: Audiovisuelles Übersetzen. Ein Lehr- und Arbeitsbuch. 2., überarbeitete und erweiterte Auflage. *Fordítástudomány* 24. évf. 1. szám. 137–141.

FELEKNÉ CSIZMAZIA ERZSÉBET

- Felekné Csizmazia E. 2014. Szabari Krisztina. *Fordítástudomány* 14. évf. 1. szám. 104–107.
- Felekné Csizmazia E. 2014. Kollégák és tanítványok visszaemlékezései. *Fordítástudomány* 14. évf. 1. szám. 110–118.
- Felekné Csizmazia E. 2014. Szabari Krisztina műveinek jegyzéke. *Fordítástudomány* 14. évf. 1. szám. 119–120.
- Felekné Csizmazia E. 2014. A fordítás és a tolmácsolás határán: a blattolás kutatása. *Fordítástudomány* 14. évf. 2. szám. 24–36.
- Felekné Csizmazia E. 2016. A túlkompensálás veszélye a frazeologizmusok fordításakor. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 88–111.
- Felekné Csizmazia E. 2018. Blattolás a nyelvi közvetítők gyakorlatában. In: Robin E., Zachar V. (szerk.) *Fordítástudomány ma és holnap*. Budapest: L’Harmattan Kiadó. 42–56.
- Benedek E. et al. 2020. Záróvizsgák távolléti üzemmódban. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsolás képzésben: Oktatásmódszertani tapasztalatok a Covid-19 idején*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsolás Tanszék. 136–154.
- Felekné Csizmazia E. 2020. Mít kell tudnia egy blattolónak? Avagy miből áll a blattolói kompetencia? In: Szabó Cs., Bakti M. (szerk.) 2020. *Iránytű a tolmácsolás oktatásához. A kompetenciafejlesztés új fókuszai*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 37–58.
- Benedek E. et al. 2021. Final examinations in distance mode. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Distance education in translator and interpreter training: Methodological lessons during the Covid-19 pandemic*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsolás Tanszék. 131–148.

FISCHER MÁRTA

- Fischer M. 2005. Az intézményi soknyelvűség jövője az Európai Unióban. In: Muráth J., Oláh Á. (szerk.) *A XXI. század kihívásai a szakfordítóképzésben*. Pécs: PTE Közgazdaságtudományi Kar. 27–36.

- Fischer M. 2006. Wagner, E. et al.: Translating for the European Union Institutions. *Fordítástudomány* 8. évf. 1. szám. 100–104.
- Fischer M. 2007. Fordítás(politika) és terminológia az Európai Unióban. In: Heltai P. (szerk.) *Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia. A XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 3.* Gödöllő: MANYE – Szent István Egyetem. 806–811.
- Fischer M. 2007. Language policy at European level. In: Muráth J., Oláh-Hubai Á. (eds.) *Interdisziplinäre Aspekte des Übersetzens und Dolmetschens/ Interdisciplinary Aspects of Translation and Interpreting. Vorträge der Internationalen Tagung von Jun 23–25. 2005 an der Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Universität Pécs.* Wien: Praesens. 485–498.
- Fischer M. 2010. Európai uniós terminológia – egy levelező fórum tükrében. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozásai a fordításban.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 87–101.
- Fischer M. 2011. A fordító mint terminológus, különös tekintettel az európai uniós kontextusra. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Fischer M. 2012. Elméleti és módszertani adalék a terminológia oktatásához I. Terminológiaelméleti alapkérdések a fordításban. *Fordítástudomány* 14. évf. 2. szám. 5–30.
- Fischer M., Lesznyák Á. 2013. A befogadó növekedéstől az inkluzív növekedésig – Terminusalkotás európai uniós kontextusban. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 107–125.
- Fischer M. 2014. Elméleti és módszertani adalék a terminológia oktatásához II. *Fordítástudomány* 16. évf. 2. szám. 55–69.
- Fischer M. 2015. Terminológia a Fordítástudományban – fordítás a terminológiaelméletben. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein: Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 175–196.
- Fischer M. 2015. A fordító mint terminológus. In: Bocz Zs. (szerk.) *Porta Lingua 2015.* Budapest: SZOKOE. 93–106.
- Fischer M. 2015. Terminológiaoktatás a szakfordítóképzésben – mit, mennyit, hogyan? *Szaknyelv és szakfordítás* 8. évf. 5. szám. 41–55.
- Fischer M. 2017. Kompetenciafejlesztés a szakfordítóképzésben – örök dilemmák, régi-új módszerek és a terminológiai kompetencia. In: Kóbor M., Csikai Zs. (szerk.) *Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez.* Pécs: Kontraszt Plusz Kft. 17–49.
- Fischer M. 2018. Elméleti és módszertani adalék a terminológia oktatásához III. *Fordítástudomány* 20. évf. 2. szám. 5–26.
- Fischer M. 2018. Terminológiai tévhitek. In: Bocz Zs., Besznyák R. (szerk.) *Porta Lingua 2018.* Budapest: SZOKOE. 113–128.
- Hilóczki Á., Fischer M., Szabó Cs. (szerk.) *Fókuszban a fordítás értékelése: Tanulmányok a BME INYK Tolmács- és Fordítóképző Központ 2017. szeptember 29-30-án megrendezett Őszi Konferenciájának előadásaiból.* Budapest: BME GTK Idegennyelvi Központ.
- Fischer M. 2019. *Terminológia és fordítás.* Pécs: Institutio Kiadó.
- Besznyák R., Szabó Cs., Fischer M. (eds.) 2020. *Fit-for-Market Translator and Interpreter Training in the Digital Age.* Wilmington: Vernon Press.

- Fischer M. 2020. Developing terminology competence, with special focus on recognising terms. In: Besznyák R., Szabó Cs., Fischer M. (eds.) *Fit-for-Market Translator and Interpreter Training in the Digital Age*. Wilmington: Vernon Press. 69–89.
- Fata I., Fischer M. (szerk.) 2021. *Tudományterületek találkozása*. Pécs: PTE KTK.
- Fischer M. 2021. Szoták Szilvia (szerk.): A hiteles fordítás mint közfeladat. *Fordítástudomány* 23. évf. 1. szám. 139–144.
- Fischer M. 2021. A terminológiai kompetencia fejlesztési lehetőségei, különös tekintettel a terminusok fordítási stratégiáira. In: Fata I., Fischer M. (szerk.) *Tudományterületek találkozása*. Pécs: PTE KTK. 182–198.
- Fischer M. 2022. Horizontal and vertical terminology work in the context of EU translations. In: Bocz Zs., Besznyák R. (szerk.) *Porta Lingua* 2022. 1. szám. Budapest: SZO-KOE. 7–15.

FÖLDVÁRI MIKLÓS

- Földvári M., Klenk M. 2018. TransELTE 2018 – XX. Fordítástudományi Konferencia. *Fordítástudomány* 20. évf. 1. szám. 76–86.
- Földvári M. 2021. A Varázsfüvola magyar fordításairól. In: Nagy S. I. (szerk.) *A nyelvtudomány aktuális kérdései: Tanulmányok Nyomárkay István emlékére*. Budapest: MTA Modern Filológiai Társaság. 150–163.
- Sárvári K. F., Földvári M. 2022. A Fordítástudomány és a zenetudomány kapcsolatáról. *Fordítástudomány* 24. évf. 1. szám. 104–121.

GÖTZ ANDREA

- Götz A. 2015. Magyar és angol absztraktok retorikai szerkezetének elemzése. *Fordítástudomány* 17. évf. 2. szám. 88–116.
- Götz A. 2016. Károly Krisztina, Fóris Ágota (szerk.) A fordítás titkos ösvényein: Doktori kutatások Klauzy Kinga tiszteletére II. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 149–152.
- Götz A. 2016. Vajon in Translated Hungarian. *Acta Universitatis Sapientiae Philologica* Vol. 8. No. 3. 31–41.
- Götz A. 2016. A diskurzusjelölők fordításának kérdései. *Fordítástudomány* 18. évf. 1. szám. 5–18.
- Robin E. et al. 2016. Fordítástudomány és korpuszkutatás. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 5–26.
- Götz A. 2017. Are translations more explicit?: A corpus investigation of marked interrogative polarity in translated and non-translated Hungarian. *Alkalmazott nyelvtudomány* 17. évf. 2. szám. <http://alkalmazottnyelvtudomany.hu/wordpress/wp-content/uploads/bakti.pdf>
- Götz A. 2017. Az első magyar intermodális korpusz bemutatása. *Argumentum* Vol. 13. 126–139.
- Götz A. 2017. Translating doubt. In: Wachowski, W., Kövecses Z., Borodo, M. (eds.) *Zooming In*. Oxford: Peter Lang Verlag. 125–146.
- Robin E. et al. 2017. Translation Studies and Corpus Linguistics. *Acta Universitatis Sapientiae Philologica* Vol. 9. No. 3. 99–116.
- Götz A. 2018. Measuring Explicitation. *TranslatoLogica* Vol. 2. 156–179.

- Götz A. 2018. Az explicitáció és az -e partikula fordított magyar szövegekben. *Fordítástudomány* 20. évf. 1. szám. 5–17.
- Götz A. 2019. Diskurzusjelölők és kötőelemek gyakorisága írott és beszélt, mediált és nem mediált diskurzusokban. In: Laczkó K., Tátrai Sz. (szerk.) *Kontextualizáció és metapragmatikai tudatosság*. 291–313. Budapest: ELTE Eötvös József Collegium. 291–315.
- Götz A. 2019. *Linguistic contrast and translation universals: A corpus-based investigation of the translational use of the Hungarian pragmatic marker vajon ("I wonder")*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Götz A. 2020. Tolmácsolási korpuszok az önálló tanulásban és a távoktatásban. In: Jánk I., Tomesz T., Domonkosi Á. (szerk.) *A digitális oktatás nyelvi dimenziói: Válogatás a PeLiKon2020 oktatásnyelvészeti konferencia kerekasztal-beszélgetéseiből és előadásaiból (Kálmán László emlékére)*. Budapest: Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Líceum Kiadó. 265–275.
- Götz A. 2020. Discourse markers and connectives in interpreted Hungarian discourse: A corpus-based investigation of discourse properties and their interdependence. *Beszéltudomány – Speech Science* 2020. 259–284.
- Götz A. 2020. Diskurzusjelölők és kötőelemek a magyar szinkrontolmácsolt és eredeti diskurzusban. In: Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) 2020. Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Fókuszban a fordított és a tolmácsolt szöveg*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar–MANYE. 329–349.
- Götz A. 2021. Hedging in interpreted speech: Cognitive hedges in English and Hungarian interpreting. In: Almann, A., Gu, Ch. (eds.) *Translation as a Set of Frames*. Abingdon: Routledge of Taylor and Francis Group. 147–164.
- Götz A. 2022. Frequency of connectives in original and interpreted Hungarian discourse. In: Fóris Ág. (szerk.) *Nyelvek, nyelvváltozatok, következmények II*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 35–49.
- Götz A. 2022. Tolmácsolási korpuszok az önálló tanulásban és a távolléti oktatásban. In: Jánk I., Tomesz T., Domonkosi Á. (szerk.) *A digitális oktatás nyelvi dimenziói: Válogatás a PeLiKon2020 oktatásnyelvészeti konferencia kerekasztal-beszélgetéseiből és előadásaiból*. Eger: Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Líceum Kiadó. 265–275.
- Götz A. 2022. Az angol–magyar hallgatói utószerkesztés tulajdonságai. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 15. évf. 3. szám. 148–160.
- Götz A. 2022. Kovács Tímea, Adorján Mária (szerk.): Korpusznyelvészet és nyelvi közvetítés. *Fordítástudomány* 24. évf. 1. szám. 133–136.
- Götz A. 2022. A hozzáadott diskurzusjelölők stratégiai szerepe a magyar-angol tolmácsolásban. *Fordítástudomány* 24. évf. 1. szám. 17–31.

HARSÁNYI ILDIKÓ

- Harsányi I. 2008. Metaforarendszerek fordítása – sajtószövegek elemzése kognitív megközelítésből. *Fordítástudomány* 10. évf. 1. szám. 42–60.
- Harsányi I. 2008. Cay Dollerup: Basics of Translation Studies. *Fordítástudomány* 10. évf. 2. szám. 97–101.
- Harsányi I. 2010. A metafora mint az alternatív konceptualizáció eszköze a fordításban. *Fordítástudomány* 12. évf. 2. szám. 5–23.

- Harsányi I. 2010. Michaela Wolf – Alexandra Fukari (eds.): Constructing a Sociology of Translation. Benjamins Translation Library. 74. *Fordítástudomány* 12. évf. 2. szám. 139–143.
- Harsányi I. 2010. A politikai ideológiák hatása a sajtónyelv metaforahasználatára. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 10. évf. 1–2. szám. 139–156.
- Harsányi I. 2010. A politikai ideológiák hatása a sajtónyelv metaforahasználatára. *Alkalmazott nyelvtudomány* 10. évf. 1–2. szám. 139–155.
- Harsányi I. 2010. A metafora mint az alternatív konceptualizáció eszköze a fordításban. *Fordítástudomány* 12. évf. 2. szám. 5–23.
- Harsányi I., Robin E. 2015. Az ELTE Fordítástudományi Doktori Programjában végzett kutatásokhoz kapcsolódó hallgatói publikációk (2003-2015). In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein: Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 301–338.
- Harsányi I. 2015. Repertórium I. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein: Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 233–256.
- Harsányi I. 2015. Repertórium II. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein: Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 257–280.
- Harsányi I. 2015. *A fordítás mint kontextus a metaforák konceptualizációs folyamatában.* Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

HORVÁTH ÁGNES

- Horváth Á. 2018. Egészségtudományi szakfordítás – Műfajok és feladattípusok. In: Dróth J. (szerk.) *Gépiesség és kreativitás a fordítási piacon és az oktatás különböző szintjein.* Budapest: L'Harmattan Könyvkiadó. 61–70.
- Horváth Á. 2021. Developing Genre Awareness in Medical Translation Training – Introducing a Genre Typology and Translation Guide. *Working Papers in Language Pedagogy* Vol. 16. 1–17.
- Horváth Á., Molnár P. 2021. A review of patient safety communication in multicultural and multilingual healthcare settings with special attention to the U.S. and Canada. *Developments in Health Sciences* Vol. 4. No. 3. 49–57.
- Horváth Á., Székács A. J., Csorvási Á. 2021. Egészségtudományi tolmácsolás. *Fordítástudomány* 23. évf. 2. szám. 45–65.
- Horváth Á. 2021. Egészségtudományi szakfordítóképzés a Semmelweis Egyetemen. *Fordítástudomány* 23. évf. 21. szám. 63–81.
- Horváth Á. 2023. Betegbiztonság és hatékony kommunikáció multikulturális és többnyelvű egészségügyi intézményekben – Nemzetközi jó gyakorlatok hazai adaptálásának lehetőségei. *Alkalmazott nyelvtudomány* Különszám: Egészségügyi kommunikáció 2023/1. szám. 5–34.
- Horváth Á. 2016. *Betegbiztonság és kommunikáció a fordításban: A magyarról angolra fordított beleegyező nyilatkozat fordításának korpuszalapú műfaji elemzése.* Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

HORVÁTH PÉTER IVÁN

- Horváth P. I. 2002. Mitől hiteles a fordítás? *Fordítástudomány* 4. évf. 2. szám. 37–45.

- Horváth P. I. 2004. Közigazgatási reáliák a hiteles fordításban. *Fordítástudomány* 6. évf. 2. szám. 31–37.
- Horváth P. I. 2004. Alberto Álvarez Lugrís: Os falsos amigos da tradução. Criterios de estudio e clasificación. *Modern Filológiai Közlemények* 6. évf. 2. szám. 97–99.
- Horváth P. I. 2006. Károly Krisztina – Fóris Ágota (eds.) New Trends in Translation Studies. In: Honour of Kinga Klaudy. *Magyar Tudomány* 7. 897.
- Horváth P. I. 2008. Személynevek a szakfordításban. *Névtani Értesítő* 30. 35–41.
- Horváth P. I. 2010. Fordítási eredetű változások a mai magyar nyelvben. In: Balázs G. (szerk.) *Jelentés a magyar nyelvről 2006–2010*. Budapest: Inter Kht. 105–130.
- Horváth P. I. 2010. *A lektori kompetencia*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Horváth P. I. 2011. *A szakfordítások lektorálása. Elmélet és gyakorlat. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 117*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Horváth P. I. 2011. Fordítástudomány. In: Balázs G. (szerk.) *Nyelvészetről mindenkinek. 77 nyelvészeti összefoglaló*. Budapest: Inter Kht. 92–96.
- Horváth P. I. 2011. A fordítások lektorálási szempontjai. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról. 2010–2011*. Gödöllő: Szent István Egyetem. Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar. 40–58.
- Horváth P. I. 2015. *(Ny)elvi kérdések*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Horváth P. I. 2016. Nyelvhelyesség: eszmény és valóság között. *Szaknyelv és szakfordítás* 14. évf. 1. szám. 60–66.
- Horváth P. I. 2018. A fogalmazás apró műhelytitkai a hiteles fordításban. *Magyar jogi nyelv* 2018. 1. szám. 19–24.
- Horváth P. I. 2018. Tényleg hosszabbak a fordítások? In: Robin E., Zachar V. (szerk.) *Fordítástudomány ma és holnap*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 111–125.
- Horváth P. I. 2019. Lehet, nem kell a hogy? In: Hódi É. (szerk.) *Nyelvhasználati változások napjainkban*. Ada: Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület. 97–112.
- Horváth P. I. 2019. Hiteles fordítás és terminológia – 1000 szó tükrében. In: Sztóák Sz. (szerk.) *Diszciplínák találkozása: nyelvi közvetítés a XXI. században*. Budapest: OFFI Zrt. 220–246.
- Horváth P. I. 2021. Közérthetőség a szakfordításban. *Magyar jogi nyelv* 2021. 1. szám. 36–38.
- Horváth P. I. 2022. Mire (nem) jók a párhuzamos szövegek? *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 116–130.

HUTTERER MIHÁLY

- Hutterer M. 2005. Challenges of Multidimensional Translation – MUTRA. EU High Level Scientific Conference Series – Marie Curie Saarbrücken, Germany, 2–6 May 2006. *Across Languages and Cultures* Vol 6. No. 2. 261–266.
- Hutterer M. 2005. Cross-cultural Transfer of Lifestyles and Values in Advertising Translation. In: Muráth J., Oláh-Hubai Á. (eds.) *Interdisziplinäre Aspekte des Übersetzens und Dolmetschens/ Interdisciplinary Aspects of Translation and Interpreting. Vorträge der Internationalen Tagung von Jun 23–25, 2005 an der Wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Universität Pécs*. Wien: Praesens. 189–203.

- Hutterer M. 2006. Geryzmisch-Arbogast, H. et al. (eds.) *Textologie und Translation. Across Languages and Cultures* Vol. 7. No. 1. 135–142.
- Hutterer M. 2006. Preparing a Student Project in the Field of Advertising Translation. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás: Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális kutatási témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar. 88–99.
- Hutterer M. 2007. Die nutzbringende Anwendbarkeit der Erkenntnisse der Verständlichkeitsforschung in der Werbeübersetzung anhand zweier Texte (Original und Übersetzung). In: Horváth K., Fekete Á. (eds.) *Linguistische Beiträge ungarischer Nachwuchsgermanisten. Referate der III. Linguistischen Tagung ungarischer Nachwuchsgermanisten 6–7. April 2006. (Budapester Beiträge zur Germanistik Bd. 50)* Budapest: ELTE Germanistisches Institut. 45–67.
- Hutterer M. 2007. Cross-cultural Transfer of Lifestyles and Values in Advertising Translation. A brief definition of advertising, culture and values. In: Muráth J., Oláh-Hubai Á. (eds.) *Interdisziplinäre Aspekte des Übersetzens und Dolmetschens. Interdisciplinary Aspects of Translation and Interpreting*. Wien: Praesens. 189–201.
- Hutterer M. 2007. CETRA 2007 19th Summer Research Seminar, Leuven 2007. Aug. 20–31. *Fordítástudomány* 9. évf. 2. szám. 110–114.
- Hutterer M. 2009. “MuTra Advanced Training, International PhD School at Titelbild Subtitling and Translation GmbH (25–27 January 2008)” *Across Languages and Cultures* Vol. 10. No. 1. 135–139.
- Hutterer M. 2010. Audiovisuelle Translation (AVT) und Audio Description (AD): Wie blinde und sehbehinderte Menschen Zugang zu audiovisuellen Informationen erhalten. In: Korencsy O. (ed.) *Der übersetzte Alltag – Ein Einblick in die translato-logischen Problemlösungsstrategien. Budapester Beiträge zur Germanistik*. Bd. 56. 91–105.
- Hutterer M. 2010. Audio Description (AD), avagy hogyan teszik hozzáférhetővé az audiovizuális információkat vakok és gyengén látók számára. *Fordítástudomány* 12. évf. 1. szám. 63–70.
- Hutterer M. 2010. *Szövegkibéző feliratozott filmelőzetesekben*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Hutterer M. 2012. Untertitelt Filmvorschauen als Beispiele audiovisueller Translation. In: Bárdosi V., Gósy M., Péteri A. (szerk.) *Tanulmányok: Nyelvtudományi Doktori Iskola. Asteriskos 1*. Budapest: ELTE BTK. 135–152.

JANTSITS ÁGNES

- Jantsits Á. 2003. A tolmácsolás tanításáról. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás az ezredfordulón. 30 éves az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Központja. Jubileumi évkönyv*. Budapest: Scholastica. 93–94.
- Jantsits Á. 2004. Louise Brunette et al. (eds.) The Critical Link 3. Interpreters in the Community. *Fordítástudomány* 6. évf. 2. szám. 116–120.
- Jantsits Á. 2006. A médiatolmácsolás – Új szakma, új kutatási téma. *Fordítástudomány* 7. évf. 1. szám. 46–60.

Jantsits Á. 2006. Court interpreting and legal translation in Hungary. In: Kierzkowska, D. (ed.) *Court Interpreting and legal translation in the Enlarged Europe*. Varsó: TEPIS. 34–42.

Jantsits Á. 2007. A tolmácsolás történetéből. *Fordítástudomány* 9. évf. 2. szám. 90–98.

JUHÁSZ-KOCH MÁRTA

Koch M. 2017. Irene Ranzato: Translating culture specific references on television — the case of dubbing. *Across Languages and Cultures* Vol. 18. No. 1. 155–160.

Juhász-Koch M. 2018. Hangalámondás. In: Dróth J. (szerk.) *Gépiesség és kreativitás a fordítási piacon és az oktatás különböző szintjein*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó. 125–135.

Juhász-Koch M., Sereg J. 2018. Harrison, fordítsunk! Átváltási műveletek a filmfordítás oktatásában. *Modern nyelvoktatás* 24. évf. 2–3. szám. 79–87.

Eszenyi R., Juhász-Koch M. 2019. Fordítástudomány tegnap és ma. *Fordítástudomány* 21. évf. 2. szám. 106–110.

Juhász-Koch M. 2019. A normalizáció mint fordítási stratégia a hangalámondás fordításában. *Fordítástudomány* 21. évf. 1. szám. 24–42.

Juhász-Koch M. 2020. Zanotti, S.; Ranzato, I.: Linguistic and Cultural Representation in Audiovisual Translation. *Across Languages and Cultures* Vol. 21. No. 1. 133–141.

Juhász-Koch M. 2023. *A hangalámondás fordításának műfaji és nyelvi jellegzetességei angol–magyar nyelvi irányban*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

KARÁDI GERDA

Karádi G., Robin E. 2022. TransELTE 2022 Konferencia. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 172–182.

Karádi G. 2022. Similarités et différences entre Anna la Douce de Dezső Kosztolányi et la Chanson douce de Leïla Sliman. In: Bene A. (ed.) *Phénoménologie, esthétique, historiographie*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Romanisztika Intézet Francia Tanszék. 161–166.

Karádi G. 2022. Csikai Zsuzsa, Kóbor Márta (szerk.): Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez. A műfordítás-oktatás kérdései. *Fordítástudomány* 24. évf. 1. szám. 156–161.

Károly K., Karádi G., Olgay-Fekete J., Sulyok K. 2022. A szövegkohézió újratereztése a műfordításban: esettanulmány Salinger *The Catcher in the Rye* című művének két magyar fordításáról. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 5–40.

KÁROLY ADRIENN

Károly A. 2009. Kaisa Koskinen: Translating Institutions. An Ethnographic Study of EU Translation. *Fordítástudomány* 11. évf. 1. szám. 115–118.

Károly A. 2010. EU-s szakfordítás az anglisztika alapképzésben: előzetes tanulói igények és nézetek feltárása. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás*. Gödöllő: Szent István Egyetem, GTK. 92–104.

- Károly A. 2011. Exploring learners' needs and expectations: the role of translating EU texts in English undergraduate programmes. *Working Papers in Language Pedagogy* Vol. 5. 58–85. No?
- Károly A. 2012. Translation competence and translation performance: Lexical, syntactic and textual patterns in student translations of a specialized EU genre. *English for Specific Purposes* Vol. 31. No. 1. 36–46.
- Károly A. 2013. Rethinking Perspectives in Translation Research and Practice – International Conference. Dél-Korea, Szöul, 2013. október 18–19. *Fordítástudomány* 15. évf. 2. szám. 100–105.
- Károly A. 2014. Translation in foreign language teaching: a case study from a functional perspective. *Linguistics and Education* Vol. 25. 90–107.
- Károly A. 2014. A fordítás és közvetítés változó szerepe az idegennyelv-oktatásban: a tudományos nézőpontok közeledése. *Modern Nyelvoktatás* 14. évf. 4. szám. 19–34.
- Károly A. 2014. Translating EU texts in the English BA programme: Exploring teachers' views and practices. *Working Papers in Language Pedagogy* Vol. 8. 62–79.
- Károly A. 2015. The role of translation and EU-texts in the English BA programme. *Eger Journal of English Studies* Vol. 15. 3–22.
- Károly A. 2015. *A fordítás szerepe az angol mint idegen nyelv tanulásában és oktatásában: az európai uniós szövegek fordításának vizsgálata*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Károly A. 2021. Levél Finnországból. *Fordítástudomány* 23. évf. 2. szám. 151–155.

KLENK MÁRK

- Klenk M. 2012. TermWiki. *Magyar Terminológia* 5. évf. 1. szám. 192–198.
- Klenk M. 2013. www.toposzotar.hu. *Magyar Terminológia* 6. évf. 1. szám. 125–129.
- Földvári M., Klenk M. 2018. TransELTE 2018 – XX. Fordítástudományi Konferencia. *Fordítástudomány* 20. évf. 1. szám. 76–86.
- Klenk M. 2019. EAFT Summit 2018. *Fordítástudomány* 21. évf. 2. szám. 101–105.
- Klenk M. 2019. Fordítások előkészítése és utógondozása, különös tekintettel a terminológiára. In: Dróth J. (szerk.) *Korpusz és kontrasztivitás a szakfordítás oktatásában és gyakorlatában*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, Károli Gáspár Református Egyetem. 143–156.
- Klenk M. 2019. Lexikai kohéziós eszközök változása egy sajtószöveg fordítása és lektorálása során. *Fordítástudomány* 21. évf. 2. szám. 32–45.
- Klenk M. 2019. Terminológiai változtatások az Alaptörvény különböző, angol nyelvű változataiban. In: Ludányi Zs., Grácsi T. E. *Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből 2019*. Budapest: MTA NYTI. 104–116.
- Tamás D. M., Klenk M. 2019. 150 éves az állami fordítószolgálat. *Magyar jogi nyelv* 2019. 1. szám. 40–41.
- Klenk M., Tamás D. M., Polácska E. 2020. A hiteles fordítás terminológiai támogatásának lehetőségei. In: Szoták Sz. (szerk.) *A hiteles fordítás mint közfeladat*. Budapest: OFFI. 113–130.
- Klenk M., Polácska E. 2020. Nyelvtechnológiai kihívások a hiteles fordításban. In: Szoták Sz. (szerk.) *A hiteles fordítás mint közfeladat*. Budapest: OFFI. 89–100.

Klenk M. 2020. Claudio Fantinuoli és Federico Zanettin: New directions in corpus-based translation studies. In: Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Fókuszban a fordított és a tolmácsolt szöveg*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar–MANYE. 359–365.

Klenk M. 2022. Fordítói terminológiai adatbázisok a gyakorlatban. In: Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek, nyelvátalakítók, következmények II*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

KOVÁCS MARIETTA

Kovács M. 2008. Fordítástudomány 2008. Tudományos konferencia és FTT-öregdiák-találkozó. V. Fordítástudományi PhD-konferencia. Budapest, 2008. március 27–28. *Fordítástudomány* 10. évf. 1. szám. 102–104.

Kovács M. 2008. Fordítástudomány '2008 Tudományos konferencia és FTT öregdiák találkozó. V. Fordítástudományi PhD Konferencia. *Fordítástudomány* 10. évf. 1. szám. 102–104.

Kovács M. 2012. Az európai frazeológiai univerzálék konceptualizációja és fordítási megfeleltetései. *Fordítástudomány* 14. évf. 1. szám. 48–68.

Klaudy K., Kovács M. 2016. Frazeologizmusok a szótárban és a fordításban – a fordítói kreativitásról. In: Bárdosi V. (szerk.) *Frazeológia. Az emberi világról tükrözője*. Modern Filológiai Társaság, Tinta Könyvkiadó. 119–128.

Kovács M. 2016. *A frazeológiai univerzálék fordítási aspektusai és üzenetközvetítő szerepe európai uniós kontextusban*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

KOVÁCSNÉ DUDÁS ANDREA

Kovácsné Dudás A. 2004. Beszámoló a tavaszi fordítói konferenciáról. *Modern Nyelvoktatás* 10. évf. 2–3. szám. 139–140.

Kovácsné Dudás A. 2004. High Level Scientific Conference Series III. Saarbrücken, 2004. május 4–8. *Fordítástudomány* 6. évf. 2. szám. 127–129.

Kovácsné Dudás A. 2004. Stella Neumann: Textsorten und Übersetzen. Eine Korpusanalyse englischer und deutscher Reiseführer. *Modern Filológiai Közlemények* 6. évf. 2. szám. 102–104.

Kovácsné Dudás A. 2010. *Szállodai honlapok pragmatikai elemzése az interperszonális kapcsolatok szempontjából*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

Kovácsné Dudás A. 2012. A beszélői beállítottság kontrasztív jellemzésének lehetősége pragmatikai modell alapján. *Argumentum. A Debreceni Egyetem Nyelvtudományok Doktori Iskolájának lektorált elektronikus folyóirata* 8. évf. 53–66.

KOVALIK-DEÁK SZILVIA

Károly K. et al. 2012. Szövegkohézió és sajtófordítás: Kohéziós eltolódások a hírszövegek magyar–angol fordításában. *Fordítástudomány* 14. évf. 2. szám. 30–67.

Károly K. et al. 2013. Cohesion and news translation. *Acta Linguistica Hungarica* Vol. 60. No. 4. 365–407.

- Kovalik-Deák Sz. 2013. Fordítóképzés: sokasodó kompetenciamodellek és változó piaci igények között. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Budapest: SZIE, Nyelvi Központ. 31–45.
- Kovalik-Deák Sz. 2013. Anthony Pym: On Translator Ethics: Principles for Mediation between Cultures. *Fordítástudomány* 15. évf. 1. szám. 120–126.
- Kovalik-Deák Sz. 2013. Chaim Perelman: L’empire rhétorique: rhétorique et argumentation. *Magyartanítás* 54. évf. 3. szám. 31–33.
- Kovalik-Deák Sz. 2020. Fordítástechnika szemináriumok hibrid oktatási környezetben. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben: Oktatásmódszertani tapasztalatok a Covid-19 idején*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. 6–16.
- Kovalik-Deák Sz. 2020. *Fordítóballgatók C nyelvi szókincsének asszociatív kapcsolatai a fordítói döntések hátterében*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Kovalik-Deák Sz. 2021. Dróth Júlia (szerk.): Fordítási és szaknyelvi gyakorlatok távoktatásban. *Fordítástudomány* 23. évf. 2. szám. 135–140.
- Kovalik-Deák Sz. 2021. Translation seminars in hybrid educational environments. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Distance education in translator and interpreter training: Methodological lessons during the Covid-19 pandemic*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. 6–16.

LÁNCOS PETRA LEA

- Láncos P. L. 2017. A jogi szaknyelvi lektorálás funkciói és kihívásai az ÁKR. példáján. *Magyar jogi nyelv* 1. évf. 1. szám. 28–33.
- Láncos P. L. 2017. Az ÁKR angol fordításának szaknyelvi lektorálása. *Pázmány Law Working Papers* 2017. Vol. 7. 1–9.
- Seresi M., Láncos P. L. 2017. Tolmácsolás az Európai Unió Bíróságán. *Magyar jogi nyelv* 2017. 2. szám. 1–7.
- Seresi M., Láncos P. L. 2018. Az Európai Unió intézményeinek és szerveinek dolgozó szabadúszó tolmácsok akkreditációs vizsgája. *Magyar jogi nyelv* 2018. 2. szám. 1–7.
- Seresi M., Láncos P. L. 2020. Szinkrontolmácsok együttműködése a tolmácskabinban. *Fordítástudomány* 22. évf. 2. szám. 30–43.
- Asztalos Z. et al. 2021. Számítógéppel támogatott jogi szakfordítás a gyakorlatban. *Modern nyelvoktatás* 27. évf. 3–4. szám. 140–145.
- Láncos P. L. 2021. Jogi szövegek és fordításaik közérthetőségének összehasonlító szövegtani elemzése a közigazgatási hatósági eljárásról szóló törvény és az általános közigazgatási rendtartás példáján: esettanulmány. *Magyar jogi nyelv* 2021. 2. szám. 8–19.
- Láncos P. L., Seresi M. 2021. Integrálni, nem kiváltani. *Modern nyelvoktatás* 27. évf. 3–4. szám. 113–117.
- Láncos P. L. 2021. Tolmácsolás az Európai Unió Bíróságán a pandémia idején. *Magyar jogi nyelv* 2021. 1. szám. 19–24.
- Gáspár E. et al. 2022. Beszámoló a Jogi terminológiai adatbázisok létrehozása workshopról. *Magyar jogi nyelv* 6. évf. 1. szám. 33–35.
- Láncos P. L. 2022. A tudományos kutatás jogi szabályozása. In: Klauzy K., Robin E., Seidl-Péchy O. (szerk.) *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába*. Budapest:

ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék, MANYE, Fordítástudományi Szakosztály. 123–140.

Láncos P. L. 2022. A nyelvtechnológia szerepe a kisebbségi nyelvek és a nyelvi kisebbségek társadalmi, politikai és gazdasági részvételének elősegítésében. In *Medias Res: Folyóirat a sajtószabadságról és a médiaszabályozásról* 2022. 2. szám. 67–77.

Láncos P. L. 2022. Tolmácsolás a büntetőeljárás és a fegyveres konfliktus metszetében. *Magyar jogi nyelv* 6. évf. 1. szám. 1–10.

Láncos P. L. 2022. Szabó Cs., Bakti M. (szerk.): Iránytű a tolmácsolás oktatásához. A kompetenciafejlesztés új fókuszai. *Fordítástudomány* 24. évf. 1. szám. 151–155.

Seresi M., Láncos P. L. 2022. Teamwork in the Virtual Booth—Conference Interpreters' Experiences with RSI Platforms. In: Andrew K. F., C., Kanglong, L. (eds.) *Translation and Interpreting in the Age of COVID-19*. Singapore: Springer Nature Singapore. 181–196.

LASZKÁCS ÁGNES

Károly K. et al. 2012. Szövegkohézió és sajtófordítás: Kohéziós eltolódások a hírszövegek magyar–angol fordításában. *Fordítástudomány* 14. évf. 2. szám. 30–67.

Károly K. et al. 2013. Cohesion and news translation. *Acta Linguistica Hungarica* Vol. 60. No. 4. 365–407.

Laszkács Á. 2014. Thoroczkay Miklósné: Beszédtechnikai gyakorlókönyv. *Magyar Nyelvőr* 138. évf. 2. szám. 255–258.

Laszkács Á. 2014. Huszár Ágnes: Bevezetés a gendernyelvészetbe. *Fordítástudomány* XVI. évf. 1. szám. 90–94.

Laszkács Á. 2015. Filmfordítás – nyelvi, művészi, kulturális közvetítés. *Apertúra* 10. évf. 2. szám. https://www.apertura.hu/2015/tel/laszakacs_filmforditas-%e2%88%92-nyelvi-muveszi-kulturalis-kozvetites/

Laszkács Á. 2015. Gecső T., Sárdi Cs. (szerk.) Az interkulturális kommunikáció elmélete és gyakorlata. *Fordítástudomány* 17. évf. 1. szám. 121–123.

Laszkács Á. 2021. *Frazémák újrafordítása a színpadon játszott drámákban*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

LASZLÓCZKI LÁSZLÓ

Laszlóczki L. 2021. TransELTE 2021 – OFFI Akadémia XXIII. Fordítástudományi Konferencia. *Fordítástudomány* 23. évf. 1. szám. 112–116.

Laszlóczki L. 2021. Fóris Ágota, Bölcseki Andrea (szerk.) Dokumentáció, tartalomfejlesztés és szakírás. *Fordítástudomány* 23. évf. 1. szám. 145–148.

Laszlóczki L. 2022. Basil Hatim, Jeremy Munday (eds.): Translation. An Advanced Resource Book. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 204–207.

Laszlóczki L. 2022. Egy angol nyelvű önéletrajzi könyv frazémáinak magyar fordítása. In: Nagy S. I. (szerk.) *A nyelv mint lelkünk tükré: szavak, szövegek, gondolatok*. Budapest: MTA Modern Filológiai Társaság. 154–168.

LENGYEL ISTVÁN

- Lengyel I., Kis B. 2003. Új módszerek az emberi fordítás gépi támogatásában. In: Gyimóthy T. (szerk.) *Az I. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia gyűjteményes kötete*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. 268–274.
- Lengyel I., Kis B., Ugray G. 2004. MemoQ – új megközelítés a fordítástámogatásban. In: Gyimóthy T. (szerk.) *A II. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia gyűjteményes kötete*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. 268–274.
- Lengyel I. 2004. Group translation – exploiting synergy. In: Strotmann, B. (ed.) *Proceedings of IV Jornadas sobre la Formación y Profesión del Traductor e Intérprete*. Madrid: Universidad Europea de Madrid. <http://www.uem.es/web/fil/invest/publicaciones/web/EN/RED.HTM>
- Lengyel I., Kis B. 2005. A fordítás számítógépes segédeszközéről. In: Dobos Cs. et al. (szerk.) *Mindent fordítunk, és mindenki fordít. Tanulmánykötet Klaudy Kinga tiszteletére*. Bicske: SZAK Kiadó. 53–60.
- Lengyel I. 2004. Az Európai Unió és a túlterminologizálás. In: Cs. Jónás E., Székely G. (szerk.) *Nyelvek és nyelvoktatás Európa és a Kárpát-medence régióiban. A XIV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. Pécs–Nyíregyháza: MANYE – Bessenyei Kiadó. 213–218.
- Lengyel I. 2005. Ljuba Tarvi: Comparative Translation Assessment: Quantifying Quality. *Fordítástudomány* 7. évf. 1. szám. 122–115.
- Bánhegyi M. et al. 2006. Book Reviews. *Across Languages and Cultures* Vol 7. No. 2.
- Lengyel I. 2014. *A fordítási hiba fogalma funkcionális megközelítésben*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

LUKÁCS ANDRÁS

- Lukács A. 2006. CETRA – nyári Fordítástudományi továbbképzés. Olaszország, Misano 2006. szeptember. *Fordítástudomány* 8. évf. 2. szám. 133–135.
- Lukács A. 2007. A Fordítástudomány „szokásos” kérdései egy „szokatlan” fordítási szituációban: fordítás holt(?) nyelvre. In: Heltai P. (szerk.) *Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia. A XVI. MANYE Kongresszus előadásai. II. kötet*. Gödöllő: SZIE. 676–680.
- Lukács A. 2007. The ‘usual’ questions of Translation Studies in an ‘unusual’ situation of translation: translation into a dead(?) language. In: Mus, F. (ed.) *Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies 2006*. <http://www.kuleuven.be/cetra/papers/papers.html>
- Lukács A. 2007. CETRA 2006. Eighteenth Summer Research Seminar. Italy, Misano, 4–11. September 2006. *Across Languages and Cultures* Vol. 8. No. 1. 129–132.
- Lukács A. 2007. Michael Cronin: Across the Lines: Travel, Language, Translation. *Fordítástudomány* 9. évf. 2. szám. 140–142.
- Lukács A. 2010. A kulturális szótár mint műfaj. *Fordítástudomány* 12. évf. 1. szám. 38–49.
- Lukács A. 2011. A kulturális szótár jellemzői két olasz kulturális szótárunk alapján. In: Bocz Zs. (szerk.) *Porta Lingua 2014*. Debrecen: SZOKOE.

- Lukács A. 2011. Idegenszerűségek az útikönyvek fordításaiban. In: Váradi T. (szerk.) *V. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia online kötete*. 87–91. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. <http://www.nytud.hu/alknyelvdok11/proceedings11/>
- Lukács A. 2005. *Műfajspecifikus megfeleltetési stratégiák az útikönyvek fordításában*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Lukács A. 2015. Az útikönyvfordítás elméleti megközelítései. In Solt K. (szerk.) *Alkalmazott tudományok II. fóruma: Konferenciakötet*. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola (BGF). 359–375.
- Lukács A. 2016. Использование теории skopos при переводе путеводителей. In: Gudmanina, A. G., Szidorenka, Sz. I. (eds.) *General and Specialist Translation / Interpretation: Theory, Methods, Practice*. Kyiv: AgrarMedia Group. 216–220.

MAKKOS ANIKÓ

- Makkos A. 2010. Szövegrammatikai eszközök fordítása és alkalmazása nyelvvizsgálók fordításaiban. *Fordítástudomány* 12. évf. 2. szám. 96–22.
- Makkos A. 2010. Az EU nyelvpolitikája – a magyar elnökség nyelvi előkészítése. Budapest, 2010. november 26. *Fordítástudomány* 12. évf. 2. szám. 125–130.
- Makkos A., Robin E. 2011. Explicitáció és implicitáció a fordítói kompetencia függvényében. In: Váradi T. (szerk.) *Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia Konferenciakötet*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 93–106.
- Makkos A., Robin E. 2011. Explicitáció és implicitáció a visszafordításban. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 11. évf. 1–2. szám. 135–150.
- Makkos A. 2011. Az újrafordítások szükségességéről a Csudálatos Mary kapcsán. *Fordítástudomány* 13. évf. 2. szám. 96–106.
- Makkos A. 2011. Kell-e fordítói kompetenciával rendelkezniük a nyelvvizsgálóknak? In: *Kultúrák és nyelvek között – kompetensen. Zwischen Kulturen und Sprachen – kompetent*. Győr: NYME. 131–134.
- Makkos A. 2012. Sherry Simon: Cities in Translation. Intersections of Language and Memory. *Across Languages and Cultures* Vol. 13. No. 1. 127–132.
- Makkos A., Robin E. 2012. Fordítói műveletek a kompetencia függvényében. In: Horváthné Molnár K., Sciacovelli, A. (szerk.) *MANYE XXI. Az alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerepe: alkalmazott nyelvészeti kutatások az EU magyar elnökség évében. MANYE, Vol. 8*. Budapest–Szombathely–Sopron: MANYE–NYME. 305–318.
- Makkos A. 2013. A siker titka – egy életút tanulságai. Interjú Klaudy Kingával. In: *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején. Jubileumi évkönyv 1973–2013*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 249–256.
- Makkos A. 2014. Írásbeli szövegalkotás a közoktatásban és a közoktatás után. In: Ladányi M., Vladár Zs., Hrenek É. (szerk.) *MANYE XXIII. Nyelv – Társadalom – Kultúra. Interkulturális és multikulturális perspektívák I–II. MANYE, Vol. 10/I–II*. Budapest: MANYE – Tinta Könyvkiadó. 371–376.
- Makkos A. 2014. Translation in Professional Tourism Language Exams in Hungary. In: *Eisenstädter Europatage. 2. Internationale wissenschaftliche Sprachkonferenz „Fremdsprachen und Tourismus*.” Eisenstadt: FH Burgenland. 103–109.

- Makkos A., Robin E. 2014. Explicitation and Implication in Back Translation. *Current Trends in Translation Teaching and Learning* Vol. 1. 151–182. http://www.cctl.org/uploads/5/2/4/3/5243866/nov_27_complete_cctl_e_2014.pdf#page=159
- Makkos A. 2015. *Összehasonlítható kompetenciák anyanyelvi és fordított szövegekben*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Makkos A. 2020. A gépi fordítások funkcionalitása és használhatósága. In: Makkos A. (ed.) *Okos lét, innováció és digitalizáció – irányok, trendek és következmények. A XXIII. Apáczai-napok Tudományos Konferencia tanulmánykötete*. Győr: Széchenyi István Egyetem, Apáczai Csere János Kar. 200–209.

MALACZKOV SZILVIA

- Malaczkov Sz. 2001. Geoffrey Chaucer's translation strategies. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice* Vol. 9. No. 1. 33–44.
- Malaczkov Sz. 2018. Kóbor Márta, Csikai Zsuzsanna (szerk.): Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez. A kompetenciafejlesztés új fókuszai. *Modern Nyelvoktatás* 24. évf. 2–3. szám. 119–121.
- Malaczkov Sz. 2018. Explicitáció és implicitáció aránya nem professzionális fordítók angol-magyar felirataiban. In: Bocz Zs., Besznyák R. (szerk.) *Tudásmegosztás, értékközvetítés, digitalizáció - trendek a szaknyelvoktatásban és -kutatásban*. Budapest: SZOKOE. 41–52.
- Malaczkov Sz., Regényi P. 2018. David Orrego-Carmona, Yvonne Lee (eds.): Non-professional subtitling. *Fordítástudomány* 20. évf. 1. szám. 105–109.
- Malaczkov Sz. 2018. Gazdaság és szaknyelv (Budapest, MTA és Magyar Nyelvstratégiai Intézet, 2018. január 18.). *Fordítástudomány* 20. évf. 1. szám. 70–75.
- Malaczkov Sz. 2018. Nem professzionális TED fordítók explicitációs stratégiái. In: Dombi J., Farkas J., Gúti E. (szerk.) *Aszimmetrikus kommunikáció – aszimmetrikus viszonyok*. Bicske: SZAK Kiadó. 565–585.
- Malaczkov Sz. 2019. Feliratok didaktikai célú lektorálása. In: Fóris Á. et al. (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben: I. Terminológia, lexikográfia, fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 151–157.
- Malaczkov Sz. 2020. A vonatkozó névmások használata a feliratokban. In: Robin E., Seidl-Pécs O. (szerk.) *Fókuszban a fordított és a tolmácsolt szöveg*. Budapest: ELTE BTK–MANYE. 261–290.
- Malaczkov Sz. 2020. Subtitle revision in translator training. *Bridge: Trends and Traditions in Translation and Interpreting Studies* Vol 1. No. 1. online.
- Malaczkov Sz. 2020. Polcz Károly: Speech acts, directness and politeness in dubbing: American television series in Hungary. *Fordítástudomány* 22. évf. 1. szám. 125–130.
- Malaczkov Sz. 2020. Feliratok didaktikai célú lektorálása. In: *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben*. https://mersz.hu/hivatkozas/nyki1tlf_151-https://mersz.hu/hivatkozas/nyki1tlf_157
- Malaczkov Sz. 2020. Explicitáció és implicitáció az audiovizuális fordításban: a TED Talks feliratok elemzése. *Fordítástudomány* 22. évf. 1. szám. 46–68.

- Malaczkov Sz. 2021. Nyelvek, nyelvváltozatok, következmények. XXVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus (Pannon Egyetem, online konferencia, 2021. április 19–20.). *Fordítástudomány* 23. évf. 2. szám. 111–116.
- Malaczkov Sz. 2021. Audiovisual Translation and Accessibility: Addressing Challenging Questions (TradAC, online konferencia, 2021. február 26.). *Fordítástudomány* 23. évf. 2. szám. 104–110.
- Malaczkov Sz. 2021. A MANYE 30 éves fennállásának jubileumi konferenciája. *Fordítástudomány* 23. évf. 1. szám. 101–104.
- Malaczkov Sz. 2022. Az önkéntes fordítás jelene és jövője. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 82–115.
- Malaczkov Sz. 2022. The Routledge handbook of audiovisual translation. *Across Languages and Cultures* Vol. 23. No. 1. 111–121.

MÁNY DÁNIEL

- Mány D. 2017. Morfolexikai hamis barátok fordítási problémái a magyar, francia és angol orvosi szövegekben. In: *Adsumus* XV. 25–42.
- Mány D. 2017. Hamis barátok az orvosi szaknyelvben: francia, angol, magyar összehasonlító elemzés. In: Bocz Zs., Besznyák R. (szerk.) *Porta Lingua 2017*. Budapest: SZO-KOE. 129–136.
- Mány D. 2017. Une classification possible des faux-amis médicaux français, anglais et hongrois. In: Szilágyi K. (szerk.) *Conférences prononcées au Colloque « Filière francophone, 25 ans au service de la francophonie »*. Budapest: BGE. 41–65.
- Mány D. 2018. Paul-Otto Schmidt: Sur la scène internationale avec Hitler. *Fordítástudomány* 20. évf. 2. szám. 121–126.
- Mány D. 2018. Jean-Paul Vinay és Jean Darbelnet öröksége. *Fordítástudomány* 20. évf. 1. szám. 47–55.
- Mány D. 2019. Az orvosi eufémizmusokról angolról magyarra fordított betegtájékoztatók tükrében. *Fordítástudomány* 21. évf. 1. szám. 76–88.
- Mány D. 2019. Idegen szavak autentikus és fordított orvosi szövegekben: fordítási stratégiák angol, magyar és francia betegtájékoztatók tükrében. In: Horváth I. (szerk.) *TransELTE 2018*. Budapest: ELTE BTK Fordító és Tolmacsképző Tanszék. 23–38.
- Mány D. 2020. Idegen szavak félautomatikus elemzése autentikus és fordított orvosi szövegekben: fordítási stratégiák angolról franciára és magyarra fordított betegtájékoztatók tükrében. In: Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Fókuszban a fordított és a tolmácsolt szöveg*. Budapest: ELTE BTK–MANYE. 123–175.
- Seidl-Péché O., Mány D. 2020. Doktori disszertáció műhelyvitája a távolléti oktatásban. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben*. Budapest: ELTE BTK Fordító és Tolmacsképző Tanszék. 155–160.
- Sereg J., Mány D. 2020. Valós fordítási projekt több csoporttal a távolléti oktatás keretei között. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben*. Budapest: ELTE BTK Fordító és Tolmacsképző Tanszék. 43–57.
- Kuna Á., Mány D. 2021. „Rák, tumor, NPL”. A betegtájékoztató szövegtípusának terminológiai kérdései. In: Fóris Á., Bölcskei A. (szerk.) *Tartalomfejlesztés és dokumentáció. Nyelvészeti kutatások*. Budapest: KRE, L’Harmattan Kiadó. 361–386.

- Seidl-Péché O., Mány D. 2021. Doctoral dissertation pre-defense in an online setting. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (eds.) *Distance education in translator and interpreter training*. Budapest: ELTE BTK Fordító és Tolmácsképző Tanszék. 149–154.
- Sereg J., Mány D. 2021. A real-life translation project with several groups within the framework of distance education. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (eds.) *Distance education in translator and interpreter training*. Budapest: ELTE BTK Fordító és Tolmácsképző Tanszék. 43–56.
- Mány D. 2021. *Eufemizmusok az orvosi szakfordításban*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Mány D. 2022. Információátadás és érzelmi dimenzió az orvosi szakfordításban. *Fordítástudomány* 24. évf. 1. szám. 72–86.

MÁRTONYI ÉVA

- Mártonyi É. 2006. Eugene A. Nida: Fascinated by Languages. *Modern Nyelvoktatás* 12. évf. 2. szám. 91–92.
- Mártonyi É., Varga Á. 2007. Learners' translation – machine translation. Lexical cohesion in language learners' and machine translation. Lendvai E. (szerk.) *Translatologia Pannonica*. Pécs: PTE BTK. 80–89.
- Mártonyi É. 2007. Fordítási koncepciók – Reáliák a Harry Potter-könyvek magyar és japán fordításában. In: Heltai (szerk.) *Nyelvi modernizáció. A XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 3*. Pécs–Gödöllő: MANYE–Szent István Egyetem. 681–686.
- Mártonyi É. 2008. A fordítás mint ismeretterjesztés. A Kincses sziget két magyar fordításáról. In: Sárdi Cs. (szerk.) *Kommunikáció az információs technológia korszakában. A XVII. MANYE kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 4*. Pécs–Székesfehérvár: MANYE–Kodolányi János Főiskola. 407–412.
- Mártonyi É. 2009. Segítség vagy akadály? – a közvetítő nyelv használatának hatása a reáliák fordítására japán nyelvű szövegek magyarra fordításakor. In: Nádor O. (szerk.) *A magyar mint európai és világnyelv. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. II. kötet. MANYE, Vol. 5*. Budapest: MANYE–Balassi Intézet. 611–615.
- Mártonyi É. 2010. Öt fordító a Kincses-szigeten. A kulturálisan kötött kifejezések változása újrafordított szövegekben. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 201–215.

MOHÁCSI-GOROVE ANNA

- Mohácsi-Gorove A., Kis B. 2008. A fordító számítógépe. Bicske: Szak Kiadó. Mohácsi-Gorove A. 2008. Hatékonyság és projektszemlélet: új szelek a fordítóképzésben. *Fordítástudomány* 10. évf. 1. szám. 79–87.
- Mohácsi-Gorove A. 2008. A „bogaras” melléknév lehetséges német nyelvű fordításai. *Fordítástudomány* 10. évf. 2. szám. 76–89.
- Mohácsi-Gorove A. MemoQFest. 2009. *Fordítástudomány* 11. évf. 1. szám. 149–152.
- Mohácsi-Gorove A. 2010. A lényeglátás vizsgálata idegen nyelvű újságcikk magyar összefoglalói alapján. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban. Doktori kutatások Klauzy Kinga tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 35–59.

- Mohácsi-Gorove A. 2013. Minőségbiztosítási szabványok és gyakorlat a géppel támogatott emberi fordításban. In: Tóth Sz. (szerk.) 2013. *Társadalmi változások – nyelvi változások. A XXII. MANYE Kongresszus előadásai*. Budapest–Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. Vol. 9. 233–239.
- Mohácsi-Gorove A. 2014. Évolution de la notion de qualité. *Circuit* No. 122.
- Mohácsi-Gorove A. 2015. *A minőség fogalma a fordítástudományban és a lektorálás mint minőségbiztosítási garancia*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

MÓRICZ KRISTÓF ANDRÁS

- Móricz K. A. 2015. Aline Ferreira, John W. Schwieter (eds): Psycholinguistic and Cognitive Inquiries into Translation and Interpreting. *Fordítástudomány* 17. évf. 2. szám. 148–151.
- Móricz K. A. 2016. Információ- és kommunikáció-technológiai eszközök használata a tolmácsolásban. *Fordítástudomány* 18. évf. 1. szám. 50–63.
- Móricz K. A., Pataký É. 2017. Michaela Wolf (ed.) Interpreting in Nazi Concentration Camps, London/New York, Bloomsbury Academic, 2016. *Revue Internationale d'Études en Langues Modernes Appliquées/ International Review of Studies in Applied Modern Languages* 2017 special issue. 198–201.
- Móricz K. A. 2017. Kérdőíves felmérés a magyar konferenciatolmácsok eszközhasználatáról. *Fordítástudomány* 19. évf. 1. szám. 45–59.
- Pataký É., Móricz K. A. 2017. Irányított tolmácsolási gyakorlat – a tanulói autonómia a tolmácsolás oktatásában. *Modern Nyelvoktatás* 23. évf. 2–3. szám. 7–20.
- Móricz K. A. 2018. The Usage of ICT tools as CAI Tools in Interpreting. In: Latest trends in Hungarian translation studies. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 33–51.
- Móricz K. A. 2022. *Információ- és kommunikációtechnológiai eszközök használata a konferenciatolmácsolásban Magyarországon*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

MUJZER-VARGA KRISZTINA

- Varga K. 2003. Die Unübersetzbarkeit kulturspezifischer Elemente. In: *Theorie und Praxis des Übersetzens*. Budapest: ELTE TFK Német Tanszék. 67–78.
- Mujzer-Varga K. 2006. Hidasi Judit: Interkulturális kommunikáció. *Fordítástudomány* 8. évf. 1. szám. 119–123.
- Varga K. 2006. Balra ágazó szerkezetek fordítása magyarról németre. In: Klaudy K. (szerk.) *A világ nyelvei és a nyelvek világa. A XV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 2*. Miskolc: Miskolci Egyetem. 447–452.
- Mujzer-Varga K. 2006. A fordítói utasítás szerepe és mibenléte, illetve a szerző és a fordító együttműködése. In: Dróth Júlia (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás: tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tan székének kutatásaiból*. Gödöllő: Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar. 137–147.
- Mujzer-Varga K. 2007. Realien, kulturspezifische Elemente und Co. – Unterschiede und Veränderungen in der Auffassung kulturgebundener Lexeme. In: Horváth K., Fekete

- Á. (Hsgeb.) *Linguistische Beiträge ungarischer Nachwuchsgermanisten – Referate der III. Linguistischen Tagung ungarischer Nachwuchsgermanisten an der Universität Budapest am 6–7. April 2006*. Budapest: ELTE Germanistisches Institut. 115–128.
- Mujzer-Varga K. 2007. A reáliafogalom változásai és változatai. *Fordítástudomány* 9. évf. 2. szám. 55–84.
- Mujzer-Varga K. 2009. Falus Iván, Ollé János: Az empirikus kutatások gyakorlata. *Fordítástudomány* 11. évf. 1. szám. 125–129.
- Mujzer-Varga K. 2010. *Honosítás és idegenítés – reálialexémák megfeleltetése az egyperces novellák fordításában*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Mujzer-Varga K. 2010. Übersetzungsstrategien und Übersetzungsverfahren. In: Korencsy O. (ed.) *Der übersetzte Alltag – Ein Einblick in die translatorologischen Problemlösungsstrategien. Budapester Beiträge zur Germanistik*. Bd. 56. 52–78.
- Mujzer-Varga K. 2012. Reáliák fordítása irodalmi szövegekben. In: Dróth, Júlia (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás*. Gödöllő, Magyarország : Szent István Egyetem.
- Mujzer-Varga K. 2012. Das sprachliche Pygmalionproblem oder die Übersetzung der Sprachvarietäten. In: Brdar-Szabó R., Péteri, A., Rada, R. V.; Uzonyi, P. (szerk.) *Deutsch – grenzenlos : Festschrift für Elisabeth Knipf zum 60. Geburtstag* Budapest, Magyarország : ELTE Germanistisches Institut. 277–288.
- Mujzer-Varga K. 2014. Literatur, Sprache und Kultur: Die Übertragung kultureller Inhalte in den Minutennovellen von István Örkény. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Philosophica* Vol. 18. No. 3. 275–284.
- Varga, K. 2016. *Verfremdung und Adaptierung – Realienlexeme in den Übertragungen der Minutennovellen von István Örkény*. Hamburg: Verlag Dr. Kováč.
- Varga, K. 2020. Welche Kompetenzen braucht ein Übersetzer und wie können sie während des Studiums gefördert werden? In: Stawikowska-Marcinkowska, A., Grzeszczakowska-Pawlikowska, B. (szerk.) *Germanistinnen und Germanisten im Beruf – zwischen Ausbildung und Realität* Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. 161–172.
- Varga, K. 2022. Übersetzen oder nicht übersetzen? Möglichkeiten bei der Übersetzung von Sehenswürdigkeiten. In: Kegyes Szekeres, E., Zipser, K., (szerk.) *Kontrastive Studien zum Sprachpaar Deutsch–Ungarisch : Linguistische Betrachtungen ausgewählter systemlinguistischer und sprachkultureller Phänomene*. Hamburg: Verlag Dr. Kovac. 327–341.

NAGY ANITA

- Nagy A. 2009. „A tudomány nyelve – a nyelv tudománya.” XIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus. Eger, 2009. április 16–18. *Fordítástudomány* 11. évf. 1. szám. 115–118.
- Nagy A. 2010. Metaforák működésben. Hogyan hat a közvetítőnyelv? In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 159–171.
- Nagy A. 2011. A metonimikus konkrétság átalakulásának eltéréseiről japán– angol– magyar és japán– magyar fordításban. *Fordítástudomány* 13. évf. 1. szám. 5–21.
- Nagy A. 2011. James St. André (ed.): Thinking through Translation with Metaphors. *Across Languages and Cultures* Vol. 12. No. 2. 279–283.

NAGY JÁNOS

- Karl N., Nagy J. 2009. „A magyar mint európai és világnyelv”. *Fordítástudomány* 11. évf. 1. szám. 110–114.
- Nagy J. 2010. Hill, Harriet S. The Bible at Cultural Crossroads. From Translation to Communication. *Across Languages and Cultures* Vol. 11. No. 1. 135–145.
- Nagy J. 2011. Témastruktúra változások németről magyarra fordított újságcikkek leadjeiben. In: Boda I. K., Mónos K. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet ma: innováció, technológia, tradíció: MANYE XX*. Budapest–Debrecen: DE-MANYE. 260–267.
- Nagy J. 2012. Theme-structure analysis in leads translated from German into English. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás: Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról: 2012*. Gödöllő: SZIE GTK. 46–57.
- Nagy J. 2012. A funkcionális mondatperspektíva fogalmának felhasználása a fordításkutatásban. *Fordítástudomány* 14. évf. 2. szám. 68–79.
- Nagy J. 2016. *A kommunikatív dinamizmus (relatív) egyensúlya a fordításban*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Nagy J. 2022. Systemic Functional Linguistics and Translation Studies. *Across Languages and Cultures* Vol. 23. No. 1. 122–127.

NAGY NÓRA

- Nagy N. 2014. Kodály Zoltán tanévnitő beszédének elemzése. In: Raátz J., Tóth E. (szerk.) *A politikai beszéd*. Budapest: Trezor Kiadó. 115–119.
- Nagy N. 2014. Explicitáció A nagy Gatsby két magyar fordításában. *Fordítástudomány* 16. évf. 2. szám. 70–87.
- Nagy N. 2014. Adamikné Jászó Anna: Klasszikus magyar retorika. *Fordítástudomány* 16. évf. 2. szám. 117–119.
- Nagy N. 2015. Reáliák az Egri csillagok német és angol fordításában. *Fordítástudomány* 17. évf. 1. szám. 47–59.
- Nagy N. 2015. Ment-e a fordítástudomány által a fordító elébb? In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein*. Doktori kutatások Klauzy Kinga tiszteletére II. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 133–144.
- Nagy N. 2017. Andrew Chesterman két budapesti előadása (Budapest, ELTE FTT és PPKE 2017. április 4–5.). *Fordítástudomány* 19. évf. 2. szám. 97–100.
- Nagy N. 2020. *Nézőpont és újrafordítás: az értelmezést befolyásoló nyelvi elemek A nagy Gatsby magyar fordításaiban*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Nagy N. 2022. Gulyás Adrienn, Mudriczki Judit, Sepsi Enikő, Horváth Géza (szerk.): Klasszikus művek újrafordítása. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 195–198.

NÉMETH ANIKÓ

- Németh A. 2018. TransELTE 2018. XX. Fordítástudományi Konferencia. *Modern Nyelvroklatás* 24. évf. 4. szám. 87–91.
- Németh A. 2020. Tolmácsok az üzleti világban. In: Szabó Cs., Bakti M. (szerk.) *Iránytű a tolmácsolás oktatásához: A kompetenciafejlesztés új fókuszai*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 211–228.

- Németh A. 2021. MANYE Fordítástudományi Kutatások 1. *Fordítástudomány* 23. évf. 2. szám. 117–122.
- Németh A. 2021. Üzleti és vállalati tolmácsolás a dialógustolmácsolás kontextusában. *Fordítástudomány* 23. évf. 2. szám. 66–91.
- Németh A. 2022. Letizia Cirillo, Natacha Niemants: Teaching Dialogue Interpreting. Research-based proposals for higher education. *Modern Nyelvoktatás* 28. évf. 3–4. szám. 136–140.

NEUMAYER DÉNES

- Neumayer D. 2009. Fizikai közlemények egykor és ma. In: Bocz Zs., Besznay R. (szerk.) *Porta Lingua 2014*. Budapest: SZOKOE. 143–154.
- Neumayer D. Tudományos közlemények a fizikában: műfaj alapú vizsgálat. In: Váradí T. (szerk.) *Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia 3*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 109–122.
- Neumayer D. 2014. Kulturális különbségek a tudományos cikkek szerkezetében. *Fordítástudomány* 16. évf. 2. szám. 37–54.

OLGYAY-FEKETE JUDIT

- Károly K., Karádi G., Olgyay-Fekete J., Sulyok K. 2022. A szövegkohézió újratemetése a műfordításban: esettanulmány Salinger *The Catcher in the Rye* című művének két magyar fordításáról. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 5–40.
- Olgyay-Fekete J. 2022. Nádasdy Ádám. Kalauz a nyelvészeti gondolkodáshoz Budapest: Akadémiai Kiadó, 2020. *Modern Nyelvoktatás* 28. évf. 1–2 szám.

PAKSY ESZTER

- Paksy E. 2005. Szerző és olvasó viszonya a fordított szövegben. *Fordítástudomány* 7. évf. 1. szám. 60–70.
- Paksy E. 2005. Paul Ricoeur: Sur la traduction. *Fordítástudomány* 7. évf. 2. szám. 105–108.
- Paksy E. 2006. Jean Delisle (szerk.) Portraits de traductrices. *Fordítástudomány* 8. évf. 1. szám. 117–118.
- Paksy E. 2007. A nyelvészeti pragmatika hatása a Fordítástudományra. *Fordítástudomány* 9. évf. 1. szám. 58–68.
- Paksy E. 2010. A polifónia fogalma a fordításban. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozási pontjai a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 171–187.
- Paksy E. 2011. *Szerzői és olvasói szerepek a fordítás folyamatában*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

PATAKY ÉVA

- Bozsik Gy., Pataký É. 2016. Translation and Interpreting: Convergence, Contact, Interaction. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 128–131.
- Pataký É. 2016. A tolmácsok társadalmi helyzetének kutatása: módszertani kérdések. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 53–69.

- Robin E. et al. 2016. Fordítástudomány és korpuszkutatás. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 5–26.
- Móricz K. A., Pataky É. 2017. Michaela Wolf (ed.), *Interpreting in Nazi Concentration Camps*, London/New York, Bloomsbury Academic, 2016. *Revue Internationale d'Études en Langues Modernes Appliquées/ International Review of Studies in Applied Modern Languages* 2017. Special issue. 198–201.
- Pataky É., Móricz K. A. 2017. Irányított tolmácsolási gyakorlat – a tanulói autonómia a tolmácsolás oktatásában. *Modern Nyelvtanítás* 23. évf. 2–3. szám. 7–20.
- Robin E., Götz A., Pataky É., Szegh H. 2017. Translation Studies and Corpus Linguistics. *Acta Universitatis Sapientiae Philologica* Vol. 9. No. 3. 99–116.
- Pataky É. 2018. The Prestige of Interpreters in Hungary. In: Horváth I. (ed.) *Latest trends in Hungarian translation studies: court interpreting, conference interpreting, terminology, audiovisual translation and revision*. Budapest: OFFI. 8–33.
- Pataky É., Giczi J. 2019. The Prestige of Interpreters in Hungary – Second Part. In: *ATINER'S Conference Paper Series (2019)*. Athens: Athens Institute for Education and Research. <https://www.atiner.gr/papers/SOC2019-2703.pdf>
- Pataky É. 2023. *A tolmácsok foglalkozási presztízse Magyarországon*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

PÉNZES TÍMEA

- Pénzes T. 2008. A magyar turista utazási „kultúrája”. In: Lendvai E. (szerk.) *Translatologia Pannonica*. http://translat.btk.pte.hu/downloads/translat/translat_2008_nov.pdf
- Pénzes T. 2009. Kegyes Erika (Hrsg.) unter Mitarbeit von Ágnes Huszár. *Fordítástudomány* 11. évf. 1. szám. 147–149.
- Pénzes T. 2009. Az IDŐ ÉLŐLÉNY metafora nyelvi realizációi. In: Lendvai E. (szerk.) *Translatologia Pannonica I*. Pécs: PTE. 281–290.
- Pénzes T. 2009. Ünnepnepok és történelmi események – magyar, német és cseh lexémák kontrasztív összehasonlítása. Várad T. (szerk.) *A III. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia előadásai*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. <http://www.ny-tud.hu/alknyelvdok09/proceedings09.pdf>
- Pénzes T. 2010. Explicitáció a cseh sörfőzdei szókinccs magyarra fordításában. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 117–133.
- Pénzes T. 2010. A cseh és a magyar gasztronómiai kifejezésekben megnyilvánuló eltérő világszemlélet fordítása. In: Simigné F. S., Csetneki S. B. I., Kegyesné Sz. E. (szerk.) *Az interkulturalitás aspektusai*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó. 104–111.
- Pénzes T. 2012. A napszakok nyelvi képe. In: Bárdosi V. (főszerk.), Gósy M., Péteri A. (szerk.) *Tanulmányok. Nyelvtudományi Doktori Iskola. Asteriskos 1. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar doktori iskolák tanulmányai*. Budapest: ELTE BTK. 267–287.
- Pénzes T. 2012. *Az idő képe a magyar, a cseh és a német nyelvben*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

POLCZ KÁROLY

- Polcz K. 2008. Jorge Díaz Cintas – Aline Remael: Audiovisual Translation: Subtitling. *Across Languages and Cultures* Vol. 9. No. 2. 291–300.
- Polcz K. 2008. Az angol javaslattevő forma által megjelenített diskurzusaktusok a filmszövegek fordításában. *Fordítástudomány* 10. évf. 2. szám. 5–21.
- Polcz K. 2009. A fogyasztási cikk terminus és hiponimái a magyar–angol szakmai nyelvhasználatban. *Magyar Terminológia* 2. évf. 1. szám. 71–103.
- Polcz K. 2009. Károly Krisztina: Szövegten és fordítás. *Magyar Terminológia* 1. évf. 2. szám. 113–117.
- Polcz K. 2010. Oh, My God – Ó, te jó ég: Vallási tartalmú indulatszók és indulati kifejezések az angol nyelvű filmek magyar fordításában. *Fordítástudomány* 9. évf. 2. szám. 36–56.
- Polcz K. 2010. Az angol diskurzusaktusok direktségi szintjének változása a magyarra fordított filmszövegekben. In: Zimányi Á. (szerk.) *A tudomány nyelve – a nyelv tudománya. A XIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. Eger: B.V.B Nyomda és Kiadó Kft. 190–198.
- Polcz K. 2011. Pragmatikai ekvivalencia a beszédaktusok fordításában. *Magyar Nyelvőr* 135. évf. 2. szám. 195–214.
- Polcz K. 2011. Konvencionálisan indirekt beszédaktusok fordításának pragmatikai modellje angol–magyar nyelvpárban. In: Boda I. K., Mónos K. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet ma: innováció, technológia, tradíció. A XX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. Debrecen: MANYE/Debreceni Egyetem. 268–277.
- Polcz K. 2012. Konvencionálisan indirekt beszédaktusok az angol-magyar filmfordításban. Reményi A. Á., Sárdi Cs., Tóth Zs. (szerk.) *Távlatok a mai magyar alkalmazott nyelvészetben*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 380–390.
- Polcz K. 2012. Konvencionálisan indirekt beszédaktusok és pragmatikai ekvivalencia az angol-magyar filmszövegek fordításában. In: Horváthné Molnár K., Sciacovelli, A. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerep: XXI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus: Szombathely, 2011. augusztus 29-31*. Budapest, Sopron, Szombathely: MANYE. 151–156.
- Polcz K. 2012. *Konvencionálisan indirekt beszédaktusok az angol-magyar filmfordításban*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Polcz K. 2013. Beszédaktusok a Fordítástudományban. In: Klauzy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején: 40 éves az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 31–47.
- Polcz K. 2014. Szakfordító Szakmai Nap. *Modern nyelvoktatás* 20. évf. 1–2. szám. 140–143.
- Polcz K. 2014. Az informális nyelvezet és a szleng sztenderdizálása a filmfordításban. In: Ladányi M., Vladár Zs., Hrenek É. (szerk.) *Nyelv, társadalom, kultúra : interkulturális és multikulturális perspektívák I-II.: XXIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásából készült tanulmánykötet*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 184–188.
- Polcz K. 2014. Az explicitációs hipotézis a nyelvészeti fordításkutatásban. *NyelvVilág* 15. szám. 9–15.

- Klaudy K., Polcz K. 2015. A pragmatika és a Fordítástudomány metszéspontján. In: Bárdosi V. (szerk.) *A nyelvi pragmatika kérdései szinkron és diakron megközelítésben*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 143–152.
- Polcz K. 2015. A filmfordítás kutatása a nyelvészeti Fordítástudomány és pragmatika tükrében. *Apertúra* 10. évf. 2. szám. <https://www.apertura.hu/2015/tel/polcz-a-filmforditas-kutatasa-a-nyelveszeti-forditastudomany-es-pragmatika-tukreben/>
- Polcz K. 2016. Standardization as manipulation in film translation. In: *Audiovisual Translation. Dubbing and Subtitling in the Central European Context*. Nitra: Constantine the Philosopher University. 23–33.
- Polcz K. 2016. Konvencionálisan indirekt explicit és implicit beszédaktusok az angol–magyar filmfordításban. In: Reményi A. Á., Sárdi Cs., Tóth Zs. (szerk.) *Távlatok a mai magyar alkalmazott nyelvészetben*. Magyarország: Tinta Könyvkiadó. 380–390.
- Polcz K. 2017. Angol–magyar megfeleltetések az online marketing terminológiájában szakszótárak és internetes glosszárriumok alapján. In: Bocz Zs., Besznyák R. (szerk.) *Porta Lingua 2017*. Budapest. SZOKOE. 137–147.
- Polcz K. 2018. Beszédaktusok kontextuális tényezőinek változása az angol–magyar filmfordításban. In: Dombi J., Farkas J., Gúti E. (szerk.) *Aszimmetrikus kommunikáció – aszimmetrikus viszonyok*. Bicske: SZAK Kiadó. 586–600.
- Polcz K. 2018. Krisztina Károly: Aspects of Cohesion and Coherence in Translation (Benjamins Translation Library, 2017. xiii, 269). *Revue Internationale de la Traduction = International Journal of Translation* Vol. 64. No. 2. 334–338.
- Polcz K. 2020. A startup vállalkozások terminológiája angol–magyar internetes glosszárriumokban. *Fordítástudomány* 22. évf. 2. szám. 5–29.
- Polcz K. 2020. A direktív és kommisszív beszédaktusok közötti ütközési pontok az angol–magyar filmfordításban. In: Fóris Á. (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben*. Budapest: Akadémiai Kiadó. https://mersz.hu/hivatkozas/nyki2pdik_39-https://mersz.hu/hivatkozas/nyki2pdik_46.
- Polcz K. 2020. *Speech Acts, Directness and Politeness in Dubbing*. Oxford: Peter Lang.
- Polcz K. 2021. Gazdasági terminológia a játékfilmek fordításában. *Fordítástudomány* 23. évf. 2. szám. 24–44.

PUSZTAI-VARGA ILDIKÓ

- Pusztai-Varga I. 2008. Műfordítók mint kulturális brókerek. *Fordítástudomány* 10. évf. 2. szám. 39–47.
- Pusztai-Varga I. 2008. A forrás- és célkultúra viszonyának hatása a fordítói megoldásokra. Kulturálisan kötött kifejezések átültetése versfordítások esetén. In: Keresztes L., Laihonen, P., Maticsák S. (szerk.) *Folia Uralica Debreceniensia* 15. Debrecen: Debreceni Egyetem Finnugor Nyelvtudományi Intézet. 83–113.
- Pusztai-Varga I. 2010. A nyelvi kifejtés típusa finn versek angol és magyar fordításában. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 135–159.

- Pusztai-Varga I. 2010. (F)elszabadító fordításelmélet. A fordításelmélet oktatása a szakfordítóképzésben. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról 2009–2010*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 75–86.
- Pusztai-Varga I. 2010. Műfordítás-kutatás a nyelvészet és kultúratudomány határán. In: Lendvai E. (szerk.) *Translatologia Pannonica II*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar. FKK. 77–86. <http://transdev.btk.pte.hu/images/transpann/transl2ver6.pdf>
- Pusztai-Varga I. 2010. Emlékezés Valló Zsuzsa munkásságára. *Fordítástudomány* 12. évf. 1. szám. 75–80.
- Pusztai-Varga I. 2011. Domestication and Foreignization in Translation Studies. Finnország, Joensuu, 2011. szeptember 29. – október 1. *Fordítástudomány* 13. évf. 2. szám. 107–112.
- Pusztai-Varga I. 2013. Műfaji sokszínűség a minőség tükrében a természettudományi szakfordítóképzésben. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról 2012–2013*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 13–23.
- Pusztai-Varga I. 2013. *Kulturálisan kötött nyelvi elemek fordítási megoldásai finn versek magyar és angol fordításában*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Pusztai-Varga I. 2014. 5-ös borkóstoló, nyár, zsirosdeszka – Kreativitás a szakfordításban. In: Fata I., Veresné Valentinyi K. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról 2014*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 30–41.
- Pusztai-Varga I. 2015. Kulturálisan kötött nyelvi elemek fordítási megoldásai finn versek magyar és angol fordításaiban. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 30–41.
- Pusztai-Varga I. 2016. “Fordítanak, tehát vagyok” Önfordítás a tudományos kutatásban. In: Vermes A. (szerk.) *A fordítás arcai*. Eger: Líceum Kiadó. 152–164.
- Pusztai-Varga I. 2016. Cultural Dimensions of Poetry Translation. Translation Solutions of Culturally-Bound Lexical Elements in Hungarian and English Translations of Finnish Poems. *Acta Universitatis Sapientiae Philologica* Vol. 8. No. 3. 17–29.
- Pusztai-Varga I. 2018. Többszörös határátlépés: In: Robin E., Zachar V. (szerk.) *Fordítástudomány ma és holnap*. Budapest: L’Harmattan Kiadó. 142–157.
- Pusztai-Varga I. 2018. Élet ÉS fordítás. *Fordítástudomány* 20. évf. 1. szám. 36–46.
- Pusztai-Varga I. 2021. A műfordító hangja: a kultúráközvetítés személyes motivációi. In: Nagy S. I. (szerk.) *A nyelvtudomány aktuális kérdései*. Budapest: MTA Modern Filológiai Társaság. 418–431.
- Pusztai-Varga I. 2021. Hab a tortán: Műfordítói kompetencia a szakfordítóképzésben. In: Kóbor M., Csikai Zs. (szerk.) *Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez*. Pécs: Kontraszt Plusz Kft. 51–69.
- Pusztai-Varga I. 2022. *Mézescsók, dögcédula, szauna*, Budapest: HTSART Nyomda és Kiadó.

ROBIN EDINA

- Robin E. 2010. Fordítástudomány 2010. XII. Fordítástudományi Konferencia és FTT-öregdiák-találkozó. VII. Fordítástudományi PhDkonferencia. *Fordítástudomány* 12. évf. 1. szám. 87–92.
- Robin E. 2010. Explicitáció a lektorált fordításokban – az explicitáció mint szerkesztési művelet. *Fordítástudomány* 12. évf. 2. szám. 42–66.
- Robin E. 2010. Explicitáció a lektorált fordításokban. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 5. évf. 1. szám. 179–190.
- Robin E. 2011. Anthony Pym: Exploring Translation Theories. *Fordítástudomány* 13. évf. 1. szám. 121–128.
- Makkos A., Robin E. 2011. Explicitáció és implicitáció a fordítói kompetencia függvényében. In: Váradi T. (szerk.) *V. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia online kötete*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. www.nytud.hu/alknyelvdok11/proceedings11
- Robin E. 2011. Horváth Péter Iván: a szakfordítások lektorálása. *Fordítástudomány* 13. évf. 2. szám. 116–122.
- Makkos A., Robin E. 2011. Explicitáció és implicitáció a visszafordításban. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 11. évf. 1–2. szám. 135–150.
- Makkos A., Robin E. 2012. Fordítói műveletek a kompetencia függvényében. In: Horváthné Molnár K., Sciacovelli A. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerepe: alkalmazott nyelvészeti kutatások az EU magyar elnökség évében. A MANYE kongresszusok előadásai* 8. Budapest–Szombathely–Sopron: NYME. 305–318.
- Robin E. 2012. Fordítás és újraszerkesztés. Mit tesz a szerkesztő a fordított szöveggel? *Filológia.hu* <http://www.filologia.hu/kisebb-kozlemenyek/forditasok-ujraszerkesztese.-mit-tesz-a-szerkeszto-a-forditott-szoveggel.html>
- Robin E. 2012. Explicitáció és implicitáció a lektorálásban. In: Váradi T. (szerk.) *VI. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia online kötete*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 134–139. <http://www.nytud.hu/alknyelvdok12/proceedings12/robin2012.pdf>
- Robin E. 2013. Fordítói és lektori műveletek a fordított szövegekben. In: Tóth Sz. (szerk.) *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében. A XXII. MANYE Kongresszus előadásai*. Budapest–Szeged: MANYE–Szegedi Egyetemi Kiadó. 188–198.
- Robin E. 2013. Az explicitáció etikája. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején: 40 éves az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 49–64.
- Robin E. 2013. Egyedi nyelvi elemek a fordításban. Sonia Tirkonnen-Condit hipotézisének hatása a Fordítástudományra. *Fordítástudomány* 15. évf. 1. szám. 92–102.
- Robin E. 2014. Mit árulnak el a statisztikák a lektorált fordításokról? In: Ladányi M., Vladár Zs., Hrenek É. (szerk.) *Nyelv – társadalom – kultúra. Inter kulturális és multikulturális perspektívák. A XXIII. MANYE Kongresszus előadásai*. Budapest: MANYE–ELTE. 527–534.

- Makkos A., Robin E. 2014. Explicitation and Implication in Back-translation. *Current Trends in Translation Teaching and Learning* Vol. 5. 151–182. http://www.cttl.org/uploads/5/2/4/3/5243866/nov_27_complete_cttl_e_2014.pdf
- Robin E. 2014. Explicitation and Implication in Revised Translations. In: Veselovská, L., Janebová, M. (eds.) *Complex Visible Out There. Proceedings of the 2014 Olomouc Linguistic Colloquium*. Olomouc: Palacký University. 559–574.
- Harsányi I., Robin E. 2015. Az ELTE Fordítástudományi Doktori Programjában végzett kutatásokhoz kapcsolódó hallgatói publikációk (2003-2015). In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein*. Budapest: Eötvös Loránd University Press. 301–338.
- Robin E. 2015. Nyelvi babona a fordításokban. In: Benő A., Fazakas E., Zsemlyei B. (szerk.) *Többszervezés és kommunikáció Kelet-Közép-Európában*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület. 167–174.
- Robin E. 2015. A fordító mint lektor. In: Horváth Ildikó (szerk.) *A modern fordító és tolmács*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 35–46.
- Robin E. 2015. A fordítási univerzálék újraértelmezése. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein: Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 75–90.
- Robin E. 2015. *Fordítási univerzálék a lektorált szövegekben*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE).
- Robin E. 2015. *Fordítási univerzálék a lektorált szövegekben*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Robin E. et al. 2016. Fordítástudomány és korpuszkutatás. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 5–26.
- Robin E. 2016. Gabriela Saldanha, Sharon O'Brien: Research Methodologies in Translation Studies. *Fordítástudomány* 18. évf. 1. szám. 124–127.
- Robin E. 2016. Lektorált fordítások és eredeti magyar szövegek gépi összehasonlítása. *Fordítástudomány* 18. évf. 1. szám. 19–30.
- Robin E. 2016. The Translator as Reviser. In: Horváth I. (szerk.) *The modern translator and interpreter*. Budapest: Eötvös Loránd University Press. 45–56.
- Robin E. et al. 2017. Translation Studies and Corpus Linguistics. *Acta Universitatis Sapientiae Philologica* Vol. 9. No. 3. 99–116.
- Robin E. 2017. Border Crossings: Translation Studies and other disciplines. *Across Languages and Cultures* Vol. 18. No. 2. 323–333.
- Robin E. 2017. A lektorálás oktatásának kérdései a szakfordítóképzésben. In: Kóbor M., Csikai Zs. (szerk.) *Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez*. Pécs: Kontraszt Plusz Kft. 89–106.
- Robin E. 2017. Translation Universals Revisited. *FORUM. Revue internationale d'interprétation et de traduction / International Journal of Interpretation and Translation* Vol. 15. No. 1. 51–66.
- Regényi P., Robin E. 2018. Sabine Braun: Az audiovizuális fordítás értelmezése kognitív pragmatikai szemléletmódban. *Target* Vol. 30.
- Robin E. 2018. *Fordítási univerzálék és lektorálás*, Budapest: Szent Jeromos Alapítvány.
- Robin E. 2018. Beszámoló egy hallgatói projektről. *Fordítástudomány* 20. évf. 2. szám. 132–137.

- Robin E. 2018. Differenciált értékelés a fordítóképzésben: javítás vagy jobbítás? In: Hillóczy Á., Fischer M., Szabó Cs. (szerk.) *Fókuszban a fordítás értékelése*. Budapest: BME GTK Idegennyelvi Központ. 81–103.
- Robin E., Szegh H. 2018. A Pannónia Korpusz audiovizuális alkorpusza. In: Dróth J. (szerk.) *Gépiesség és kreativitás a fordítási piacon és az oktatás különböző szintjein*. Budapest: KRE, L'Harmattan Kiadó. 93–110.
- Robin E. 2018. Explicitáció és implicitáció az explicitég szolgálatában. In: Robin E., Zachar V. (szerk.) *Fordítástudomány ma és holnap*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 157–174.
- Robin E. 2018. The classification of revisional modifications. In: Horváth I. (szerk.) *Latest trends in Hungarian translation studies*. Budapest: OFFI. 155–163.
- Robin E. 2018. A lektorálás műveleti tipológiája - a javítás és jobbítás kategóriái. *Modern nyelvoktatás* 24. évf. 2–3. szám. 88–101.
- Robin E., Varga D.Á. (szerk.) 2018. *Fordítástudomány – Fordításban*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmacsképző Tanszék.
- Robin E., Zachar V. (szerk.) 2018. *Fordítástudomány ma és holnap*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Robin E. 2019. The Modification of Translation Universals in Revised Texts. In: Sohár A., Limpár I., Galambos D. (eds.) *Getting translated*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, PPKE. 125–147.
- Robin E. 2019. Munkaharmónia a fordításszolgáltatásban, avagy a lektorálás etikai kérdései. In: Szothák Sz. (szerk.) *Diszciplínák találkozása: nyelvi közvetítés a XXI. században*. Budapest: OFFI. 120–134.
- Seidl-Péché O., Robin E. 2019. Alkalmas-e a korpuszalapú módszer a terminuskezelési stratégiák kutatására? In: Dróth J. (szerk.) *Korpusz és kontrasztivitás a szakfordítás oktatásában és gyakorlatában*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 93–104.
- Benedek E. et al. 2020. Záróvizsgák távolléti üzemmódban. In: Meresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmacsképző Tanszék. 136–154.
- Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) 2020. Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Fókuszban a fordított és a tolmácsolt szöveg*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar–MANYE.
- Robin E. 2020. A távolléti oktatás és én. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben*. 161–170.
- Robin E. 2020. Virtuális osztályterem a fordítás technika oktatásában. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmacsképző Tanszék. 17–42.
- Robin E. 2020. Lektorálástudomány - fordításban. *Fordítástudomány* 22. évf. 2. szám. 93–106.
- Robin E., Seidl-Péché O. 2020. Korpuszalapú fordításkutatás Magyarországon. In: Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Fókuszban a fordított és a tolmácsolt szöveg*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar–MANYE. 9–24.
- Robin E., Zachar V. (szerk.) 2020. *Lektorálástudomány – fordításban*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmacsképző Tanszék.

- Seresi M., Eszenyi R., Robin E. 2020. (szerk.) *Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.
- Benedek E. et al. 2021. Final examinations in distance mode. In: *Distance education in translator and interpreter training*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. 131–148.
- Robin E. 2021. My distance learning. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Distance education in translator and interpreter training*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. 155–164.
- Robin E. 2021. Virtual classroom in the teaching of translation. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Distance education in translator and interpreter training*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. 17–42.
- Seresi M., Eszenyi R., Robin E. 2021. *Distance education in translator and interpreter training*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.
- Karádi G., Robin E. 2022. TransELTE 2022 Konferencia. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 172–182.
- Klaudy K., Robin E., Seidl-Pécs O. (szerk.) 2022. *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatás-módszertanába*. Budapest: MANYE, Fordítástudományi Szakosztály.
- Robin E., Sereg J. 2022. *Audiovizuális Fordítástudomány – fordításban*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.
- Robin E., Eszenyi R. 2022. BME TFK Őszi Konferencia Translating Europe Workshop. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 184–191.
- Robin E. 2022. Egy lektorképzés margójára. In: Robin E. (szerk.) *Egy lektorképzés margójára*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. 3–22.
- Robin E. 2022. (szerk.) *Egy lektorképzés margójára*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.

ROHONYI BORBÁLA

- Rohonyi B. 2014. The Interpreters' Newsletter: Expertise in Conference Interpreting, No. 18., 2013. *Fordítástudomány* 16. évf. 2. szám. 111–116.
- Rohonyi B. 2015. A motivációról és egyéb démonokról. Motivációkutatás a nyelvoktatásban és a fordítástudományban. *Modern Nyelvoktatás* 21. évf. 2–3. szám. 29–44.
- Rohonyi B. 2015. Birkózás az írott szöveggel szinkrontolmácsolás közben 1. *Fordítástudomány* 17. évf. 2. szám. 23–37.
- Rohonyi B. 2016. Birkózás az írott szöveggel szinkrontolmácsolás közben 2. *Fordítástudomány* 18. évf. 1. szám. 31–49.
- Rohonyi B. 2018. Simultaneous Interpreting with Text from English into Hungarian. In: Horváth I. (szerk.) *Latest trends in Hungarian translation studies*. Budapest: OFFI. 52–77.
- Rohonyi B. 2019. *A szöveggel támogatott szinkrontolmácsolás vizsgálata angol–magyar nyelvi irányban*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Rohonyi B. 2020. A szöveggel támogatott szinkrontolmácsoláshoz szükséges kompetenciák. In: Szabó Cs., Bakti M. (szerk.) *Iránytű a tolmácsolás oktatásához*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 73–86.

SÁRVÁRI KINGA FANNI

- Sárvári K. F., Földvári M. 2022. A fordítástudomány és a zenetudomány kapcsolatáról. *Fordítástudomány* 24. évf. 1. szám. 104–121.
- Sárvári K. F. 2022. translationale berlin 2022–Műfordítói fesztivál polifón együttműködésben. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 192–194.

SATO NORIKO

- Sato N. 2008. Fons Trompenaars: Riding the Whirlwind. Connecting People and Organization in a Culture of Innovation. *Fordítástudomány* 10. évf. 2. szám. 107–111.
- Sato N. 2009. A tolmács és a tolmácsolás terminusok értelmezése a japán és az európai kultúrában. *Magyar Terminológia* 2. évf. 2. szám. 237–254.
- Sato N. 2009. A terminológia tisztázásának fontossága a magyar–japán tolmácsolásban. In: *Proceedings of Symposium of the Japanese Language Education in Hungary*. Budapest: Magyarországi Japánnyelv-oktatók Társasága–Japán Alapítvány Budapest. 37–45.
- Sato N. 2014. “Tulajdonképpen kinek az oldalán állok?” A japán–magyar tolmács lojalitása. In: Váradi T. (szerk.) *Alknyelvdok8: doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 124–132.
- Sato N. 2014. *A vállalati és üzleti tolmács kettős lojalitása a magyar-japán és a japán-magyar interperszonális kommunikációban*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

SEIDL-PÉCH OLIVIA

- Péché O. 2005. Beszámoló a tavaszi fordítói konferenciáról. *Modern Nyelvoktatás* 11. évf. 2–3. szám 119–120.
- Péché O. 2005. Joanna Best – Sylvia Kalina (Hrsg.): Übersetzen und Dolmetschen: eine Orientierungshilfe. *Fordítástudomány* 7. évf. 1. szám. 125–127.
- Péché O. 2005. Az Akadémiai Kiadó II. Szótárnapja. *Fordítástudomány* 7. évf. 2. szám. 119–121.
- Péché O. 2005. a magyar fordítók és tolmácsok napja. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 5. évf. 1–2. szám. 177–179.
- Péché O. 2006. Szirmai Mónika: Bevezetés a korpusznyelvészetbe. *Fordítástudomány* 8. évf. 1. szám. 123–124.
- Péché O. 2007. A lexikai kohézió vizsgálata a fordításkutatásban – új távlatok a korpusznyelvészeti módszernek köszönhetően. *Fordítástudomány* 9. évf. 1. szám. 79–96.
- Péché O. 2007. Die Erforschung der lexikalischen Kohäsion mit korpuslinguistischen Mitteln. In: Schmitt, P. A., Jüngst, H. E. (Hrsg.): *Translationsqualität. Leipziger Studien zur angewandten Linguistik und Translatologie. Vol. 5*. Peter Lang Publishing Group. <http://www.peterlang.com/index.cfm?event=cmp.ccc.seitenstruktur.detailseiten&seitentyp=produkt&pk=40937>
- Péché O. 2007. A lexikai kohézió vizsgálata a fordításkutatásban egy korpusznyelvészeti eszközzel végzett kutatás tükrében. In: Váradi T. (szerk.) *I. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia kötete*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 114–127. <http://www.nyttud.hu/alknyelvdok/proceedings07/>

- Péché O. 2007. Korpusznyelvészeti eszköz alkalmazása a lexikai kohézió vizsgálatánál. In: Gecső T., Sárdi Cs. (szerk.) *Nyelvelmélet – Nyelvhazsználát*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 222–230.
- Péché O. 2009. Miért érdekes a lexikai kohéziós eszközhasználat vizsgálata a fordításkutatás számára? In: Menyhárt J., Presinszky K. (szerk.) *Fordítás – kétnyelvűség (Nyelvészeti tanulmányok a fordítás elméletéről és gyakorlatáról)*. Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. 27–38.
- Péché O. 2009. Analysing lexical cohesion in translation research using corpus linguistic methods. In: Váradi T. (szerk.) *Válogatás az I. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia előadásaiból*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 103–116.
- Péché O. 2009. Kimutatható-e eltolódás a fordítások kohéziós eszközhasználatában? In: Nádor O. (szerk.) *A magyar mint európai és világnyelv. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 5*. Budapest: Balassi Intézet. 635–640.
- Péché O. 2010. Szempontok a fordított szövegek sajátosságainak leírásához. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 73–85.
- Péché O. 2010. A volna – lenne előfordulási aránya fordított szövegekben. Szövegfeldolgozó eszközök alkalmazása a fordításkutatásban. In: Gecső T., Sárdi Cs. (szerk.) *Új módszerek az alkalmazott nyelvészeti kutatásban*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 238–243.
- Péché O. 2010. Korpusznyelvészeti módszer a fordításkutatásban. In: Zimányi Á. (szerk.) *A tudomány nyelve – a nyelv tudománya. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a magyar nyelv évében*. Eger: Eszterházy Károly Főiskola. 208–216.
- Péché O. 2011. Sprachliche Eigenschaften von Übersetzungen. Korpusbasierte Untersuchung für das Sprachenpaar Deutsch-Ungarisch. In: Schmitt, A., Herold, S., Weilandt, A. (Hrsg.) *Translationsforschung. Tagungsberichte der LICTRA IX. Leipziger International Conference on Translation, Interpretation Studies 19.-21.5.2010. Leipziger Studien zur angewandten Linguistik und Translatologie. Vol. 10*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 621–628.
- Bozsik Gy., Seidl-Péché O. 2011. Fordítás- és tolmácsoláskutatás: Tegnap – Ma – Holnap. Beszámoló az Első Innsbrucki Fordítás- és Tolmácsolástudományi Konferenciáról. *Fordítástudomány* 13. évf. 1. szám. 115–120.
- Seidl-Péché O., Tamás D. M. 2011. 5th Terminology Summit. Terminology 2010: Quality Matters – Terminológia 2010: Minőségügyi kérdések. Budapest, 2010. november 12–13. *Magyar Terminológia* 4. évf. 1. szám. 114–119.
- Seidl-Péché O. 2011. Translata. *Hírmondó* 9. szám. 13–16.
- Seidl-Péché O. 2012. Warum wird die Verwendung lexikalischer Kohäsionselemente bei der translatorischen Tätigkeit beeinflusst? Neues zur Beschreibung sprachlicher Eigenschaften von Übersetzungen. In: Zybatow, L., Petrova, A., Ustaszewski, M. (eds.) *Translationswissenschaft interdisziplinär: Fragen der Theorie und der Didaktik*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 275–282.
- Seidl-Péché O. 2012. *Fordított szövegek számítógépes összevetése*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Seidl-Péché O. 2013. Warum wird die Verwendung lexikalischer Kohäsionselemente bei der translatorischen Tätigkeit beeinflusst? In: Bocz Zs., Sárvári J (szerk.) *Válogatott cikkek, tanulmányok, 2010-2013*. Budapest: BME GTK INYK. 325–333.

- Seidl-Péché O. 2013. Fordítók és Tolmácsok Őszi Konferenciája. *Fordítástudomány* 15. évf. 2. szám. 106–108.
- Seidl-Péché O. 2013. Célnyelvi szövegek nyelvtechnológiai eszközökkel támogatott lexikai kohéziós vizsgálata. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 95–106.
- Seidl-Péché O. 2014. TRANSLATA II. *Fordítástudomány* 16. évf. 2. szám. 96–98.
- Seidl-Péché O. 2014. XIV. Nemzetközi SZOKOE Szaknyelvi Konferencia. *Fordítástudomány* 16. évf. 2. szám. 93–95.
- Seidl-Péché O., Pálincás M. 2014. Mono-, Bi- and Multilingual Technological Dictionaries in Hungary. In: Muráth J. (szerk.) *Hungarian lexicography III. LSP Lexicography*. 343–379.
- Seidl-Péché O., Pálincás M. 2015. Lépést tud-e tartani a műszaki szaklexikográfia a technikai fejlődéssel? In: Bocz Zs. (szerk.) *Porta Lingua 2015*. Budapest: SZOKOE. 145–157.
- Seidl-Péché O. 2015. Szakfordító szakmai nap. *Fordítástudomány* 17. évf. 1. szám. 103–107.
- Seidl-Péché O. 2016. Zu theoretischen und praktischen Aspekten des Fachübersetzens. *Acta Universitatis Sapientiae Philologica* Vol. 8. No. 3. 127–136.
- Seidl-Péché O. 2016. A műszaki szakfordítások elméleti és gyakorlati kérdései. In: Bocz Zs., Besznyák R. (szerk.) *Porta Lingua 2016*. Budapest: SZOKOE. 141–150.
- Seidl-Péché O. 2016. Hogyan irányítsuk gyermekünk nyelvi fejlődését a két- és többnyelvű környezetben? *Iskolakultúra: pedagógusok szakmai-tudományos folyóirata* 26. évf. 4. szám. 129–131.
- Seidl-Péché O. 2017. Zu theoretischen und praktischen Aspekten des Fachübersetzens. *Acta Universitatis Sapientiae Philologica* Vol 9. No. 3. 135–144.
- Seidl-Péché O. 2017. Elvárások és versenylőny: a technológiai kompetencia fejlesztése. In: Kóbor M., Csikai Zs. (szerk.) *Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez*. Pécs: Kontraszt Plusz Kft. 123–141.
- Seidl-Péché O., Kóbor M. 2018. Fordításkutatás – Fordítóképzés. *Fordítástudomány* 20. évf. 2. szám. 112–117.
- Seidl-Péché O. 2018. Dörte Andres, Klaus Kaindl, Ingrid Kurz (Hrsg): Dolmetscherinnen und Dolmetscher im Netz der Macht. Autobiographisch konstruierte Lebenswege in autoritären Regimen. *Fordítástudomány* 20. évf. 1. szám. 99–104.
- Seidl-Péché O. 2018. Milyen alapelvek mentén oktassuk a terminológiai ismereteket a szakfordítóképzésben? Bocz Zs., Besznyák R. (szerk.) *Porta Lingua 2018*. Budapest: SZOKOE. 153–163.
- Seidl-Péché O. 2018. Melyek a (szak)fordító és a fordításkutató munkáját segítő legfontosabb nyelvi korpuszok? In: Robin E., Zachar V. (szerk.) *Fordítástudomány ma és holnap*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 175–191.
- Szabó Cs., Seidl-Péché O., Ugrin Zs. 2018. Magyarországi fordítóképző intézmények SWOT-elemzése. In: Hilóczki Á., Fischer M., Szabó Cs. (szerk.) *Fókuszban a fordítás értékelése*. Budapest: BME GTK Idegennyelvi Központ. 5–54.
- Seidl-Péché O., Robin E. 2019. Alkalmas-e a korpuszalapú módszer a terminuskezelési stratégiák kutatására? In: Dróth J. (szerk.) *Korpusz és kontrasztivitás a szakfordítás oktatásában és gyakorlatában*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 93–104.

- Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) 2020. *Fókuszban a fordított és a tolmácsolt szöveg*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar–MANYE.
- Robin E., Seidl-Péché O. 2020. Korpuszalapú fordításkutatás Magyarországon. In: Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Fókuszban a fordított és a tolmácsolt szöveg*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar–MANYE. 9–24.
- Seidl-Péché O. 2020. Korpuszalapú fordításkutatás: lehetőségek és nehézségek. Fókuszban a korpuszépítés és a korpuszalapú elemzés. In: Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Fókuszban a fordított és a tolmácsolt szöveg*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar–MANYE. 79–94.
- Seidl-Péché O., Mány D. 2020. Doktori disszertáció műhelyvitája a távolléti oktatásban. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. 155–160.
- Seidl-Péché O. 2020. Az internet mint korpusz a szakfordításban. In: Kovács T., Adorján M. (szerk.) *Korpusznyelvészet és nyelvi közvetítés*. Budapest: KRE, L'Harmattan Kiadó. 109–124.
- Seidl-Péché O., Kóbor M., Sermann, E. 2020. A terminológiai kompetencia a fordítóképzésben. Egy intézményközi projekt tanulságai. In: Fóris Á. et al. (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 186–193.
- Prószéky G., Seidl-Péché O. 2021. Az alkalmazott nyelvészet és a MANYE jelene, jövője. *Modern Nyelvoktatás* 27. évf. 1–2. szám. 39–45.
- Seidl-Péché O., Mány D. 2021. Doctoral dissertation pre-defense in an online setting. In: Distance education in translator and interpreter training. 149–154.
- Seidl-Péché O. 2021. Hogyan segítheti a szaknyelvek oktatása a terminológiai konzisztencia tudatosítását? In: Fata I., Fischer M. (szerk.) *Tudományterületek találkozása*. Pécs: PTE Közgazdaságtudományi Kar. 140–150.
- Klaudy K., Robin E., Seidl-Péché O. 2022. *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába*. Budapest: MANYE, Fordítástudományi Szakosztály.
- Seidl-Péché O. 2022. Megoldásfókuszú témavezetői kísérés. In: Klaudy K., Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék, MANYE Fordítástudományi Szakosztály. 165–179.
- Seidl-Péché O. 2022. Korpusznyelvészet és fordítás(tudomány). In: Misad K. (szerk.) *Megalkuvások a fordításban: A 2021. március 10-i pozsonyi fordítástudományi konferencia előadásai*. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület. 9–24.
- Sermann E., Seidl-Péché O., Kóbor M. 2022. A fordító terminológiai feladatkörben. Egy terminuskivonatolási együttműködési projekt tapasztalatairól. In: Bocz Zs., Besznyák R. (szerk.) *Porta Lingua* 2022. 1. szám. Budapest: SZOKOE. 17–23.

SEREG JUDIT

- Sereg J. 2015. Bevezetés az audiovizuális fordításba – egy féléves szeminárium tanmenetének kialakítása. *Fordítástudomány* 17. évf. 1. szám. 19–34.
- Sereg J. 2015. Klaus Kaindl, Karlheinz Spitzl (eds): Transfiction: Research into the Realities of Translation Fiction. *Across Languages and Cultures* Vol. 16. No. 1. 149–153.

- Sereg J. 2015. Luis Pérez-Gozález: Audiovisual Translation – Theories, Methods and Issues. *Across Languages and Cultures* Vol. 16. No. 2. 321–324.
- Sereg J. 2015. Témafejlődés az ismeretterjesztő műsorok bevezető szövegeiben. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein: Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 91–110.
- Sereg J. 2016. Reáliák fordítása a Jóbarátok című tévésorozatban. *Fordítástudomány* 18. évf. 1. szám. 64–77.
- Sereg J. 2018. The Impact of Audiovisual Translation on the Language Use of the Target Language Audience. In: Horváth I. (szerk.) *Latest trends in Hungarian translation studies*. Budapest: OFFI. 131–154.
- Juhász-Koch M., Sereg J. 2018. Harrison, fordítsunk! Átváltási műveletek a filmfordítás oktatásában. *Modern Nyelvroklatás* 24. évf. 2–3. szám. 79–87.
- Sereg J., Mány D. 2020. Valós fordítási projekt több csoporttal a távolléti oktatás keretei között. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. 43–57.
- Sereg J. 2020. Feliratozástechnika oktatása távolléti oktatási rendben. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. 125–135.
- Sereg J., Mány D. 2021. A real-life translation project with several groups within the framework of distance education. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (eds.) *Distance education in translator and interpreter training*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. 43–56.
- Sereg J. 2021. Teaching subtitling technology in distance learning settings. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (eds.) *Distance education in translator and interpreter training*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. 121–130.
- Sereg J. 2021. *A szinkronnyelv befogadói értékelése és hatása az anyanyelvi nyelvhasználatra*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Robin E., Sereg J. 2022. Audiovizuális fordítástudomány – fordításban. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.

SERESI MÁRTA

- Károly K. et al. 2012. Szövegkohézió és sajtófordítás. *Fordítástudomány* 14. évf. 2. szám. 30–67.
- Károly K. et al. 2013. Cohesion and news translation. *Acta Linguistica Hungarica* Vol. 60. No. 4. 365–407.
- Seresi M. 2013. Horváth Ildikó: Interpreter Behaviour: A psychological approach. *Fordítástudomány* 15. évf. 1. szám. 127–129.
- Seresi M. 2013. A kommunikációs távolság szerepe a videókonzferenciákon távtoimácsolás esetén. *Fordítástudomány* 15. évf. 2. szám. 40–50.
- Seresi M. 2015. Nyelvi és képi információk a tolmácsolásban. In: Geccsó T., Sárdi Cs. (szerk.) *Nyelv és kép*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 241–245.
- Seresi M. 2015. Új utak a tolmácsok képzésében: virtuális órák. In: Horváth I. (szerk.) *A modern fordító és tolmács*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 193–204.

- Seresi M. 2016. *Videókonferencia a konferenciatolmácsolás oktatásában: a közvetítő médium hatása a tolmáccsal bővített kommunikációs helyzetre, valamint a pedagógiai folyamatra*. Doktori értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Seresi M. 2016. Távtolmácsolás és távoktatás a tolmácsképzésben. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Seresi M. 2016. New Paths in Interpreter Training: Virtual Classes. In: The modern translator and interpreter. 219–232.
- Seresi M., Láncoş P. L. 2017. Tolmácsolás az Európai Unió Bíróságán. *Magyar Jogi Nyelv* 2. 1–7.
- Seresi M. 2017. *Videókonferencia a konferenciatolmácsolás oktatásában: a közvetítő médium hatása a tolmáccsal bővített kommunikációs helyzetre, valamint a pedagógiai folyamatra*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Seresi M., Láncoş, P. L. 2018. Az Európai Unió intézményeinek és szerveinek dolgozó szabadúszó tolmácsok akkreditációs vizsgálata. *Magyar Jogi Nyelv* 2018. 2. szám. 1–7.
- Seresi M. 2019. Fordító- és tolmáshallgatók gyakornoki tapasztalatai: elvárások és gyakorlatok. 2. rész. *Fordítástudomány* 21. évf. 2. szám. 63–79.
- Seresi M. 2019. Hrisztova-Gotthardt Hrisztalina – T. Litovkina Anna – Barta Péter – Vargha Katalin: A közmondásferdítések ma: öt nyelv antiproverbiumainak nyelvészeti vizsgálata. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2018. 158 p./Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 203./ *Ethnographia* 130. évf. 1. szám. 149–151.
- Seresi M. 2019. A tolmácsolás szakmai standardjainak kialakulása és érvényesülése a gyakorlatban. In: Szoták Sz. (szerk.) *Diszciplínák találkozásai: nyelvi közvetítés a XXI. században*. Budapest: OFFI. 135–145.
- Benedek E., Eszenyi R., Csizmadia F. E., Robin E., Seresi M. 2020. Záróvizsgák távolléti üzemmódban. In: Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben. 136–154.
- Horváth I., Seresi M. 2020. Virtual classes. In: The role of technology in conference interpreter training. 155–178.
- Seresi M. 2020. Konzekutív tolmácsolás online oktatása aszinkron módszerekkel. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (szerk.) *Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. 92–112.
- Seresi M., Láncoş P. L. 2020. Szinkrontolmácsok együttműködése a tolmácskabinban. *Fordítástudomány* 22. évf. 2. szám. 30–43.
- Seresi M., Eszenyi R., Robin E. 2020. *Távolléti oktatás a fordító- és tolmácsképzésben*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.
- Seresi M. 2020. Fordító- és tolmáshallgatók gyakornoki tapasztalatai. Elvárások és gyakorlatok. In: Szabó Cs., Bakti M. (szerk.) *Iránytű a tolmácsolás oktatásához*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 141–160.
- Benedek E., Eszenyi R., Csizmazia F. E., Robin E., and Seresi M. 2021. Final examinations in distance mode. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (eds.) *Distance education in translator and interpreter training*. ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. 131–148.
- Láncoş P. L., Seresi M. 2021. Integrálni, nem kiváltani. *Modern Nyelvoktatás* 27. évf. 3–4. szám. 113–117.

- Seresi M. 2021. Teaching consecutive interpreting online using asynchronous methods. In: Seresi M., Eszenyi R., Robin E. (eds.) *Distance education in translator and interpreter training*. ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék. 90–109.
- Seresi M., Eszenyi, R., and Robin, E. 2021. Distance education in translator and interpreter training. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.
- Seresi M. 2022. Kutatási adatok kezelése a fordítástudományban. In: Klaudy K., Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék, MANYE Fordítástudományi Szakosztály. 93–107.
- Seresi M., Láncoş P. L. 2022. Teamwork in the Virtual Booth—Conference Interpreters' Experiences with RSI Platforms. In: Andrew K. F., C., Kanglong, L. (eds.) *Translation and Interpreting in the Age of COVID-19*. Singapore: Springer Nature Singapore. 181–196.

SERMANN ESZTER

- Sermann E. 2005. Körkép a spanyol Fordítástudományról. *Fordítástudomány* 7. évf. 2. szám. 80–89.
- Sermann E. 2006. A motiváció szerepe a fordítás oktatásában. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás*. Gödöllő: Szent István Egyetem. 108–117.
- Sermann E. 2006. Oktatási módszerek a fordítóképzésben. In: Demeter É., Solymosi M. (szerk.) *Szegedi Nyelvi Mozaik*. Szeged: SZTE. 93–99.
- Sermann E., Zsembery E. 2006. II. Monoszlói Lektorai Konferencia. A fordítások értékelése és javítása az oktatásban és a vizsgáztatásban. *Fordítástudomány* 8. évf. 2. szám. 104–107.
- Fóris Á., Sermann E. 2007. Cenni sul ‚terminology policies‘ in Ungheria. *Quaderni Vergeriani: Associazione culturale italo-ungherese del Friuli Venezia Giulia Pier Paolo Vergerio* 3. évf. 3. szám. 131–141.
- Sermann E. 2007. Fóris Á. – Tóth Sz. (szerk.) Ezerarcú lexikon. Terminologia et Corpora–Supplementum. Tomus II. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 7. évf. 1–2. szám. 222–224.
- Sermann E., Kis B. 2008. Honosítás és idegenítés az informatikai terminológiában. In: Sárdi Cs. (szerk.) *Kommunikáció az információs technológia korszakában. A XVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 4*. Székesfehérvár: KJF. 172–176.
- Sermann E. 2008. Magris, M. – Musacchio, M. T. – Scarpa, F. (szerk.) Manuale di terminologia. Hoepli, Milano. *Magyar Terminológia* 1. évf. 1. szám. 111–115.
- Sermann E. 2008. Magay T. (szerk.) Félmult és közeljövő. *Magyar Terminológia* 1. évf. 2. szám. 291–295.
- Sermann E. 2009. A terminológiai szabványosítás és harmonizáció elméleti és gyakorlati kérdéseiről. In: Nádor O. (szerk.) *A magyar mint európai és világnyelv. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 5*. Budapest: MANYE – Balassi Intézet. 779–783.
- Sermann E., Fóris Á. 2010. A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció. *Magyar Terminológia* 3. évf. 1. szám. 41–55.

- Sermann E., Tamás D. M. 2010. Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 101–117.
- Sermann E. 2010. Fóris Á.: Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába. *Magyar Nyelvőr* 134. évf. 1. szám. 121–125.
- Sermann E. 2010. Sobre un modelo de organización terminológica: el proyecto TERMINESP. In: Mihalovics Á., Balogh J. (szerk.) *Études Françaises 5. Langues de spécialité: recherches et formations. Linguaggi specialistici: ricerca e formazione. Lenguajes para propósitos específicos: investigación y formación. Nemzetközi, francia–olasz–spanyol nyelvű konferencia. A szaknyelvek oktatása és kutatása. 2008. június 13–14.* Veszprém: Pannon Egyetem Kiadó. 265–270.
- Sermann E. 2011. Schroeder, G. – Iker B. 2009. Olasz–magyar, magyar–olasz turisztikai szótár. Szeged: Grimm Kiadó. *Magyar Terminológia* 4. évf. 2. szám. 99–106.
- Sermann E. 2011. A terminológiai szabványosítás szerepe a lokalizáció folyamatában. *Fordítástudomány* 13. évf. 2. szám. 72–87.
- Sermann E. 2014. Szakfordító Szakmai Nap (Gödöllő, Szent István Egyetem, 2014. január 23.). *Fordítástudomány* 16. évf. 1. szám. 81–84.
- Sermann E. 2014. A TERMCAT Terminológiai Központ és a Cercaterm terminológiai adatbázis. *Modern nyelvoktatás* 20. évf. 4. szám. 97–100.
- Sermann E. 2014. *A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció fordítási vonatkozásai*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Sermann E. 2015. A terminológiafejlesztés eszközei és módszerei Spanyolországban. In: Fóris Á., Bölcskei A. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein*. Budapest: KRE, L'Harmattan Kiadó. 197–209.
- Sermann E. 2016. A toledói fordítóiskolától a számítógépes fordítástámogatásig. In: Csikós Zs. (szerk.) *A mi santeránk*. Szeged: JATEPress. 197–207.
- Sermann E. 2018. Terminológiai adatbázisok mint a nyelvi korlátok áthidalásának eszközei. Magyar nyelven (is) elérhető néhány terminológiai adatbázis tartalmi és szerkezeti vizsgálata. *Acta Historiae Litterarum Hungaricum* Vol. 34. 149–169.
- Dóra, M. T., Eszter, S., 2019. Evaluation System for Online Terminological Databases. *Terminologija* Vol. 26. No. 1. 24–46.
- Sermann E. 2019. Lo sviluppo della competenza terminologica nell'ambito della formazione di traduttori ed interpreti. In: Gazsi R. D. (szerk.) *Lingua Corvinus Nyelvi Napok: Tanulmánykötet*. Budapest: BCE. 160–169.
- Sermann E. 2019. A terminológiai munkafolyamatok és a fordítás szempontjából releváns ISO szabványok. In: Fóris Á., Bölcskei A. (szerk.) *A szabványosítás fordítási és terminológiai vonatkozásai*. Budapest: KRE, L'Harmattan Kiadó. 87–108.
- Tamás D. M., Sermann E. 2019. Elemzési szempontrendszer terminológiai adatbázisokhoz. *Fordítástudomány* 21. évf. 2. szám. 46–62.
- Seidl-Pécs O., Kóbor, M., Sermann E. 2020. A terminológiai kompetencia a fordítóképzésben. Egy intézményközi projekt tanulságai. In: Fóris Á. (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 186–193.

- Sermann E. 2020. A tolmácsolásra mint szolgáltatásra vonatkozó ISO szabványok. In: Szabó Cs., Bakti M. (szerk.) 2020. *Iránytű a tolmácsolás oktatásához. A kompetenciafejlesztés új fókuszai*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 229–240.
- Sermann E. 2020. Entradas de organizaciones latinoamericanas en IATE, la base de datos terminológica de la Unión Europea. *Acta hispanica – Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae* Suppl. 2. 795–803.
- Sermann E. 2020. A Neoloteca katalán terminológiai adatbázis mint a nyelvi identitás kifejezésének eszköze. In: Bakti M., Újvári E. (szerk.) *Nyelv és identitás*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 49–60.
- Sermann E., Tamás D. M. 2020. Vizsgálati szempontrendszer online terminológiai adatbázisokhoz. In: Fóris Á. (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 84–94.
- Sermann E. 2021. Concepts Related to the Term Documentation in Cercaterm, a Catalan Terminology Database. In: *Linguistic Research in the Fields of Content Development and Documentation*. 239–253.
- Sermann E. 2021. *Terminológiai szabványosítás és nyelvi közvetítés*. Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.
- Sermann E. 2021. Catalan Terminological Databases as a Means of Language Policy. *Acta hispanica – Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae* Suppl. 3. 75–87.
- Sermann E. 2021. A dokumentáció terminushoz kapcsolódó fogalmak a Cercaterm katalán terminológiai adatbázisban. In: *Tartalomfejlesztés és dokumentáció. Nyelvészeti kutatások*. 247–262.
- Dávid K. et al. 2022. *Studi e ricerche d'italiano sul Danubio e oltre: L'italianistica in Europa centrale e centro-orientale* K. Dávid et al., eds, Szeged: Szegedi Tudományegyetem BTK Olasz Tanszék.
- Dávid K. et al. 2022. *Studi e Ricerche d'Italiano sul Danubio e oltre: l'Italianistica in Europa centrale e centro-orientale*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem BTK Olasz Tanszék.
- Lesznyák M., Bakti M., Sermann E. 2022. Humán fordítás és utószervezés hallgatói szemmel. In: *Nyelvek, nyelvváltozatok, következmények II*.
- Sermann E. 2022. Terminologia legata al COVID-19 nella banca dati terminologica bistro. In: *Studi e Ricerche d'Italiano sul Danubio e oltre: l'Italianistica in Europa centrale e centro-orientale*. 30–30.
- Sermann E., Tamás D. M. 2022. Hogyan jelenik meg a járványügyi terminológia különböző szervezetek terminológiai adatbázisaiban. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 15. évf. 1. szám. 109–119.
- Sermann E., Seidl-Pécs O., Kóbor M. 2022. A fordító terminológiai feladatkörben. Egy terminuskivonatolási együttműködési projekt tapasztalatairól. In: Bocz Zs., Besznyák R. (szerk.) *Porta Lingua* 2022. 1. szám. Budapest: SZOKOE. 17–23.

SKRIBA ORSOLYA

- Skriba O. 2020. JÖN 2. Jövőkép a nyelvtudományi kutatásokban. Második workshop: Tudományos kommunikáció a 21. században. *Fordítástudomány* 22. évf. 2. szám. 126–127.

- Bencze N. et al. 2021. *III-IV. Absolute Alkalmazott Bölcsészeti Konferencia*. Budapest: DOSZ Nyelvtudományi Osztály.
- Bencze N. et al. 2022. *V. Absolute Alkalmazott Bölcsészeti Konferencia*. Budapest: DOSZ Nyelvtudományi Osztály.

SOMODI JÚLIA

- Somodi J., Wakai, S., Uryu, A. 2007. A tolmácsolás nehézségei a magyarországi japán vállalatoknál. In: Farkas I., Molnár (szerk.) *Japanisztika konferenciák a Károli Gáspár Református Egyetemen 2005–2006*. Budapest: KRE BTK Japán Tanszék. 161–184.
- Somodi J. 2008., Cseresyési L. Nyelvek és stratégiák. Avagy a nyelv antropológiája. *Fordítástudomány* 10. évf. 1. szám. 131–134.
- Somodi J. 2009. Szöveghű fordítás vagy pragmatikai adaptáció? Japán nyelvű vállalati szövegek magyar fordításainak vizsgálata. In: Farkas I., Molnár (szerk.) *Japanisztika konferenciák a Károli Gáspár Református Egyetemen 2007–2008*. Budapest: KRE BTK Japán Tanszék. 17–30.
- Somodi J. 2009. A japán megszólítási rendszer egy japán regény fordításának tükrében. In: Nádor O. (szerk.) *A magyar mint európai és világnyelv. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 5*. Budapest: Balassi Bálint Intézet. 641–647.
- Somodi J. 2009. Fordítási univerzálék a japán megszólítási rendszer magyar fordításaiban. *Fordítástudomány* 11. évf. 2. szám. 70–82.
- Somodi J. 2009. Kultúrák fordítása. Néhány szóban a japán–magyar fordításról. In: Farkas I. (szerk.) *Ismerjük meg Japánt! Bevezetés a japanisztika alapjaiba*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 203–219.
- Somodi J. 2012. A megszólító nyelvi elemek pragmatikai funkcióinak vizsgálata fordított szövegben. In: Horvátné Molnár K., Sciacovelli, D. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerepe. A XXI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 8*. Szombathely: NYME SEK BTK. 319–327.
- Somodi J. 2013. Fordítói jelenlét a japán filmek magyar fordításában. *Fordítástudomány* 15. évf. 1. szám. 75–92.
- Somodi J. 2013. Pragmatics of Address Terms in Japanese-Hungarian Translation. *Ph.D. Workshop in Japanese Studies East and Central Europe 2013*. Budapest: Japan Foundation. 101–114.
- Somodi J. 2014. Nézői elvárások – Felmérés a japán filmek magyar fordításáról alkotott nézői véleményekről. *Filmszem. Filmtudományi online folyóirat* 4. évf. 2. szám. 41–66.
- Somodi J. 2015. Az interperszonális viszonyok alakulása a filmfordításokban az appellatív megszólítások fordítási stratégiájának tükrében. In: Sági A., Farkas I. (szerk.) *Kortárs japanológia I: a KRE japán szak 20 éves jubileumi konferenciáján, 2014. október 15-én elhangzott előadások válogatott és szerkesztett tanulmányai*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem. 131–148.
- Somodi J. 2015. *Megszólítások pragmatikája japán-magyar összevetésben*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

- Somodi J. 2016. Interpersonal Relations in Source Text and Target Text in the Light of the Translation of Appellatives. *Analele universitatii seria stiintele limbii, literaturii si didactica predarii / Annals of the Faculty of Foreign Languages and Literature* Vol 15. No. 1. 95–111.
- Somodi J. 2019. A pragmatika és a Fordítástudomány köztes terei (a japán–magyar nyelvpár viszonylatában). In: Lajos K., Tapodi Zs. (szerk.) *Köztes terek. 2019. április 26–27., Csíkszereda*. Kolozsvár: Scientia. 419–436.
- Somodi J. 2019. A japán vokatívuszi megszólítások elemzése audiovizuális fordításban. In: Farkas I., Sági A. (szerk.) *Kortárs Japanológia III*. Budapest: KRE, L’Harmattan Kiadó. 173–204.
- Somodi J. 2020. *Szerepnyelv és karakternyelv a fordításban*. Budapest: Magyar-Japán Baráti Társaság.
- Somodi J., Valente, A. V., Erdős V. 2022. Filmfeliratozás tanórán. A hibakusák dokumentumfilmjeihez készített filmfeliratok tanulságai. *Orpheus Noster, Japán irodalom és filozófia* 14. évf. 2. szám. 66–82.

SOMOS EDIT

- Somos E. 2004. (nekrológ) a szavak konstruktív ereje. Búcsú Hans Hönigtől. *Fordítástudomány* 6. évf. 2. szám. 129–130.
- Somos E. 2006. Nyelvem és világom határai: fordítástechnikai projektmunka a hungarika témakörében, magyar–német irányban. In: Silye M. (szerk.) *Porta Lingua 2006*. Debrecen: DE Agrártudományi Centrum. 69–73.
- Somos E. 2006. Retorika és tolmácsoláskutatás. In: Dróth Júlia (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás: tanulmányok a Szent István Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásai-ból*. Gödöllő: Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar. 70–76.
- Somos E. 2007. Berufsbild und Herausforderungen für DolmetscherInnen bei der SCIC. In: Muráth J., Oláh-Hubai Á. (eds.) *Interdisziplinäre Aspekte des Übersetzens und Dolmetschens*. Wien: Praesens. 587–593.
- Somos E. 2010. *A szónok és tolmácsa bilaterális és transznacionális kontextusban*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Somos E. 2012. Nyelv, kultúra és társadalom a modern világban. N. A. Dobroljubov Állami Nyelvészeti Egyetem, Orosz Föderáció, Nyizsnyij Novgorod, 2012. május 28–30. *Fordítástudomány* 14. évf. 2. szám. 120–123.

STERN ANNAMÁRIA LILLA

- Nagy A. L. 2015. A nyelvtudomány technológiai alapú evolúciója. *Fordítástudomány* 17. évf. 2. szám. 135–137.
- Nagy A. L. 2016. Szabóné Papp Judit (szerk.): Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények Interdiszciplináris tanulmányok 9. évfolyam 2. szám. *Fordítástudomány* 18. évf. 1. szám. 147–151.
- Robin E. et al. 2016. Fordítástudomány és korpuszkutatás. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 5–26.
- Dankó Sz., Nagy A. L., Szegh H. 2017. Tetten ért kreativitás. Fordítás, újrafordítás és újraszerkesztés. *Filológia.hu* 8. évf. 2. szán. 4–25.

- Nagy A. L. 2017. Michaela Wolf (szerk.): Interpreting in Nazi Concentration Camps. *Fordítástudomány* 19. évf. 1. szám. 132–135.
- Nagy A. L. 2017. A szógyakoróság gépi vizsgálata műszaki szövegeken. *Fordítástudomány* 19. évf. 2. szám. 40–57.
- Nagy A. L. 2020. A szógyakoróság gépi vizsgálata műszaki szövegeken. In: Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Fókuszban a fordított és a tolmácsolt szöveg*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar–MANYE. 199–227.
- Stern A. L. 2022. *A terminológiai konzisztencia vizsgálata műszaki szövegekben*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

SULYOK KAMILLA

- Károly K., Karádi G., Olgyay-Fekete J., Sulyok K. 2022. A szövegkohézió újrateremtése a műfordításban: esettanulmány Salinger *The Catcher in the Rye* című művének két magyar fordításáról. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 5–40.

SZAKÁLY SZILVIA

- Szakály Sz. 2016. Fordítás, műfordítás és irodalomtanítás. In: *Élményközpontú irodalomtanítás*. 83–128.
- Szakály Sz. 2018. Károly Krisztina: Szövegkohérenca a fordításban. *Fordítástudomány* 20. évf. 2. szám. 117–120.
- Szakály Sz. 2020. Book Review. *Across Languages and Cultures* Vol. 21. No. 2. 283–289.
- Szakály Sz. 2020. A műfaji identitás kérdése Örkény István egyperces novelláinak angol nyelvű fordításában. *Fordítástudomány* 22. évf. 1. szám. 69–85.
- Szakály Sz. 2021. Csikai Zsuzsa – Kóbor Márta (szerk.): Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez. A műfordítás-oktatás kérdései. *Modern nyelvoktatás* 27. évf. 3–4. szám. 126–130.
- Szakály Sz. 2021. Explicitáció egy nyelvi minimumra törekvő irodalmi műfaj esetén: az Örkény-egypercesek angol fordításának vizsgálata. In: Nagy S. I. (szerk.) *A nyelvtudomány aktuális kérdései*. Budapest: MTA Modern Filológiai Társaság. 442–452.
- Szakály Sz. 2021. Leuven-Zwart modelljének tesztelése angol nyelvű irodalmi próza magyar fordításaiban. *Fordítástudomány* 23. évf. 1. szám. 82–100.

SZEGH HENRIETT

- Robin E., Dankó Sz., Götz A., Nagy A. L., Pataky É., Szegh H., Zolczer P. 2016. Fordítástudomány és korpusz kutatás. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 5–26.
- Szegh H. 2016. Getting Translated. *Fordítástudomány* 18. évf. 1. szám. 99–103.
- Szegh H. 2016. Fata Ildikó-Veresné Valentinyi Klára (szerk.): Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról. *Fordítástudomány* 18. évf. 1. szám. 142–146.
- Szegh H. 2016. Anticipáció a tolmácsolásban. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 27–39.
- Dankó Sz., Nagy A. L., Szegh H. 2017. Tetten ért kreativitás. Fordítás, újrafordítás és újraszerkesztés. *Filológia.hu* 2017. 1–2.szám. 4–25.
- Dankó Sz., Nagy A. L., Szegh H. 2017. Tetten ért kreativitás. Fordítás, újrafordítás és újraszerkesztés. *Filológia.hu* 8. évf. 2. szám. 4–25.

- Szegh H. 2017. Harmadik kód a tolmácsolásban. *Fordítástudomány* 19. évf. 1. szám. 60–74.
- Robin E., Szegh H. 2018. A Pannónia Korpusz audiovizuális alkorpusza. In: Dróth J. (szerk.) *Gépiesség és kreativitás a fordítási piacon és az oktatás különböző szintjein*. Budapest: KRE, L'Harmattan Kiadó. 93–110.
- Szegh H. 2020. Harmadik kód a tolmácsolásban: létezik tolmácsolási szöveg? Intermodális korpuszok és esettanulmány. In: Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Fókuszban a fordított és a tolmácsolt szöveg*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar–MANYE. 291–328.
- Szegh H. 2021. Anna T. Litovkina, Hrisztalina Hrisztova-Gotthardt, Péter Barta, Katalin Vargha, Wolfgang Mieder, Anti-proverbs in five languages. Structural Features and Verbal Humor Devices, Switzerland, Palgrave MacMillan, 2022. *Revue d'Études Françaises* Vol. 25. 215–218.
- Szegh H. 2022. *Harmadik kód a tolmácsolásban: vajon létezik tolmácsolási szöveg?* Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

SZÉP BEÁTA

- Szép B. 2007. A gazdasági jogi szakfordítás problematikája. *Acta Lingua Oeconomica. Az Eszterházy Károly Főiskola Tudományos Közleményei*. Eger: EKF Líceum. 319–330.
- Szép B. 2008. Problematik des Übersetzens wirtschaftsrechtlicher Fachtexte. In: Gaál B., Zám É. (szerk.) *Globalizáció – Európai Unió – Magyarország*. Nemzetközi konferencia. Eger, 2007. október 18. Eger: Alfadat-Press. 274–284.
- Szép B. 2008. Fóris Ágota, Pusztay János (szerk.) Utak a terminológiához. *Fordítástudomány* 10. évf. 1. szám. 113–118.
- Szép B. 2009. Adalékok a magyar jogi szaknyelv kialakulásának történetéhez. *Magyar nyelvőr* 133. évf. 3. szám. 310–322.
- Szép B. 2010. A terminológiai és nyelvtörténeti kutatási módszerek ötvözése a szakfordítás vizsgálatában. In: Geccső T., Sárdi Cs. (szerk.) *Új módszerek az alkalmazott nyelvészeti kutatásban*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 272–277.
- Szép B. 2011. Gibt es eine Rechtsprache? – Über die Rechtsdiskurse. In: Harsányi M. (szerk.) *Germanistische Studien. Band VIII*. Eger: Líceum Kiadó. 175–197.
- Szép B. 2012. *A szakfordítás szerepe a magyar gazdasági jogi szakszókincs kialakulásában*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Szép B. 2013. Die Beziehungen zwischen Fachsprache und Gemeinsprache. *Az Eszterházy Károly Főiskola tudományos közleményei. Tanulmányok a német nyelv és irodalom köréből: Germanistische Studien* 9. Bd. 87–94.
- Hónig K. et al. 2014. Juristische Fachwörterbücher. In: Muráth J. (ed.) *Hungarian lexicography III. LSP Lexicography*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 209–255.
- Szép B. 2016. Létezik-e jogi szaknyelv? In: *A fordítás arcai: Ünnepi kötet A fordítás arcai című konferenciasorozat 10. évfordulója alkalmából*. Eger: Eszterházy Károly Egyetem, Líceum Kiadó. 165–180.
- Szép B. 2018. The Semantic Analysis of Terms, with Special Regard to the Phenomenon of Polisemy within Special Languages. In: Vermes A. (szerk.) *A fordítás arcai 2017*. Eger: EKE Líceum Kiadó. 15–29.

- Szép B. 2018. Ein- und Mehrdeutigkeit in den Fachsprachen. *Germanistische Studien* Bd. 11. 85–94.
- Szép B. 2019. A dialektusok fordításáról. In: Vermes A. (szerk.) *A fordítás arcai 2018*. Eger: EKE Líceum Kiadó. 36–52.
- Pókay M. et al. 2020. Jogi szakszótárak. In: Muráth J. (szerk.) *Magyar szaklexikográfia*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 189–224.
- Szép B. 2020. Szövegválasztási szempontok a gazdasági szakfordítás oktatása során. In: Vermes A. (szerk.) *A fordítás arcai 2019*. Eger: EKE Líceum Kiadó. 9–21.
- Szép B. 2020. Über die Übersetzung von Dialekten. *Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae. Germanistische Studien* 12. Bd. 189–211.
- Szép B. 2020. Szaknyelvi terminológia oktatása a fordítóképzésben. In: Bocz Zs., Besznyák R. (szerk.) *Porta Lingua 2020*. Budapest: SZOKOE. 79–90.
- Szép B. 2021. Deutsch als Ausgangssprache für die Erneuerungsbewegung der wirtschaftlich-juristischen Fachsprache in Ungarn. *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis Studia Germanistica* 2021. No. 28. 89–96.
- Hőnig K. et al. 2021. Juristische Fachwörterbücher. In: Muráth J. *Hungarian lexicography III. LSP Lexicography*. Budapest: Akadémia Kiadó. 89–112.

SZENTIRMAY PIROSKA

- Szentirmay P. 2021. TransELTE2021 – OFFI Akadémia XXIII. Fordítástudományi Konferencia. *Fordítástudomány* 23. évf. 1. szám. 117–119.
- Szentirmay P. 2021. Fordításoktatási szakmai nap. *Fordítástudomány* 23. évf. 1. szám. 107–111.
- Szentirmay P. 2022. Az egyházi tolmácsolás sajátosságai magyarról olaszra és angolra szinkrontolmácsolás beszédben. *Fordítástudomány* 24. évf. 1. szám. 42–71.
- Szentirmay P. 2022. Heltai Pál 2021. Hungarian–English Contrastive Linguistic Studies. (Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2020. 236 ISSN: 2063-3297). *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 15. évf. 1. szám. 234–238.

SZIJJ MÁRIA

- Szijj M. 2008. „A kárpit és fonákja.” Műfordítás a hispán világban. VI. Nemzetközi Hispanisztikai Konferencia. 2008. május 28–30. *Fordítástudomány* 10. évf. 2. szám. 121–123.
- Szijj M. 2009. Fordítás és műfordítás nem anyanyelvre. In: Dévény Á. (szerk.) *Egység és sokszínűség az idegennyelv-oktatásban*. Budapest: BGF KVIK. 147–153.
- Szijj M. 2011. Egy fordítás újjászületése. *Fordítástudomány* 12. évf. 1. szám. 78–96.
- Szijj M. 2011. Eltérő nyelvi képeken alapuló fordítási nehézségek. In: Boda I. K., Mónos K. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet ma: innováció, technológia, tradíció. A XX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 7*. Debrecen: MANYE/Debreceni Egyetem. 511–518.
- Szijj M. 2012. ¿Quién asume la traducción al castellano de la literatura de lenguas pequeñas? *NyelvVilág* 12. szám. 70–75.
- Szijj M. 2012. Nike K. Pokorn: Challenging the Traditional Axioms. Translation into a non-mother tongue. *Fordítástudomány* 14. évf. 1. szám. 98–102.

- Major V., Schiller K., Szijj M. 2012. *Destino III*. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar.
- Major V., Schiller K., Szijj M. 2012. *Destino II*. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar.
- Major V., Schiller K., Szijj M. 2012. *Destino I*. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar.
- Szijj M. 2012. Nike K. Pokorn: Challenging the Traditional Axioms. Translation into a non-mother tongue. *Fordítástudomány* 14. évf. 1. szám. 98–102.
- Szijj M. 2012. Reklámból ikon – az Osborne-bika. *NyelvVilág* 12. szám. 69–74.
- Szijj M. 2012. ¿Quién asume la traducción al castellano de la literatura de lenguas pequeñas? *NyelvVilág* 13. szám. 70–75.
- Gago, A. R. A., Pál Á. I., Szijj M. 2016. El desarrollo de la competencia comunicativa en los módulos de ELE/EFE de un proyecto intercultural. In: *Actas V Jornadas de Budapest V Jornadas de Didáctica del Español como Lengua Extranjera*. 7–16.
- Szijj M. 2016. A magyar irodalom spanyol fordításának története. *NyelvVilág* 17. szám. 96–101.
- Szijj M. 2016. *Műfordítás nem anyanyelvre. Magyarok a magyar irodalom spanyol fordításában*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Szijj M. 2021. Négykezes fordítás. In: Benke E., Dévény Á. (szerk.) *Past és Present Perfect*. Budapest: BGE KVIK. 217–221.

SZLÁVIK SZILÁRD

- Szlávik Sz. 2021. Robin Edina, Seidl-Péché Olivia (szerk.): Fókuszban a fordított és a tolmácsolts szöveg. Korpuszalapú fordításkutatás Magyarországon. *Fordítástudomány* 23. évf. 2. szám. 141–145.
- Szlávik Sz. 2022. A gépi fordításhoz kötődő alapvető terminusok, definíciók és a közöttük lévő ellentmondások. *Fordítástudomány* 24. évf. 1. szám. 87–103.

TAMÁS DÓRA

- Tamás D. M. 2004. Pollmann Teréz: Olasz–magyar fordítóiskola. *Fordítástudomány* 6. évf. 2. szám. 126–127.
- Tamás D. M. 2004. Cenni sul dialetto triestino. In: Sciacovelli, A. D. (ed.) „Per seguir virtute e canoscenza” miscellanea di studi per Lajos Antal. Szombathely: Berzsényi Dániel Főiskola (az Ambra sorozat különkiadása Antal Lajos professzor tiszteletére). 299–321.
- Tamás D. M. 2005. *Fordítástudomány 2005*. Tudományos konferencia és FTK-öregdiák-találkozó. Budapest, 2005. március 31. – április 1. *Fordítástudomány* 7. évf. 1. szám. 105–109.
- Tamás D. M. 2006. Fóris Ágota: Hat terminológiai lecke. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 6. évf. 1–2. szám. 203–205.
- Tamás D. M. 2006. Scarpa, Federica: La traduzione specializzata. Lingue speciali e mediazione linguistica. *Fordítástudomány* 8. évf. 2. szám. 121–125.

- Tamás D. M. 2007. Az olasz gazdasági szótárakról. In: Fóris Á., Tóth Sz. (szerk.) *Ezzerarcú lexikon. (Terminologia et Corpora – Supplementum 2.)* Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola. 41–55.
- Tamás D. M. 2007. A Magyarországon megjelent nyomtatott gazdasági szótárakról. In: Magay T. (szerk.) *Félmúlt és közeljövő. (Lexikográfiai füzetek 3.)* Budapest: Akadémiai Kiadó. 189–222.
- Tamás D. M. 2007. Ablonczyné Mihályka Lívია: Gazdaság és nyelv. *Magyar Nyelvőr* 121. évf. 4. szám. 501–503.
- Tamás D. M. 2007. M. Magris, M. T. Musacchio, Rega, F. Scarpa (szerk.): Manuale di terminologia. *Fordítástudomány* 9. évf. 2. szám. 133–138.
- Tamás D. M. 2008. Oroszi Sándor: Közgazdasági fogalomtár és angol–magyar szótár. Pécsi Tudományegyetem, Felnőttképzési és Fejlesztési Intézet, Pécs. *Magyar Terminológia* 1. évf. 1. szám. 134–136.
- Tamás D. M., Fóris Á., B. Papp E., Bérces E., Czékman O. 2008. Terminusok jelentésmegadása magyar szótárakban. In: Sárdi Cs. (szerk.) *Kommunikáció az információs technológia korszakában. A XVII. MANYE Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 4.* Pécs–Siófok: MANYE – Kodolányi János Főiskola. 172–176.
- Tamás D. M., Fóris Á. 2008. La lingua speciale dell'economia. *Quaderni Vergeriani* IV. évf. 4. szám. 69–90.
- Tamás D. M., Sermann E., Szladek E. 2008. Nemzetközi, francia–olasz–spanyol nyelvű konferencia. A szaknyelvek oktatása és kutatása. Veszprém, 2008. június 13–14. *Magyar Terminológia* 1. évf. 2. szám. 311–316.
- Tamás D. M. 2009. Az olasz és a magyar gazdasági rendszerek eltéréseinek hatása a gazdasági terminológiára. In: Nádor O. (szerk.) *A magyar mint európai és világnyelv. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. MANYE, Vol. 5.* Budapest: Balassi Bálint Intézet. 790–796.
- Tamás D. M. 2009. A trieszti TermIt adatbázis vizsgálata. *Magyar Terminológia* 2. évf. 2. szám. 213–235.
- Tamás D. M. 2009. Fóris Ágota: Kutatásról nyelvészeknek. *Fordítástudomány* 11. évf. 2. szám. 106–111.
- Tamás D. M., Tóth G. 2009. Sztanó László: Olasz–magyar kulturális szótár. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 9. évf. 1–2. szám. 123–126.
- Tamás D. M., Sermann E. 2010. Hogyan definiálhatjuk a fordítói adatbázist? Egy olasz és egy spanyol fordítói terminológiai adatbázis vizsgálata. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *Nyelvek találkozása a fordításban.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 101–117.
- Méh É., Tamás D. M. 2010. Fordítók és Tolmácsok Őszi Konferenciája. Budapest, 2009. szeptember 25. *Magyar Terminológia* 3. évf. 2. szám. 118–121.
- Tamás D. M. 2011. Sugli equivalenti dei termini economici nel caso di neologismi. In: Zelényi A., Zsibók A. (szerk.) *Corvinus nyelvi napok, „Szaknyelvtanítás és multikulturalitás.”* Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem IOK Alkalmazott Nyelvészeti Kutató- és Továbbképző Központ. 274–278. <http://portal.uni-corvinus.hu/index.php?id=31546>
- Tamás D. M. 2011. Terminológiai adatok soknyelvű dokumentálása. In: Hires-László K., Karmcsi Z., Márku A. (szerk.) *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok*

- Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai.* Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó. 434–438.
- Tamás D. M., Ruttai M. 2011. TERMNET (International Summer School). Bécs, 2010. május 24–28. *Magyar Terminológia* 3. évf. 2. szám. 107–110.
- Tamás D. M., Péch-Seidl O. 2011. EAFT Summit (European Association For Terminology), Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2010. november 11–13. *Magyar Terminológia* 4. évf. 1. szám. 114–118.
- Tamás D. M., B. Papp E. 2011. Fordítók és Tolmácsok Őszi Konferenciája. Budapest, 2011. szeptember 30. *Magyar Terminológia* 4. évf. 2. szám. 295–297.
- Tamás D. M. 2011. *A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről.* Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Tamás D. M. 2012. Legyünk kreatívak: milyen is az igazi terminológiai adatbázis? *Fordítástudomány* 14. évf. 1. szám. 5–20.
- Tamás D. M. 2012. Die Begriffliche Identität in den Wirtschaftswörterbüchern. *Magyar Terminológia* 5. évf. 1. szám. 131–144.
- Tamás D. M. 2012. Az országspecifikus gazdasági-jogi terminusok megjelenítési lehetőségeiről a fordítói segédeszközökben. In: Pintér T., Pődör D., Márkus K. (szerk.) *Szavak pásztora. Írások Magyar Tamás tiszteletére.* Szeged: Grimm Kiadó. 252–269.
- Tamás D. M. 2012. D'IT-Symposium. Terminologieprozesse und Terminologiewerkzeuge. Heidelberg, 2012. április 19–21. *Magyar Terminológia* 5. évf. 2. szám. 291–304.
- Sermann E., Tamás D. M. 2013. Elektronikus szótár vagy terminológiai adatbázis? In: Tóth Sz. (szerk.) *Társadalmi változások, nyelvi változások. A XXII. MANYE Kongresszus előadásai. Szeged, 2012. április 12–14.* Budapest–Szeged: MANYE – Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 450–454.
- Tamás D. M. 2013. Az olaszországi Bolzano autonóm megyében élő kisebbségek jogainak védelméről és a bistro terminológiai projekt létrejöttének háttéréről. *Magyar Terminológia* 6. évf. 1. szám. 41–60.
- Tamás D. M. 2014. A közigazgatási és jogi szakszövegek fordításának terminológiai vonatkozásai. *Glossa Iuridica* 1. évf. 1. szám. 74–84.
- Tamás D. M. 2014. Az alkotmány, az alaptörvény és a statútum terminusok által jelölt fogalmak terminológiai elemzése. *Glossa Iuridica* 1. évf. 2. szám. 55–64.
- Tamás D. M. 2014. A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről. Fordítástudományi értekezések I. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.
- Nagy Á., Tamás D. M. 2015. Beszámoló a Gödöllői Szent István Egyetem Szakfordítói szakmai napjáról. *Modern nyelvoktatás* 21. évf. 1. szám. 93–96.
- Novák B., Tamás D. M. 2015. *A TermDat avagy egy svájci jogi-közigazgatási terminológiai adatbank tanulságai.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. Tamás D. M. 2015. Az SAPterm terminológiai adatbázis vizsgálata. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein: Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 211–230.
- Tamás D. M., Tóth G. 2015. Questioni terminologiche dell'interpretariato giuridico: analisi dall'ottica didattica di termini economico-giuridici. In: Nyakas E., Bujtás E. (szerk.) *Szaknyelvoktatás és multikulturalitás.* Budapest: BCE. 156–165.
- Tamás D. M. 2015. A fordító mint terminológus. In: *A modern fordító és tolmács.* 47–65.

- Tamás D. M., Papp E., Petz A. 2016. The Translator as Terminologist. In: *The modern translator and interpreter*. ELTE Eötvös Kiadó, 57–77.
- Tamás D. M. 2016. DTT-Symposium. Terminologie und Kultur. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 132–140.
- Tamás D. M. 2016. Berkáné Danesch Marianne (szerk.): Katonai terminológiai értelmező szótár. *Alkalmazott nyelvtudomány* 16. évf. 2. szám. 8.
- Tamás D. M. 2017. *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*. Budapest: Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. (OFFI).
- Fóris Á., Tamás D. M. 2018. Terminológia nemzeti és nemzetközi keretek között. In: Bódi Z., Hegedűs R., Szöllősy-Sebestyén A. (szerk.) *Magyar szaknyelvek a Kárpát-medencében*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 77–82.
- Tamás D. M. 2018. Beszámoló a jogi szaknyelv terminológiai és oktatási kihívásai című konferenciáról. *Magyar jogi nyelv* 2. évf. 2. szám. 38–39.
- Tamás D. M., Lánzos P., Balogh D. 2018. Beszámoló a jog és terminológia című konferenciáról. *Magyar jogi nyelv* 2. évf. 2. szám. 22–24.
- Tamás D. M. 2018. Miért rögzítsünk jogi szakszavakat terminológiai adatbázisokban? *Magyar jogi nyelv* 2. évf. 2. szám. 30–32.
- Tamás D. M. 2018. A magyar gazdasági szaknyelv fordítástudományi vonatkozásai terminológiai szempontból. In: Bódi Z., Katona J. Á. (szerk.) *Gazdaság és szaknyelv*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Tamás D. M. 2018. Challenges in teaching legal terminology in translation training courses – The background of editing a textbook. In: *Latest trends in Hungarian translation studies*. 164–172.
- Tamás D. M., Sermann E. 2019. Evaluation System for Online Terminological Databases. *Termonologija* 26. évf. 1. szám. 24–46.
- Tamás D. M. 2019. A IUSterm jogi és közigazgatási adatbázis háttér munkálatainak tapasztalatairól. In: *Diszciplínák találkozása: nyelvi közvetítés a XXI. században*. 260–281.
- Tamás D. M., Klenk M. 2019. 150 éves az állami fordítószolgálat. *Magyar jogi nyelv* 2019. 1. szám. 40–41.
- Tamás D. M., Sermann E. 2019. Elemzési szempontrendszer terminológiai adatbázisokhoz. *Fordítástudomány* 21. évf. 2. szám. 46–62.
- Tamás D. M. 2019. *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*. Budapest: Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. (OFFI).
- Tamás D. M. 2019. A terminológiai adatbázisok mint a terminológiastratégia eszközei. In: Fóris Á., Bölcskei A. (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 105–119.
- Fóris Á. et al. (szerk.) 2020. *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Klenk M., Tamás D. M., Polácska E. 2020. A hiteles fordítás terminológiai támogatásának lehetőségei. In: Szoták Sz. (szerk.) *A hiteles fordítás mint közfeladat*. Budapest: OFFI. 113–130.
- Sermann E., Tamás D. M. 2020. Vizsgálati szempontrendszer online terminológiai adatbázisokhoz. In: Fóris Á. (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 84–94.

- Szoták Sz., Tamás D. M. 2020. A hiteles fordítás közérthetősége. In: Szoták Sz. (szerk.) *A hiteles fordítás mint közfeladat*. Budapest: OFFI. 46–66.
- Tamás D. M. 2020. Az OFFI Zrt. tevékenységének és terminológiai projektjeinek bemutatása. In: Fóris Á. (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben*. Budapest: Akadémiai Kiadó. https://mersz.hu/hivatkozas/nyki1tlf_205-https://mersz.hu/hivatkozas/nyki1tlf_211
- Früh, B., Tamás D. M. 2021. Quality Evaluation of Termbases. *Edition: Die Fachzeitschrift für Terminologie* Vol. 17. No. 2. 11–23.
- Szoták Sz., Tamás D. M. 2021. Nyelvi határtalanítás és “szónemesítés” – Konferenciabe-számoló a szabadkai Fordítástudományi konferenciáról. *Magyar jogi nyelv* 5. évf. 2. szám. 42–44.
- Tamás D. M. 2021. A WIPO Pearl szabadalmi terminológiai adatbázis bemutatása. *Fordítástudomány* 23. évf. 1. szám. 49–62.
- Tamás D. M., Szoták S. 2021. (szerk.) *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén*. Budapest: Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. (OFFI).
- Tamás D. M. 2021. Terminology and Documentation in Terminology Databases. In: Fóris Á., Bölcskei A. (szerk.) *Linguistic Research in the Fields of Content Development and Documentation*. Budapest: KRE, L’Harmattan Kiadó. 227–238.
- Tamás D. M. 2021. Jogi terminológia a terminológus szemével, avagy milyen célokat ér-demes megvalósítani az oktatás, az egységesítés és a terminológiapolitika terén? In: Tamás D. M., Szoták Sz. (szerk.) *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén*. Budapest: OFFI. 61–101.
- Tamás D. M. 2021. Terminológia és dokumentáció a terminológiai adatbázisokban. In: Fóris Á., Bölcskei A. (szerk.) *Tartalomfejlesztés és dokumentáció. Nyelvészeti kutatások*. Bu-dapest: KRE, L’Harmattan Kiadó. 233–246.
- Sermann E., Tamás D. M. 2022. Hogyan jelenik meg a járványügyi terminológia külön-böző szervezetek terminológiai adatbázisaiban. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 15. évf. 1. szám. 109–119.
- Tamás D. M. 2022. Die Analyse von Cyber-Mobbing mit den Methoden des Rechts-vergleichs und der Terminologielehre. In: Molnár E. (ed.) *Strafrechtsvergleichende Beiträge im Spiegel der digitalen Herausforderungen*. Szeged: Iurisperitus Kiadó. 123–134.

TÓTH ANDREA

- Tóth A. 2011. Relations sémantiques en traduction automatique: degrés d’inclusion et limites d’application. *Argumentum* 7. 227–239.
- Tóth A. 2013. Non-prise en charge et évidentialité à travers les langues: le cas du condi-tionnel épistémique. *Verbum – Analecta Neolatina* Vol. 14. No. 1–2. 303–311.
- Tóth A. 2013. A fordító jelenléte: ideológia és fordítás. In: Váradi T. (szerk.) *VII. Alkal-mazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia: AlkNyelvDok7*. Budapest: MTA Nyelvtudo-mányi Intézet. 194–204.
- Tóth A. 2013. *A beszédszünetek és bezítációk vizsgálata a szinkrontolmácsok célnyelvi beszédpro-dukciójában*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

TÓTH ZSUZSANNA

- Tóth Zs. 2013. Terminológia a fordításban, a fordítóképzésben és egyéb oktatási programokban. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás: Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról*. Gödöllő: Szent István Egyetem, Nyelvi Központ. 106–117.
- Tóth Zs. 2014. Göncz Árpád 1990-es ópusztaszeri beszédének elemzése. In: Raátz J., Tóth E. (szerk.) *A politikai beszéd*. Budapest: Trezor Kiadó. 99–107.
- Tóth Zs. 2014. Vallásfilozófiai szövegek fordítási kérdései. In: Ladányi M., Vladár Zs., Hrenek É. (szerk.) *Nyelv – Társadalom – Kultúra Interkulturális és multikulturális perspektívák, I–II. A XXIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. ELTE BTK Budapest, 2013. március 26–28.* Budapest: MANYE–Tinta Könyvkiadó. 558–563.
- Tóth Zs. 2014. Fordítástudomány 2014. XIV. Fordítástudományi Konferencia és FITT-öregdiák-találkozó. XI. Fordítástudományi PhD-konferencia. Budapest, 2014. április 9–10. *Fordítástudomány* 16. évf. 2. szám. 76–80.

UGRIN ZSUZSANNA

- Ugrin Zs. 2016. Szent Jeromos napi találkozások 2016 (Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem 2016. szeptember 30. - október 1.). *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 146–149.
- Ugrin Zs. 2017. Számítógépes eszközök a terminológia oktatásában. In: Kóbor M., Csikai Zs. (szerk.) *Irányítói az egyetemi fordítóképzéshez*. Pécs: Kontra Plusz Kft. 143–171.
- Szabó Cs., Seidl-Pécs O., Ugrin Zs. 2018. Magyarországi fordítóképző intézmények SWOT-elemzése. In: Hilóczki Á., Fischer M., Szabó Cs. (szerk.) *Fókuszban a fordítás értékelése*. Budapest: BME GTK Idegennyelvi Központ. 5–54.
- Ugrin Zs. 2018. Vonzások és választások. In: Dróth J. (szerk.) *Gépiesség és kreativitás a fordítási piacon és az oktatás különböző szintjein*. Budapest: KRE, L’Harmattan Kiadó. 35–45.
- Ugrin Zs. 2018. A nyelvoktatástól a fordítói piacig: kooperatív módszerek a fordítóképzésben. *Modern Nyelvoktatás* 24. évf. 4. szám. 17–34.
- Ugrin Zs. 2018. Megosztható gondolatérképek: kommunikatív és szociokognitív terminológiaelméletek a szaknyelvoktatásban. In: Bocz Zs., Besznay R. (szerk.) *Porta Lingua 2018*. Budapest: SZOKOE. 191–201.
- Ugrin Zs. 2018. Megalakult a MANYE Fordítástudományi Szakosztálya. *Modern Nyelvoktatás* 24. évf. 2–3. szám. 140.
- Ugrin Zs. 2018. Google Drive a fordítóképzésben: “Oszd meg és gazdagodj!” (Google Drive in the training of translators). *Modern Nyelvoktatás* 24. évf. 1. szám. 59–72.
- Ugrin Zs. 2018. “CAT-recbe zárva?” - átváltási műveletek, kohézió és CAT (“To what exTenT...?” - Transfer operations, cohesion, and translation environments). *Modern Nyelvoktatás* 24. évf. 2–3. szám. 67–78.
- Ugrin Zs. 2019. Egy önkéntes fordítási csoportprojekt techno-lingvisztikai tanulságai: együtt “a jóért”? In: Bocz Zs., Besznay R. (szerk.) *Porta Lingua 2019*. Budapest: SZOKOE. 439–448.

- Ugrin Zs. 2019. CAT-es korpuszok a fordítás oktatásában és kutatásában. In: Dróth J. (szerk.) *Korpusz és kontrasztivitás a szakfordítás oktatásában és gyakorlatában*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 77.
- Ugrin Zs. 2019. A terminuskapcsolatok és ontológiai rendszerek fedezése a fordítóképzésben. *Fordítástudomány* 21. évf. 1. szám. 89–103.
- Ugrin Zs. 2020. Korpusznyelvészet és fordításoktatás: a didaktikai korpuszok haszna. In: Kovács T., Adorján M. (szerk.) *Korpusznyelvészet és nyelvi közvetítés*. Budapest: KRE, L'Harmattan Kiadó. 125.
- Ugrin Zs. 2020. TIFO 2019 – Translation and Interpreting Forum. *Fordítástudomány* 22. évf. 1. szám. 105–108.
- Ugrin Zs. 2020. A technológiai kompetencia fejlesztése: előnyök és kockázatok. In: Fóris Á. (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben*. Budapest: Akadémiai Kiadó. https://mersz.hu/dokumentum/m673nyki1tf__196
- Asztalos Z., Balogh D., Balogh H., Eszenyi R., Lángos P., Ugrin Zs. 2021. Számítógéppel támogatott jogi szakfordítás a gyakorlatban. *Modern Nyelvoktatás* 27. évf. 3–4. szám. 140–145.
- Ugrin Zs. 2022. *A számítógéppel támogatott fordítás szövegszintű jellemzői a fordításpedagógia szempontjából*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

UNGÁR NÓRA

- Ungár N. 2020. A BME Idegen Nyelvi Központ Tolmács- és Fordítóképző Központjának őszi konferenciája. *Fordítástudomány* 22. évf. 2. szám. 123–125.
- Ungár N. 2020. A jelnyelvi tolmácsolás kutatásának helye a fordítástudományban. *Fordítástudomány* 22. évf. 2. szám. 44–62.
- Ungár N. 2021. A magyar, a magyar jelnyelv és ami között van. *Fordítástudomány* 23. évf. 2. szám. 92–103.
- Ungár N. 2022. Etikai és módszertani kérdések a jelnyelvi tolmácsolás kutatásához. *Fordítástudomány* 24. évf. 1. szám. 32–41.

VÁNDOR JUDIT

- Vándor J. 2005. Crosscultural Transgressions Research Models in Translation Studies II. (ed. Theo Hermann). *Fordítástudomány* 7. évf. 1. szám. 112–116.
- Vándor J. 2006. A szöveg megközelítése a fordítóképzésben. In: Dróth J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális kutatási témáiról 2005–2006*. Gödöllő: SZIE GTK. 118–136.
- Vándor J. 2007. Magyarázatok az ideológiai jelenlétre a fordított gyermek- és ifjúsági regényekkel foglalkozó szakirodalomban. *Szabadpárt* 32.
- Vándor J. 2007. Adaptáció és újrafordítás. *Fordítástudomány* 9. évf. 1. szám. 40–57.
- Vándor J. 2010. Emlékezés Valló Zsuzsára. *Fordítástudomány* 12. évf. 1. szám. 71–74.
- Vándor J. 2010. *Adaptáció és újrafordítás*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

- Vándor J. 2016. Funkcionalizmus és a jogi szakszövegek fordítása. In: Reményi A. Á., Sárdi Cs., Tóth Zs. (szerk.) *Távlatok a mai magyar alkalmazott nyelvészetben*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 391–397.
- Vándor J. 2016. Gideon Toury (1942-2016). *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 153–156.
- Vándor J. 2017. Etika a fordító- és tolmácsolásban. In: Kóbor M., Csikai Zs. (szerk.) *Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez: A kompetenciafejlesztés új fókuszai*. Pécs: Kontraszt Plusz Kft. 251–265.

VAN WAARDEN FRANCISKA

- Károly K., Csiborné Horváth A., Engel I., Van Waarden F. 2022. A makrostruktúra újrateremtése műfordításban: esettanulmány Salinger *The Catcher in the Rye* című művének két magyar fordításáról. *Fordítástudomány* 24. évf. 2. szám. 41–81.

VIOLA ÉVA

- Viola É. 2008. III. Alkalmazott Nyelvészeti Doktorandusz Konferencia. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 8. évf. 1–2. szám. 229–232.
- Viola É. 2009. Néhány gondolat a magyar népmesék szlovák fordításairól. In: Menyhárt J., Presinszky K. (szerk.) *Fordítás - kétnyelvűség: Nyelvészeti tanulmányok a fordítás elméletéről és gyakorlatáról, valamint a magyar-szlovák kétnyelvűségről*. Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-Európai Tanulmányok Kara. 51–57.
- Viola É. 2013. Jeremy Munday: Introducing Translation Studies. *Across Languages and Cultures* Vol. 14 No. 1. 154–159.
- Viola É. 2017. A betoldás hatása a fordított szövegek retorikai struktúrájára. *Fordítástudomány* 19. évf. 1. szám. 85–100.
- Viola É. 2019. The Modification of the Rhetorical Structure in Translation. The Case of English Missionary Texts and Their Hungarian Translation. *Nová Filologická Revue* Vol. 11. No. 1. 40–53.
- Viola É. 2019. A Model of Discourse Segmentation for Translated Corpora in Rhetorical Structure Theory. In: Sohár A., Limpár I., Galambos D. (eds.) *Getting translated*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, Pázmány Péter Katolikus Egyetem. 114–124.
- Viola É. 2020. *A retorikastruktúra-elmélet egy fordítástudományi kutatás hátterében*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Viola É. 2021. A szövegszervező relációk módosulásai az angolról magyarra fordított hittérítő szövegekben. In: Nyelvi rendszer, diskurzus, oktatás. In: Hrenek É., Jani-Demetriou B., Korompay E., Pomázi B. (szerk.) *Nyelvi rendszer, diskurzus, oktatás: Tanulmányok a 14. Félúton konferenciáról*. Budapest: ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola. 79–87.

ZABÓNÉ VARGA IRÉN

- Zabóné Varga I. 2010. Arntz, R. - Picht, H. - Mayer, F: Einführung in die Terminologearbeit (Studien zu Sprache und Technik). *Magyar Terminológia* 3. évf. 1. szám. 85–90.

- Zabóné Varga I. 2012. Műszaki szakszövegek fordítási problémái (német–magyar nyelv-pár). *Fordítástudomány* 14. évf. 1. szám. 21–33.
- Zabóné Varga I. 2014. Peter A. Schmitt: Translation und Technik. *Fordítástudomány* 16. évf. 2. szám. 99–110.
- Zabóné Varga I. 2015. *Műszaki szövegek fordításának terminológiai problémái német–magyar nyelvpárban járműipari szövegek alapján*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Zabóné Varga I. 2018. A fordítás helye és szerepe a műszaki szaknyelv oktatásában. In: Bocz Zs., Besznyák R. (szerk.) *Porta Lingua 2018*. Budapest: SZOKOE. 75–86.
- Zabóné Varga I. 2019. Eugen Wüster két fő művének összehasonlítása. In: Fóris Á., Bölskei A. (szerk.) *A szabványosítás fordítási és terminológiai vonatkozásai*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó. 43–70.

ZACHAR VIKTOR

- Zachar V. 2010. Rade Gundis Stolze: Übersetzungstheorien. Eine Einführung. *Fordítástudomány* 12. évf. 1. szám 99–103.
- Zachar V. 2010. Susanne Göpferich – Arnt Lykke Jakobsen – Inger M. Mees (eds.): Behind the Mind. Methods, Models and Results in Translation Process Research. *Fordítástudomány* 12. évf. 2. szám. 135–138.
- Zachar V. 2011. Politikai neologizmusok a német és a magyar nyelvben és az ezekkel kapcsolatos fordítási problémák. In: Bárdosi V. (szerk.) *Tegnap filológiánk mai szemmel*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 175–183.
- Zachar V. 2011. Német politikai neologizmusok a rendszerváltás után. In: Lőrinczné Bencze E., Zachar K. (szerk.) *A politológia és a nemzetközi kapcsolatok – a fiatal generáció szemével*. Budapest: Heraldika Kiadó. 182–195.
- Zachar V. 2011. Német neologizmusok a fordítói gyakorlatban. *Fordítástudomány* 13. évf. 2. szám. 56–71.
- Zachar V. 2011. Fordítók és Tolmácsok Őszi Konferenciája. Budapest, 2011. szeptember 30. *Fordítástudomány* 13. évf. 2. szám. 112–115.
- Zachar V. 2011. Kristin Bührig et al. (eds.) Translational Action and Intercultural Communication. *Fordítástudomány* 13. évf. 2. szám. 122–127.
- Zachar V. 2012. A fordító minimális erőfeszítése – Vélt vagy valós probléma? In: Bárdosi V. (szerk.) *A szótól a szövegig*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 269–276.
- Zachar V. 2013. S negyven év több mint egy évtizedéről. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején. 40 éves az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke. Jubileumi évkönyv 1973–2013*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 211–213.
- Zachar V. 2013. Fordítási stratégiák a neologizmusokkal kapcsolatban. In: Bárdosi V. (szerk.) *Reáliák a lexicológiától a frazeológiáig. Értelmezések és fordítási kérdések*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 141–151.
- Zachar V. 2013. Fordítástudomány 2013. XV. Fordítástudományi Konferencia és FIT-öregdiák-találkozó. X. Fordítástudományi PhD-konferencia. Budapest, 2013. április 18–19. *Fordítástudomány* 15. évf. 1. szám. 103–111.
- Zachar V. 2013. Valós fordítási feladatok, valós fordítási problémák – Műfajok és feladatípusok az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszék mesterképzésén. In: Dróth

- J. (szerk.) *Szaknyelv és szakfordítás. Tanulmányok a szakfordítás és a fordítóképzés aktuális témáiról 2013*. Gödöllő: Szent István Egyetem, Nyelvi Központ. 23–30.
- Zachar V. 2013. *A neologizmusok fordításának vizsgálata relevanciaelméleti szempontból (német–magyar és magyar–német irányban)*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Zachar V. 2014. Emlékezés Szabari Krisztinára. *Fordítástudomány* 16. évf. 1. szám. 110–111.
- Zachar V. 2014. Tamás Fáy: Sekundäre Formen des Foreigner Talk im Deutschen aus übersetzungswissenschaftlicher Sicht. *Across Languages and Cultures* Vol. 15. No. 2. 309–311.
- Zachar V. 2015. FT 21 – Fordítástudomány ma és holnap (Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2014/15 tavaszi félév). *Fordítástudomány* 17. évf. 2. szám. 138–140.
- Zachar V. 2015. Könyvbemutató: A fordítás titkos ösvényein. Doktori kutatások Klaudy Kinga tiszteletére II. *Fordítástudomány* 17. évf. 2. szám. 131–134.
- Zachar V. 2015. FT 21 – Fordítástudomány ma és holnap (Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2014/15 őszi félév). *Fordítástudomány* 17. évf. 1. szám. 108–111.
- Zachar V. 2015. Neologizmusok fordítása – neologizmusok a fordításban. In: Bárdosi V. (szerk.) *A nyelvi pragmatika kérdései szinkrón és diakrón megközelítésben*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 251–260.
- Zachar V. 2016. FT 21 – Fordítástudomány ma és holnap (Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2015/16 tavaszi félév). *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 141–144.
- Zachar V. 2016. Egy tervezett Fordítástudományi tanulmánykötet margójára. *A Modern Filológiai Társaság értesítője* 32. évf. 1. szám. 16–19.
- Zachar V. 2016. FT 21 – Fordítástudomány ma és holnap (Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2015/16 őszi félév). *Fordítástudomány* 18. évf. 1. szám. 116–119.
- Zachar V. 2016. Luc van Doorslaer: Translation in the World of Journalism. *Fordítástudomány* 18. évf. 1. szám. 108–110.
- Zachar V. 2016. Frazeologizmusok Timur Vermes “Er ist wieder da” című német regényében és annak magyar fordításában. In: Bárdosi V. (szerk.) *Frazeológia. Az emberi világkép tükröződje*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 159–169.
- Zachar V. 2017. Die Rolle der journalistischen Translation in der Übersetzer Ausbildung in Ungarn und einigen Nachbarländern. *Acta Universitatis Sapientiae Philologica* Vol. 9. No. 13. 117–134.
- Zachar V. 2017. A sajtófordítás alkalmazási lehetőségei a fordításoktatásban. In: Kóbor M., Csikai Zs. (szerk.) *Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez*. Pécs: Kontraszt Plusz Kft. 107–119.
- Zachar V. 2017. Gabriel González Núñez: Translating in linguistically diverse societies. Translation policy in the United Kingdom. *Across Languages and Cultures* Vol. 18. No. 2. 317–322.
- Zachar V. 2017. Sajtófordítás a fordításoktatásban. *Fordítástudomány* 19. évf. 1. szám. 101–118.
- Zachar V. 2017. FT 21 – Fordítástudomány ma és holnap (Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2016/17 őszi félév). *Fordítástudomány* 19. évf. 1. szám. 123–127.

- Zachar V. 2017. Osztrák gasztronómiai jövevényszavak a magyar nyelvben és német fordításaik. In: Papp A., Nyomárkay I. (szerk.) *Világkép és etimológia*. Budapest: MTA Modern Filológiai Társaság. 315–323.
- Robin E., Zachar V. (szerk.) 2018. *Fordítástudomány ma és holnap*. Budapest: L’Harmattan Kiadó.
- Zachar V. 2018. A szövegátalakítás megoldási típus a sajtófordításban. *Modern nyelvoktatás* 24. évf. 2–3. szám. 40–52.
- Zachar V. 2018. Emlékezés Papp Andreára. *Fordítástudomány* 20. évf. 1. szám. 110–112.
- Zachar V. 2018. FT 21 – Fordítástudomány ma és holnap (Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2016/17 tavaszi és 2017/18 őszi félév). *Fordítástudomány* 20. évf. 1. szám. 87–94.
- Zachar V. 2018. Sajtó és fordítás. In: Robin E., Zachar V. (szerk.) *Fordítástudomány ma és holnap*. Budapest: L’Harmattan Kiadó. 192–204.
- Zachar V. 2018. Hilke Effinghausen: Zwischen Neutralität und Propaganda – Spanisch-Dolmetscher im Nationalsozialismus. *Across Languages and Cultures* Vol 19. No. 1. 139–145.
- Zachar V. 2018. A szakfordítás, a sajtófordítás és az újságírás határán: Wikipédia-szócikkek készítése a fordításoktatásban. *Filológia.hu* 9. évf. 1–2. szám. 86–99.
- Zachar V. 2019. FT 21 – Fordítástudomány ma és holnap (Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2017/18 tavaszi és 2018/19 őszi félév). *Fordítástudomány* 21. évf. 1. szám. 104–108.
- Zachar V. 2019. Műveletek a sajtófordításban. In: Nyomárkay I., Nagy S. I. (szerk.) *A fordítás elméleti és gyakorlati kérdései*. Budapest: MTA Modern Filológiai Társaság. 325–340.
- Zachar V. 2019. MA in Translation and Interpreting. In: Szoatak Sz. (szerk.) *Diszciplínák találkozása: nyelvi közvetítés a XXI. században*. Budapest: OFFI. 297–305.
- Robin E., Zachar V. (szerk.) 2020. *Lektorálástudomány – fordításban*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.
- Zachar V. 2020. Journalistic translation in translator training in a digital age. In: Besznayk R., Fischer M., Szabó Cs. (eds.) *Fit-for-Market Translator and Interpreter Training in the Digital Age*. Wilmington: Vernon Press. 213–224.

ZOLCZER PÉTER

- Zolczer P. 2014. Minako O’Hagan – Carmen Mangiron: Game Localization: Translating for the Global Digital Entertainment Industry. *Fordítástudomány* 16. évf. 1. szám. 85–89.
- Polcz K. et al. 2015. Fordított Film. Filmfordítás a nyelv, film és kultúra metszetében. *Apertúra* 10. évf. 2. szám. <https://www.apertura.hu/2015/tel/polcz-a-filmforditas-kutatasa-a-nyelveszeti-forditastudomany-es-pragmatika-tukreben/>
- Zolczer P. 2015. Angol nyelvű filmcímek magyar és szlovák fordításai. *Apertúra* 10. évf. 2. szám. <https://www.apertura.hu/2015/tel/zolczer-angol-nyelvu-filmcimek-magyar-es-szlovak-forditasai/>

- Zolczer P. 2015. Anna Maszerowska, Anna Matamala, Pilar Orero (eds.): Audio Description: New Perspectives Illustrated. *Across Languages and Cultures* Vol. 16. No. 1. 143–148.
- Zolczer P., Seres N. 2015. Kohézió és fordítói szabadság: Grammatikai kohéziós eltolódások a gyermekirodalomban. In: Bárdosi V. (szerk.) *A nyelvi pragmatika kérdései szinkron és diakrón megközelítésben*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 261–272.
- Zolczer P. 2015. Humor és audiovizuális fordítás. In: Károly K., Fóris Á. (szerk.) *A fordítás titkos ösvényein*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 159–171.
- Zolczer P. 2015. A feliratozás elméletéről, gyakorlatáról és didaktikájáról. *Fordítástudomány* 17. évf. 1. szám. 5–18.
- Robin E. et al. 2016. Fordítástudomány és korpuszkutatás. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 5–26.
- Zolczer P. 2016. The integration of translation and audiovisual media into language learning. In: Juhász Gy., Orsovics I., Nagy M. (szerk.) *Korszerű szemlélet a tudományban és az oktatásban = Súcsné aspeky vedy a vzdelávanía*. Komárno: Selye University. 446–455.
- Zolczer P. 2016. Translating humour in audiovisual media. *European Journal of Humour Research* Vol. 4. No. 1. 76–92.
- Zolczer P. 2017. Fordítói megoldások A hobbit című film magyar feliratában. Nagy P. et al. (szerk.) *A Selye János Egyetem Nemzetközi Doktorandusz Konferenciája (2016)*. Komárno: Selye János Egyetem. 323–331.
- Zolczer P. 2018. Az audiovizuális fordítás mint tantárgy: módszerek, tartalom, feladattípusok, tapasztalatok. In: Dróth J. (szerk.) *Gépiesség és kreativitás a fordítási piacon és az oktatás különböző szintjein*. Budapest: L'Harmattan Kiadó. 111–123.
- Zolczer P. 2019. Comic Book Translation and Humor. *Eruditio-Educatio* 14. évf. 4. No. 4. 51–63.
- Zolczer P. 2020. *The Effects of Technical Constraints in Multimedia Translation*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának (ELTE BTK) Fordítástudományi Doktori Programja 2003-ban indult el dr. Klaudy Kinga professzor asszony vezetésével és irányításával. A program fennállásának 20. évfordulóját ünnepli ez a kötet, amely a doktori programban eddig megvédett disszertációk rövid összefoglalását tartalmazza. Az összefoglalók hűen tükrözik a fordítástudományi kutatások színes világát, de azt is érzékeltetik, hogy a sokféle területet összeköti a szakmai kíváncsiság, a tudományos igényesség, és természetesen a kutatások közös tárgya: a nyelvi közvetítés. A fordítástudományi kutatások kiterjedtek számos szövegtípusra (gazdasági, jogi, egészségügyi, politikai, műszaki, irodalmi), számos tolmácsolási területre (szinkron-, konferencia- és bírósági tolmácsolás), az audiovizuális fordítás számos területére (szinkronfordítás, hangalámondás), valamint a fordítástechnológiára is. Mindezeket különböző elméletek alapján (szövegnyelvészet, relevanciaelmélet, pragmatika, terminológia), változatos módszertant követve (esettanulmány, korpuszkutatás, vegyes módszerű kutatás) és sokféle nyelvi irányból megközelítve (angol, német, francia, spanyol, japán, cseh, finn) vizsgálták a doktori hallgatók. Ez a sokféle kutatási terület, elméleti megközelítés, alkalmazott módszertan és nyelvi irány is mutatja, hogy a fordítástudomány a doktori programban zajló kutatásoknak is köszönhetően Magyarországon mára már megalapozottan tekinthető önálló diszciplínának. A kötetet ajánljuk a fordítástudomány jelenlegi és jövőbeli doktori hallgatóinak, hogy ihletet gyűjtsenek a kutatásaikhoz, a fordítástudomány és – tágabban – a nyelvtudomány jelenlegi oktatóinak és kutatóinak, hogy az eddigi eredményeket beépíthessék folyamatban lévő munkáikba. A kötet a kapcsolódó tudományterületek képviselői számára is bepillantást enged a fordítástudományi vizsgálatok széles tárházába, ami reményeink szerint közös kutatásokat indít majd útjára. Az ELTE Fordítástudományi Doktori Program első szakaszának lezárása így egyben egy új kezdetet is jelent.

